ДУБЛЕТ.

لغات کی

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ СЛОВАРЬ

ТУРЕЦКО-ТАТАРСКИХЪ НАРѢЧІЙ,

СО ВКЛЮЧЕНІЕМЪ УПОТРЕБИТЕЛЬНѢЙШИХЪ СЛОВЪ АРАБСКИХЪ И ПЕРСИДСКИХЪ И СЪ ПЕРЕВОДОМЪ НА РУССКІЙ ЯЗЫКЪ

3045

СОСТАВИЛЪ

ЛАЗАРЬ БУДАГОВЪ.

ДОЦЕНТЪ ВОСТОЧНАГО ФАКУЛЬТЕТА С. П. УНИВЕРСИТЕТА И ДРАГОМАНЪ V-ГО КЛАССА ПРИ АЗІЯТСКОМЪ ДЕПАРТАМЕНТѢ.

[redacted]

ТОМЪ II.

ی—ق

НКИД
ЦЕНТРАЛЬНАЯ
БИБЛІОТЕКА

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

(Вас. Остр., 9 лин. № 12.)

1871.

Съ разрѣшенія Факультета Восточныхъ языковъ печатать дозволяется.

Деканъ Факультета Восточныхъ языковъ *М. А. Казем-Бекъ.*

[redacted]ЕНТАЛЬНАЯ
[redacted]ЛИОТЕКА
Общественных Наук
[redacted]

357
53

ق

ق *к*, *кафъ*, произносится какъ русское *к* твердое; въ *тат.* нарѣчіяхъ—какъ *гк* вмѣстѣ взятыя, сливаемыя въ одинъ звукъ.

алт. قا *ка*, медвѣдка (звѣрокъ).

قاآن *каанъ*, сокращ. قان, *пер.* خاقان (слово *монг. хаанъ*) титулъ императоровъ Китая (پادشاه چین را کویند هرکه باشد *Бурх.*). Изъ монг. царей первый принялъ этотъ титулъ *великаго хана*—Огдай или Угедей (*см.* Hist. des mong. Quatrem. t. I. 10, note 10). Изъ слѣдующаго стиха ساقی نامه: قانی خانلار خانی جنکیز خان, اوکدای قانی‌که ایرورقاان видно, что *канъ* былъ титуломъ царя царей, царя всѣхъ другихъ правителей, но все таки ниже чѣмъ *каанъ*. Въ *алт.* слово это служитъ также титуломъ Бога: قاان قدای Господь-Богъ, قاان بول воцариться, قاانلق царство, قاانرقه гордиться властью, господствовать.

дж. قاانمق *каанмакъ*, б. объяту, разгараему, воспламеняему (در کرفته شدن وغیران اتس *к. сл.*).

d. قاب, *двойст.* قابان, длина разстоянія между средней точкой и концомъ лука, قاب قوسین разстояніе, равняющееся длинѣ двухъ луковъ,—выраженіе изъ Курана, означающее разстояніе, на которомъ Мухаммедъ сталъ къ Богу, въ своемъ возшествіи (معراج) на небо.

тат. قاب *кабъ*, мѣшокъ, куль, кулекъ, *тур. ад.* сосудъ, посуда, ваза, тарелка, въ *уйг.* قابان тарелка, قابقه сосудъ, قابقه چینی фарфоровъ. сосудъ, въ *тоб.* кожа на зернѣ, шелуха, въ *алт. капъ*, означаетъ также 100 руб. قاب اوچ 300 руб. قاب اورتا половина, средина, *кир.* мѣхъ, сосудъ: حوراکینینك قابی حایلوب کتدی сосудъ его сердца прорвался, *мет.* онъ очень испугался, *тур.* قاب قحاق горшки и кастрюли, котлы и чашки (вообще кухон. посуда), قاب شراب сосудъ для вина, قاقورك قابی покрышка мѣховой шубы, قابچق мѣшечекъ, кошелекъ, *каз. тоб.* قابقاق قابقاچ крышка, покрышка, завертка, въ *алт.* тоже قاپقاق (въ *монг. хабхакъ*, *к. сл.* قابقاق = *п.* سرپوس), قابقاقلامق. قابقاجلامق крыть, покрыть крышкой, *алт.* قاپقاش кора, قاپقان западня для звѣрей, *каз.* قاپقه, *кир.* قاپچا *дж.* قپوغ,

قاپوغ, *уйг.* قاپی, *тур. ад.* قاپو дверь, ворота, *каз.* قاپه باغاناسی косякъ, كەكنه قاپه, *кр.* بالا قاپی, калитка, *кр.* جردا قاپوسی пологъ, занавѣска, *уйг.* التون قاپی золотыя ворота ханскаго дворца, بادوك قاپی боковыя двери, ایكی قاپی главныя двери, *дж.* قاپوغ قاقمق стучать въ дверь, *ад.* قاپاقاپ двери противъ дверей, т. е. лицемъ къ лицу, очень близко, *кр. тур.* قپلو два зерна пшеницы въ одной шелухѣ, قپلوبغه черепаха (лягушка съ твердой оболочкой). *Производные и составные: дж.* قاپامق, قپامق, قپلمق окружить, осадить (крѣпость, городъ), قاپالمق *стр.* б. скрыту, скрываться, спрятаться, б. окружену, осаждену; كيم تاغ ايچينده قپالیپ اولتورغایمز чтобы намъ, скрываясь въ горахъ, сидѣть, чтобы скрываться въ горахъ (*Аб. Г.*), قاپال, قپال, *кир.* قاپال осада, оцѣпленіе, قاپامق=قاپالامق окружить, оцѣпить, قاپال تارتمق выдержать осаду (*Баб.* 55), *дж.* قاپغامق охватить, окружить, обнять, قاپسامق она (огромная рыба, называемая اليوتا) охватила весь міръ (سراج — 5), قاپا قالغان окруженный, охваченный (فلنمش دمكدر محاط معناسنه), قاپماق ткань, употребляемая на обертку (*Вамб.*) قاپارمق покрыть, завернуть, قاپلامق, قاپلانمق, *осм. тур.* قپلمق, *кир. алт.* قاپتا покрыть, закрыть, прикрыть, обвить, обшить кругомъ, оправить чѣмъ, подбить (подкладку и пр.), *тур.* كوركله قپلمق подбить мѣхомъ, الوسدان بر قاپتاغان قراكورندی издали показалась чернѣющая толпа народа, قاپلانمق, *осм.* قپلنمق, *кир.* قاپتان, *воз.* покрываться, б. покрыту шелухой, б. обтяпуту чѣмъ, отсюда قاپتان (измѣнившійся въ قعتان то чѣмъ покрываются), платье верхнее, халатъ (въ *алт.* قاپتال), قاپلانوب بيقلمق упасть ницъ лицемъ, قاپلاغان непокрытый и пр.

кир. قاپ (прибавочное слово) именно, собственно: قاپسنی собственно тебя (говорится въ сердцахъ).

алт. قاپارعه *кабарарга* (*вм.* قووارورغه=قووددرغه) пасти: مال قاپارعه اوروتكن научи (людей) пасти скотъ.

قاپارمق, *см.* قپارمق

алт. قاپاغالو بال сотъ, قاپاغا сотовый медъ.

тоб. قاپاق 1) затворъ, заборъ на межѣ (чтобы чужой скотъ неходилъ). 2) = قپاق

кир. قاپالا сильно потѣть (о челов.).

дж. قاپان, *к. сл.* قپان и قاهان (كراز), въ *алт.* также *каманъ* (*монг. хабанъ*), кабанъ, боровъ (خنزك ارككه درلر).

алт. قاپای *кабай*, люлька, قاپايدا ياديری лежитъ въ люлькѣ.

дж. قاپتال *каптал*, قپتال 1) бока лошади, которые ѣздокъ охватываетъ ногами: سوات نينك قاپتالی دا دولغای ایدی вода доходила до живота лошади, قارراست اتنينك قاپتالی دا ایدی (*Баб.* 187,201). 2) близъ, при, قاپتالنكدا при тебѣ (*Вамб.*).

кондом. قاپترا *каптра*, чемоданъ, патронташъ, колчанъ.

алт. قاپچاغای *капчагай*, قاپشاغای скоро, быстро, поскорѣе: قاپچاغای اتنی اعيتقين поскорѣй освободи лошадь! قاپشاغایلا, قاپشاغای ات быстрая лошадь, поспѣшить.

алт. قاپچال *капчалъ*, отвѣсная скала, утесъ (*монг. хабцагай* — утесъ, *хабчилъ* — горное ущелье).

алт. قاپچق *капчыкъ*, оскорбляться, раздражаться (отъ قاپمق).

дж. قاپچور*капчуръ*, желѣз. или стальная оправа оружія (*Вамб.*), *тоб.* قىپچورو *кыпчуру*, тиски.

каз. тоб. قابچورمق *кабчурмакъ*, сдирать, слупать, قابچورولمق *стр.* лупиться.

дж. قاپچمق *капчымакъ*, схватить, достать, قاپچىشمق схватить то и другое.

тоб. قابدرمه *кабдырма*, черепица; связь, цѣпь, قابدرمەلامق связать бревны въ замокъ.

кир. قابرشق *кабыршыкъ*, чешуя рыбы, *алт.* قابرچاق раковина.

тур. тат. قابرغه *кабырга*, قبورغه قابورغه 1) ребро (*монг. хабирга*—ребра верхнія, переднія), *алт.* قابرغه يانى бокъ, قابرغالاب يورتمق идти переваливаясь съ боку на бокъ, ходъ большими шагами (лошади). 2) *тур.* латы безъ колецъ (*см.* جبه).

тоб. قابشايمق *кабшаймакъ* (= *каз.* قوبشولامق) тщеславиться, قابشاغاى тщеславный.

قاب, قبوق, قابقه, قابقاچ, قابق *см.*

قاپقو *капку*, сѣтка, навѣшиваемая на шею осла для украшенія (*Вамб.*).

а. قابل *кабіль*, способный, даровитый, умный; соб. имя Капиа, قابليت способность, дарованіе.

тур. قاپلان *капланъ*, قپلان, قغلان тигръ.

тат. قاپلت *капултъ*, *кир.* قاپدا, قاپل, قاپلىمدا *каплымда*, вдругъ, нечаянно, *кир.* قارتايوب اولسا قاپل جوق если онъ умеръ отъ старости, то нѣтъ нечаянности (поговорка).

дж. тат. قابمق *кабмакъ*, قاپمق, قپمق قبمق 1) кусать, клевать, глотать. 2) *тур.* схватить, похитить, унести, تيل قابمق закусить языкъ, بالق قپادور рыба клюетъ. *Производные и составные:* قاپان вдругъ, нечаянно, *тур.* قپان хватающій, похищающій, چوپ قپان янтарь желтый (притягивающій соръ), دمرقپان магнитъ, سچان قپان мышеловка, — قوش قپانچه ловушка для птицъ, قپانچه ловушка, западня, *каз.* قابتق должея, зарубка, выемка, *тур.* قاپچاق багоръ, гарпунъ, قاپچى кусливый, *мет.* сердитый, отсюда въ *алт. гл.* сердиться, قاپچىغار будетъ сердиться, поссорится, *дж.* قاپتچى ножницы (مقراض *к. сл.*), *каз.* قابغان, قابقاق кусливый, قبار злой, قابقچ, *алт.* قاپقش, ухватъ, *дж.* قابو укушеніе; горсть, захватъ, добыча, قابوداغى то что можно захватить, то что лѣзетъ въ руку, въ добычу: قابوداغى نى قابماسه قاريغونچه قايغورور кто не захватитъ то что лѣзетъ въ руку, будетъ жалѣть до старости (послов. о воспользованіи удобн. случаемъ — *Баб.* 30), *дж.* قبه *каба*, кусокъ, порція, قبه قبه по кускамъ (قطعه قطعه *к. сл.*); قاپتورمق *пон.* заставить или дать кусать, удить рыбу; заставить ловить, поймать. ايتكا قاپتورما не давай себя укусить собакѣ, *каз.* قابتورمه петлица, крючки, застежка, *башк.* кушакъ (поясъ изъ ремня, на правой сторонѣ котораго сумка для разн. вещей, на лѣвой — сумочка для ножа), قابتورمەلامق застегивать въ петлицы, قاپتورغاى большой глубокій мѣшокъ, *тоб. алт.* قبسامق *кыбсамакъ*, схватить, насильно удержать, قبساتمق *пон.* قابوشمق *вз.* кусаться, грызться; схватиться, сцѣпиться, قابونمق *кабынмакъ*, *воз.* (употребляется какъ *страд. залогъ*) б. укушену, схвачену, унесену, въ *тоб.* загорѣться, разгораться въ

горячкѣ, قايولق *стр.* б. загрызену, б. оцѣплену, окружену; قاپوب المق задержкать, захватать.

алт. قابن *кабынъ*, قامن, карабкаться, лѣзть на гору.

тур. قابندره = قندره

кир. قابو *кабу* 1) небольшая лощина, отдѣляющаяся отъ озера. 2) *алт.* сѣть, которой ловятъ рыбу и звѣрковъ, صوغه قابوصوغوب ايكداب ياديلار бросивъ сѣть въ воду, ловятъ. 3) *см.* при قابمق

тур. قابو *капу*, дверь (*см.* قپو).

тур. قابوت (съ *итальян.*) капотъ; *капотъ* (въ игрѣ въ пикетъ).

قابوردى *кабырды*, шумъ, смятеніе, мятежъ, قابورمق шумѣть, ссориться, драться (*Вамб*.).

дж. قابوزاق=*тур.* قبوق 1) скорлупа: كه محبوب القلوبك در بيتك كلور, بسته قابوزاغى كيمه بولماس 2) обертка, покровъ, чахолъ (*Вамб.*).

уйг. قات *катъ*, *хатъ* 1) баснослов. звѣрь — единорогъ китайцевъ (*khi-lin*). 2) *алт.* = عت, ягода, بير قات فزيل костяника.

тур. тат. قات *катъ*, قاط, قت 1) часть, сторона, рядъ, слой, ярусъ, этажъ, кратъ, складка. 2) передъ, при, къ, у, قاتيدا передъ нимъ, при немъ, اننك فاتيغه باروم *тур.* فتنه واروم пошелъ къ нему, فضلا قاتنده передъ учеными, т. е. по мнѣнію ихъ; *каз.* استقى قات, استقى нижній этажъ, اوسكى قات, اوستكى верхній этажъ ايكى قات вдвое, двойной, *мет. каз.* беременная женщина, ايكى قات ايتمك удвоить, сложить вдвое, اوچ قات كييم три перемѣны платья, اوچ قات ايتتى трижды сказалъ, *алт.* تنكره‌ننك يتنچى قادى седьмой ярусъ неба, بيا منغانى التى قات اق تورمو одѣяло его-бѣлая шелк. матерія въ шесть рядовъ; *дж.* قاتلا, فتلا (*к. сл.* также قاله) разъ, опять, повтореніе: ايكى قاتلا, اوچ قاتلا два раза, три раза, يانا قاتلا еще разъ (تركره داخى), بو قاتلا въ этотъ разъ: بو قاتلاهم اوراسيابقه طغرنابا المادى и въ этотъ разъ не могъ побѣдить Афрасіаба (تاريخ ملوك), نيچه قاتلاكيم сколько разъ ни принимался за сраженіе (*ibid.*), *каз.* اوچ قاتلاو троить поле. *Производные и составные:* قاتار, قطار рядъ, линія, рядомъ, вмѣстѣ, толпа, قطار قطار толпами, *кир.* قاتارحورمو рядомъ ѣхать, *дж.* قاترامق *пройти по рядамъ, по линіи:* جميع يسالارغه ايلدام قاتراب يتيتيب быстро проѣхавъ по линіямъ (по линейно) всего строя войска (*Баб.* 409); قاتلامق, فتلامق *алт. кир.* قاتتا, складывать, устроить въ рядъ, слоями, *тур.* قاتلامه хлѣбъ (نان *к сл.*), въ *туркм.* толстыя слоеныя лепешки, жареныя въ маслѣ, *кир.* قاتتاو шелковая подкладка на ватѣ, подъ панцыремъ, قاتلاب قويمق сложить, *алт.* كوب قاتتاب ايتتى говорилъ много разъ, اعانى قاتتا بزين что ты часто ходишь къ нему? قاتتابچى верхняя одежда.

قاتاغان, قاناعان защита, препятствіе, барьеръ (*Вамб.*).

* *кир.* قاتال ожесточенный.

дж. قاتانغور *катангуръ*, худой, сухощавый (ادم خشك اندام *к. сл.*).

тур. ад. قاتر *катыръ*, قاطر, قتر, *уйг.* قادر, лошакъ, قاترجى погонщикъ лошаковъ, тотъ кто доставляетъ тяжести на лошакахъ: дровосѣкъ, угольщикъ и пр. قاترجيلق занятіе погонщика

лошаковъ, قاطرطرناغی козій трилистникъ (*Кам.* подъ *гл.* ترتم; провинціально это растеніе въ Босніи называется طرنا اوت).

каз. فاترعا *катырга*, папка, толь, كتاب طشلاوغه فاترغا كراك для переплетанія книги нужна папка.

тур. فادرغه, فاترغه *катырга* (изъ *греч.*) галера, военное судно, فادرغه بالغی иначе جزیره بالغی китъ, فدرغه‌یه فومق, سورمك осудить, послать, на галеры.

тур. قاتق *катыкъ* (отъ قاتمق), *каз.* احکای قاتوق, густое кислое молоко, простокваша (у персіянъ соусъ разнаго рода, изъ крошеной баранины и спецій, служащій приправою для *чилова*, варенаго риса безъ масла), اتملك قاتغی вкусная пища, кушанье, которое ѣдятъ съ хлѣбомъ (*а.* ادام *ідамъ*).

алт. тоб. قاتقیرمق *каткырмакъ*, громко хохотать, قاتقیرس громкій хохотъ, *алт.* قاتقی смѣхъ, хохотъ, шутка, проказа, قاتقیجاق, قاتقیجی шутникъ, проказникъ, охотникъ посмѣяться, قاتقیجیلو достойный смѣха, اوولجاق قادو قادو قاتقیردی мальчикъ громко захохоталъ, قاتقیرشمق *вз.* хохотать вмѣстѣ.

дж. тур. قاتمق *катмакъ*, قتمق 1) соединить, смѣшать, примѣшивать, слагать одно съ другимъ, سوز قاتمق вмѣшиваться въ разговоръ (собств. прибавить слово), قاتش смѣшеніе, вмѣстѣ, قاتشمق, قوشمق *вз.* смѣшиваться, вмѣшиваться, *тоб.* отвыкать (глазъ), قاتلمق, قطالمق. *дж.* قاتیلمق *стр.* б. примѣшану, смѣшану, вмѣшиваться, б. соединену, касаться, هیچ دریارعه قاتیلماس ни съ какой рѣкой не смѣшивается, مینکا قاتیلدی присталъ, присоединился ко мнѣ (*Баб.*), مصطفی ایدی علی قاتلمغل بغلاسون اول Мустафа сказалъ: Али, ты не вмѣшивайся, пусть она (Фатимэ) плачетъ (باقرعان—72) *алт.* اعا قادالبا не касайся, не тронь его! قاتلامق смѣшаться, соединиться (силами, отрядами и пр.), قاتلندرمق *пон. воз.* قاتلشمق *вз. стр.* совпадать, قاتلش совпаденіе (рѣкъ). 2) *каз.* сучить, крутить, قاتو завалъ (въ желудкѣ), قاتقان сученый. 3) *дж. тат.* قاتمق, قاتیمق, *каз.* قتیمق, قاطیمق (*монг. хатаху*) твердѣть, крѣпнуть, засыхать, загрубѣть, ссѣдаться, свернуться, замерзнуть, *мет. каз.* скупѣть. سن بایغان صاین قاتاباراسن чѣмъ болѣе ты богатѣешь, тѣмъ болѣе скупѣешь. *Производн. и составные*: قاتماق затвердѣвшій; гололедица, *кир.* замерзшая вода, قاتی, قاطی, قتی, *дж.* قاتیق, قاتیغ, قتیغ, *алт.* قاتتو (*монг. хату*), твердый, крѣпкій, жесткій, сильный, строгій; жестокій, суровый, грубый, очень, весьма, قاتی سوز грубое слово, قاتیغ سوزلوك грубый въ словахъ, имѣющій грубую манеру говорить, قاتی سوزلامك грубить, *каз.* قاتی *мет.* скупой человѣкъ, *алт.* کنسی قتی کونکللو жестокій человѣкъ, قاتتوکژی یورکلو жестокосердый, انینك کونکلی قاتیقدور онъ жестокосерденъ, нечеловѣченъ, *ад.* قاتی یوزلو упорный, безстыдный, *дж.* قاتیغ اواز громкій голосъ, قاتیقویروغ бѣлка (съ пушистымъ хвостомъ), قاتیجیلق, قاتیغلیق, قاتیلق твердость, жестокость, стѣсненіе, трудъ, قاتورمق *пон.* قاتیرمق сдѣлать твердымъ, жестокимъ, застудить, заморозить, *каз.* قاتیرا морозить, قاتورغه клеенка, полтура,

кир. قاتيرمه толстый, грубый холстъ, по которому клеятъ узоры въ кибиткѣ; قاتلاغق, قاطولاغق, قاتيلاغق *воз.* окрѣпнуть, твердо стоять; выносить, переносить: كميت كه خرمايى طورى اتدر ايودراسى به وهم صاوغه وهم زحمته قاتلنور *кумейтъ*, т. е. темногнѣдая лошадь бываетъ хороша, и выноситъ жаръ, холодъ и тяжелую работу (Учебн. Казем-бека, ст. 2); قاتيقلاغق отвердѣть, ожесточиться, огрубѣть; *алт.* قاتقالاق несовсѣмъ окрѣпшій: وابرغاڭ قاتقالاق ребры твои несовсѣмъ еще окрѣпли (ты ещё мальчикъ), قاتقالار отъ *стр.* قاتقال, утвердится.

дж. قاتنامق *катнамакъ*, посѣщать, ходить, خيوه‌عه كاروان قاتنامايدور теперь караваны неходятъ въ Хиву, *тат.* قاتناشمق *вз.* имѣть обращеніе, сношеніе, знакомство, перевозиться: قاتناشوب يورمك ходить, ѣздить по знакомымъ, اوجان بيله قاتناشمق перевозиться на пароходѣ, имѣть параходное сообщеніе.

кир. قاتون *катынъ* (= خاتون) жена и пр.

قاتى, قاتيغ *см.* قاتمق — 3.

кашг. قاتيم *катымъ*, свертокъ, штука, кусокъ, بير قاتيم خط одно письмо, بير قاتيم قيغز кусокъ войлока (*Вамб.*).

ад. قاج *каджъ*, гряда (для сѣянія сѣмянъ, марены).

тур. قاچ *качъ*, *кир.* قاس, сколько, какое число? قاچ كره сколько разъ? قاچ كشيسز сколько васъ? برقاچ нѣсколько, برقاچ كره много разъ, قاچ ديورسكز сколько вы говорите? قاچه *тат.* قاچغه *дат. пад.* قاچه الدكز за сколько купили? قاچان, *кир.* قاشان когда, въ какое время? (*монг.* *кеджіе*-когда), قاچان قاچان когда нибудь, въ неопредѣленное время, *алт.* قاچان داعا всегда, قاچان داعا كورمادى никогда не видалъ, قاچانلك برى съ копхъ поръ, исконп, قاچانلنانك قاچانغا изъ вѣка въ вѣкъ, قاچانكه тогда какъ, въ то время какъ, قاچانغه, قاچانغه تيكرو доколѣ, *тур.* قاچر по скольку? بو اله لرى قاچره по чемъ продаете каждое яблоко? ساعت قاچه كلدى, ساعت قاچره‌در который часъ? قاچنجى который, قاچنجيسى который изъ, сколько изъ, بو كتابلرك قاچنجيسنى استرسكز которую изъ этихъ желаете, دردنجيسنى четвертую, ايك قاچنجيسيدر или قاچيدر — которое число мѣсяца?

турк. قاچار попона.

قاچارجه *каджарджа*, тёлка (на 2-й годъ).

алт. قاچالانك *качалакъ*, противный, противуположный (صالقين вѣтеръ, отъ котораго отворачиваются).

кир. قاچامق *каджамакъ*, растереть (ремнемъ или желѣзомъ до крови), سن بزدن قاچاى بيراسنك ты насъ все задѣваешь, подсмѣиваешься.

тоб. قاچاو *качавъ*, *кир.* قاشاو, долото, قاچاو برله قازمق قاشاو долбить долотомъ *кир. гл.* قاشاو

тоб. قاچر *качыръ*, خاچير (*Баб.*) лошакъ (= *тур.* قاتر).

каз. قاچقر *качкыръ*, *кир.* قاشقار, волкъ степной.

тур. тат. قاچمق, قجمق *качмакъ*, *ног. кир* иногда и *ад.* قاشمق, бѣжать, убѣгать, избѣгать, скрыться отъ чего, бѣгаться (коровы), *тур. ад.* قاچاق бѣгство, увертка, *мет.* трусъ, *ад.* также *контрабанда*: قاچاق مال контрабандный

товаръ, قاجاقچى контрабандистъ, قاجاق اولمق находиться въ бѣгствѣ, въ бѣгахъ, *тур.* قاچاق كوسترمك, وبرمك притвориться бѣгущимъ, отступающимъ, قاچقالاق, قاچاق склонный къ бѣгству, способный убѣжать, обманщикъ, قاچغان проворный въ бѣгѣ, قاچقون, قاچقوچى, قاچقان, *тоб.* قاچقى бѣглый, бѣглецъ, дезертиръ, въ *алт.* قاچقين также бродяга, разбойникъ, *кир.* قاشاغان бѣглецъ (о животн.) قاشاغانسى лошадь догоняющая бѣглецовъ лошадей, قاچمقلق бѣжаніе, бѣгство, *дж.* قاچقوسى онъ долженъ бѣжать (قاچسه كرك). *Производные и составные:* *дж.* قاچدرمق, قاچتورمق и قاچورمق, *тур.* قاچرمق, *кир.* قاسورمق, заставить или дать бѣжать, обратить въ бѣгство, прогнать; травить (звѣрей), *тур* قاچرمه контрабанда; хитрость употребляемая для обращенія въ бѣгство непріятеля, *дж.* قاچتماق, قاچتيب براكنده, разстроившись разсѣяться (اولوب طغلوب دمكدر), قاچورولمق *пон. стр.* б. прогнану и пр. قاچنمق *воз.* избѣгнуть, избавиться, воздержаться: قناعلردن قاچنمق воздержаться отъ грѣховъ; الوب قاچمق увезти, طاشلاب قاچمق побѣгъ, قاچيب جيقيب قاچمق сбѣжать, *ад.* يوز قاچمغه توتمق обратиться въ бѣгство, اياغمنك التندن ير قاچيور земля уходитъ изъ-подъ ногъ, не могу стоять на мѣстѣ (отъ страха, стыда и пр.), *кир.* اوردا قاشوو *урда кашуу*, мгновенно, быстро бѣжать (о зайцѣ), كويا وقاسادى женихъ бѣжалъ (во время свадебнаго пира женихъ не присутствуетъ, а находится одинъ въ отдѣльной кибиткѣ), قاش من قووامن бѣги, а я догоню (игра).

уйг. قاجورا *качура*, пихта, сосна.

хив. قاجى *качы*, плотина для удержанія быстраго теченія рѣки, سورقاجى названіе озера въ Хивѣ.

дж. قاچير *качыръ*, родъ орла — баснословная птица, живущая, какъ говорятъ, 1000 лѣтъ и питающаяся трупами (*n.* كركس, *a.* نسر): كه تاريخ اللوكده نمرود اسمانه جقمق دلدكى محلده كلور غرور وجهلدين بيرصندوق نيتك تورت يايه سيغه تورت قاچيرنى باعلاب اوزى صندوقه كيريب تورت يوقارو كوشه سى دا ايب باغلاب كركس لار ايت ساري ميل فيليب هوالاندى لار

кир. قاچمق *каджымакъ*, قاچومق, قاچيتو, قاچيغان (= *тат.* كويرامك) измѣниться, испортиться, ослабѣть, اووق قاچوبتو уншы испортились, выпрямились (онѣ должны быть всегда согнуты), اط قاچوبتو лошадь испортилась (прежней бодрости не имѣетъ), قاچوبين я ослабѣлъ (прежней крѣпости не имѣю).

дж. قادا *када* 1) весло, гребло. 2) *ад.* и قدا (изъ *а.* قضا?) боль, горе, قادانك اليم да возьму я твою боль! (выраженіе ласки, просьбы).

алт. قادار *кадаръ*, пасти, караулить, спасать, въ *конд.* ожидать (*монг.* *хадахалахуу* — хранить), قاداجى (*конд.*) караульщикъ, قادران воръ.

дж. тат. قاداق *кадакъ*, قداق, متاق, (простон. *каз.* قنق), *алт.* قادو *кадӱ* (*монг.* *хадāсунъ*) гвоздь, въ *каз.* также фунтъ (это значеніе произошло отъ гвоздиковъ, обозначающихъ фунты на деревенскихъ безменахъ), قاداملمق гвоздемъ прибить, пригвоздить, воткнуть, вбить, قاداقلامق б. пригвождену, вотнуту, قدامق, قدامو, *прошед.* قادادى, *алт.* قادولان пригвоздить, вонзить, колоть

(*монг. хадаху* — жалить, вонзить), *кир.* قدا пришить (на свадьбѣ пришиваютъ гостямъ на шапку деньги تنكه, или перышки — قرايدى), *дж.* تيس قادامق скрежетать зубами, قدلو заноза, *кир.* قداقتا рѣдко шагать (какъ-бы втыкая ногу), قدالمق *стр.* б. воткнуту, упасть тычкомъ (ياغق وصنجلمق), *алт.* قادای ايتتى строго сказалъ, قادالغاق колотье, терновникъ, قادالغاقتو колючій, قادالغاق утесъ, отвѣсная скала (*монг.* خادا скала, утесъ).

а. قادر *кадыръ*, *ж р.* قادره, мощный, Богъ, *кир* قدرتو или قادر الدا всемогущій Богъ, قادر اولمق б. въ состояніи, мочь, قادر اولدغى اوزره сколько ему было возможно, сколько могъ, قادر اولدغنجه сколько возможно, какъ только возможно.

уйг. قادرقان (خ) *кадырканъ*, акація (*кит. хуэй*, Saphora tapanica), которой цвѣты употребляются въ желтую краску.

уйг. قادس (خ) *кадысъ*, корпца (дерево), قادس جيكى цвѣты корпчнев. дерева.

дж. قادمق *кадамакъ*, собирать, снимать (ягоды, плоды — در جيدن *к сл.*), قادلمق б. собираему, *кадалмакъ* = قابالمق б. окружену (محاصره شدن).

тур. قادن *кадынъ* (*алт.* *кадынъ* и *кадытъ*, *конд.* *хаты*, *монг.* *хатынъ*), жена, госпожа, قادن باش главная жена въ гаремѣ, въ особенности же султанша (онѣ носятъ названіе первой, второй, третьей и т. д. Султаншею называется та, которая сдѣлается матерью и въ такомъ случаѣ получаетъ еще прозваніе قادن خواجه (خاصه كى), гувернантка (*а.* ربيبه, *п.* اتون), قادن طوزلغى барбарисъ (انبر بارس) قادنجق барышня, дѣвица. У киргизовъ *катынъ*, жена — называется тогда, когда послѣ рожденія перваго ребенка повяжутъ ей на голову платокъ.

уйг قادناق *кадынъ*, большая посуда для вина.

тур. тат. قار *каръ*, снѣгъ, قارلو снѣжный, قارليق снѣжное мѣсто, снѣжный ледникъ; названіе племени одного изъ 99 родовъ узбековъ, существующаго и понынѣ въ бухарскомъ ханствѣ, قار يارحسى охлопокъ снѣга, قار طوسى комъ снѣга, قارقوشى зяблнкъ. قارياغق, ياومق قارياغينى, قماسى лавина, قارجاودى, *алт.* قار ايتتى выпалъ снѣгъ, قارلاغق снѣгомъ покрыться, быть въ снѣгу, قارلاندرمق *пон. дж.* قاريغماق *прошед.* قاريغدى, помраченіе глазъ отъ долгаго смотрѣнія на снѣгъ: قاره جوق بقمقدن كوز الدوغنه درلركه سد اسكندر يده صفت بهارده كلور كه بست قيليب نركس اوزغنجه سين سفه وار, كه كوزيدا ايردى رمددين غبار رمد يوق جون قاراوزا كوز سالبب, قاريغماق كوزى نينك ضياسين البب

кир. قار *каръ*, безчестная женщина (*вм.* قارى), قارسنه (*вм.* قارى بجه) ругательное выраженіе относимое къ дѣвочкамъ.

قرا = قارا

кир. قارا باى *карабай*, каравайка (птица).

кир. قارا صان *карасанъ*, губительная болѣзнь на коровахъ, въ которой одна половина тѣла чернѣетъ и потомъ гніетъ (родъ паралича).

قراق = قاراق

дж. قارام 1) *см.* قارسمق 2) *алт.* жадный къ чему, корыстолюбивый

(*монг.* *харамъ* — скупость, зависть), قارامدا жадничать, отнимать чужое.

каз قارامه *карама*, вязъ, *хив.* قارامان тоже родъ вяза (употребляемый, по крѣпости своей, на колеса).

алт. قاران неподоволь.

кондом. قارباقتان *карбактанъ*, шутить.

тур. قاربوز *карпузъ*, قربوز (изъ *п.* خربزه) арбузъ, ابوجهل قاربوزی горькая тыква.

тат. قارت *картъ*, قارط, قارتانك, *уйг.* قاری, старикъ, старецъ, اول قارتی *аулъ* — старецъ деревни, староста, قارتلق, *кир.* قارتتق старость, قارتلانمق, *дж.* قارياق, старѣть, состарѣться, قارتاينق постарѣть, قارتاغيرامق приходить въ старость, قارتاب застарѣть, *кир.* قارطاطين مافتاعان كستمك حاوده فالادی кто хвалитъ старую лошадь — остается въ рукахъ непріятеля (*послов.*), قارتی باردنك وطی يار у кого есть старикъ, тотъ пользуется чтеніемъ, كوب قارتتنك ايجندا بر بالا بولسا دانا بولور, كوب بالانتك ايجندا بر قارت بولسا بالا بولور если между многими стариками будетъ одинъ мальчикъ, то онъ сдѣлается ученымъ, если же между многими мальчиками будетъ одинъ старикъ, то онъ сдѣлается мальчикомъ, ребенкомъ (*послов.*).

ад. قارتا *карта*, قرتا, خارتا (простонар. *вм. а.* قدر) количество, мѣра: نه قارتا = نه قدر сколько? جوق سلام ودعا اولسون يردن اوت فرتا كوكدن اولدوز قرتا много поклоновъ и молитвъ — столько сколько травъ на землѣ и звѣздъ на небѣ (изъ частн. писемъ).

кир. алт. قارته *карта*, толстая желудочная кишка (лошади).

дж. قارجه *карча*, печеный хлѣбъ (نان *к. сл.* въ Бухарѣ — формою продолговатый).

дж. тат. قارجغه *карчыга*, قارجيغای, قارجيغه, قرجيغه, *кир.* قارشيغه. *сокращ. тат.* قارجا (*монг.* *харцага*) ястребъ (*дж. сл.* переводитъ словомъ طوغان соколъ, *к. сл.*-словомъ باز).

каз. قارحق *карчукъ*, старуха.

дж. قارجمق *карчанмакъ*, скупиться (بخل كردن *к. сл.*), قارجاناق скупой (بخيل).

дж. قارجه *карчэ*, птица (у *Вамб.* родъ маленькаго чернаго сокола, *к. сл.* переводитъ *п.* شكرخوره, встрѣчается также у *Баб.* стр. 363, строка 1).

алт. قارجی *карчи*, قارجی اغاش, крестъ, крестообразная фигура: منتك قار جمدی الیب منی ایشکین возьми крестъ мой и слѣдуй за мной, قارجی قیرجی крестъ-на-крестъ.

قارجيماق *карчимакъ*, قارتيماق, оцарапать, поранить (*Вамб.*).

алт. قارس *карсъ* 1) хрупкій, ломкій. 2) *дж.* звукъ отъ біенія въ ладоши (اوازدستك زدن *к. сл.*). 3) *кир.* *карысъ* = *тат.* قاريش

кир. قارساق *карсакъ*, *корсакъ*, *хорсакъ*, родъ лисицы степной (corsac вдвое меньше обыкновен. лисицы).

кир. قارش *карышъ* 1) *вм. а.* خرج расходъ. 2) *тур.* = قاريش пядень. 3) *тур.* смѣшеніе, смятеніе (отъ قارمق *см.* قارشمق).

ад. قارشقه *карышка* (= قارنجه) муравей.

тур. قارشمق *карышмакъ*, мѣшаться, смѣшиваться, вмѣшиваться, смущаться (умъ), *каз.* قارشمه вздорливый, قارشمه جی вздорливый, упорный, قارشمه لانمق

вздорить, قارشق, قارش قارمه смѣшанно, *тур.* قارش مورش какъ ни попало, смутно, безъ порядка, изъ пятаго въ десятое (*п.* درهم برهم, *а.* سذرمذر), قارشدرمق, قارشترمق *пон.* = *дж.* قارماق, *прошед.* قاردی мѣшать, перемѣшать, قارشدرلق = قولاق قارشترحق уховертка, *дж.* قارلق *стр.* б. перемѣшану и пр. *дж.* قارام свойственникъ мой, вступившій въ родственную связь: قرشدغم دمکدر که مجالس النفایسده اوحنجی مجلسده فخرالدین وصفنده نوایی حضرتلری ایدرلر, کمشی قارام دین‌دور, یعنی ادم قرشم‌دن در دمکدر که خصم قوم معناسنه‌در, *дж.* قارمایغیل = قرشدرمغل не мѣшай!

тур. тат. قارشو *каршу*, قرشو, قارشی, *кир.* قارص, قارصه *карса* (*монг. харши*), непослушный, упрямый, упорный, противный (отъ قارشمق имя дѣйствія); противъ, насупротивъ, اکا قرشو противъ его, наперекоръ ему, *кир. кырсау*, упрямая лошадь, قارشوی упрямецъ, противникъ, соперникъ, *каз.* قارشی کشی упрямый человѣкъ, قارشی اغاج свилеватое дерево, قارشیلق, *башк.* قارشینوق противуположность, сопротивленіе, противурѣчіе, *мет. тур.* вознагражденіе, возмездіе (добромъ за добро, зломъ за зло), *ад.* الله قرشولغینی ویرسون да воздастъ вамъ Господь! *каз.* قرا قارشو, *тур.* قرشو بقرشو лицемъ къ лицу, другъ противъ друга, *мещер.* قرا قارشولو او двѣ избы подъ одной крышей съ общими сѣнями. *Производные* и *составные*: قرشیمق قارشومق противустать, упрямиться, *кир.* قارشیمق *кыршымакъ*, повторять многократно одно и тоже, قرشوو человѣкъ, который повторяетъ одно и то-же, قرشلدا противурѣчить, قارشیشمق противиться, упорствовать, ослушиваться, قارشولامق идти противъ, противуставить, قارشیلاشمق *вз.* стать другъ противъ друга, قارشیلاشدرمق *пон. вз.* поставить другъ противъ друга, на очную ставку, قارشیلاشدرلق *пон. вз. стр.* б. поставлену на очную ставку, قارشولاغمق *воз.* противустать, противиться, упорствовать; *так.* قارشی یارمق идти на встрѣчу, قارشو تورمق сопротивляться, стать противъ, اوحرامق — встрѣтить кого (съ *дат.*), سویلمك — противурѣчить, ایتمق — сказать противъ, грубить.

قارشی *карши* соб. имя города въ бухарскомъ ханствѣ (говорятъ что это слово значитъ на древнемъ *тур.* языкѣ резиденція хана — *Вамб.*).

тат. قارطوفل (изъ *русск.*) картофель.

дж. тоб. قارغاسه, قرغشه *каргаша*, ссора, сумятица, замѣшательство (отъ قارمق, — отсюда *п.* خرخشه), قارغاشه‌لق упорствованіе, споръ, قارغاشه‌لامق упорствовать, ссориться.

дж. тат. قارغامق *каргамакъ*, قارغومق قرغامق *ад.* قارغامق *прошед.* قارغادی (*монг. харāху*) проклинать, заклинать (بد دعا ایلمك); ругать, قارغو, قارغوش *дж.* قارغیش проклятіе, заклинаніе, брань, قارغوجی проклинающій, *каз.* قارغانق проклятый, заклятый, قارغاولی клясться, божиться, قارغانو божба, قارغانقچ любящій божиться, *пон.* заставить проклинать, клясться, божиться, *дж.* قارغاغان‌ساین какъ только прокляпутъ, всякій разъ какъ проклинаютъ (ایلنج وبردوکجه), قارغیسلامق гнушаться, проклинать (نفرین کردن *к. сл.*).

тур. тат. قارغه *карга*, قرغه, ворона

(*а.* غراب, *п.* زاغ), الا, الاجه قارغه соя, قرا قارغه грачъ, *каз.* بوروني قارغه щипчики (остро-зубцы), *кр* بورون قارغه молотокъ съ остріемъ для обдѣлыванія камней, котораго другой конецъ служитъ для сравненія (بالغه), *тур.* قارغه بوكن рвотный орѣхъ (nux vomica), قارغه بالاسى воронепокъ: قارغه بالاسى بوق جوقرملا بالاسى كاعز اوفر вороненокъ будетъ клевать навозъ, а сынъ муллы—читать бумаги (*послов.* происхожденіе человѣка узнается по его наклонностямъ), *алт. гл.* قارميلدا, فافتا *каакта*, каркать. (Въ Индіи, въ Ламганатѣ, водится одинъ родъ вороны, похожій на сороку — عكه, и называется مرغ حنكلى — лѣсная птица, голова и грудь черныя, хвостъ красный, глаза совершенно красные, дурно летаетъ и потому держится всегда въ лѣсу. — *Баб.* 364. По замѣчанію *англ. переводч.* это малабарскій Фазанъ — the cuculus castaneus, 322, note 9).

кир. قارغوباو *каргу-бау*, подарки дѣлаемые женихомъ или его родителями до настоящей свадьбы, въ родѣ обряда обрученія.

кир. قارغى *каргы* 1) ошейникъ (для собакъ). قارغيلاو надѣть ошейникъ: فايندا غى كويادن قارغيلاغان ايت ارتوق собакѣ съ ошейникомъ лучше, чѣмъ зятю проживающему у женинои родни (*послов.*). 2) *тур.*=قرغو

дж. قارغيش *каргыш* 1) = قارغشه возбужденіе, шумъ, суматоха, смятеніе (غوغا وغلبه ايليوب فارش فاتش اولغه درلر). 2) *см.* قارغامق

кир. قارغيق *каргымак*, прыгнуть, скакнуть всѣми ногами (животное).

дж. قارقاشوق *каркашук*, قارقشون *каракшунъ*, ногти на копытахъ верблюда (ناخن شتر *к. сл.*).

дж. قارقوناق *карконакъ*, хлѣвъ для овецъ (جاى كسفند ان *к. сл.*).

дж. тат. قارلغاچ *карлыгачъ*, قارلوغاچ, قارليغاچ, *кир. алт.* *карлыгашъ*, *тур.* قرلانغچ *кырлангычъ*, ласточка, *кир.* جار قرلانغچ بالغى стрижъ, قارليغاش летучая рыба.

тур. قارلوبچه *карловичэ*, Карловицъ (городъ Кроаціи, гдѣ былъ заключенъ миръ между герм. императоромъ, Польшей и Портой).

тат. قارماق *кармакъ*, قرماق, крючекъ, удочка, قارماق جيبوغى, صابى удилище, قلى —, лѣса, *каз.* ياعه — переметъ, قرماق صالمق, *кир. алт.* قارمانتا (*вм.* قارماملامق) удить удочкой, قرماق я проудилъ; قرماقچى صالوب اولتوردوم удильщикъ (такъ называется мѣстными жителями Туркестана фортъ № 2-й, отъ котораго недалеко находится могила киргизскаго святаго, извѣстнаго также подъ названіемъ *кармакчи*, питавшагося во всю жизнь рыбою); *гл.* قارمالامق, قارمق, قرمامق *кармамакъ*, щупать, осязать, захватывать, цѣпляться (=*тур.* قارمق), *дж.* قارماشيب قارماشمق *вз.* спѣпиться, схватиться (قروشوب طوتوشوب دمكدر *дж. к. сл.*), قارماب قالمق, قارمالاو осязаніе, قارماو прощупать, *алт.* قارماب اوتتوردى перерылъ, перешарилъ, قارماولاب حقمق выползти на рукахъ, اوستا كوركان شاكرد هر مقامدا يورغالور اوستا كورمكان شاكرد اندين موندين قارمالور обученый ученикъ вездѣ пройдетъ счастливо, необученый—цѣпляется и за то и за другое (*поговорка*); *кармакъ* и *карымакъ* *см.* قارنمق

тур. тат. قارن *карын*ъ, قارين, قرن чрево, утроба, желудокъ; кишка, требуха (شكنبه *к. сл.*), قرنداش *ад.* فرداش братъ (собств. сочревникъ), въ *башк. каз.* قارنداش родственникъ (قرداش братъ), *кир.* قرنداس младшая сестра по отношенію къ брату, *мн.* قرنداستار родственники, *алт.* ايكى قارنداس братъ и сестра, *тур.* قرفارنداس сестра (въ отличіе ار قرنداش братъ), بربابادن قرنداش сводный братъ по отцѣ, برانادن قرنداش своди. братъ по матери, *каз.* برتوعان родной братъ, ايرفارداش برتوعان قز родная сестра, فارداش توغاندن توغان, قارداش *тур.* ايكى قرنداش اوغللرى двоюродн. братъ, قرداش اوغلى племянникъ, قرنداشلق братство, родство (*каз.* قرنداش روغى), قرداشلنمق брататься, قرندق брюшина, قرن اغريسى желудочная боль, *каз.* قارن اجمق, *тур.* قرن اجمق б. голодпымъ, قارنيم اچ بولدى я проголодался, اچ قارننان истощакъ, *тур.* فارنى يارق تخمى=اسپغول تخمى сѣмя блошной травы (semen psylii, *а.* بذرقطونا, *п.* اسپوش), *кир.* اورواسدن داوقارنداسدن болѣзнь приключается отъ пищи, тяжба — отъ родственниковъ (поговорка).

дж. кир. فارو *кару* 1) оборона, отвѣтъ (جواب *к. сл.*), месть, соперничество. 2) замѣна, возмездіе (عوض, *монг. харю* — отвѣтъ, возвратъ), *кир.* فارو или قاروجاراق оружіе оборонительное, *алт.* فارولوكزى человѣкъ состоятельный, فاروون въ отвѣтъ, въ возмездіе, قاروجى противникъ, соперникъ, قارو اتمك противиться, упорствовать, спорить, мстить, قارو الق отомстить, قارونى قايتارمق отплатить, قارولاشمق оборониться, противиться, мстить другъ другу, соперничать, *алт.* قارولان отвѣчать. Въ значеніи *замѣны, возмездія:* غرايب الصغرده كلوركه بيت اوشبوينكليغ ايستاكيل دايم نوابى كونكلينى, كيم كراندين بيتما ساحق 3) دين بيتكاى فاروسى *дж.* فاووفارى рука, локоть: فول وبازومعناسنه دركه غرايب الصغرده كلور بيت اى كونكل اه اوفلارين اول غمزه نينك اليدر اجيك, كيم اوق اتاغليق داسيندين توزدور اينك فاروسى *мет.* значитъ сила, мощь въ рукахъ, (отъ этого корня قاريش, قراغ).

а قاروره *карурэ*, бутылка, сосудъ стекляный, горшокъ (для урины).

тур. قارومق *карумакъ*, щупать (напр. овецъ, чтобы узнать жирны-ли, = *тат.* قارمق).

а. قارون *карунъ*, собст. имя прославленнаго на Востокѣ богача — Крезъ священ. писанія, котораго богатства едва помѣщались въ 40 зданіяхъ (преданіе мусульманъ о немъ сходно съ сказаніемъ Библіи, т. е. что онъ былъ поглощенъ землей со всѣми сокровищами, за заговоръ противъ Моисея), قارون دولتى крезовское, необъятное богатство.

алт. قاروى صالقين *карый* — вихорь, завывающій вѣтеръ.

алт. قارى *кары*, въ выраженіи: فاريب تيريب ياتى собираетъ отовсюду.

а. قارى *кари*, чтецъ Курана, умѣющій читать Куранъ по всѣмъ правиламъ (принимается также въ значеніи حافظ знающій Куранъ напзусть).

дж. тат. قارى *кары*, قرى старый, древній, опытный (وحه وكهنه وروزكار ديده), въ *осм.* женщина вообще, жена,

жениться, قاری كشی старый человѣкъ, старикъ, *каз.* قارتقیاق, قارحق, كشی, *тур.* فوجه قری старуха, старая баба, старушка, فاریلق, فارجلق престарѣлость, *алт.* قاری یازی старость *кир.* قاری قولاق человѣкъ, который услышавъ что-либо, никогда не забываетъ, *гл.* فاریق, فاریلمق старѣть, состарѣться, сдѣлаться опытнымъ, فاریتماق *пон.* заставить состарѣться, *алт.* причинить зоботы, горе, فاریغان, فریغن= فریمش состарѣвшійся: فریغان بلهسنده (قارتایغان وقتنده) находясь на (чашкѣ вѣсовъ) возрастѣ старости (ثبات العاجزین 55), فریمیشنجا по мѣрѣ того какъ старѣютъ: ضعیفه‌لار هر نیچه فریمیشنجا کورکسوز بولور женщины по мѣрѣ того какъ старѣютъ, теряютъ красоту (قصص 15), فاریب کیتکان престарѣлый, *ад.* قوشا قاریق вмѣстѣ состарѣться, долго жить вмѣстѣ, فری سوزین بیلا تورغان کشی‌لارنی منینك قاتیمغه قویدیلار приставили ко мнѣ людей, знающихъ древній языкъ (Аб. Г.), عمر قاریسا تقی کونکل قاریماس если жизнь и старѣетъ, за то сердце не старѣетъ (послов.).

дж. قاری *карыы* 1) = قارو и قاریش локоть. 2) аршинъ архитекторовъ: بنا ارشوننه دخی درلر که سد اسکندریده اسکندر ربع مسکونی تقسیم اندوکی مملده کلور بیست جو قیلدی مساحت مسالك ارا پیغاج ایتی تعین ممالك ارا, طنابی که مساح قیلدی قولاج قیلیب اون ایکی مینك قاری ببر پیغاج изъ послѣдняго полустишія видно, что въ прежнее время въ одномъ *агаджѣ* считалось такихъ аршиновъ 12,000, по этому *агаджъ* или *ыгаджъ* = нашимъ 8 верстамъ; قاریلامق у *Баб.* мѣрить аршиномъ: فیل عظیم الجسد وزیرك حانوردور بهاسی اولوغ لیغی‌غه یاراشه دور فاری‌لاب ساتارلار هر نیچه اولوغ راق بهاسی کوبراك اندأق روایت قیلدیلار که کیم بعضی حزایردا اون فاری فیل بولور слонъ большое и проворное животное; цѣна его сообразна величинѣ, продаютъ его по аршинамъ (смѣривъ величину), чѣмъ онъ больше, тѣмъ дороже; разсказываютъ, что на нѣкоторыхъ островахъ бываютъ слоны въ 10 аршинъ (стр. 356). Въ Хивѣ قاری мѣра длины, веревка = 2 нашимъ арш. Въ туркест. области ханскій *кары* = 3 арш. или 2 ханскимъ гязамъ, а базарный = $2\frac{1}{2}$ арш.

тур. тат. قاریش *карыш*, فاروش, فارش, *кир.* قاریس, четверть длины (аршина), пядень (*а.* شبر, *п.* وجب *вэджэбъ*, بدست *бэ-дэстъ*), *кир.* صره قاریس мѣра ладони, если довольно растопырить пальцы, فارشلامق мѣрить четвертью, *башк.* اون فاریشلافایق десять четвертныхъ (т. е. шириною въ четверть) лубковъ.

فاریغدی, قاریقماق *см.* قار

кир. قاریق *карымакъ*, прижечь раскаленнымъ желѣзомъ.

алт. قارین *карынъ*, можетъ быть, да, такъ, قارین بیلکیدا ایدیکار можетъ-быть вы въ состояніи это знать.

тур. тат. قاز *казъ*, *кир.* غاز, *алт.* قاس, гусь, *кир.* غاز اسراندی домашній гусь, قرغاری, قرغاز казарка, كیك قاز, *тур.* قازی بیان فازی дикій гусь, *кир.* قازاوتی гусиная трава (можетъ быть это тоже что въ *тур.* قازایاغی или قازقیناغی гусиная лапка, лебеда), *каз.* قاریکاسی гусенокъ, قازماموغی гусиный пухъ, قازباغرر гусь гогочетъ, свистъ.

алт. قازالات *казалатъ*, погонять, побуждать.

тур. тат. فازان *казанъ*, قزان, عزان (*мон. хайсунъ*) 1) котелъ; соб имя города Казани. 2) *тур.* названіе полка бывшихъ янычаръ; فازانجی котельникъ; кашеваръ, *алт.* кухарка, поваръ, *кир.* فزان قاب мѣшокъ, въ который кладутъ котелъ, فزان بوكمسی казанскіе пирожки, пельмени. 3) *дж.* فزان пушка, فزان ارابهسی лафетъ: تورت بيش يوز كيشی تارتار فزان ارابهسی اوچ تورت فيل تارتيب بارادور (*Баб.* 356), فزان قويمق, قورمق поставить, направить пушку, приготовиться стрѣлять, стрѣлять въ крѣпость (стр. 42, 43). Изъ слѣдующаго описанія Бабура на стр. 392 видно, что пушка въ его время состояла изъ двухъ частей, вставляемыхъ одна въ другую, вкладываемая часть называлась تاش اوبی, а пороховая, казенная часть, называлась دارو خانه; въ жерло вливался растопленный металлъ, чрезъ желобки (اريق), проведенные отъ плавильныхъ печей: فازان قويرينك كرديده سيكيز كوره قيليب تور هر كورهنينك تويبدين بيراريغی بو فازانينك قالبی‌عه راست قيليب تور بيز باركاچ كورهلارينك تيشوكی‌لارنی اچتی هر اريقدين ايريكان الات سوتيك شاريلداب قالب‌غه كيرار ايدی بير زماندين سونك قالب تولمای بير كورهلاردين كيلادوركان ايركان الاتنينك كيلماكی بيرار بيرار منقطع بولدی كورهدا يا الاتنه قصوری بار ايركاندور استاد علی قلی‌غه غريب يمان حالتی بولدی درين ايدی كيم اوزينی قالب اچيدا كی ايريكان مس‌قه تاشلاغای ... بير ايكی كون قالب ساووغان‌دين سونك اچتی‌لار استاد علی قلی كوب بشانست بيله كيشی بيباريب تور كيم فزان‌نينك تاس اوبی بيقصوردور دارو خانهسنی قويماق اسان‌دور فزان نينك تاش اوبی‌نی جيقاريب جمعی‌نی انينك اصلاحيغه تعيين فيليب اوزی فزان‌نينك دارو خانه‌سينی قويمافغه مشغول بولدی

алт. فازراچی *казрачы*, *см. кир.* فاص

дж. каз. тоб. قازغانمق *казганмакъ*, قازغورمق, قزغانمق (سراج — 47) 1) заботиться, добиваться чего (сравни съ قزغانمق *кызганмакъ*), قازغانچاق заботливый, قازغانو забота, озабочиваніе, فازغو печаль, فازغاندرمق *пон.* озаботить. 2) *дж.* قازغانمق (= *тур* قزانمق) пріобрѣсть, пользоваться, вышграть, اوزنكا يخشی‌لات فازغانمش بولغايسن ты пріобрѣтешь себѣ хорошую репутацію (تاريخ ملوك), قزغانچ, *тур.* قزانچ пріобрѣтеніе, польза, выгода, قزغانچی пріобрѣтатель, выигрывающій.

тур. тат. قازمق *казмакъ*, قزمق, قذمق *каз.* قازومق, *алт.* قاسمق копать, рыть, разрывать, ковырять, выскребать, вырѣзывать (въ этомъ значеніи въ *тур.* также قازيمق), قازق, قازوق, قذوق *казукъ*, колъ, въ *алт.* также коновязь; فارق или فازغ гребло; терка, терпугъ, تيمورقازق полярная звѣзда (сѣверная сторона; собств. желѣзный колъ), فازقلامق кольями укладывать, прибивать; распять, въ *тур.* فازقلمق или قازغه اورمق, قازق اتمك посадить на колъ, فازمه мотыка, кирка, فازمهجی землекопъ, піонеръ, *дж. тоб.* فازناق погребъ, выходъ, *алт.* قازينتی колодезь; قازدرمق *пон.* велѣть копать и пр. قازولمق *стр.* б. вырыту, копаему, قازولما яма, выбоина, قازوب الق докопать قازوب بتمك выкопать, قازوب قويمق, قازوب بيبارمق جيقارمق

вкопать, صوقازادور вода подмываетъ, *алт.* انى قاسقاندارىندا разрывая ее (землю), *кир.* ماربلن بازاربوقدى قايدان فازار можно обмѣняться тѣмъ что есть, гдѣ выкопать то, чего нѣтъ (послов.).

тур. тат. قازمق *казмакъ*, فاسمق قيزمق, *кир.* قاصاق (отъ предыдущ. корня) поскребки, пѣнки на днѣ посуды, нагаръ, قازمه, قاصمق чешуя рыбы, قازمەلامق сдѣлать чешуйчатымъ, узорами, *алт.* قازيرق *казырыкъ*, скорлупа, *кир.* قاصاق جيسانك طوبونكدا قارجاووار если ты будешь ѣсть пѣнки, то во время твоей свадьбы снѣгъ выпадетъ (такъ старухи убѣждаютъ дѣвочекъ не ѣсть пѣнокъ).

тоб. قازمير *казимиръ*, коварный, вѣроломный, قازميرلك коварство, قازميرلنمك коварствовать.

кир. алт. قازى *казы*, лошадиный брюшной жиръ, киргизская колбаса (начиненная конинымъ ребромъ), قازيلو فازغه конинное ребро съ жиромъ.

алт. قازق *кажыкъ*, лодыжка.

алт. قازى *кажы* = قايسى *см.* فاى

алт. قاستى *кастыкъ*, растрескаться.

тур. قاسق *касыкъ*, قاسيق, *багик.* قاثق, лунка (*анатом.*), передняя часть кости около дѣтородн. частей, пахъ, что также: قاليه باشى, اوبلق قيصغى (*Хандж.*), فاسق اوتى репяшки, печеникъ (раст.), فاسق بتى площица, فاسق ياريغى грыжа (*п.* بادكنك, بادخابه), что также *фатакъ*—; въ *кир. касыкъ* = قاشق ложка.

тур. قاسقوال *каскавалъ* — بنيرى, родъ сыра очень безвкуснаго (съ которымъ сравнивается человѣкъ глупый и неимѣющій вкуса).

уйг. قاش *кашъ*, قاش تاش, драгоцѣн. камень, высшій сортъ яшмы, нефритъ (*монг. хасъ, кит. юй, тат.* يشم), قاش قور поясъ обложенный такими каменьями.

тур. тат. قاش *кашъ*, *кир.* قاس бровь; къ, у, предъ, قاشمده передо мною при мнѣ, قاشكده передъ тобою, قاشنده *дж.* قاشيدا передъ нимъ, قاشنداغى находящій передъ кѣмъ,-при комъ, при чемъ, قاشيغه بارمق пойти къ нему, *кир.* قاسنه حاكم къ начальнику; قاشلو съ бровями, имѣющій брови, قاشلو دورت съ четырьмя бровями (т. е. молодой человѣкъ, съ усиками), قاشلو جاتق съ сросшимися бровями, قاشلو قره чернобровый, *каз.* قاش جيران, قزل рыжія брови, *кир.* قاس صارى свѣтлорус. брови, قاس قونكغر темнорусыя брови; *тур.* ايرك قاسى, *кир.* ايردنك قاسى лука у сѣдла (*п.* قاش زين), يوزك قاشى гнѣздо у перстня; *тур.* قاش باصدى завязка, покрывающая лобъ до бровей, قشاغى قاشامق упрямиться, قشاتليق упрямство: قيلديم قشاتليق كيتماين توتدى فولدين سودرادى я упорствовалъ и не хотѣлъ идти, она взяла меня за руки и вытащила вонъ (*Вамб.* 138), قاشوشمق *вз.* противиться, *ад.* قاش قباغلو нахмуренный, قاش قاغن توكمك, *тур.* قاش جاتمق нахмуриться.

дж. قاش *кашъ*, *алт.* قازات, пригорокъ, холмъ, грива горы, возвышенность (*монг. хаджигу* — бокъ, ребро), въ *конд.* берегъ, окраина, فاستا идти, ѣхать по берегу.

кир. قاشارصير *кашаръ-сыгиръ*, теленокъ двухлѣтній.

тур. قاشاغى скрепица (отъ قاشيمق).

قاشانك *кашанъ*, сухощавый, тощій

НКИД
ЦЕНТРАЛЬНАЯ
БИБЛИОТЕКА

(о животн. у *Вамб.*), въ *ад.* субтильный, красивый, пригожій (о женщ.).

алт. قاشتاق *кашталъ*, корзина, коробъ.

тур. тат. قاشق *кашыкъ*, فاشوق, *кир.* قاسق, ложка большая, *каз.* قاشعی نال чайная ложка, *ног.* قاشق بورك, *дагест.* قاشق قولاق пельмени, колдуны (пирожки).

дж. قاشقامق *кашкамакъ*, فاشقاغان, высыхать (قورویوب قورولن), فاشقالمق *стр.* فاشقالغان, б. высушену, высохшій (=فاقشامق или قاقشیمق).

алт. قاشقالا *кашкала*, гагара.

тат. فاشقه *кашка*, *кир.* قاسقا, лысый, плѣшивый, лысина, въ *кир.* также *бѣдняга*; лошадь съ пятномъ на лбу, قاشقالانمق лысымъ дѣлаться.

башк. قاشماو *кашмау*, головной уборъ башкирокъ (унизанный бисеромъ, а сверхъ бисера серебр. или золот. монетами или просто оловянными кружечками; сзади *кашмау*, вдоль по спинѣ виситъ какая нибудь матерія, унизанная также бисеромъ и монетами. Сверхъ кашмау فالاپش — کاپوش, остроконечная шапочка, также унизанная. У незамужнихъ голова покрывается только платкомъ. Халатъ — изъ китайки или краснаго сукна, смотря по богатству. На ногахъ сапоги, съ подборами у щеголихъ. Старухи покрываютъ голову *тастаромъ* — бѣлымъ платкомъ изъ миткаля).

тур. قاشمر *кашмеръ*, забавный, шутникъ (у *Бianки*).

тур. тат. قاشیمق *кашымакъ*, قشمق قاشمق *кашымакъ*, *кашмакъ*, *кир.* قاسی *касы*, чесать, (когда укуситъ насѣкомое), тереть, скребать, *дж.* قاشیغج *кашыгыджъ*, قاشاووج *кашауджъ*, *тат.* قشاو, *тур. осм.* قشاغو, قشغی скребница (خرخره *к. сл. а.* مسة *мухассэтъ*, *п.* قشاوه, اخکنده *эхкелендэ*), *тур.* قشاغو اورمق, قشاغیلمق чистить скребницей (*а.* حس, *п.* قشاوه زدن), اتی قاشیمق чистить лошадь, قاشرمق *пон.* возбуждать зудъ, свербежъ, велѣть чистить лошадь, قاشینمق *воз.* чесаться, свербѣть.

кир. قاص *касъ* 1) = قاش, бровь; *мет.* зло, непредвидѣнное несчастіе, врагъ, قاص ادم враждующій человѣкъ, قاصتق злонамѣренное покушеніе, замыселъ (*сиб. тат.* високъ), اول مغان قاصتق قیلادو онъ имѣетъ противъ меня злой умыселъ, اوتروك سوز حانغه قاص اوتروك سناق قینغه قاص ложное слово — врагъ (зло) душѣ, острый ножъ — вредъ ножнамъ (*послов.*), قاصار *гл.* по упрямству ничего не говорить, не слушать и не обращать вниманія ни на кого, *алт.* قاضر *казыръ*, грозный, страшный, قاضر بول возстать, буянить, قاضراق врагъ, похититель скота, قاضرلان гнѣваться, пылать гнѣвомъ. 2) *кир.* قاص и قاصا чистый, настоящій, истинный, совершенный (изъ *а.* خاص?). قاص جان قاتینن ماقاتر и самый дурной человѣкъ хвалитъ свою жену (*послов.*), قاصا باتر настоящій герой, قاصا قاتن настоящая баба, قاصاقنه нарочно, съ умысломъ.

кир. قازمق = قاصپاق пѣнки.

кир. قاصتاووش *кас-тауушъ*, сурьма.

а. قاصد *касыдъ*, стремящійся въ одну сторону, нарочный, курьеръ (пѣшій), скороходъ; лазутчикъ.

тур. قاصرغه *касырга*, вихрь, мятель.

кир. قاصقارمق *каскармакъ*, прямо, лбомъ обратиться къ чему, قاصقاروب قراو смотрѣть прямо, смѣло.

кир. قاصقايمق *каскаймакъ*, прямо и ясно выставиться; оскалить зубы.

кир. قاصقر *каскыръ*, волкъ (canis lupus).

тат. قاصمق *касмакъ* 1) пѣнки 2) *тур. гл.* натянуть (веревку), قاصنق *каснакъ*, кольцо, косякъ въ колесѣ и т. под. вещи для стягиванія.

а. قاضى *казы, кады, мн.* قضاة, судья (духовный), *кади,* قاضيلق званіе, обязанность судьи (въ *тур.* такъ назывались прежде нѣсколько деревень, относящихся по дѣламъ къ одному кадію; округъ такой управлялся *агою* и назывался اغالق, нѣсколько *агалыковъ* подчинялись воеводѣ), قاضيلق ايتمك б. судьею, исполнять обязанности судьи, *ад.* مجلسى قاضى собраніе, присутствіе судей, *тур.* افندى قاضى господинъ судья, قاضى الحاجات удовлетворяющій всѣмъ нуждамъ созданій, Богъ, قاضى لشكر, قاضى عسكر войсковой судья, великій судья (коихъ въ турецкой имперіи два: румелійскій — въ европ. Турціи и анатолійскій — въ азіятской. Эти двѣ должности суть самыя высшія въ духовной іерархіи и ведутъ къ званію муфтія), اوردو قاضيسى судья, сопровождающій каждый годъ эскадру, крейсирующую въ Архипелагѣ; судья въ лагерѣ великаго визиря во время войны, занимающій мѣсто *казы-аскера*, сопровождающаго лагерь только тогда, когда самъ султанъ во главѣ арміи, محمل قاضيسى судья сопровождающій большой караванъ пилигримовъ отъ Дамаска до Мекки, قاضى لقمسى *см.* при *сл.* بوط, قاضى كوى *кади-кёй*, большая деревня на азіятской сторонѣ, противъ Конст-поля, на мѣстѣ древней Халкедоніи, что по *тур.* также قاضى قادونسه. — Въ Бухар. ханствѣ قاضى называется судья въ большихъ городахъ, قاضى كلان великій кади въ Бухарѣ (который въ канцеляріи имѣетъ двухъ муфтіевъ подтверждающихъ его рѣшенія печатями; въ другихъ же городахъ, у кади находится одинъ муфти), قاضى اوردو называется только судья въ Самаркандѣ и Бухарѣ, который имѣетъ двухъ помощниковъ — муфти. Въ Хивѣ судьи вмѣстѣ съ біями судятъ и рѣшаютъ тяжбы, قاضى مالوان или — اخون اخوند, глава духовенства, живетъ въ Хивѣ; ему подчинено все низшее духовенство: хаджи, казы, репсы и муллы. Ханы, иногда, въ важныхъ случаяхъ, призываютъ на совѣтъ духовенство, какъ напр. по случаю задержанія хивинскаго каравана въ 1838 г., ханъ совѣтовался: выпустить-ли русскихъ плѣнныхъ для освобожденія своихъ? духовенство отвѣтило: «одинъ правовѣрный стоитъ четырехъ невѣрныхъ» и посовѣтовало выручить своихъ.

каз. قاطا, قطا коты (обувь), كيبز قاطا валенки.

а. قاطبة *катибэтъ*, все, всеобщность, قاطبه ناس всѣ люди, قاطبة *катибетэнъ* вообще.

قاتر = قاطر

а. قاطع *кати'*, рѣжущій, острый (сабля), рѣшительный, недопускающій возраженій, نص قاطعى рѣшительный законъ, авторитетъ безусловный (*см.* примѣръ при *сл.* تورە).

кр. قاطمق *катмакъ*, ступать, قالط قاطمق твердо ступать.

каз. قاطى *каты* (= قاتى) твердый, жесткій (*см.* قاتمق — 3).

кондом. قاعازق *каазыкъ*, здоровье.

алт. قاعاقتا *каакта* قاقتای, каркать (галка, ворона), кудахтать (курица), пищать (птенцы), кряхтѣть.

а. قاعده *каидэ* (*тат.* произносятъ *кяда*), *мн.* قواعد, основаніе, правило, обычай, обыкновеніе, قاعده كليه общее правило, قاعده ايله правильно, قاعده عربيه اوزره по правиламъ конструкціи или грамматики арабск. языка, قاعدلى, عسكر قاعدهسز регулярное войско, عسكر нерегулярное.

дж. قاع бассейнъ, чанъ (حوض *к. сл.*).

кондом. قاعاش *каагашъ*, кора.

тат. قاعامق *каагамакъ*, маяться, قاغالوب حقدوم я перемаялся.

кир. قاعاناق *каганакъ*, послѣдъ (отъ ягненка).

тоб. قاغرايك *каарай*, вёдро зимою.

тат. قاغرمق *каармакъ*, *кир.* قاقرمق, قاقرق, قاغرون харчокъ, харкотина.

кир. قاعل *каарылъ*. тонкій снѣгъ, قير باسى قاعل دولدى на буграхъ снѣгъ остается тонкимъ слоемъ.

тоб. قاغاجيمق *каарычымакъ*, отвыкать, قاغاجيمقلق отвычка.

алт. قاعلدا *каарылда*, кричать, кудахтать.

кир. قاعوو *каауу*, не очень жарко, ясная погода съ вѣтромъ.

а. قاف *кафъ* 1) названіе буквы ق 2) названіе горъ кавказскихъ (въ тѣсномъ смыслѣ, а въ обширномъ: горы окружавшія, по понятіямъ восточн. народовъ, всю землю), قاف موغ баснослов. птица, Фениксъ (котораго жилище полагаютъ въ этихъ горахъ).

а. قافله *кафилэ*, *мн.* قوافل, караванъ путешественниковъ.

а. قافيه *кафиэ*, *мн.* قوافى, рифма въ стихѣ, مقفا قافيهلو рифмованный (*син.* مسجع, سجعلو).

дж. тат. قاق, عاق, كاك, كاك, قاچ, غاچ, كاچ частица образующая отъ корней глаголовъ имена, выражающія природное свойство предмета или характеръ дѣйствующаго лица: تانعاق топкій, قورقاچ, قورقاق боязливый, трусъ, كولاكاچ хохотунъ, تيمسكاك брыкунъ.

тур. قاق *какъ* 1) очень длинный, несоразмѣрный. 2) дуракъ, фатъ (у *Бianки*).

тат. قاق *какъ* 1) твердый, сушеный, сухой, сушеные фрукты (ميوهٔ خشك كرده شده *к. сл.*), вещь сушеная, черствая (какъ напр. дыни въ Хорасанѣ и Самаркандѣ, которыя во время ѣды намачиваются водою и онѣ дѣлаются какъ свѣжія), въ *каз.* пастила, قاق قاون сушеная дыня, قاق بالق сушеная, вяленая рыба, قاق كشك копченое мясо (*Баб.*), قاقلق сухость, сухощавость, قاقامق *кыгамакъ*, затвердѣть, *кир.* قاقان опухоль, затвердѣніе, قاقلامق, *кир.* قاقتا, сушить, вялить, провѣять, قاقتاعان ايت копченое или провяленое мясо, قاقلانمق *воз. стр.* б. провялену, قاقلانغان провяленый. 2) *дж.* прудъ, стоячая вода (نالاب *к. сл.*) قاقصو вода, изъ пруда, въ *кир.* прѣсное озерцо, лужа отъ дождя или снѣга на гладкой мѣстности, قاطتى حيركاقاق طوراراقايراتتى ايركامال طوراراق на твердой землѣ лужа долго стоитъ, у дѣятельнаго человѣка—богатство (*послов.*). 3) *алт.* листъ древесный и растительный. 4) *алт.* суша, твердая земля.

кир. قاقالق *какалмакъ*, подавиться: قارا قاقاليب قالما смотри, не подавись!

а.т. قاقای *какай*, дикая свинья (*монг.* *гахай*).

кир. قاقای *какай*, прямо стоять, торчать.

кир. قاپاق *какпчкъ* 1) объ половины воротъ или дверей (*тат.* قابا). 2) крышка (миски).

тур. قاقردای *какырдакъ*, ققردق, остатокъ жаренаго жира (у *Ценк.* = *п* تزلب, жареный бараній курдюкъ — قاورلمش قویرق).

дж. тат. قاقشامق *какшамакъ*, قاقشیمق, *кир.* قاقسیق, разшататься, разслабнуть, разбиться, разсохнуться, распороться, расклепться, затрещать (отъ сильнаго напора), *а.т.* قاقشالا بیردی затрещало (дерево), قاقشی *какшый*, дупло, пустое дерево, قاقشالمق *стр.* قاقشال разслабленный, размягченный, дряблый (غشق وکشك *дж. сл.*).

а.т. قاقشی *какшы*, жалобно говорить.

кир. قاقصامق *каксамакъ*, безъ умолку говорить.

тур. قاقلمق *какламакъ*, клевать клювомъ, قاقا клювъ птичій.

п. тур. قاقم *какумъ*, горностай.

тур. тат. قاقمق *какмакъ*, قاغمق, бить, стучать, звучать, колотить, вскалотить, чеканить, насѣчь золотомъ или серебромъ, въ *кир.* взбрасывать ладонью бабки и ловить другою рукою, въ игрѣ قاقماقیل, въ *а.т.* дуть (вѣтеръ), قاق یول битая, торная дорога, *тур.* قاقا чекань на металлѣ, насѣкальное искусство, قاقمق باشه *мет.* упрекать напоминаніемъ о сдѣланныхъ благодѣяніяхъ, ایشکنی قاقمق, *тур.* قپویی стучать въ двери, — مینخ قازق вколачивать колъ, гвоздь, *тат.* قاعشمق, *кир* قاعسمق, *вз.* биться, сражаться, قاعلمق *стр.* удариться, стукнуться, подбиться, *тур.* قاقلدمق *какылдамакъ*, съ шумомъ ударять, قاغنمق *воз. а.т.* توزین قاعندی билъ себя въ грудь, *кир.* قاعیندی *вл.* قاغلی одержимый падучей болѣзнью. *каз.* قاقلقه *каклыкма*, ухабъ, قاقلقه‌لامق дѣлаться ухабами (дорога).

тур قاقمق *какымакъ*, قاقم اتمك, бранить, сердиться, قاقم брань, гнѣвъ, قاقشمق *пон.* قاقشمق *вз.* ссориться, قاقنمق *воз.* (слово это произносится также: قیقم *кыкымъ*, قیقم اتمك).

уйг. قاقو *каку*, очагъ.

тур. قاقوله *какула*, изъ *а.* قاقله, кардамонъ.

а.т. قاقای *каһай*. лыжи.

кир. قاقباق *каһбакъ*, перекати поле (*раст*.).

тур. قاقرمق *каһырмакъ* 1) мычать. 2) = *дж.* قایرمق, *тат.* قنکعرمق, загнуть, повернуть, قاقریلمق *стр.* повернуться, оборотиться.

кир. قاقسلامق *каһсыла*, قاقسلاز *каһслызъ*, визжать (собака).

кир. قاقسیمق *каһсы* (= قاقشمق) лопнуть отъ жара, разсохнуться.

каз. кир. قاقغرمق *каһырмакъ*, шататься безъ всякой надобности вслѣдствіе горя, бродить, блуждать какъ потерянный: جمان قاتون اولسه توسوك حانکارار جاقسی قاتون اولسه داس قانکغرار умретъ дурная жена, постель обновится, умретъ хорошая жена — голова растеряется (*послов.*).

тат. قاقلداق *каһкылда*, гоготать (гусь), *а.т.* قاقیل قاقیل гоготаніе, гогочащій.

каз. قاركلتر *каңылтыръ*, листовое желѣзо, мѣдь.

дж, قاركلى *см.* قانو

тур. فال *калъ*, очищеніе, процѣживаніе; золото или серебро очищенное, فالجى плавильщикъ, обжигальщикъ металловъ, فال اتمك очистить, расплавить, فاله طاييز это не можетъ быть очищено, сгараетъ.

а. فال онъ сказалъ, قيل *стр.* было сказано, قيل وقال разговоры, пересуды, толки.

тат. فالا (*вм. а.* قلعه) городъ, крѣпость.

алт. قالا باس расторопный, ловкій.

алт. тоб. فالاتقى *калаткы*, поплавокъ у невода, فالاتقيلامق придѣлывать поплавки.

дж. قالاتمق *калатмакъ* 1) удержать (*пон.* отъ قالمق). 2) *см.* فالامق

алт. فالاش *калашъ*, бѣлый хлѣбъ, булка, пирогъ (*см.* كوماج), يودای فالازی пшеничный хлѣбъ, فزل عاتتوقالاس пирогъ съ красн. смородиной.

дж. فالاعای *калагай* 1) родъ краски красной, густой и яркой (درنوعه فزل رنكه درلركه رنكده ويلق واچلق اولا *дж.сл.*). 2) молодило (трава, sempervivum, *n.* كه فرهاد وشيرينده شيرين :(ميرعاسقان مدخنده كلور بيت كيليب كلكون دريرو درنيانى قالاعای كيم اميب هرساری فانى

каз. тат. فالاق, غالاق, ملاق, كلاك 1) частица, образующая отъ нѣкоторыхъ корней имена, выражающія привычку или склонность къ дѣйствію: قاچعالاق (отъ قاچ) привыкшій бѣгать, اوزكلاك перемѣнчивый. 2) *каз. тоб.* ياورون فالاق лопатка (въ тѣлѣ), فالاق سويا كى кость лопаточная. 3) قالاق فالاق или قالاق *алт.* (восклицаніе) увы! горе! (въ *монг. халакъ*), فالاقتا издавать крикъ отчаянія.

а.т. قالانكدا *калаңда*, качаться (какъ маятникъ).

кир. فالام (изъ *а.* قلم?) четырехгранный обтесанный конецъ унины (*см.* اوى), فالامدا заострить конецъ унины.

дж. فالامق *каламакъ*, *прошеди.* فالادى 1) складывать въ кучу, класть одно на другое: بربرى اوزرنه يغدى دمكدركه نوادر النسباده كلور بيت قالادى وه‌كه اوتون ديك سونكاك لاريمنى سبهر دويانكى اوتغه‌كه‌نن كلبه‌سيدا يافيلادور 2) подкладывать, обложить: اطرافيغه ناس فالارلار кругомъ обкладываютъ камнями (*Баб.* 177); отсюда въ *кир.* подкладывать *кизякъ* рядами подъ котелъ, чтобы лучше горѣли, فالاو такое размѣщеніе кизяка: فالاوين تاپسا قارحانار فالاوين تابياسا مايده جانباس при хорошемъ наложеніи кизяка и снѣгъ загорится, а безъ того и масло не будетъ горѣть (*послов.*). 3) сожигать, зажигать, قالاى دورمين зажигаю (ياوب كه عرايب الصغرده :(طورورين ويغه طورورين كلورركه بيت ديديم كوبكلوم‌كا هر ياندين خدنكينك نى دورور يارا, محبت اوتيغه ديدى اوتون دوركيم قالاى دورمين въ *алт.* горѣть, воспламеняться (*монг. халаху*), فالات *пон.* возжечь, воспламенить: قايرانم قازى بارازتك فالاغان يوركتى فالا ديب милый мой! куда ты идешь сожигая горящее сердце? 4) *кир.* выбирать любое, предпочесть, فالاب المق брать по выбору, по собственному желанію: فالاب ال, —فالاغانتكدى ال возьми что выберешь, что поправится (кир-

гизъ пріѣхавшій къ другому дружиться طامور, выбираетъ и беретъ любую вещь).

алт. قالان *каланъ*, дань, подать, قالان بيرمك платить дань (въ *каз. башк.* قيلا, فولا оброкъ, въ *ад.* по замѣчанію Березина قالان оброкъ, въ ярлыкахъ قلان *кыланъ*).

тур. قالای *калай*, жесть, قالايلامق обить жестью, лудить, اكا درايوقالای ويردم *мет.* я ему задалъ порядочную головомойку (выговоръ).

кир. قالای *калай*, какъ? каковъ! قالای سزجان مال اسانبه какъ вы? все-ли здорово? *турк.* هرقالای بولسه какъ-бы то ни было.

а. قالب *калыбъ*, лейло, форма (для литья пуль, посуды и пр.); модель, болванъ, колодка, въ *тат.* также мѣрка, *кир.* سوزدنك قالبی смыслъ словъ, قالبلامق править на болванѣ, надѣть на колодку; сложить холстъ, сукно, قالبلانمق *стр. воз.*

алт. قالباق *калбакъ*, ложка (*монг. халбага*): قورو قالباق اووسقه ياراباس сухая ложка (негодится) деретъ (ротъ) горло (*послов.*).

каз. قالباق, قلپق قالباغ *калпакъ* 1) подать, дань. 2) *тур. тат.* колпакъ остроконечный, надѣваемый сверхъ тебетейки, вообще всякая шапка изъ войлока (تاتارلرك كجه‌دن تاقياسنه درلر) въ *тур.* особенная шапка съ мѣховой опушкой; въ Турціи такія шапки носятъ греки, армяне и жиды, у послѣднихъ форма нѣсколько отличается. У *кирг.* родъ шляпы изъ войлока, высокой, конусообразной, съ загнутыми вверхъ полями (надѣвается сверхъ бараньей шапки даже въ жары; праздничная шапка эта у султановъ—изъ малиноваго бархата, украшенная позументомъ; у женщинъ она круглая, опушенная бобромъ, верхъ изъ бархата, украшенная червонцами), *к. сл.* переводитъ это слово *п.* كلاه—хохолъ; قره قالباق *кара-калпакъ*, черно-колпачники, соб. имя племени, весьма близкаго къ киргизъ-кайсакамъ (въ Хивинскомъ ханствѣ они поселены на низовьяхъ р. Аму-дарьи, по обѣимъ ея сторонамъ, отъ г. Ходженли къ Аральскому морю и на его островахъ; занимаются скотоводствомъ и отчасти земледѣліемъ. Въ бухарскихъ владѣніяхъ ведутъ кочевую жизнь и обитаютъ между Джизахомъ и Уратипэ. Мусульмане оренбург. края помѣщичьихъ крестьянъ изъ татаръ, называютъ также *каракалпаками*, хотя тѣ и не носятъ черныхъ шапокъ. Это вѣроятно отъ того, что киргизскіе каракалпаки никогда не были самостоятельны и съ давнихъ поръ находились въ полномъ подданствѣ Хивин. хановъ. Родъ этотъ славится, въ народныхъ разсказахъ, своею глупостью; *см.* о Бухарѣ, Григорьева стр. 72. примѣч. 30. Мор. сборн. № 8, стр. 53. Туркест. край, Пашино, 1866 г. стр. 168).

сиб. тат. قالبانك *калбанъ*, шатаніе, покачиваніе.

тур. قالبور *калбуръ*, *ад.* خلبور, *к. сл.* قالبور, قالتور, рѣшето, قالبور ايشی тамбурная работа, *ад.* خلبورساعاناعی край рѣшета, قالبورلق قالبوردن كجورمك просѣять (слово это испорчено изъ *а.* غربال).

тур. قالتاق *калтакъ* 1) = قلتق 2) *каз.* увы! горе! (=*алт.* قالاق).

тат. قالترامق *калтрамакъ*, трястись, трепетать, дрожать, скрипѣть, гремѣть, والتراق дрожащій, трясущійся, дрожь, трепетаніе, скрипъ, باشی‌قالتراق съ трясущейся головой (челов.), *алт.* قالتراق اوور лихорадка, قالتراتمق *пон.* заставить дрожать, сотрясти, قالتراشمق *вз. алт.* قالتور قالتر шумъ, трескъ, قالترادیب کلب یاتتی съ трескомъ (шумно) пріѣхали.

дж. قالتغایلیق *калтагайлыкъ*, лѣность, нерадѣніе, трусоватость: ایشکا بیتکونجه اهتمامی یخشی ایدی ایشکا بیتکان محلده قالتغایلیغی بار ایدی до сраженія онъ выказывалъ стараніе, во время же сраженія былъ трусоватъ (*Баб.* 19; сравни это слово съ ملتغلیك или ملتاق).

кир. قالجرا *калджра*, قالزرا, قالزرامتا *калджракта*, говорить много, но безъ связи и не зная къ чему: قالجنکقوی, قالجنکباس болтушка, смѣющійся не кстати, قالجنك سوز шутка, قالجنکدا шутить, подшучивать.

каз. قالجه *калджа*, قالا, кусокъ, ломтикъ мяса (*п.* قالح).

тур. قالچه *калча*, бедро, лядвея (*син.* اویلق, *п.* ران); сѣдалищная кость (Redhouse).

каз. قالجیمق *калджимакъ*, распуститься, раскленться, распаяться, قالجیغان كشی слабый здоровьемъ, дряхлый, قالجیتمق *пон.*

тур. قالچین *калчинъ* (испорч. изъ *п.* خارجین) толстые башмаки, надѣваемые сверхъ тонкихъ кожаныхъ носковъ, бывшіе въ употребленіи въ древнія времена (*см. Кам. а.* الموزج).

тур. قالدرم, قالدرمق *см.* قالمق

каз. قالدرمه *калдырма*, перекладина, قالدرمه‌لامق подкладывать перекладину, перекладывать.

тур. قالشا *калша* 1) капризный, упрямый. 2) *тат. калъша*, трава выросшая послѣ сѣнокоса (*Березинъ*).

кир. قالشیلدا *калшылда*, трястись (отъ озноба въ лихорадкѣ).

каз. قالطا *калта*. قالتا, кушакъ съ кожанымъ мѣшкомъ, мошóпка (въ русск. перешло *калита*), въ *кир.* карманъ, قالطا جاق боковой карманъ, въ *алт.* кисетъ, кожаный кошелекъ для табаку (*бух.* خلته, сравни съ *тур.* حلتا).

кир. قالطانك *калтайн*, увертливый, услужливый, проворный.

тур. قالغریا *калыгріа* (изъ *греч.*) монахиня

дж. قالغه *калга*, قلغا, высокое званіе, присвоенное сословію мурзъ, при ногайскихъ и крымскихъ ханахъ; оно встрѣчается, вмѣстѣ съ двумя другими прозвищами или титулами: نورالدین и کیك‌دوی въ крымскихъ грамотахъ: تقی شیرین یکمزکا شیرین مرزلاردن بری قالغه بری نورالدین بری کیك‌دوی مرزلارعزکا تقی منقط یکمزکا تقی منقط مرزلاردن قالغه ونورالدین وکیك بوی مرزلارعزکه (*см.* Матер. для исторіи Крыма, № 21 стр. 91. Изслѣдов. о Касим. ц. т. II, стр. 416, 417).

тат. قالغیمق *калгымакъ*, قالغومق дремать, قالغو, تالغو дремота, قالغوجان дремливый.

уйг. قالق *калыкъ*, верхній этажъ (= *п.* بالاخانه).

кир. алт. قالقا *калка* 1) навѣсъ (отъ вѣтра, солнца), *кир.* قالقام ласкательное слово, قالقالا обольщать ласковыми словами, покровительствовать,

قالقالاب تور прикрой меня, покровительствуй, قالقاجان покровитель-душа. 2) *алт.* Калкапецъ — житель сѣверной части Монголіи, смежной съ Алтаемъ.

тур. قالقان *калканъ*, قلقان *кир.* قالقام, щитъ (*монг. халха*), قالقان بالغی палтусъ, большая морская рыба (*а.* سبوطة, *п.* ماهی کرد), قالقانلمش, قالقانلو вооруженный щитомъ.

кир. قالقتا *калкта*, летать медленными кругами (какъ орелъ).

тур. قالقمق *калкмакъ*, قالقومق, *ад.* قالخمق 1) встать, подняться, сойти, уйти, *кир.* держаться на водѣ (напр. дерево), قالق встань! امدی قالق встань-же! قالقش вставаніе, اوتورشی قالقشی сидѣніе и вставаніе его, т. е. его манеры обхожденія османскія, констант-польскихъ турокъ, *каз.* قالقاوچ قالقوچ поплавокъ, قالقوغمق, *ад.* قالخرمق *пон.* заставить подняться или отскочить (напр. пробку), снять (крышку), *алт.* قالغانچی جاندا *телеут.* قالغانسی جاق во время воскресенія мертвыхъ, اياغه قالقمق подняться на ноги, *мет.* возстать, взбунтоваться, عسکر قالقدی армія поднялась, двинулась въ путь, هوایه قالقمق взлетѣть, подняться на воздухъ, یردن قالقمق вскочить съ мѣста, قالقوب جقمق выскочить. 2) قالقمق *калкымакъ*, قالغمق, قالقیمق прыгнуть, скакнуть, طوب قالغشی прыжокъ, قالغیجان рикошетъ мячика, ядра, قالیقمق прыгунъ, *тоб.* выпырнуть.

алт. قال کزی *калъ-кіжі*, простолюдинъ; неимѣющій никакой общественной должности.

тат. قالم *калымъ*, *кир. алт.* قالنك, قالن, مال 1) приданое или выкупъ за невѣсту (у башкиръ, смотря по богатству жениха и невѣсты, калымъ простирается отъ воза дровъ или сѣна до 3000 р. сер. и болѣе. У киргизовъ-*см.* слово یکرمی, *кир.* قالندق *калындыкъ*, невѣста (т. е. дѣвушка за которую надо платить калымъ, قالندق اویناو играть съ невѣстой, т. е. б. у нея, قالندق اویناتدنکمو говорить съ ней, قالن بیردونکمو былъли у невѣсты? قالن بیرو дать калымъ. т. е. сосватать невѣсту, قالن بیردونکمو сосваталъ-ли невѣсту? قالنکدا брать или платить калымъ. 2) *алт.* قالنك плата въ извѣстную цѣнность, стоимость, цѣна товара, выкупъ (въ мѣнов. торговлѣ): اول سنڭ یاننه سالیب قویغان ایکی تونڭ کییسکه تودوب الیب تورغان قالینکی نو ابکی قول نوس предполагаемая стоимость положеннаго у тебя войлока на двѣ шубы — вотъ эти два куска нанкина (*Радл.* 149).

قالاش *калмашъ*, говорящій глупости, болтовня, пустой разговоръ (*Вамб.* необозначено какого парѣчія).

тур. тат قالمق *калмакъ*, оставаться, пережить, остаться лишнимъ, оставать, *мет.* лишиться чего, потерять что (съ دن), какъ въ *башк.* مرتبه‌مزدن قالورغه تلامایز мы не хотимъ лишиться своихъ мѣстъ(по службѣ), هیچ حالمرقالمادی не осталось ни малѣйшей силы, лишились всякой возможности, قالغان, *тур. ад.* قالان оставшійся, остатокъ, قالماز قالمغان неостающійся, непрочный, тлѣнный, *алт.* قالاباس *вм.* قالاماز неотстающій, расторопный, ловкій: قالاباستنك پازغنناك ловкаго человѣка (можно узнать)-по поступи (*поговорка*), *алт.* قالدق *мн.* قالدقتار потомки, *дж.* قالغونچه

пока останется: *тат.* بر تامجی قانز قالغونجه пока останется капля крови, до послѣдней капли нашей крови, قالماغونجه пока не останется, قالماغاج = *тур.* قالمايىنجه не оставаясь, *алт.* قالمانجى послѣдній, остальной. *Производные и составные*: *тат.* قالدرمق *пон.* а) оставить, покинуть, предоставить, довести, ввергнуть во что: بو عادتتكنى قالدر оставь, брось эту привычку! *башк.* اختيارلرينه قالدرمينجه не оставляя ихъ на своею волю, на свой произволъ, т. е. дѣйствуя насильно, بلوكلوكا قالدرىب доведя до раззоренія, ввергнувъ въ раззореніе, قالدرتق заставить оставить, قالوسق *вз. алт.* قالس отстать, разлучиться; b) *турк.* قالدورمق потерять; c) *тур. ад.* поднять. снять, убрать (напр. со стола; قالدرمق въ этихъ значеніяхъ собственно сокращенная *пон.* форма отъ قالقمق, вмѣсто قالقدرمق или قالقمق): اياعه قالدرمق поднять на ноги, взбунтовать, قالدره بنم قليچمى не можешь поднять мой мечъ, بلمزسن *кр.* محكمه يه قالدرمق поднять (дѣло) на апелляцію, قالدرم *калдырымъ*, мостовая, тротуаръ, قالدرملو мощеный, قالدرم اىمك, دوشمك, ياپمق, мостить, قالدرلمق *пон. стр.* б. подняту, отобрану, اورتادن قالدرلمق б. отбираему, собираему съ публики, изъ употребленія (напр. звонкій металлъ); اج قالمق остаться голоднымъ: اجق اغيز اج قالماز открытый ротъ (кто много говоритъ), неостанется голоднымъ (*послов.*), اول بزدن قالدى онъ отъ насъ отсталъ, اول ايوده قالدى онъ остался дома, اوله قالمق чуть чуть не умереть, ايشدن قالمق отстать отъ дѣла, пренебрегать имъ, جقمقدن قالدى онъ былъ задержанъ, не могъ выдти, كوكلى قالمق оскорбиться, يانكده قالمز не останется у тебя, не удержишь за собой, بكا قالسه если будетъ зависѣть отъ меня, فنده قالدى гдѣ осталось? въ смыслѣ: тѣмъ болѣе, *тат* بلاغه قالمق подвергнуться бѣдѣ, б. несчастнымъ, ترى قالمق остаться въ живыхъ, пережить, — اولتوروب проспдѣть, — يغلاب проплакать, *дж.* اليب قالا оставить у себя, задержать, بلمك قالا мочь, б. въ состояніи остаться, باقى قالا بلمك б. въ состояніи оставаться постоянно или увѣковѣчиться. *каз.* سويلانه المای قالامز не успѣемъ поговорить, *кир.* بولا قالمان не соглашусь, не поддамся, *каз.* وكينه ايتسمت اوغلندن اخبارنكز اولنه قالسه а также если есть у васъ малѣйшее желаніе узнать о здоровьѣ Ишъ-мемета-оглы, *алт.* ياماندا قال اتقه подвергнуться поруганію, обезславиться, قال ياينوغه томиться, мучиться, страдать (душевно), ايحر اشتنك اجووونه قالما не предавайся заботѣ о пищѣ, يورتوب قالغان يول ابدى дорога, по которой ѣздятъ изстари.

قالق *калмакъ*, قالوق, قالموغ, соб. имя, Калмыкъ.

a. قالقال *кал-макалъ* (составл. изъ قال и مقال = قيل وقال) разговоры, толки, ссора, шумъ, *ад.* سالمق, قالقال اجمق затѣять ссору, непріятность, сдѣлать сцену, скандалъ.

тур. тат. قالن *калынъ*, قالين *кир. алт.* قالنك 1) толстый, плотный, густой, частый, въ *кир.* также чаща, лѣсъ, قالنلق толщина, плотность, قالنلانمق, *кир. алт.* قالنكدا толстѣть и пр. *алт.* قالنك بورتقه كيردى пришелъ въ густо

населенное государство. 2) *дж.* قالين много, множество, густо (جوق دمكدر): قلماق‌نى نيچه فاتلاباسيب قالين كيشى قيرغان اوجون الاحى ديديلار его назвали Аладжи потому, что онъ нѣсколько разъ нападалъ на калмыковъ и убилъ много людей (*Баб.* 14), قالين بولمق размножиться, густѣть: كه تاريخ انبياده كلور, بو اوچ بيغمبر زاده اولاد واتباعى مذكور بولغان ممالك‌دا ياييلدى لار وقالين بولديلار (*дж. сл.*). 3) *дж.* قالن деньги посылаемыя во время женитьбы, за сватовство (*к. сл.* وزرى كه براى كدخدايى بفرستند, изъ этого объясненія видно, что правильное произношеніе этого слова есть *калынъ*, къ чему подходитъ *кир.* и *алт.* а قالم татарами испорченное). 4) *дж.* = قالى коверъ (وفرش معروف *к. сл.*).

тур. قالنداس *календасъ* (изъ *греч.*) первый день мѣсяца.

а. قالندر *календэръ*, قلندر, названіе ордена дервишей, происшедшее отъ имени его основателя *календера* Юсуфа Андалузскаго (слово это значитъ *чистое золото* — намеканіе на чистоту сердца, требовавшуюся отъ прозелитовъ), дервишъ, нищій, قلندر خانه мѣсто жительства этихъ дервишей.

тур. قالوقيا *калукіа*, Киликія (провинція въ малой Азіи).

п. قالى *кали*, قالين, غلى, *тур.* простон. *хали* حالى, *ад.* خالى, большой коверъ, قاليچه коврикъ, *тур.* قالى اوزره قومق оставить на коврѣ, т. е. оставить покопться, забыть (= ترك ايلمك, *п.* هشتن).

дж. قالیغ прямота, справедливость? (راستى *к. сл.*).

тоб. قالیمق *калымакъ*, парить, летѣть, въ *алт.* прыгнуть, броситься сверху, قالیتمق *пон.* заставить летѣть, въ *алт.* погнать: اق تالايغه قالانتى погналъ къ бѣлому морю.

тур. قالیون *каліунъ*, морской корабль (*фр.* galion); *п.* *кальюнъ*, кальянъ, трубочный аппаратъ (изъ котораго курятъ), قالیونجى служитель на морск. кораблѣ, матросъ; служитель приготовляющій и подающій трубку.

тур. قالیوه *калівэ* = قولبه

тур. قاليه *калія*, горькій поташъ, قاليه طاشى остекловатный поташъ (это раст. солянка, изъ котораго добывается вонючая соль, *Кам. а.* القلى)

алт. قالیيوور *калъюуръ*, бѣситься, сумасбродствовать, подвергнуться бѣсованію, قالیيماق дикій, необузданный, бѣшеный (сравни съ *кир.* قالجرا).

кир. قام *камъ*, قم 1) *вм. а* غم, печаль, قامدان = غملامك печалиться. 2) = *п.* خام невыдѣланный и пр. 3) *алт. коман.* шаманъ, колдунъ, قاملامق, قامنامق *алт.* قامدا, قاماندا *камлать*, шамапить, колдовать, قاماندات *пон.* или قام قامدات заставить или позвать шамана шаманить, قامانداس *вз.* исполнять обряды шаманства, قامدق шамапство, камланіе, جين اولوردى قام الباس кому умереть, того и шаманъ не спасетъ.

тат. قاما *кама*, *алт.* قامدو *камду* 1) выдра. 2) *тур.* قاما, قامه, гвоздь, желѣзн. клинъ; длинный и широкій кинжалъ грузинскій.

кир. قامال = قابال *см.* قاب; قامالامق قامامق *см.* قمامق

тур. قامبور *камбуръ*, قانبور, горбатый (*и.* احداب), قامبورلق горбатость.

кир. قامپايمق *кампаймикъ*, надуться.

а. قامت *камэтъ*, станъ, ростъ.

каз. قامحات *камчатъ*, *кир.* قامشات (камчатка) боберъ, мѣхъ бобровый, قامحات بورك бобровая шапка.

тур. тат. قامچی *камчы*, قمحی *кир.* قامشی, *башк.* قاموسحی, плеть, нагайка, *алт.* قامچی یانی, *кир.* قامشی جاق правая сторона лошади: قامچی یاننانك اتقه مینمایتن съ правой стороны на лошадь не садятся, قامچیلامق, قامچی اورمق бить нагайкой, пороть, قامچی ایله سوقدی, *башк.* قاموسحی حوقدی наказалъ плетью, *кир.* اویکا قامشی نی بو کتاب الیب کیرایدی при входѣ въ кибитку, нагайку держать сложивши (этого требуетъ приличіе), *алт.* اوچ قامچیلا غانیمدی اوغوپ تور послушай три удара моей плети, یخشی اتقه بیر قامچی یمان اتقه مینك قامچی доброму коню одинъ ударъ плетью, дурному—тысячу ударовъ (*послов.*).

алт. قامدو *камду*, выдра (*винит.* قامدودو *вм.* قامدونی).

тур. قامره *камара* (съ *итальян.*) камера, каюта въ кораблѣ.

каз. قامسیمق *камсымакъ*, *кир.* قامصامق (=قابسامق) хватать, щупать; окружить, قامساب تورمق, قامصاتتورمق наложить осаду, قامسانشدرمق похватывать, пощупывать.

тур. قامش *камышъ*, قاموش, *кир.* قامس, камышъ, тростникъ (бамбуковый), قامش بالغی камбала (рыба), شکر قامشی сахарн. тростникъ, *кир.* قامس قولاق лошадь которая прядетъ ушами, *уйг.* قامش نیتك توسقاعی молодыя почки бамбука (употребляемыя въ пищу).

قماشمق, قامشمق *см.* قماشمق

алт. тат. قامقه *камка*, *к. сл.* قومقه, китайскій шелкъ, канфа (*п.* کمخا).

алт. قامن *камынъ*, зажигаться, воспламеняться: اولوندور تیریلار اوجکوندور قامنار *олöндöръ терилеръ*, *очкöндöръ камынаръ*, мертвые воскреснутъ, угасшіе (погибшіе) возжгутся (возвратятся къ бытію), قامیس зажигать, добывать огонь.

тур. قامو *каму*, قمو, *дж.* قاموق, قموغ, *уйг.* قموق, *алт. камыкъ*, всѣ вмѣстѣ (جلمسی), все, весь (*монг. хомокъ*), въ *алт.* также много, множество: قایران التایم تیب قامیغیم قانی توکولکان за малый Алтай пролито много крови.

тат. قاموت *камытъ*, قموط, хомутъ, قاموت اعاجی клещи хомута, قاموب باوی, قاموت ایاق гужъ, قامتنك قولاق باوی кривоногій.

а. قاموس *камусъ*, океанъ; названіе большаго лексикона *ар.* языка составленнаго Фирузабадомъ (переведенъ на *тур.* яз. и напечат. въ Констант. въ 1814—17 годахъ).

кир. قامیر *камыръ*, قامور (*вм.* خمیر) тѣсто.

кир. алт. قان (=خان) ханъ, царь, *кир.* قانم ханша, султанша قاندق ханство, царство, *алт.* کرسکه توشپکان کزیلار قدادنك قاندغنه چغپاس некрещеные люди не попадутъ въ царствіе божіе.

тур. тат. قان *канъ*, кровь, قانلی, قانلو, *дж.* قانلی, قانلیق, قانلیغ а) съ кровью, кровный, кровавый, *тур.* دلی قانلو съ бѣшеной кровью, т. е. горячій молодой человѣкъ, весельчакъ, взбалмочный, гуляка, دلی قانلولق горячность, взбалмочность, *тур.* قانلی قویی кровавый колодецъ — родъ подземной темницы, куда бросаютъ тѣла казненныхъ; b) *дж.* قانلی, قانلیق убійца (на комъ есть месть за кровь), тотъ кто убѣ-

гаетъ отъ мести за кровь, месть за кровь (= قان ايلمش, *п.* خونی یعنی قاتل), *кир.* قان (وكشنده بی تقریب وبی تقصیر جیلیم теплый (какъ кровь). *каз.* قان سوختە, *тур.* قان سجوغی кровяной колбасъ, *тур* قان قورودان адамова голова (*раст.*), قان بهاسی плата за кровь, за убійство. *Производные и составные:* قنامق, قانمق, قاتامق, а) истекать кровью, b) пустить кровь (= قان الق, *монг. ханахуу*), c) قانیمق прорвать, вырваться силою: دوجشمه‌نینك سویی تاغ نینك دامنه سیدن قانیب جیقادور вода этого источника вырывается изъ подошвы горы (*Баб.* 424), قاناتمق *пон.* окровавить, избить до крови; велѣть или дать пустить кровь (= قان الدرمق), *тоб.* قانجاشمق имѣть кровосмѣшеніе, قانجاشو кровосмѣшеніе, قانلانمق обагриться кровью, قان اتمك, ايلمك убить, قان اعلامق плакать кровавыми слезами, قان الیحی кровопускатель, цырюльникъ, قان توكمك, دوكمك проливать кровь, قان قوصمق, توكرمك харкать кровью, قان دكدرمك, طوتمق остановить кровь, *ад.* قاندن كچمك избавить отъ смерти, помиловать, قان كورمك имѣть регулы, قان برمك قاننه كيرمك быть виновникомъ чьего нибудь убійства, *ад.* قان اولسون пусть будетъ кровь, пусть будетъ наказанъ, سنمك جوركمك قانم اولسون اكر خلاف عرض ايدرم пусть хлѣбъ твой накажетъ меня, если я неправду говорю, *ад.* قان اولدی كه не кровопролитіе же случилось! что за бѣда! *дж.* قان دار الاريدا между ними есть кровомщеніе, قان ايچمك пролить (собств. пить) кровь, убить (у *Вамб.*), قاندين اوتمك отказаться отъ кровомщенія, قان يوتماق глотать кровь, испытывать глубокую горесть, *каз.* قان اوتمك имѣть кровавый поносъ, *алт.* قان دولدی окровавился, قان جايقان حرايلو красношекій, *кир.* قان حوصوب كيتتی кровь полилась ручьемъ, حان جاوغر ماجلر اعان ايت да прольется кровь твоя, ворчащая собака! (проклятіе), *тур.* قان ايله قانون ايلمه проливай кровь, но не устанавливай новыхъ законовъ (пословица часто повторяемая недовольными нововведеніями), *тат.* قان الاجاق تامور بيلور кто хочетъ открыть кровь, найдетъ и жилку (*послов*).

кир. قانت *кантъ* (изъ *п.* قند) сахаръ.

тат. قانتار *кантаръ*, *кир.* قانكتار, короткій поводъ, قانتارمق привязать поводъ лошади къ лукѣ (дѣлается верховымъ сѣдокомъ для того, чтобы лошадь не щипала траву и не повредила себѣ чѣмъ нибудь).

тат. قاجغا *канджуга*, قانجوغه, غنجوغه, *кир* قانشيغه (*монг. ганзыга*) торока, ремни у сѣдла, которыми привязываютъ къ сѣдлу легкую кладь, дичь и пр. (*п.* شكاربند), قاجغالا привязать къ торокамъ.

тур. قانجی *кандыкъ*. *тат.* قانچق, قنچه, *дж.* قانجيغ, *кир.* قانشی, сука, *мет.* измѣнникъ.

тур. قانجه *канджа* 1) крюкъ, крючокъ, قانجه باش барка султана, исключительно назначенная для перевозки его въ Босфоръ, كمی قانجه‌سی дрекъ, брамъ-дрекъ (морск.), قانجه‌لمق взять на крюкъ, зацѣпить. 2) قانجه (иногда употребляется вмѣсто قاندە) гдѣ?

дж. قانچه сколько? (*см.* قای).

тур. тат. قاندا, قانده *канда*, гдѣ? (*см.* قای).

тур. قاندرمق *кандырмакъ*, утолить жажду (*см.* قانمق).

кир. قاندل *канделъ*, собаченка.

тоб. قانزا *канза*, *алт.* قانكزا трубка курит.

тур. قانطه *канта* (съ *итальян.*) кружечка.

а. قانع *канг'*, довольный, удовольствованный.

кокан. قانغشار *кангшаръ*, поздри лошади (у *Вамб.*).

дж. قانق *каныкъ*, телѣга (у *сиб. тат.* قانغه *канга*, въ *алт. телеут.* قانكای лыжи; по Аб. Г. это звукоподр. слово отъ скрипа телѣги: *канкъ-канкъ*, отсюда названіе племени (قانقلی), въ قصص въ томъ же значеніи: قانكلی и هركونده طعام لاريغه تورت يوز قنكلی: قنكلی توز كيرار ايردی каждый день для ихъ пищи въѣзжало 400 телѣгъ съ солью (*стр.* 321, строка 12), ملك يونس نی التون قانكلی غه مينه وروب царь посадилъ Іону на золотую колесницу (ibid. 361, строка 7),—далѣе объясняется: يناملكلار اولاغی غه مينارسين всетаки ты садишься на царскія подводы (اولاو — *а.* ثم تجلس على مركب الملوك).

тур. قانمق *каныкмакъ*, пріучать къ охотѣ, дрессировать (птицу, собаку), قانمش=باوليمش дрессированный (сравни съ *каз.* قانوقمق).

алт. قان كره *канъ-кере*, орелъ (*монг. ханъ-керей*, лебедь).

тур. тат. قانمق *канмакъ* (въ *тат.* قنومق) утолить жажду, утолиться отъ жажды, удовлетвориться въ желаніяхъ (*монг. ханху* — б. удовлетворену), въ *каз.* насыщаться, пресыщаться (въ *кир.* питьемъ или вообще другимъ дѣйствіемъ, напр. قاندنكزمو قدروب довольно-ли нагулялись?), *дж.* قانيوب=فاناب, قانمزسن = قانماغونك, *кир.* قاندیم утолился, больше не хочу пить, قاندرمق *пон.* утолить жажду другаго, насытить, удовлетворить, укротить, قاندرمقلق утоленіе, удовлетвореніе, *тур.* صويه قانمق اوزره ايكن утоляясь, при утоленіи жажды своей.

ад. قانمق *канымакъ*, понять, уразумѣть, سوز قانوب دانشمق удовлетворять вопросамъ (слову), говорить съ толкомъ, понятливо, فانتمق *пон.* дать понять, объяснить.

каз. قانوقمق *каныкмакъ*, привязаться, пристать.

а. قانون *канунъ*, *мн.* قوانين 1) канонъ, правило, уложеніе, законъ, обычай, постановленіе, قانوجی составитель законовъ, хранитель свода законовъ, قانون نامه книга, сводъ законовъ — названіе свода законовъ, постановленныхъ Сол имапомъ I въ Турціи, القانونی законодатель (прозвище Солимана 1-го), قانون تشريفات постановленія о церемоніалѣ, قانون حرايم уголовн. законы, قانون دفتر законы о финансахъ, رسوم—законы о податяхъ, قانون سفر воен. законы, صحه—санитарн. законы, قانون نويس пишущій, составляющій законы, قانون معهود اوزره сообразно установленнымъ и извѣстнымъ законамъ, *кр.* هركمسنه نك كندو باشنه ورخصتنه قوريلان قانوننامه постановленіе закона о личной свободѣ, قانون اتمك بغلمق установить законъ, обычай, قوانين مجلسنی طاغتمق распустить законодат. собраніе. 2) гусли, музык. инструментъ трехугольный, имѣющій отъ 9 — 50 и 60 металлич. струнъ (*Біанки*).

тур. فانی *кани*, قنی, *ад.* هانی, гдѣ? (*см.* فای).

тур. قاو *кāвъ*, *ад.* غوو *говъ*, *алт.* кӯ (*кондом. каба*), трутъ.

кир. قاو *кау*, старая сухая трава, *тоб.* قاورامق засохнуть—о травѣ, قاوداق قاولاق прошлогодняя трава, ветошь.

тур. قاوت *кавутъ*, قاود (древнее) 1) травяная вода, тизана, قاوتمق мѣшать, варить (пиво). 2) *дж.* поджареп. пшеница или горохъ (у *Вамб.*).

дж. قاوجون, قاوجين *каучынъ*, гость: قونق معناسنه درکه مخزن میرحیدرده حاتم حکایه سنده کلور بیت قاوجين اغيرلار کشی مالی بيله, کيم کرمين کورکا بو حالی بيله

афг. قاوچه *кавча* или *кавча*, названіе особаго вида смертоносной змѣи, грязно-земляпистаго цвѣта съ красными пятнами, длиною около ярда, толщиною въ руку человѣка у плеча, водится въ каменистыхъ мѣстахъ Кафпристана (Кабулистанъ, стр. 526).

каз. قاودر *кавдыръ*, торопливый, قاودرلامق торопить (отъ قاومق, قوومق).

тур. قاورامق *каврамакъ*, схватить, уловить (рукой).

قاورجاق *каурджакъ* = *каз.* قورجاق

дж. тат. قاورسون *каурсунъ*, قاورصين, *кир.* قاوورشين летательное перо птицъ, конецъ пера (قوش يلكينك اوجنه درلرکه اکانقاشلرقل قلم کچورلر *дж. сл.*).

тур. тат. قاورمق *кавурмакъ*, قورمق, *кир.* قوورمق *куурмакъ* (*алт.* *кааръ*, *монг.* *хӯрху*) поджарить, изжарить, قاورمه поджаренное, жаркое, *дж.* قورماج, قاورماج жареная пшеница или другія зерна, сушеное мясо и вообще все поджаренное (غلهٔ, کندم بريان *к. сл.* قوری اتلهدرلر واوتمه بغداید وسایرقاورولميش نسنهیه درلر *дж. сл.*), *кир.* قوورداق жареное (сперва кипятятъ сало въ котлѣ, потомъ кладутъ туда баранье мясо, нарѣзанное на мелкіе куски,—отсюда русское *кавардакъ*—дурное кушанье), قاورلمق *стр.* б. поджарену.

каз. قاوری *каври*, косточка въ перѣ (*Троян.*).

дж. قاوز *каузъ*, шелуха отъ проса (بوست ارزن *к. сл.*).

قاوزامق *каузамакъ*, рыться, копаться (у *Вамб.*).

قاوش *каушъ*, قاوشاق, шаль, всякая ткань, которою опоясываются (у *Вамб.*).

каз. قاوشاتمق *каушатмакъ*, расшатать, ослабить; испугать, привести въ смущеніе, قاوشامق расшататься, ослабѣть; оробѣть, опѣмѣть, стать въ тупикъ, قاوشالمق *стр.* б. расшатаему и пр.

тур. قاوشان *кавшанъ*, Кишеневъ, городъ въ Бессарабіи.

тур. قاوشمق *кавушмакъ* 1) сойтись, встрѣтиться, соединиться: طاغ طاغه قاوشمز ادم ادمه قاوشر гора съ горой не сходится, человѣкъ съ человѣкомъ сойдется (*послов.*), قاوشترمق *пон.* свести, соединить: ال قاوشترمق сложить руки (на груди, въ знакъ нижайшаго почтенія), *дж.* قول قاوشتروب تورغان стояли въ покорности. 2) *дж.* установить, устроить (قرارداون *к. сл.*).

тат. قاوغا *кавга*, قوغه 1) *вм. п.* غوغه крикъ, молва: قاوغاجارمق распустить молву. 2) *кир.* = قوغه бадья.

тур. قاوق *кавукъ* 1) пузырь, اود سديك قاوغی желчн. пузырь, قاوغی мочевой пузырь (*а.* مثانه; *см.* также قوق). 2) шапка суконная, набитая хлопчат. бумагой, круглая и сплюснутая

сверху; вокругъ нея обертывается кисея.

فوومق, قاولامق *см.* قاومق

тур. тат. قاون *кавунъ*, *уйг.* قاغون, дыня, *тур.* اعاج قاونی лимонъ, померанецъ = پورتقال или ترنج

а. قاهر *кāхиръ*, *дж. р.* قاهره, укротитель, побѣдитель, сильный, жестокій; одинъ изъ эпитетовъ Бога, قاهر اولمق укротить, побѣдить, القاهره Каиръ, соб. имя главн. города въ Египтѣ, دولت قاهره держава побѣдоносная, т. е. оттоманская.

тур. قای *кай* 1) сильный вѣтеръ, буря, шквалъ, въ *дж.* дождь, падающій съ снѣгомъ (*дж. сл.*), قارله یغن یغموره‌دلر подняться бурѣ. 2) *дж.* судьба, предзнаменованіе; ساوق یل کیلینکا یخشی فای بولور холодный вѣтеръ знаменуетъ счастіе для новобрачной (*Вамб.*). Въ *тат.* قای, کای употребляется какъ частица уменьшительная, выражающая ласку, нѣжность: دوستقای *вм.* دوستقای дружочекъ, کوزکایلار глазки.

дж. тат. قای *кай*, قایو, قیو, *сокращ.* قا, *ад.* ها вопросит. какой? который? قایغه, قایه *дат. пад.* куда? (*тур.* قنیه), قایدا, قاندا, *тур.* قنده гдѣ? قایداسن, *алт.* قایدازن гдѣ ты? قایدازنکار гдѣ вы? قایداغ (*кит. тат.*) какъ? какимъ образомъ? قایداغی гдѣ находящійся? гдѣ находящійся (предметъ), тамошній, قایدان, قایدین откуда? قایدا بولسا гдѣ нибудь, гдѣ бы ни было, قایدادا гдѣ бы то ни было, вездѣ, قایو или قای بیر который изъ нихъ? (=*тур.* قنغیسی), *кир.* قای بیر кто нибудь, нѣкоторый, قای وقتدا въ какое время? когда? قای وقتغه‌جه доколѣ? قای توشکا, قایان ساری въ какую сторону? куда? *алт.* قایاغا кое гдѣ, по мѣстамъ, قاچان, قایچان *осм.* قچان, *ад.* هاچان, когда? въ то время какъ, قاچان بولسادا когда бы то ни было, *алт.* قاچاننك قاچان когда либо, съ *отриц. гл.* никогда болѣе: قاچاننك قاچان ایدنك کوندنك یاریغین کور بوسسنک никогда болѣе не увидите свѣта луны и солнца, قایچاقدا иногда, قنغیسی, *тур.* قایسی‌سی, قایوسی, قایسی, который изъ? قایسی بیریز который изъ насъ? قایوما تورلوك какого бы то рода ни было, всякаго рода: قایوما تورلوك زحمت وعوارضت‌لاردین مصون ومحروس بولسونلار отъ какого-бы то рода ни было (отъ всякаго рода) безпокойства и непріятностей да будутъ защищены и охранены (ярл. Тимуръ-Кутлука), *дж. алт.* قانچه *канча*, *кир.* قانشه сколько? *алт.* قانچه زین въ который разъ? قانچه قانچه زینه сколькимъ! какъ многимъ! قانچاکدی ایت скажи, сколько у тебя? *алт.* قازی *кажы* = قایسی который; куда? قازی بارازینك куда идешь? قازیلاری нѣкоторые изъ нихъ, قازی بر нѣкоторый, قازی بیرده всякій разъ какъ, иногда, قازی‌دا который бы ни былъ, قازی برجاقتا иногда, ار قازیغار всякій изъ васъ, قاندیی *кандый*, (пишется также въ *тат.* قاندای) какого рода? что за? на что похожій? قاندیی‌دا какой бы ни былъ, съ *отриц. гл.* никакой, قاندیی‌دایوق никакого нѣтъ, قایدادا یوق нигдѣ нѣтъ, *кир.* قانا, *тур.* قنی, قای, *монг. хана*, гдѣ? (этимъ вопросомъ требуется указаніе на ближніе предметы, на что отвѣчаютъ словомъ منا *мна* — вотъ), *алт.* قانار *канаръ* (у *Радл.* канiгръ) куда? въ какую сторону? قانارداباریاس никуда не пой-

детъ. Оба эти вопросительныя слова قان и فاى, сливаясь съ глаголомъ ايتمك, составляютъ особый вопросительный глаголъ въ *алт.* и *телеут.* парѣчіяхъ: فاناييب, قانييب, فاناييدا (дѣепричастія однозначущія) какимъ образомъ? منى قداى فاناييب ايديب الدى какимъ образомъ Богъ это сотворилъ? قانييتتنك, فاناييتا باراز какъ идти? قانييدا что ты сдѣлалъ? قانييب تعا دولو بوس никакъ пельзя, что ни дѣлай, ничего не будетъ, قانييسه يافسى بولغوى نه какъ сдѣлать лучше? какъ поступить, чтобы было лучше? اول فايتتى что это онъ сдѣлалъ? فايب ايدار, فايدار что дѣлать? какъ поступать? يوكتريني قايديب ايمه‌ين что мнѣ дѣлать съ этимъ человѣкомъ? فايديب يغلدى какъ это онъ упалъ? قايداين, *кир.* قايتاين что мнѣ дѣлать? какъ же? كيريباى قايداين что же мнѣ дѣлать, если войти (въ домъ)? какъ же не войти? يمس قايتقاى ايمش نه ديب كوروب ييانتيبس мы смотрѣли, думая — что-то онъ будетъ дѣлать, تا قايتياغاى не знаю что-то будетъ! не знаю, что-то онъ сдѣлаетъ! قايقه پادار با — پانباى (قايتسن) غايسن войдетъ-ли въ суму? какъ не войти, قوروم كل ييوبا — فايسن вечеромъ приди, слышишь?—хорошо! يانكيس اتتو بولزوم قايدات а что еслибъ у меня была хоть одна лошадь? فايديب кое-какъ.

алт. قايا *кайа*, въ выраженіи: قايا كوردى оглянулся въ сторону (въ *монг.* *хайа* — бокъ, сторона), قايالان обратиться въ сторону.

дж. قاياش *каяшъ*, родственникъ (*см.* اوروغ).

дж. قاياك *каякъ*, قياق, рѣсница (پلك چشم *к. сл.*).

каз. قاياو *каяо*, плена (въ металлахъ, *Троян.*).

каз. тоб. قايبانى *кайбани*, мелкія сѣти.

алт. قايبور *кайбуръ* 1) оконечникъ стрѣлы, بيس قايبور мѣдный оконечникъ (*Радл.*). 2) бойкій, шустрый (о щукѣ; *Алт. сл.*).

قايارمق *кайпармакъ*, кишѣть, биться ключемъ (*Вамб*).

кир. قايانمق *кайпанмакъ*, уклоняться, избѣгать удара, испугаться (*Вамб.*).

тур. قايتان *кайтанъ*, قيطان, *простон.* عايتان (изъ *а.* خيط, خيطان) шнурокъ шелковый или бумажный (въ русск. перешло: *гойтанъ*, испорч. *гонтай*, *гонтанъ*, *готянъ*).

дж. тат. قايتمق *кайтмакъ*, قيتمق, قايتاق (*дж. сл.*) возвращаться, вернуться (=*тур.* دونمك, съ предлогомъ دن на вопросъ откуда, въ *дат. пад.* ه, ه на вопросъ куда?), قايتو, قايتش, قايتقاق возвращеніе, возвратъ, оборотъ, قايتا назадъ, опять, обратно, قايتا تورغان возвращающійся, относящійся, касающійся чего: واونتك يخشيلغنه قايتا تورغان نرسه‌لارنى بيك طروشوب يرينه كلتورورمن употреблю всѣ усилія къ исполненію всего, что касается Его блага (клятв. обѣщаніе), *дж.* قايتغالى وقايتمالى надо вернуться, для возвращенія (دونلى, ودونمك ايچون), قايتارى его возвращеніе (=دونمسى), — обѣ формы встрѣчаются въ слѣдующемъ стихѣ: كه ايكيسى دخى بدايع الوسته‌كلورييت كيلماكى جان بيريبان قايتارى اولتوردى يانا, كوييا قايتالاو, قايتغالى بانسيمه بيتكوردى قدم возвращеніе болѣзни, دوغيوب=قايتمايب

Производные и составные: قايتورمق *понуд.* =*тур.* دوندرمك,

возвратить, вернуть назадъ, отозвать, воздать, قايتارو, قايتار *пов.* верни, возврати! возвращеніе кого-либо (т. е. заставленіе кого-либо вернуться), قايتارورو قايتاتور, دورندرين = قايتارای = دوندرمكدن = قايتاوردا, دوندرور въ возвращеніи, во время возвращенія, قايتارا возвратно, *каз.* كييم قايتارمه застежка у платья, الله قايتارسون Богъ вамъ вернетъ! Богъ съ вами! حضورنكزه الله تعالى قايتارسون да воздастъ вамъ Богъ всевышній! يوز قايتارمق обратить лицо, показать тылъ, бѣжать, قايتاروب كتورمك назадъ привезти или принести, قايتشمق *вз.* قايتالمق *стр.* б. отвращену, недопущену (منع اولنمق ودوندرلمك), كيرو قايتمق возвратиться назадъ, обратиться вспять, صوقا يتادى вода возвращается, убываетъ, *кир.* كونكلوم قايتدى я разлюбилъ, нѣтъ болѣе охоты къ чему, قاچوب قايتمق возвратиться изъ бѣговъ, فيلمق قايتب повторить.

тат. قايچى *кайчы*, قيچى, ножницы (*кир.* قايчы, *монг. хайчи, гл. хайчилаху*), قايچورمق, *алт.* قايچيلا, стричь, قايچيلاب المق отрѣзать ножницами.

قايدا гдѣ? *см.* فاى

каз. قايز *каизъ*, скорлупа, кожура (*Троян.*), قايزلامق соскоблить, содрать; сочить, подсачивать.

тоб. قاير *каиръ*, бобровая струя.

кир. قايرات = *а.* غيرت

тоб. قايراغاى جيه *кайрагай-чіэ*, брусника.

дж. тат. قايراق *кайракъ*, قيراق, *тоб.* قايراقتنه, قايراعاج 1) брусокъ, точило (*к. сл.* قايراغاج = *п.* مهرنى), قايرامق точить на брускѣ, قايرانمق *воз. стр.* 2) коса на берегу или вышедшая изъ воды

кир. قايرانك *кайранъ*, отлогій берегъ, мелкое и песчаное мѣсто, قايرانكدا остановиться далеко за мелью.

алт. قايرالا *кайрала*, *кайрыла*, миловать, благоволить (*монг. хайрала*), قايران милый, قايرال милость, награда (*монг. хайра*), قايرالدا наградить, قابرا *вм.* قايرا قان достойный царь (*монг. хайрханъ*, — почтительное названіе божества, духовъ, идоловъ, чтимыхъ какъ божество горъ и т. п.).

алт. قايرجاق *кайырчакъ*, ящикъ, сундукъ (отъ корня *гл.* قايرمق, *монг. хаирцакъ*).

кир. قايرشق *кайрышыкъ*, песокъ ракушечный.

кир. قايرم *кайрымъ*, доброта, قايرمدى добрый, ласковый (сравни съ *алт.* قايرالا и пр.).

дж. тат. قايرمق *каіырмакъ*, قايورمق, *осм.* قيورمق *кывырмакъ* (*пон.* отъ قايمق) 1) загибать, закручивать, заворачивать, подрублять; отмыкать, оттащить, вывихнуть, قايراق кружокъ, *тур.* قيوراق *кывракъ*, крепъ (ткань), قيورم курчавость, загибъ, *каз.* قيورچق краюха, *каз.* قايرى кожура съ дерева (*Троян.*), قايريب اجمق разгибать, разжимать, *дж.* قايرا سالمق отложить, отсрочить: يعقوب ينغمبر دعانى قايرا سالدى, سحردا دعا قيلايين تيب قايرا سالدى (قصص — 199), قايرشتورمق загнуть кверху, *тур.* قيورانمق *кывранмакъ воз. дж.* قايرلمق *стр.* б. загибаему, обернуться, повернуться, كروسنه قايريلور оборачивается назадъ — قاچريلور دمكدر, отлетаетъ назадъ (стрѣла); *алт.* قاير крутой, قايرق загнутый, крючкообразный, قاير يغازى крючкомъ, кольцомъ загнутое, ازيك قايرا احتى растворилъ двери, تون ايراكين قايرا

فيستاندى заткнулъ полу за поясъ, فايرا تولغوب الدى يا اتتى загнувъ скрутилъ вмѣстѣ и сдѣлалъ лукъ (изъ роговъ). 2) *ад.* فايرمق, *осм.* فبورمق *каюрмакъ*, сдѣлать, составить, окончить (ручную работу), مونى كيم فايردى кто это сдѣлалъ, составилъ? 3) *тур.* заботиться (*см.* قايغو).

дж. زاغ فايرغ *кайругъ*, ворона? (*к. сл.*).

тур. قايسى *кайси*, قيسى 1) абрикосъ (*а.* مشمش, *п.* مشلوز). 2) *дж.* который (*см.* فاى).

тур. тат. قايش *каішъ*, ремень, طوقمق قايشى широкій крымскій ремень, *кр.* كوزقايشى ремень, которымъ привязываютъ воловій хомутъ (مويونسا).

каз. مايشمق = مايشمق

алт. فايغاق *кайгакъ*, лапка (у мелк. животн.).

дж. قايغالدوروق *кайгалдуругъ*, вещь обитая жестью: فلايلاتمش نسنه‌يه درلركه سد اسكندرك لشكرى وصفنده كلوركه بيت الارجوشنى بارجاقايغالدوروق,سنان فوللاريدا نيچوك كيم سوروق

дж. тат. قايغو *кайгу*, *кайгы*, قيغو *осм.* قيو *каю*, забота, попеченіе, скука, печаль, горе, крикъ смятенія, тревога, въ послѣднемъ значеніи въ *кир.* قيغو *кыйку*, въ *алт.* قى *кый* и قيغو *кыйгы*— крикъ, громкое слово, قيغو سالدى громко сказалъ, *дж.* قيغولوق скучный, печальный, قايغوسز безпечный, неимѣющій печали: *кир.* قايغوسز قراصوغا سمير безпечный ожирѣетъ и отъ одной воды (*послов.*), قايغوسزلق безпечность, *каз. башк.* حسرتلو قايغو ужасная печаль; *гл.* قايغولانمق, فايغورمق скучать, печалиться, горевать, فايغوروب اولتورمق проскучать, قايغو توتمق, ييماك огорчиться, подвергнуться горю, قايغويه توشمك впасть въ горе, въ отчаяніе, *тур. осм.* فيورمك *каюрмай*, не заботьтесь, не безпокойтесь! قيورمز не заботится; нѣтъ нужды, это ничего незначитъ, *каз.* قيغولامق, *кир.* قيغووصالو, قيغولا громко кричать, выть, завывать, *алт.* فيغر *кыйгыръ*, кричать, читать громко, فيغرزم *кыйгырыжсымъ*, верста (разстояніе, на которомъ можно слышать крикъ); *кир.* براوكا باس قايغى براوكا مال одному и одна голова—горе, а другому и богатство—горе (*послов.*), خلق قايغوسين قان جيكارقان فايغوسن كيم جيكار о народѣ заботится ханъ, а о ханѣ кто? (*поговорка*).

тур. قايق *каікъ*, قايوق, лодка, катеръ, барка. Достоинство этихъ лодокъ весьма легкихъ и красивыхъ, въ Константинополѣ различается по числу паръ веселъ, и потому говорятъ: بر ايكى или جفته برجفته قايغى одно-парная, جفته قايغى двупарная и т. д. до пятипарной, больше которой частнымъ лицамъ имѣть не позволяется; اتش قايغى *вм.* ات اسك قايغى большая барка для перевозки лошадей, ословъ и прочей тяжести, —فنر барка четырехпарная, для перевозки плодовъ и дичи изъ крѣпости Фанараки, что при устьѣ Константополя, —بازار — перевозитъ и отвозитъ деревенскихъ жителей Босфора въ Конст-поль, въ базарные дни, طولمس родъ омнибуса-барки для перевозки публики, تبديل قايغى собственный катеръ султана, سلاملق, سلطنت قايغى государственный катеръ султана, ياغلى قايق, يالى катеръ для перевозки вельможъ и иностранныхъ министровъ на дачи. Катера министровъ

Порты и посланниковъ европейскихъ-семнпарные; قايقجى лодочникъ.

алт. قايقا *кайка*, قايقاب, قايقادى, удивляться (*монг. гайхаху*), قايقى, قايقال *мн.* قايقالدار, чудо, чудеса, قايقالدو قايقيلو чудесный, удивительный.

алт. قايقالا *кайкала*, скользить (по поверхности), плавать, تاش بوليب جوك قايقالاپ تاب بولىب камень идетъ ко дну, а щепка плаваетъ по поверхности (*послов.*).

кир. قايقالاقتا *кайкалакта*, трясти спиною (лошадь отъ мухъ).

а. قايل *каилъ*, *мн.* قول *куввалъ*, говорящій, соглашающійся; сознаніе, признаніе, уступка, قايل اولمق согласиться, сознаться, признаться.

тат. алт. قايلا *кайла*, пѣть, кричать не произнося словъ, бормотать, ворчать; хрипѣть.

алт. قايلمق *кайылмакъ*, распуститься, растопиться, растаять: موزو تيكنسى قايليب بارغاندا когда ледъ совсѣмъ растаялъ (*Радл.* 135), قايلتمق *пон.* растопить и пр.

а. قايم *каймъ*, قائم 1) стоящій, остающійся, твердый, крѣпкій, постоянный; эпитетъ Бога; *мет.* скупой. 2) *тур.* служитель при мечети; قايم الز اويه прямоугольникъ, قايم اولمق б. на ногахъ, стоять, б. твердымъ, постояннымъ, *тур.* قايمقام *вм.* قايم مقام, намѣстникъ, помощникъ, товарищъ губернатора, намѣстникъ великаго везиря, во время отсутствія послѣдняго изъ Конст-поля; чинъ полковника въ арміи, قايمقاملق званіе и обязанности сказанныхъ лицъ, намѣстничество; *тур.* قايم *ж. р.* листъ, офиціальное письмо на цѣломъ листѣ; кредитный билетъ, ассигнація.

тур. тат. قايمق *каймакъ*, قيمق, густыя сливки, пѣнки, сметана, *тат.* قايمقلو يشكان قايمق варенецъ, قايمقلو съ пѣнками (молоко), قايمقلنمق покрыться пѣнкой. Названія разнаго рода кушанья изъ молока, по *дж.* слѣдующія: ياخسوم سورمه, قيز, اورلماج, قويماغ, مانتو, اولابه قوروت, بولاماج, قافلامه, تالقان, كوماج اوماج, تتماج, بوزه.

тур. قايمق *каймакъ*, قيمق, скользить, ползать, قايمق يبانه дурно идти, потерять равновѣсіе, разстроиться, اياغم قيدى нога поскользнулась, قايدرمق *пон.*

дж. тат. قايمق *каюмакъ*, قايمق, загибать, строчить, оторачивать, тачать, вышивать, *к. сл.* обложить, насѣчку сдѣлать (اندودن), قايوق, قايمق загнутый назадъ, отороченный (قايقى دمكدر اردنه), (الكلمس معناسنه), قايما строчка, вышивка, кайма, قايمالو вышитый, украшенный вышивкою, قايملق *стр. алт.* قايى *каайы*, оторочка на полахъ одежды, опушка, окраина, *гл.* قاييلا оторачивать, окаймлять.

قايمه *см.* قايم

дж. тат. قاين *каинъ* 1) родственникъ, женина родня, по отношенію къ мужу (отдѣльно не употребляется), по *к. сл.* جين жена (زن), قاينانا *вм.* قاين اتا, въ *уйг.* قادن اتا или просто قادن اتا, въ *кир.* также просто اتا, тесть, قاينانا теща, قايناغا старшій шуринъ, قاين اينى младшій шуринъ; племянникъ, قاينيكاچ золовка старшая, старшая свояченица, что также قاين بيكه, قاينسكلى младшая свояченица, золовка младшая (тѣже слова

идутъ въ *кир.* и къ мужниной родни, только жена изъ вѣжливости отбрасываетъ слово قاين отъ названія старшихъ), *кир.* قاين جورتي аулъ родственника жены, قاينلق нареченный въ зятья, женихъ *к. сл.*). 2) قاين *тат.* قايون, *уйг. алт.* قاينك, береза (*мон. кусуу, а.* قان, *п.* غوش), قاينلق березнякъ, قاين حيلاكي земляника. 3) *тур.* букъ; грабина (дерево).

дж. قاينامق *см.* قينامق

тур. тат. قاينامق *кайнамакъ*, قينامق кипѣть, *мет.* горячиться, قاينار, *к. сл.* قيق *кайыкъ*, кипѣніе, قاينار, قاينار صو кипятокъ (кипячен. вода), قاينامق *пон.* кипятить, قاينالمق *стр.* б. вскипячену. قاينار بتمك выкипѣть قاينار باشلامق закипѣть, *каз.* قاينامق باصلادور *кайнавы* — перестаетъ кипѣть, *тоб.* اوتە قاينامق переварить, اشورا قاينامق, въ *алт.* ازبرا قاينات вскипятить до того, чтобы лилось чрезъ край.

дж тат. قايو *каю* 1) который? (при повтореніи قايو—قايو значитъ: кто — кто, тотъ — другой. 2)=قايغو

каз. قايوجى *каючи*, золотошвей,—ка. *кир.* قايوسقان (=قويشقان) подхвостникъ у сѣдла.

дж. قايمق *кайымакъ* 1)=قايمق *каюмакъ*. 2) *кир.* бѣгаться (о верблюдахъ).

тур. قب *кабъ*, *кыпъ*, прибавочное слово для усиленія прилагательныхъ цвѣтовъ, начинающихся буквою ق: قب قره совершенно черный, قب قرمزى совсѣмъ красный; въ *алт.* прибавляется и къ другимъ именамъ: قابالتندا совсѣмъ впереди, съ самаго начала, قابورتو اولاشتب раздѣленный какъ разъ пополамъ.

п. قبا *каба* 1) верхняя одежда, надѣваемая персіянами на рубашку; она дѣлается изъ сукна, шелковой и другой матеріи. Дервиши туже одежду называютъ ابا, *а.* عبا, и она дѣлается изъ холста, сукна безъ ворса, верблюжьей шерсти или другой грубой ткани, выкрашенной обыкновенно въ черную краску; это родъ плаща, очень широкаго, съ отверстіями для рукъ. 2) *тур. кир.* قبا, قابا грубый, толстый, неискусный, неловкій; густой, длинный и курчавый (волосы), قبا صقال густая борода, قبا تركجه грубый, простонародный языкъ турецкій, قباكورك грубый мѣхъ, *ног.* قبا قويروق толстый хвостъ. 3) *каз.* пряслица (*Троян.*).

каз. قبا *каба*, قبا, блѣдный, бурый, желтоватый, قبارمق блѣднѣть, блекнуть.

каз. кир. قبات *кабатъ*, قابات, *башк.* قباط, قباطا, слой, складъ, этажъ; надвое, вторично, обратно; пара, استنغى قبات اوستنكى قبات верхній и нижній этажъ, *кир.* باري برقبات цѣлая пара, قبات قبات слоями, многократно, часто, قبات قبات صالمق класть слоями, одно на другое, قبات قبات سويلمك часто повторять одно и тоже, قبات ايتمق повторять, подтверждать, напоминать, *кир.* قبات شابان كيكان надѣлъ нѣсколько халатовъ одинъ на другой.

а. قباحت *кабахатъ*, дурнота, безобразіе; дурное поведеніе, проступокъ, вина; гнусность, мерзость, مباحتى اونك در онъ тому виною, *тат.* قباحتلنمك обезобразиться, омерзѣть, б. виновнымъ.

кир. алт. قبار *кабаръ* *см. а.* خبر, вѣсть, извѣстіе.

тур. тат. قبارمق *кабармакъ*, قابارمق,

قبارمق 1) вздуться, распухнуть, قبارجق, قپارجق, قاپارجوق въ *тат.* прыщикъ, мозоль, въ *тур.* волдырь, пузырь водяной, опухоль, قبارجوقلانمق опухать, вздуться (*Баб.*), قبارق, قبارمه вздувшійся, قبارتمق *пон.* вздуть, раздувать, *тур.* سوز قبارتمق распространять, преувеличивать (слово), *дж.* قاپارتمق سرتينى *мет.* играть роль большого, богатаго (*Вамб*). 2) *тат.* загибать, заворачивать.

тур. тат. قپاغ *капакъ*, قپاق, قاپاغ 1) крышка, пробка. 2) холмъ, хребетъ горы. 3) *тур.* декъ корабля (=انبار), судно дечное: فرقتين ايكى قپاق قالدرر фрегаты обыкновенно бываютъ двухдечные; كوز قپاغى вѣки глазъ, ديز قپاغك كبكى колѣнная чашка, *тат.* تومنكى قپاغى подглазница, нижнее вѣко, *кир.* صاين‌نك قاپاغى окраина оврага, قپاغى جقارمق откупорить (бутылку); *гл.* قپامق закрыть, заткнуть; окружить, осадить (=قاپامق), *тур.* قپامه а) верхнее платье бумажное или шелковое, b) душоное мясо; قپاتمق *пон.* يول قپاتمق пресѣчь дорогу, قپانمق *стр. воз.* б. раскрыту и пр. *тур.* قپان рынокъ, хлѣбн. магазинъ, اون قپان мучной рынокъ, ياغ قپان рынокъ, въ которомъ продаютъ масло, قپانيچه *капанічэ*, праздничная шуба съ воротникомъ и длинными рукавами, подбитая, обыкновенно, чернымъ лисьимъ мѣхомъ и украшенная брилліантовыми пряжками, надѣваемая султаномъ въ высокоторжеств. дни. Только тремъ лицамъ султаны турецкіе жаловали такую почетную шубу: великому визирю, *каймакаму* и *агъ*янычаровъ; قزان يو ارلندى قپاغنى بولدى котелъ опрокинулся и нашелъ свою крышку (*послов.* о счастливой встрѣчѣ).

тур. тат. قپاق *кабакъ*, قبق 1) тыква, *тат.* قپاغاى рѣпчатый лукъ, *ног.* صوقپاق кубышка (тыква), اق قپاق бухарская тыква, قپاق باشلو قپاق, باشى плѣшивый, ساقز ال قپاغى желтая тыква, выдолбленная,—обсахаренная тыква,—اصمه висячая длинная тыква, قطار — большая круглая тыква. 2) *алт. кабакъ* и *камакъ*, бровь, въ *конд.* лобъ, отсюда въ *ад.* передъ, противъ: كوزنك قپاغنده предъ твоими глазами, منم قپاغمده بيله يازلوبدر у меня на роду (на челѣ) такъ написано, قپاق قپاغه другъ противъ друга, قپاغين كسمك заслонить, преградить дорогу, остановить, قپاقلامق идти противъ кого, на встрѣчу. 3) *дж.* цѣль, мишень для стрѣлы (هدف *к. сл. Баб.* 23), *кир.* قپاق التون *см.* التون 4) *тат.* =русск. *кабакъ*, въ *алт.* кабацкое вино.

тур. قپال *кабалъ* 1) поденщина, قپالكى كتوردكمى исполнилъ-ли ты поденщину? (*Біанки*, вѣроятно изъ *а.* قباله). 2) *дж. см.* قاپ

тур. قپالاق *кабалакъ* 1) = قبارجق при قبارمق 2) капюшонъ изъ войлока отъ дождя (*Біанки*).

а. قباله *кабалэ*, актъ продажи или покупки, купчая, قباله نامه купчая крѣпость письменная (отъ этого слова въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ и въ русск. языкѣ употребляется слово *кабальный*, т. е. запродавшій трудъ свой и свободу на нѣсколько лѣтъ впередъ; *идти въ кабалу*).

дж. قپان *капанъ*, герой, храбрецъ (پهلوان *к. сл.*; вѣроятно *мет.* значеніе слова قاپان).

дж. قپتال = قاپتال

дж. دشت قپچاق *кыпчакъ*, или

Кипчакъ, степь кипчакская — названіе страны, расположенной вдоль сѣвернаго берега Касп. и Черн. морей, قپچاق خانلاری ханы Кипчака, пропшедшіе отъ Чингизъ-хана и царствовавшіе въ Казани, Астрахани и пр. до 1500 г. (Слово это по толкованію Абулъ-Газы, на древнемъ тюркскомъ языкѣ означало: *дуплистое дерево*, что на нынѣшнемъ языкѣ называется *чапчакъ* چپچاق, будто-бы потому, что простой народъ не могъ выговорить его правильно и измѣнилъ букву ق на چ. — Жена одного изъ воиновъ Чингиза, убитаго въ сраженіи, родила сына въ дуплистомъ деревѣ, который и получилъ прозвище *Кипчака*; ему впослѣдствіи Чингизъ поручилъ страны на берегахъ Волги и Дона; отъ него произошло народонаселеніе и названіе Кипчака. По *к. сл.* это названіе одного изъ племенъ узбековъ, и названіе степи, простирающейся на 1000 фарсаховъ въ длину и ширину: نام فرقه ازازبك ونام دشت هركاه هزار فرسنك طول وعرض داشته باشد. — Названіе племени номадовъ, населяющихъ страну между Кокандомъ и Китайск. Туркестаномъ. — *Вамб.*).

а. قبر *кабръ*, гробница, могила, قبرستان кладбище.

тат. قبردامق *кбрдамакъ*, قبلدامق قبولدامق, قبلدامق шевелиться, кишѣть, قبردامق, قبلداتمق, *пон.* шевелить.

тур. قبرس *кыбрысъ*, Кипръ островъ.

а. قبض *кабзъ*, обхватъ, взятіе, полученіе, пріемъ, قبض امك схватить, взять и пр. قبض میریه, بیت المال قبضه, بكلكه конфисковать, قبض مقبوض اولمق имѣть запоръ (въ желудкѣ), قبضه *кыбзэ*, рукоятка меча, сабли и пр. *мет.* власть; при словахъ означающихъ оружіе, выражаетъ *штуку*: اوچ قبضه قلیچ три штуки сабли.

кас. قبطامق *кыбтамакъ*, вздувать огонь.

тур. قبطی *кыпты*, коптъ, египтянинъ.

каз. قبق *кабакъ* 1) ость рыбья. 2) = قباق тыква и пр.

дж. قبعه *капка*, сталь (بولاد *к. сл.*).

каз. قبقین *кыбкынъ*, искра, قبقین قیماق قبقینلانمق загорѣться отъ искры.

а. قبل *кабл*, передняя часть, прежній, прежде, قبلا, من قبل сначала, сперва, قبل الزمان преждевременно, заранѣе.

قابلامق, قبلامق = قبلامق *см.* قاب

тур. قپلوجه *каплуджа*, источникъ теплыхъ водъ, теплица (*п.* ابكرم).

а. قبله *кыблэ*, южная сторона, Югъ; сторона, куда обращаются мусульмане взорами во время молитвы; храмъ въ Меккѣ, двойств. قبلتان или قبلتین священ. храмъ въ Меккѣ и храмъ въ Іерусалимѣ, قبله عالم Мекка, кя'ба, пунктъ, на который обращаются взоры всѣхъ — такъ называютъ мусульмане своихъ султановъ, шаховъ, قبله جان тоже значеніе, قبله یلی южный вѣтеръ, *тат.* قبله‌غه قراب обращенный къ югу, *кр.* قبله اهل сельскій судъ изъ старшинъ.

قاپق, قپمق = قپمق, قبمق

тур. قپمق *кыпмакъ* (كوز), мигать глазами,

тур. قپو *капы*, *ад.* قاپو 1) дверь, ворота. 2) Порта оттоманская, собственно дворецъ великаго визиря, домъ центральнаго, главнаго управленія въ Конст. полѣ, такъ какъ за отсутствіемъ

его изъ столицы во время войны (онъ обыкновенно назначался главнокомандующимъ арміею), правительственное управленіе перемѣщается въ *орду* — лагерь императорскій. 3) дворецъ, дворъ султана, что также سراى همايون; этотъ дворецъ имѣетъ 3 воротъ: большіе, наружные, противъ мечети св. Софіи, называются باب همايون; вторые внутренніе — اورته قبو, ведутъ въ Диванъ; третіе — باب سعادت — ведутъ въ апартаменты султана, они называются также عرض قپوسى ворота для просителей; باش قبو главные ворота или двери, اوغرى قبو потаенныя двери, قبو دروازى украшенія дверей главнаго входа, اصمه قبو висячіе ворота, шлюзныя двери, عربه قپوسى большіе ворота, قبو اورتاسنده قپوجق, ياورى قبو калитка, قبو پشمغى портьеры у дверей, قپودن قپويه изъ дверей въ двери, какъ нищій, دق اتمك, چالمق, قاقمق, قپويى اورمق стучаться въ дверь, قپولنمق поступить въ государств. службу, получить мѣсто по службѣ, قپولندرمق предоставить кому нибудь мѣсто, опредѣлить на службу; قپو خلقى, قوللرى придворные, قپو طاقمى классъ правительственныхъ агентовъ и мелкихъ чиновниковъ, قپو يولداشى сослуживецъ, قپو باجهك يوق тебѣ ненадо проходить ни въ двери, ни въ калитку, ничто тебѣ не препятствуетъ, въ этомъ дѣлѣ можешь свободно дѣйствовать, قپويه باجهيه كلوب كيدن برادمدر *мет.* всѣмъ извѣстный человѣкъ; قپوجى привратникъ, швейцаръ (чинъ придворный въ Персіи и Турціи; при дворцѣ султана ихъ было прежде 1960 челов. изъ нихъ 12 главнѣйшіе назывались قپوجى باشى — титулъ соотвѣтствующій званію камергера, конхъ начальникъ назывался قپوجيلر كدخداسى), قپوجيلر اوطهسى швейцарская.

тур. قپودان *капуданъ* (съ *итальян.*), капитанъ, начальникъ; капитанъ корабля, командиръ флота, قپودان پاشا или قپودان دريا генералъ-адмиралъ, قپودانى پاشا قونغى адмиралтейство, قرسانلر قپودانلق начальникъ корсаровъ, قپودانى капитанство, начальство надъ кораблемъ или флотомъ; портовое начальство, قپودانه прежнее названіе адмиральскаго корабля.

тур. قبور *кубуръ*, колчанъ; футляръ, чушка (пистолета); оловянная труба водопровода; въ *мат. копуръ*, чашка, блюдечко, футляръ, قپورجوق ящикъ.

тур. قبورغه *кабырга* (= قابرغه) 1) ребро, 2) скорлупа, шелуха.

тур. قپوق *кабукъ*, *кабыкъ*, قبق, قبيق, قابوق 1) кора, лыко, лубокъ; шелуха, скорлупа, раковина, قپوق صويق, صمرمق сдирать кору съ дерева, قپوق دوشرمك снять кожуру, скорлупу, قپوقلنمق покрыться корой, шелухой и пр. 2) клѣтка; длинная доска (قفس وتخته در از *к. сл*).

а. قبول *кабулъ*, согласіе, принятіе, пріемъ благосклонный; удовлетвореніе; قبوللمق, قبول اتمك согласиться, принять, قرين قبول اولنمق б. принято благосклонно, فلان كمسنه طرفندن كمال التعانله قبول اولندى онъ былъ принятъ такимъ-то съ совершенною благосклонностью, قبوللنمش принятый, то, на что согласились, قبول اولنه بيلهجك то, что можно принять, на что можетъ воспослѣдовать согласіе, *ад.* قبوله كچمك б. принято, согласиться.

а. قبّه *куббэ*, куполъ; каменное строеніе

съ куполомъ; башня, мавзолей; палатка кочующихъ изъ кожи, قبه‌لو съ куполомъ, со сводомъ, выгнутый, قبه‌لواتمك сдѣлать выгнутымъ, выпуклымъ, قبه‌لنمك б. построену выпуклымъ, куполо-образнымъ.

а. قبيله *кабилэ мн.* قبايل, племя, поколѣніе, родство.

قات = قت

тур. قت *кытъ*, قيت 1) часть, сторона. 2) недостаточный, скудный, عورتك عقلى قدر женскій умъ коротокъ, قتلو недостатокъ, дороговизна, голодъ, قتلو يللى голодн. годъ, قتلو اتمك причинить голодъ (слово это изъ *а.* قحط).

тоб. قتات *кататъ*, китайка (матерія).

тоб. قتاكغى *катаны*, сухощавый.

тоб. قتامق *катамакъ* (отъ قات) надѣвать, накладывать, قتايمق застегивать пуговицы; ставить стоймя.

каз. قتر *кытыръ*, рябость, шероховатость (= قوتور), قترلى рябой, قترلانمق сдѣлаться рябымъ.

тоб. قترامق *кытрамакъ*, обходить кругомъ.

тур. قترداق (ط) *катардакъ*, хрящъ, قترداماق хрустѣть на зубахъ, ѣсть что нибудь сухое.

дж. قترمق *катрамакъ*, ударять копьемъ? (نيزه زدن *к. сл.*).

тоб. قتره *кытра* (*вм.* قتار) рядъ, قتره‌لاب рядомъ, قتره تورغوزمق поставить въ рядъ, рядомъ.

уйг. ايش‌قتقلاب *катакламакъ*, قتقلامق заняться устройствомъ, позаботиться о дѣлахъ (*монг. хадахалахуу*—хранить) تمغانى قتقلاقو хранитель печати.

каз. قتقلامق *катакламакъ*, кудахтать, у ходжа Насръ-эддина قطنامق: هربرى طاوق كبى قطناب اوتورغان طاشلارى اوزره يورقه‌لرين قويديلر (стр. 8; оба глагола составлены изъ звукоподражат. слога قت).

каз. قتقلامق *кытыкламакъ*, *кир.* قتقتا, *тоб.* قچقلامق, *тур.* قچقلمق щекотать, قتق, قچق щекотка, قتقيان, *тур.* قچقلو щекотливый, قتقلانمق, قچقلنمق б. щекотаему.

а. قتل *катлъ*, убіеніе, напесеніе смерти, قتل اتمك убить, قتل اولمق, قتيل *дж.* قتلغه بارمق б. убиту, قتل عام اتمك все истребить, всѣхъ убить, قتله مستحق واجب القتل б. осуждену на смерть, كيمسه قتيلى человѣкъ, котораго слѣдуетъ убить, قتيل *мн.* قتلى, قتلا *кутіла*, убитый.

тур. قتلاو *катлавъ*, (= *п.* جبه) латы.

дж. قتلمق *кытылмакъ*, пустословить, болтать безъ толку, хвастать (كلكله كردن *к. сл.*).

дж. قتم *катмъ*, корень (بيخ *к. сл.*).

тур. ад. قچ, قيچ *кычъ* 1) задняя часть чего либо, корма, задокъ; 2) *ад.* нога отъ колѣна до щиколотка: قچين قچى اوستنه اشوروب положивъ ногу на ногу, скрестивъ ихъ, قچ اياغلرى заднія ноги (противуп. اوك اياغلرى передніе), قچين вспять, задомъ, قچين يورمك пятиться.

алт. قچا *кыча*, похоть, вожделѣніе, страсть, قچالان похотствовать.

قچينمق, قچاطقان, قچاغق *см.*

тур. قچان *качанъ*, قاجان (составл. изъ قا или قاى и جان *вм.* جاق время) когда? въ *башк.* قصان *касанъ*, قچانه‌دك доколѣ? هرقچان всегда, هرقچانغى всегдашній, *кир.* قاچ ايتكان *вм.* قچان ايتكان когда сказалъ? قچانغه تيكرو доколѣ? какъ долго? (سراج-22).

тур. قجردمق *кыджырдамакъ*, *ад.* قجتمق *кыджытмакъ*, *алт.* قيبرا скрежетать зубами, قجردش, قجردمه, *алт.* قجردى قيبردى скрежетъ зубовъ, قجردغق *пон.* *воз.* *алт.* قيبلو что можно глодать и грызть.

قجمق = قجشمق

тур. *тат.* قجرمق *кычкырмакъ*, قجغرمق, قجغورمق 1) вопить, кричать (оселъ), блеять, мяукать, каркать; звать на помощь, *к.* *сл.* قجغارامق, قجارمق, قجتمق крпчать, шумѣть (غوغا كردن), قجقرق, *к.* *сл.* قجقار قجقرن *кычкырынъ*, шумъ, крикъ (فرياد وغوغا), قجقرقلامق прикрикивать, قجقرتمق *пон.* заставить крпчать, قجقرشمق, قجقراشمق *вз.* قجقراشادورلار вмѣстѣ крпчатъ, шумятъ (*Баб.* 481), *дж.* قجقريب = جاغروب وجايقروب كمسه كا قجقرمق звать кого. 2) *алт.* قجر звать; читать, قجرت *пон.* позвать, потребовать; заставить читать, قجرو *кычыру*, зовъ, чтеніе, من پيش التى يول قجرارمدا когда я прочелъ 5 или 6 строкъ.

тур. قجقلمق = قجقمق, قتقلامق б. щекотливымъ, قجقه щекотаніе, щекотка.

тур. قجمق = قاجمق бѣжать.

тат. قجيمق *кычымакъ*, قجيمق, قجنمق, *тур.* قجشمق, كجشمك, *дж.* قجيشماق, *кир.* قيشنمق, свербѣть, зудѣть, чесаться, باشى بيك قجيدور у него голова очень чешется, قجو, قجيش, свербежъ, قحق разчесанное мѣсто, чесотка, сыпь (въ *кир.* قشيما), قجتمق *пон.* заставить зудѣть, чесать, قجتو зудъ, قجتقان, قجاتقان, *каз.* также قجرتقان, *кир.* قستقان سوب, крапива, *каз.* قحتقان جاچقى крапивникъ (птица), دل قجتا языкъ чешетъ (пустяки говоритъ), *дж.* قجيشور = كجشور: كه غرايب الصغرده كلور كه بيت ديدى كوزوم قجيشور ايتيم كه باده تاميز ديدى نى حاجت انكا باده مست ايرور انسز

тур. قجى *кычы* 1) девясилъ, оменъ трава (راسن *Бурх.*). 2) *мат.* глистъ.

а. قحبه *кахба*, *тур.* *ад.* قحبه распутная женщина, قحبه اوغلى сынъ распутной женщины, негодяй, мошенникъ (на народномъ языкѣ это выраженіе употребляется какъ восклицаніе одобренія), قحبه خانه домъ распутницъ, قحبه ملك *мет.* небо непостоянное, судьба перемѣнчивая, измѣнница.

а. قحط *кахтъ*, засуха и ея послѣдствія: голодъ, неурожай.

а. قدّ *каддъ*, ростъ, тѣло, قد جكمك растп, подняться, قدين خم اتمك наклониться, нагнуться.

мат. قدا *куда*, قودا *тоб.* قوتا сватъ (сродно съ *монг.*), *уйг.* قدان гость, قداجه, *кир.* قداسه сваха дѣвица: сестры жены и мужа относительно другъ къ другу, قداغاى сваха женщина: мать мужа и жены (свекровь и теща), قدا توب оба свата: отецъ мужа и жены, قدالق сватовство, свойство, *турк.* قدالامق свойство по женитьбѣ, قدالان сватать *алт.* قدالاب сватами, какъ сваты, *кир.* جارلى منان قدا بولغانشه باى منان بارومتالاس بول лучше съ богатымъ идти на *баранту*, чѣмъ съ бѣднымъ быть въ свойствѣ (*послов.*); *кир.* قدا ديسپك *куда дііспэкъ*, называть другъ друга сватомъ (у киргизовъ это совершается такъ: отецъ жениха или его довѣренный съ нѣсколькими спутниками, послѣ предварительнаго условія о калымѣ и подаркахъ, являются въ аулъ невѣсты, для окончательнаго

сватовства. Послѣ угощенія кумысомъ и чаемъ, хозяинъ спрашиваетъ, не прикажутъ-ли рѣзать барана? согласіе на это рѣшаетъ дѣло; по этому главное лицо на сговорѣ называется باووزداوقدا, а спутники его قدا حانامة На другой день поутру, представляютъ كيت подарки, сватамъ отъ нареченнаго тестя. Подарокъ отцу жениха состоитъ изъ табуна лошадей, множества разнаго платья, верховой лошади, верблюдовъ; каждаго гостя также должно дарить болѣе или менѣе, смотря по его отношенію къ отцу жениха и личному значенію; самый меньшій подарокъ—дешевый халатъ или бешметъ. Послѣ этого времени начинаютъ выдавать калымъ, пригоняя условленный скотъ весь разомъ или по частямъ. — *Ильм.*).

فداق, قدامق *см.* فاداق

алт. кир. قداى *кудай* (изъ *п.* خداى) Богъ, *кир.* قداياو *кудаим-ау*, о Боже мой! قداى بيورماسون сохрани Боже! *алт.* قدايغه باس поклонъ, т. е. слава, благодареніе Богу!

а قدح *кадах*, чаша, стаканъ.

а. قدر *кадръ*, достоинство, уваженіе, цѣнность, (*кир.* произносятъ *кядыръ*) почетъ, قدرلى уважаемый, цѣнный, قدرى يوحه عظيم القدر, высоко-чиновный, شب قدر فدر كيحهسى *см.* ليل, قدرلك, قدرى بيلمك *каз. тат. кадіръ итмекъ*, уважать, почитать, цѣнить, قدرلنمك б. уважаему и пр.

а. قدر *кадаръ*, количество, мѣра; предопредѣленіе судьбы, بو قدر это количество, столько, اولقدر то количество, столько сколько то, اولقدرجه почти столько, نه قدر, نقدر сколько? ايكى قدر вдвое, двойное количество, ممكن اولدوغى قدر сколь возможно, по возможности, بلديكم, انكلادیغم قدر сколько могу, сколько понимаю, يتشجك يتجك قدر достаточное количество, достаточно, بقدرمقدور *бі-кадрі*—по мѣрѣ возможности.

кир. خدر = *а.* خضر

а. قدرت *кудрэтъ*, могущество, всемогущество Бога, قدرتلو могущественный, *каз.* هر نسنهكاقدرتلى всемогущій, قدرتلنمك получить силу, сдѣлаться могучимъ, *тур.* قدرت بالى, حلواسى манна, قدرت ياب اولدم я превозмогъ, мнѣ удалось, добился.

каз. قدرمق *кыдырмакъ*, *тоб.* قدامق *кыдамакъ*, шататься, таскаться изъ дома въ домъ, изъ аула въ аулъ, объѣзжать, странствовать, قدروب ايزلمك обыскивать всѣ мѣста, *кир.* قدرغو относить (чашку съ бульономъ), كوب پاشاغان بيلماس كوب قدرعان بيلور не тотъ знаетъ кто долго жилъ, а тотъ кто много странствовалъ (*послов.*).

а. قدس *кудсъ*, *кудусъ*, святость, كعبهٔ قدس, قدس مبارك, قدس شريف Іерусалимъ, روح القدس Св. Духъ, у мухаммеданъ — архангелъ Гавріилъ, قدس سره *кудцыса сірруху*, или قدس الله سره да святится его могила, да святитъ Господь его могилу (выраженіе, приводимое писателями послѣ именъ святыхъ — اولیا الله), نشان قدس—*кудсъ*, названіе персидскаго ордена (учрежденнаго въ 1862—3 годахъ и жалуемаго генераламъ и командующимъ войсками), نشان مقدس تاجدار тотъ же орденъ съ короной (жалуется тѣмъ же лицамъ и министрамъ), نشان اقدس тотъ же ор-

денъ съ короной и брилліант. украшеніемъ въ формѣ султана تاجدار وجقه (жалуется царствующимъ особамъ и царевичамъ).

ад. قدغان *кадаганъ*, запрещеніе, قدغان اتمك запретить.

ад. قدك *кадэкъ*, цвѣтная бязь, бумажная ткань, тонкій миткаль.

а. قدم *кадамъ*, *мн.* قدوم *кудумъ*, اقدام, нога, стопа, слѣдъ ноги; шагъ, футъ, *мет.* счастливое предзнаменованіе, قدم شريف священная стопа (камень съ отпечаткомъ стопы, какъ полагаютъ Мухаммеда, произведшаго это чудо въ первые годы своего апостольства. Султанъ Махмудъ I велѣлъ положить его въ мавзолей мечети Эюба), قدم قويمق, باصمق ступать, приступить къ чему, قدم كتوردكز вотъ вы и прибыли, это счастливое предзнаменованіе (формула поздравленія), الله قدمن مبارك ايلسون да благословитъ Господь его шаги, قدوم прибытіе, приходъ.

قدور, قدوز, قدورمق *см.* فوتور

тоб. قدوس ياغى *кудусъ-юмаги*, шпанская муха.

дж. тат. قدوق *кодукъ*, قودوق *кудукъ* 1) колодецъ, родникъ (сродно съ *монг.*), قدوق صو пользующіеся однимъ и тѣмъ же колодцемъ. 2) *кир.* дѣтенышъ *кулана*, дикаго коня, въ *тур.* дѣтенышъ лошади, осла, верблюда, *кир.* قولان باسنه كون طووسا قودوغنه قاراماس если солнце станетъ печь голову кулана, онъ броситъ и дѣтёныша (*послов.*).

а. قدير *кадиръ*, могущественный, сильный, جليه قدير всемогущій, Богъ.

а. قديم *кадимъ*, древній, старый, قديمدن издревле, изстари, издавна (*а.* من القديم), قديملك древность, старина, *кир.* قديمكى *мет.* настоящій, подлинный, обыкновенный, قديمى древній, прежній, старинный, قديمى دوستم старый другъ, قديملر древніе.

тур. قر *кыръ* 1) степь, равнина, поле необработанное, قر قازى дикій гусь, قر قوشى дикая птица, قر الامان солдатъ (въ Бухарѣ). 2) *алт. кир.* гора, возвышенность, قرلان гористое мѣсто, холмъ. 3) *алт. кир. каз.* قر, قير берегъ, бокъ, край, *алт.* قراندق имѣющій заостренные края, какъ напр. острый камень, *кир.* قراغى кто очень далеко видитъ, بوركنى شيكەسنه قويو = بورك قرين надѣть шапку на бекрень, قرندلو صالوو идти бокомъ (лошадь), *дж.* قيرابيرمك выпустить вонъ, освободить سراج-42), قير قاچمق избѣжать, бѣжать отъ встрѣчи (*Баб.* 381), *каз.* قرو قالمق остаться въ сторонѣ, *мет.* не быть предметомъ вниманія, *кир.* كوزينك قرين دا صالمادى не бросилъ на него даже и кончика глаза.

алт. тат. قرا *кыра*, пашня, пахатное поле, *алт.* قراسورو كه كيچندم я занялся землепашествомъ, يا سقبدا ابل بيلا قرا چاپقاندا كوب صبازى قادينتاى پالدارى چاپادىلار весною, при обработываніи полей заступомъ, большею частью занимаются этимъ женщины и дѣти, قرالا заниматься обработкой пашни.

тур. тат. قرا *кара*, قارا, въ *осм.* قره 1) черный; чернила; *мет.* несчастный, злополучный, قاب قارا, قابقرا совсѣмъ черный, пречерный, قرامتول, قراسيما черноватый, قرالى одѣтый въ черное, траурный, *кир.* قارا باريك солянка трава (salsola cali, оставляющая хорошую золу для мыловаренія,

у *Вамб.* названо قاراباراق, котораго зола употребляется для мытья бѣлья и называется سيلتى), فراباغ названіе провинціи въ Закавказьѣ, قراباسقان имѣющій давленіе, кошмаръ; меланхолія, помраченіе ума (у *Вамб.*), قراباش одинъ родъ верблюда, называемый также نر *нэръ*, въ *тур.* فره ياس мелисса (*раст.*); епископъ христіянскій, *хив кир.* قرابایر или قراباغر ублюдокъ отъ аргамака и киргизской кобылы, باغرى فرا черногрудка (птица съ черною грудью, سياه سينه مرغيست *к. сл.* По словамъ Бабура, такого рода птички въ изобиліи водятся въ Туркестанѣ, въ провинціи Карши, гдѣ ихъ называютъ قيل قويروغى или مرغك قارشى, *стр.* 62), *каз.* قرا بالق линь (рыба), فرا بغداى гречиха, دره بخور росный ладонъ, жидкая амбра, *каз.* فرا بلوت туча, فرا بوراكان ежевика, فرا بوغرا желѣзн. ошейникъ (*Вамб.*), قارا بوغاز черно-шейка, птичка похожая на жаворонка (*Вамб.*), دره بويا купоросъ, قاراتاماق черная утка (у *Вамб.*), حنافلى—*мет.* скряга, низкій (*п.* سياه كاسه), دره جكر печень, *алт.* فرا جيلان аистъ, دره حما бѣлая горячка, دره حصار названіе санджака въ Эрзерумѣ; названіе города въ Анатоліи, что также افيون دره حصار; названіе города въ Караманіи, что также دره حصار دوه‌لى или قراخلق شرقى; قرا حورت, *кир.* подвластный простой народъ, чернь, люди, слуги, قرا داول *кир* черная буря, قرادنكز Черн. море, *ад.* دوزن—инструментъ о 4 струнахъ (у *Вамб.*), فرا سورن дозорные за городомъ (такъ называютъ ихъ въ Персіи), شروك—, *каз.* فرا ييمش черносливъ, *кир.* شبين—муха обыкновенная, سالغن—осока, صاوت—чернильница, *тур.* قره صار بلق холера—морбусъ (*а.* هيضه), صو—а) названіе города въ Крыму; названіе рѣки Аракса; рѣка Сиднъ въ древней Киликіи; названіе округа въ Анатоліи (произносится *карасы*) b) темная вода (болѣзнь глазъ; c) въ *алт.* ключъ, родникъ, ключевая вода: قاراصو فانيله اعار родниковая вода потечетъкровью (во время свѣтопреставленія), طاوق—дроздъ (у *Вамб.* цесарка), طون—, чернецъ, монахъ, *каз.* قاراغاج, *башк.* قاراعاش, лиственница, *тур.* قره اعاج вязъ (*а.* شجرة البق, *п.* پشه غال), въ *кир.* ольха (alnus glutinosa), *уйг.* قار قاج ильмовое дерево, *тат.* قراغاى сосна (*мон. харгай*—родъ сосны), قراغايلق соснякъ, *алт.* فراغولا левъ, *кир.* فراغارين а) болѣзнь лошадей (пораженіе желудка), b) киргизъ, который переселяется съ кибиткой и семьей къ другому роду на кочевку (выраженіе обидное, замѣняемое вѣжливымъ словомъ قوناق гость), فره قاوز сальный корень (медиц растеніе). فرا قزاق = فرا سوياك простой киргизъ (не султанскаго, не благороднаго происхожденія), قراقوش орелъ, *кир.* فرا قوس орелъ-могильникъ (aquila imperialis), *каз.* قرا قوس اغاجى крушина (дерево), كشى—простой человѣкъ, необразованный, невѣжа, *каз.* قرا ايچكو كشى съ чернымъ сердцемъ, лукавый, злой, *алт.* ايچى قرا تيرى اق скрывающій подъ видомъ добродѣтели злое сердце, *тат.* قراكوران темно-бурый, قراكوز черный глазъ, черно-глазый (такъ называютъ въ Конст-полѣ главнаго комика въ шутовскихъ народныхъ представленіяхъ, въ родѣ китайскихъ тѣней), въ *кир.*

плотва (рыба), *бух.* قراكول названіе извѣстной породы овецъ, съ черною курчавою шерстью, قراكون черный день, злосчастная доля, قراكونلك злополучіе, несчастіе, бѣдственное положеніе, كونلك اعاجى قره розмаринъ (*раст.*), قره اولاق или قره ولخ Валахія, *алт.* قرا يانكعس совершенно одинъ, единственный, قرايل сѣверн. вѣтеръ, قرا يوزلى черноликій, смуглый, يوزى قرا *мет.* осрамленный, негодяй, *алт.* قرا يول большая дорога. 2) *дж. кир.* قارا, *тур. ад.* قرالتو, قرالتى черната, предметъ черный, виднѣющійся вдали; скотъ, толпа, войско и пр. 3) *кир.* простой, неважный: قرا اولونك простыя пѣсни, سوز—пустой разговоръ, حارص—обыкновенная скачка, безъ призовъ; въ *дж.* иногда употребляется вмѣсто قراخلق черни, قراتاياق فيلمق поднять чернь на драку, защищаться чернью (какъ палками): بير باره لوند واوباس نى برين فيليب قرا تاياق فيليب (*Баб.* 77),—средство же для поставленія черни на ноги, выражено словами قريل اياق золото-ноги: اوشقه هم قريل اياق قرا تاياق فيليب и въ Ушѣ (городѣ) употребилъ золото на то, чтобы двинуть чернь на драку (ibid. 79). 4) *кир.* قرا или قرا مال *каз.* طوار قارا скотъ, скотина (кромѣ лошадей): اوچ قورت قراسى بار у него есть три или четыре скотины, سانسز حمدو ثنالار اينى عز وجل‌عه كيم بيزلارنى ادم يراتى تقى قرا يراتمادى безчисленное благодареніе Господу... за то, что насъ создалъ людьми... а не животными (قصص—2). 5) *кир.* существо человѣческое, слѣдъ остающійся послѣ человѣка—потомство: ارتمان قرا قالماس послѣ меня не останется ничего. *Производные и составные:* قرارمق, قرارمق در *карармакъ*, чернѣть, сдѣлаться, казаться чернымъ, темнымъ, قرارتى темнота, группа предметовъ въ темнотѣ; сумерки, قرالامق قرارتمق, قرابتمق, قرايمق. قرامق *пон.* чернить, вычернить, *алт.* قارالا *мет.* злодѣйствовать, дѣлать насиліе, растлить, карать, قارالادى افتودى осудилъ невиннаго, قارالاب تايغان مال неправдой пріобрѣтенный скотъ, *алт.* قارا صاما злоумышлять, *дж.* قارالمق *стр.* почернѣть, запачкаться (= *тур.* قررمق), قارالوب = قررودغندن, قارالغودين = قارالغوسى دور, قاراغوسى دور, قروب = قرالتمق; قررسه كرك *пон. стр.* вычернить, запачкать, قرا اولمق сдѣлаться чернымъ, омрачиться: اونمك كونلرى قرا اولدى дни его (жизни) омрачились, онъ несчастливъ, قره‌يه بويامق, قراعه красить въ черный цвѣтъ, قراسمن تونمق носить трауръ по комъ, быть въ траурѣ: اتاڭ نينك قراسين توتوب توكاته زمان когда трауръ по твоемъ отцѣ ты оканчивалъ (изъ *тат.* перевода китайской граматы), *кир.* الصدن قراكورىادى вдали что-то чернѣется, что-то видно вдали, بو جولدنك اناو جولدن قرا بويى حاقندىغى بار эта дорога гораздо ближе той, т. е. она на такое разстояніе ближе той, что видны вдали предметы.

а. قرا *кура*, *ед.* قريه, деревня, село.

а. قرابت *карабэтъ*, близость, родство, قرب *курбъ*, близость, сосѣдство, قربت родство, короткость, قريب близкій, близко, около, почти, عن قريب въ близости, вскорѣ, دورت سنه‌يه قريبدر около четырехъ лѣтъ, قريب اولمق б. близкимъ къ чему, чуть не, قريب كلمك прибли-

зиться; *мн.* اقربا близкіе, родственники, اقربالق родство, родственная связь.

тур. قرابیه *курабія*, родъ сладкаго тѣста круглаго и плоскаго, ساعتی — часы въ формѣ такого пирожка.

а. قرأت *кыр'атъ*, чтеніе Курана въ слухъ, умѣніе читать Куранъ по правиламъ.

алт. قراجی *карачы*, тьма, мракъ, قراجیدا въ темнотѣ, قراجیلا омрачиться.

дж. уйг. قراجی *карачи* (отъ корня قرامق) 1) вѣрный слуга, наблюдатель, министръ (соотвѣтствуетъ *а.* ناظر; какъ мнѣ кажется, здѣсь частицу جی надо принять за образовательную въ именахъ дѣйствующихъ лицъ, а не за прибавочную *тат.* جی въ повелит. 2-го лица, какъ полагаетъ *Аб. Г.* на стр. 103: اوزنك لغتنده قراجی تیماك اول تورور كیم یحشی ویمانی كیلوری وكیتكانتی ایتماكلیكنی هیچ كشی‌كا طرف توتمای كورگیل تیماك بولور на узбекскомъ нарѣчіи *карачи* значитъ: смотри, т. е. исполни донесеніе безъ всякаго лицепріятія обо всемъ хорошемъ и дурномъ, о всѣхъ кто приходитъ и уходитъ. Слово это встрѣчается у историковъ о Крымѣ и крымскихъ граматахъ. Званіе *карачи*, въ Крыму, по праву принадлежало бекамъ главнѣйшихъ дворянскихъ родовъ, *см.* подробности объ этомъ въ Изслѣдов. о касим. ц. т. II, стр. 411, 419 и пр. Этимъ именемъ назывались также всѣ лица близкія къ хану, и для отличія отъ другихъ, иногда крымскіе беки-карачи, назывались اولوع قراجی Первоначальное же значеніе этого слова соотвѣтствуетъ слову قول слуга, приверженецъ, подданный, подвластный, какъ принимается и въ *кир.* قراشی, на что есть и пословицы: قان قاسنده قراشینك بولسه فاراجیردن كیمه جورکوزار если при ханѣ имѣешь *приверженца*, то онъ и по землѣ проведетъ судно, قانینك ایسی‌ده قاراشیغه توسادی и хану приходится имѣть дѣло съ подвластнымъ (*послов.*) قان قراشی سز بولماس ханъ не можетъ быть безъ подданныхъ, قان قازوق قراشی ازوق ханъ-колъ (даетъ твердость и опору подданнымъ), а подданные — хлѣбъ (даютъ ему содержаніе и матеріальную поддержку (*поговорка*). 2) цыганъ (т. е. кто смотритъ, гадаетъ; въ нѣкоторыхъ мѣстахъ они называются قابولی—кабулецъ, афганецъ. — *Вамб.*).

а قرار *караръ*, покой, спокойствіе, установленіе, постоянство, прочность, قرارسز بی قرار, непостоянный, перемѣнчивый, нетерпѣливый, безпокойный, волнуемый страстями, *п.* ازقراریکه такъ какъ, потому какъ, قرارلشمق, قرارتاپمق, بولمق, توتمق, اتمك установиться, остановиться, успокоиться. قرارلشدرمق قرار ویرمك, برقرار ایمك установить, постановить, утвердить, قرارگاه мѣсто постояннаго жительства.

алт. قرازی *каразы* (*вм.* قراسی), اوی нечистота, мракъ дома (по народному повѣрью, послѣ смерти кого либо изъ семейства, въ домѣ остается тѣнь смерти. наноситель смерти — الداجی, котораго выгоняютъ и очищаютъ домъ чрезъ шамана, въ противномъ случаѣ хозяина опять посѣтитъ несчастіе (انی قام بیله فاجیرتیپ اویون اوی, اورلاتیپازا اول كزییه بازا یمان ایدیر قرازین سوردر выгнать мракъ, несчастіе

дома (*Радл.* 141; тутъ-же сравнивается это съ اويدلك كورموزى т. е. съ нечистымъ духомъ, домовымъ).

кир. فراجى = فراشى

дж. قراغ *карагъ* 1) рука, локоть (قول وبازوكه فاروحه درلر), *мет.* сила, мощь, قراغليق сильный, мощный, противуборствующій, какъ видно изъ слѣдующаго стиха: كه فرهادوشير يندهفرهادى طوتوب خسروه كتوردكارى محلده كلور بيت كيين باغلاب قراغليق فول لارين رست, باريب جيكماكليك انى دارغه جست 2) и قراق зрачокъ (*кир.* فراشق), глазъ (مردمك جشمه ومطلق كوزه دخى درلر *дж. сл.*). 3) черный (فره دمكدرسياه معناسنه *дж. сл.*).

тур. тат. قراع *кыраг*, قيراغ, قراق, قيراق, *дж.* قريغ, فيريغ (= قر, قير *гл.* فرمق) берегъ, край, граница, *дж.* دريا قريغينه = *тур.* دريا قراغنه къ берегу моря (سراج — 5, 6), كيمه قراقده توشتى судно сѣло на мель, قراغ توتمق стать въ сторонѣ, уединиться, устраниться (отъ общества и пр.), *ад.* قراغدن باخمق смотрѣть со стороны, издали.

тур. قراغ *кыраг*, карканье вороны, قراغ ديمك каркать.

кир. тат. قراغان *караганъ* 1) рябина (robinia caragani), что въ *алт.* также بيله *пэлэ*. 2) *кир.* караганка (canis melanotus, родъ лисицы), توب قراغان названіе мыса и залива Касп. моря; названіе форта Александровскъ (заложенъ въ 1846 г. лучшая гавань на Касп. морѣ. Въ 100 верстахъ отъ Тюпъ-Карагана, по восточн. берегу Касп. моря, территоріи занятой кочующими киргизами, недавно открыты залежи камен. угля; въ 12 верстахъ отъ мѣсторожденія угля, находится бухта *Сары-ташъ*, довольно глубокая, гдѣ могутъ останавливаться большія суда).

قراغاى *см.* при словѣ قرا; قراغت *см.* قراول = قراغول, قراو = قراغو; عت

дж. уйг. قراق *каракъ*, грабежъ, похищеніе, разбой (يغما وتالان), قراقچى, *кир.* قراقشى разбойникъ, воръ, похититель, въ *алт.* вѣроятно метафорически значитъ: красавецъ, красавица.: سنىنك اورتوس قراقچى بالانكدى الاين تيب قودالاب كيلديك мы пришли засватать твою среднюю красивую дочь, قراقيلق, قراقليق разбойничество, въ *дж.* قراقليق принимается также въ значеніи нападеній, т. е. военныхъ экспедицій (*Баб.*), قراقلامق разбойничать.

алт. قراقاى *кыракай*, спорливый, вздорливый.

кир. قراقشى мѣтà при скачкахъ. 2) = قراقچى

قرا قورум *кара-корумъ*, правильнѣе قراقوروم, соб. имя города, столицы Чингизъ-хана и его послѣдователей.

тур. قراك *карай*, мракъ, темнота, قرا كو, قره كو, *дж. тат.* قرانكغى *карайгу*, قرانكغى, قرانغو, فرانغو, قرانكغى, فارانكغى мрачный, темный, мрачно, *кир.* قرانكغو اوى темный домъ, темница, казематъ, *каз.* قرانكغى جرايلى мрачнаго вида, не миловидный, قرانكغولق, قراكلق, قرانلق, *тур.* قرانكتق мѣсто представляющееся издали чернымъ, قرانكغولامق, قرانكغولاتمق затемнить, омрачить, помрачить, اى قرانكغولاوى затмѣніе луны, قرانكغولانمق потемнѣть, омрачиться, *кир.* اى سز قرانكغى كوزكا تورتسانىك كورنىاس мракъ такой что ни зги не видать (хоть въ глазъ ткни, не увидишь).

тур. قرال *кралъ* (изъ *слав.*) король,

قرال انكروس—*унгерусъ*, король венгерскій, что также مجار قرالی; اردل قرالی *вм.* اردل ويوده‌سی князь Трансильваніи, يدی قرالی семь королей — такъ называютъ турки курфирстовъ германской имперіи, يدی قرال باشی глава семи королей — герм. императоръ.

тат. قرال *куралъ*, сбруя, посуда, домашняя утварь, имущество, يلقی وقرال скотъ и имущество, فراللامق обзавестись домашнимъ имуществомъ (*см.* قورال, قور).

башк тат. قرالتی, قرالدی *караллы* 1) строеніе, зданіе на дворѣ, службы, постройки принадлежащія къ дому, قرالدی صالمق построить домъ, разное строеніе قرالتيغه‌توشمك напасть на домъ, ограбить. 2) *каз.* привидѣніе, призракъ, قرالديلامق казаться призракомъ. 3) *тур. см.* قرا—2.

قرامان *караманъ*, Караманія, провинція въ малой Азіи, древняя Киликія, قرامان قوينی караманскій баранъ (съ длиннымъ и широкимъ хвостомъ, котораго мясо константиноп. турки считаютъ менѣе полезнымъ, чѣмъ мясо барановъ съ короткимъ хвостомъ, называемымъ قورچق *кывырджыкъ*).

дж. тат. قرامق *карамакъ*, قارامق смотрѣть(*монг. хараху*); ждать, искать, *мет.* относиться къ чему, зависѣть, قراو смотрѣніе, смотръ, взглядъ, قراعان смотрящій, *мет.* касающійся, относящійся: اتامغه قاراعاندا относительно моего отца, *кир.* قدايغه قراغان كسيلار люди незабывающіе Бога, у *чулышм.* телеутовъ قاراعان — окрестность на сколько обнимаетъ взоръ (*монг. харāна*), قرامقليق зрѣніе, *кир.* قراوش зеркало, (на языкѣ женщинъ), غارای قرای *кир.* смотря, сообразно, около: سيزكا قارای смотря на васъ, по вашему примѣру, تمير تاز وقته غارای حور поѣзжай, смотря на полярную звѣзду, т. е. по направленію къ сѣверу, يوزغارای около ста (يوزقدر). *Производные и составные:* قراتمق *пон.* заставить смотрѣть и присмотрѣть, قراشمق *вз.* смотрѣть другъ на друга, всматриваться взаимно, разглядывать, قراشدرمق заставить всматриваться и пр. قراغلامق осматривать, قرالمق *стр.* б. осмотрѣну, б. видиму, *дж.* قرال взглядъ, взоръ, قرالی взоръ его (= كه عيد خان انعارنده كلوريت قرا : بقيشی بلاغه‌قاليب مين قرالاب اوتكانيدين, كونكلنی هم قراييز قيلدی اول قرالی بيلا *дж. сл.*), قرانمق *воз.* смотрѣться, оглядываться, قراب تورمق подсматривать, наблюдать, ожидать, قراغلاب تورمق присмотрѣть, ياتوبراق قاتيب قراعلامق пересматривать, قراب قرامق наклоняясь смотрѣть, *кр.* اوتور слушай! (перекличка часовыхъ), شونی قرا посмотри-же! Этотъ глаголъ, какъ вспомогательный, придаваясь къ дѣепричастію на ب, выражаетъ приступъ, начало или опытъ къ его дѣйствію: اصراب قرامق подержать, пробовать держать, содержать у себя, قاچوب فرادم я пытался бѣжать.

тур. тат. قرامق قرامق *карамукъ*, قراموق родъ дикой сливы (*к. сл.* منينه, что должно быть مينه, ميناں слива); тернъ, всякая негодная трава, головоломъ.

каз. قرامق *курамакъ*, قراولامق, кропáть, сшивать изъ лоскутьевъ, قراو сшивка, قراولی сшивной.

а. قرآن *курāнъ*, Куранъ, называемый قرائت ;قران عظيم الشان ,قران كريم чтеніе, علم قرائت правила чтенія Ку-

рана (основанныя семью чтецами: هفت سبعه, قرا قراء).

а. قران *кыранъ* 1) сближеніе, сочетаніе планетъ, صاحب قران рожденный подъ счастливымъ сочетаніемъ планетъ — покровительствуемый небомъ, счастливый; титулъ монарховъ, данный въ первый разъ Тимуру. 2) исполненіе въ одно и тоже время путешествія въ Мекку (الحج), и церемоніи, называемой العمرة

тур. قرانته *крънта* (изъ *фр ?*) человѣкъ въ возрастѣ отъ 40—45 лѣтъ, носящій усы, а не бороду (*Біанки*).

тур. قرانتنه *карантіна* (изъ *фр.*) карантинъ.

дж. тат. قراو *краy*, *ад.* قيراو *кыровъ*, *уйг.* خراو (*алт. куру*, *монг. кирагу*), *тур.* قراغى, قراغو, иней (*к. сл.* роса, сильный холодъ — شبنم وزمهرير), *кир.* قراو بوز роса, قراولامق покрыться инеемъ, идти инею; *кир.* قلاى *клаy*, изморозь.

тур. قراوس *карабашъ*, قروش (испорч. изъ قرا باش черно-головый) невольникъ, рабыня, служанка купленная, قراوشلق рабство, невольничество.

дж. قراول *караулъ*, въ *тур.* также قراغول *караголъ*, *алт. карууль* (*монг. харӯлъ*) 1) стража, караулъ, часовой въ военное время (در فرهنك ترکی کسی که سیاهی به بیند بردیدبان نیز اطلاق کنند). 2) сторожевой отрядъ, назначенный на извѣстный пунктъ для встрѣчи непріятеля (فوجی که برای جنك بمکانی تعیین شود *к. сл.*); передовой отрядъ, который начинаетъ сраженіе или даетъ знать своимъ, когда показывается непріятель: загонщики, наѣздные, часовые, *мн. п.* قراولان, *а.* طلايع изъ чего *п.* طلايه (Bh. وجنك اندر اختن باحریف بهار عجم: وروز جنك بیشتر ازفوج هر اول بودن باین هامتعلق است وفوجی پیش پیش رودواز سپاهی غنیم خبردهدجه اوهم دید بانست). 3) охотники, которыхъ обязанность состояла замѣтить издали звѣря и дѣлать распоряженія къ охотѣ, قراول بكى начальникъ ихъ. 4) мушка на ружьѣ — *п.* مکس — دانهٔ اهنی که درلب بندق باشد وتفنکی Bh); قراول دروقت سردادن نظر بران دارد خانه караульня, мѣсто откуда часовые наблюдаютъ за появленіемъ непріятеля и пр. قراولجى караульный, часовой, قراوللامق, قراول طورمق, طوتمق, اتمك, *алт.* قراولدا, караулить, стоять на караулѣ, на часахъ.

кир. قراولدا *караулда*, громко хохотать.

тур. قراوله *каравѣла* (съ *итальян.*) военное судно, линейн. корабль.

а. قرب *курбъ*, сближеніе, приближеніе (у мистиковъ: сближеніе съ Богомъ человѣка, достигшаго блаженства добрыми дѣлами, а не сближеніе Бога съ человѣкомъ, потому что Богъ близокъ ко всѣмъ людямъ, какъ къ праведнымъ такъ и къ осужденнымъ).

а. قربان *курбанъ*, (*каз. кир.* простонародно قورمان) жертва, жертвоприношеніе, قربان اتمك, *дж.* قربانلغه, كيلتورمك, *каз.* قربان جالمق принести въ жертву, заклать жертву, برسيه قربان اولمق сдѣлаться жертвою чего, *ад.* قربانك اولم да сдѣлаюсь твоей жертвой! (выраженіе усиленной просьбы, ласки), قربان عيدى, بيرامى праздникъ жертвоприношенія.

قربجى *карібчіи*ъ, чалма; оружіе (دسار وسلاح *к. сл.*).

кир. قربشه *кар-баша* (изъ *п.* خرسه осленокъ) бранное выраженіе, относимое къ дѣвочкамъ.

тур. قربغه *кур-бага*, лягушка (*см* قوربغه).

каз. тоб. قربو *кырбувъ*, قربو, околышъ, قربولامق придѣлать околышъ (къ шапкѣ).

а. قربه *кырба*, *мн.* قرب, قربات, козій мѣхъ, въ которомъ носятъ и возятъ на лошади воду, قربه‌جى водовозъ въ такихъ мѣхахъ.

дж. тат. قرت, قروت *курутъ*, сыръ (приготовляемый изъ творогу), *башк* قروط копченый сыръ (у киргизовъ *крутъ* дѣлается изъ овечьяго и другаго молока въ небольшихъ сухихъ кускахъ; ѣдятъ его въ сухомъ видѣ или разводятъ въ водѣ), قراقروت сухой сыръ.

тур. قرتال *карталъ* 1) родъ орла, коршунъ, قرتال برونلو съ орлинымъ носомъ 2) соб. имя городка въ малой Азіи, въ 3 миляхъ отъ Скутари.

тоб. قرتقه *куртка*, قرتقه‌ين, старуха.

قورتارمق *см.* قرتلمق

тоб. قرجانك *карцай*, قورجان, парша, шолуди, قرجانغلى паршивый قرجانغيلانمق паршивость, قرجانغيلانمق паршивѣть.

тур قرجشمق *карджышмакъ* (=قارشمق) 1) мѣшаться, путаться, обвиваться, قرجشق = قارشق спутанный, перемѣшанный, قرجشق دوشلر странные сны (= *а.* اضغاث احلام). 2) журчать, шушукать.

тур. قرچقلمق *курчакламакъ*, скребать ногтями (*Біанки*).

каз. قرد *кардъ*, спорливый, сварливый.

тат. قرداش *кардашъ*, братъ (*см.* قارن).

каз. قردام *кырдамъ*, валъ сѣна, قردام املامق сваливать сѣно въ валъ

тоб. قردامق (ت) *кырдамакъ*, льстить.

каз. قورشامق *кыршамакъ* (*в.м* قورشامق, корень قور) обступить, окружить, قرشاو *кыршау*, *алт.* قورجو *курчу*, обручъ, кольцо или большой деревян. кругъ.

ад. قرشمال *кырышмалъ*, негодяй (бранное слово, употребляемое въ Карабагѣ).

قرشون; قارشو=قرشو: قارشمق=قرشمق; قورشون=قورشون

дж. уйг. قرسى *карши*, قارشى 1) дворецъ, павильонъ (قصر وكوشك *к. сл.*), *уйг.* التون قرشى золотой дворецъ — мѣсто, гдѣ ханъ держалъ совѣтъ. 2) соб. имя напбольшаго послѣ Бухары города, въ бухар. ханствѣ, расположеннаго въ плодородномъ оазисѣ, на пути каравановъ изъ Герата и Кабула въ Бухару и Самаркандъ.

а. قرص *курсъ*, *мн.* اقراص, قرص, قرصه, кругъ, всякая круглая и плоская вещь; лепешка, قرص شمس, قرص ماه кругъ луны, солнца.

кир. قرصاو *кырсау* (=قارشى) упрямый (лошадь и пр.).

тур. قرصمق *кырсамакъ*, бить въ ладоши; щелкать косточками въ пальцахъ.

а. قرض *карзъ*, заемъ, ссуда, долгъ, الماق, اتمك — взять въ долгъ, занять, قرض ويرمك дать въ долгъ, قرضخواه кредиторъ, قرضدار должникъ.

قرطاجنه *картаджіна*, Карѳагена (приморскій городъ въ Испаніи).

а. قرطبه *куртубэтъ*, Кордова, городъ въ Испаніи.

а. قرعه *кур'а*, жребій, доля; шаръ избирательный, قرعه بياض бѣлый шаръ, قرعه سياه черный шаръ, قرعه اتمق

جكمك, *турк.* кинуть жребій, балотировать, قرعه كيرمك попасть въ число балотируемыхъ, راسنى قرعه سز سويلمك подать голосъ безъ балотировки, قرعه ايله بولمك раздѣлить по жребію.

قرعز *кыргызъ*, فيركر, فركز соб. имя, Киргизъ, часть киргиз народа, насѣляющаго сѣв восточн земли кокандскаго ханства.

тур. قرغل *кыргыл*, начинающій сѣдѣть, сѣдовласый, что также فيركون (*Біанки*).

дж. قرغو *кыргу*, незрячій, слѣпой? (نابينا *к. сл.*).

тур. قرغو *каргу*, قارغو, قارغى, камышъ, тростникъ. бамбукъ. въ *дж.* قرغو *гару*: قرغو دمكدر رقمنس معناسنه كه در انبع الوسطده كلور بنت كرنوايى كلكى ديك ايل كلكى شكر ريز ايماس, عيب قيلما سردىك اولماس نى سكر بيرلاغرو

тур. قرغون, قورغون *курицъ*, огнивце у курка ружья.

قرعه=قارعه

тур قرغى *каргы*, зарядъ ружья

тур. قرغى *кыргы*, قرفى, قرغو, *п* قرغوى, *к сл.* قراغو, кончикъ, перепелятникъ (باشه).

тур. тат. قرق *кыркъ ад.* قرخ, сорокъ, قرقنجى сороковой, قرقر *кыркаръ*, по 40 каждому, قرق اياق или قرق اياقلو сороконожка (насѣк.), *кир.* قرق بايداق усть-уйская станица (по старой линіи), *тур.* قرق كليسا сорокъ церквей—названіе города къ Румеліи, въ 12 часахъ разстоянія отъ Адріанополя, *кр.* قرقير названіе природнаго укрѣпленія, нижней скалы, на которой находится жидовское населеніе; верхняя скала называется قرق يوقارو قلعه, что у Сеида-Ризы, историка крым хановъ, названо قلعه قرور (Абульфеда принимаетъ это выраженіе за قرق اير т. е. *сорокъ человѣкъ*), *каз.* قرعين اوزدرمك совершить поминки чрезъ 40 дней, *тур.* ويرقرقى كيدر قورقو дай 40 (шастръ въ 40 пара) и страху не будетъ (*послов.* съ деньгами можно выдти изъ затруднительнаго положенія)

а قرقره *каркара*, *мн.* قراقر 1) крикъ верблюда 2) взрывъ хохота. 3) воркованіе голубя 4) *дж.* названіе большой птицы, строусъ (изъ перьевъ котораго дѣлаютъ султаны: قرقرا اوتاعه ساديب, اوقار وقرقره وقوتان نى هم طناب بيله مالين دوتارلار — *Баб.* 175, 204 изъ чего видно, что اوقار отъ قوبان отличается; въ *англ. пер.* قرقره—*begla* heron, اوقار—heron. цапля; но *к. сл.* قرقره= حقار *см.* это слово, у *Вамб* переведено *опять*, и головной женскій уборъ въ Хезарэспѣ: въ *кир.* султанъ изъ павлин. и совыпхъ перьевъ, носимый кирг. дѣвушками на шапочкѣ).

п. قرقرى *каркари*, одна изъ манеръ обматыванія чалмы (Bh. по *инд.* كهركى *см.* Vullers).

тур тат. قرقمق *кыркмакъ*, قرخمق *ад* قرخمق, *алт.* *кыркы* (*монг. кирпаху*) стричь (волосы, шерсть), брить, пресѣчь, отсѣчь, قرقلى, قرلس стриженый, قرقنمق *пон.* قرقنمق *воз.* قرقندى стриженая шерсть (этотъ *гл.* составленъ изъ قرق причастія отъ قرمق).

дж. قرقند *кыркандъ*, низкій колючій кустарникъ, растущій въ горахъ Кабулистана и употребляемый какъ хорошее топливо: قرقند بست تيكانلار بولور اوتى قوروغى انينك كويار تمام عرنى ايلى نينك اوتونى بودور (*Баб.* 175).

каз. قرقو *кыркы*, قيرقو, кислый, прогорклый. قرقولامق окислать, قرقيمق прокиснуть, прогоркнуть, заплеснев|ть.

кир قرقه *кырка* — *см.* بيلاس

каз. قرلامق *кырламакъ*, храпѣть.

тур. قرلانغيچ *кырлангыджъ*, ласточка.

каз قرلمق *кырлыкмакъ*, спираться въ горлѣ, осипнуть, охрипнуть, قرليق охриплый, *алт.* قارلىق *карлыкъ*, подавиться, каркать, *кир.* قرلدا, قرلدا говорить сиплымъ голосомъ, قرلداق имѣющій сиплый голосъ.

тур. дж. قرم *кырымъ*, قيرم, قريم (отъ قرمق) яма, окопъ (*а.* خندق, اخدود — قصص — 423); соб. имя Крыма. что также قرم جزيرەسى полу-островъ крымскій, بحر قرم Черное море.

а. п. قرمز *кырмызъ*, червѣцъ, кошениль, قرمزى красный, قرمزى دال بعم бразильское дерево въ полѣньяхъ, *кир* قرمزى طون кафтанъ малиноваго цвѣта (любимый цвѣтъ дѣвицъ).

дж. قرمساق *курамсакъ*, рогоносецъ, мужъ обманутый женой (ديوث *к. сл. Бурх.*), въ *ад.* тоже, и въ значеніи: измѣнникъ, плутъ, произносится *курумсакъ*, въ *каз.* قورومساق. قرمساق скряга, негодяй, въ *кир.* скоппдомъ, бережливый.

тур. قرمشترمق *кырмаштурмакъ*, грызть, точить (червь).

каз. قرمصقه *кырмыска*, муравей, قرمصقه اوياسى муравейникъ.

тур тат. قرمق *кырмакъ*, قيرمق, рѣзать, рубить, брить, скоблить, гранить, точить; истребить, уничтожить (непріятеля), уморить, умертвить, разбить, сокрушить: опечалить, *кир.* также вытереть (обносить платье), قريوو самый край платья (прежде всего вытираемый). قر, قير грань, рѣзьба, рѣзня, убійство, قرغوجى. قرغوجى рѣзчикъ, гранильщикъ, قرلى граненый, قرماجى токарь, *башк.* قرا, *кир.* قراو то чѣмъ рѣжутъ, оружіе, قاوقرالارى, *кир.* قراوجاراق военныя оружія, снаряды, *тур.* قران а) ломающій, разбивающій: فندق قران щелкушка для разбиванія орѣховъ, نعل قران ломающій подкову (историческое названіе, данное турками Морицу саксонскому, впослѣдствіи маршалу Франц. по причинѣ его большой силы), b) قيران смерть, несчастіе, бѣдствіе, قريش разлочь, переломъ, *дж. каз* قرعيچ скребница, терка; станокъ токарный; чесалка, щотка, قرعيچلامق чесать, вычесывать, чистить щоткой, قرغون, *тур.* قيرعين убійство, рѣзня, истребленіе, пораженіе, قرق *кырыкъ* а) рѣзаный, разбитый, разломъ, переломъ, стриженый, стрижка, قرق مرق разбитый хламъ, вещи негодныя, b) *дж.* червь (точащій, съѣдающій. كرم *к. сл.*), قرقلى, *кир.* قرقى ножницы для стрижки шерсти козъ, овецъ, *каз* قرمه зубокъ, *ад.* قرمه سقال стриженая борода, *дагест.* قرجيس باس безволосое мѣсто на головѣ (вслѣдствіе ранъ). *Производные и составные: кир.* قراتمق переломать все, избить всѣхъ, قردرمق *пон.* дать себя брить или стричь, велѣть или дать сломать, قردرتمق *пон.* отъ *пон.* велѣть или дать чтобы сломали, قرلمق *стр.* б. стрижену, сбриту, разбиту, падать (скотъ), б. истреблену (напр. хлѣбъ червями), قر قولغان стриженый, сбритый, قرلوشمق *вз стр.* истребляться. упорствовать взаимно. ссориться, قراوشجان ссорливый. *тур.* قرلجق *кыры-*

ладжакъ, ломкій, فرنمق *воз.* فرندی или قرننی валежникъ (все сваленное и брошенное); обрѣзки, куски, ломтики, крошки хлѣба, *мет.* маленькіе побочные доходцы; قروب المق, بيارمك выскоблить, выточить, فروب حيفارمق проточить, *тур.* فورته فرمق громко говорить, кричать на кого, بيل فرمق надорвать поясницу, مثل فرمق разсказывать басни.

тур. قرملامق *кырмаламакъ*, хватать ногтями, когтями.

тур. قرمه *кырма* 1) родъ почерка, употребляемаго въ Турціи въ реэстрахъ доходовъ и расходовъ. 2) *см. гл.* قرمق

а. قرن *карнъ*, соединеніе, связь; рогъ (*животн. мн.* قرون); возрастъ, вѣкъ (или средній возрастъ человѣка — 40 лѣтъ, или самый крайній возрастъ — 120 лѣтъ; въ отношеніи времени вообще — 80 лѣтъ, по *Бурх.* 30 лѣтъ), *дв. ч.* قرنين два вѣка; два рога.

قارن *см* قارن; قرنا *см.* قرين

тур. قرنبت. *карнэбитъ*, قرنبيط (изъ *а.* قابنه иначе قرين بهار) цвѣтная капуста (*п.* كلام رومی).

тур ад قرنجه *харынджа*, قرنجه *к. сл.* قرنجقه, قرنجفا, муравей (*а.* نمل *п.* مور), قرنجه لق, قرنجه يوسی муравейникъ, قرنجه قدرنجه по силамъ муравья, т. е. сколько позволяютъ мои слабыя силы, скромно, смиренно.

قرندامق *см.* قارن; *кир.* قرندامق *см* قراغ

а. قرنصه *карнаса*, قرنس, линяніе, время линянія птицъ, животныхъ (*тур.* توی توکلمسی, *п.* موی ریزی), قرنصه يه كيرمك начать линять, قرنصه يه كيرن قوش اوتمز птица не поетъ во время линянія.

а. قرنفل *каренфилъ* (*каремфилъ*, *каз.* произносятъ *каланфаръ*, *каланбаръ*, *кир.* *каланпіръ*) гвоздика.

قروت=قوروت; قرو=قروب

дж. тат. قوروچ *курручъ*, قوروح, قوروع сталь, قروحلامق наваривать сталью; у *Бабура* قريچ кажется значитъ: стальная оправа или кольчуга: قالغانيني قريچی‌سی بيله كوكلای اوردوم я пронзилъ (стрѣлою) щитъ его и кольчугу (стр. 300).

дж. قروغ *куругъ*, قوروق, قوروغ, قوريغ, عروق, غرق (отъ قورومق) 1) мѣсто, запрещенное для постороннихъ, назначенное собственно для царскихъ особъ съ семействомъ; занятіе мѣстности для лѣтней кочевки хановъ, قروغچی сторожъ, часовой поставленный у входа въ женское отдѣленіе хановъ, قروغ قروقمشی كردن, *п.* قريغ كردن или اتمك *курукмиши* — положить запретъ: علفخوارها ومرغزارها قريغ كردند, قروقمشی كردند положили запретъ на луга и пастбища (جهان كشای), у *Баб.* سمرقند بينك سلاطينی همیشه بواولانكنی قوروق قيلورلار هر بيل بواولانمك كا حيقيب بيراى ايكی اى اولتورورلار, въ *кир.* قورقماق тоже значеніе, قورقالق *стр.* б. запрещену, недоступну, лишиться: ازاسين اياغان كوب اسدين قورقالور кто жалѣетъ малаго, лишится большаго (*послов.* кто жалѣетъ дать другому хоть немного пищи, тотъ лишаетъ себя возможности получить отъ другаго побольше). 2) оцѣпленіе, окружность (احاطه *к. сл.*), отсюда въ *ад.* اوت قوروغی пастбище. 3) *дж. вм.* قويروغ курдюкъ (دم كسغنك *к. сл.*). 4)

дагест. маякъ. 5) *кир. каз.* قوروق крючокъ, укрюкъ для ловли лошадей (длинный шестъ, на концѣ котораго сдѣлана петля изъ веревки; всадникъ — пастухъ догнавъ лошадь, которую хочетъ поймать, ловко накидываетъ ей на шею петлю, закручиваетъ ее и такимъ образомъ задержавъ коня, налагаетъ путы), يادشاهنك ولتوعى كينك وروغى اوزون у царя подмышки широки и укрюкъ длинный (*поговорка:* царь очень милостивъ къ своимъ подданнымъ, но непокорные не уйдутъ отъ его правосудія). Нынѣ въ Персіи *курукъ* называется выѣздъ шаха съ женами на охоту, во время котораго всѣ вблизи живущіе жители должны оставить свои дома; такъ-же называется и *объявленіе*, чтобы никто не попадался на пути, при проѣздѣ женъ шаха.

тур. قروق *курукъ*, قوروق, неспѣлый, кислый виноградъ (*п.* عوره), قروق صويى сокъ кислаго винограда.

тур. тат. فوروم, فروم *курумъ* (*кир* произносятъ *крумъ*) сажа, тлѣнъ; почернѣвшій, *кир.* قروم كيبز старая, почернѣвшая отъ дыма и дождя кошма, فروملامق запачкать сажей.

тур. قره *кара* 1) черный (= قرا), قره حمله сложеніе (въ ариѳм.), قره قوجلوس — *конджолосъ*, оборотень или другое воображаемое чудовище, кошмаръ, قره جه а) черненькій, черноватый. b) изюбрь, козуля, قره حه سى طاغ серпа, قره حه كودريسى выдѣланная кожа лани, с) чемерица (*раст*), что также قره حه اوت 2) материкъ, твердая земля, اورو يانك قره ممالكى европейскій материкъ государствъ, قره دن كيتمك ѣхать по материку, сухимъ путемъ, قره يه اغمك сойти на землю, на берегъ, قره يه يانيشمق пристать къ берегу. 3) *мет.* грозный, страшный (при соб. именахъ قره مصطفى и пр.).

тур. قره وت *каравать* (изъ *греч.*) кровать

قريج; قرابت *см.* قارى = قرى; قريب *см.* قروچ; قاريش = قريش; قريم = قرم *а.* قرين *каринъ*, *мн.* اقران, قرنا *курена*, соединенный, равный по возрасту и условіямъ, соучастникъ, сотоварищъ, قربای سوء ايله съ своими участниками злоумышленія, سعاد تقرين сопровождаемый счастіемъ, благополучіемъ, قرين قبول اولمق (б. участникомъ пріема) б удостоену пріема.

а. قريه *карія*, *мн.* قرى *кура*, городъ, селеніе, деревня, قريه اهلى поселянинъ, القريتين, العريتان два города по преимуществу: Мекка и Медина, قرية التمانين деревня восьмидесяти (на горѣ Джуди, одномъ изъ отроговъ Арарата, гдѣ остановился ковчегъ Ноя, котораго семейство состояло, какъ говорятъ, изъ 80 человѣкъ).

тур. тат. قز, قيز *кызъ*, *уйг. алт. якут.* قس, дѣвица, дочь, въ *каз.* также невѣста (татары пишутъ, قض, قظ), *тур.* قز خانم молодая дама, قز قوشى птица съѣдающая пчелъ. *каз. кир.* قز نوى جيتكان — تيكا, — تاقيالى взрослая дѣвица, *кир.* — جاس дѣвочка, *тоб.* كوبك قيز дѣвка, служанка, قزنك قزى внучка, *кир.* قزالاق дочка, дочурка, قزلق дѣвство, невинность, въ *тур.* также вмѣсто قطلق неурожай, قزلق المق лишить невинности, قيزلغنى بوزمق قيزالمق, *кир.* قزالوو жениться, *тоб.* قز اويناق вечеринка, на которой забавляются молодые люди обоего пола,

тур قزلنمق поступать по дѣвичьи, шалить, рѣзвиться, نازلنور قزلنور ласкается и рѣзвится какъ дѣвушка, *кир.* اياغمه كوره اسين اش اياسنه كوره قزين ال (*пословица* означающая: يخشى اياغنك اسنيك يخسى اتانتك فزيده يخسى).

тур. тат. قزارمق *кызармакъ*, покраснѣть, вспыхнуть, загорѣться, قزارتمق *пон* заставить краснѣть, устыдить, воспламенить.

а. قزّاز *каззазъ*, *каззэзъ*, торговецъ сырымъ шелкомъ (قز); позументщикъ

дж. قزاق *казакъ*, قازاق 1) вольный, бродяга, неимѣющій ни кола, ни двора; разбойникъ (لوندوبى خان ومان معناسنه در *дж. сл.*), قزاقليق глава разбойниковъ, قزاقلق разбой, набѣгъ, قازاقمق разбойничать (راه زدن *к. сл.*), *тур.* قزاق ولاتى Украйна. 2) *бух. хив.* киргизъ (киргизы сами себя иначе не называютъ какъ *казакъ*. Названіе это они носятъ съ XVI столѣтія *см.* تاريخ رشدى По собраннымъ свѣдѣніямъ Пашино, въ Туркест. области قزاق есть общее прозвище кочевыхъ племенъ, между которыми названіе اوزبك оспаривается какъ почетнѣйшее), شالا قزاق окиргизившійся инородецъ, قزاعى степной киргизъ. قرغز قزاق киргизъ-казакъ, или какъ неправильно говорятъ, киргизъ-кайсакъ 3) *каз.* казакъ, въ смыслѣ *холостой*, قزاق جيمق выходить одному, безъ товарищей.

тур. قزاق *кызакъ*, сани, катокъ для перевозки тяжестей.

дж. قزال *казалъ*, деревянный молотъ (كوزن *к. сл.*).

قزالاق *кызалакъ*, тюльпанъ (у *Вамб.*).

кир. قزالى *казали*, названіе форта № I (на правомъ берегу Сыръ-Дарьи; занимаетъ второе мѣсто въ ряду укрѣпленій въ степи, хотя здѣсь и находится стоянка Аральской флотиліи; по промышленности же онъ стоитъ на первомъ планѣ, потому что около него пролегаетъ главная караванная дорога изъ Бухары).

тур. قزامق, قيزامق *кызамукъ*, корь.

кир. قزان *казанъ* 1) осень (*вм. п.* خزان), قزان ايى Октябрь мѣсяцъ. 2)= قازان

тур. ад. قزانمق *казанмакъ* (=*дж.* قازعانمق) выиграть, пріобрѣсть, получить или имѣть выгоду, قزاد выгода, барышъ (*а.* ربح), قزانمق التمك получать выгоду, выгадать, قزاندقدن صكره послѣ того какъ выигралъ это сраженіе.

тур. قزغان *казанъ*= قازان, котелъ.

кир. قزبالق *кызбалыкъ*, قزبالقدى привлекательный, красивый, قزبالقدى كوريوب сдѣлавшись привлекательнымъ (اير طارغن; эта форма отъ корня قرمق—قزبا=قربالعدى, قرمه=قزبالق, قرمه‌لى=قرمه‌لعلى).

дж. тат. قزغانمق *кызганмакъ*, قيزعانمق *тур.* قسعانمق, قرعامق 1) завидовать, ревновать 2) жалѣть, сострадать, скупиться. 3) печалиться (этотъ *гл.* отъ корня قرمق), قزعانو ревнованіе, сожалѣніе, قزعانج, قزغانج قسعانج зависть, ревность, жалость, قزعانجى завистливый, ревнивый, жалѣющій, сострадательный (*каз. тат* قرعاوجان, *кир* قرغانشاق), قزغانجلق, *тур.* قزغانجلك зависть, жалость, скупость, *алт.* قسقانجيق скупой, *тур.* قسقانمه завидованіе, ревнованіе, *тат.* قرعاوسق *вз.* завидовать другъ

другу. изъ зависти перебивать другъ у друга или добиваться чего (съ *дат.*).

дж. тат. قزغنج *кызычъ*, قيزقنج, *алт.* قسقاس, *вин.* قسقاشتى (отъ корня *гл.* قسمق) клещи.

кир. قرعش *кызыщъ*, пиголица (птица)

алт. قزق بالق *кызыкъ-палыкъ*, селедка (называемая русскими телецкая селёдка).

тур тат. قزل *кызылъ*, قزيل, قزل красный, въ *ад.* также. золото. червонецъ. قزلسو совсѣмъ красный, قزلسو, قزلسيما, قزلغلت, قزغلتم, قزغلتم *кызыллтъ*, красноватый, *каз.* قزلسوكوك багровый, قرا قزل темно-красный, карій, قزمى قزل *кир* كورانك قزل густо-красный, احق — ярко-красный, — تونوق матово-красный, — صو бтёдно —, — اسپيل бѣловато-красный, قزل صارو красно-желтый, قزل كوك красно-голубой, قزل باس красно-головый (такъ называютъ турки персіянъ; это названіе произошло отъ того, что одно воинское племя Курдинцевъ, во время шаха Исмаила, носило красные колпаки; старшина этого племени назывался قزلباس.— Въ хивинскомъ ханствѣ такъ называютъ персидскихъ плѣнныхъ, выпущенныхъ на волю; они поселены въ гг. Ташъ-Гаузѣ, Иль-Аллы и друг. и занимаются хлѣбопашествомъ), *каз.* قزل بالق карасуль (рыба), قزل تاس снигирь, قزل صر киноварь, *тур* قزلجى кизи́ль, де́ренъ (*п* راهن), قزلجه красноватый, румяный, румяна, въ *тат.* قزيلجه, *кир.* قزلشه корь (болѣзнь). *тур. осм* اقچه قزل фальшивая монета, قزل اعاج ольха (дерево), قزل الچه Римъ (*см.* الچه), منقور—мѣдная монета, медаль бронзовая, يراق— репя́шка (*раст.*), سرطه — красн. яица (пасхальныя), قزلمق красить въ красн. цвѣтъ, قزلمق покраснѣть, вспыхнуть (=قرارمق).

тур. тат. قزمق *кызмакъ*, قزمق б. въ возбужденномъ состояніи, согрѣваться, горячиться, воспламениться любовью, гнѣвомъ, сдѣлаться краснымъ, покраснѣть. *каз* قزو горячій, жаркій, жарко, вспыльчивый, قزو سك очень жарко, قزولوق жаръ, горячность, вспыльчивость: كسنك, كومريك, قويانسك قزولغى горячность человѣка, жаръ солнца, угольевъ, въ *дж.* встрѣчается قذعو печаль; вспыльчивость, гнѣвъ, قذعولوق печальный, сердитый, отсюда *гл.* قذعورمق печалиться, вспылить, разсердиться (قصص—43, سزام—68, 90, 113 и другія), *дж.* قيرعان=*тур.* قزن, разгоряченный, согрѣтый (كزم اولان). *Производные и составные:* قزدرمق, *дж.* قيزتمق *прошедш.* قيزيتى. горячить, согрѣвать, разогрѣвать, раскалить, *тур. ад.* также заставить краснѣть, *ад.* قزدرمه лихорадка, قزدرمق اوت раздувать огонь, *башк.* قزيتقان крапива, قزيشمق *прошед* قزيشتى=قزمق, قزدى, قزيشدرمق *пон вз.* قزيمق *воз.* согрѣться, жариться; صو قرديمى горяча-ли, вскипѣла-ли вода? بوزكز قزميه чтобы вамъ не изъ чего было краснѣть! чтобы не было стыдно! *каз*, قزوب كتمك разгорячиться, разсердиться; *дж.* قيزيو, *тур.* قيزعن разгоряченный (=قرعش), *тат* قيزوق лестный, плѣнительный, интересный, одушевленный, قيزيقمق *тат.* قزومق возгорѣть, одушевляться, заинтересоваться; сильно къ чему пристать, льстить, прельщаться, плѣ-

няться, اوروش قيزيققونجه до тѣхъ поръ пока бой возгорѣлся (*Баб.*), قيزيقدرمق прельстить, обольстить, плѣнить, *тоб.* قزياماناك прелестный, قزياماناكلق прелесть, قزياماناكلق وقلمق прельстить, обольстить, قزياماناكلق قيلغوچى прелестникъ, обольститель.

ад. قز *кыжъ*, قرقز *кыжъ-кыжъ* (*звукоподраж*.) шумъ. журчаніе воды, اراز قرقز احير Аракъ течетъ себѣ журча.

а. قساوت *касавэтъ* 1) грубость, жесткость, грубость характера. 2) печаль, тоска, قساوتلو печальный, тоскливый, قساوتلنمك, قساوته حكمك печалиться, тосковать, قساوته صالمق наводить тоску.

قصراق=قسراق

قسطنطن *Костантинъ* (съ *греч.*) соб. имя Константинъ, قسطنطنيه Константинополь, что также بوزنطيس بوزنطيه Византія.

قسقانمق, قزعانمق *см.* قزعانمق; قسقه *см.* قصقه

а. قسم *касамъ*, клятва, присяга, قسم اتمك, ايمك принять присягу, قسم يمك, *п.* قسم خوردن клясться, قسم بالله اتمك клясться Богомъ, قسم (подразумѣвая يمرم) клянусь (съ *дат.* на вопросъ *чѣмъ*).

а. قسم *кысмъ*, *мн.* اقسام, اقاسيم часть, доля, родъ, сортъ, дѣленіе, قسمت раздѣленіе, доля опредѣленная судьбою, قسملى, قسمتلى раздѣльный, выдѣленный, قسمت اتمك раздѣлить, удѣлить, *дж.* ممالكين اوحاوكا قسمت قيلدى государство раздѣлилъ на троихъ; خارج قسمت частное число въ ариѳмет. дѣленіи; قسام *кассамъ*, судья при раздѣлѣ имущества умершаго.

тур. тат. قسمق *кысмакъ*, قيسمق قصمق давить, жать, пожимать, стѣснять, *дж.* قيسار стѣсненіе, опасное положеніе въ которомъ можно тѣснить со всѣхъ сторонъ (*воен.*), ياييب هم قيسارغه جيقيلغاى если мы и отступимъ, то поставимъ себя въ опасное положеніе (*Баб* 76), *каз.* قصاغى, قصاڭ тѣсный, узкій, قسقاچ, قسقيچ *кир.* قصاش, *тур.* قصاچ *кыссаджъ*, клещи, щипцы; въ *тат* также ракъ, *тур.* قصاچلمق держать, хватать клещами, *дж.* قيسناق узкій проходъ въ рѣкѣ, проливъ *Производные и составные:* قيستورمق, قسدرمق *пон.* прижимать, придавить, заткнуть за что, قيستورلمق *б.* зажимаему и пр *тоб.* قستامق, *ад.* قسنامق, побуждать, принуждать, въ *алт.* قستا притѣснять, ущемить, засунуть, заткнуть, قستاس *вз.* тѣсниться около кого, тѣснить другъ друга. قستالانك притѣсненіе, *тоб* قستالمق *б* побуждену, قستالغان побужденный, *алт.* قستالحى тѣснота, тѣсное мѣсто, قصلمق *стр.* *б.* сжату, сдавлену, стѣсняться, *тур.* قصلمه‌سى دوغاز жабная болѣзнь, *тат.* كوكراكم قصلدى въ груди тѣснитъ, не могу вздохнуть, *ад.* يره قسلمق садиться на земь; *тур* ديزلرى قصق кривоногій, съ обращенными внутрь колѣнями, *дж.* بغريغه قسمق прижать къ груди, обнять, *ад.* ديش ديشه قصمق стискивать зубы, كوز قصمق подмигивать глазомъ; зажмурить глазъ, *кир.* بادشاهنك صوقر بولسا بر كوزونكدى قصوب اوت если царь твой кривой, то зажмурь глазъ и пройди! (*послов.*).

قسوه *косова*, соб. имя поля на границахъ Сербіи и Болгаріи (прославлен-

наго сраженіемъ, выигранным Амурадомъ I надъ союзными войсками Венгріи, Босніи, Сербіи и Валахіи, 27 Авг. 1389 г.).

тур. тат. قش зима (*см.* قيش).

тат. قشاق *кашакъ*, бѣло-глазый.

тоб. قشانك *кашанъ*, упрямый, قشانكلنمك, قشارمق упрямиться (отъ слова قاش).

тур. قشانمق *кашанмакъ*, спускать мочу (о лошадяхъ).

тат. قشقالداق *кышкалдакъ*, куликъ.

тур. قشعرمق *кышкырмакъ* 1) кинуться съ разбѣгомъ, броситься. 2) = قيقرمق кричать (въ *кир.* и *ад.* нарѣчіяхъ).

тур. قشنش *кышнышъ*, кишнецъ (*раст*.).

а. قصا *каса*, удаленіе, даль, разстояніе.

тат. قصا *кысса*, гряда, разсадникъ, парникъ.

а. قصاب *кассабъ*, въ *тат.* قصابى мясникъ, قصابخانه бойня, *тат.* قصابچيلامق мясничать.

а. قصاص *кыссасъ*, возмездіе, мщеніе, убійство, смерть за смерть, казнь, наказаніе, قصاص قيلمق наказать, казнить.

а. قصبه *касаба*, городъ, городокъ, мѣстечко, قصبه принадлежащій къ городку или мѣстечку, *кр.* قصبه اجمسى повинности, платимыя жителями мѣстечка, по назначенію думы.

а. قصد *касдъ*, намѣреніе, умыселъ, покушеніе, стремленіе, желаніе, قصدا *касданъ*, съ намѣреніемъ, нарочито, برامز قصدلو, *п.* بدقصد злонамѣренный, قصد اتمك вознамѣриться, стремиться, идти къ цѣли; составить заговоръ, *тур.* قصدنده اولمق намѣреваться; подкрадываться.

а. قصر *касръ* 1) дворецъ, замокъ. 2) уменьшеніе, сокращеніе, укрощеніе, *мн.* قصور недостатокъ, ущербъ, неисправность, ошибка, вина, قاصر неисправный, недостаточный, неспособный, قصر اتمك укротить, сократить, قصر كلام لازمدر надо сократить рѣчь.

тур. тат. قصر قысыр, قيسر, *алт.* кызыръ (*монг. хусурун*) яловый, яловица (животное безплодное), قصرلق безплодность.

тур. тат. قصراق *кысракъ*, *дж.* قيسراق (*черн. тат.* قوزا راق) 1) кобыла (неожеребившаяся). 2) небольшой табунъ (изъ 9, 10 кобылъ съ жеребцомъ).

قصرغه = قاصرغه; قصص *см.* قصّه

кир. قصغ *кысыгъ*, шелудивѣть (болѣзнь верблюдовъ).

каз. قصقق *кысыкмакъ*, злиться, имѣть злобу.

тат. قصقه *кыска*, *дж.* قيسقه, *уйг.* قيسقاق, *тур.* قصه *кысса*, короткій, низенькій, коротко (*а.* قصر, *п.* كوتاه), قصقه لق, قصه لق короткость, قصقه دن вкратцѣ, *алт.* قصقه صينى *сыны* — малорослый; *дж.* قيسقامق, قيستامق быть или сдѣлаться короткимъ, قيسقارمق = قصقارمق = *тур.* قصلمق окорачиваться, сократиться, убавиться, قصقه لامق قصقارتمق *тур.* قصلتمق *кыссалтмакъ*, قصقارلمق قصتمق *пон.* укротить, сократить, قصقارتوب *стр.* б. укорочену, сокращену, ايتمق кратко, сокращенно сказать.

قسق = قصمق

тур. قصنى *касни*, камедистая смола, гальбанъ.

а. قصّه *кысса*, *мн.* قصص *кысасъ*, произшествіе, разсказъ, повѣсть, описаніе; фактъ, дѣло, اولمش قصه‌در это фактъ совершившійся, قصص الانبيا исторія пророковъ, قصه‌دن حصه چيقارمق изъ разсказа выводить моральное заключеніе, قصه خوان разсказыватель, повѣствователь, القصه итакъ, наконецъ, словомъ.

тур. قصه *кысса* (=*тат.* кыйсса), короткій, قصه‌جق коротенькій, маленькая вещь, قصه‌جه коротенько, короче, сокращеннѣе.

а. قصيده *касидэ*, *мн.* قصايد, родъ стихотворенія, поэмы, заключающей не менѣе 13 двустишій.

а. قصير *кассиръ*, *мн.* قصار, قصارا, краткій, сокращенный, قصير اتمك сократить.

а. قضا *каза*, обязанность, должность судьи; участокъ, подчиненный юрисдикціи одного судьи; судьба, рокъ; случай, стеченіе обстоятельствъ, произшествіе, قضا ايله случайно, неожиданно, كورينوركورنمز قضالر предвидимыя и непредвидимыя произшествія, قضا قيلمق, اتمك а) исполнить религіозное постановленіе взамѣнъ того, которое въ свое время не было совершено, (напр. если постъ былъ нарушенъ въ мѣсяцѣ Рамазанѣ, то совершить его послѣ, что называется نماز, (صوم قضا совершить молитву взамѣнъ одной изъ пятивременныхъ (пропущенной), b) судить; قضاى حاجت اتمك исполнить естествен. потребности, *кир.* قضا جيتمك б. предопредѣлену, б. угодну судьбѣ, قضام جيتسه если будетъ предопредѣлено.

а. قضيه *казыйэ* *мн.* قضيا, предопредѣленіе, рѣшеніе; дѣло, произшествіе, предложеніе, положеніе (въ философіи), *ad.* باشمه برقضيه كلوبدركه со мною произошло такое произшествіе, что.

кир. алт. قط *катъ* (*см. а.* خط) письмо, почеркъ, грамота, *алт.* قطچى грамотѣй, писецъ, чтецъ, причетникъ, قطغه اورن учиться грамотѣ.

тур. قط=قت *кытъ*.

а. قطار *кытаръ*, *мн.* قطر, قطرات цѣпь, рядъ верблюдовъ, лошаковъ, слоновъ и пр. привязанныхъ другъ къ другу и идущихъ гусемъ, قطارا *кытаранъ*, цѣпью, въ линіи, قطار اتمك поставить въ рядъ, въ линію, قطارده بر برجاك كرك въ цѣпи верблюдовъ нужно имѣть одинъ колокольчикъ (*послов.*).

а. قطب *кутбъ*, *мн.* اقطاب, полярная звѣзда; полюсъ; глава дома или племени, قطب جنوبى южн. полюсъ, قطب شمالى сѣверн. полюсъ, قطب الزمان полюсъ вѣка, самый лучшій изъ современниковъ (по Бурхану: весь составъ святыхъ—356, раздѣляется на 7 категорій, носящихъ слѣдующія названія: غوث, قطب, نجبا, نقبا, ابدال, اوتاد, اخيار, всѣ же вмѣстѣ называются هفت تنان или هفت اخيار По мнѣнію мусульманскаго писателя Индіи *Фэришта*, изложенному въ примѣчаніяхъ Малькольма, орденъ суфіевъ раздѣляется на 4 степени или категоріи святыхъ: a) صغرى малая, b) واسطه средняя, c) كبرى большая, d) عظمى высшая. Всѣхъ святыхъ на землѣ 356 челов. изъ нихъ 300 называются ابطال т. е. пустые или заблудшіе, 40 — ابدال благочестивые, 7 — اسياح текучія воды, 5—اوتاد сваи, опоры благочестія, 3 — قطب *полюсы*, и 1 — قطب الاقطاب *полюсъ изъ полюсовъ*. По смерти одного

лица изъ высшихъ категорій, мѣсто его замѣняется однимъ изъ низшихъ, напр. если умеръ قطب الاقطاب, то одинъ изъ трехъ قطب занимаетъ его мѣсто, а мѣсто послѣдняго занимается однимъ изъ اوتاد и т. далѣе; въ число же первой категоріи принимаются изъ простыхъ, еще непосвященныхъ суфи. Изъ 356 святыхъ, только 9 высшихъ лицъ имѣютъ право возлагать власть поученія и другія обязанности на прочихъ, они же признаются лучшими проповѣдниками. *См.* исторія Персіи Малькольма т. II, стр. 412). По сему قطب на языкѣ мистиковъ принимается въ значеніи святаго, монаха, قطبلر святые, قطبمى كسنورسن хочешь прослыть за святаго?

а. قطر *кутръ*, *мн.* اقطار 1) бокъ, сторона. 2) страна, область (неба, земли), قطر الدايره діаметръ, نصف القطر радіусъ, полупоперечникъ.

каз. قطر *ктръ*, морщина, قطرلانمق морщиться.

а. قطران *катранъ*, деготь (*п.* كتران), قطران صويى дегтярн. вода, قطران سورمك намазать дегтемъ.

а. قطره *катра*, *мн.* قطرات, قطر, اقطار, قطره قطره по каплѣ (не отсюда-ли *кир.* قاترانكداب جقارو, قاترانكدا обливать).

а. قطع *кат'*, отсѣченіе, пресѣченіе; рѣшеніе, разрѣшеніе дѣла, قطعا *катъан*, рѣшительно, опредѣлительно; ни, никоимъ образомъ, нисколько (съ отрицат. глаголомъ), قطع جواب точный, рѣшительный отвѣтъ, قطع الخطوط пресѣченіе линій (*матем.*) قطع زايد гипербола (*геом.*), قطع ناقص эллипсисъ, قطع طريق разбой по дорогамъ, قطاع الطريق грабители по большимъ дорогамъ, قطع اللسان молчаніе, قطع نامه рѣшеніе, резолюція (письменная), قطع اتمك отрѣзать, разрѣшить; пройти, проѣхать (дорогу), قطع اميد اتمك отказаться отъ надежды, лишиться ея, قطع علاقه اتمك прекратить всякое сношеніе, تعليمات قطعيه инструкціи категорическія, قطعه *кытъ'а*, часть, отрѣзокъ круга, округъ (въ поземельномъ дѣленіи); отрывокъ, пьеса, штука (большихъ предметовъ); стансъ, строфа стиховъ, ايكى قطعه سفينه двѣ штуки суденъ, دورت قطعه طوپ четыре штуки пушекъ.

тур. قطمر *каттмеръ*, *вм.* قاتمر, имѣющій много листьевъ, двойной (*раст.*), قاتمر فرنفيل, قطمركل роза, гвоздика многолистственная, мохровая.

а قطمير *кытмиръ* قطمور *кутмуръ* 1) названіе собаки при семи спящихъ юношахъ. 2) قطمير, قطمار ямочка, трещина на косточкѣ финика (и вообще на поверхности тѣла); тоненькая кожица, плева между финиковой косточкой и мякишемъ. 3) *мет.* ничтожная вещь, былинка, نقير وقطمير по малости, по частичкамъ; подробно: ونقير وقطمير يغه جه شرح قيليلغاى и до мельчайшихъ подробностей будетъ объяснено (تاريخ ملوك стр. 89).

а. قطن *кутнъ*, *мн.* اقطان, хлопчат. бумага (*фр.* coton), قطنى бумажный, бумажная ткань съ примѣсью шелка.

قطه *катана* (съ *венгер.*) кавалеръ, гусаръ.

а. قطيفه *катыфэ* (*простон. тур.* кадыфа, *тат.* хатыфэ, *кир.* катыба) бархатъ, قطيفه бархатный, جيكى —

амарантъ (цвѣтокъ), قطيفه توتمق обложить бархатомъ, употребить на что бархатъ.

а. قعود *куудъ*, сидѣніе, اتمك — сидѣть, возсѣдать (во время засѣданія въ собраніи).

тур. ад. قغ *кыгъ*, пометъ (верблюжій, бараній).

тур. قغرمق *кыгырмакъ* (=*алт.* قيغر *кыйгыръ*) кричать, звать кого, فغس فغستى шумъ (производимый новымъ платьемъ, или когда грызутъ что), въ *дж.* шумъ, крикъ (غوغه *к. сл.*), *кир.* قغلمق *кыгылмакъ*, выть, завывать, громко кричать.

тур. ад. قغلجم *кыгылджымъ*, искра, горящій уголь.

а. قفا *кафа*, *мн.* قفى, задняя часть головы, затылокъ, قفاسنده позади кого.

тур. каз. قفتان *кафтанъ*, *дж.* قاتتان (*см.* قاب) кафтанъ, армякъ, верхнее платье, въ *кр.* деревенская народная одежда, надѣваемая сверхъ камзола, ипаче называемая يويلك, въ *тоб.* قفدال тулупъ, *тур.* قفتاجى камердинеръ.

а. قفس *кафэсъ*, клѣтка, садокъ птичій; рѣшетка у окна, перегородка; въ Конст-полѣ قفس называется также часть дворца султана, гдѣ наслѣдники престола содержались до ихъ воцаренія, دمر قفسلرى желѣзныя рѣшетки, опускныя рѣшетки, يازقفسى рѣшеточный ставень, قفس المركب марсъ корабля, قفسلمك заключить въ клѣтку, загородить, запереть рѣшеткой.

а. قفل *куфлъ*, *мн.* اقفال, قفول, замо́къ, قفللو съ замкомъ, замкнутый.

а. قفيز *кафизъ* 1) мѣра сухихъ вещей, заключающая 8 مكاكيك или 12 صاع или 24 مكوك т. е. гарица. 2) мѣра длины = 144 туазамъ (употребляемая при измѣреніи земли).

кир. ног. قغا *кака* (=اغا) господинъ, منم بى قغام мой владѣтельный князь.

тур. ققلمق *какламакъ*, крошить на мелкіе куски.

тат. قنكر *кыйыръ*, قنكغر *кынгыръ*, *тур.* قاكر, кривой, покляный (*к. сл.* слѣпой—كور), *кир. мет.* упрямый, несправедливый, قنكراغ кривизна, قنكغرامق قنكرلنمك покривиться, клониться въ сторону, упрямиться; отворачиваться отъ неудовольствія, قنكراتمق *пон.* покривить, покосить и пр. قنكرصالوب حورمك сбекренивъ (шапку) прохаживаться, *кир.* قرق كسى برحاق قنكركسى بر حاق сорокъ человѣкъ (составляютъ) одну сторону, одинъ упрямый — другую (*послов.* съ однимъ упрямымъ человѣкомъ и 40 челов. ничего не сдѣлаютъ).

тур. قونكارمق *конйармакъ*=*дж.* قونكارمق *дж. кумык.* قنكغايمق *кыйгаймакъ*, прямо, торчмя стать (напр. ножъ брошенный остріемъ внизъ).

кас. قنكغه *канга*, дерево сѣдельное.

тур. тат. قل, قيل *кылъ* 1) волосъ животныхъ, шерсть; струна (въ *кондом.* силокъ), قاچه (=قل قدر) какъ волосъ, на волосъ (при отриц. *гл.* ни на волосъ, нисколько), *кир.* قلشق *кылшыкъ* (قاچق) волоски, падающіе въ кушанье, на платье, قللو, *дж.* قيلليق съ волосами, волосатый, мохнатый, دمورقلى желѣзная проволока, دونكغز قلى щетина, *алт.* قل ايلاك قارمافتنك قلى лѣса (рыболов.), قل سنو, قلغوبوز *вм.* قل فوبوز родъ скрипки (съ волосяными струнами), *дж.* قيلسيق

ножницы для стрижки шерсти (مقراض پشم کیری *к. сл.*), *тур.* برقل بلمز онъ ничего не знаетъ. 2) *тат. клг*, каналъ соединяющій двѣ рѣки или два озера; рѣка вытекающая изъ одного озера и впадающая въ другое. 3) فل *кулг*=قول

тат. قلا *кла*, غلا, كلا *ілля*, частица прибавляемая къ корнямъ *гл.* для образованія учащательнаго дѣйствія: قاتقلامق посучивать, توتوكلامك подергивать, سغلامق пожимать и пр

а. قلاب *куллабъ*, крюкъ, крючокъ, удочка, *мет.* букли волосъ красавицы, قلاب اهنين желѣзн. крюкъ, قلاب طاقوب جكمك забросивъ крюкъ притянуть.

тур. кр. قلابدان *кылабданъ*, золот. или серебр. нитка, قلابدانلو съ золот. или серебр. нитками (матерія), съ золотой каймой, قلابدانلو اوستلك такое покрывало, قلابدان شريد галунъ золот. или серебряный.

тур. قلابق *калабакъ*, войлочн. шапка.

алт. قلاب *клаатъ* (испорч. изъ كيلايات) идти сюда (говорится объ идущемъ, но еще не дошедшемъ), قلاتقان идущій.

а. قلاده *кылādэ*, *мн.* قلايد, всякое украшеніе на шеѣ, цѣпь и пр. цѣпь, рядъ (слоновъ).

дж. кир. قلاس *калашъ* (вѣроятно *см.* قال اچ, قالاچ оставайся голоднымъ), оставленный безъ средствъ къ жизни, безпомощный, спрота: اى عيسى اوغلوم اولدى اوسناق اوعلانلارى قالدى قلاس مين تنى قارى خاتون مين سقلامقه كوجوم يتماز (قصص — 403).

п. قلاش *каллашъ*, безчестный, плутъ, мошенникъ, قلاشى, *тур.* قلاشلق плутовство и пр.

а. قلاع *см.* قلعه

тур. قلاغو *кылагу*, قلاغى, остріе (орудія), قلاغوسنى, قلاغو كيدرمك притупить остріе, قلاغى ويرمك наострить (саблю).

тоб. قلاو *кулавъ*, قولاو 1) жальце. 2) قيلاو пупырь на языкѣ рогат. скота, мѣшающій ѣсть (*Вамб.*). 3) *кир. клау* (*см.* قراو) изморозь.

тур. قلاوز *клаузъ*, قولاوز, قولاغوز قلاغوز *кылагузъ*, путеводитель, вожатый; лоцманъ; фланкеръ; часовой, قولاغوزجاوشلرى привратники *дивана*, идущіе впереди церемоніальн. шествія, قولاغوز صاغدن колоновожатый на право! (командованіе воен.), قلاوزلق путеводство, занятіе сказанныхъ лицъ, قلاوزلامق показывать дорогу, провожать, прикрывать; править кораблемъ.

тур. قلاى = فالاى

а. قلب *калбъ*, *мн.* قلوب 1) сердце; мозгъ; центръ арміи; существенная часть предмета. 2) все фальшивое, смѣшанное съ постороннимъ веществомъ, фальшивая монета, قلبزن (въ *тур.* произносится *калпазанъ*) фальшивый монетчикъ, *мет.* человѣкъ съ большими претензіями, но безъ заслугъ, قلبزنلك дѣланіе, ремесло фальшив. монетчиковъ, قلب القران сердце Курана (названіе, данное Мухаммедомъ 36-й главѣ Курана, озаглавленной سورة يس), قلبكاه середина, центръ, قلبكاه عسكر центръ арміи; قلاب *см.* قلب *куллабъ*, фальшивый, плутъ, قلابلمك плутовать.

тур. كولپاق, колпакъ, шапка (*см.* قالپاق).

кир. قلپلدا *кылпылда*, дрожать, трястись.

кир. قلپندا *кылпында*, ворочаться то въ одну, то въ другую сторону (лошадь).

кир. قلپه *калпа* (*тат.* خلپه *вм. а.* خليفه) домашній учитель; старшій ученикъ въ медресэ, помощникъ учителя.

а. فلت *калтъ*, *мн.* فلات, большая трещина, яма въ горахъ, гдѣ собирается вода; ямочка глазъ.

дж. قلتاق *калтакъ* 1) негодяй (*п. к. сл.*-что *мет.* значитъ: человѣкъ слабый, которымъ жена управляетъ, которому измѣняетъ; у *Вамб.* قالتامان и قالتابان распутный, нечестивецъ), قلتغيلق безчестіе, соблазнъ, обольщеніе (*к. сл.* كمی وكوتاهی ودغا بازی 2) *тур.* قالتق неряха, замараха, дѣвка, бездѣльница (употребляется только между женщинами—Redhouse). 3) *и* قلتق, فالتق лука сѣдельная, дерево сѣдла, татарское сѣдло изъ дерева (جوب زين Bh). قلتق ايرلوقايش اوزنكی لوقاجلری باغی ايپدن بر الای تركلر отрядъ турокъ, у коихъ сѣдла деревянныя, стремена изъ ремня, перевязь сабель изъ веревки.

дж. قلتريق *калтарыкъ*, тоненькія колючки въ хлѣбныхъ колосьяхъ (خارهای *к. сл.*).

тур. قلج *кылыджъ*, قاج, قيلج, *ад.* قلنج *кир. алт.* قلش, *башк.* قلص 1) сабля, шпага. 2) *тоб.* челнокъ ткачей. 3) *кир.* деревянный ножикъ, которымъ ткутъ. 4) *кр.* острое желѣзо, разрѣзывающее землю до преведенія плугомъ; قلج باغی мечъ—рыба, باغی—перевязь у сабли, اوتی — трава св. Іоанна, سرتی — спинка сабли, *тур.* ناملوسی — клинокъ сабли, يوزی — остріе сабли, قمقلج игра на шпагахъ, *тур.* قلج قوشانمسی опоясываніе саблею Османа, родоначальника нынѣ царствующей династіи въ Турціи (церемонія инвеституры сабли, или какъ называютъ тамъ интронизаціи, замѣняющей коронованіе, что совершается въ мечети Эюба, не шейхъ-ул-исламомъ, а старшимъ улемомъ изъ этого сословія въ Коніи, который пріѣзжаетъ на этотъ случай въ Константополь), قلجلاشمق драться на шпагахъ, اجمق — чистить саблю, *тат.* قليچ قلچ جكمك, جيقارمق, *тур.* تيكورمك دال امك обнажить саблю, наносить удары, *мет.* показать храбрость, *дж.* قلجدن كچورمك *тур.* قليجدن اوتكارمك мечомъ провести, изрубить мечомъ или саблей, قلچ ايله قزانمق пріобрѣсть мечомъ, побѣдой. (У киргизовъ съ саблею непозволяется войти въ кибитку, а должно ее оставить внѣ кибитки, или снять и внести въ рукахъ).

дж. قلچاقجی *кылчакчи*, лань (самка оленя — محاكمة).

кир. قلجان *калджанъ* (= خنجر) кинжалъ.

тур. قلجق *кылчыкъ*, ость (у колосьевъ, косточка рыбья), قلجلانمق сдѣлаться костлявымъ, колючимъ.

а. قلزم *кулзумъ*, قلزوم, названіе приморск. города на границахъ Египта, بحر قلزم Чермное море.

а. قلعه *калъ'а* (*тат.* قالا, قلا), *мн.* قلاع *кыла'*, крѣпость, замокъ укрѣпленный, валъ городской, въ *тат.* городъ, пригородокъ (произносится *кала*), *кир.* قال قالا верхнеуральская

крѣпость (по старой линіи), توغوراق قالا Михайловское укрѣпленіе (по новой линіи), — جان Орская станица, *кр.* قالى قلعه Хасанъ-кала (крѣпость Ѳеодосіополисъ), *каз.* قلعه‌لى горожанинъ, *кир.* قالاشى киргизъ ѣдущій въ городъ на базаръ, *дагест.* قلعه بكى городничій, قلعه دارلق управленіе городомъ, охраненіе, защищеніе крѣпости, قلعه دارلق قيلمق защищать городъ или крѣпость, قلعه‌لامق обнести валомъ, *тур.* برقلعه‌يى دوكمك напасть на крѣпость (съ пушками и друг. воен. снарядами).

кир. قلغن *кылгын*, придти когда ѣдятъ или пьютъ, и не говоря ни слова сѣсть, ожидая чтобы накормили или напоили.

тоб. قلغه‌لى *кулгуна*, проказа, قلغه‌لى прокаженный, *к. сл.* قلغونه бѣда, несчастіе (بلا).

тур. قلف *кылыфъ* (изъ *а.* غلاف) ножны, футляръ, обвертка картонная, суконная, холщевая или кожаная.

тур. قلفات *калфатъ*, قلفت, конопа́тка, конопаченіе, قلفتلمق, قلفت اتمك конопатить (судно).

тур. قلفه *калфа* (изъ *а.* خليفه) помощникъ учителя; строитель, архитекторъ; помощникъ начальника бюро; товарищъ лавочника.

тур. тат. قلق *кылыкъ*, قيليق (قيلمق) нравъ, норовъ, поступокъ, привычка, بحشى قلقلو добронравный, *кир.* قلقسز неучтивый, *алт.* قلقتوات уросливая лошадь, قلقلامق привыкать, приноравливаться къ обычаю другихъ, *кир.* ديكاندايا قيليقتى قيلدىنك ты мнѣ довольно уже сдѣлалъ (ироническое выраженіе неудовольствія).

кир. قلقلدا *кылкылда*, подергивать голову взадъ и впередъ (какъ гуси, утки).

кир. قلقندر *кылкындыръ*, душить за горло.

а. قلم *калэмъ*, *мн.* اقلام, قلام 1) перо камышевое (*кир. см.* قالام), *каз.* تاش قلم قورشون قلمى карандашъ, — جيز стальное перо, — دمر рѣзецъ, — قل кисть, *п.* قلمدان футляръ съ чернильницею и перьями (на Востокѣ писцы носятъ его за поясомъ), قلم ايشى скульптура, рѣзная работа, قلم تراش перочин. ножикъ, قلم دايره цыркуль, قلمزده написанное, изложенное перомъ, письменно, قلمكار граверъ; названіе узорчатой ткани, قلمه كاغد б. изложену на бумагѣ, б. записану, قلمه كلمز невыразимое перомъ, то, чего нельзя описать, قلمه كتورمك изложить письменно, записать, قلمه المق приняться, начать писать о чемъ, изложить проэктъ. 2) *тур.* قلم въ Турціи значитъ также *бюро*, канцелярія, قلم نشان همايون капитулъ император. орденовъ; قلميه *калэмійіэ*, канцелярскій сборъ, состоявшій прежде изъ 10 проц. на пожизненныя аренды; бюро департамента финансовъ, гдѣ взыскивалась вышесказанная пошлина.

тур. قلمار *каламāръ* (изъ *венгер.*) купецъ.

а. п. قلمرو *калемрэвъ*, страна, область подвѣдомственная, подчиненная перу, т. е. власти административной; вѣдомство.

кир. قلمستى *кылмысты*, бунтовщикъ, мятежникъ; قاننه قلمستى بولوب взбунтовавшись противъ хана своего (ايرطارغن).

قلمق *см.* قيلمق; قالندر *см.* قلندر; قولن *см.* قولن

тур. قلوگريا *калогіріа* (съ *новогреч.*) монахиня, въ особенности греческ. обряда.

а. قلة *кыллэтъ*, малость, недостатокъ, бѣдность.

а. قله *куллэ*, вершина горы; башня, قله‌سى جاڭ колокольня, قله‌سى بكى башня, откуда дѣлаютъ наблюденія, бельведеръ.

а. قليل *калилъ*, *мн.* اقلا, قلل, قلايل, малый, немногочисленный; маленькій قليلا немного, мало, нѣсколько.

п. قليه *калія* 1) пепелъ, употребляемый для фабрикаціи мыла. 2) родъ кушанья изъ жаренаго мяса и другихъ съѣстн. снадобій, قليه سفتى родъ пирога изъ миндаля и орѣховъ, قليه مسك цибетъ, قليه خوار сводникъ; незваный гость.

тур. قم *кумъ*, песокъ (*см.* قوم).

дж. тат. قما *кума*, قمه, غمه, غومه, قوما, *мн. п.* قمايان, قمكان, наложница, въ *кир.* младшая жена, *тур.* قومه عورت такъ называютъ другъ друга жены одного и того же мужа, قمالق, *п.* قمايى наложничество, قمالامق держать наложницу.

тат. قماج *кумачъ*, матерія бумажная (*см.* قماس)

а. قمار *кумаръ* 1) игра (въ карты, въ кости), قمار باز, قمارجى игрокъ, قمار اويناميق, اتمك играть въ карты, въ кости, قمار كاغذى игральныя карты. 2) *кир.*, *вм. а.* خمار, сильная привычка, ناسبايغه قمارم بار я сильно привыкъ къ нюхальному табаку.

а. قماش *кумашъ*, *мн.* اقمشه, матерія, ткань разн рода; товаръ, имущество, *тат. кумачъ* — общее названіе всѣхъ бумажн. матерій, лавочный товаръ, مال قوماچ платье, одежда. يون قوماچ пушной товаръ.

тур. قماشمق *камашмакъ*, قاماشمق 1) зажмуриться, отуманиться (глаза). 2) б. раздражену, притуплену قماشترمق *пон.* отуманить; притупить, причпить оскомину (о зубахъ).

тат. قمامق *камамакъ* (= قابامق), قمالامق 1) атаковать, осаждать, обступить, обложить, قماو осада, قماوجى осаждатель, *кир.* قمال многочислен. толпа, войско, قماعلامق обступить съ разн. сторонъ. 2) *тур.* قمامق прибить болтомъ, гвоздемъ.

قمبره = خمبره *хумбара*.

каз. قمديمق *кымдымакъ*, قمتيمق, закуспть, подтакнуть, ايرون قمديمق закуспть губы.

а. قمر *камаръ*, луна (*тур.* اى *ай*, *п.* ماه), جرم قمر тѣло луны, — مدار орбитъ луны, — كره шаръ —, — قرص кругъ —, — ظل тѣнь луны, — صفحات фазы —, — اربع четверти — ربع قمرك اولى وربع اخرى первая и послѣдняя четверть луны, — خسوف затмѣніе —, ضو — свѣтъ — — هلال приращеніе луны, نقص قمر ущербъ луны, قمر شمسدن اخذ ضيا ايدر луна заимствуетъ свѣтъ отъ солнца, قمرك ارض ايله شمس بينندە تخللى положеніе луны между землей и солнцемъ.

кир. قمران *кымранъ*, смѣсь кумыса съ коровьимъ молокомъ (это дѣлается въ случаѣ недостатка дойныхъ кобылъ, а пные предпочитаютъ эту смѣсь чистому кумысу).

каз. قمرحمق *кымырджымакъ*, першить, мозжить, قمرحيتمق *пон.* причинить перхоту.

дж. قمرغه *кымырга*, قمرفا, قمورفا, *к сл* *камурга* (شكاركاه) кругъ, цѣпь, образуемая охотниками облава, которая постепенно суживается и обнимаетъ большое количество звѣрей. Въ исторіи Шахъ-Аббаса говорится: طرح قمرغه بعنى شكار حركه اندر اخته образовавъ цѣпь, т. е. сдѣлавъ облаву (Not. et Ext. t. XIV. I. 252, note 2). Это слово есть имя дѣйствія отъ *гл.* قمرمق или قمورمق, и значитъ оцѣпить, обступить, засѣсть и защищать: الارتاغلارنى وتاشلارنى قمورغايلار они (Ячучи и Мачучи) горы и скалы займутъ и будутъ защищать (قصص— 432); въ *п.* изъ прошед. причастія составленъ *гл.* قمارمشى كردن войти въ кругъ облавы для охоты, слѣдов.=*тат.* قاماشمق, قمامق *дж.* قمامى, قمابالامى); въ *к. сл.* есть *гл* составленный изъ قمرغه — قومورقمق *комуркамакъ* = نوحه كردن *син.* قورومق

а. п. قمرى *кумри*, горлица.

кир. قمز *кымызъ*, قمز, قيميز, кумысъ (извѣстный напитокъ изъ кобыльяго молока).

кир. قمردق *кымыздыкъ*, щавель, *башк.* قموزلق *комузлукъ*, кислецъ трава, родъ капусты употребляемой башкирами по причинѣ кислоты.

а. قمقام *камкамъ*, море, океанъ.

а. قمقم *кумкумъ*, *мн.* قماقم, бокалъ.

кир. قمل *камалъ* (*а.* جمل) Мартъ мѣсяцъ.

каз. قملاق *кымлакъ*, قولماق, хмѣль.

тур. قملدامق *кымылдатмакъ*, двигать, шевелить, قملدانمق *воз.* قملدانمق не шевелиться, остаться безъ движенія (*см.* قيملداماق).

дж. тат. قمو *каму*, قاموغ, قموغ, *уйг.* قماق, все, всѣ, вполнѣ (تمام وكل), قموسى все что есть.

тат. قموز *комузъ*, قومز, *кир.* قومز родъ волынки или дудки, всякій музыкальн. инструментъ; желѣзн. музык. инструментъ, употребляемый въ простонародьи; *уйг.* قوبور родъ гуслей, *алт.* قومرغاى *комыргай*, дудка, свистокъ. قومرغاى تارت дуть, играть на дудкѣ, قومزجى, قوبزجى скрипачъ, музыкантъ.

тоб. قن *кынъ*, стручки.

тур. кир. قنا *кына*, قنه (*см. а.* حنا) краска изъ бирючины, قنه قنه хина, хинная корка, قنه جكى бальсамнъ (*раст.*), قنالمق красить этой краской.

тат. قنات *канатъ*, قانات, قناط, *тур.* قناد 1) крыло (птичье, *а.* جناح), *кир.* الاقنات пеструшка или пестрецъ (родъ насѣкомаго hyppobusca equina), قنانلاندمق окрыляться, оперяться. 2) половинка дверей, звѣно или часть рѣшетки у палатки — полотно кибиточной палатки, *тур.* قنادلو دكرمن створы дверей, قنادلو вѣтряная мельница. 3) *алт.* отрядъ или свита, قناتلاش составлять сонмъ, свиту, при сопровожденіи важнаго лица.

алт. قنار *канаръ*, плавательныя перья у рыбы.

тур. قناريه *канарійэ*, чижикъ, канарейка, قناريه يمى канар. сѣмя.

а. قناعت *канаатъ*, довольство малымъ, спокойствіе отъ довольства малымъ, قناعتلو, *тоб.* قناعتل довольствующійся малымъ, قناعت ايتمك доволь-

ствоваться (малымъ), اوزنصيبنه قناعت اتمك довольствоваться своей судьбой, قناعتلنمك б. довольнымъ, имѣть довольство.

ад. قناغ *конагъ* (*вм.* قوناق) станъ, лагерь, قناغ بقناغ по станамъ, на станы (раздѣленные).

тур. قنامق *кынамакъ* 1) бранить (*см. тат.* قينامق). 2) *кир.* туго обхватить: قناى بيلنك كوونب стиснувъ обхваченную талію (ايرطارعن, т. е. туго опоясавшись).

дж. قنبل *канбалъ*, поставленный во главѣ строя (слово это встрѣчается въ рукописн. сочин. на перс. яз. Абдулла-Намэ: ... منغلا كرده وتوكل سلطان ولد اورا بقنبل دست راست روان ساخت, гдѣ на поляхъ сдѣлано примѣчаніе: قنبل انكه در پيش صف قرار كيرد *см.* Изслѣдов. о Кас. п. Вельяминова-Зернова, ч. II, 304, 315).

قنبور=قامبور; قنجغه, قنجوغه=قاجغا

قنچيلاريا канцелярія, قنچيلاريا خانه домъ канцеляріи (европ. посланниковъ, консуловъ).

а. قند *кандъ* (изъ *п.* كند) сахаръ, леденецъ, *п.* قندابى сахарная вода, قلقند конфекты изъ розовыхъ листьевъ.

каз. قندالا *кандала*, قاندله, клопъ.

тур. قندرمق *кындырмакъ*, возбудить. толкнуть, вызвать, внушить.

тур. قندره *кандара*, قاندره (древнее) тростникъ, قندره اوتى пва, ильма и вообще кустъ съ вьющимися вѣтвями (*а.* حلفاء).

тур. قنده *канда*, гдѣ? (*см.* قاى).

тат. قندى *кандэй*, чашка (полоскат.).

а. قنديل *кандилъ*, *мн.* قناديل, лампа, люстра, قنديلى اداره, كيجه почникъ, قنديلجى зажигающій лампы (въ мечетяхъ).

тур. قنديه, قانديه *кандія*, соб. имя главнаго города на островѣ Критѣ.

а. قنطار *кантаръ*, *мн.* قناطر, талантъ, мѣра вѣса (100 или 126 фунтовъ).

тур. قنطارمه, قنترمه *кантарма* = قانتار

а. قنطره *кантара*, *мн.* قناطر, арка, мостъ.

قونكغر *см.* قنغرات

тур. قنغمق *кынгытмакъ*, кричать, крякать (утка).

тур. قنغل *кангалъ*, قنغال обручъ, ободъ, در قنغل تل обручъ или кольцо изъ проволоки.

дж. قنغلى *канғылы* 1) обида, мученіе (*к. сл.* вѣроятно отъ корня قينامق). 2) соб. имя племени турокъ (=قانغلى — نام فرقهٔ ازا تراك *к. ск.*).

тур. قنغى *канғы*, который, какой? тотъ который, قنغيمز который изъ насъ? кто изъ насъ, قنغيسى который изъ нихъ? кто изъ нихъ, قنغيلر которые? какіе?

дж. قنكسر *кангшаръ*, فانغشار, ноздри у лошади (*к. сл.* پرهٔ بينى).

дж. قنلغه *конулга*, قنمق *см.* قونمق

дж. قنى *киній* 1) дѣтство? (كودكى *к. сл.*). 2) *тур.* *канй*, гдѣ? гдѣ оно?

тур. قنيژه *канижэ*, Каницъ или Кауницъ (городъ въ Моравіи).

инд. قنيه *канія*, названіе птицы въ Индіи, величиною съ ساندولاج, пріятнаго краснаго цвѣта, съ черноватыми крыльями (*Баб.* 364,365; *англ.* переводъ названіе самой птицы не выставляетъ, а сравниваемую называетъ: sandulaj-mamûla; въ *тат.* ساندوغاج — соловей).

тур. قو *ко* 1) корень *гл.* قومق оставь! 2) *дж. тат. ку*, قوغو, *кир.* قوو или قوق, лебедь (*монг. куиг*). 3) *каз.* قو *кувъ*, قوا *кува*, *кир.* *кӯ*, блѣдный, поблекшій (трава), сухой (дерево), قوغنه блѣдненькій, قوسو блѣдноватый, قوتوس блѣднаго цвѣта, *кир.* قوو باس сухая голова, безумный, قوا اولان поблекшая трава; قوارمق, قووارمق, *алт.* قوبار, блѣднѣть, потускнѣть, высохнуть, قوارجلق блѣдность, قورقودن بوزی قواردی у него лице отъ страха поблѣднѣло, قوارتمق *пон.* 4) *кир.* *куу*, шутникъ, балагуръ, въ *каз.* قو *кувъ*, веселый, забавный (корень *гг.* قوانمق).

ад. قواره *каварэ* 1) широкія сильныя плечи, станъ крѣпкій, плотный: اگر قاترجلق ایتسه ایدنك قواره وزور ایله ایلك یوز الی منات دول دیمز ایدیك если бъ ты занялся ремесломъ дровосѣка, то съ силой и плечами, какія у тебя, 150 руб. не называлъ бы деньгами, т. е. недовольствовался-бы 150 рублями за труды. 2) *тур.* *кавара*, испусканіе вѣтра (иначе простонар. زورت, *а.* صراط), قواره حالمق, جرتمق, جكمك испускать вѣтры (= اوصرمق).

а. قواس *каввасъ*, дѣлающій лукъ, въ *тур.* полицейск. служитель, наблюдающій за благочиніемъ, вѣсами, мѣрой, прекращаніемъ ссоръ, передающій различн. приказанія правителя подчиненнымъ. Отличительный знакъ его власти двойной жезлъ съ металлическими булавой и наконечникомъ вверху. Нынѣ *кавасы* — вооруженные полицейскіе разсыльные.

а. قواعد *см.* قاعده

тур. قواطه *кавата*, круглое деревянное блюдо или чашка; родъ незрѣлаго и горькаго плода красныхъ шипокъ.

каз. башк. قواق *кавакъ*, кустъ, въ *тур.* яворъ; липа, قواقلق кустарникъ, قواق اغاجی тополь (*а.* سجر الحور), قواق اغاجلی قواق, قواق قواق ракитовый кустъ, ракитникъ, *тур.* اقیجه قواق бѣлый тополь (*п.* سپیدار), *тат.* قواق قوبلمك кусты копать.

тур. قوال *кавалъ* 1) дудка, свирѣль. 2) *ад.* бубенъ (въ Закавказ. краѣ).

тур. قوالاق *кавалакъ*, болтунъ, фанфаронъ.

каз. قوالامق *коваламакъ* (= قوومق) гнать, понукать, въ *тур.* преслѣдовать, قوالانمق гнаться, *б* гониму, قوالاب гнаться за кѣмъ, قوالاب كيركوزمك بارمق вгонять, بيارمك—прогнать, *кир.* قوالاب تارتمق натянуть лукъ, нагнувшись немного впередъ грудью.

дж. قواله *кавалэ*, домикъ, построенный на берегу рѣки, для отдыха и утоленія жажды путешественниковъ: ترکیمیرك ایودرفومسال برده ودریا یقاسنده بنا ایدرلر یولجیلرغه حسبه الله سوایچروب تورمق ایچون въ слѣдующемъ стихѣ: بولورحمت نو اولنورغان قواله *мет.* значитъ вообще земное жилище (ثبات العاجزين — 67).

а. قوام *кавамъ* 1) правое, справедливое; сложеніе, ростъ правильный; подпора, اوزرینه قوام انمك поставить надъ кѣмъ, поручить направленіе (чего-либо) кому. 2) *кывамъ*, стояніе, вставаніе; поддержка; управленіе, направленіе; учрежденіе, قوامه كلمك установиться, *б.* возстановлену, قوام معشت ایچون для поддержки жизни.

каз. قوان *куванъ*, злой, жаръ.

тур. قوان *кованъ* 1) улей, قوانجی

пчельникъ, اشك ارسى قوانى гнѣздо осъ, قوان حيكى цвѣтъ сельдерея. 2) *прич.* отъ قومق, гонящій, ديوان قوان бѣдный чиновникъ, ищущій по присутств. мѣстамъ дожности, يل قوان или يلقوعان зимородокъ, ледѣшникъ (птица, называемая моряками: душа осужденная на вѣчную муку, потому что она не имѣетъ покоя).

дж каз. قوانق *куванмакъ*, قوغق (خرم شدن *к. сл.*), قوانسق, въ *осм.* *кыванмакъ*, радоваться, веселиться, предаваться удовольствіямъ, قوانخ *куванджъ*, قوانجلق радость, веселье, قوانديرمق *пон.* радовать, веселить (сравни этотъ *гл.* съ *гл* كولمك). Первообразный видъ этого *гл.* рѣдко употребляемый, встрѣчается въ значеніи سومك любить: دنيانى سز قوارسز كوب مالارنى بيارسز вы міръ земной любите и наслаждаетесь его удовольствіями (изъ стихотв. بدوام كمابى). Въ *алт.* произносится قوبات (перемѣною буквы و на ب, и буквы ن на ت) и قوبوى *кубуй*, радость, веселье, довольство; изящество, красота, قوبانيلو веселый, прекрасный, قوبولو милый, отрадный, قوبوقسو радостный, قوبوقسوت, *настоящ.* قوبوقسودار, обрадовать, قوبويلاشمان веселящійся, забавляющійся.

алт. قوب *конъ* (*монг.* *хобъ*) клевета, ябеда, قوبچى клеветникъ, قوبتو клеветать.

кир. قوبا *коба* 1) вздернутый, курносый, قوباشل ловкій, расторопный. 2) = قوبه

кир. قويا *копа*, озеро поросшее густымъ камышемъ и кугой.

тоб. قوباق *кобакъ* 1) грязь, грязный, сырой, сыро. 2) *алт.* *кубакъ*, репейникъ (= قواق).

дж. قوبال *копалъ*, неуклюжій, грубый. тяжелый.

قوبان *Кубань*, рѣка и область на берегахъ Азовск. моря.

монг. قوبجور *кобджуръ*, قوبجور, قوبجور مراعى حهاربای كه انرا قوبجور, пастбище (قوبجور خوانند въ исторіи Рашид-эдд. и другихъ мусульм. писателей; подъ этимъ названіемъ былъ налогъ съ пастбищъ или съ пасущихся животныхъ (Quatrem. Hist. des Mong. t. I, 256).

тур. قوبچه *копча*, застежка, قوبچه اركى крючокъ застежки, ديشى — петелька для застежки, قوبچه لمق застегнуть.

قوبر = قوبور

кюз. قوبشولامق *кобшуламакъ*, قوبشلامق, *копушламакъ*, надуваться, гордиться, важничать, щеголять (*вз.* отъ قوبمق), قوبشو, قوبشى, قوبشلى, падутый, франтъ, щеголь; пышный (*син.* كويار выражающее щегольство въ одѣяніи, а قوبشى щегольство вообще въ убранствѣ), قوبشاق вздутый, отдутый, опрятный, قوبشاق نورادور живетъ опрятно, пышно.

уйг. قوبق *кобыкъ*, янтарь (*кит.* khù-phé).

тоб. قوبلومه *куплума*, двуцвѣтный.

каз. قوبمق *кобмакъ*, *дж. тур.* قوبمق (*син. тур.* قالقمق) возстать, встать, воскреснуть, подняться, явиться, вскочить, исторгнуться, въ *каз.* также расклеиться, распаяться: سنىك يابشدرعان كاغذى قوبغان бумага, которую ты склеила, расклеилась, صماوارنىك كرانى قوبغان у самовара кранъ распаялся, اول زمانده بر پيغمبر قوبدى въ то время явился одинъ пророкъ, *ад.* بردن قوبمق быстро

встать, сняться съ мѣста, разрушиться, قيامت قوپر настаетъ день страшн. суда, т. е. подымается буря, мятежъ, бунтъ, قوب, قوبغين встань! *тур.* قوپمق припадокъ болѣзни, *дж.* قوپوش (иногда встрѣчается въ значеніи: вставаніе со сна), قوپوشلوغ встающій со сна (قصص—3), قوپارمق, قوپارمق, قوپارمق *пон.* поднять, возвысить, воскресить, возбудить; выдернуть, выдвинуть, своротить, сбить, вырвать съ корнемъ, اون قوپارمق возвысить голосъ, закричать, اعاجنى قوبندن قوپاردم я вырвалъ дерево съ корнемъ, فتنه قوپارمق поднять, возбудить мятежъ, كوكل قوپارمق возбудить желаніе, قوپارلمق *пон. стр.* فيجان اولك ميردان قوپارلورلار когда мертвые воскреснутъ изъ могилъ, *тур. кр.* قوپلمق *стр* б. повышену въ чинѣ: ملاندن مرتبه سنه قوپلمش онъ произведенъ въ чинъ такимъ-то, *кир.* قوپالجو а) легкое приподниманіе (во время ѣзды верхомъ), b) нерѣшительное состояніе души, въ которомъ человѣкъ то поддается желанію, то отъ него отстаетъ.

уйг. قوپنك *кобынгъ* (изъ *кит.*) посуда для вина (въ русск *кубокъ*?).

قوپنهاق *копенхагъ*, Копенгагенъ.

кир. قوپو *кобо*, قوپا, *алт.* قوپى *кобы*, небольшая лощина, отдѣляющаяся отъ озера, въ *тур. каз.* قوپه *коба*, трущоба, нора, ровъ, قوپه قازمق копать ровъ.

кир. قوپول *кубулъ* 1) хорошій, съ отливомъ (*бархатъ*); щеголь. 2) *алт.* قوپول и قوول *кӯлъ* (у *Радл.* 41, *монг. хубилху*), принять иную форму, преобразиться, قوپولغان, قوولغان превратившійся во что, превращенный, оборотень (*монг. хубилганъ*), قوولغادم الازنك ты хочешь-ли перепять мои превращенія? قوپولغاس, قوپولغاس способность превращаться, превращеніе, قوپولغاستو имѣющій такую способность, قووولوب الدى преобразился, قوول كوراين преобразись, я посмотрю.

тюб. قوپولدوق *копулдукъ*, грыжа, кила.

каз. кир. قوپه *куба*, قوپا, буланый, свѣтло-желтый, въ *алт.* блѣдный, блѣдно-желтый, قوپه يوزلوك бѣлокурый (*Баб.*), *кир.* قوپاجون, *алт.* قوپا جول степь, *гл.* قوپار блѣднѣть.

а. قوت *кутъ*, *мн.* اقوات, пища дневная, قوت لايموت пища достаточная на столько, чтобы не умереть съ голоду, насущный хлѣбъ.

дж. тат. قوت *кутъ*, жизнь, счастье; сердце, храбрость, въ *алт.* душа, присутствіе духа: قوتى حفتى душа вышла, т. е. растерялся отъ страха, قوت اوجمق оробѣть, остолбенѣть, قوتنى الغمق испугать, قوت الغوجى ужасный, страшный, *тур.* قوتلو, *кир.* قوتتو, *дж* قوتلوق قوتلوغ счастливый, благополучный, благословенный, благословенно, счастливо, на счастье, на здоровье, قوتلو مبارك بولسون, عيد قوتلوغ بولسون да будетъ праздникъ вамъ на счастье, поздравляю васъ съ праздникомъ, درود و تحيات اول راست سوزلوكا و قوتلوغ يوزلوكا хвала и слава тому правдивому въ словахъ и благословенному лицемъ (Мухаммеду, قصص); слово это входитъ также въ составъ прозвищъ: قوتلو بوغا счастливый быкъ, نيمور قوتلوغ и пр. *кир.* قوتتو طلنك, تونك قوتتو счастливый день, كون بولسون лошадь твоя, одежда твоя да будутъ на счастье, на долго! قوتسز

несчастный, бѣдный; *гл.* قوتلامق, قوتلوقمق, *кир.* قوتوقتا, желать здоровья, счастья, поздравлять; праздновать, *кир.* قوتايت дать благословеніе, обиліе (о Богѣ).

а. قوّت *куввэтъ* (*кир.* произносятъ *куатъ*, *каз.* *куватъ*), قوة, قوه, *мн.* قوات قوى, сила, могущество, мощь, возможность, сила духа, способность души, قوت سامعه чувство слуха, قوتلو, *кир.* قوتتى, сильный, мощный, قوتسز безсильный, قوهٔ قريبه ближайшая возможность (исполненія): قوهٔ قريبه‌يه كلمش اولان كافهٔ خصوصاتى فعله كتوردى всѣ необходимыя дѣйствія, приготовленныя уже къ ближайшему исполненію, осуществилъ, فوه‌دن فعله كلمك перейти изъ возможности въ дѣйствительность, осуществиться, فوه‌دن فعله كتورمك проявить силу духа въ дѣйствіи, обратить мысль въ дѣло, осуществить; *гл.* قوتلنمك, قوته كلمك пріобрѣсть силу, могущество, قوت المق усилиться, قوتلندرمك *пон.* усилить, придать силу и пр.

тур. قوتارمق *котармакъ*, *коутармакъ*, въ *тоб.* *кутармакъ* 1) выкладывать, перекладывать (съ одного блюда на другое), выгребать; вырвать, въ *алт.* *кодоръ*, ломать, разрушать, разбирать камни, кладь, вырвать, قودورل *стр.* ينكس فودوريلب قوغى قالار мохъ будетъ вырванъ и останется только пепелъ (*Радл.* 168). 2) *тат.* = قورتارمق.

тур. *ад.* قوتاز *котазъ* (*а.* قطاس) бантъ изъ волоса морскаго коня, навѣшиваемый на шею лошадей.

дж. قوتاس *котасъ*, горный быкъ: اول تاغلاردا اولى اورنيغه قوتاس ساخلارلار въ тѣхъ горахъ, вмѣсто обыкновенныхъ быковъ, держутъ горныхъ (*Баб.* 40).

дж. قوتاق *котакъ* 1) умъ, хитрость (*к. сл.* خردوحيله). 2) *кутакъ*, хвостъ; мужской дѣтородн. членъ.

дж. قوتالمق *коталмакъ*, пустословить (*к. сл.* لاف زنى كردن это форма *страд.* вмѣсто قوترالمق отъ قوترمق, что значитъ также: *вздоръ говорить*).

дж. قوتان *котанъ* 1) мѣсто, хлѣвъ для овецъ (*к. сл.* حايى كوسفندان); это слово *синон.* اغيل т. е. ограда, загорода, отсюда *гл.* قوتانلاق, قوتانلاب = اغلنوب وهاله بغليوب окружиться, оградиться, образовать около себя кругъ: كه لطفى اشعارنده كلور بيت اى قوتانلاب عجز اوحون بولدى حصارى تون كيجه, توتتى حسنونكغه مسلم دينى نوك ناحيتين (*дж. сл.*). 2) *кир.* мѣсто въ центрѣ аула, куда на ночь ставятъ скотъ, выгонъ (кибитки въ аулѣ ставятся въ круговую линію, а площадка среди аула называется *котанъ*. Если на котанѣ вкопанъ بابان шестъ, то это служитъ знакомъ, что въ аулѣ случилась пропажа, и что виновный подвергнется гнѣву божьему, если не сознается въ похищеніи). 3) *дж.* قوتان, *кир.* كوك قوتان апстъ (*Баб.* 175). 4) *кир.* *мет.* трусъ, трусливая собака.

قوتلامق, قوتقارمق, قوتقارمق *см.* قورتارمق; قوتلوغ *см.* قوت

дж. قوتمق *кутманъ* (отъ قوت?) оставаться (долго жить? ماندن *к. сл.*).

дж. *тат.* قوتور *котуръ*, *каз.* *кутыръ*, قودور, قوطور, قوتر 1) короста, струпъ, шелудь, золотуха, въ *кир.* также *оспа*, въ *алт.* *кодуръ*, рябой, корявый, *башк.* قوطور يمان язва, въ

которой черное пятнышко увеличивается, чернѣя распространяется по всему тѣлу и въ продолженіи трехъ дней лишаетъ жизни, *тоб.* حقماق قوتور летучій огонь (*болѣзни*), قوتورلانمق коростевѣть, опаршивѣть. 2) قودر, قوتور *кутур* въ *тур.* также قودز, قوطوز бѣшеный, въ *дж.* бѣшеная и слабая собака (حسته وضعيف كلبه درلر), قتورمق, قوتورمق, *тур. ад.* قودرمق, قدرمق, قودزلنمق бѣситься, قوترو бѣснованіе, бѣшенство, قودرمس كوبك, *тур.* قوتورغان ايت бѣшеная собака, قوتروق дурачество, пустяки, вздоръ, قتورعلامق часто дурачиться, قوتورتمق, *тур.* قودوزلتمق *пон.* взбѣсить, раздразнить, избаловать, قوتورنمق *воз.* постоянно дурить, *кир.* ايت سمرسه ايياسن مابارقل قوتورسا قودوقه قارماق صالار если собака разжирѣетъ, укуситъ хозяина, рабъ взбѣсится — кинетъ удочку въ колодецъ (*послов.* т. е. хоть чѣмъ нибудь да напесетъ вредъ).

тур. قوتى *куту*, قوتو, قوطى, коробка, футляръ, *кир. коту*, пороховница, коробочка для лекарствъ, تنباكو قوتى табакерка, قوطى مجوهر табакерка украшенная драгоцѣн. каменьями.

тур. тат. قوچ *кочъ*, баранъ (рогатый, *алт. куча*, *монг. хуцa*), *мет.* храбрый, молодецъ, удалой, что также قوچاق *коччакъ*, *кир.* قوچاق, ماقوجاغم браво! молодецъ! قوچاقلق храбрость, удаль; *гл.* قوچلمق ударять, бароться головами (какъ бараны).

хив. قوجا *куджа* 1) разведенный въ водѣ حوغان (*см.* это слово), употребляемый бѣдными въ пищу. 2) *коджа*=قوجه

тур. قوچاش, قوچاچ *кочашъ* (съ *венгер.*) извощикъ, кучеръ.

дж. тур. قوجاق *куджакъ*, قوچق, قوحق *каз.* قوجاق 1) объятіе, лоно, охабка, قوجاق, قوحامق *куджмакъ*, قوجمق, قوجتى (قصص), قوجغه المق, قوحافلامق, *кир. алт.* قوجاقتا (*черн. тат.* قوشقان) обнять, обхватить, взять въ охабку, قوحاتمق قوحاتلاتمق *пон.* бросить кому въ объятія, принудить или дать обнять, قوحوشمق قوجاشلانمق, قوحافلاشمق, *дж.* قوحاقتاس *алт.* взаимно обниматься, قوحاشلاشغاج обнявшись, обнимаясь другъ съ другомъ (بر بريله قوشمق دمكدر), قوحافلانمق *воз. стр. алт.* بوور قوجاقتان сложить руки на груди. 2) *тур.* снопъ, связка, пирамида ружей, قوجاق قوجاق связками, пирамидами.

дж. قوجالاق *кочалакъ*, коршунъ (*к. сл.* غليواج).

тур. قوجان *кочанъ*, сердцевина въ плодахъ, قوجانى لحنه кочерыга въ капустѣ.

дж. тат. قوچقار *кочкаръ*, قوچار, *кир.* قوشقار 1) баранъ племенной (не кладеный), въ *алт. кочкоръ*, дикій баранъ, аргали, *кир.* اوسك قوشقار двухлѣтній баранъ некладеный, توقتى قوچقار годовалый баранъ. 2) *каз.* قوچقار очагъ, горнъ.

кир. قوجناج *куджнаджъ*, ворожея (= قوشناج *см.* قوش—3).

тур. قوجنمق *коджунмакъ*, оскорбиться, опечалиться.

алт. قوجور *коджуръ*, солонцовый грунтъ земли.

алт. قوجون *кучынъ*, *куучынъ*, народн. преданіе, сага, легенда, разсказъ, قوجوندا разсказывать, قوجونداش *вз.* бесѣдовать, يا امدى من سعاقاريلاردن اوقمان بويمننك اوغومدى قوجوندا اب برابن

ну, я тебѣ разскажу теперь о моемъ происхожденіи все то, что слышалъ отъ стариковъ.

алт. قوجويم *коджойымъ* (изъ русск. хозяинъ) купецъ.

тур. ад. قوجه *коджа*, قوجا 1) старый, пожилой, старикъ (что также قوجه مان). 2) мужъ, супругъ. 3) большой, огромный, قوجه‌جك старичокъ, قوجه‌لق старость, قوجامان дряхлый, престарѣлый, قوجه قاری старая женщина, قوجه يمشی ежевпка, медвѣжья ягода, قوجه صقال густая борода, قوجه‌يه وارمق выдти замужъ, قوجه‌يه ويرمك выдать замужъ, قوجه‌سی اولمق имѣть мужа, فقرايه برقوجه سفره دوشمش ايدی для бѣдныхъ накрытъ былъ огромный столъ; قوجه‌مق, قوجه‌لمق, قوجامق, *ад.* قوجلمق *коджалмакъ*, старѣть, состарѣться; *кр.* قوجه باش староста, قوجه باشلق обязанность старосты — наблюдать за сборомъ податей въ деревняхъ и доставленіемъ ихъ въ казначейство.

тур. قوچی *кочи* (съ *венгер.*) телѣга, карета, قوچیجی кучеръ, ايله قوچی въ каретѣ, въ экипажѣ, صالنان قوچی коляска (هنتو), دورت يارنلو قوشيلو قوچی карета запряженная въ 4 лошади (на что имѣлъ право только султанъ).

дж. قوچيق *кучыкъ*, ракъ, знакъ зодіака (قصص—127).

قوچين *см.* قوجين

قوجين *кучинъ*, قوجين, такъ называется по географіи اقليم هفت, второй классъ жителей Кашгара, т. е. солдаты; первый классъ составляетъ весь народъ и называется تومان, третій классъ — اينانق, а четвертый — гражданскіе чиновники и духовенство (Not. et Ext. t. XIV. p. 474).

ад. قوخو *коху*, запахъ (*см.* قوقو).

кр. قود *кавдъ*, قودی, пеня, штрафъ (*а.* كواد, отплата, возмездіе за убійство), قودی المق взять штрафъ, — *дагест.* قودی наборъ съ побѣжденныхъ, контрибуція.

قودا=ودا

дж. قودرج *кудэрджъ*, обнимателъ (*к. сл.* بغل كير можетъ быть *инд.* слово).

قودوق=قدوق

дж. قودقمق *кудукмакъ*, б. невоздержнымъ, неумѣреннымъ (*к. сл.*) بی اعتدالی كردن, قودوقچی, قودوفلوق, невоздержный, неумѣренный (مردی اعتدال), — не отсюда-ли въ *кир.* قودوان злой, хитрый, коварный).

дж. قودقودعی *кудакудагуй* (*к. сл.* предаетъ: سمدی كه بهندی ستماری كويند, въ *а.* سماد значитъ *навозъ*).

алт. قودو *куду*, قودول, изчезнуть, погибнуть, скрыться.

алт. قودور=قوتارمق; قودورمق, قودوز *см.* قوتور

дж. قودوساق *кудусакъ*, тюрбанъ (*к. сл.* دستار).

турк. قودوس *кудушъ*, дервишъ, нищій (у *Вамб*.).

дагест. قودیال قلعه *кудьялъ*—, городъ Куба.

кир. قور *коръ* 1) кумысная закваска, остающаяся на днѣ *сабы*, — отсюда въ *алт.* قوروين *коройонъ*, кумысная брага, водка, قورلی بايلق богатство дѣдовское, наслѣдственное, قورلی صبا — саба, посуда съ закваской, т. е. что она никогда не бываетъ безъ кумыса,—пословица: باى مافتانسا ماقتانسون صباسی‌ننك قوری بار пусть еще хвастается богачъ — его *саба* всегда съ кумысомъ, حارلی نيكاماقتانسون مانكد اينانك

صورى بار а бѣдному нечего хвастаться — чело его достаточно указываетъ на несчастное его положеніе; اولكان صباننك فوريسى закваска большой *сабы* (закваска большой посуды, какъ бы она мала ни была, сравнительно съ другими, все-таки будетъ большая, т. е. по признакамъ и остаткамъ можно судить объ образѣ жизни человѣка, о его значеніи, богатствѣ и пр.). 2) *кир. куръ*=*п.* خور *хоръ*, презрѣнный قورلق презрѣніе, نويغه قورلق неприлично, низко для человѣка, قورلامق = خورلامق презирать. 2) *тур. коръ*, горящій уголь, قورلق жаровня.

дж. قور *куръ* 1) приближенный, сверстникъ (اقران وامثال *дж. сл.*), — отсюда въ *кир.* قوردى современникъ (родившійся почти въ одно время съ другимъ), قورداس ровесникъ (родившійся въ одинъ годъ съ другимъ, по цыклу). 3) *дж. мат.* поясъ (золотой или серебряный, у *кирг.* широкій, сотканный изъ шерсти), что называется также قورقوشاق, поясъ вообще: وبردخى التون وكمشدن اولان كمر قوشاغنه درلركه قورقوشاق درلرينه كمر معناسنه كلورك كل ونوروز لطفى ده كلور بيت كيزيب سياح لاردينك ايلدين ايلكا, تانكيب همت قورين مردانه بيلكا (*дж. сл.*); отсюда *гл. кир.* قورلا. *ад.* قورشامق, *алт.* قورجا опоясать, окружить, قورشاق поясъ (*см.* это слово), *алт.* قورلان и قورجان опоясываться. 3) оружіе (اسلح *к. сл.*), فورجى оруженосецъ — سلاحدار (такъ назывался корпусъ кавалеріи, составленной изъ благороднаго класса племенъ туркестанскихъ, при персид. дворѣ шаха Исмаила и его династіи, въ родѣ конной гвардіи или кирасиръ. Тимуръ, подъ этимъ именемъ, учредилъ корпусъ *солдатъ хлѣбопашцевъ*, которые оберегали засѣянныя поля), قورجى باشى начальникъ корпуса или гвардіи, قور باشى начальникъ ночнаго дозора (въ туркест. городахъ), قوربيكى начальникъ оружейный, арсенала, قور خانه арсеналъ (*Бурх.*); отсюда же *тат.* قورال оружіе, орудіе, снарядъ всякаго рода, препаратъ, قورالسز, قورالو вооруженный, безоружный, قورالانمق вооружаться, снаряжаться; قورالسزلانمق обезоружиться, *кир.* طوغار قورالارى упряжь (вообще). 4) *дж.* стѣна, строеніе, защита (= قورغان), قورلوق мѣсто обнесенное стѣною, заборомъ, плетнемъ: садъ, хлѣвъ, выгонъ и пр. 5) *алт.* мостъ (съ *монг.*). 6) *дж.* время, случай; обстоятельство: يارسول الله تورت قور دسيار ايمكانديم о посланникъ божій! я былъ въ затрудненіи въ четырехъ случаяхъ (далѣе по исчисленіи этихъ случаевъ, Гавріилъ отвѣчаетъ Мухаммеду: بو قصص — تورت وقتدا ايمكانديم — 136), قورون во время, كيچقورون въ позднее время. 7) *дж.* пустой (можетъ быть вмѣсто قورو — خالى *к. сл.*). 8) *кир.* роды куръ: глухарь, тетеревъ и *бѣлая* куропатка. 9) *кир. куръ вм.* كور или صوقر, слѣпой, صوقر بولمق=قور بولمق.

каз. قورا *кора*, قوره, дворъ, *кир.* хлѣвъ для барановъ (рядомъ съ землянкой), اط قورا конюшня, قورالى огороженный, огородъ, قوراحى дворникъ, قورا جيلاك малина, قورا صالمق, قورالامق дворъ огораживать, загородить, قويون الدروب قوراسين بسركيتكان بيكار безполезно укрѣплять хлѣвъ, когда уже далъ унести (волкамъ) барановъ (*послов.*).

кир. قورابا *кураба*, закваска для овечьяго или коровьяго молока.

кир. قوراز *куразъ* (изъ *п.* خروس) пѣтухъ, خوراز نوب حور ايدى ходитъ пѣтушась.

алт. قوراغان *кураганъ*, ягненокъ (*мон.* *хурианъ*).

кир. قوراق *куракъ*, вершина съ листьями камыша (киргизы ихъ косятъ и заготовляютъ на зиму для скота, тамъ гдѣ нѣтъ сѣнокоса).

кир. قوراك *куракъ* (*вм. п* خوراك) пища, припасъ, кормъ, قوراك قيلو пропитывать, содержать, من كيلكانجه قوراك قيلاتور до моего возвращенія, пропитывай себя.

тат. قورال *см.* قور — 3.

кир. قورالاى *куралай*, вѣтряное и дождливое время года, начинающееся около 10 мая (по толкованію киргизовъ, *куралай* по башкирски значитъ дѣтенышъ дикой козы, который только что родившись въ это время, обмывается дождемъ и учится бѣгать по вѣтру).

кир. قورامسان *курамсакъ*, колчанъ со стрѣлами.

кир. каз. قورامق *курамакъ* 1) = قرامق сшивать изъ лоскутьевъ, наставлять (когда недостаетъ матеріи). 2) *кир.* убывать, недоставать: نينك قورايدى что у тебя убываетъ? (почему-бы не сдѣлать?).

алт. قوران *куранъ*, дикій козелъ, козуля (самецъ).

каз. башк. قورای *курай*, قورا 1) инструментъ, сдѣланный изъ простой дудки, дудка. 2) قورای родъ травы лоскутника (пища овецъ).

тур. قور باغه *кур-бага*, قوربغه лягушка (*вм.* قوروبغه простая, обнаженная черепаха), قوربغه اوتى родъ гусиной лапки (*раст.*), قور باغه طاشى жабикъ (камень).

алт. قوربولو *корболо*, пустить отрасли, развѣтвляться.

дж. алт. قورت *куртъ*, قرت, قورط *тур. ад.* также قورد 1) червь, червякъ (*к. сл.* قورتون = *п.* كرم), قوردانشى — *эшени*, корь (болѣзнь), يلجه سى — змѣевикъ (*раст.*), انك قوردى мокрица, يغك قوردى червь точащій дерево, قورت шелковичн. червякъ (*см.* ابيك), قورت تموجى пчела, اومارطا, بال, قورت اناسى матка пчелъ, بنير قوردى червякъ въ сырѣ, *каз* صورى قورت трутень, *кир.* قورت ارا тарантулъ черный (lycosa nigra), — قزل глистъ, *каз.* قورت ايريمجك сыръ, крутъ, *кир.* قورتتاوچ деревянное орудіе, которымъ снимаютъ червей со скота, قورت انار червь точитъ, تشى قورت انار зубъ портится, قورتلو съ червями, червоточный, *ад.* قورت بسلمك воспитывать червей шелковичныхъ, *башк. каз.* قورتلو اعاج бортовое дерево, въ которомъ содержатъ пчелъ, улей, قورتلانمق, *кир. алт.* قورتتان покрыться червями, очервивѣть (болѣзнь животн.), *тур.* قورتلنمق б. изъѣдену червями. 2) волкъ, *тур.* قورت دهارى бпрючина (Redhouse), قوردلنكى галопъ лошади, اسكى قورت старый волкъ, *мет.* извѣстный плутъ, قورد فيونه كيرور كبى какъ волкъ входящій въ стадо овецъ.

тур. тат. قورتارمق *куртармакъ* (въ *тат.* также قوتارمق), *дж.* قوتقارمق, قوتقارمق (*пов.* قوتقارو и قوتقار) освободить, избавить, спасти, въ *ад.* также кончить, قورتاروجى, قوتقاروجى, *тур.*

قوتلاريجى, قورتاريجى, избавитель, спаситель, قوتقاروب المق выручить, قوتقارتمق *пон.* قورتارتمق, قورتولمق, قورتلمق, *дж. кир.* قوتقولمق, قوتولمق (*пов.* قوتول) *стр.* а) б. избавлену, спастись: كه بدايع الوسطده در شعرده كلور بيت نيجه قيلغاى درد دل هردم سنكا اى جان اجل, رحم ايتيب اندين مينى (*дж. сл.*), قوتقار اوزونك داغى قوتول قوتولغاييز=*тур.* قورتولوروز, قورتولوب=قورتولوب, b) кончиться, въ *алт.* сокращенно قودوباس *вм.* قوتالماس некончится: قوبادى انينك فاجاندا قودوباس радость его (Бога) никогда не кончится; قوتولتمق اونكد امكان قوتولادى اوى داى بلادن кто молчитъ, тотъ избавляется большой (въ величину дома) бѣды (*послов.*).

кир. قورتبا *куртпа*, бѣлуга.

кир. قورتق *кортукъ*, кила́ у барана.

каз. قورتقا *куртка*, старуха (у *сиб. тат. куртыякъ*).

кир. قورتولتاى *куртултай*, ремеза (птичка, гнѣздомъ ея лечатся), قورتولتاى اوياسى (гнѣздо этой птички) *мет.* впадина надъ ключицей.

алт. قورتون *кортонъ*, удалый, проворный (*монг. хурдунъ*).

алт. قورتى *кортыı*, налимъ (gadus lota).

алт. قورچ *курчъ*, острый (топоръ и пр. *монг. хурца*); бойкій, остроумный, قورچوت острить, наточить.

дагест. قورجا *курджа*, фундаментъ.

каз. قورچاق *курчакъ*, въ *кашг.* قوغورچاق 1) статуя, кукла. 2) *кашг. корчакъ*, очень высокій или очень спѣлый, قورچالمق сдѣлаться высокимъ, вырости, поспѣть, *дж.* قورچالدى=*тур.* بويودى

кир. тоб. قورجانك *курчаӈ*, шолуди, قورجانكغى (=قرجانكغى) шелудивый, قورجالمق чесаться до крови (у *Вамб.*).

خورجن=قورجن

дж. قورجوق *курчукъ* 1) длинные куски войлока, навертываемые персидскими дервишами на войлочную шапку: كه مجالس النفايسده اولكى مجلسده مولانا اشرف وصفنده كلوركه, كربورك اوزا قورجوق جيرمار ايردى — كز دورك كچه تقيه دمكدر (*дж. сл.*). 2) *курджукъ*, длинный занавѣсъ изъ войлока (*Вамб.*). 3) *алт. курчукъ*, мѣхъ (*монг. курче*).

قورجى *см.* قور — 3; قورد=قورت; قورداش, قورداس *см.* قور — 1.

ад. قوردلمق *курдламакъ*, мѣшать.

алт. قوردوى *кордой*, цапля (*Радл.* 165).

قورساق 1)=قارساق, 2)=قورصاق

дж. тат. قورشاق *куршакъ* (отъ قورشامق *вз.* отъ قورمق), *алт.* قورجاق, *осм.* قوشاق *кир.* قوصاق поясъ, قورشاقلو, *алт.* قورجاقتو опоясанный, обведенный чѣмъ, *алт.* قورجو обручъ, قايرجاق قورجولو ящикъ обведенный обручемъ, *тур.* بر باشلى قوشاق женскій поясъ съ одною серебр. бляхою, قورشاق توتمق взяться за поясъ другъ у друга, бороться, قورشامق, *осм.* قوشامق имѣетъ значеніе дѣйствит. залога, обвести кругомъ, окружить, опоясать, что въ *кир.* قورصاو, قورصاب الو — قورصاب كون погода хмурится, *каз.* اوينى طشندن اغاجلار برلن قورشاغان онъ огородилъ свой домъ извнѣ деревьями, دشمن عسكرى قلعه‌نى قورشادى непріятельское войско обложило крѣпость, قورشاتمق *пон.* قوشانمق, قورشانمق, *кир.* قوشانمق, قورصان, *алт.* قورجان *воз.* قورشالق *стр.* б. окружену, обведену, опоясываться, *мет.* рѣшиться на что: *ад.* ادم اجلوقندن اوغورلغه‌ده قورشانور человѣкъ отъ голода

рѣшается даже на воровство. Какъ производный отъ слова قور, *гл.* этотъ въ *дж.* значитъ также: вооружиться, взять на себя защиту: اول قيامتدا شفاعتنك فوريني قورشانيب онъ (Мухамедъ) въ день страшнаго суда, вооружившись защитою заступничества (قصص).

тур. قورشون *куршунъ*, قرشون, свинецъ, пуля свинцовая, قورشون بورى каналъ, свинцовая труба, *кр.* قورشون منزلى разстояніе на ружейн. выстрѣлъ, на полетъ пули (1000 шаговъ), قورشونجى свинцов. дѣлъ мастеръ, قورشونلمق покрыть свинцомъ, قورشونلو свинцовый, قورشونلو محزن названіе квартала въ Галатѣ, близъ таможни, قورشونه طوتمق разстрѣлять, قورشونه طوتلمق б. разстрѣляну.

тур. тат. قورساق *курсакъ*, قورساق قرصاق 1) желудокъ; брюхо; зобъ у птицъ (иначе طاشلق), *тат.* قورصاقلى خاتون беременная женщина, قورصاقلى بولمق, قورصاقلنمق забеременѣть, *тур.* قورصاقسز обжора, ненасытный, *кум.* قورصاعنك ياريسون лопни у тебя животъ! (бранное выраженіе кумыкскихъ женщинъ). 2) *алт. тат.* пища, кушанье: ايحركه قورصاق يوق нѣтъ пищи для ѣды, اشاب ياتـ قورصاغم мнѣ хочется поѣсть, قورصاق ازران пропитываться, قورصاق يمك, قورصاقلانمق, *алт.* قورصاقتان ѣсть, кушать пищу, обѣдать, قورصاقلانب الدى قورصاقتى онъ поѣлъ, قورصاقلانب يمكان كيندە послѣ ѣды.

тур. قورصان *курсанъ*, قرصان (съ *итальян.*) корсаръ, ازباندىد قورصان пиратъ, قورصاناق اتمك заниматься пиратствомъ.

ног. قورعا *корѣа* (كوركا) абрикосъ.

дж. тат. قورعاشن *курғашынъ*, قورغاشون, *к. сл.* قارغاشم, قورقوشون, *тур. ад.* قورقسم (*о*), *осм.* قورشون, *алт. коргажынъ*, свинецъ, قورغاشن اق олово.

قورمق *см.* قورمق—2.

дж. قورغان *курганъ* (отъ корня قورغامق, قورمق), укрѣпленіе, крѣпость (*дж. сл.* حصار معناسنه در), въ *алт. кир. корганъ*, крѣпостная стѣна, قورغانچه цитадель, قورغان بيكى комендантъ крѣпости, قورغان عسكرى бригадн. генералъ (въ Бухарѣ).

алт. قورغوش *кургушъ*, сковорода оловянная.

каз. قورغولدامق *кургулдамакъ*, قورقولتامق, клоктать (курица), قورق насѣдка.

قورفو *Корфу*, островъ на Іонійск. морѣ, обыкновенно произносится قورفه *корфа*, قورفه اطه‌سى

кир. قورق *куркъ*, хрюканье (*тур.* خرلتى), قورق ايتو хрюкать: اولا جوجقه جاتسا قورق ايتارين قويماس свинья и при издыханіи не перестанетъ хрюкать (*послов.*).

тур., тат. قورقمق *коркмакъ*, *ад.* قورخمق (*каз.* произнос. *куркъ*, *алт. корукъ*) бояться, страшиться (съ предлог. دن), قورقو, قورخو, *дж.* قورقوش, قورقونج страхъ, испугъ, боязнь, *алт.* قورقوشتو=*тур.* قورقولو страшный, опасный, قورقونچسز, قورقوسز безъ страха, нестрашный, قورقنجلق страшное состояніе, предметъ внушающій страхъ, قورقوجى боящійся, قورقاق боязливый, трусъ, قورقاق صودن водо-боязливый, бѣшеный, قورقاقلق трусость, малодушіе, *мет.* подлость, قورقولق страхъ; страшилище, чучело; перила, балясы (въ сумасшедш. домѣ), قورقمز ادم безстрашный человѣкъ;

قورقوتمق, قورقتمق *коркатмакъ*, *дж.* قورقوزمق, *алт.* قورقوس *пон.* устрашить, испугать, *алт.* قوقوردم, قوقورت устрашеніе, قورقوتغلامق пугало, قورقوتقوچ застращивать, خدايدن قورقمغاندن فورق бойся того, кто Бога не боится (*поговорка*).

бух. жив. قورقور *куркуръ* (*звукоподр.*) кальянъ, изъ котораго курятъ.

قورقولداى *куркулдай*, птичка поменьше воробья, гнѣздомъ которой лечутъ гонорею (тоже что *кир.* قورتولداى; *Вамб.*).

алт. قورقون *куркунъ*, крыло, кость въ крыльяхъ птицъ.

тур. قورلغان علّتى *курлаганъ-иллети*, болѣзнь ногтей, въ которой они падаютъ.

дж. قورماق *курмакъ* (вѣроятно вмѣсто قوربا غه) лягушка (غوك *к. сл.*).

кир. قورمالا *курмала*, ловить (лошадь), держа съ обоихъ концовъ длинную веревку (что дѣлается нѣсколькими людьми), قورمالاس *мет.* взаимно обязаться: قورمالاسقان فدا قوساقتاغان دوس взаимно обязавшіеся сватья — привязанные друзья (*пословица*, выражающая, вѣроятно ту мысль, что какъ родство однихъ оканчивается по исполненіи обязательствъ, такъ и дружба другихъ—освобожденіемъ отъ привязи).

кир. قورمان *курманъ* (*вм. а.* قربان) жертва, قورمان شالوو жертвоприношеніе, قورمان مايرامى праздникъ жертвоприношенія, قورمان ايى мѣсяцъ ذى الحجه, послѣдній мусульм. мѣсяцъ.

тур. тат. قورمق *курмакъ* 1) приготовить, расположить, возводить, раскинуть, строить, поставить, зарядить (происходитъ отъ *дж.* قور), قورو приготовленіе, расположеніе и пр. چادر قورمق поставить, разбить палатку, دام — раскинуть сѣть, — ساعتى завести часы, *кир.* كينكاس قورو собрать совѣтъ, مجلس قورمق составить собраніе, ياى قوريلمق, قورولمق натянуть лукъ, и قورالمق *воз. стр.* б. приготовлену, поставлену, заряжену, устроиться, قورىلان قانون نامه установленное законо-положеніе, *каз.* بو ملطق يانكغز اوق بلن قورولغان это ружье заряжено только пулею, ايچكى صحبتى قورولدى устроилась попойка (*Баб.*), *кир.* قورالو собраться, اننان موننان قورالار отсюда, оттуда соберется, قورالمه сбродъ, قورالتمق *пон. стр. ад.* اوزندن زاد قورالتمق выдумать что либо, сочинить отъ себя. 2) قورمق *кормакъ* и قورومق *корымакъ*, ограждать, охранять, защищать, оберегать вещь или землю, сдѣлать заповѣднымъ, недоступнымъ для другихъ (такъ киргизы оберегаютъ قورايدى, свои пашни и покосы), قوروللى заповѣдный, قوروجى a) тѣлохранители (охранявшіе и запретныя рощи, въ которыхъ хоронились Чингизиды. — Сборникъ лѣтоп. 1. 36. 44. 194 примѣч. 34. Березина), b) *тур.* قوروجى солдатъ, оставленный въ гарнизонѣ съ содержаніемъ, освобожденный отъ похода, *дж.* قورغامق охранять отъ чужого посягательства, защищать, окружить стѣною, укрѣпить, اكر موندا غى حاكم بوقدر وقتله جاهلى بوقدر حبردين قورغا يالماسه если здѣшній правитель, до сихъ поръ, отъ такого притѣсненія не можетъ (насъ) охранять, قورغانمق *воз.* защищаться, охраняться (отсюда قورغان),

قورغالامق искать у кого защиты, прибѣгнуть подъ защиту, укрываться (напр. войти въ чужую кибитку отъ дождя или отъ преслѣдованія), قورغاداب (форма *кир.* вмѣсто قورغالاب, встрѣч. и у Бабура) скрываясь, защищаясь, بو جنكل لاردا قورغاداب متمردلق قيلب مال بيرماسلار скрываясь и защищаясь въ этихъ лѣсахъ (деревенскій людъ), не даютъ скота (стр. 355), قورغال пунктъ, въ которомъ оба конца цѣпи соединяются: برنسنه نوك ايكى باشى بر يره كلمكه درلركه سبعهٔ سياره ده بهرام شاه شكارده لشكر يله هلاك اولدوغى محلده كلوركه بيت حونكه قورغالغه بيتى اول حركا, خلو بيركيتى لار اياغ بيركا (*дж. сл.*), قوروتمق *пон.* дать защиту, укрыть (*а.* حفظ, اطلال, *п.* درسپركردن); поставить гарнизонъ, قورونمق *воз. пов.* قورون, беречься, защищаться (كندينى صقنمق وحفظ ايلمك), قورونمش защищенный, въ *алт.* قورولا=قورومق, قوروماداب защитивъ, огородивъ, закрѣпивъ (камнями).

قاورمق *коурмакъ*=قورمق

тур. قورمق *кывырмакъ* (=*тат.* قايرمق) засучить, закрутить (усы), завить, подрубить, قورچق *кывырджыкъ*, кудрявый, курчавый (что также قورى *кывры*); баранъ съ короткимъ хвостомъ, قورم букли, завитые волосы, قورتمق *пон.* ايلك قورتمق крутить нитку, قورلق *стр.*

тур. قورنه *курна*, قرنه, ванна, бассейнъ, куда вливается вода, *каз.* قورنا тазъ (*Троян.*).

тур. قورو *кору*, قورى (корень *гл.* قورومق) паркъ, роща, лѣсокъ, قوروغا смотритель лѣсовъ, лѣсничій (дворцовый чиновникъ, имѣющій на откупу всѣ вотчинные лѣса), قوروجى лѣсная стража.

тур. тат. قورو *куру*, قورى, قرو *дж.* قورغ, قوروق, قروق, قرق (*монг. хурай*) 1) сухой, невлажный. 2) пустой, тщетный, безплодный. 3) *тур.* твердая земля, суша, قورو اوت сухая трава, сѣно, *каз.* قرق حوى сухое мельничное колесо, *тоб.* قورى سزلاو ломота, *кр.* قوروسان кремень изъ толченой черепицы, قوروق صقال рѣдкая борода, *алт.* قوروياندى вернулся ни съ чѣмъ, قورو صاليب ايلدى отпустилъ ни съ чѣмъ, اننانك منى قورو صالما не лиши меня этого, قاننك يورتو قورو بولدى домъ хана опустѣлъ (*Радл.* 73), *кир.* قايتقانسنه جارالى قايتا حاودن قورى лучше вернуться съ битвы раненымъ, чѣмъ съ пустыми руками (ни съ чѣмъ, *послов.*): *тур.* قوراق=قورو, сухая погода, безплодная земля, قورافلق, قوريلق *уйг.* قورعاغجملق قوروغاق засуха, безплодность, قوراقلو сухой отъ природы, легко высыхающій. *Производн. гл.* قورومق, قورمق, قوريمق *алт.* قورعا сохнуть, засохнуть (*монг. хурху*—сушить), قوروب=*тур.* قوروب засохнувъ, قوروشتى = قورودى засохъ, *кир. алт.* قورغادى засохъ, قورغا باس не засохнетъ, قوراسيمق разсыхаться, قوراغتمق ссохнуться (кожа), قورامق высохнуть, قورغير да засохнетъ (проклятіе), قوروتمق *пон.* сушить, قوروتوب يبارمك высушить, قورولمق *стр.* قوروملق *пон. стр.* قوروملش высушенный, قورعا صالمق разсохнуться, *кир.* قوروسمق (= قوروشمق *воз.*) скорчиться: ايت ارقاسى قوروستى собака ощетинилась, осердилась, طامور قوروسو судороги, *ад.* قوروننك въ огнѣ сухихъ اوديننه ياشلارده ياناجق

(дровъ) и сырые сгорятъ (*поговорка*: между виновными пострадаютъ и невинные).

алт. قوروت *коротъ* 1) убавиться, выбыть, погибнуть (*монг. хороху*-убавиться). 2) *тат.* = قرب *курутъ*, сыръ. 3) *тур. курвэтъ*, قوروتا (съ *итальян*.) корветъ, воен. корабль.

алт. قوروسقه *куруска*, шкура, мерлушка (*мон хурисху*).

قوروغ, قوروق 1) = قورو 2) = قروغ 3) = قروق

алт. телеут. قوروبكداى *курунда́й*, мятежникъ, бунтовщикъ.

алт. قورولغاق *курулгакъ*, судороги.

тур. قوروم 1) = قروم сажа. 2) *алт. корумъ*, *корымъ*, розсыпь, мелкіе камни, образовавшіеся отъ обрушившейся скалы, قورومدا закласть мелкими камнями: ييستنك كرى ياقسى حوزوزين قويغه صالىب قوروم‌داب صالانتاى нашъ народъ лучшія вещи прячетъ въ пещерахъ и закладываетъ камнями. 3) *алт. коромъ*, послѣ (въ противуположность времени), قوروم كيل послѣ (вечеромъ) приходи, 4) *якут.* бигое кобылье мясо, употребляемое якутами во время свадьбы.

дж. قورومسغمق *курумсагмакъ*, сдѣлаться жертвой (قربان شدن *к. сл.*).

алт. قورومشو *коромшо*, скандалъ (не испорченное ли слово отъ قرمصاق).

алт. قورون *коронъ* 1) горечь, ядъ; бѣдствіе (*монг. хоронъ* — ядъ): بير التايدنك اولونكى قورون بولدى трава на одной лѣсистой горѣ обратилась въ ядъ (*Радл.* 67, 70), قورونغه توشتى попалъ въ бѣду, قوقيى قورون *кокый* — о, горе! 2) *дж. курунъ*, во время (*см.* قور—6).

алт. قورويون *коройонъ* (употребляется вмѣстѣ съ словомъ ارايان): ارايان قورويون ايچيب ياتъ пьетъ вино.

мещер. قوره *курэ*, жердь.

дж. قوريا *курія*, шалашъ, хата изъ камышей (*Вамб.*), по *дж. сл.* всякое строеніе или мѣсто оберегаемое, защищаемое, بوزوق قوريا разрушенное строеніе, развалины: قورى دمكدرحى معناسنه كه سد اسكندريده مقالهٔ عدلده محمود حكايه‌سنده بوزوق قوريا تركسى كلور بوزوق حرابه معناسنه‌در خراب اباد ديدكلرى كسى‌در كه زياده خراب اولمقدن كنايه‌در بيت اوى ايچرا كليم اورنيغه بوريا, كيليب باغ وبستان بوزوق قوريا

قوريش *куришъ*, самая мелкая индійская монета изъ раковинъ, получаемыхъ съ молукскихъ острововъ.

дж. قوريلتاى *курилтай*, قورلتاى, общее собраніе, общій совѣтъ; собраніе гостей, пиръ (جشن *к. сл.*).

тат. قوز *козъ*, *алт. косъ* 1) горячій уголь, жаръ, قوزلامق обратить въ уголь, *кир.* قوزمق возгораться, умножаться, اوت قوزدى огонь разгорѣлся, سوزنكدى قوزدورا بيرمه не умножай слова, не говори много. 2) *тур. ад.* орѣхъ грецкій (*каз.* قوزى), *ад.* قوزقرمق, и иногда قوز, اورمق колоть орѣхи (выраженіе, означающее пороть дичь, чушь городить, хвастать, врать въ свою пользу), سن نه قوزقورسن какую чушь ты несешь? قوز اطمسى Икарія или Никарія, островъ въ Архипелагѣ, *дж.* قوز ثالى орѣховое полѣно.

каз. قوزاق *козакъ* 1) стручокъ, قوزاملامق отпускать стручки, *тоб.* باس قوزادى на колосъ мечется (*раст.*). 2) *тур.* сосновыя шишки; что также:

جام اغاجينك قوزاغى 3) ремесло ткача, قوزاغى ткачъ (у *Вамб.*).

тур. قوزالق *козалакъ*, колпачокъ золотой, серебр. и пр. которымъ прикладывается печать на письмахъ, ايپك قوزالغى или ايپك فوزه‌سى кукóлка, кокóнъ.

дж. قوزدوك *куздукъ*, осленокъ (كرهٔ خر *к. сл.*).

алт. قوزر *козыръ*, крупный, قوزرلا дѣлать крупное, крупнѣть.

кир. каз. قوزغالاق *козгалакъ* (*вм.* قوزى قولاغى) щавель, اطقوزغالاغى конскій щавель.

дж. قوزعامق *козгамакъ*, فوزغامق *пон.* шевелить, двигать, тронуть съ мѣста, разшатать; *мет.* привести въ смущеніе, въ смятеніе, قوزغالمق *стр.* فوزغامق *воз.* шевелиться, тронуться, смущаться, придти въ смятеніе, كونكلوم قوزغاليب كيلدى начало меня сильно мутить, тошнить, قوزغانور = مضطرب اولور *воз.* смушается: خصم نيچه حقير بولسا كونكل قوزغانور врагъ какъ бы презираемъ ни былъ, все таки сердце имъ возмущается, قوزعالان движеніе, смятеніе, революція: اضطراب معناسنه دركه لسان الطيرده قوشلر سيمرغ طلبى شوقندن وجد وحال كلدوكى محلده كلور بيت بيتكاچ اول مجموعغه موندلق قوزعالان, هر بيرى آوارهٔ بى خان ومان (*дж. сл.*), باشيمه قوزعالان كيلدى напали на меня со всѣхъ сторонъ, нашла на меня напасть, قوزغون раздраженный, возбужденный, вызванный, *кир.* سوباك قوزعاو тревожить кости, т. е. говорить объ умершихъ; قوزغالمق значитъ также разсѣяться: اول قوم قوزغالدى этотъ народъ разсѣялся, поднявшись съ постояннаго мѣста жительства, пустился въ разныя стороны.

тур. قوزغون *кузгунъ*, قزغون, *алт.* *кускунъ*, *дж.* قونك 1) воронъ, قوزغون دكزى море вороновъ (Касп. море), يا دولت باشه يا قوزغون لاشه или богатство на голову, или воронъ на трупъ т. е. смерть (*пословица* = русской: или все или ничего, либо панъ, либо пропалъ. 2) *дж. см.* قوزغامق

алт. قوزو *козо*, колокольчикъ (*тат.* قونكراو).

алт. قوزوغو *кожого*, островъ рѣчной.

каз. قوزوق *козукъ*, кедровый орѣхъ, قوزوق اغاجى кедръ, قوزوق قابى орѣшина, въ *алт.* *кузукъ агашъ*, сибирскій кедръ, قوزوقتا собирать кедров. орѣхи, قوزوقتاباى не собравъ орѣховъ.

алт. قوزونك *кожой* (вмѣсто قوزو вмѣстѣ, совокупно, и слова اون, اونك голосъ) пѣніе, قوزونكجى пѣвецъ, قوزونكدو пѣть, قوزونكدوب يرزين пусть пропоетъ

тур. قوزه *коза*, коконъ шелковичный.

тур. ад. قوزى *кузы*, قوزو, *кир.* *козы*, ягненокъ (недавно родившійся); овенъ (знакъ зодіака — قصص — 127), قوزيلو съ ягнятами (овца), *кир.* قوزيلو باعلان قوزى овца трехлѣтняя, قوى жирный или болѣе другихъ крупный ягненокъ, قوزى قولاغى щавель (*раст.*), قوزيلامق ягниться, *кир.* قوى قوزدادى овцы ягнятся (*см.* اى).

а. قوس *кавсъ*, стрѣлецъ (созвѣздіе, соотвѣтствуетъ мѣсяцу Ноябрю — تشرين ثانى), قوس قزح радуга.

кир. قوس 1) = قوش 2) = *п.* خوش, قوسا متكاى = قوشا مدكوى, переби-

вающій, вмѣшивающійся въ разговоръ или въ чье либо дѣло, *гл* قوسا متكابلا

сиб. тат. قوساق *ксакъ*, *алт.* *козакъ*, лопата печная.

тур. قوسطانيه *костанджэ*, Костановицъ, укрѣпл. мѣсто въ Кроаціи.

тур قوسقون *кускунъ*, пахви (*п.* اخكمر), ايره قوسقون باغلمق привязать пахви къ сѣдлу, اتك قوسقونني صيمشدرمق стянуть пахви у лошади.

тур. тат. قوسمق *кусмакъ*, قوزمق *осм.* قوصمق, блевать, рвать кого, قوصقو قوسوق блевотина, *кир.* قوصا тяжелая, смертельная тоска, قوسقوم كيلادى, *тур.* قوصحغم وار меня тошнитъ, хочетъ рвать, قوصمه дѣйствіе рвоты, قوصندى *алт* قوسوب جقارمق, قوزنتى قوسقوش рвота, выблевывать, изрыгать, قوستورمق قوصدرمق *пон.* произвести рвоту, قوصدرو рвотное, قان قوصمق харкать кровью, اجى قوصمق اودكبى рвать желчью.

каз. قوسى *кусы*, гага (птица).

тур. тат. قوش *кушъ*, *кир. кошъ* 1) птица (въ *алт.* *кушъ* также курица), قوشغز, قوشكه, *алт.* قوحوياق, قوشقاجاق قوشچاق птичка, باباقوشى баба-птица, *тур.* قوشباز قوشچى قوشى хавас потатуйка, птицеловъ, птичій охотникъ, птичникъ, тотъ кто ходитъ за птицами; начальникъ птичьей охоты, сокольникъ (*кр. грамат.*), *тур.* قوش اطه‌سى новый портъ (scala-nuova), названіе города и порта въ Ефезскомъ заливѣ, въ малой Азіи, древній Никополисъ (резиденція франц. агента консульства), اتكى —ежóвъ глазъ, дéнежникъ (*раст. п.* تودرى), قوش اوزمى сухой мелкій виноградъ, изюмъ, قوش بورنى птичій клювъ; шиповникъ, قوش سودى птичье молоко, т. е. чего нельзя найти, قوش— спаржа, *алт.* قوس بالازى птенецъ, цыпленокъ, *кир* قوس جولى птичья дорога—млечный путь, قوس كيلماس колючая трава (aconthophillum spinosum), *каз.* قوش يونى птичьи перья, قوشلامق охотиться за птицами, قوشلاق съ охотничьими птицами выѣзжать на охоту, قوش سالمق пускать охотничью птицу, قوش توعمق ловить птицъ (*Бабуръ* на стр 176, описываетъ силокъ, которымъ ловятъ дикихъ птицъ, цаплей, аистовъ и др въ Кабулистанѣ, на берегахъ рѣки Барана, слѣдующимъ образомъ: قوش توتماغى بينك كيفمتى بو تورلوك دوركيم بيركز اتمى اينجكه طناب ايشارلار بو طناب‌نينك بير اوجى دا كزنى بيركيتورلار ينه اوجى داساخدين بيلدوركا باسانتورلار بو بيلدوركانى بيركيتورلار ينه بير بيلاكه يغاج دور اوزون لوعى بير قاريش بولغاى كز طرمدين بو طناب‌نى بو يغاجعه توكانكوجه جرمارلار طناب توكانكاندين سونك بيلدوركانى بيركيتورلار اندين سونك بيلاكه يغاچى طناب اجيدين جيفارورلار طناب جرماغليوكا واك اوى تورار بيلدوركانى ايليكا ساليب كيلادوركان قوس‌نينك الى ساري كزنى اتارلار قوش‌نينك فناتيغه يا بوينيغه توشا جرماشيب قوش بيغلورتمام ياران ايلى بو طريق بيله قالين قوش توتارلار Далѣе говорится, что ловятъ ихъ въ дождливую и темную ночь, когда птицы, боясь хищныхъ звѣрей, всю ночь до утра летаютъ по рѣкѣ вверхъ и внизъ по теченію, и въ это самое время накидываютъ силки). 2) *дж.* охота за птицами (شكار *к. сл.*), قوشلاق мѣсто охоты за птицами, мѣсто изобилующее дичью. 3) *дж.* гаданіе по птицамъ,

ворожба (فال *к сл.*), قوشناچ *кир.* فوحناچ ворожея, гадальщикъ (فال‌بين *к. сл.*). 4) *дж.* мотылекъ: پروانه‌يه درلر كه نوادر الشيادە كلور ست سعله رخساريغه كويكلوم قوشى ايلانه‌دور, تابك ايماس كل سمعيغه بلبل اكر پروانه دور (*дж сл*).

дж قوش *кошъ*, *кир.* قوس *косъ*, *каз.* *кушъ* (*мон.* *хошъ*-пара) 1) пара наполненныхъ виномъ чашъ: مجلسده ايكى‌طولو قدحه درلر كه جفت معناسنه‌در كه نوادر الشيادە كلور بيست كر نوايى بير اياق كاهى ايكارعم دوعى‌عه, زاهد اندين اوزنى غمكين توتسا ايچ تمك ايمدى قوس 2) пара вообще: هر مجلده كه جفت اطلاقى اولسه انده استعمال ايدرلر بته كيم تواريخ اسيادە كلور وجبرايل عليه السلام حبوبات كبلنوروب ادمعه قوش سوروب ايكبن ايكماك فاعده سين اوركانتى здѣсь قوش = *тур.* جفت пара воловъ, جفت سورمك = قوش سورمك пахать, وتنه محسوب الفلوبده كلور كه قوشى قوس ايكى هم زور دهلوان (*дж. сл.*), قوس по парно, вмѣстѣ (برابر جفته جفته). قوس ات пара лошадей, двуконный: سيد طوفان سيدلاجين لاهورد اغى لارعه قوس ات بيله جابتورولدى (*Баб.* 329. — У киргизовъ, قوساط *косать*, называется то, когда одинъ человѣкъ при спѣшной ѣздѣ, беретъ двухъ коней и пересаживается Конная цѣпь вокругъ табуновъ и стадъ во время перекочевки, т. е. табунщики и пастухи ѣдутъ о дву-конь, изъ коихъ на одного садятся и другаго, осѣдланнаго, ведутъ на длинной привязи къ сѣдлу, позволяющей ему пастись на ходу; когда одинъ конь устанетъ, то верховой пересаживается на другаго, и это дѣлается очень ловко даже на маршъ-маршѣ. На баранту, на грабежъ и при преслѣдованіи барантовщиковъ, отправляются о дву-конь, чтобы пересѣсть, если одного убьютъ; а кокандцы, ташкендцы и при веденіи войны выѣзжаютъ о дву-конь; бѣдные же *джатаки*, кочующіе близъ русскихъ поселеній часто ѣздятъ вдвоемъ на одной лошади или на быкѣ. Соврем. 1864 Іюнь, Кирг. степь Губарева, стр. 368), *кир.* قوس اياق земляной заяцъ, тушканчикъ, قوس اغاس дерево сросшееся въ одно отъ двухъ корней, قوساوز двухствольное ружье, قوشه ملتى двухударное ружье, قوسياس верблюдъ съ близкими другъ отъ друга горбами (помѣсь одногорбаго верблюда съ двугорбой верблюдицей), قوس حاوربن стрѣла съ раздвоеннымъ наконечникомъ, قوس طامغه клеймо состоящее изъ двухъ палокъ 11, قوس‌طامغه‌لى названіе племени во внутренней Ордѣ, *гл.* قوشلاندرمق, قوشلامق, спарить, поставить по парно, قوسايتماق *кошайтмакъ*, пѣть дуэтъ, пѣть вмѣстѣ (*Вамб*) قوش قورقغانغه казаться вдвойнѣ, *кир.* كورغك قوس كورنادى устрашенному все кажется вдвойнѣ (*послов.* = у страха глаза велики). 3) *алт.* *кошъ*, двойной вьюкъ (равновѣсно наложенный на обѣ стороны животнаго), قوشتو вьючить, قوشنوى рядомъ, ايلدار قوشنوى توريات юрты стоятъ рядомъ, قوشنون рядомъ быть, сообщаться. 4) قوش *кошъ*, правильнѣе قووس *коушъ*, *кир.* قوس, قووس *коусъ*, дупло, дуплистый, пустой, قوش طباق плоское блюдо, *кир* قووستا выдолбить. Отъ первоначальнаго значенія, слово это приняло значеніе, какъ напр. въ *башкир.* *шалаша*, *лачуги*, балагана, въ которомъ живутъ пастухи или ры-

баки, *палатки* на время поставленной, въ *кир.* походной кибитки, жулямейки, въ *бухар.* тоже значеніе, ставка, лагерь. Отсюда, какъ мнѣ кажется, слѣдуетъ производить значеніе выраженія *кир.* قوس اغاسی распорядитель караваномъ кочевки, старшина въ походѣ, а теперь употребляется какъ титулъ: *господинъ*, лицо весьма уважаемое, отъ того же значенія *бух.* и *хив.* قوش بکی нынѣ употребляется какъ титулъ высокаго гражд чина, перваго министра (у *Вамб.* начальникъ служителей или чиновниковъ хана, первый министръ; произносятъ также *кушъ беги.* По заимствованію отъ татаръ, *кошемъ* называлась и главная квартира запорожскаго войска, состоявшаго изъ людей неосѣдлыхъ, но готовыхъ всегда переноситься съ мѣста на мѣсто. См. о Бухарѣ, Григорьева, примѣч. 69, стр. 87), قوشخان гостинница (у *Вамб*), *башк.* قووش بالو тоня, قووشتاش, *кир.* قوستاس помѣщающіеся въ одной кибиткѣ, сожители, товарищи,—отсюда же составное قوشارتا *вм.* قوش اورتا сожительница, жена (т. е. для кого кибитка, домъ пополамъ—زن هم‌عمر *к. сл.*), *башк.* قوس اول کوچملو нѣсколько кибитокъ кочевыхъ, соединенныхъ камышемъ, въ видѣ забора, *бух.* سوای قوش однокашникъ, походный товарищъ.

дж. قوشار *кошаръ*, вина, проступокъ друга (مباحث دوست *к. сл.*)

тур. قوشاق *кушакъ* 1) поясъ (*см.* قورشاق, гдѣ и *гл.* قوشاغق, قوشاغق).

ад. قوشانتی *кошанти*, приданое приносимое невѣстою изъ отцовскаго дома.

башк. قوشباو *кошбавъ* (افچه) мелкія серебр. монеты (привѣшиваемыя къ косѣ).

каз. قوشطان *кошманъ*, ябедникъ, клеветникъ, лицемѣръ, قوشطاللق ябедничество, лицемѣріе (у другихъ татаръ это слово употребляется въ значеніи: забавный, веселый, смышленый, острякъ,—можетъ быть изъ *пер.* خوشتاب).

тур قوشلو *кушлукъ*, قوشلو وقتی время или часъ посреди утра и полдня, قوشلقن اورته около этого времени, قوشلو ровно въ этотъ часъ, точь въ точь среди утра, قوشلو کنج время передъ *кушлукомъ*, قوشلو صبا тоже время, нѣсколько ближе къ полудню, قوشلو طعامی, بیکی завтракъ утренній до полудня.

тур. тат. قوشمق *кошмакъ*, *каз. кушмакъ ад.* также *ковушмакъ*, *кир. космакъ*, (отъ слово قوش пара) присоединить, приставить, приложить, нарядить, прибавить или смѣшать, позволить или поручить сдѣлать, постановить (правило, законъ); заложить лошадь, قوشو прибавленіе, прибавка, нарядъ, въ *алт.* قوزو *кожо* вмѣстѣ, *кир.* قوشتی произносится قوسسی قوسسی بالا, прислуга во время путешествія или похода, которая смотритъ за лошадьми, сѣдлаетъ ихъ и пр. (простая прислуга такъ не называется), *кир* قوساق a) подруга, b) кушакъ, c) рядъ овецъ или козъ привязанныхъ къ веревкѣ головами вмѣстѣ, а задомъ врозь, d) лошадь привязанная рядомъ къ той на которой сидитъ ѣздокъ, قوسافتا привязать вмѣстѣ, قوسافتاب جباردی привязавъ двухъ животныхъ вмѣстѣ, отправилъ, قوسارلان ѣхать, держа въ поводу другую лошадь; *каз.* قوسقان то что приставлено, назначенный, опредѣлен-

ный, خدا اینتك قوشقانني حد ارغه كيراك надо переносить то, что опредѣлено Богомъ, *кир.* قدای قوسقان بیلس Богомъ данный знакомецъ, قوشم, قوشمه, приставленный, прибавочное, *каз.* قوشم اسم прозваніе, прозвище. *Производные и составные: каз.* قوشورمق, قوشدرمق, *тур.* قوشترمق *пон.* заставить соединить, велѣть пристать, заставить сопутствовать, дать эскортъ; велѣть запречь лошадь, قول قوشورمق=*тур.* ال قاوشترمق сложить руки на груди, *мет.* б. въ услуженіи, *тур* قوشس бѣгъ, скачка, قوشمق *вз.* бѣжать вмѣстѣ къ одному мѣсту, вмѣстѣ прибѣжать, قوشلمق *стр.* б. приставлену, присоединену, сопровождаться, сойтись, б. наряжену, запряжену, *дж.* قوشولغوجی=*тур.* جلب قوشاجی пристающій къ кому, бывающій съ кѣмъ вмѣстѣ, *ад.* فلانه قوشلوب كيدر онъ ѣдетъ вмѣстѣ съ такимъ-то, عرابه‌يه قوشلان ات лошадь запряженная въ телѣгу,, قوشلوب قاجمق б. увозиму, *дж.* قوشولمامقه براتورور сплится къ соединенію (*Аб. Г.*), *алт* صوقوزولدی вода прибыла, *кир.* طاو طاوعه قوسولماس гора съ горой не сходится, народъ съ народомъ сойдется (*послов.*), *дж.* قوشولتوق обниманіе, объятіе (بغل *к. сл.*), قوشولدورمق *пон. стр.* قوشولدورغوجی вмѣстѣ присоединяющій (باه قوشولدروجی), قوشونمق *воз.* придаваться, примѣшиваться, *дж.* قوشامه قوشونمه=*тур.* جلب قوشمه придаваніе, приставленіе, قوشوندی примѣсь, подмѣсь, قوشونديلامق примѣшивать, *кир.* قوسورمق *косырынмакъ*, съежиться отъ гнѣва (какъ звѣрь); اد قوشمق дать имя, прозвать, اتلری قوشمق запрячь лошадей, — ادم дать людей, эскортъ, — عسكر дать войско, — يولداش дать товарища, дать конвой, *дж* اسلمك قوشماق ударить въ непріятеля, атаковать (*Баб.* 484), انكی عسكری بربرينه قوشدی онъ соединилъ два войска, انی خدمتكا قوشدم я опредѣлилъ его къ должности, на службу, من انی كلوركا قوسدوم я ему приказалъ придти, صو برلن سوتنی قوشادور онъ мѣшаетъ молоко съ водою, *алт.* اراقه صوقوستی смѣшалъ вино съ водою, *алт.* قوزو بارمايدم вмѣстѣ не пойду. Въ составныхъ глаголахъ въ формѣ дѣепричастія на ب, قوشوب. выражаетъ присовокупленіе къ начатому дѣйствію еще другаго дѣйствія: اولجادی قوشوب онъ примѣрилъ, قوشوب صدوردی придавилъ, صالدم — прикладывалъ, صايمق — включить, طابلاديلار — при этомъ упрекнули, بيرمك, بيارمك — вмѣстѣ, совокупно послать, присовокупить, تيوش دولغاندی اوستون ينه اچه قوشوب يباردی сверхъ должнаго, еще присовокупилъ деньги

дж. قوشوق *кошукъ*, названіе пѣнія, куплета, дуэта (въ музыкальномъ искусствѣ называемомъ *ургушмекъ*: اورغوشمك اصولنده ايرلكن تركيبه درلركه ميزان الاوزانده بر تركيبده كلوريانا قوشوق دوركيم اورغوشمك اصولی داشايع دور *см.* دويوق).

дж. قوشون *кошунъ*, قشون, то число войска, которое назначено выставить городу или области, контингентъ войска, армія собравшаяся въ походъ, отрядъ, эскадронъ (جنكده صف والای معناسنه در *дж. сл.*), قوشون تارتمق вести войско, въ смыслѣ: начать сраженіе, قوشون تارتيب كيلمك придти съ войскомъ для сраженія.

каз. قوصای *косай*, сажень дровъ.

кир. قوصاق *косбакъ*, верблюдъ отъ помѣси одногорбаго (بار) съ двугорбымъ (تويه).

тоб. قوصمق *космакъ*, чернѣть (о желѣзѣ).

башк. قوطارمق *кутармакъ*, изломать (=واتمق).

дж. قوطان *котанъ* 1) пеликанъ (سقا значитъ шегленокъ и также *пеликанъ*, что здѣсь и разумѣется سقا قوشنه درلركه سد اسكندر بنا كلور بيت قوطانينك اولوقوس ارانی بار, ولی سنقور البيدا حانی بار у *Вамб.* قوتان потатуйка). 2)=قوتان

алт. قوعوت *коотъ*, утѣшеніе, отрада, наслажденіе: ساعشقه قوعوت توشتی утѣшился, почувствовалъ въ душѣ отраду, قوعوتنون ايتتی утѣшилъ, *воз.* утѣшиться.

алт. قوعولون *коолонъ*, громко говорить, шумѣть.

кир. алт. قوغا *кога*, قوغو *кого*, куга, родъ камыша, палочникъ (typha)

алт. قوعمق *когмакъ*, толкнуть, гнать.

алт. قوغو *кого*, *коокъ* остатки отъ угольевъ, пепелъ: كول قوعوزين اوروب ايندی разсѣялъ остатокъ отъ пепла (*Радл.* 77), въ *конд.* قوعولوق горячій уголь.

тур. قوغو *кугу*, قوعی, *тат.* قو *кӯ*, قوو лебедь (*монг. жунг.*), *уйг.* قوقو дикій гусь.

касим. тат. قوغوت *коготъ*, зеленая трава, من بوكون قوعوت اوسندە بولدوم я ходилъ сегодня по травѣ, تويیل نوده قوغوت از اوسكان въ нынѣшнемъ году, на лугу мало выросло травы (слово это вѣроятно составлено изъ كوك зеленый, и اوت трава).

кашг. قوغورحاق *когурджакъ*, кукла, маріонетка (у *Вамб.*).

тоб. قوغوز *кугузъ*, пустой, قوعوزلق пустота, قوغوزلاعق запустѣть, قوغوزلاغان запустѣлый.

тур. قوغوش *кугушъ* (простон. *ковушъ*) самый нижній этажъ (гдѣ живутъ, въ большихъ домахъ Турціи, служители, يتاق قوعوشی спальныя комнаты (для учениковъ, иначе خابحانه. Сравни съ словомъ قوس—4).

дж. قوعوش *когушъ*, стонъ, громкое рыданіе (ير ناله *к. сл.* сравни съ *кир.* قوقی).

тоб. قوغوم *когумъ*, подгорѣлое.

тур. قوغه *кога* (простон. *кова*, *к сл.* قاوغه) ведро, шайка. большая бадья изъ кожи (*кир. кауга* — большое ведро, которымъ изъ степныхъ колодцевъ черпаютъ воду и вливаютъ въ жолобъ водопоя; оно бываетъ прикрѣплено къ длинной рукояткѣ, называемой قاوغه صابی). 2) *дж.* водолей (созвѣздіе, قصص — 127; въ томъ и другомъ значеніи въ *дж.* произносится также قويغه *койга*: بكاردن صوجقارحق قوغه يه درلركه مجنون وليلی ده معراج ده برج دلوی مراد ايدينوب يازرلر *дж. сл*).

тур. قوق *кывыкъ*, اود قوعی пламя огня.

каз. قوق *коукъ*, قاوق 1) плоть на головѣ, струпъ (въ *алт. кокъ*), قوقلانمق имѣть плоть на головѣ. 2) *тур. ковукъ*, *кавукъ*, *тат. куукъ*, мочев. пузырь, кила, грыжа, *кир.* طوتلغان فوق каменная болѣзнь, *алт.* اويدنك قوعی бычачій пузырь.

кир. قوقانكدا *кукайда*, ايتو قوقانك, подпрыгивать на сѣдлѣ, отъ неумѣнья

ѣздить верхомъ. *мет.* пѣтушиться, важничать.

алт قوقان *коканъ*, быстый взглядъ: اوى قوقان ايديب глядь туда! ميى‌قوقان ايديب глядь сюда!

кир. قوقاى *кокай*, выпрямляться (о походкѣ, о посадкѣ на конѣ).

кир. قوق تك *кок-пекъ*, дровяникъ (*раст.* его видъ: obione porthulacoides — хорошее топливо).

алт. قوقر *кокыръ*, шутка, قوقرلا шутить (въ *кондом.* قار داقناں).

тур. قوقلا, قوقله кукла.

тур. قوقو *коку*, *ад.* قوخو, запахъ, *каз* قحو *коху*, *тур* پرامز قوقو зловоніе, قوقولو имѣющій запахъ. خوس قوقولو благовонный, نيجه‌در قوقوسى какого запаха? (духи). قوقمق, قوقومق пахнуть, издавать запахъ, ايو قوقمق хорошо пахнуть, قوقوتمق *пон.* придать чему запахъ, قوقلمق, قوقولمق обонять, нюхать, *каз.* قحولامق испускать запахъ, зловоніе, протухнуть, قوقولتمق дать понюхать.

тур. قوقوغدمق *кокудамакъ*, ققلمق *кукаламакъ*, кудахтать, клохтать (*а.* طاوق قوقوعدمه‌سى, *п.* كراخيدن, نقنق, قوق), ققلامه‌سى кудахтанье курицы.

тур. قوقوشى *куку-кушу*, кукушка.

ног. قوقوك *кукукъ*, черносливъ.

тур. قوقونا *кокона* (изъ *новогреч.*) госпожа, хозяйка дома.

п. тур. قوقه *кука*, колпакъ или шапка съ перьями, которую имѣли право носить князья Валахіи и Молдавіи, и командиры янычаровъ.

кир. алт. قوقى *кокый*, крикъ отчаянія, قوقيلا издавать крикъ отчаянія.

кир. قوك *конъ*, мясо на бедрѣ (у животн.).

сиб. тат قوكاراق *конъаракъ*, жаровня, сковорода.

тур قوكاق *конакъ*, قوكى, قوناق (= *каз.* قوق) плоть на головѣ.

тоб. кир قوكرامق *конърамакъ*, звенѣть, звучать, قوكراو, قوكراو колокольчикъ, *алт.* قوكورو *конору*, колоколъ (*монг. хонхо*), قوكراولى звонкій, звучащій.

дж. قوكر *конгузъ*, قوكغز, قونكغوزغان (قص — 50), *к. сл.* قوغوز, *кир алт.* *конъысъ*, жукъ черный (كرم بردده است).

кир قوكسو *конъсу*, человѣкъ живущій въ аулѣ подъ покровительствомъ, въ *тур* قوكسو, قوشنى, простон قومشو *комшу*, сокращ قوشو, сосѣдъ (*а* جار, مجاور), قوكسولق сосѣдство.

каз. قوكغر *конъгуръ*, *дж.* قونغر, قونغار (*Баб.*), темно-русый, *кир. алт.* *конъыръ*, темно-сѣрый, смуглый, قوكر فاز сѣрый гусь, قوكر صالقين холодъ въ сѣрый день, قوكمر فاس темно русыя брови, قونكرات, قونغرات, قنغرات лошадь темно-русой масти (въ *алт* каурой); соб. имя племени узбековъ и города въ Хивѣ, قنغرات وقبات названіе двухъ племенъ джагатайскихъ, принадлежащихъ къ древнѣйшимъ ханскимъ родамъ (*дж. сл.*).

а قول *кавлъ*, *мн* اقوال, اقاويل, слово, мнѣніе, согласіе, فلانكمسنه‌ك قولنده по словамъ или по мнѣнію такого-то, قول اتمك сказать, говорить; условиться, сговориться, что также قوللشمق *кавыллашмакъ*

дж. тат. قول *колъ*, *мн* قوللار, въ *алт. колдоръ* 1) рука, членъ тѣла отъ плечъ до кисти. 2) передняя нога у животныхъ (что въ *алт.* также كدك قول *кедекъ-колъ*). 3) рукавъ рѣки. 4)

тур. патруль, дозоръ, قول دولاشمق ходить дозоромъ. 5) *дж* центръ арміи (пишется также عول у *Баб.*). 6) сторона, крыло, флангъ, اونك قول правая рука, правая сторона, правое крыло, سول قول лѣвая рука, лѣвое крыло, ارد قول арріергардъ, غول برانغار و جوانغار центръ, правое и лѣвое крыло. Другія названія частей арміи: هراولی برانغار авангардъ праваго крыла, هر اولی جوانغار авангардъ лѣваго крыла, جناول фронтъ прав. крыла, هر اولی جناول авангардъ фронта прав. крыла, شقاول фронтъ лѣваго крыла, هر اولی شقاول авангардъ его, هر اولی بزرك большой авангардъ, هراول هر اولی передовой отрядъ авангарда, قراول легкій отрядъ, ведетъ (*см.* Instit. de Timour. (У *Баб.* برانغار اونك правое и лѣвое крыло, جوانغار قول وسول правая и лѣвая дивизія, اونك وسول правый и лѣвый флангъ. Далѣе онъ говоритъ, что хотя слова: برانغار واونك قول واونك يان означаютъ *правый*, но для отличія праваго и лѣваго въ каждой части арміи, онъ дѣлаетъ такое различіе: اما تشخيص معانی مختلفه اوجون تعبير الفاظه اطلاق قديم جنانچه ميمنه وميسره كيم برانغار وجوانغار ديرلار يسالغه قلبنی غول ديرلار ميمنه وميسره غول عه داخل يوقتورور اوجون موندا اول نوع ايری فوجنی اوشال حراقت ته خود برانغار وجوانغار ايتيب بولدی ينه غول كيم فوج عليحده دور يمين ويسارنی امتياز اوجون اونك وسول قول بيتيلدی ينه غولدا كيم تابين خاصه بولور يمين ويسارينی اونك يان وسول يان ايتيب بولدی ينه خاصه تابين كيم بوی تيكنی دور تركی لغظی دا مجردنی هم بوی ديرلار موندا اول بوی مراد ايماس دوريقين مراد بولورلار

انينك يمين ويسارينی اونك وسول ات قويولدی (*стр.* 266), т. е. правое и лѣвое крыло арміи, составляя отдѣльный отъ центра корпусъ, назывались برانغار وجوانغار Центръ, составляя отдѣльный корпусъ, его правая и лѣвая стороны назывались اونك قول وسول قول Въ центрѣ находился отрядъ подъ командою его самаго — تابين خاصه, котораго правая и лѣвая стороны назывались اونك يان وسول يان Въ этомъ отрядѣ состояла его собственная гвардія — يقين بوی, которой правая и лѣвая стороны назывались اونك وسول); *тур.* قولاق сухорукій или однорукій, قولماغ, قولباغ браслетъ, *дж.* قولحاق земледѣльч. ручная машина; рукавицы, нáручи кольчужные; браслетъ въ *тур* قولجق (*к. сл.* دستانه), *дж.* قولداش товарищъ, помощникъ, другъ (يارو يولداش ودستكير) : بخشی قولداش جانغه اسايش хорошій помощникъ — спокойствіе души, انبيالار قولداشلیغ товарищи пророковъ, قولداعی имѣющій товарища (قصص), имѣющійся въ рукѣ, при себѣ, подъ рукой, ручной, قوللق то что для рукъ, муфта и пр. *тур.* قول اغاسی взводн. командиръ, *кир.* قول اوراق серпъ, قول ايشی рукодѣлье, *каз.* قول بيكلكی задатокъ, *кир.* قول صرتی тылъ руки, *башк* قول حزالاری побои. *Производные и составные:* قوللامق брать въ руки, получить, *дж.* قولداميق руками вынимать, дѣлать операцію при родахъ: взять за руку, оказать защиту, помощь: الين طوتمق ودستكير اولمق دمكدركه سد اسكندريده نوابی حضرتلری طالع وبخت دين مدداستدكی محلده كلور بست كرم ايلاب ايكی قولوم قولداكيز, سوز اقليمی ساری مينی

يولد انكير (*дж. сл.*), علمادين بودور مينسك تيلاكيم, قولد اعايلار بو ايش ارا بيلاكيم просьба моя къ ученымъ улемамъ состоитъ въ томъ, чтобы они *помогли* (поддержали руку) въ этомъ дѣлѣ (т. е. въ религіозн. наставленіи,—*Баб.* хрестом. Березина II ч. стр. 271 كتاب خاتمه سى), *кир.* قولداب تур помоги, поддержи! قولدامسا если не поможетъ, قولدابو *воз.* постоянно пользоваться чѣмъ нибудь, قول المق взять руку, проститься: قولنكزدى اليم ديب كيلوب ايديم пришелъ-было проститься съ вами, *кир* براودنك قولين الوو взять чью руку, т. е. получить благословеніе муллы, или расположеніе важнаго лица, قولغه المق взять въ руки, во власть, *алт.* قول بيرمك помочь, *мет.* дать слово, обѣщаніе; اى قاتغاقارا قالان بيريب قول توتمق تورارغا قولدورين بيركاندار обѣщались платить дань бѣлому царю (телеуты), قول توتمق держать, поднять руку, т. е. просить, قولغه توتدرمق дать въ руки, вручить, قول توتسمق взять другъ у друга руку, въ знакъ вѣрности даннаго слова, قول سالمق, قويمق, باصمق, جيكمك руку приложить, подписаться, قول صالو подпись, рукоприкладство, بوكاغذدا باصو انينك قولى بار на этой бумагѣ есть его рука, его подпись, قول قولغه صالمق взяться подъ руки, *дж.* قول ساليب اوتمك (دريانى) переплыть (рѣку), перейти ее вплавь, что также قول بيله دستك بيله اوتمك (*Баб.* 470, 474), *каз.* قول جاتمى бить въ ладоши, صوعمق — бить по рукамъ, т. е. согласиться въ продажѣ, условіяхъ, *дж.* يتسمك — удаваться, успѣвать: او اولامغه قولوم يتسماى не успѣваю, не удается поохотиться (*Аб Г.*), يتمك, قول يتمك доставать, не доставать рукой, т. е. быть или не быть въ состояніи овладѣть какимъ нибудь дѣломъ, человѣкомъ, *мет.* справиться съ кѣмъ, наказать, قول استدا بولمق б. подъ рукою, подъ начальствомъ, подъ властью, *каз.* قول استداغى подчиненный и пр. قول اوستن بولمق имѣть верхъ, перевѣсъ, побѣдить, начальствовать, قول اوستنلك перевѣсъ, побѣда; начальство, بوايس اننك قولندن كيلور, كيلماس это дѣло онъ можетъ, не можетъ исполнить, قولى احمق или قوللو احمق съ открытой рукой, щедрый, тароватый, قولوم اچى يوزوم اق у щедраго человѣка совѣсть чиста (*послов.*), قولى قاتيق *мет.* скупой.

дж. قول *колъ* 1) холмы по скату горы, соединяющіеся съ степью: تاغ اتكنده اولان تپه‌لره دركه سحرايه ملحق اولا (*дж. сл.*); но у *Баб.* въ значеніи ложа, бассейна рѣки: بير سوسيز قولدا توشولدى остановились въ бассейнѣ безводной рѣки, и далѣе: اوشبو قوروق رودتين سحر كوحوب утромъ снявшись съ этого высохшаго русла (*стр.* 184). 2) *башк.* оврагъ, грива, قول اولو большой оврагъ. 3) *алт.* кусокъ, штука: ايكى قول يوس два куска нанки (въ этомъ значеніи принято *метафорически* отъ слова *рука*).

тур. тат. قول *кулъ*, قل, рабъ, невольникъ, крестьянинъ; слуга, что въ *уйг.* قول كشى, *кир.* قول طووما (*вм.* قول طووما) доморощенный слуга, قوللو, *кир.* قولدوق рабство, услуга, служеніе; покорность, преданность (въ Бухарѣ: قوللوق гауптвахта), قوللغحى служитель, лакей, قره قوللغحى поваренокъ; капралъ въ бывшемъ корпусѣ янычаровъ, *башк.*

قولجيلق услуга, قوللق اتمك служить; молиться, *кир.* الداغه قولدوق ايتو молиться Богу, *алт.* ازى توزونك اوحون قولدوق ايتتم благодарю тебя за хлѣбъ, за соль, *тур.* قوللقدن جقارمق или قوللقدن مردود اتمك уволить, отставить отъ службы (въ *осм.* говорится болѣе о солдатахъ), قول اولمق *дж.* قولومق б. рабомъ, служить (بنده‌كى كردن *к. сл.*), *тат.* قول اولتورمق *башк.* — قيل, поселить крестьянъ, قول اولتورلغان ير земля, населенная крестьянами, *кир.* ولدى ماماتانسون ديسنك الوصقه صات если хочешь, чтобы рабъ твой похвалился, продай его подальше отъ себя (*послов.*).

кир. алт. قولا *кула* 1) саврасый (масть лошади, *монг. хула*), въ *тат.* قوله каурая, въ *уйг.* рыже-чалая, въ *тур.* قولا ات гнѣдая лошадь. 2) *тат.* зеленая мѣдь. 3) *башк* = فيلا

кир. قولابا *кулаба*, дрянь, нелѣпость كوب ارتق سويلمه قولاباسن شيغارسن слишкомъ много не говори, а то договоришься до нелѣпости (*послов.*).

тур. тат. قولاج (چ) *куладжъ*, *кир. алт.* قولاش, мѣра двухъ рукъ, вытянутыхъ въ длину, сажень маховая = 6 англ. футамъ, قولاجلامق мѣрить саженью, قولاجلاب посаженно, قولاجغه صالمق класть въ сажень.

тур. قولاچه *кулачка* = قولچقه

кир. قولاد *кулад*ъ, пустыня.

тат. قولاس *кулас*ъ, выдолбленное дерево для плаванія по водѣ (на туркменскомъ прибрежьѣ Касп. моря, *кулас*ъ называется выдолбленный изъ цѣльнаго дерева плоскодонный челнокъ, въ которомъ туркмены отваживаются иногда пускаться въ открытое море).

каз. قولاشا *кулаша*, лотокъ съ ручками.

кир. قولاشاش *кула-шашъ* (ساچ) прекрасные черн волосы съ лоскомъ.

кир. قولاط *кулат*ъ, узкая и длинная впадина, ущелье.

тур. тат. قولاغ *кулагъ*, قولاق, ولاق ухо, въ *каз.* также полка у ружья, قولاق اوتى очитокъ (*раст.*), بتى—клещакъ, ухватецъ (*насѣк.*), иначе называемый قولاغه كيرن قحان (*a.* دخال, *n.* — بردەسى — виски, توزى (كوس خرك — барабан. перепонка, *дж.* قولاق جكه мочка уха (بنا كوس *к. сл.*), *каз.* قولاق قازغوجى уховертка, قولاغى بالو قولاغى жабры, اوزون قولاغ длинно-ухій, оселъ, *кир.* قولاق حبه *джибэ*—коротко-ухій, *тур.* قولاغى جزمه ушки у сапоговъ, قولاغى دكز губа, бухта, *каз.* قولاق طونك, *тур.* قولاغى يك тяжелый на ухо, глухой, قولاق بكلكى глухота, *каз.* قولاغى قاموت гужъ (у хомута), قولاغ قوش миска, قولاغ قره черно-ухій (*см.* كوش سياه), *мет.* вѣрный слуга султана, приставляемый къ первому министру, для наблюденія за его дѣйствіями; адъютантъ при генералѣ, قولاغى قره خونكار адъютантъ султана, قولاغچى родъ мелкой мошки (у *Вамб.*), قولاقچين, *кир.* قولاقشه *кулакша*, шапка съ ушками; *гл.* قولاقلامق подслушивать, выслушивать, قولاقلشمق *вз.* шушукаться, قولاق اصمق, ويرمك, طوتمق, صالمق приклонить (собственно: привѣсить, придать, придержать) ухо, послушать, внимать, قولاغنه قويمق, صوقمق *мет.* внушить (собств. класть, вложить въ ухо),

قولاق قپچقرمق звенѣть въ ухѣ; *кир.* ايل قولاغی ايلو у народа 50 ушей (*послов.*).

قولاغوز,قولاغز *см.* قلاوز

тур. قولاق *колакъ* 1) лѣвша. 2) *кулакъ* (=قولاغ) ухо.

тур. قولاك *коланъ*, قولان, подпруга, подвязной ремень у сѣдла (*алт. колоӈ*), اچمق, اتك قولاكنی چوزمك распустить подпругу у лошади, قولاكی, قولاكلمق, چكمك подвязать подпругами (лошадь).

кир. قولانكسا *кулаӈса* 1) мозолистое круглое пятно на передн. ногахъ лошади. 2) запахъ отъ подмышки.

кир. قولامتا *куламта*, горячая зола съ искрами.

дж. قولامق *куламакъ*, тянуться (كشيده‌شدن *к. сл.*), въ *кир.* قولاو *кулау*, упасть сверху внизъ, спуститься подъ гору, валиться, توب قولاو спуститься къ началу, т. е. распрашивать о происхожденіи кого-либо. 2) *дж. кавламакъ*=قوومق 3) *тур. ковламакъ*, обвинять, доносить, قولايجی доносчикъ, قولانمق *воз. стр.* б. обвинену, подвергнуться доносу.

каз. قولان *коланъ*, *кир. колау* 1) дикій конь (въ *уйг.* تاني). 2) *дж.* дикій оселъ, онагръ (كورخر *к. сл.*). 3) *тур.* осленокъ (по *к. сл.* قولون=كره‌خر). 4)=قولاك; *дж.* قولان قويروغی *ослиный хвостъ* — трава, которая вмѣстѣ съ كوك شيباق *зелеными вѣтвями* (можетъ быть особое растеніе), служитъ средствомъ къ опьяненію рыбъ, которыхъ затѣмъ ловятъ сѣткою جچ—ينه كوز محل

لاريدا كيم قولاق قويروغی ديكان اوت چيقيب كمال غه بيتيب كل قيليب دانه باغلار بوقولاغ قويروغيدين اون ايكی پشتواره ينه كوك شيباق دين بيكرمه اوتوز پشتواره سو باشيغه كيلتوروب يانچيب سوغه سالورلار سالغان زمان اوق سوغه كيريب مست بولغان بالیغ‌لی توتاكيريشورلار (*Баб.* стр. 177); *кир.* قولانك قودقغه جغلسه قورباغه قولاغنه اوينار если дикій конь упадетъ въ колодезь, то и лягушка прыгнетъ ему въ ухо (*послов.*).

башк. قولانچق *куланчыкъ*, колпакъ теплый.

кир. قولاو *колау*, лошадь охромавшая, измученная отъ ѣзды.

قولاوز=قولاوز

тур. قولای *колай*, удобный, легкій, ловкій, возможный, удобно, легко, قولايلق قولايلغلو удобство, легкость, قولايلغله сопряженный съ удобствомъ, قولايلغله съ легкостью, легко, удобно, قولای ايتمك, *кир.* قولايدا *вм.* قولايلامق сдѣлать удобнымъ, облегчить, приспособить, قولايلنمق *воз. стр.* б. облегчену, облегчиться, مصلحت قولايلندی дѣло улаживается, препятствія устранились, قولای كله да будетъ легко, желаю успѣха! (въ работѣ и предпріятіи), الا قولاينه развѣ при удобномъ случаѣ, قولاين قولاينی بيلمك умѣть взяться (за дѣло), بولمق найти средство или удобный способъ къ чему.

тур. قلب *кулбъ*, ручка, ушко, дужка (посуды).

алт. قولبو *колбо*, *колболо*, ставить въ кучу или гусемъ одинъ за другимъ (*монг. холбоху* — связывать, соединять) قولبوب تورغان مال скотъ стоящій въ кучѣ, قولبوشترا توڑاغان اتتار кони спутанные вмѣстѣ.

кир. قولپور *колпуръ*, отливать (напр. бархатъ малиновый).

алт. قولبوغو *колбоо*, процентъ, ростъ, *гл.* брать проценты.

тур. قولبه *кулібэ*, *кулубэ*, قلبه, قليبه, قالبوه, قولوه (изъ *п.* كلبه?) хижина, изба, قولبه‌سى جوبان пастушья хижина.

тур. ад. قولتق *колтукъ*, *колтыкъ*, *к. сл.* قولتوغ и قوللوق (отъ قول рука), пазуха, подмышка; заливъ, قولتغلق, قولتق التى, دنزى, دكنكى — костыль, قولتغلمق *алт.* قولدقتا, взять въ охабку, сжимать въ объятіяхъ, взять подъ мышки, помочь взобраться (напр. на лошадь), قولتغنه كيرمك обнять, قولتق التنه المق поддерживать въ подмышки (въ знакъ почтенія).

алт. قولتور *културъ*, лукавый, хитрый.

дж. ад. قولتورماج *колтурмаджъ*, рукава съ прорѣхами верхняго кафтана, которые или висятъ ненадеванные, или закинуты за плечи (по *дж. сл.* воротникъ кафтана — (قفتانك يقاسنه درلر).

алт. قولتوو *колтӯ*, женихъ; невѣста (въ *кондом. колтугъ*): ادا انام القيزيله قولتووقود الاڑيب قويديلار родители мои благословивъ, сосватали мнѣ невѣсту (*Радл.* 116).

дж. قولتى *колти*, низъ, нижняя часть, قولتى ان низъ его, ниже его (ياين ان *к. сл.*).

тур. قولجه *колочка*, قلجه, قولاجه насѣдка (يمورطه بصان طاوق *а.* راخم, *п.* كرك), برقولجه‌نك قوللق или برقولجه‌لق يمورطه высѣдъ яицъ, برقولجه بليجلرى يمورطه‌سى цыплята, высиженные отъ одного высѣда, قولجه‌يه اوتورمق сидѣть на яицахъ, высиживать (=يمورطه بصمق).

кир. قولجه *колджа*, قولجه مويون съ красивой стройной шеей.

ад. قولدور *колдур* 1) разбойникъ, хищникъ, قولدورلق разбой, قولدورمق разбойничать. 2) *кир.* *кулдуръ*, совсѣмъ безухій.

тур. قولغان تيكنى *колганъ-тикени*, лиственница (طرڭوب *Кам.*).

тоб. قولغور *кулгуръ* 1) кривда, ложь. 2) *алт.* негодяй; непотребный (произносится также *кулӱгъ*). 3) *алт* услужливый, повинный: كرى قولى قولغوردا‌ى قولى مال рука человѣка повинна, рука Бога мощна (*послов.*).

каз. قولغه *кулга* 1) жердь, тычина, разсада. 2) *тоб.* нива, كوزكى قولغه озимь. 3) *алт.* *кулга* или *кылга.* стебель, قولغالاپ взошедшій посѣвъ.

кир. قولقا *колка* 1) главная артерія отъ легкихъ къ сердцу, قولقا صالوو полюбить что, сильно желать (съ *дат.*). 2) *каз.* قولقه потрохъ.

телеут. قولقو *колко*, жена.

тур. قوللنمق *кулланмакъ*, употреблять, имѣть привычку къ чему, пользоваться, владѣть, جبرقوللنمق употреблять насиліе, شولسانى قوللنمشدر говорилъ, держалъ такую рѣчь, выразился такъ, قوللندرمق *пон.* заставить что употреблять, сдѣлать что привычкою, пріучить къ чему, قوللنلمق *стр. воз.* б. употребляему, употребляться, قوللنلش употребленіе, قوللنلشلو употребительный.

тур. قوللوى *куллеви*, родъ тюрбана въ $1\frac{1}{2}$ фута вышиною, конусообразнаго, съ круглой вершиной, на которой по тремъ угламъ возвышаются вертикально три повязки, а спереди золотая полоса въ два пальца ширины.

тур. قولم *кулумъ*, загнутыя по-

ловинки лука, ايرك قولماری арчаки сѣдла.

уйг. قولماق *кулмакъ* 1) прудъ. 2) *кир. каз.* хмѣль, въ *алт кумдакъ*.

дж. قولمق *кулмакъ* 1) просить прощенія (عذرديلمك), просить вообще, испрашивать, желать: وينه ديوان لطفی ده نعتده كلورسه بيت بارجا عالم عاصی سين قولسانك باعثلار حق سنكا, كيم طعيلنك دور بو خلق اولين واخرين — قولسانك دلسك عاصی امت يازوقينی دمكدر (*дж. сл.*), حقدين قولغان مصطفی испросившій прощенія грѣховъ грѣшникамъ — Мустафа! اول قوليميز حاجتين قولغيل (قصص—3), проси о нуждѣ раба нашего (ibid. 142), در موندين اوركلی قولماز مزتيب вы сказали: мы кромѣ этого ничего не будемъ просить (سراج — 21), دستور قولمق просить позволенія, دستور قولدی испросилъ позволеніе (قصص—150). 2) свататься, желать сочетаться бракомъ: ليلی ده كلور بيت حون حملهسی ساری كوز سالیب سين, قولماغه ميزينی سوز سالیب سين (*дж. сл.*), قولغالی чтобы засватать, для засватанія (قصص—120), قولدورمق *пон.* засватать чрезъ посредство кого.

дж. тат. قولن *кулунъ*, قولونچاق, قولون, *к. сл.* قولوم, жеребенокъ (самецъ и самка, до первой весны отъ рожденія), онъ же къ первой осени по *кир.* называется زاباغی (другія названія молодыхъ лошадей по *дж.* تای, غونان (دونان), قولوندوبيه кобыла съ жеребенкомъ, قولونلی طای بيه или دويلغی طای بيلان кобылка ростомъ съ жеребенка, قولونلامق ожеребиться, (*кир. алт.* قولوندا), قولون صالمق выкинуть жеребенка, *алт.* قونايين مالنك قولونداب пусть твоя трехлѣтняя кобыла мечетъ уже жеребятъ (благословеніе).

п. قولنج *кулунджъ*, колики, спазмы въ желудкѣ, قولنج اوتی=خولنجان

قلنجاق *кулунджакъ*, названіе племени въ Джагатаѣ (*дж. сл.*).

алт. قولور *кулуръ*, мука вообще (*монг. гулиръ*).

дж. قولوق *кулукъ*, обвертка головная, чалма (دستار *к. сл.*).

قولن=قولون, قولوم

дж. قولونغه *кулунга*, горностай съ красн. глазами.

алт. قوليق *кулыкъ*. сплачъ, борецъ (употребляется большею частью вмѣстѣ съ словомъ اليب герой, *Радл.* 10, 12, 20).

а. قولور *колиуръ*, шейный позвонокъ (*Радл.* 23).

а. قوم *каумъ*, *кавмъ*, *мн.* اقوام, *ад.* произносится *коумъ* народъ, племя; родственникъ, въ *тоб.* толпа, куча людей, قوم قوم кучами, قوملق родство, въ *ад.* родня, семейство, что также قوم قرداس

кир. قوم *комъ* 1) нагорбникъ, свернутый изъ кошмы, для двугорбаго верблюда (замѣняющій вьючное сѣдло), قومدا положить на верблюда *комъ*, при вьючкѣ. 2) *алт.* ярмо (*монг. хомъ*), قومت *комытъ*, хомутъ, قومت صوق надѣть хомутъ. 3) *алт.* волна, قوم كيردی поднялась волна.

тур. тат. قوم *кумъ*, песокъ (у *кирг.* بولتوك и شاغل названія родовъ песку), قوم, مولوزلی قوم اری крупный песокъ съ камушками (اوفاق چاقل طاشلی), طاش قومی песчаникъ, *тат.* قماق *кумакъ*, песокъ неводный, въ *кир.* песчаный бугоръ, ايسر قماق *исеръ* — по-

лупссчаный, *кир.* قوم جلك пустая кость, безъ мозгу, قوم شكر сахарный песокъ, قوم صاوتى песочница, قوم سال песчаная мѣстность, قوم بيغنديسى коса, мель, قوملو طيراق песчаная земля или почва, قوملامق пескомъ засыпать, قوملانمق б. засыпану пескомъ, сдѣлаться песчанымъ, قوملاندرمق *пон.* (Пять изъ 12 названій урочищъ въ Рынъ-пескахъ, въ которыхъ Киргизы внутренней орды имѣютъ зимовки, находя здѣсь защиту отъ вѣтровъ, подножн. кормъ для скота, составлены изъ слова قوم; эти названія слѣдующія: قزل جالى, مسجد قوم, اقاندواغاج, جاسوس, تركلو, تلوباى جوسا, جانكلدى, ارى قوم, يمان قوم, بارجا قوم, ايغورقوم)

قوما=قماق; قماق *см.* قوم

тат. мещер. قوماجاو *кумачавъ*, كوماجاو хлопоты, затрудненія; запутанный, безпокойный, قوماجاولانمق хлопотать, затрудняться, б. задержану.

тоб. قومارمق = قوتارمق выгребать и пр.

дж. قوماقجى *кумакчи*, хвастунъ (لانى زن *к. сл.*), قومال хвастовство (لانى).

кир. قومالاق *кумалакъ*, шарикъ овечьяго помета: بير قومالاق بير قارين مايدى حيرتر بيرحيوان منك قويدى ايبرتر одинъ шарикъ портитъ всю посуду съ жиромъ, одна дурная овца соблазнитъ (поведетъ) тысячу (*послов.*=одна паршивая овца все стадо портитъ; قارين — баранья кишка, въ которой держатъ жиръ).

тур. قوماندان *командань* (съ *итальян.*), комендантъ, командующій, قوماندانلق командованіе, قوماندە команда (воен. ученіе), اتمك قوماندە командовать, учить войско.

кир. قومای *кумай* 1) смирная лошадь. 2) гончая собака туркм. породы. 3) *алт.* *комой*, дурной, негодный, некрѣпкій: اونحودان قومينك худшаго изъ всѣхъ.

кир. قومباى *компай*, вздуться (отъ вѣтра).

قومديا *комедіа* (съ *лат.*), комедія, спектакль.

кир. قومرا *кумра*, глиняный горшокъ.

тур. قومرال *кумралъ*, قومران, каштанов. цвѣта, اجق قومرال свѣтло-каштановый.

тоб. قومروسقه *комрыска*, *кир.* قومورسقه *комырска*, قمرصقه, *кондом.* *комыскашъ*, муравей.

قومسار *комісаръ* (съ *франц.*) комиссаръ, повѣренный.

каз. тоб. قومسوق *кумсукъ*, قومسوز алчный, жадный, завистливый, قومسوقلق алчность, قومسوزلانمق, قومسوقلانمق жадничать.

тур. قومشو *комшу* = قوكشو сосѣдъ.

дж. قومشوم *кум-шумъ*, клювъ (منقار *к. с.*).

тур. قومضو *кумзу*, قومضى (*испорчен.* изъ *а.* غماز) доносчикъ, ябедникъ, قومضولمق *вм.* غمازلمق, ябедничать.

ад. قومغان *кумганъ*, *к. сл.* قمغه *комга* (اقتابه) кувшинъ, рукомойникъ (у *кирг.* чугун. или мѣдн. рукомойникъ бухарскаго издѣлья).

осм. قومق *комакъ* 1)=قويمق 2) *ковмакъ*=قوومق

тур. قومقمه *кумкума*, стклянка оловянная для чернилъ.

дж. قومورقمق *см.* قمرغه

алт. قوميدا *комыда*, потерпѣть

обиду, имѣть неудовольствіе, жалобу (*монг. хомидаху*—скорбѣть, огорчаться, اومیدال обида, убытокъ, несправедливость (*Радл.* 133).

кир. قون *кунъ* (*пер* خون кровь), قونون 1) плата за кровь, за убійство, за увѣчье; месть, мщеніе (у *кирг.* за убійство платится 1000 барановъ, за увѣчье, смотря по важности поврежденнаго члена тѣла). 2) плата 2000 барановъ за выкупъ (Левшинъ, *стр.* 315).

каз. قونا *куна*, доска, на которой разсучивается тѣсто.

дж. قوناجی *куначи*, теленокъ 2-хъ лѣтній или бычокъ (*к. сл.* كوسالهٔ دوساله).

уйг. قوناغ, قوناق *конакъ*, зернов. хлѣба, и въ *дж.* тоже значеніе: اول اوی‌لار اوحماخدین جیقمیش‌غه یغلاشتی‌لار کوزلاری یاشیدین قوناق بولدی тѣ быки заплакали о томъ, что вышли изъ рая, отъ слезъ ихъ произрасли хлѣбныя зерны (قصص—26)

тур. тат. قوناق *конакъ* (отъ قونمق), قوناغ, *осм.* قونق 1) гость. قوناق خاتون гостья, قونافلق пріемъ гостей, угощеніе, комната для гостей, قونافلق اتمك созвать гостей и угостить, *кир.* قوناق طویمادی دیماس صویمادی دیر гость не скажетъ не наѣлся, а скажетъ не зарѣзали (для него скотину, *послов.* т. е. что нибудь да найдетъ сказать). 2) *тур* домъ, квартира, временное жилище (въ Турціи собственно дворецъ, большой домъ, гостинница, въ губернскихъ городахъ — домъ правителя, гдѣ заключается и правленіе эйялета; домъ посольства), قونقجی квартирмейстеръ, тотъ кто приготовляетъ квартиру для вельможъ во время путешествія, *тат.* قوناق اوی постоялый домъ, قوناق اتمك остановиться на станціи, на ночлегъ. 3) *тур.* дворъ (тягло, семья). 4) станція, стоянка, برقوناق یول дневная дорога (отъ 30—40 верстъ для пѣшихъ). 5) *тат.* ночлегъ, قونامق отдыхать, покоиться отъ трудовъ, въ *тат.* ночевать, имѣть ночлегъ, قوناعه بارمق доѣхать или дойти куда къ вечеру, قوناق قونا гостить, قونافلامق угостить, подчивать, въ *тат.* ночевать, спать въ гнѣздѣ или на деревѣ (птица), *каз.* قوناق بولوب یاتادور онъ проживаетъ гостемъ. 6) *алт. конокъ*, *монг. хонокъ* сутки, жизнь. (Домъ назначаемый для гостей, на Кавказѣ называется *кунахскій*. Абхазцы и черкесы живутъ обыкновенно въ хижинахъ, крытыхъ соломою или камышемъ, стѣны которыхъ замазаны землей, перемѣшанной съ рубленой соломой. Около стѣны возлѣ дверей, сдѣлано полукруглое или четвероугольное углубленіе въ землѣ для огня, надъ которымъ привѣшана высокая труба изъ плетня, обмазаннаго глиною. По другую сторону очага, въ почетномъ углу, находится небольшое окно безъ стекла, служащее болѣе для наблюденія за тѣмъ, что происходитъ на дворѣ, чѣмъ для освѣщенія. У горцевъ каждый имѣетъ свою особую хижину: хозяинъ, его жена, взрослые дѣти, но постороній человѣкъ никогда не проникаетъ въ эти помѣщенія; посвященныя исключительно семейной жизни. Для гостей опредѣлена *кунахская*, совершенно пустая комната, убранная по стѣнамъ только рядомъ деревянныхъ гвоздей для раз-

вѣшиванія оружія и конской сбруи. Сидятъ и спятъ въ ней на землѣ, на камышевыхъ цыновкахъ, на коврахъ, подушкахъ и тюфякахъ, составляющихъ у гостепріимнаго черкеса самую роскошную и значительную часть его домашнихъ принадлежностей. Въ кунахской всегда находится мѣдный кувшинъ съ тазомъ для омовенія, и *намазлыкъ* — шкурка отъ дикой козы, или небольшой коврикъ, для совершенія молитвы. Весьма немногіе знатные и богатые горцы строятъ рубленые деревянные дома.— Русскій Вѣстн. 1864 г. Октябрь, воспоминанія кавказ. офицера).

дж. кир. قونان *кднанъ*, жеребенокъ двухгодовалый, съ 3-й весны (*монг гунунъ*), طای قونان молодые жеребята, *кир.* ابشکی قونان коза двухгодовалая, سرکه قونان козелъ двухгодовалый, *алт.* قونان بایتال *кир.* قونه حون кобыла съ третьей весны, قونان ایو медвѣжонокъ, قونانحه быкъ трехлѣтній (кладеный). *кир.* قونانك, صاولق, قوی баранъ трехлѣтній, старше годомъ — دونان, еще годомъ — بسلی (отъ пять), еще старше годомъ — التی جاسار قوی т. е. шестилѣтній, جدی حسار семилѣтній. Эти же названія относятся и къ лошадямъ.

алт. قونان *кунанъ*, горевать (*монг. гунаху*).

тур. قونج *конджъ*, *тат.* قونكوج, قونج *кир.* قونش, голенище (сапоговъ), قونوچ باو подвязка *у* голенища, *алт.* كدن قونشتو *кеденъ*—съ холщевыми голенищами.

тур. قوند *кундъ*, قونت, крѣпкій, носкій (сукно, матерія, кожа).

тур. тат. قوندق, قونداق *кондакъ* 1) пеленка, ложе дѣтское, قوندافدن قوتسز ایمش‌سز вы были несчастливы съ самыхъ пеленокъ, съ колыбели. 2) *тур. кир.* лóжа у ружья (تفنك, ملتق قونداغی). 3) свертокъ зажигательн. веществъ, который бросаютъ на дворъ или подъ лѣстницу для поджиганія, قوندافلمق спеленать. поджигать, قوندافجی поджигатель. 4) *кир. кундакъ*, овечья шерсть, въ которую кладутъ новорожден. ребенка на нѣсколько дней, послѣ чего перекладываютъ въ колыбель, *гл.* قوندافتا положить ребенка въ *кундакъ*, спеленать.

тур. قوندره *кдндура*, башмакъ, калоша قوندره اودون деревян. башмакъ, — قوندره جکمك خفیف легкіе башмаки, کمیکی рогъ обувальный.

тур. قندز, قوندوز, قندز, *кундузъ*, *алт.* قوندوس, бобръ, въ *кир.* котикъ, которымъ обшиваютъ тебетейки, قوندوز قابی, تیریسی бобровая шкура, قوندزخایه‌سی бобровая струя (*медикам.*).

тур. قونسولوس *консолосъ* (съ *итал.*), консулъ, — باش генеральн. консулъ, وکیلی — вице-консулъ, خانه — консульскій домъ или дворецъ, что обыкновенно называется قونسولوس قپوسی или قونسولوسلق, — قوناغی консульство.

قونشمق *см.* قونمق; قونغرمق=قونکارمق; قونقار=قونکغر

дж. قونك *кункъ* 1) прохладный (سرین *к. сл.* вѣроятно вмѣсто *пер.* خنك). 2) قونك *кунiъ*, воронъ: کانی کانی عجمیدر فوزعون معناسنه‌درکه نوادر السنبادنه کلور بیت همت اهلی بیله هر تیره‌کا بیتماس پرواز نسر طایر بیله نی نوع هوا فیلغای قونك (*дж. сл.*).

дж. قونكارمق *конгармакъ*, *прошед.* قونكاردى, *к. сл.* قونغرمق *конгурмакъ*, сорвать, вырвать съ корнемъ (= *тур.* قكرمق, قوبرمق, *п.* از بيخ بركندن *к. сл.*): كه فرهاد و شيرينده سيرين فرهاد اوزرنده اولدوكى محلنده كلور بيت تحمل سيز بولوب اوى ساري باريب, ايشيك احيلماعاندين سونك قونكاريب (*дж. сл.*), = فونكارای فكراين сорву! вырву!

тур. قوانمق *кыванмакъ* = قوانمق

тур. тат. قونمق *конмакъ*, قنمق, قونامق, спуститься, сѣсть (муха, птица); остановиться на ночлегъ, на стоянку, прикочевать, сѣсть на зимовку, въ *алт.* ночевать (*монг. хоноху*), قوناجه мѣсто куда сажаютъ, гдѣ содержатъ птицъ, большая клѣтка, قونوس, *кир.* قونوس спускъ, мѣсто гдѣ остановился аулъ, стоянка, кочевка (въ древн. ярл. قونوم), قونوس حايلى одно-аулецъ, قونوسداس بولسون поздравляю съ переѣздомъ! كون قونوشى захожденіе солнца. *Производные и составные:* قوندرمق *пон.* поселить, дать жительство, гостепріимство, عسكرقوندرمق поставить войско по квартирамъ, *кир.* قوندور прикрыть, посадить, قونسو قوندور посадить, т. е. принять одно-аульца, въ *алт.* قوندرا *кондыра*, насквозь, мимо проѣхать, قوناق توشون قوندرمق поставить постой на ночлегъ (*ярл. Сеад. Гирея*); *тур.* قونشمق *вз.* имѣть близкія сношенія, жить вмѣстѣ, видѣться другъ съ другомъ по сосѣдству, قونشلق связь, сношеніе постоянное, жительство подъ одной кровлей, قونلمق, *дж.* قونالق *стр.* قونالغه, قنلغه ночлегъ, قونالغه‌ده قونمق стать на ночлегъ, يته كيلور بارور ايلمى также если بولسه انينك علوفه وقنلغه‌سى случится послапецъ пріѣзжающій и отъѣзжащій, т. е. кратковременный, то касательно его продовольствія и ночлега (позаботиться, *Баб.* 465), *кир.* قونالقوحير мѣсто гдѣ можно остановиться на ночлегъ. قويا تورغان حير кочевье, мѣсто кочевки, *тур.* قونه كوچه كتمك переходить съ мѣста на мѣсто, вести кочевую жизнь, انى قونوواره بلورسن (*вм.* اينوب قونوب) доѣдешь не спѣша (съ отдыхомъ; *дж.* ارا قونمق провести день и ночь, имѣть двѣ стоянки, два перехода: اوشمو يردين ارا قونوب كهت اتليق يركا بارسه بولور отсюда чрезъ сутки или въ два перехода можно дойти до Кохата, ارادا بير قونمق провести день или ночь, имѣть одну стоянку, одинъ переходъ, اوچ ارادا قونوب тоже что ارادا اوچ قونوب чрезъ три перехода, ايكى قونمق провести два дня или двѣ ночи: كهت‌ده ايكى قونوب حاضرلنجى‌نى بيغيب проведши два дня въ Кохатѣ и собравъ отрядъ наѣзниковъ (*Баб.* 180, 181, 182, 186), въ *алт.* тоже: بش قونور التى قونور въ 5 дней, въ 6 дней, يتتى قونغون كيبنده чрезъ 7 дней (собств. послѣ 7 отдыховъ или ночей), يتتى قونوب كليكار приходите чрезъ 7 дней, اوچ قونوب كلر придетъ чрезъ три дня.

тур. قونيا Конія, городъ Караманіи (древній Иконіумъ).

башк. قونياك *кунякъ*, родъ ведра.

ад. قوو *ковъ* = قاو, трутъ.

уйг. قووارق *куваракъ*, въ выраженіи: يغين قووارق собрать, совокупить (قووارمق вмѣсто قوبارمق поднять, поставить, يغين вмѣсто يقين т. е. собраніе).

قووارمق = قوارمق *см.* قو блѣдный; قووانمق = قوانمق

قوورمق 1)=قاورمق 2) *а.т.* *куурмакъ*, коварный, ложный (*монг.* *хагурмакъ*—ложь, обманчивый).

ад. قووزمق *коузмакъ*, поднять: باشين يوخارو قووزوب поднявъ вверхъ голову.

قووش=قوش дупло; قووشمق=قوشمق; قووق=فوق *ковукъ*.

уйг. قوولا *коола*, капуста, коренья.

алт. قوولی *куулы*, желтая мѣдь.

тур. ад. قوومق *ковмакъ*, *осм.* قومق и قوغمق, *тат.* قوالامق, *кир.* قوو *куу*, *дж.* قولامق, قاولامق, قاومق гнать, прогонять, угонять, преслѣдовать (въ этомъ значеніи въ *алт.* قوو *кӯ*, اوچ قوو отмстить); настигать, гнаться за кѣмъ (съ *винит.*), нападать сзади, *дж.* قاولانك = *осм.* قووك гони! قاولابان, قوار=قاولار, قوبن=قاولاماغلی, قوایاتن وقولرلر = قاولای = قاولاماغلی, قوه‌لمق *Производные и составные:* قوودرمق, قاودرمق *пон.* погонять, понукать, торопить, *уйг* قودوب (вѣроятно отъ другой *пон.* формы قوتمق) отбивъ, отвергнувъ, отказавъ, *дж.* قاودی اولماق *условн.* قاودی اولسام, б. прогнану, чтобы я былъ прогнанъ (Али-ширъ, *см.* при словѣ توکاباس), قووشمق *вз.* гнаться, قوشمه, قوشمه, قوشو гонка, скачка, قووشقلامق гоняться, قوولمق *стр.* б. гониму, преслѣдуему, قودیلمق *пон. стр.* б. погоняему, выгнану, قودیلاماسون да не будутъ выгоняемы (*ярл. Сеад. Гирея*), قوغلاب будучи выгнанъ, выгнанный, قولاعلامق разогнать, *дж.* قاوغق *вов.* гнаться, спѣшить, напасть (تازیدن *к. сл.*), отсюда قاوغون нападеніе, преслѣдованіе, قاوغونچی а) доносчикъ, (غماز *к. сл.*), что въ *тур.* قوجی, قوجیلك доносъ, обвиненіе, b) отрядъ назначенный для преслѣдованія непріятеля (قوجی که برای تعاقب غنیم مقرر باشد *к. сл.*): سونکی‌جه قووجی لشکر, الغارایدن *дж. сл.*): его преслѣдовалъ легкій отрядъ فاوغونجی باردی (*Баб.* 36), تاریخ ملوکده: پرویزغه فاوغونجی پاریب اوزی مداین‌غه کیلیب پادشاهلوغه اولتوردی Въ этомъ значеніи иногда употребляется также форма قاوغون, какъ видно изъ слѣдующаго разсказа تاریخ ملوك, гдѣ говорится о преслѣдованіи Іездигерда III: انداهم تورا المادی مروغه باردی انداهم قاوغون کیتجه کیلیب یالغوزیر تیکیرمان دا یاسوندی (*стр.* 111), *кир.* قووالاجورو бѣгомъ гнать: قوی کورمکان قوی کورسه قووالاجوروب اوتتاتور если невидавшій никогда овецъ, увидитъ ихъ (у себя), то заставитъ ихъ пастись на бѣгу (*послов.*).

тур. قووه *кова*, قووا, тростникъ, камышъ, قووه ینیری родъ свѣжаго сыра, въ корзинкахъ.

а. قوّت *куввэ*=قوّت

а. قوی *кавӣ*, сильный, крѣпкій, قویلك твердость, сила.

дж. тат. قوی *кой*, овца или баранъ ордынскій, киргизскій (*осм.* قویون, *монг.* *хой*), قونان قوی овца съ 3-й весны (самая лучшая), دونان—съ 4-й весны (самая жирная), قوی اتی баранина, تری — овчина, *каз.* قوی تکاسی баранъ ордынскій, у *касим.* и *мещер.* баранъ вообще, русскій или киргизскій, *кир.* قوی بازاری торгъ баранами, продажа внѣ мѣноваго двора, قوی کوز (*вм. тур.* قویی) карій глазъ, قوی ییل годъ барана (одинъ изъ 12 годовъ), قویجی, *кир.* قوینی овчаръ, пастухъ, *дж.* قوبی = *тур.* قوینی его овца или овцы, *алт.* قویدنك قوراعانی (оберегаемый овцой) ягнепокъ; اق قوینی ایاغیندین

اسادورقارا قوينى اياغيندين اسادور и бѣлаго барана вѣшаютъ за ногу, и чернаго (*послов.* въ смерти нѣтъ различія), سوريدين ايريلغان قوينى بورى يوتار отставшаго отъ стада барана, волкъ раздираетъ (*послов.*).

дж. каз. قوياش *куяшъ*, قويش, *к. сл.* قوى, солнце, قوياش حقوى восхожденіе солнца, چقوشى—Востокъ, قوياش جقادور солнце восходитъ, قوياش باتوى закатъ солнца, باتوشى—Западъ, قوياش باتادور قوياشلاغى باتوب بارادور солнце заходитъ, قوياش اورغان освѣщаться солнцемъ подвергшійся удару солнца.

уйг. قوياق *куякъ*, панцырь, кольчуга (у *сиб. тат.* тоже, у *якутъ*, *куйакъ*, у другихъ татаръ *кӧбэ*, въ *монг. хуйакъ*. — О значеніи этого слова *см.* указатель Савваитова, XI т. записокъ Археолог. общ.), قوياقلو одѣтый въ панцырь.

дж. тат. قويان *коянъ*, въ *каз. куянъ*, *алт. койонъ* 1) заяцъ, اوى قويانى кроликъ, *алт.* قويونوك зайчикъ, قويانجى ايت борзая собака. 2) *дж.* жилы въ боку (يهلو طمرلرينه درلر), قوياق تسويشى боль, колотье въ боку (*Баб.* 201). 3) *дж.* = قيون вихрь (قصرغه درلر). 4) *дж.* = قوبى внизъ (اشغه معناسنه در *дж. сл.*).

кир. قويانچق *куянчыкъ* (произносится *куяншыкъ*), падучая болѣзнь, قويانچق اوصطادى его схватила падучая болѣзнь.

алт. قويبور *куйбуръ*, расторопный, ловкій.

тур. قويتوير *куйту-іеръ*, мѣсто расположенное на солнцѣ (*Біанки*).

тур. тат. قويروق *куйрукъ*, قويروغ, قايروغ, قروغ, *сиб. тат.* قوزروق, хвостъ животныхъ, курдюкъ бараній, въ *каз.* также руль, корма, قويروقچى кормчій, قويروق توتمق править рулемъ, *кир.* قويروق صالان قويروغ اعاس слегá, трясогузка (птица), قويروغى حاله висячіе хвосты (концы) тюрбана (*п.* دستار فش), *кир.* قرا قويروق (=اق كيك) персидская антилопа, قويروقلو съ хвостомъ, قويروقلو قويروقتو حولدوز, *кир.* يلدوز комета (звѣзда съ хвостомъ), قويروقلانمق сдѣлаться съ хвостомъ, приставить себѣ хвостъ (отъ этого слова происходитъ, по замѣчанію Григорьева, русское *корогва*, *хоругвь*, такъ какъ лошадиный хвостъ, прикрѣпляемый къ древку, служилъ и служитъ знаменемъ).

каз. قويشقان *куяшканъ*, *к. сл.* قويشقون *алт. куюшканъ*, *кир. куюсканъ*, потвея, подхвостникъ у сѣдла (*п.* دمى اسب).

тоб. قويشمق *коюшмакъ*, отлипать.

каз. قويطو *койту*, قويطى, плохой, дрянной, قويطى لانمق сдѣлаться дряннымъ.

дж. قويغا, قويغه *койга* = *тур.* قوغه бадья, шайка (دلو *к. сл.*), *кир.* اجده جيكان قويغانكدى طوقده اوموتبه миску, изъ который ты ѣлъ когда былъ голоденъ, не забудь когда сытъ (*послов*).

тоб. قويغون *койгунъ*, заливъ, въ *каз.* водопадъ, قويغونلانمق заливаться.

кир. قويقولجا *куйкулджа*, манерничать (желаніе показаться франтомъ).

кир. قويقون *койкунъ*, концовая китайка (قطات), قويقون شيت набивная китайка, بوز قويقون московская китайка.

тоб. قويلوقمه *койлукма*, стокъ для воды по каплямъ.

тат. قويماق *койманъ* 1) блинъ (*кир.* قيماق), *каз.* قويماق تجى оладьи. 2) *гл.* = قويمق

тат. قويچاق *куюмчакъ*, кость между хвостомъ и курдюкомъ барана.

قويمچى *коюмчи см.* قويمق *каймакъ*.

дж. тат. قويمق *коймакъ*, *осм.* قومق *комакъ*, оставить, бросить, перестать положить, ставить, оставить на мѣстѣ, قوى *кой*, *осм. алт.* قو *ко*, положи, ставь! оставь, перестань! въ *кир.* بارغوى вѣдь есть! قوى باى بولسون قوى جارلى بولسون пусть будетъ богатъ или бѣденъ, будетъ-ли богатъ или бѣденъ, *дж.* قويغيل = قويغين, *осм.* قوعل оставь, пожалуйста: ترك ايلهكل دمكدركه كل ونوروزده كلور بيت بيلينك باعلاب اياق باستنك كوزومكا دوان بولغين قدم قويغين يوزومكا (*дж. сл.*), قويماى = *тур.* قويماين чтобъ я положилъ, قويالى положимъ, съ тѣхъ поръ какъ положено (قويالم وقويالدن درو), قويوم поклажа, قويمه заплота, оплотъ, заборъ, قويمهلامق огородить заборомъ. *Производные и составные:* قويدرمق *осм.* قودرمق *пон.* велѣть или дать, позволить оставить, опредѣлить, назначить, قويوشمق *вз.* положить, договариваться, вмѣстѣ установить, سوزقويوشمق договориться словесно, условиться, سوزقويوشمقلق по договору, سوزقويوشمهجه словесный договоръ, قويلمق или قيولمق *стр.*, قويمق, *осм.* قونمق *воз.* قونلمق *воз. стр.* б. положену, установиться и пр. *дж.* قويا بيرماك = *осм.* قويويرمك оставить, отпустить, قويا بير оставь! оставь меня въ покоѣ, اوزينى قويا بيرماك распуститься, б. свободнымъ въ движеніяхъ, قويا يبارماك повернуть назадъ: جلاو قويا يبارايب ايديم كه повернулъ было назадъ поводья, какъ (*Баб.* 132), *тур.* اليقومق остановить, удержать (замѣняетъ *пон.* отъ قالمق оставаться), اورتايه قومق поставить ставку (въ игрѣ), اولوب اولتهسنى قومق поставить все что есть, —ياشغه положить въ сторону, отдѣлить, —كونشه выставить на солнце, — ميدانه вывести на сцену, обнаружить, *каз.* اقچه‌نى صاندوقغه قويدم деньги я положилъ въ сундукъ, مين اونى يخشى اورونغه قويدوم я его опредѣлилъ на хорошее мѣсто, —اوى поставить домъ, т. е. построить, —قول руку прикладывать, — قراول поставить караулъ, من مويمان ابسنى قويدوم я оставилъ, бросилъ это дурное дѣло, اول نمازنى قويمابدور онъ не пропускаетъ молитвы, *ад.* الله ويسه если Богъ допуститъ, позволитъ, *кир.* قويدوم يهلاب я оцѣнилъ, قراب قويدى онъ заглянулъ, بشوروب قويدنك ты сварилъ уже, *каз.* قوبوجان يول снисходительный, уступчивый, قويوحيلق يول снисходительность, *алт.* اندا اوتتوروب قوى оставайся тамъ спдѣть, просиди тамъ! Въ *дж.* иногда значитъ; *велѣть*, *приказать*: ايتمككه ايسه قوياسن что прикажешь дѣлать (*Аб. Г.*).

каз. кир. قويمق *куймакъ*, قمق *куймакъ*. лить, поливать, проливать, насыпать; слить (металлъ), قويم *куюмъ*, сплавка металла, *тур.* قويمچى, въ *каз.* قيوچى и قيوحى литейщикъ, золот. и серебр. дѣлъ мастеръ; قويولمق *стр.* قيولوشمق *стр. вз.* сливаться, قولوشترمق *стр. вз. пон.* сливать, *кир.* قويلوس сліяніе двухъ рѣкъ, قويغولى то что годно, или должно вылить, قوبولمه, صوقويه вода заливается, صو قويولا تورغان در заливъ, *кир.* قويمه قولاق человѣкъ, который легко сообщается и помнитъ новости, *тоб.* قبوب قويمق вливать, всыпать, قوشوقيمق приливать.

тур. тат. قوين *койынъ*, قويون,

пазуха, лоно, грудь, объятіе, нѣдро; заливъ, قوين ساعتى карман. часы, قوينده ياتمق спать въ объятіяхъ кого, *алт.* تنكره‌نك قوينى *мет.* небесный сводъ.

قيو и قويى=قويو

кир. قويورتماق *коюртпакъ*, смѣсь кумыса съ снятымъ коровьимъ молокомъ,

дж. قوبورقا *коюрка*, قوتورعه *койтурга*, оказываніе дружбы (مهربانى كردن *к. сл.*).

дж. قويوم 1) *см.* قويمق *куимакъ*. 2)=قيون

тур. قويون *коюнъ*, قوين, قيون 1) овца, баранъ, قويون كوزى ромашка, اق قوينلو, قره قوينلو названія двухъ племенъ турецк. *бѣлаго барана и чернаго барана* (составлявшихъ ханскую династію въ малой Азіи). 2) = قوبن. 3) = قيون вихрь.

каз. кир. قوينمق *куюнмакъ*, купаться (*воз.* отъ قويمق литься), قوينا تورعان قوينا купальня, قويندرمق купать, قويندغانكز بارمى купаетесь-ли вы иногда?

тур. ад. قويويرمك *кою-вермекъ* (= صالىويرمك) освободить, отпустить, оставить въ покоѣ, на свободѣ, اتك باشنى قويويرمك, صالىويرمك оставить лошадь идти какъ хочетъ, قويويرينى оставь меня въ покоѣ, عسكرى قويويرمك распустить войско.

тат. قويى *кою, кую*, قويو, *тур.* قيو *кою*, *дж. уйг.* قويوق 1) густой (жидкость); тёмный (цвѣтъ), قويىلق густота, *тоб.* قيولى опушенный, قيولمق сгущать, قويىلوشمق, قويىلمق, قويرمق, قويىلانمق *тур.* قيولنمق густѣть, сгущаться, قويىلوشقان сгущенный, *тур.* قيولمش сгущенный, قويتلمق сод простокваша, قويرتمق, *тур.* *коютламакъ пон.* сгустить, сжать; сдѣлать потемнѣе цвѣтомъ, краской. 2) *дж. койы, кою*, и قويان *коянъ*, низъ, внизъ, قويى سالمق опустить внизъ, باس قويى سالمق опустить, понурить голову, *мет.* б. печальнымъ: اشغه معناسنه دركه عرايب الصغرده بربيته كلور بيت اولماكيمدن زلعونكا كويا بربنالليق يبتيب, ماتم اهلى ديك قوبى ساليب باشين قيغوده دور (*дж. с.л.*), другой примѣръ тамъ же: يوزى قوبان توشوبان مركمينك ايزيكا ملك, پير اوزرا قرصنى قيلغان كيبى كداى تلاش (*дж. с.л.*), يوزى قوين ничкомъ простертый, قوينلانمق опускаться внизъ, углубиться, قويى‌ليق, قويولوق, *башк.* قيوحيلو *мет.* униженіе, покорность, قيولمق قويولوق унизиться, покориться (قصص—12), قويى صالمق унижать: مين سينى ارتورايمن سن اوزونكنى قوبى سالورسين я тебя возвышаю, а ты себя унижаешь (قصص — 145); *к. сл.* передаетъ قويى *перс.* بابان, что значитъ: конецъ, край, берегъ, низъ; — сравни съ словомъ قيو

а. قهر *кахръ*, сила, насиліе, гнѣвъ, наказаніе, اتمك — наказать, поступать жестоко, قهرى كلمك разгнѣваться, بركمسه‌دن قهرين المق отомстить кому, قهر ايله силою, насильственно, قهار *кахаръ*, жестокій; мститель, القهار могущественнѣйшій, Богъ.

п. قهرمان *кахраманъ*, имя одного героя; побѣдитель, непобѣдимый, могущественный (говорится о царяхъ).

а. قهقهه *кахкаха*, взрывъ хохота, въ которомъ слышны звуки: قه قه *ха ха*; *ха!* قهقهه ايله съ хохотомъ.

а. قهوه *кахвэ*, кофе, также вмѣсто خانه — кофейня, قهوه التى *простон.* قوالتى, то что ѣдятъ послѣ кофе, завтракъ, قهوه التى اتمك завтракать, قهوه

اوطهسی маленькая комната, гдѣ пьютъ кофе, پارهسی — то что даютъ на кофе (на чай, на водку), قهوه رنکی кофейн. цвѣта, قهوهسی فرنك кофе съ острововъ, قهوهسی یمن мокккское кофе, قهوجی слуга приготовляющій кофе, содержатель кофейни.

а. قی *кай*, рвота, قی اتمك рвать, قی کلمك чувствовать тошноту, рвоту, قی کتورمك причинить рвоту.

кир. قی *кый*, овечій пометъ, у *сиб. тат.* пометъ животныхъ въ кучѣ, навозная куча (а то что не въ кучѣ — تیزك, دوق; въ *каз.* вмѣсто этихъ словъ говорится تیرس), فلامق унавоживать, یرمنی قیلایمن землю свою унавоживаю, بزده یرنی قیماساسك انکن بولمادی если у насъ не унавоживать землю, то урожая не будетъ.

тур. قیا *кая*, скала; подводн. камень (*алт. кайа*, скала, *монг. хада*, скала, утесъ, *кр.* قیاب коса рѣчная), صو التنده کی قیا рифъ, قیا بالغی пискарь, قیا بونجوغی стекл. бусы, یاروغی — трещина въ скалѣ, гротъ, قیالق а) скалистая мѣстность земли, b) носъ корабля.

ад. قیا *кыя* 1) косой, вкось (*см.* قیق, فیق). 2) *дж.* украшеніе (زیب *и. сл.*).

кир. قیار *кыяръ* (*вм.* خیار) огурецъ.

тоб. قیاری *кыяри*, заѣзжій, иностранный.

а. قیاس *кыясъ*, соразмѣреніе, сравненіе, аналогія, догадка; заключеніе, мнѣніе; собраніе канонич. рѣшеній толкователей первыхъ вѣковъ исламизма — муджтехидовъ, قیاس اتمك сообразить, догадываться, заключить; думать, предполагать (съ *дат.*): *каз.* بو سوزلر یزنك راستلغین اونکا قیاس ایلاکایسز о справедливости этихъ нашихъ словъ, заключайте изъ того.

тур. قیاغن *каяганъ*, точпльн. камень; аспидный камень.

а. قیافت *кыяфэтъ*, наружность, наружн. видъ; платье, костюмъ, въ *каз.* физіономія, въ *кр.* форменный костюмъ, ترجمان قیافتی формен. костюмъ драгомановъ, قیافته کیرمك принять видъ, наружность, нарядъ чужой, одѣться въ иное платье, تبدیل قیافته کزمك ходить переодѣтымъ, инкогнито; въ *кир.* произносится *кыяпэтъ*, въ значеніи *сердца и наклонностей*: قیاتنك جمان ты дурнаго сердца, злонамѣренный (=قلبنك جمان).

каз. قیاق *кыякъ*, 1) осочникъ, волчьи бобки (*раст.*). 2) *кир.* острецъ, песчаный камышъ (clymus).

а. قیام *кыямъ*, стояніе на ногахъ, вставаніе, положеніе тѣла стоймя (одно изъ положеній во время молитвы), стараніе, прилежаніе, قیام اتمك стоять на ногахъ, стать на молитву.

а. قیامت *кыяметъ*, воскресеніе мертвыхъ, въ день страшнаго суда, یوم قیامت کونی, قیامت день воскресенія мертвыхъ, قیامت قوبرمق поднять сумятоху, возмущеніе, *каз.* قیامتلق اتا посаженый отецъ, قیامتلق انا посаженая мать.

алт. قیپ *кып*, подкладка, мѣхъ (*конд. коп*), قیپتا сдѣлать подкладку подъ одежду.

кир. قیپاقتا *кыйпакта*, قیپانکدا *кыйпайда*, увертываться, отговариваться, فیق лошадь, которая бьется, когда ее хлыщутъ; человѣкъ, который отнекивается, когда его уличаютъ въ чемъ нибудь.

дж. قيمق *кыбмакъ*, преслѣдовать (تعاقب كردن *к. сл.*).

алт. قيمى *кыбы*, хитрость, выдумка, قيميلان ухитряться, умудряться.

дж. قيميق *кыбыкъ*, قبق, сухое кислое молоко (خغرت *к. сл.*).

тур. قيمتو *куйту*, мѣсто жемчужины въ раковинѣ (*Біанки*).

дж. قيتول *кайтулъ*, قيتل, лагерь, какъ у Рашид. эдд. اوخلاص بافت وبقيتول اورد онъ освободился и привелъ (его) въ лагерь (слово это замѣняется иногда другимъ خيامخانه *см.* Not. et Ext t. XIV, I. 55. not. I. По словарю بهار عجم — قيتول или قيطول значитъ крѣпость: مطلو ولعه كه اركتب تواريخ مىل طعر نامه شرفى الدين على يردى ونكرستان معلوم ميشود *см.* Vullers. Въ томъ и другомъ значеніи, слово это можетъ быть производимо отъ *стр.* зал. *гл.* قيتمق, قايتمق — قيتلمق, قيتل или قيتول т. е. мѣсто, куда возвращаются).

قيچ *см.* قح

кир. قيجلدا *кыджылда*, قيجغلدا, имѣть изжогу (отъ излишняго питья кумыса).

каз. قيجيمق *кыджымакъ*, *тоб.* قيجرمق, قيجيمق, укорять, попрекать; подстрекать, قيجرو, قيجرو укоризна, попрекъ.

а. قيد *кайдъ*, *мн.* قيود, ограниченіе; заключеніе въ темницу, узы, оковы; забота, попеченіе, قيد اولنمق б. записану, обозначену, предписану; б. заключену въ оковы, قيدسزلك, بيقيدلك непринужденность, قيدم يوق я не забочусь о томъ, قيد مجوسيه колодничья роспись.

алт. قيدات *кыдатъ*, китаецъ (*монг.* *китатъ* — китаецъ; рабъ).

п. тур. قير, قر *кыръ*, смола (или нефть смѣшанная съ пескомъ, которою смазываютъ плоскія крыши домовъ).

قراغ, قيرا, قيراغ *см.* قر

тур. قير قيرغل *кыръ* бѣлая съ черн. пятнами (масть лошади, *а.* ابغث *Кам.*).

кир. قيرات *кыратъ*, переломать все, избить всѣхъ.

дж. قيرقتيكان *кырпык-тикенъ*, дикобразъ (у *Вамб.*).

тоб. قيرت *кыртъ*, зубастый, бранчивый.

тоб. قيرتش *кыртыш* 1) тукъ, жиръ, قيرتيشلانمق щетиниться. 2) *алт.* поверхность قيرتشتان отворачиваться отъ кого, тяготиться кѣмъ, презирать.

каз. قيرنلامق *кыртламакъ*, клохтать (птица).

каз. قيرحاق *кырчакъ*, قيرجيق, краюшка (хлѣба).

алт. قيرجور *кырчуръ*, сильно гнѣваться, ненавидѣть.

алт. قيرجين *кырчынъ*, кустарникъ.

алт. قيرش *кырышъ* 1)=كرش тетива. 2) ссора, *гл.* ссориться.

قرشامق *см.* قيرشاو

каз. قيرشمق *кыршмакъ*, тупить, притуплять, قيرشلمق *стр.* قيرشلغان притупленный.

дж. тат. قيرقاول *кыркаулъ*, قيرغاول фазанъ.

турк. قيرقين *кыркынъ*, черн. невольницы (у *Вамб.*).

قرمق *см.* قيرمق

турк. кир. قيرناق *кырнакъ*, незаконная жена, наложница, невольница.

дж. قيرنلمق *каяранламакъ*, почтить, угостить, (بغحهٔ قانى وياى حطى ورای مهلمه وسكون نون وفتحهٔ لام مهمانى كردن *к. сл.*).

قيز *кызъ*, дочь, дѣвица (*см.* قز).

дж. قيزقلمق *кызкалмакъ*, раскаяться (پريشان شدن *к. сл.*).

قيزل=قزل; قيزمق, قزيقمق *см.* قرمق

قيس *кыйсъ* 1) соб. имя Меджнуна, героя романич. поэмы Фузули. 2) *кир.* *кысъ*=قيش зима.

дж. قيساق *кысакъ*, ядра (خصيه *к. сл.*).

قيسقه *см.* قصه; قيسمق=قسمق; قيسى=فايسى

тур. тат. قيش *кыш*, قش, *кир.* *кысъ*, зима (*а.* شتا, *п.* زمستان), قيشلو *алт.* قيشتو зимній, зимою употребляемый, зимовье, قيشغى зимній, относящійся къ зимѣ, *алт.* قيشقيده зимою, во время зимы, *каз.* قيشلاو, *тур. ад.* قيشلاق, *кир.* قستاو, зимняя кочевка, зимовка, въ *тур.* вообще зимнія квартиры, *дж.* قشلاق سالمق стать на зимнюю кочевку, *тур.* قيشلا казармы, قيشلق Сѣверъ, въ *тат.* грязь на ногахъ, قيشلاى, *кир.* قستى كونى, по зимѣ, все зимнее время, *кир.* الاقستاى цѣлую зиму, *тур.* قيشين или قيسينه зимою, на всю зиму; *гл.* قيشلامق, *кир.* قستا, зимовать, *каз.* قيشتمق обратить въ зиму (погода), قيش بولدى настала зима.

каз. тоб. قيشامق *кыйшамакъ* (отъ قيمق), قيشايمق, *кир.* *кыйса*, погнуться, скривиться, قيشيق, قيشوق искривленный, кривой, *кир.* قيسق كسى криводушный человѣкъ, قيشيقلق кривизна, قيشاتمق искривить, قايتارا قيشايدى опять погнулся, *кир.* اوزى قيسق بولسادە بايدىنك اوغلى سويلاسون хоть сынъ богача и криворотъ, все таки пусть говоритъ (*послов.*).

кр. قيشلاقنو *кышлака-нэвъ*, قشلاو Кишеневъ (соб. имя города).

а. قيصر *кайсаръ*, Кесарь, императоръ (римскій, германскій), قيصريه الروم Кесарія, въ Каппадокіи.

алт. قيغا *кыйга*, скупой, скряга.

тур. ад. قيغانه *кайгана*, яичница (въ *тоб.* كايكونه, كايكنه *кяйгинэ*, яичница, похлебка).

قيغو, قيقو *см.* فايغو

ад. тат. قيق, قيق *кыйкъ*, قيوق *тур.* قى *кый*, قسو, *дж.* قياق (*Баб.*) *алт.* قيا, косой, вкось, наискось идущій (причастіе отъ قيمق), въ *дж.* قيق *мет.* фальшивый человѣкъ, несправедливый (قلب وناراست ادم *к. сл.*), قيق كوزلو قياق كوزلوك (*Баб.*) косо-глазый, *ад.* قيا باخمق коситься, смотрѣть изъ подлобья, قيا باغوب كورمك косой взглядъ, قيا باخش озираться, осмотрѣться, *алт.* قيا كور косо смотрѣть, презирать; قيغاج *кыйгаджъ*, قيقاج, *кир.* قيغاش вкось, извилисто-кривой, *к. сл.* قغاج ударъ обухомъ топора (تبر برگشته زدن), *кир.* قيغاشتا кривить (*тур.* قيغاجلامق), قيغاشب зачѣмъ кривишь въ словахъ? نيكه سويلايسن قيقلامق кривить, косить, قيقلانمق сдѣлать косымъ, *кир.* قيسانكدا *кыйсанда*, قيغالاقتا *кыйкалакта*, согнуть спину, *алт.* قيتانك ياتـ, قيين ياتـ возлежать, лежать облокотившись, قيچيلا *кыйчыла*, упорствовать, قين يول покривиться, повалиться на бокъ (домикъ), *кир.* قيندلاشترمق *вм.* قينلاشترمق связать сломанное, напр. дерево, стесавши оба конца наискось; плотно сложить и склеить сломанную вещь.

кир. قبقم *кыкымъ* (отъ قيمق) обломокъ чего либо, نان دنك قيقمى ломоть хлѣба, قيقم صيقم кое что, малость.

алт. قينك *кыӈ*, согласиться на что,

поддаться, удовлетворить чье либо желаніе.

قينكغر *см.* قنكر, قيل=قل

каз. قيلا, قلا *кыла* 1) дужка у котла. 2) и قيلا, قولا оброкъ (*см. алт.* قالان), قيلا اقچەسى оброчныя деньги, قيلالى оброчный, قيلاغه بيرمك отдать на оброкъ.

дж. قيلا قيلا *кыйла-кыйла*, толпами, партіями (*к. сл.* كروه كروه).

дж. قيلاو *кылау*, вещь которая должна быть сдѣлана (قلنجق يعنى ايلنمك инсан); говоря о человѣкѣ: *смѣлый, храбрый* (انسانده استعمال اولنسه جراتلوو بهادر كمسنه دمكدر); говоря о саблѣ: выражаетъ чрезмѣрную ея *остроту* (فلجده استعمال اولنسه زياده كسكنلكدن كنايه در); иногда-же, говоря о шишакѣ; значитъ *сверкающій, блестящій*: وبعضى محلده توغلغه وصفنده يلدزلو ومجلا معناسنه كلوركه سد اسكندريده دارا لشكرى وصفنده كلور بيت تاقاد الغاد اجين يالاوز پذير, پاناحوشن اوستى كا جينى حرير, تاموغ شعله‌سى بارچا ريكين يالاو, بيلينيب يالاو جلوه‌سيدين قيلاو— توغلغه مجلالغندن صاجينك هيبتى بلنوب دمكدركه بر كمسنهٔ قوت وتوانالغله وصف اتملو اولسه‌لر فلعلى (قلاولى) درلر (*дж. сл.*).

дж. قيلتيق *кылтыкъ* (=*тур.* قلچ) рыбья ость: هندوستان باليقلارينك كوشتى لذيذ بولورو قيلتيغى بولماس (*Биб.* 366).

قيلچ, قيلج, قيلس=قلچ

тур. дж. قيلمق *кылмакъ*, قلمق, дѣлать, оказывать, производить (какъ *вспомогат. гл.* синонимъ *гл.* ايتمك, ايلمك), قيلو, قيلاو, قيلمغلق дѣланіе, дѣйствіе, *дж.* قيلغوجى дѣлатель, производитель (فاجى وايلجى دمكدر), قيلغونك ты сдѣлалъ или долженъ сдѣлать (ايلدك وايلساك كرك), قيلغولى долженствующее быть сдѣлано (قلنجق وايلنمجك), قيلغالى должно дѣлать (ايليملى). *Производные и составные:* قيلدرمق *пон.* заставить дѣлать и пр. قيلوشمق *вз.* дѣлать вмѣстѣ, قيلنمق *воз. стр.* дѣлаться, заниматься чѣмъ нибудь, قيلينج *кылынджъ*, дѣйствіе, дѣяніе, поступокъ, нравъ, характеръ (كردار وخلق *к. сл.*); въ тѣхъ же значеніяхъ употребляется فيليق = فلق: فعل معناسنه دركه مناجات نامه‌ده كلوركه سن يخشى سين ومين يمان, هر كيم كا مناسب دورور فيليق (*дж. сл.*), قيليقلغ имѣющій нравъ, يخشى قيليغلغ добронравный (قصص—4), *каз.* قيليغليغ упражняться (въ дѣлѣ), فيلنوب اولتورمق *дж.* قيليلمق *стр.* (=قيلنمق) б. сдѣлану, совершену: كه منشاتده التنجى مكتوبده كلور, كونكل بحرى دين مخفى درلارى عالى مجلس غه بونوع نثار قيليلور قيلانمق (*дж. сл.*); поступать всячески, различно; ломаться, قيلتامق б упрямымъ, своенравнымъ, قيلتوم упрямый, капризный; *кир.* قيلمسى *кылымсы*, щеголять, кокетничать (женщина), قيلا المق, المامق быть или не быть въ состояніи дѣлать, قيلا الغانچه قيلا الغونچه сколь возможно, сдѣлать все что возможно, قيلمش قيلا обыкновенно дѣлаемый, قوللق قيلورغه оказать услугу.

тат. قيلى *кылы*, فلى, *кир.* *клый* 1) косой (глазомъ). 2) *алт.* дужка или ухо у котла.

кр. قيم *кыймъ* 1) небольшая мѣра земли. 2) *алт.* кымъ, *гл.* подобрать, прижать (парусъ, крылья); уговаривать, привлекать на свою сторону, قولاق قيمن прижать уши.

дж. قيماج *кыймаджъ*, приближеніе конца глаза къ концу брови, что счи-

тается красотою татарск. женщинъ; взглядъ кокетливый, хитрый تاتار محبولرينك كوزلرينك قويروغى كه قاشى قويروغى حاننه لطافتله حكمش اولا اكادرلر *дж. сл.* примѣръ можно найти при словѣ تاراج).

а. قيمت *кыймэтъ*, цѣна, стоимость, въ *кир.* قمت, *каз. тоб.* قيبات *кыйбатъ* дорогой, дорого = *тур.* قيمتلو; قيمتسز безцѣнный, дешевый, *тат.* قيمتجيلق дороговизна, قيمتلامق توغق قيمته цѣнить, дорожить, قيمت بولمق, قيمتلانمق, *тоб.* قيباتلانمق вздорожать, *алт.* قيماتقه صاديب ايبدى продалъ за дорогую цѣну.

дж. قيمرداميق = قيملداميق

дж. قيمسانمق *кымсанмакъ* (=فيزغانمق) ревностно, сильно желать, жаждать: عذاريمك بى احارعه قيمسانورمين, ولى ايل كورماكيكا قيرعانورمين (محاكمة اللغتين) *стр.* 10; сравни съ *тат.* قومسوق).

тур. ад قيمق *кыймакъ* 1) рѣзать наискось и поперегъ; изрѣзать на куски, срѣзывать, скашивать, قيمه искрошенное въ мелкіе куски, начинка, قيمه تختەسى доска, на которой крошатъ мясо, قيمەلمق крошить, قيمق *кыймыкъ*, яверень, съ переломленной костью. 2) убить, погубить, *ад.* قيمه منى *осм.* قيمه بنى и болѣе употребительное قيمه بكا не убей, не погуби меня, قيجى *кыгыджы*, убивающій, жестокій, лютый. 3) *ад. кир* жалѣть, скупиться (въ этомъ значеніи, употребляется болѣе въ отрицат. видѣ, *ад.* قيمه منى пожалѣй меня, *кир.* قيمايمن мнѣ жаль), قينلمق *воз. стр.* б. отказану, то что жаль отдать. 4) *каз. кир.* смѣть, осмѣливаться, дерзать, *каз.* قيو *кыювъ*, قيوجان смѣлый, отважный, قيولق, *башк.* قيوشلق, *кир.* قيوشلق, смѣлость, дерзновеніе, قيولانمق قيوحلق قيلمق дерзнуть, осмѣлиться, قيوجلق قيلا المادم я не могъ осмѣлиться, — отсюда въ *алт.* قياناق *кыйанакъ*, смѣлый, скорый на что 5) *алт.* قى *кый*, загнуть (тростникъ); криво что нибудь дѣлать, отворотиться, قيش *кыйыш*, грубить, дѣлать или говорить наперекоръ кому, قيشحان упорный, грубіянъ, قيلت *кыйылтъ*, устранить, отвести отъ чего.

тат. قيمق *куймакъ* (= قويمق) лить, вливать.

каз. кир. قيملدانمق *кымылданмакъ*, *дж.* قيمردامق, *алт.* قيمقتا *кымыкта* и قيمقتان, *черн. тат.* قيمنكدا, шевелиться, ворочаться, трогаться, قيملدا *алт.* قيمق *кыймыкъ*, движеніе, قيملداملق движимость, *кир.* قيملداى الماى توغون неповоротливый, *алт.* قيمق اتاس не могущій пошевелиться, قيملداتمق *пон.* шевелить и пр. قيملداش *вз. кир.* قيملداسايسنى ну, поворачивайся!

алт. قيمن *кымынъ*, искра.

тур. тат. قمن *кынъ*, قن, въ *ад.* произносится *кыгынъ* 1) ножны (у *кирг.* изъ кожи для ножа, привѣшиваются къ ременному поясу, а для сабли — называется قنات), قينلامق вложить въ ножны. 2) *дж.* ножикъ, тесакъ (كارد *к. сл.*). 3) *тоб. кыгынъ*, стручокъ. 4) *см. гл.* قينامق

тур. قينارجه *кайнарджэ*, мѣстечко въ Болгаріи, гдѣ въ 1774 г. былъ заключонъ миръ между Россіей и Турціей.

дж. тат. قينامق *кыйнамакъ* (это *возвр.* залогъ отъ قيمق, но употребляется какъ дѣйствительный) мучить, стѣснять, бить, قين, قيين, قيون побои,

наказаніе, мученіе, трудъ, стѣсненіе, пеня (حرمه واشكنجه وزحمت ومشقت *дж. сл.*) قينجی мучитель, قينلو قيين трудный, затруднительный, قيناولی тѣсный, стѣснительный, قيناولی كيم тѣсная, узкая одежда застегиваемая на пуговицы (противуп. قيناوسز). قيناب تاسلادی онъ избилъ, قينالمق. قيناملمق, б. побиту, наказану, трудиться, заботиться, мучиться, умаяться, قينالیب мучаясь, измучившись: كه نوادر الشمامده كلور بيت مدی شويلدن هوا قيلماق تيلار كوبكلوم قوشی, نيچه درن زبد ايدر اهموس قالغای قينالب (*дж сл.*), قينالغودك подобно претерпѣвающему мученіе, какъ мученикъ (زحمت ومشقت. حكركمی دمكدر). قينالب قالدی онъ промучился, قينالدورمق *пон стр* озаботить, затруднить, قينالدورماينچه безъ озабочиванія, не затрудняя. Въ *алт.* قيال наказаніе, гнѣвъ (въ *кондом.* грѣхъ), قيالدا гнѣваться, наказывать, قيال بولو б. въ наказаніе: ايكی باشتی ايرعان قدايدنك قيال بولور تيكان кто разлучаетъ двѣ головы (двухъ людей) служитъ наказаніемъ божіимъ (*послов.*)

алт. قينای *кынай*, близъ, вплоть.

дж قينچر *кынчыр*. уродливый. съ тѣлеснымъ недостаткомъ, какъ напр. кривой и пр. (عيب دار مثل احول حسم وغيره *к. сл.*)

алт. قينجی *кынджы*, цѣпь, кандалы (*монг. гинджи* — цѣпь), قينجيلا заковать въ цѣпи.

алт. قينجيرا *кынджыра*, отощать.

ног. قيندرس *кындырыш*, конопѣль.

тур. قينق *кайнакъ* 1) источникъ. 2) и حينق, قيناق (*Кам.* مخلب) когти хищн. птицъ, قازقيناغی гусиная лапа. 3) мягкія части задницы, قينقلو съ большими ляшками.

قيو *каю* = قابغو

тур. قيو *кую*, قويو, قوبی, *тат.* قويا колодезь, прорубь, яма, въ *тат.* также устье, ير بوعه صوبنك قوياسنده при устьѣ рѣки Ярбуги (собственно углубленіе), قيو قازمق копать колодезь, яму, *тат* قيولامق дѣлать проруби, опускать, *стр.* опускаться, выпадать, قيولمق نمس قيولمقلغی выпаданіе зубовъ, *тоб.* قيولدی или قويولدوق اورو кила, грыжа, *ад.* اوزكيه قويولدوق اوزی قازان اوزی دوشر кто копаетъ яму другому, самъ въ нее попадетъ (*послов*).

тур. قيو *кою см.* قوبی густой.

тоб. قيو *кыювъ*, опушка, قيولامق опушить.

тур. قيورمق *кывырджыкъ* (отъ قيورمق) قورمق, курчавый, قيورمق قوبون баранъ съ курдюкомъ, قيورمقلتمق сдѣлать курчавымъ, завить.

каз. قيورصتمق *каюрсытмакъ*, раздражить, раздразнить.

тур. قيورمق *каюрмакъ* 1) *см.* قابغو 2) *кывырмакъ* = قابرمق

а. قيوم *кайюмъ*, самосущій, неизмѣнный, всевѣчный, القيوم Богъ.

дж. тат. قيون *куюнъ*, قوين, قوبون, قويان, قويوم (قصص — 60) 1) вихрь, вьюга. мятель (*тур.* = صرعه): كه غرايب الصغرده دربنده كلور بيت عشق دشتی دا قوبون ابرماس كه مين ديوانه دشت ارا سركشته ليك خطين جيكار بركادور (*дж сл.*), *тоб* قيولی вѣтряный, *тур.* قيون اونی божье дерево (*раст.*). 2) *тур.* كيون, овца.

а. قيه *кыя*, сокращ изъ وقيه, что также اوقه *ока*, мѣра вѣса = 3 фунт.

тур. قيی *кыгы*, قی (корень *гл* قمق) берегъ, косогоръ, قيی صره يورمك идти вдоль берега قييه وار приставай къ

берегу, въ *алт* قوبو *куйу*, берегъ, граница, صوبدك قوبوندا на берегу рѣки

кир. قبير جير *кыйыръ-джеръ*, далекое разстояніе.

тоб. قبيندى *кыйынды*, стропило.

—

ك, ڭ

ك *к.* буква *кяфъ* имѣетъ троякое произношеніе: 1) произносится мягче чѣмъ русское *к*, почти какъ франц. *q*, и называется كافى عربى т. е. кяфъ арабскій. Въ персидскихъ словахъ она образуетъ уменьшительныя имена. دست рука, دستك *дэстекъ*, ручка. Въ арабск. языкѣ вначалѣ слова ك *ке* значитъ: такъ какъ, а вконцѣ словъ — твой. 2) ك *г*, гяфъ персидскій — كاف فارسى, произносится какъ русское *г* въ словѣ *городъ*, или какъ латинское *g*. Арабское ك обращается въ произношеніи въ *іяфъ* персидскій всякій разъ, какъ послѣ нея долженъ слѣдовать гласный знакъ или гласная буква: گلمك *гельмекъ* — گلمكى *гельмеги*, его приходъ Въ османскомъ и въ особенности въ константинопольскомъ нарѣчіи, въ такихъ случаяхъ и вообще персидское *іяфъ* въ срединѣ словъ, смягчается въ произношеніи до того, что переходитъ въ букву *и*, напр. بك произносится *бэй*, دگل *дігиль*, دگشمك *дігишмекъ*, دگشمكى *дігишмеги* и пр. Мы приняли за правило отмѣчать произношеніе этой буквы въ отличіе отъ первой тремя точками, но въ рукописяхъ и вообще въ турецкой печати, между ними, по шрифту, никакого отличія не дѣлается. 3) ڭ *сагыръ-кяфъ* или *сыгыръ-нунъ*, глухой *кяфъ* или глухой *нунъ*, произносится только въ *джаиат* нарѣчіи какъ نك *нг* т. е. такъ что оба звука слышны отдѣльно, а въ *тат* нарѣчіяхъ оба звука сливаются въ одинъ звукъ носовой *н̆*. какъ англійск *ng*: въ османскомъ же языкѣ, и въ особенности въ константинопол. нарѣчіи произносится какъ франц *n*, и въ печати ничѣмъ не отличается отъ двухъ первыхъ. Мы приняли за правило изображать звукъ этой буквы такъ. какъ произносится въ *тат.* нарѣчіяхъ, а османское произношеніе отмѣчать также тремя точками. Посредствомъ этой буквы образуются: а) родительн падежъ: كتاب *дж.* كتابنك *кітабинг*, *тат.* كتابنك *кітабий*, *осм* كتابك *кітабін*, книги; b) она выражаетъ 2-е л. ед. ч. притяжат. мѣстоименія, придаваемаго къ концу словъ: باشنك, باشك голова *твоя*; *мн.* число نكز, كز — باشكز, باشنكز голова *ваша*.

كا, كه *см.* ac

п. كاب *кебъ*, *тат.* гепъ. *кашг.* *кефъ*, слово, рѣчь, говоръ, языкъ (въ *пер.* хвастливая рѣчь = لاف), *кашг.* نى كف دور اول это какой языкъ? что это значитъ? كف سزده это отъ васъ зависитъ, كفى كف ايماس онъ не держитъ своего слова, كاجمل говорливый, كاجمللك говорливость, كاملك, كاملك كف говорить, разговаривать, كاملشمك *пон.* كاملشمك *вз.* разговаривать вмѣстѣ, разговориться, كابلشورمك заставить разговориться.

كابل *кабулг*, соб. имя страны и главнаго въ ней города, между Хорасаномъ и Индіею, занимаемой Афганами (по

словамъ Бабура, населеніе Кабулистана говоритъ на 11 или 12 различныхъ языкахъ: مغولی, ترکی, فارسی, عربی, برکی, کبری, پراچی, بسای, افغانی, هندی لغانی *стр.* 161).

п. كابن *кябінъ*, كاوين и كابن, плата за невѣсту (=مهر, صداق, مالم), приданое, опредѣляемое женщинами во время бракосочетанія (مهر زنان وان مبلغی باشد که هنکام عقد بستن ونکاح کردن زنان مقرر کنند *Бурх.*), *ад.* كابين كسدرمك женить, выдать замужъ (собств. кончить, рѣшить условія о приданомъ).

тат. كاپك *капікъ* (русское) копѣйка.

а. كاتب *кятібъ*, *мн.* كتاب, пишущій, писатель, писецъ, писарь, секретарь, كاتب احكام секретарь приказа (у персид монголовъ). كاتب جلبی прозвище Хаджи-Хальфы, лучшаго историка и географа турецкаго (+ 1658), كاتب الحروف пишущій эти буквы, это письмо, авторъ этого письма, سركاتبی *сірръ*— секретарь (при князѣ, посланникѣ и вообще при правительствен. лицѣ), كاتبی سفارت секретарь посольства.

غاج, كاج=كاچ

п. كاچی *качи*, كاچ, كاشی, кушанье изъ муки и молока (*дж* بولماج).

кир. كاذك *кэдікъ*, боязнь, опасеніе.

кир. كاده *кэдэ* (*вм. а.* قاعده) порядокъ, обычай (преимущественно говорится о свадебн. обрядахъ и подаркахъ).

а. كاذب *кязібъ*, лгунъ, كاذب صبح свѣтъ передъ утрен. зарей, называемой صبح صادق

а. п. كاذی *кязи*, пальмовое дерево.

п. كار *каръ*, *тур* произносятъ *кяръ*, дѣло, работа, كارخانه, كارگاه, كاركه мастерская, фабрика, كارساز устраивающій, ведущій дѣло; соглашающійся, помогающій; фабрикующій, работникъ, كارسازلق. *п.* كارسازی устройство, услужливость, помощь, يرداز — консулъ, كاريرداز — генеральн. консулъ, يرداز اول خانه консульство, домъ консульства, كذار—дѣловой человѣкъ, завѣдующій дѣлами, агентъ, كاركذار مهام خارجه завѣдующій дѣлами иностранными (въ Персіи, тамъ гдѣ есть иностран. консула), كاركذاران دولت агенты правительства, كاركر, كاركير принявшійся за дѣло, за трудъ, работникъ; искусный, проницательный, дѣйствительный, كاركر اولمق работать, дѣйствовать, имѣть дѣйствіе, вліяніе, въ *дж.* كاركركيلمك (*Баб*), كارنامه образецъ, планъ строенія (въ *тур.* كرنامه и كرلمه, иначе بنارسمی), بيكار безъ дѣла, праздный, безполезный, بكارامدن *дж.* كارفيلمق, идти къ дѣлу, быть годнымъ, полезнымъ, كاردست بسته дѣло никѣмъ неисполненное, كاريدن работать, дѣйствовать; сѣять, обрабатывать землю (*син.* كاشتن), كارنده обработыватель.

алт. كار *іэръ*, نكار *ніаръ* (=*тур.* كز): بيريكار *пэриіэръ* = ويركز дайте, منك ادام قايد انيب يارنكار откройте мнѣ, гдѣ мой отецъ?

п كاروان *карванъ*, *кярванъ*, караванъ, обозъ, كاروانچی караванщикъ, торговецъ, купецъ, باشی — старшина каравана, كاروان سالار вожакъ каравановъ (званіе бывшее въ Персіи), *ад.* كاروانقران вечерняя звѣзда (у *Вамб*), *ад.* كاروان وورمق напасть на караванъ, разграбить его.

كارى *iapu*, قارى, غارى, частица, образующая имена прилагат. означающія мѣсто или пространство предмета: طشيقارى—طيش внѣшній, ايچكارى—ايچ внутренній.

п. كاريز *каризъ*, подземный каналъ, труба водосточная.

п. كاز *iазъ* 1) ножницы. 2) *дж. iезъ*, косой уголъ дома (*тур.* مصندره); выпуклая часть дома (اواوكنده كى صوندرمه); люлька (بشك); сѣдалище, койка: وتخت وكروت معناسنه دخى كلوركه فرهادو شيرينده فرهادله خاقان دريايه كردوكلرنده كمى وصفنده بر بيتده كلور بيت قيليب تحار كردون حيله سازى, قوبى بيرى داورس اوريغه كازى

п. كازر *казіръ*, прачка.

тоб. كازه (съ русск.) коза.

а. كاسب *касібъ*, вырабатывающій, добывающій средства жизни, промышленникъ, трудящійся, труженикъ, الكاسب حبيب الله труженикъ, бѣднякъ—любимецъ Бога.

а. كاسد *касідъ*, мало-оживленный, скудный, имѣющій недостатокъ въ покупателяхъ (о рынкѣ, товарахъ)

п. كاسه *касэ́*, чаша, чашка, въ *каз.* плоская чашка, въ *кир.* полоскательная чашка, سياه كاسه *мет.* скупой, скряга, كاسه ليس блюдолизъ, паразитъ.

п. كاش *кяшъ*, كاشكه, о еслибы! дай Богъ чтобы! (въ *тур.* требуетъ сослагат. наклоненія).

п. كاشانه *кашанэ* (составл. изъ كاش стекло и انه относит. частицы), домъ, жилище; зала, гостиная.

كاشغر *кашгаръ*, كاجغر, كاژغر, كاشغر, соб. имя города, Кашгаръ, كاشغر تركيسى кашгарскій діалектъ турецк. языка.

п. كاشى *каши* 1) четвероугольн фаянсовыя цвѣтныя черепицы и плитки, которыми окладываютъ стѣны внутри комнаты. 2) сокращ. вмѣсто كاشكه

а. كاظم *казімъ*, *кязімъ*, задушающій, укрощающій; молчаливый, كاظمين الغيظ укрощающіе гнѣвъ свой.

а. كاغذ *кягізъ* (*каз.* كاعذ, *тур.* простонар. كاعد *кягідъ*), бумага, كاغذ طباغى *мат.* كاغذ تافته листъ бумаги, كاغذى خط почтовая бумага (для письма), كاغذى باقى пропускная бумага, *тур.* دين امان كاغذى = ويره كاغذى опасная грамата, كاغذ پول паспортъ, *мат.* كاغذ اقچه бумажн. деньги, ассигнація, بر تنكه لك كاغذ рублевая бумажка, اوچ تنكه لك, دش تنكه لك 3-хъ, 5-ти рублевая, كاغذ اويون كاغذى игральн. карты, قارشدرمق — ويرمك тасовать карты, — сдавать, كيم ويرجك ديو كاغذ جكمك — сниматься — кому сдавать, كاغذ جيقارمق сбросить карту, كاغذلرى طوپلمق собирать карты, رال المق взять взятку; كاغذلمق покрыть бумагой, обоями, كاغذلتمق просить на кого бумагой, прошеніемъ, *п.* كاغذزر бумага вызолоченная, письмо, грамата раззолоченная, выдававшаяся персид. царями для полученія по ней пенсіи или сбора, или вообще какой нибудь льготы, حراج كاغذلرى такъ назывались въ прежнее время, въ Турціи, квитанціи, выдававшіяся въ полученіи податей; онѣ были величиной въ 25 рублевую ассигнацію; когда ихъ набиралось много и когда прикладывая одну къ другой, длина ихъ доходила до роста взносителя податей, то таковой освобождался отъ нихъ.

а. كافر *кяфиръ*, невѣрный (*см.* كفر).

а. كافور *кафуръ*, камфара, съ которою поэты сравниваютъ чистѣйшую, блестящую бѣлизну, *тур.* كافوريه божье дерево (Redhouse).

а. كافه *кяффэ*, цѣлость, все, всѣ, كافهٔ انام всѣ люди, كافهٔ واقعه‌لردە во всѣхъ произшествіяхъ. كافه *кяффэтэнъ*, всецѣло.

а. كافى *кяфи*, довольный, достаточный.

тат. كاكتە *кектэ*, носки у чулковъ.

тоб. كاكيامك *кякчамакъ*, бодриться, изгибаться назадъ, كاكچاك бодрый.

п. كاكل *кякюль*, *кир.* произносятъ *кекль*, хохолъ, буклями ниспадающіе волосы, чолка на лбу лошади (у *кирг.* *кекль* называются короткія кудри надъ лбомъ, носимыя дѣвицами до 12 л. возраста).

каз. كاكرى *кяіри*, кривой, согнутый, закорюченный, كاكريلك кривизна, въ *тоб.* كاكر *кякиръ*, кочерга (иначе اوت بولغاوچ), كاكرايمك скривиться, согнуться, *понт.* كاكرايتمك скривить, كاكرايتوب بتورمك искривить, *алт.* كيريكازى *кейригежи* (كاكريكاى) завитое, закорюченное, въ *тоб.* كاكيمك кивать.

дж كالا *келэ* 1) дойная корова (ماده كاووشيردار *к. сл.*). 2) *вм. п.* كله стадо. 3) *вм* كله *келлэ*.

тоб. كالاوز *калаузъ*, котомка.

а كالبد *кялбудъ*, *кялбэдъ* 1) форма (قالب), тѣло, плоть, трупъ челов. и животн. 2) мизинецъ.

п كام *камъ*, *кямъ*, небо во рту, органъ вкуса; воля, желаніе, كام دل желаніе сердца, كامنه по желанію (кого-либо), сколько хотѣлось, كامران а) достигающій всѣхъ желаній, полновластный, счастливый, كامرانى полновластіе монарха, b) преданный удовольствіямъ, c) шагистая лошадь, *дж* كام اورمق (съ *перс.* كام زدن) пробовать или находить вкусъ, بكام رسيدن, *тур.* كامنه يرشمك достигнуть желанія, كامياب اولمق воспользоваться чѣмъ, كامياب اولدقلرى то чѣмъ они пользовались.

а. كامل *кямиль*, совершенный, превосходный, вѣрный, полный вѣсъ, كاملمك *кямиллемекъ*, совершить, исполнить, усовершенствовать (кого-либо), *каз.* كاملك كايتسورمك довести до усовершенствованія, كاملك كايتسترو доведеніе до усовершенствованія.

п. كامىش *гямишъ* (*вм.* كاوميش) буйволъ.

п. كان *кянъ* 1) рудникъ. 2) *а. кана*, онъ былъ, كان *кеннэ*, составл. изъ ك и ان, какъ если, какъ будто, كان لم يكون какъ будто не существовалъ, كان لم يكون اولمق обратиться въ ничто, изчезнуть. 3) *кок. канъ*, очень, весьма, въ *тоб.* много, كانايمك умножаться.

а. كانون *канунъ*, названіе мѣсяца (по сирійскому календарю), كانون اول Декабрь, كانون ثانى Январь.

п. كاو *гявъ*, быкъ, كاوميش буйволъ, كاوبكر, كاوريك, كاوچهر, كاوسار названіе желѣзн. палицы перс. царя Феридуна, перешедшей впослѣдствіи къ Рустему и сдѣланной на подобіе буйволиной головы.

п. كاواك *кавакъ*, كواك, كاوك сокращ. كاك, пустой, дуплистый, безмозглый, пустое мѣсто, пещера въ горахъ, брешь (*воен.*), كيرى برجنى كاواك قيلمق ايديلار въ одной башнѣ сдѣлали брешь

(*Баб.* 43), *гл.* كاولامك=*n.* كاويدن рыть, перерыть, рыться.

тур. كاور *іявуръ*, كاوور (испорч. изъ كافر) невѣрный.

дж. كاوركا *кауріа*, большой барабанъ: كوس شاهي كه كل ونوروز لطعي ده كاور بيت هم اول ساعت آير اوعلى سرلا نوروز, كاوركا حالدى جيفتى شاه نوروز (*дж. сл.*).

n. كاوزن *іявзэнъ*, كوزن, كوز, олень (преимущественно большой).

тоб. кирг. كاوشامك *кӧвшенмекъ*, *кӧшемекъ* (=*тур.* كوشمك) жвачку жевать, كاوشاك жвачное животное.

n. كاه *іах*, *іях*, сокращ. كه, мѣсто, время, минута, должность, званіе, تختكاه мѣсто трона, столица, عبادتكاه молельня, церковь, منزلكاه станція, كاها *іяханъ*, въ *тур.* كاهيجه иногда, повременамъ, كاه كاه или كاه بكاه время отъ времени, какъ случится, كاه—كاه то-то, كاه بورادە كاه اورادە то тутъ, то тамъ, بكاه не во время, не кстати كاه بيكاه во время и не во время, кстати и не кстати, ناكاه, ناكهان вдругъ, нечаянно, внезапно.

n. كاهربا *кяхрӱба*, كهربا, простонар. كهربار (составл. изъ كاه солома, ربا притягивающій) янтарь, كهربايه притягиваніе, электричество, الت كهربايه электрич. машина.

n. كاهش *кяхішъ* 1) уменьшеніе, ущербъ, униженіе (كم شدن ونقصان يذيرفتن *Бурх.*). 2) чахотка (*a* سل).

n. كاهل *кяхіль* 1) слабый, лѣнивый, неповоротливый, كاهلك лѣность и пр. كاهللنمك сдѣлаться лѣнивымъ. 2) *дж* *кяхэль*, берегъ, край (*к.* كنار *сл.*).

a. كاهن *кахінъ*, *мн.* كهان, كهنه 1) астрологъ, предсказатель, вѣщунъ. 2) священникъ, كاهنذير пресвитеріанинъ.

дж. كاى *іай*, غاى *гай* 1) частица, образующая въ *дж.* и *тат.* нарѣчіяхъ отъ корня глаголовъ будущее причастіе и затѣмъ будущее время: سانجكاى سن, سانجكاى من я буду, ты будешь колоть, اولطورغابدور онъ будетъ сидѣть. 2) образуетъ также желательное или сослагат. наклоненіе: الله رحمت ابتكاى да помилуетъ Господь!

тат. كايه *кайма*, койма, прошва, كايەلمك дѣлать коймы

алт. كپ *кепъ*, образецъ, колодка, сапожная форма, нарядъ, одежда (*монг.* *кебъ*—форма, модель), كپ سوس притча, присловіе. كبر образъ, изображеніе, كبرلاش сообразный, похожій.

a. كباب *кебабъ*, жареное, жаркое (куски мяса, жареные на вертелѣ, что иначе называется *шишлыкъ*), اورمان كبابى тоже жаркое съ кусками лука (любимое турками), قزان كباب въ кастрюлѣ жареное, لوله كباب трубочный кебабъ, اوتدن كباب рагу изъ жареной дичи, كباب اتمك, كبابلمك жарить, كبابى حويرمك вертѣть вертелъ (во время жаренія на угольяхъ).

a. كبابه *кебабэ*, кубеба (раст. и зерна, иначе حب العروس).

тур. كباد *кебадъ*, родъ персика, шептала.

каз. тоб. كباك, كيباك *кибякъ*, мякина; охвостье, كباكلنمك обратиться въ мякину.

каз. тоб. كبان *кибянъ*, كپان, كپين, كيبان, стогъ, кладь сѣна, كبان قويو, كبانلمك, стогъ класть, ставить кладь, كبان فملق ставить въ стогъ, بحان كبان فملق сѣно ставить въ стоги, *каз.* كبان اوزاكى стожарь.

дж. كبج *кібджъ*, ободокъ, кругъ бубна (دايرهٔ دفّ) *к. сл.*).

тоб. كبج *кябицъ*, *кир.* كبس *кябісъ* (изъ *п.* كفش), башмакъ, كبچچى башмачникъ.

кир كبجه *кебедже*, *кибеже* (*вм. п.* كجاوه) ящикъ, въ которомъ возятъ дѣтей на верблюдѣ; ящикъ, въ которомъ находятся съѣстн. припасы.

а. كبر *кеберъ* 1) *мн.* اكبار, كبار каперсы (*тур.* كبره *кеберэ*, *п.* كورز). 2) *кӱбръ*, *кібръ*, величіе, гордость, важность, كبر اتمك гордиться, важничать. 3) *п. ґебръ*, огнепоклонникъ, невѣрный, не правовѣрный.

كربك = كبرك

тур. كبرمك *ґебермекъ*, умереть; издохнуть (о животн.), كبرتمك *пон.* умертвить, убить.

тур. كبره *ґӱбрэ*. навозъ.

а. كبريت *кібритъ* (простонар. *кирбитъ*) сѣра, спичка сѣрная, كبريت احمر философскій камень, اوحاعى — огниво, كبريتجى фабрикантъ или продавецъ сѣрн. спичекъ, كبريتلمك сѣрой намазать.

алт. كبس *кебісъ* 1) коверъ (*конд. кемісъ*, *монг. кебесъ*). 2) *кир. кябісъ* = *п.* كفش

хив. كبش *кебішъ*, кандалы كبش سالمق наложить кандалы.

кир. كپشيك, мѣра зерн. хлѣба, четверикъ (*Вамб.*).

п. كبك *кебкъ*, куропатка (въ особенности самецъ).

каз. ног. башк كبك *кубӱкъ*, كوك, كبوك, كودوك, كووك *кӱӱкъ* (= *тур.* كبى) подобно, какъ, такъ какъ, съ, اوياتسز خاتون توزسز اش كبك женщина безъ стыда, подобна пищѣ безъ соли (*послов*), يانغور ايمدى توقتاعان كبك дождь какъ будто теперь пересталъ

тур. كبك *кепекъ* 1) труба. 2) *кӱпӱкъ* пѣна, (*см.* كوبك).

каз. كبكه, كوبكه *кубке*, хлѣвъ, овчарня

كبكى *копеки*, слово это часто встрѣчается у перс. историковъ въ значеніи *монеты*, какъ напр. у Девлетъ-шаха (листъ 179): كه بانصد تومان رايج كبكى باشد это составляетъ 500 тумановъ ходячей монеты *копеки*, دينار كبكى по мнѣнію Petit de la Croix, равняется 7 ливрамъ и 10 сантимамъ (исторія Тимура т. II стр. 71. Not et Ext t. XIV p 74 not 1. Слово это перешло и въ русскій языкъ, *копѣйка*).

каз. тат. كبكير *кебігиръ* (*вм. п.* كعكير) уполовникъ, цѣдилка, ситочка чайная.

тур. كبنك *кепенкъ* 1) ловушка, западня. 2) ставень у окна; затворъ передъ лавкою, который подымается во время дождя и жара.

тур. كبنك *кепенекъ* 2) одежда, надѣваемая во время дождя 2) простон. = كلمك бабочка.

п. كبوتر *кебутеръ*, сокращ. كبتر *кебтеръ*, голубь, كبوتر باز или كبوتر نامه بر голубь-вѣстникъ (носящій письмо), كبوتر باز голубятникъ, охотникъ голубей; держащій пари на ихъ полетъ и курбеты, كبوتر خانه голубятня, كبوتر حرم голуби храма Мекки, которыхъ запрещено было изгонять или истреблять, *мет.* красавицы высшаго круга, недоступныя.

п. كبود *кебудъ*, синій, голубой, كبود كسه *мет.* разбогатѣвшій бѣднякъ, выскочка.

п. كبه *кеубэ, кубэ, кюббэ, кюппэ* = *а.* قبه, шалашъ, кибитка (*Баб.*).

тур. كبه *кебэ*, грубая шерстяная матерія, изъ которой дѣлаютъ одѣяло, и самое одѣяло, بياض كبه فرانجه бѣлое франц. одѣяло.

дж. тат. كبه *кöбэ*, كوبه, كبه, كوبه 1) латы, кольчуга (въ *каз.* также كبه كوز), كبه كيمك надѣть латы. 2) *ад. кöбэ*, паласъ, кошма.

тур. كبه *гебэ*, беременная, كبه قارى беременная женщина, كبه لك беременность, كبه اتمك сдѣлать беременной, كبه اولمق б. сдѣлаться беременной

дж. كپه *кепэ*, скипидаръ (*Баб.* 488, *англ. пер. стр.* 420).

тур. осм. كبى *кібі, гібі ад* كبى, كمى подобно, какъ, какъ будто, какъ только, послѣ (требуетъ *род. пад.* отъ именъ опредѣленныхъ, *именит.* отъ неопредѣленныхъ), سنك كبى عالم كشى كورديكم يوقدر я невидалъ ученаго, подобнаго тебѣ, بابا حضرتلرى بوكا راضى اولمشدر كبى كورينور кажется, какъ будто папа на это согласился, *ад.* كلن كيمى طوين ياشلاروق какъ только онъ пріѣдетъ, приступимъ къ его свадьбѣ.

а. كبير *кебиръ*, *мн.* اكابر, كبار, великій, большой, совершеннолѣтній, могущественный; одинъ изъ эпитетовъ Бога, كبير اولمق сдѣлаться или б. могущественнымъ, совершеннолѣтнимъ.

п. дж. كت *кетъ* 1) тронъ царскій, и въ особенности царей индійскихъ; сѣдалище, скамья вообще: هندوستان شاهلرينك تختنه درلر وسايرصندلى واريكه لره درلركه سبعهٔ سياره ده دردجى حكايه ده وزير فزى مسعودى جاهدن چيقاروب تيمار اتدوكى محله ده كلوركه بيت كت يوزى دا توشاك سالىب بيچه فات, اندا ياتقوردى زار خسته نى ياتدا (*дж. сл.*). 2) носилки для мертвыхъ (въ этомъ значеніи у *Баб.* 165).

тур. كت *кітъ* 1) крахмалъ. 2) *дж.* задъ, позади, ان كتى задъ его, позади его, того (ان وبس عقب *к. сл.*); слово это употребляется и въ *кир.* нарѣчіи: كتمنان позади меня, за мною.

а. كتاب *кітāбъ* (*кирг.* произносятъ *китабъ*), *мн.* كتب, книга, письмо, приказъ, كتابجى книгопродавецъ (*а.* صحاف), كتابخانه библіотека. كتاب كسيمى форматъ книги (*а* قطع), اهل كتاب народы, получившіе книги откровенія до Мухаммеда, т. е. евреи и христіане (по Курану), *каз.* كتاب جقارمق, *тур.* كتاب تأليف وتصنيف اتمك сочинить и издать книгу, كتابت, كتابه a) писаніе, то что написано, письмо, *каз.* كتابت ايتمك записывать, описывать, b) надпись стихами или прозой на фронтисписѣ зданія, на монументахъ, c) актъ отпуска невольника или невольницы (*юридич.*).

п. كتاره *кетарэ*, дротикъ индійскій.

каз. كتاك *кітекъ*, *дж.* كتك *кетекъ*, курятникъ (تاوق كومسنه درلر *дж. сл.*): حسب حالده كلور بيت هم ايل منزلين سه كتك ديك بوزوب, تاوق اوريغه دغدا اولتوعوزوب

п. тур. كتان *кетэнъ*, كتن, въ *каз.* كيتن, *а.-тат.* كدن *кедэнъ*, ленъ, *тат.* холстъ, полотно, كتجى ткачъ холста, كتن تخمى льняное сѣмя, *тур.* كتان ايبلكى льняная пряжа, *кнз.* كيتن صوقمق ткать холстъ.

тур. كتانجق *кетенджікъ* (изъ *а.* كتان) водоросль (*раст.*).

тоб. كتچه *кутчэ*, тупой, непонятливый.

п. كتخدا *кетхуда*, كدخدا (составл.

изъ كد *кедъ*, домъ, и خدا владѣтель (صاحب) хозяинъ дома, отецъ семейства, старшина въ деревнѣ или въ кварталѣ; управляющій дѣлами; мужъ, женатый (въ *тур. кр.* изъ него сокращено: كخيا, كخيا, كهيا *кяхъя*), خزينه كتخداسى казначей,—ترساده интендантъ морскаго арсенала, سهر كتخداسى меръ города, فمو كتخداسى министръ — резидентъ, агентъ иностран. короля, вицекороля египетскаго, паши, губернатора, живущаго по дѣламъ службы въ Конст-полѣ, محله كتخداى частный приставъ (въ Персіи), كخيا قادن старшая дама въ гаремѣ султана; ключница, كتخدا فيلمق сдѣлать кого хозяиномъ, старшиной; женить, *дж.* كتخدالمق управленіе; обязанности, мужа كتخدالمق فيلمق исполнять обязанности мужа: كوب كتخدالمق فيلمق تنغه وحانغه زيان ايرور طميملك كتابى) *Вамб.* стр. 163), كدبانو хозяйка дома, старшая жена.

كتورمك=كترمك

тур. كتره *кітрэ* (*а.* كثيرا) адрагантовая камедь.

а. كتف *кетфъ*, *мн.* اكتاف, كتعه, плечо, ذوالاكتاف одаренный сильными плечами, плечистый (прозвище перс. царя Шапура).

кир. каз. كتك *кетікъ* 1) зазубренный. 2) щербатый (у кого зубъ выпалъ), كتكلمك сдѣлаться щербатымъ, зазубреннымъ.

тур. كتمك *ітмекъ*. уйти (*см* كيتمك).

дж. тат. كتمك *кутмекъ*, كوتمك *тур. осм.* كودمك, كدمك *іудмекъ*, стеречь, пасти, карaулить, ухаживать, ждать, كتوجى, مال كتوجى, *тур* كودجى пастухъ, كتو пасеніе, ожиданіе, *кир.* كتو *кту*, стадо, въ *алт.* كدو *куду*, пастбище, مال كدوده تورو скотъ пасется, *дж.* كوناول смотритель провіанта, воен. чинъ (у *Вамб.*), *алт.* كوتكه *кутке*, пасти кого, гоняться за кѣмъ, увлекаться, *каз.* برازكتو немного подожди, سزنى كوتالار васъ ждутъ, كوناسيكا на подержаніе, въ долгъ (отдаваніе), اندين يحسنبلق كوتمه отъ него пользы, добра не жди! كتا بورعان пасущій, ожидающій, كتوب قالمق прождать, كتولمك *стр.* б. ожидаему и пр. *башк.* اوطار كوتمك держать хуторъ, كوتاركاو بيلاركا вполнѣ владѣть (чѣмъ).

كتان *кетэнъ*=كتان

тур. كمور *кутуръ*, слово повторяемое при нѣкоторыхъ глаголахъ, для выраженія большей силы: اى كمور كتور онъ его сильно билъ.

тур. كتوردى *кутурди* или كتوردى پاتردى волненіе, шумъ, мятежъ.

тур ад. كتورمك *іетірмекъ*, كترمك (правильнѣе *дж. тат* форма كيلتورمك, какъ *пон.* отъ كيلمك. كلمك) заставить придти, привести, принести, нанести, навлечь, كتورمك اله достать, получить, пріобрѣсть, كتورمك, طهوره وجوده осуществить, произвести, проявить, — يرينه довести до мѣста своего, *мет.* исполнить (= كمورمك عمله), *ад* ايشدركه بونه باشمه كتوردنك что ты со мной сдѣлалъ? (какую бѣду нанесъ ты на мою голову?), كتوريوبرمك принесши отдать, كتورمك *пон* заставить, велѣть принести, كتوريلمك *стр.* б. принесену и пр. كتوردلمك *іетірділмекъ*, *пон. стр.* заставить быть принесену.

дж. كتون *кетунъ*, кафтанъ изъ бумажной *бязи* (پنبه بزدن دكلن قفتانه درلر *дж. сл.*).

бух. хив. كتة *кеттэ*, большой, благородный, знатный, كتة كشى ايكان это былъ важный, знатный человѣкъ, كتة طلا большой червонецъ (заключающій 20 تنكه), كتةليك величіе, великость, знатность.

а. كثرت *кесрэтъ*. множество. большое количество, كثيرلو, كثيرتلو многочисленный, обильный, كثيرتله обильно, въ изобиліи, كثرتده وخلوتده публично и наединѣ, قليل وكثير мало или много.

а. كثيف *кесифъ*, толстый, грубый.

п. كج *ѣеджъ*, 1) кривой, согнутый, كجرو, كج رفتار криво-идущій, криводушный, несправедливый, كج كلاه носящій шапку на бекрень, كج بين косой, *мет.* смотрящій на кого косо, сердито, *ад.* كج باخمق смотрѣть косо, недружелюбно. 2) *іеджъ*, известь, алебастръ.

тур. كچ *іечь* 1) поздно (*см.* كيچ). 2) *каз. кичь*, вечеръ.

п. كجا *куджа*, гдѣ? иногда значитъ: какъ, какимъ образомъ? هركجاكه гдѣ бы ни было.

п كجاوه *кеджавэ*, كجايه, كجاوه, كزاوه, قراوه (составл. изъ كز войлокъ, اوبه кибитка, у *Вамб.* اوبا كوچ) родъ носилокъ или ящиковъ, придѣлываемыхъ къ сѣдлу верблюда съ двухъ сторонъ, сверху и сзади закрытыхъ; путешественники, въ особенности женщины, садятся въ каждый изъ ящиковъ, которые относительно другъ друга называются عديل равновѣсные (по *ар.* это называются هودك).

тур. كچيد *іечідъ*, كچيت, проходъ, переходъ, бродъ, اقجه كچد حقى, налогъ за переходъ чрезъ рѣку и пр. طار كچد узкій проходъ, дефилей (*а.* مضيق *п.* تڭ), قرق كچد сорокъ бродовъ (рѣка въ малой Азіи — Драконъ), كچدجى стража при опасныхъ переходахъ, сторожъ указывающій бродъ въ рѣкѣ, كچد ويرمك дать пройти чрезъ проходъ; дать возможность пройти чрезъ бродъ.

каз. кир. كچرايتمك *кичряйтмакъ* (отъ كچى маленькій) уменьшить.

тур كچشمك *іеджішмекъ*, كچيمك 1) свербѣть, зудѣть, كچش, كچك зудъ, كچشترمك *пон* произвести зудъ.

كچك *іеджекъ*, родъ дикихъ утокъ (у *Вамб.*).

тур. п. كچك *кічїкъ*, маленькій (*см.* كيچوك).

п كچل *кечелъ* 1) плѣшивый, лысый (отъ парши). 2) хромой. 3) цибетъ (животн.).

дж. каз. كچمك *кічмекъ*, كيچمك, *тур. ад. іечмекъ*, *алт. кечь*, *кир. кешь*, пройти, перейти, проникнуть, превзойти, опередить, *мет.* простить (грѣхъ), отказаться отъ чего (съ دن), كچر *іечеръ*, проходящій, проходимый; ходячій (монета), كچرلك легкій сбытъ, курсъ монеты, كچمه *кічме*, *іечмэ*, *каз.* كيچو *кичувъ*, переходъ, перевозъ, переправа, бродъ (كيچوير), كچمش прошедшій, прошлый, вмѣсто чего употребляется и *наст. причастіе* كچن, كچنلرده въ прошлые дни, на дняхъ; нѣкогда, въ *дж.* كيچكان لار, въ *алт.* كچكانلار перешедшіе, т. е. умершіе. *Составные и производные:* كچوب جقمق переплыть на чемъ, التندن كچمك проходить, проле-

гать подъ чѣмъ (напр. дорога подъ мостомъ), — اوستندن проходить надъ чѣмъ, — ايچندن пройти черезъ, сквозь что, — ياندن пройти мимо, близъ чего, *дж.* جاندن كچمك *б.* готовымъ къ смерти, жертвовать жизнью, جاندين كچسون пусть готовится къ смерти, دنيا دن — перейти изъ міра, умереть, تختە — взойти на престолъ, — دكزى переплыть море, — قاچدن *б.* изрубленъ мечемъ, — كناهدن простить кому грѣхъ, — كوكلدن, خاطردن придти на умъ, на мысль, يره كچمك перейти въ землю, *б.* погребену, — برسنه دن обойтись безъ чего либо, оставить, бросить, بو خيال خامدن كچ оставь эту пустую мечту. بركمسنهٔ كچمك злословить отсутствующаго, — برىردن пройти пролегать чрезъ какое нибудь мѣсто: بو يول داعلردن كچر эта дорога идетъ по горамъ, اوعقللو كچر онъ считается умнымъ, حكمى كچر اوڭ سوزى его слово, приказаніе дѣйствительно, т. е. его слушаются, ему повинуются, سكرتمده كچمك опережать, обгонять въ скачкѣ, اقچه كچمز деньги, монета неходячая; كچورمك, كيچورمك, كورمك *гечірмекъ*, *пон.* переводить, перевозить, провести; простить (съ *вин.*), *дж.* كيچور كودای простительный, روزكار عمر كچورمك проводить жизнь, жить, *башк.* طنح واستراحت اوزره كون كچورمك проводить жизнь въ спокойствіи, كوزدن كچورمك пробѣжать глазами (книгу), бросить взглядъ на что, يقه سدن كچورمك провести за *шиворотъ*, *мет.* усыновить, كچورتمك 2-е *пон.* заставить или дать провести и пр. كچشمك *вз.* простить другъ другу, помириться, كچنمك *воз.* а) проводить жизнь, жить, проживать, заниматься чѣмъ, خوش كچنمك проводить жизнь въ довольствѣ, حقيقت اوزره كچنمك жить, дѣйствовать по правдѣ, صنعتله كچنمك проживать ремесломъ, b) обходиться: اللر ايله نصل كچنيورلر какъ съ ними обходятся? c) признаваться, почитаться, выдавать себя за что, слыть чѣмъ, قنغيسى ايو حنكى كچنور кто изъ нихъ почитается лучшимъ вопномъ? عقللو كچنور онъ слыветъ или выдаетъ себя за умнаго, اول اطرافده سوز صاحبى كچنور въ этой странѣ онъ слыветъ авторитетомъ; كچلمك *стр.* كچلمه حقوغى длинный чубукъ изъ нѣсколькихъ вставочныхъ кусковъ, *каз.* كيچلمك снисходить.

тур. ад. كچه *кечэ*, *дж.* كچا 1) войлокъ (نمد), грубая матерія изъ шерсти не трессированной, كچه باش прозвище, которое даютъ узбекамъ и татарамъ, носящимъ войлочныя шапки. 2) كچه заика, дурно говорящій по турецки (*Вамб.*), въ *пер. гечэ* и *гечгэ* — заикающійся (كسى كه زبان اوبعصاحت جارى نباشد *Бурх. ферг.* по *дж. сл.* значитъ: чужестранецъ, незнающій мѣстнаго языка: عجمى معناسنه دركه دل دلميه). 3) *гечэ*, глупецъ, дуралей (у *Вамб.*).

тур. тат. كچى *кечи*, كچه, كيچى, كچه *кашг.* كحكى, коза, كچى بالاسى козленокъ, اركك كچى или اركج *эркеджь*, *тат.* كچه تكاسى, козелъ, *тат.* فركه, *тур.* طاغ كچيسى серна, قصر كچى коза безъ козленка, اولاقلى كچى коза съ козленкомъ, خام كچى دريسى невыдѣланная козья шкура, كچى منتر сморчокъ, قويون قطلغى وقتنده كچى يه عبد الرحمن پاشا ديرلر при недостаткѣ овецъ, и козу назы-

вають Абдуррахманъ-пашою (*послов.* = русской: на безрыбьи и ракъ рыба).

тур. كچى *кічи* 1) маленькій, قتى كچى очень маленькій (*см.* كچوك). 2) *каз.* прядильная бумага.

п. тур. كجيم *кеджімъ*, كجين, كجيم, كچيم (*Баб* составл. изъ كج шелкъ, сырецъ, и частицы يم, ين) 1) родъ военной одежды, кирасъ, латы, надѣваемые на воиновъ, слоновъ и лошадей برگستوان اسب وفل ولسكرى (*Бурх.*), كجيم كيمك надѣть латы, كجيملو одѣтый въ латы. 2) въ *алт.* чепракъ—кожа, которая кладется подъ сѣдло сверхъ потника.

а. كحال *кяхалъ*, глазная примочка или порошокъ (для леченія глазъ или украшенія рѣсницъ), *кяххалъ*, окулистъ, глазной операторъ.

كحيا *кяхъя*, كحه, كحيا *см.* كتخدا

п. كدا *іедъ*, нищета, бѣдность, كدا, كدای, *простон.* كده *гэдэ*, нищій, бѣдный, убогій, въ *ад.* также слуга, كدايى, *башк.* كدايلك нищенство, бѣдность, въ *дж.* كدايينك твой нищій, كدايين его, своего нищаго (= *тур.* كداسن).

уйг. كدات *кідатъ*, Китай, كدات كشى китаецъ.

كتخدا = كدخدا

а. كدر *кедэръ*, мутность, смущеніе, безпокойство, огорченіе, كدرلى причиняющее огорченіе, огорчительный, كدر ويرمك, كتورمك мутить, возмущать, огорчать.

кир. كدر *кдіръ*, мѣшкать, медлить, остановиться, كدروب قالدى замѣшкалъ, пріостановился, كدره تور подожди!

уйг. كدس *кедісъ*, хлопчат бумага.

кир. كدك *кедікъ*, боязнь, опасеніе.

тур. كدك *іедікъ*, 1) хребетъ, перевалъ. 2) зазубрина, брешь, щель (= كتك), *гл.* كدمك *іедмекъ*, كدومك, сдѣлать зазубрину, брешь, كدولمك *стр.* 3) и كدوك постъ, назначенный во время сраженія, كدوكلرندن ايرمديلر они не оставили своихъ постовъ. 4) плата, назначаемая для полученія вакантнаго мѣста. 5) контрактъ постояннаго аренднаго содержанія дома, магазина или другаго недвижимаго имущества, по которому арендаторъ и его наслѣдники, заплативъ за контрактъ и внося ежегодно извѣстную поземельную подать, постоянно пользуются правомъ аренды и могутъ передать его, съ согласія собственника, другому. Въ прежнее время, почти всѣ европейск. дома въ Смирнѣ были на такой арендѣ у Кара-Османа-задэ.

тур. كدمك *іедмекъ* 1) كدك 2) *іядмекъ* = كتمك пасти.

п. كدو *кеду*, тыква, كدوى تلخ колоквинтъ.

кир. كدو *кёдю* 1) веревка, которою притягиваютъ заднюю ногу кобылы къ шеѣ, когда ее доятъ. 2) ковыль, выставляющійся изъ подъ снѣга.

а. كدورت *кюдюрэтъ*, огорченіе, безпокойство.

тур. كدوك *іідікъ* = كدك

п. كده *кедэ*, домъ, жилище, мѣсто, مى كده винный погребъ, кабакъ.

инд. كدهل *кедхілъ*, хлѣбное дерево, котораго плодъ описывается Бабуромъ на стр. 368, такъ: بوغريب بدهيئات وبد مزه ميوه دور بعينه قوى نينك

فارنى دوركيم فارين نينك ايچى تاشقارى بولغاى مزەسى دل اشور جوجوك‌دور ايچدا فندق دىك دانەلارى بار كرما خرماعه فى الجمله ساهتى بارموينك دانەلارى اوزون ايماس تور بود انەلارينك خرمادين بومشاق راق كوشتى بار انى بيماغى خملى حسنده‌دور حسنده‌لغى‌دين بعض ايلىك بى اغزينى ياغلاب بيرايميش لارهم درخت نينك شاخيدا بولادورهم تنهسيدا بولور ايميس درخت بين كويا كيم كمسالارى اسيب اسيب فويوب‌دورلار

тур. كدى *кеди*, котъ, кошка, كدى اوتى кошечья трава, كدى بالغى скатъ (рыба), مسك كديسى цибетъ (четверон).

тур كدى *івди*, рогатый, рогоносецъ, *мет* пустой, страпный, *кир.* كدى كسى щекотливый, легко-обидчивый человѣкъ.

п. كذار *iузаръ*, كذر, проходящій, приводящій къ концу; проходъ, переходъ, كذاران препровожденіе времени, проживаніе, خوس كذارانلق хорошее препровожденіе времени, благосостояніе, كذارش *мн.* كذارشات показаніе, изложеніе произшествія; плата, дань, كدارنامه паспортъ, كداره затравка; проходъ, كذركاه мѣсто прохода, переправы, كذراتمك проходить, переходить, переправляться.

а. كذالك *ке-залкъ*, كدلك, такъ какъ, также, равномѣрно.

а. كذب *кезбъ*, ложь, фальшь (*п.* دروغ), كذاب *кеззабъ*, лгунъ (*п.* دروغ كو).

п. كذرى *iузэри* (испорч. изъ *п.* كودر, *тур.* كودرى) замша (такъ называется она въ Кашгарѣ и выдѣлывается изъ оленьей кожи — مرال).

каз. кир. كر, كير *керъ* 1) мухортый (масть лошади), كرطورى كرقرا вся гнѣдая, черная масть, а голова бѣловатая. 2) *пер.* глухой. 3) *п. iеръ*, *вм* اكر, если. 4) *п* частица, образующая составныя имена ремесленниковъ, художниковъ и пр. اهنكر кузнецъ, كمانكر дѣлающій лукъ.

тат. كر *кіръ*, въ *тур.* كير, грязь (приставшая къ одеждѣ, въ *монг.* порокъ), нечистота, маркость, чернота, въ *каз.* также: грязное бѣлье, *кир.* ржавчина на металлѣ (кромѣ желѣза), باس كرى нечистота на головѣ, قولاق كرى — въ ушахъ, *каз.* كرجن, *кир.* كر يوغوچى, كرشل, كرشن маркій, كرجى прачка, كرلو грязный, замаранный, كر يومق мыть бѣлье, كركوللمك бучить бѣлье, كركيسا كى букъ, кадка для бученія бѣлья, كرلنمك, كيرلنمك, *кир.* كركمك грязниться, запачкаться, почернѣть, заржавѣть, كيرلتمك, كرلندرمك *пон.* загрязнить, запачкать, загадить, *кир.* كوڭل كرين ايتا كيتار. كويلاك كرين حوسا كيتار печаль сердца пройдетъ, если ее выскажешь, рубашка отъ грязи очистится, если ее вымоешь (*поговорка*).

п. كر *куръ*, р. Куръ или Кура.

тоб. كر *курь*, *каз* كور. храбрый, бодрый; тучный, жирный, كرلك храбрость и пр. كرلنمك, كرايمك бодриться, храбриться, тучнѣть, откормиться, كورلاندرمك ободрить, утучнить, فايتا كرايدى онъ опять поправился (тѣломъ).

а كرّ *керръ* 1) нападеніе, быстрая атака послѣ притворнаго нападенія, كروڤر нападеніе и отступленіе (повторяемое нѣсколько разъ), طرح قرعهٔ كروفراتمك бросить жребій сраженія, то нападая, то отступая. 2) *п. керръ* и *керъ*, цѣль, желаніе (مرادو مقصود). 3)

п. сила, власть, могущество (زور وقوت وتوانايى), كروفر пышность, величественность (= دلروكير или كيرودار), كروفرمودن властвовать, царствовать.

а كرّ *курръ*, мѣра зернов. хлѣба = 40 اردب *эрдэбъ* или 70 قفيز, что составляетъ 1440 гарнцевъ.

а. كراء *кіра*, плата, наемъ, كراجى наемщикъ, абонентъ, жилецъ, كرايه въ наемъ, за плату, كرايه الله, بكرايه наймомъ, съ платою за употребленіе, на прокатъ, كرالمك, كرايه طوتمق нанимать, абонироваться, كرالمه наниманіе, كرايه ويرمك отдавать въ наймы, كرايه ويرن отдатчикъ въ наемъ.

алт. كرا *керее*, свидѣтельство (*монг. іерее*), كراجى свидѣтель (въ *монг.* тоже), كرالا *кереле*, свидѣтельствовать.

каз. тоб. كراب *кярабъ* (съ *русскаго*), судно, корабль (въ *алт. керепъ*, *монг. керемъ*), كراب اوستى палуба.

каз. كراز *кераз*ъ, соты медовые.

тур. كراس, كيراس *кірāсъ* (простонар на Кавказѣ — كيلاس) черешня, сладкая вишня, كراس فروسى сухая вишня, كراس تراغنه, طراغنى испанская вишня (*п.* كلنار سخت).

алт كراس *кереесъ* (съ *монг.*) завѣщаніе, завѣтный, доставшійся послѣ кого либо и хранимый на память, كراسته завѣщать.

тур. كراسته *керāстэ*, كرسته *керестэ*, доски и прочій лѣсъ строевой, *п.* صاحب كراسته, *тур.* كرستهجى продавецъ лѣснаго матеріала.

тат. كرش, كوراش *куреш*ъ, *тур.* كورس *іүрешъ*, простон. كولش, *кир.* *кү-рөсъ*, борьба, كراشمى, *кир.* كروشمك, كراشمك, كورشمك бороться, كراشكلامك бороться съ разными (киргизы большіе охотники до борьбы. Борцы — بالوان, дѣйствуютъ силою, уловки же не слишкомъ уважаются: уловки или хитрости въ борьбѣ — *эдисъ*, бываютъ слѣдующія: قوس اياق, شوت قول قوس اياق; — бросать противника черезъ голову باسمدن اسريب, باستاو — манера русскихъ борцовъ, у нихъ не употребляется); *гл.* كرامك или كوراملك выражая общее понятіе спора или борьбы, въ первоначальной формѣ не встрѣчается, а производныя употребляются, какъ приведено выше, كراس, въ *алт. керіш*ъ, въ *кир. кірісъ*, споръ, ссора, *гл.* спорить, ссориться, كرشجى охотникъ ссориться, *кир.* قىزل كرس очень горячій споръ, въ *алт. керсу*, *мет.* остроумный, мудрый (въ *монг.* тоже); у *Баб.* встрѣчается كوراداكان причастіе отъ كوراتماك? побореный, побѣжденный: قاچقان كوراداكان افغان وهندوستانى نى بيغيب собравъ побѣжденныхъ и бѣжавшихъ афгановъ и индійцевъ (*стр.* 385).

каз. كراشه, كوراشه *кұрашэ*, стрижъ (птица).

дж. тат. كراك *кірекъ*, كيراك, كرك *каз.* произносятъ *кірякъ*, *алт. кир. керекъ*, *тур. ад.* كرك *іерекъ*, нужно, надобно, необходимо, потребно; нужда, дѣло, потребность (въ *монг.* нужда, дѣло), كركلك, كراكلك надобность, потребность, كراكلى, *дж.* كيراكلمك нужный, должный, приличный, دوسنكا كراكلوسى توكل это не тотъ, который тебѣ нуженъ, كراكسز ненужный, كركمز, كيراكماس *вм.* كراك ايماس не нужно, непотребный, *ад.* كركم или كركم ام, كركسن, كركدر я нуженъ, ты нуженъ, онъ нуженъ, *ад.*

نينكزه كركدر, نيمه *нэймэ*, *нэйнизэ іерекдіръ*, на что мнѣ? на что вамъ? *алт.* *нэ-керекъ* или *некеръ кедій*, за чѣмъ пришелъ? مينده نه كركنك بار что тебѣ за дѣло до меня? كركم بار есть дѣло, انينك كركنده كيلدى онъ пришелъ для него; كراكنجه, كراكنجه столько, сколько нужно—при глаголахъ имѣетъ значеніе دولغنجه, напр. كراكنجه اشادى онъ наѣлся до сыта, كراكنجه بوفلادنك ты наспался; *тур.* كرك—كرك или — или, тотъ или другой: كرك كندى قوللرم كركل سلطان قوللرى мои-ли слуги, султановы-ли слуги, كركى كبى *ад.* كركى كيمى какъ слѣдуетъ, какъ прилично, какъ подобаетъ, كرك اولمق б. нужнымъ, надлежать; нуждаться, كراكلامك, *алт.* كركتا считать нужнымъ, годнымъ, *алт.* كركتا باى *вм.* كراكلامای, не считая годнымъ, какъ негодный, *керекте*, значитъ также имѣть нужду, дѣло до чего, сознавать, чувствовать нужду; *каз.* مونى كيمكا ايتاركا كراك кому слѣдуетъ объ этомъ сказать? منكا حقوب كيتاركا كراك мнѣ надобно уйти, كراكنكنى ايتورسن ты скажешь про свою нужду, كراكلارنى يتكورمك удовлетворить нуждамъ.

тур. тат. كراك *кіурекъ*, كورك, كورك 1) лопата; лопатка (кость плечевая), كورك اتش, — دمور кочерга, въ *алт.* كورك تمير крюкъ (на который что либо вѣшаютъ), *каз.* كراك بل или تيمور كوراك заступъ, *тур.* كورك, كورك ارقه كوركى плечевая кость, كراكلو съ лопатой, лопатникъ-лезгинъ, роющій у дербендцевъ марену, *гл.* كورمك, كورمك كرامك сгребать, гребать лопатой, — отсюда كورك то что сгребается лопатой, глыба, перстъ, какъ въ *дж.* حق يراتى تنكسوق ادمنى يغيز ير كوركيدين Богъ сотворилъ чудо—Адама, изъ одной только персти земли (ص—10), كراتمك *пон.* كراشمك *вз.* كرالمك *стр.* въ *алт.* كورنتك *кіурентікъ* (отъ *воз.*) дворъ, вычищенное мѣсто передъ дверьми. 2) *тур.* весло, كوركى гребецъ, كورك جكمك грести весломъ, كوركه كوندرمك. صالمق послать на галеры. 3) *дж.* كوراك судно, бутыль для вина, стклянка كشتى وحاى شراب وشيسه *к. сл.*).

алт. كراكنين *керекшинъ*, козуля (самка).

кир. алт. كراكه *кереіе*, كيراكا (отъ كرمك) рѣшетка у кибитки, юрты (*см.* اوى домъ), *алт.* كراكا ايل рѣшеточная юрта.

тат. كراك *курей*, *п.* كران бурый, саврасый (масть лошади; въ *монг.* *курен*).

а. كرامت *керāмэтъ*, *мн.* كرامات, щедрость, милость; чудо, сотворенное святыми (напр. хожденіе по рѣкѣ и пр. معجزه чудо, сотворенное пророками) كرامت ايلى святой, творящій чудеса, كرامى знаменитый, дорогой, любезный.

каз. كران *кренъ* (съ *русск.*) 1) хрѣнъ. 2) *кир.* *іренъ* (грань) граница.

п. گران *гіранъ*, тяжелый; дорогой, كرانبها драгоцѣнный, كرانبار очень тяжелый, тяжело навьюченный, كرانمايه большой цѣнности, *мет.* благородн. происхожденія.

گراى *гірей*, прозвище крымскихъ хановъ (начиная съ Менгли-гирей-хана, получившаго инвеституру отъ Порты въ 1478 г.).

كرايت *кераитъ*, названіе турецк. племени (означающее, по толкованію *Аб. Газы*, черный баранъ — قرا برن).

а. كرايه *см.* كرا

алт. كرپ *курупъ*, яма, ровъ (подземный).

а. كرباس *кірбасъ*. *мн.* كرابس, холстъ, ткань бумажная, *тур.* كرباس باتسته батистъ, كرباس ريزه тонкое полотно для скатертей и салфетокъ.

кир. كربز *кербезъ*, щеголь, любящій одѣваться хорошо.

п. كربس *кербэсъ*, كرش, كربسه, كرفش родъ ящерицы (از جنس حلباسه), называемой также كربش يايه; سام ابرص растеніе, похожее на ножки ящерицы, растущее на морск. берегахъ Индіи, (*Бурх.*).

кир. كربك *кербікъ*, огорченіе: كوڭلوڭكره كربك كيرماسون не огорчайтесь.

тур. كربك *кірпікъ*, كرپك, *ад.* كيرك *кіпрікъ*, *алт.* *кірбікъ*, рѣсница (*а.* جفن *мн.* اجفان, *п.* مژه, مژگان).

كربلا *кербела*, названіе мѣстечка въ Иракѣ Арабскомъ, на берегу Евфрата, гдѣ въ сраженіи былъ убитъ Хуссейнъ, сынъ Али (сюда ходятъ персіяне и всѣ шіиты на поклоненіе священ. могилѣ мученика. Мѣстечко это называется معلا превысшее, а могила Хуссейна—مرقد مطهر пречистый гробъ. поклонники — كربلايى *кербеляи*. Посѣщеніе свят. мѣстъ Кербела и Мешеда, считается только богоугоднымъ дѣломъ для шіптовъ; посѣщеніе же храма каабы, обязательнымъ для всѣхъ мусульманъ. По этому титулъ *хаджи* гораздо почетнѣе прочихъ; за нимъ слѣдуетъ *кербеляи*, а за тѣмъ уже *мешеди*, такъ что младшее званіе при старшемъ неупотребляется. Бабъ и бабиды Казем-Бека, стр. 3, примѣч. 3.).

уйг. كربوك *курбукъ*, барабанъ.

каз. كربه *курбэ*, كوربه, отруби, высѣвки.

п. كربه *гурбэ*, котъ, كربهٔ دشتى дикій котъ, пантера, كربه در انبار *мет.* хитрецъ, плутъ.

тур. كربى *кірпи*, كربى, *кир.* كربك или كرپك نشن, كرپى, ёжъ, اوزون اوقلوكربى дикобразъ (*а* تشى, *п.* سيخول), ابو بالاسين медвѣдь своего медвѣженка называетъ бѣленькимъ, а ёжъ еженка — мяконькимъ (*послов.*). اپاغم ديركربى بالاسين يومشاغم ديد

п. كريوچ, كربيچ кирпичъ, كرپچلمك укладывать кирпичами.

алт. كرتك *киртікъ*, тетеревъ.

дж. كرتمك *кірітмекъ*, мыть, дѣлать омовеніе (غسل كردن *к. сл.* можетъ быть отъ слова كر нечистота).

тур. тат. كرتمك *кертмекъ*, зарубать, ставить рубежи; класть клѣтками, въ *алт.* также грызть, перегрызть, *тур.* كرتك *кертікъ*, كردمه, въ *каз.* كيرتيك, كيرتوك, зарубка (на палкѣ), мѣтка, рубежъ, клѣтка на мостовыхъ, كرتمك = كردمه‌لمك, كرتكلمك нарѣзывать зарубки и пр. *каз.* كيرته прясло, рубежъ, околица, اوركاكيرته плетень, كيرته‌لمك городить прясла, كيرته توتمق содержать околицы (въ исправности, чтобы скотъ не лазилъ).

п. كرج *кірджъ*, *кірчъ*, ломоть (дыни, арбуза и пр).

тур. كرج *кірэджъ*, известь (*а.* حص *п.* گچ, آزه), كرج سودى известь разведенная съ водою (употребляемая строителями), كرج طاشى известков. камень,

كرجلو طبراق мéргель, سونمش كرج остывшая известь, سونمش كرج кипѣлка.

кр. كرجاق *кірчакъ*, клещевина, مايى — клещев. масло (كونا)

п. كُرجستان *ігырджістанъ*, Грузія, *осм.* فصبه كرجستان Тифлисъ. كرجى грузинъ.

тур. كُرجك *ігерчекъ*, истинный, правдивый, точно, справедливо, كرجكدن впраду, въ самомъ дѣлѣ, كرجكسن ты правъ, كرجكلك правдивость, справедливость, كرجك جيقدى оказалось вѣрнымъ, подтвердился (слухъ), كرجك سويلمك говорить правду, كرجكلمك повѣрить, свѣрить, подтвердить справедливость чего либо.

инд. كرجه *кереджэ*, птица, похожая на ласточку (قارلوغاچ), но гораздо больше ея и совершенно черная (*Баб.* 365).

п. ад. كرجيم *кірджімъ* (испорч. изъ كراجيم наемникъ мой) лодка плоскодонная, разшива (*мат.* كريكى).

каз. كرجيه *кірчіэ* (كرجيه?) медъ вареный, сытá, шербетъ (*Троян.*).

п. كرخ *керехъ*, كرخت *керехтъ*, онѣмѣлость, безчувственность (членовъ тѣла), *гл.* كرخت شدن, *дж.* كرخت بولمق

а. كرد *курдъ*, *мн.* اكراد, курдъ, كردانى куртинская лошадь.

тур. كرد *кірідъ*, *кірітъ*, Критъ, كردطمسى, جزيره‌سى, مملكتى островъ Критъ, كرد اوتى ясенéцъ, дикій бадьянъ (*раст.*).

п. كرد *гірдъ*, окружающій, круглый; окружность, кругъ, كرد اكرد кругомъ, со всѣхъ сторонъ, كرداب водоворотъ, пучина, شب كرد блуждающій по ночамъ, كردان вращающій, вертящій, *ад.* كردن اولمق отвернуться, обратиться назадъ, въ бѣгство, كردش переворотъ, движеніе, хожденіе, كردون небесная сфера, міръ, судьба, вертящееся колесо; колесница.

тур. كردرمك *ігердурмекъ* (*пов.* отъ كرمك) растянуть, развернуть

тоб. كردك *кордікъ*, *каз. кир.* كورت كورتوك глубокій снѣгъ, сугробъ, убротъ, въ *алт. курдекъ*, горбъ, كردكلنمك снѣгомъ покрыться.

тур. كُردك *ігердэкъ*, брачное ложе; совершеніе брачнаго союза, въ *ад.* постель вообще, или занавѣсъ передъ постелью, كردك كيجه‌سى первая ночь послѣ брака, иначе كيجه‌سى زفاف, *а.* ليلة الزفاف

п. كردكار *кірдігаръ*, Богъ, творецъ.

п. كُردكان *ігірдіганъ*, грецкій орѣхъ (=جوز رومى, جهارمغز).

тур. كُردل *ігерделъ*, деревянное ведро, лохань.

п. كُردن *ігердэнъ*, шея (*п.* عنق, ذمّة), *тур.* كردنلق ожерелье.

тур. كرديه *кюрдіэ*, платье короткое (*Біанки*).

п كُرز *ігырзъ*, كُرزه, пàлица желѣзная.

уйг. كرس *керсъ*, носорогъ (*п.* كَرك, и по замѣчанію Клапрота также *п. тур.* خرس, но я этого слова нигдѣ не нашелъ).

алт. كرس *кресъ* (съ *русск.*) крестъ, крещеніе, كرسكه توش креститься, كرسكه крещеный, كرستمه крестить, كرستن *воз.* ограждаться крестнымъ знаменемъ.

каз. тоб. كرسنمك *кюрсюнмекъ*, كورسنمك

вздохнуть, вздыхать, скорбѣть, *кир.* كرسلدا *курсулда*, вздыхать, задыхаться.

а. كرسى *курси*, стулъ, кресло, стулъ и каѳедра проповѣдниковъ въ мечети; тронъ, небо, тронъ божій, — كرسى حكومت, كرسى مملكت главн. городъ, столица государства, كرسى خط, حروف ровность въ линіяхъ письма, изящество письма, كرسيلو написанное прямо въ линію.

тур. كرش *керчъ*, Керчь (соб. имя города и крѣпости въ Крыму).

тур. كرش *кіріш* 1) тетива лука, струна инструмента, كرشلمك натянуть лукъ. 2) маленькое бревно, прикрѣпляемое къ большому, называемому طبان

кир. كرش *курушъ*, *тоб.* كروچ, сарач. пшено, пловъ (кушанье).

п. كرشمه *кірішмэ*, *керішмэ*, *керешмэ*, нѣжный взглядъ, знакъ, дѣлаемый глазами, бровями, كرشمه نيم пол-взгляда и пр. كرشمه ايمك дѣлать глазки.

каз. тоб. كرشن *кіршэнъ*, كرشان *кӱршянъ*, бѣлила, كرشنلنمك бѣлиться, натираться бѣлилами.

п. گرفتار *гіріфтаръ*, взятый, схваченный, плѣнный, فيلمق, گرفتار اتمك взять, схватить گرفتار اولمق б. схвачену, объяту, подвергнуться чему: تورلوك علتكا گرفتار بولور онъ подвергнется различнымъ болѣзнямъ.

тур. كردوس, كرفوز *курфусъ* 1) островъ Корфу. 2)=كورفوز

п. كرك *керіъ* (сокращ. изъ كركدان) носорогъ.

дж. كرك *керекъ* (общее съ *перс.*) перепелъ (*а* سلوى): سلدرخنه درلركه سد اسكندريه كلورديت كركخيلى غه فارجيغاى درميان, الار جوژه يانكليغ نو بيرماكيان (*дж. сл.*).

тур. كرك *іерекъ*, нужда, нужно (*см.* كراك).

п. كرگ *іӱргъ*, волкъ.

кир. كركت *кіркіт*, ломаться, важничать.

тат. كركيج *киргіджъ*, пяльцы (*см.* كيرمك *кіермакъ*).

п. كركدان *керіедэнъ*, носорогъ (у *Баб.* كرك).

п. كركس *керкесъ* 1) баснослови. птица, питающаяся трупами, كركس ته كس метеоръ (что также دزكاك). 2) орелъ, كركس اق бѣлый орелъ.

тур. گرگف *іерієфъ*, снарядъ ткачей, на который растилается ткань.

алт. كركن *керкінъ*, кинжалъ.

тур. كركه *керекѐ* 1) широкій плащъ шелковый или камлотовый, съ карманомъ и пуговицей изъ золоченой нитки (составляетъ часть почетнаго платья, раздаваемаго на аудіенціяхъ у султана и великаго визиря). 2) *каз.* карась (рыба).

кр. كرلا *кірла* (въ *русск. гирла*) устье или рукавъ рѣки (въ особенности Дона).

тоб. كرلامك *кӱрлемекъ*, журчать.

тур. گرلك *іерлікъ*, короста (болѣзнь), كرلو золотушный.

а. كرم *керэмъ*, милость, щедрость, благодѣяніе, كرملو, *дж.* كرملمك, милосердый, كرم صاحبى великодушный, благодѣтельный, كرم ايله сдѣлай милость, прошу васъ, كرم *керремэ*, считать кого достойнымъ милостей, почестей, كرم الله وجهه да почтитъ Господь его лице,

т. е. да будетъ почитаемъ онъ всѣми (эпитетъ, приводимый послѣ имени Али).

п. كرم *кірмъ*, червь, червякъ, كرم ايوب шелковичн. червякъ, كرم شبتاب свѣтлякъ, كرم معده глисты.

п. كرم *іермъ*, горячій, согрѣтый, *мет.* разгоряченный, вспыльчивый, كرم اولمق б. сдѣлаться горячимъ, разгнѣваннымъ, كرم اتمك разгорячить, согрѣть, разгнѣвать, كرم اتمق воспламениться, вспылить, كرم خون полный жара, теплоты въ любви; крѣпкій (напитокъ), كرم عنان, كرم ران, كرم تازى быстрый въ бѣгѣ, كرم روان быстрый, ревностный, كرم خيز вспыльчивый, كرم سير страна или мѣстность теплаго климата (противуп. سردسير), كرما жаръ, теплота, كرمابه бани (гдѣ теплая вода).

тоб. كرمامك *курмямякъ*, настоящ. كرمايمن, узломъ вязать, у *Вамб.* كيرماك пегля, узелъ, كيرماك ابتماك сдѣлать петлю, узелъ, въ *алт. курмекъ*, узы تيل كرمكى چكلدى узы языка разрѣшились.

тур. كرمد *керемідъ*, كرمت, كرومت (испорч. изъ *а.* قرميد) черепица, كرمد طام крыша изъ черепицы, درونى—черепичн. печь, كرمتلمك покрыть черепицей (крышу и пр.).

дж. كرمك *кермекъ*, непріятнаго, прокисл аго вкуса, горьковатый (вода), *каз.* كيرو, كرو противный (на вкусъ).

тур. كرمك *іермекъ* 1) растянуть (*см.* كيرمك *кіермекъ*). 2) *ірмекъ*, войти (*см.* كيرمك).

алт. كرمه *кӱрмэ*, куртка изъ мерлушекъ, надѣваемая вверхъ шерстью (сродно съ *монг.*).

дж. كرن, كورن, كوران *куренъ*, толпа, племя, отрядъ, корпусъ, полкъ: ايل واولوس مغولستان كرنها كرده раздѣливъ народы Монголіи на племена (Зэферъ-намэ, листъ 128), ايشانرا كرن كرن وحوق حوق ساخته выстроивъ ихъ въ полки и взводы. Рашид. эдд. и Мирхондъ говорятъ что كورن состоялъ изъ 1000 кибитокъ, собранныхъ въ полѣ (Журн. мин. нар. просвѣщ. 1843. Апрѣль, 40. Vie de Djeng Mirchond, 30. Слово это перешло къ казакамъ и *куренъ* у нихъ означаетъ собраніе станицъ, станицу, а иногда казацкую избу или избу вообще, *см.* Шейбаніаду, Березина, стр. 30, 1840 г.—У нѣкоторыхъ татаръ, какъ напр въ Астрах. губерніи, *куренъ* значитъ изба, въ которой татары пекутъ хлѣбъ, за тѣмъ вообще *пекарня*, и въ этомъ значеніи оно принимается русскими жителями города).

п. كرنا *керна*, كرناى *см.* نای

п. كرنج *керендж*, *кіренджъ*, *гіренджъ* 1) родъ финика (خرماى ابوجهل). 2) ядъ смертельный (زهر قاتل *Бурх.*). 3) *керінджъ*, *курінджъ*, семена кишнеца, которыми посыпаютъ хлѣбъ, иначе называется: سياه دانه, شونيز, بوعنج, *а.* سياه دانه وان تخمى باشد دروى شبنيز خميرنان باشند — *Бурх.* — это греческ. melanthion, родъ чернаго кумина); *дж.* كرنج يلالى (какъ въ печати экземп. Бабура стр. 177, 178) рисовая солома (rice-straw, англ. перев. стр. 155).

дж. كرنغورغ *керенгургъ*, колоколъ, привязываемый къ верблюдамъ каравана (درای *к. сл.* Слово درای или درا индійское. *ферг. шугри* объясняетъ такъ: بيوك جاكدركه كارباں دوه‌لرينه اصارلر وبعض كيچك دوه‌لرى بوكارينه اصارلر تركيده اردالله ديرلر).

каз. كرنكه *керенкэ*, брюква.

инд. كرنى *кірни*, названіе дерева средняго роста, съ желтыми плодами поменьше грудн. ягодъ, имѣющими вкусъ винограда, съ тонкой кожицей (*Баб.* 157, англ. перев. it is the Mimusops hexandra of Roxburgh, p. 325, not. 4).

п. كرو *гіревъ*, закладъ, залогъ, *тат.* كروكا بيرمك, *ад.* كرو وبرمك отдать въ залогъ, заложить, كروبامه закладной актъ; вексель.

тур. ад. كرو *гіру*, كرى, назадъ (*см* كيرو).

каз. كروانكه *гіервэнкэ*. *ад.* كرونكه сокращ. كورانكه *гіуренкэ*, фунтъ, ايكى كروانكه‌لك двухъ-фунтовикъ (у турокъ вѣсу въ фунтъ нѣтъ, а употребляется *ока*=3 фунт. каждый фунтъ въ 135 драхмъ).

а. كروبيّون *керубійюнъ*, херувимы.

тур. كروت *кэрэвэтъ*, كروند (съ *греч.*) 1) кровать, платформа для кровати или софы. 2) *керевітъ*, родъ морскаго рака (*фр.* crevette).

уйг. كرودا *гіаруда*, баснословн. птица у индійцевъ.

п. كرور *куруръ* (съ *инд.*) милліонъ.

башк. كروسكا *куруска*, крытый тулупъ.

инд. كروندە *керонда*, плодъ похожій на چكه вишню, вкусомъ какъ مبرمنجان, но послаще его, ростетъ на долинахъ (*Баб.* 366, англ. перев. carinda or carissa carandas,—Hunter.).

كروه *кірвэ* (слово это употребляется въ Закавказ. краѣ и въ нѣкоторыхъ провинціяхъ, какъ то въ Карабагѣ, шамахинскомъ уѣздѣ, въ Нухѣ, а въ Адербиджанѣ не употребляется), воспріемникъ, كروه‌لك воспріемничество: وسنت اولويدر اوچ ياشندن صكره ميرزا عبد الله ملا مصطفى اوغلينينك كروه‌لكيله и обрѣзаніе совершено ему послѣ трехлѣтняго возраста, воспріемничествомъ Мирзы Абдуллы Мустафа-оглы (изъ метрическ. свидѣтельства Воспріемникъ, у мусульманъ, беретъ въ объятіе ребенка, а цырюльникъ совершаетъ обрѣзаніе; при этомъ онъ даритъ ребенку полный костюмъ и допускается въ гаремъ родителей).

п. كروه *кірух*, треть фарсанга, т. е. пространство въ 3000, а по другимъ въ 4000 арш. (*а.* كراع—*Бурх.* Индійцы милю — ميل, называютъ كروه, что равняется 4000 шагамъ. — *Баб.* 455).

п. كروه *іурух*, толпа, партія людей.

п. كروهه *іурухэ* (*син.* كلوله и غلوله) всякая шарообразная вещь: клубокъ нитокъ, мячъ, ядро, пуля, шарикъ бросаемый изъ лука (كلوله ريسان, كلوله توب وتفنك وكلوله كمان كروهه *Бурх.*); *гіурухэ* (*син.* دكمى, دشكى) нитки, клубкомъ намотанныя на веретено для пряжи (*а.* فصيله, *п.* فرموك).

п. كره *гірэх*, узелъ; складка, морщина, كره زده узломъ завязанный, узловатый, كره كير запутанный, كره كشا развязывающій, распутывающій узелъ, *мет.* — затрудненіе.

п. тур. كره *кірэ*, *вм. а.* كرّه *кўррэ*, *мн.* كرات, كرون 1) глобусъ, шаръ, كرهٔ زمين, *п.* ير كره‌سى шаръ земной, نصف الكره полушаріе. 2) *кўррэ*, жеребенокъ.

а. كرّه *керрэ*, *мн.* كرّات, разъ, кратъ,

برکره одинъ разъ, однажды, برقاچ کره нѣсколько разъ, — بعض иногда, въ нѣкотор. разы, — جوق многократно, часто, — نیچه нѣсколько разъ, сколько разъ? کراتله неоднократно, کره‌جك разикъ, хоть разъ, کرة *керретэнъ*, однажды, разомъ; *ад.* простон. کران *кяранъ* или *кярранъ*, разъ, ایکی کران два раза, дважды.

каз. کەز *кряжъ* (съ *русск.*) брусъ.

тур. کەویز *керэвйзъ*, کرویز, сельдерей (*а.* کرفس *керфэсъ*, *п.* کرسف).

ад. کری *кури* икра рыбья (*п* اشپل).

п. کُری *іери* 1) мѣра земли, матеріи, зернов. хлѣба (کیله, کز, جریب *Бурх.*). 2) часть часа — 22 мин. и 30 секундъ. (Въ Индіи сутки дѣлятся на 60 частей, изъ коихъ каждая называется کری, каждый *іери* дѣлится также на 60 частей, называемыхъ پل *палъ*; сутки содержатъ 3600 *палъ*, каждый *палъ* дѣлится на 60 частей, изъ коихъ каждая равняется 60 миганіямъ, ихъ въ суткахъ 216,000. Въ продолженіе одного *пала* можно приблизительно произносить: قل هو الله بسم الله 8 разъ, а въ сутки 28,800 разъ. Ночь дѣлится на 4 части, день также на 4, каждая изъ нихъ называется پهر *пэхръ*, что по *перс.* پاس; کریال называется мѣдное блюдо, въ которое сторожа бьютъ палкою, для обозначенія времени дня или ночи, сообразно часовой чашкѣ съ отверстіемъ внизу, опускаемой въ воду и наполняемой ею въ каждый کری одинъ разъ.—*Баб.* 375, 376).

инд. کُریال, کیریال *іеріалъ* 1) *см.* کری 2) названіе большой рыбы въ р. Сарджу (سیرو) въ Индіи; она уноситъ людей (*Баб.* 365; по *англ. перев.* это одинъ изъ двухъ родовъ крокодила, имѣющаго круглую морду; другой — называется magor и имѣетъ острую и длинную морду—стр. 323, not. 11).

п. کُریز *іурйзъ*, бѣгство, въ *бух.* бѣглецъ.

а. کریم *керймъ*, *мн.* کرام, کرما, щедрый, милостивый, почтенный, الله کریم Богъ милостивъ (выраженіе надежды, употребляемое турками), *ж. р.* کریمه изъ учтивости относится къ дочерямъ монарховъ, князей, вельможъ, вмѣсто قزکز говорятся کریمه‌کز ваша благороднѣйшая (дочь).

п. کُریوه *іёривэ*, горка, холмъ, возвышенность земли, изрытая дождемъ, обвалъ (بیلاك‌که طاغلرده طاروصرب درلر *ферг.*).

п. کُریه *іёрьѐ*, плачъ, рыданіе, کُریه اتمك плакать.

п. کز *кязъ* (*вм.* از‌که) что объ, о чемъ, о которомъ.

кир. کز *кезъ*, кстати: کزکیلکان случайно, но кстати пришелъ, کزکیلو случиться, встрѣтиться (слово это = کیزو).

каз. кир. کز *кізъ* 1) впадина, лощина между двумя горками. 2) *вм.* کیز войлокъ.

п. کز *іезъ* 1) аршинъ (восточн. کز $\frac{1}{4}$ больше чѣмъ нашъ, *бухар.* равняется около $1\frac{1}{2}$, *тат.* کزلب по аршинамъ. 2) *тур.* разъ, بوکز въ этотъ разъ, برکز одинъ разъ, однажды, برکزین единодушно, برکزدن разомъ, вдругъ, هرکز всякій разъ, *п. хэръ-гізъ*, никогда.

3) *п.* родъ стрѣлы безъ пера и оконечника, которой оба конца острые, а середина толстая. 4) округъ, уѣздъ (= مغال, محال; въ Джаробѣлоканской области было 2 *иеза* или *магала*, къ первому принадлежали округи Джарскій и Бѣлоканскій).

тур. كز ныз, *ад.* نكز (*простон.* وز ӱзъ), *каз.* ӥізъ, ғызъ 1) вашъ, اتاكز, اتاغز, اتانكز отецъ вашъ, *род.* اتاكزك, اتاكزنك, اتاغزنك отца вашего. 2) 2-е лице мн. ч. существ. глагола, *есте.*

каз. كزاكى *казакей*, казакинъ, кафтанъ, قصقه كزاكى, اوزون длинный, короткій кафтанъ.

каз. كزان *кӱзэнъ*, كسان, كوزان или صاصى كزان, хорёкъ (звѣрокъ).

алт. كزان *кіженъ*, *кир.* كيسان, треногъ-путы, كزاندا треножить, т. е. спутать три ноги лошади.

тоб. كزانكه *казянка*, чуланъ.

п. كزره *кӱзрэ*, трава сладковатая и душистая (иначе كزطرخون, كزاغ, *а.* اشق — *Бурх.*).

кир. كزك *кезікъ*, горячка (тифозная), كزك كلته родъ горячки.

п. дж. كزك *іезекъ*, كزك 1) все что возбуждаетъ апетитъ, въ особенности же къ питью вина (هرچه بدان تغيرذايقه كنند در شراب خوردن چون كباب وپسته وبادام وسيب وانار ومانندان Bh. بهارعجم). 2) простуженный (سرمازده), что также كزك زده или استيم; زخم كزك زده рана высохшая, простуженная и опухшая; *дж. сл.* *кезекъ*, переводитъ словами مرضى اكله т. е. ракъ (болѣзнь). 3) *дж.* *кезекъ*, названіе игры въ мѣдяшки (منقرله براوين اويناولر اوكادرلر *дж. сл.*).

кир. كزلك *кезликъ*, كزدك *кездікъ*, перочин. ножикъ (слово это въ *п.* *кізлікъ* и *ғізлікъ* имѣетъ тоже значеніе, но оно вѣроятно отъ *тур.* корня كسمك и значитъ для рѣзанія, то чѣмъ рѣжутъ, такъ какъ и въ *алт.* нарѣчіи употребляется), *алт.* كسنك اش — *кэстікъ*, столовый ножикъ (которымъ рѣжутъ хлѣбъ).

كيزمك, كزلمك, كزمك *см.* كيزلمك

п. كزند *іезэндъ* (*гл.* كزيدن) ущербъ, вредъ, несправедливость, стѣсненіе, كزند اتمك нанести вредъ и пр.

п. كس *кесъ*, *мн.* كسان, кто либо, нѣкто, лицо, одинъ человѣкъ, هركس всякій, каждый, همه كس всѣ, هيچ كس никто, ناكس не человѣкъ, низкій, презрѣнный; трусъ, малодушный, скупой (въ *каз.* نكاس).

тоб. كساتمك *кэсетмекъ*, наказать приказать (вѣроятно одного корня съ *уйг.* كسكو *кессэтку*, запрещеніе, *монг.* *кесеіеку* — отводить, отучать).

а. كساحت *кесахатъ*, большая слабость въ рукахъ и ногахъ.

а. كساد *кэседъ* (въ *тур.* كسادلك) упадокъ цѣнъ и торговли, за неимѣніемъ покупщиковъ.

тоб. كسارتكه *кісертке*, كيسارتكى въ *кир.* *кесіртке*, ящерица.

а. كسافت *кесафэтъ*, помраченіе, затмѣніе (солнца, а خسوف затмѣніе луны).

каз. كسان *кӱсенъ*, вздохъ, كسانمك вздыхать (сокращ. изъ كرسنمك).

кир. كسان *ксенъ*, желѣзн. путы для лошадей, كساندا заковать въ желѣзн. оковы.

а. كسب *кесбъ*, пріобрѣтеніе, выгода, пользованіе, промыселъ, промышленность, كسب اتمك пріобрѣтать, про-

мышлять, добывать что трудами, كسب اتمك شهور пріобрѣсть славу, كسب حلالندن по законному пріобрѣтенію, كسب معاش пріобрѣтеніе средствъ къ жизни, промышленность, промыселъ, كسب معاش اتمك промышлять, كسب هوا ايچون чтобы подышать воздухомъ

кир. كسپر *кеспіръ*, видъ лица (въ дурн. смыслѣ).

п. كستاخ *ігустахъ*, дерзкій, كستاخلق *п.* كستاخى дерзость (съ *гл.* اتمك, ميلمق), отважный, كستا خانه дерзко, безстыдно.

тур. كستانه *кестанэ*, каштанъ (*а.* بلوط), كول كستانه‌سى водный каштанъ, كستانهٔ تربى (*простонар трупу*) родъ круглой и черной рѣдьки, اكرى كستانه = *п.* خولنجان

тур. كستره *кестрэ*, прямая бу́квица (*раст.*).

а. كسر *кесръ*, كسرت, прерываніе, разорваніе, дѣленіе (въ *ариѳм.*), пораженіе; огорченіе; гласный знакъ, произносимый какъ *и*, *ы*.

кр. كسر *кісеръ*, въ *осм.* *кесэръ*, топорикъ, тёсло.

алт. كسكا *кыска* (*русск.* киска) котъ.

дж. كسكن *кескенъ*, родъ булавы (نوعى ازكرز *к. сл.*).

уйг. كسكو *кеску*, мышь.

тур. كسكين *кескинъ*, острый (*см.* كيسمك).

а. كسل *кеселъ*, оцѣпенѣніе, безпечность, лѣность, *кесіль*, лѣнивый, въ *тат.* больной, нездоровый, كسللنمك сдѣлаться нездоровымъ.

каз. كسمك 1) *кісмякъ*, кадка кадушка. 2) *гл.* рѣзать (=كيسمك).

дж. كسملك *кесмелекъ*, деревянный замо́къ (قفل چوب *к. сл.*).

тур. كسوك *кесмукъ*, часть пшеницы, подвергаемой вторичному очищенію, провѣянію.

п. كسمه *кесмэ* 1) локоны, висящіе по обѣимъ щекамъ (и въ *кир.* тоже); фальшивые локоны. 2) *тур* *см.* كيسمك.

а. كسوت *кісвэтъ* (въ *тат.* كسوا) *мн.* كسوات, كسى, одѣяніе, платье, *башк.* دلن كسو الارمنى ايريشتروب نعقه доставляя мнѣ и пищу и одежду.

кир. كسى *кси* = كشى человѣкъ.

тур. كسيمه *кесимэ*, опредѣленный и условленный выкупъ плѣнника.

дж. тат. كش *кішъ*, *кир.* ксъ, соболь (мѣхъ), *кир.* اق كس горностай.

тоб. كسان *кішенъ*, كساه треногъ, كساتنامق треножить, спутать.

тур. كشير *кешпэръ*, волоса́тикъ (*раст.*).

п. كشت *кіштъ*, сѣмя, посѣвъ, пашня.

п. كشت *ішітъ*, отправленіе; прогулка, въ *бух.* كشت اوردن броситься въ отступленіе, начать отступать.

каз. كشتاك *кішітякъ*, ластвица, كشتاكلامك ластвицы вставлять.

п. كشته *ішітэ*, сдѣлавшійся, обратившійся, измѣнившійся, سركشته потерявшій голову, разсудокъ, разстроенный.

п. كشتى *кештіі*, корабль, كشتى بخار пароходъ, كشتى نوح ковчегъ Ноя, كشتيه سوار اولمق сѣсть на корабль, كشتى احوره большая чаша въ родѣ кораблика (сдѣлана была изъ рога, *Баб.* 357).

п. كشتى *куштіі*, борьба, единоборство, كشتى كير борецъ, كشتى توتمق, *п.* كشتيكا سالمق كرفتن бороться, велѣть бороться.

каз. كشر *кешіръ*, морковь (*Троян.*).

а. كشف *кешфъ*, открытіе, обнаруженіе; откровеніе, истолкованіе чуда, صاحب كشف одаренный свыше откровеніемъ.

п. كشكول *кешкулъ*, كشكل, كچكول خچكول (составл. изъ كش тяни, كول плечо) 1) нищій (كدا). 2) большая чашка, которую носятъ при себѣ нищіе, въ особенности же дервиши (въ Персіи она дѣлается изъ кокосовой коры, въ видѣ кораблика, а въ средней Азіи изъ тыквенной коры, كدو باغلامق привязать такую чашку изъ тыквы — признакъ дервиша — *Вамб.* стр. 87).

ад. кр. كشمش *кішмішъ*, изюмъ, сухой виноградъ; мелкій виноградъ безъ косточекъ (крымскій).

كشمير *кешмиръ* (изъ *инд.* كس соб. названіе горныхъ жителей, مير гора, كس مير, *кэси-горъ*) соб. имя Кашмира, провинціи Индіи и главнаго въ ней города.

тур. тат. كشنامك *кішнэмекъ*, كشنمك, كشنمك, *алт.* كستا, *кир.* كستا ржать (*а* صهل, *п.* شيهه زدن, حريش *джіришъ*, *шэйхэ-зэдэнъ*), *каз.* كشناو, *тур.* كشنمه, كشردي ржаніе.

п. كشور *кішвэръ*, страна, часть земли, область, كشوركشا открыватель, покоритель странъ.

тур. тат. كشى *киши*, *кіші*, *кӱши*, *дж.* كيشى, *алт.* كيزى *кижи*, *кир.* кси, человѣкъ, лицо, кто нибудь; мущина, въ *ад.* иногда значитъ *мужъ*, خاتون كشى женщина, اركشى мущина, *мет.* великодушный человѣкъ, *алт.* اوى كيزى глупецъ, дуракъ; بركشى кто нибудь, нѣкто, — ياد чужой человѣкъ, كشى زاده благородн. происхожденія, дворянинъ, كشى زادەلك благородство, великодушіе, щедрость, كشيلك достоинство, свойство человѣка, мущины, мужа; человѣчность, كشيلك اتمك гордиться человѣч. достоинствомъ, *каз. алт.* كشى نيكى человѣческій; чужой, *дж. каз* كشى يورتى чужой дворъ, иностранная держава, اوزيورتمن يمانلار كشى يورتين مافتار свой дворъ, свою землю, страну охуждаетъ, а чужую восхваляетъ (*Аб. Г.*), كشى اوروغى чужой родъ, كشى اغاسى чужой братъ, *каз.* اوزينكا يمان تيكان اسنى كشيكاده قيلمه то что вредитъ тебѣ, не дѣлай и другому; *дж.* كيشى بيلمايدور никого незнаетъ, كشى يوقدا наединѣ (когда нѣтъ постороннихъ), *башк.* خاتون ايله هم اوزون كشى اولتوروب كيتكان кто-то его самого съ женою умертвивъ, удралъ; *алт.* اويده كيزى يوق дома нѣтъ никого, كيزى كلمكان никто не приходилъ, كيزى ال жениться, كيزى اليب بير женить, الغان كيزى идти замужъ, كيزيه بار жена, كيزيلان наполняться людьми, اوى كيزيلاندى домъ наполнился множествомъ людей; كيشاكيشا какой человѣкъ? кто? (كداكم *к. сл.*).

кир. كشى *кеши* (=كچى) малый.

п. كشيدن *кешидэнъ*, тянуть, влечь, поднять, كشيده قيلمق натянуть, навѣсить.

п. كشيش *кешішъ*, монахъ, священникъ христіанскій, كشيش طاغى гора Олимпъ въ Виѳиніи, كشيشخانه Синодъ греч. духовенства (въ Конст-полѣ), كشيشخانه مهرى печать синодальная, круглая, раздѣленная на 4 отдѣленія; на ней слѣдующая надпись: بندكان مطرين استانبول روم واستانده مقيم جماعت متره يولتان греческій патріархъ Кон-

стантинополя и синодальные митрополиты, присутствующіе въ столицѣ.

тур. كشيشلمه, كشلمه *кешишлемэ*, Сироко на Средиз. морѣ, юго-восточ. вѣтеръ, كشيشلمه قبله Ю. Ю. В. كون طوغيسى كشيشلمه В. Ю. В.

тур. дж. كشيك *кешикъ*, كشيك стража ханская, караулъ, كشيكجى стражъ дворцовый, كشيك خانه домъ гвардейск. корпуса (Quatrem. Hist. des mong. I. 309. not. 110), سركيشكجى باشى комендантъ дворцовой стражи и крѣпости (въ Персіи).

а. كعبه *кя'бэ*, Кааба, храмъ въ Меккѣ (небольшое четвероугольное зданіе, которое, вмѣстѣ съ пятью его окружающими храмами, называется مسجد الحرام священною мечетью. Въ одну изъ его стѣнъ вставленъ знаменитый черный камень حجر الاسود, къ которому прикладываются всѣ путешествующіе въ Мекку. Верхняя часть каабы покрыта шелковой матеріей كسوه, съ изреченіями изъ Курана, вышитыми золотыми буквами. Матерія эта вышивается въ Каирѣ, въ мечети Зейнабъ, и возобновляется каждый годъ султаномъ турецкимъ; старый покровъ раздѣляется между мусульманами, какъ святыня. Мусульмане, гдѣ бы они ни находились, обращаются лицемъ по направленію къ сему храму, который относительно молящихся называется قبله *кыблэ*).

тур. كعبه صمانى *кя'бэ-самани*, растеніе, производящее очищеніе (слабительное, вызывающее также регулы).

а. كف *кефъ* 1) ладонь руки, подошва ноги. 2) *п.* пѣна, كفچه, *тур.* كپچه чумичка, كفگير уполовникъ. 3) *а.* *кяфъ*, отверженіе, отступленіе, отреченіе, كف نفس اتمك укрощать страсти, كف يد اتمك снять руку, власть, отречься, отказаться (отъ правъ).

тур. كى *кӱфъ*, плѣсень, كفلنمك плѣснѣть, كفلنمش заплѣснѣвѣлый, كفلو съ плѣсенью, كف كف صولمق задыхаться, тяжело дышать.

а. كفارت *кяфарэтъ*, كفاره, эпитимія, كفارت ذنوب эпитимія, налагаемая за грѣхи, искупленіе ихъ, صوم الكفارت постъ, налагаемый взамѣнъ невыполненнаго добровольно въ Рамазанѣ (искупленіе كفاره, предписанное [illegible] номъ слѣдующее: освобожденіе [illegible] ника — для искупленія неволь[illegible]грѣшенія въ неумышленномъ убійствѣ, — Куранъ гл. 4. ст. 9[illegible], или за нарушеніе клятвы, гл. 5. ст. 91).

а. كفاى *кяфафъ*, средства къ жизни, وجه كفاى достаточныя средства или пропитаніе, (معاش مستوفى) كفافسز недостаточный, бѣдный.

а. كفال *кяфалъ*, условіе, договоръ, كفال بالغى плотица, головачъ (рыба) كفالت поручительство.

а. كفايت *кяфаіэтъ*, كفايه, достаточность, довольство, компетентность; равенство въ положеніяхъ, كفايتسز недовольный, неумѣренный, كفايت قدر كفايت مقدارى достаточное количество, столько сколько нужно, كفايت اتمك б. достаточнымъ, стать на что, بيع الكفايت покупка, въ которой полученіе переводится на 3-е лицо, قبضهٔ كفايت могущество, сила убѣжденія.

а. كفر *куфръ*, нечестіе, невѣріе, богохульство, كفرلمك, كفر سويلمك богохульствовать, كفردن دونمك отстать отъ невѣрія, отвергнуть ложную религію,

كافر *мн.* كفار *кяффаръ*, невѣрный, невѣрующій (такъ называютъ мусульмане всѣхъ непринадлежащихъ къ нимъ и къ язычникамъ; отсюда *турец.* простонародное كاور *іявръ*, которое производятъ также отъ слова *п.* كبر *іебръ*); الكفر невѣріе (*юридич.* терминъ ученія, противнаго главнымъ началамъ ислама. На этомъ основаніи, ни подданный мусульманскаго правительства иновѣрецъ — ذمى, ни враждебный иновѣрецъ — حربى, ни отрекшійся отъ ислама — مرتد, не могутъ наслѣдовать мусульманину, но мусульманинъ можетъ наслѣдовать невѣрному, какъ природному, такъ и отрекшемуся отъ ислама. — شرايع الاسلام, изд. Казем-Бека, II ч, стр. 5. ст. 12).

тур. كفرت *кефереэтъ*, дѣйствительность, вліяніе, средство къ чему, نه كفرته برار къ чему это служитъ? بركفرته برامز это ни къ чему хорошему не служитъ, كفرتسز безъ всякаго употребленія, безъ всякой пользы.

п. كفش *кяфшъ* (*каз.* произносятъ *кявушъ*, *кявішъ*), калоши (у персіянъ башмаки съ высокими каблуками на подковкахъ, съ закорюченнымъ копчикомъ; надѣваются на носки и охватываютъ три четверти ступни), *кир.* произносятъ *кебісъ*, شارتلداق كبس родъ туфлей, كبس تيكوكا اوستا башмачникъ.

п. كفشير *кефшіръ*, пайка, спайка (собств. составъ, которымъ спаиваютъ метал. вещи), كفشيرلامك спаять.

а. كفن *кефэнъ*, саванъ, كفنلمك завернуть въ саванъ, погребти, كفنلنمك *стр.*

тур. كفه *кефэ* 1) щотка платяная, вѣничекъ, كفه اورمق, كفه لمك чистить щоткой. 2) и *кеффэ*, Ѳеодосія.

а كفيل *кефіль*, *мн.* كفلا, поручитель, порука, كفيللك поручительство, كفيل اولمق поручиться за кого.

тур. كك *іенъ*, широкій (*см.* كينك).

каз. ككته *кектэ*, носки отъ чулокъ.

тур. ككج *ісіеджъ* 1) названіе птицы. 2) и ككى *кекеіи*, запка, не ясно выговаривающій слова, ككج سويلمك бормогать.

уйг. ككرتده *кекуртдэ*, дикій чеснокъ (*кит.* слово, выставленное при этомъ Клапротомъ, слѣдуетъ читать, по объясненію Скачкова, *цзю*, что значитъ *порей*).

тур. ككردتمق *кегірдатмакъ*, скрежетать зубами.

тур. ككرمك *іегірмекъ* (*тат.* كيكرمك) рыгать, ككرش, ككرمه отрыжка (*п.* اجل, اروغ).

тур. ككره *кекрэ* (древнее) кислый, ѣдкій, терпкій, ككره لك ѣдкость, ككره مك окисать, свернуться (молоко).

тур. ككز *кекезъ* 1) содомитъ (мальчикъ). 2) *іенезъ*, удобный, снисходительный, сговорчивый, ككزلك сговорчивость. 3) *іенізъ*, широкія, развернутыя ноздри.

тур. ككشك *іенгшекъ* (*простон.* كوشك *см.* كوشمك) мягкій, слабый.

тур. ككك *кекікъ*, ككيك тимьянъ, полей (*раст.*), ككك اوتى يبانى богородицкая трава (*а.* سعتر, *п.* شتربا).

тур. ad. ككلك *кеклікъ*, *дж.* كيكليك куропатка, ككلك اوتى маіоранъ (*раст.*).

тур. ككه *кекѐ*, ужаленіе осы, пчелы, ككه لنمك б. ужалену осой или пче-

лой; *инд.* ككه بالیغ названіе рыбы, у которой противъ жабръ высовываются двѣ кости, длиною въ три вершка; она двигаетъ ими и производитъ какой-то странный звукъ, отъ чего, вѣроятно, и получила названіе *кеке* (*Баб.* 365, 366).

п. тур. كل *келгъ* 1) парша; паршивый (= *п.* كچل), كللك паршивость. 2) *дж.* сума, котомка (كنجه *к. сл.*). 3) *тур. ад. кулъ* (неправильно كول) пепелъ, зола, كل صويى, въ *тоб.* كل لوك صو, щолокъ, كللنمك обратиться въ золу; *ад.* باشيمه نه كل توكيم какимъ пепломъ покрыть мнѣ голову, что мнѣ дѣлать, какъ быть? (выраженіе отчаянія). 4) *п. іілъ*, грязь, глина, كل سرخ красная глина (bolus armenus — كل ارمنى, которую достаютъ, по преданію, съ могилы Алекс. македонскаго). 5) *п. іуль*, *іоль*, *тур.* произносятъ *іулъ*, роза, цвѣтокъ (вообще), كلاب розовая вода (*тур.* كل صويى), كلابى все что смѣшано съ розовой водой или похоже на нее (такъ называется въ Тифлисѣ одинъ родъ вкусныхъ и сочныхъ грушъ; это слово перешло въ русск. *яз. гуляфъ*, *гуляфный*), كلبن въ *тур.* كل فدالى, розанъ, кустъ розовый, كلبرك розовый листъ, كل ريز разсыпающій цвѣты, *мет.* украшающій слогъ лучшими выраженіями, краснорѣчивый, كل ريزلق разсыпаніе цвѣтовъ, كلزار, كلستان мѣсто покрытое цвѣтами, цвѣтникъ, كلكونه, كلكون розоваго цвѣта, красный, كلكون ات лошадь одноцвѣтной масти съ головы до ногъ, كل لحنه цвѣтная капуста, كل يبان дикая роза, كل اغاجى يبان шиповникъ, قزل كل золотая бляха съ каменьями, носимая персіянками на груди, كللنمك (*Баб.*) разцвѣтать, كللنوب توكمك отцвѣтать.

а. كلّ *кіллъ*, всеобщность, все, كلّى всеобщій, всѣмъ принадлежащій, всецѣлый, كليسى все что есть, كليه *ж. р. мн.* كليات все; собраніе сочиненій или статей, كليات سعدى сборникъ сочиненій Саади, كلا *кулланъ*, вообще, вполнѣ, совершенно, كليه قادر всемогущій, Богъ, كلّى توتقوجى вседержитель, Богъ, لكل ميدان رجال для каждаго поприща есть (сообразный) человѣкъ (يعنى خداى تعالى هركشينى برايشكا برارداى ايتيب براتقاندور).

п. كلاب *келабъ*, كلابه [illegible] мотокъ, كلابلامك сматывать въ мотки. 2) *а. кілабъ*, *мн.* отъ كلب, собаки.

каз. كلات *клять* (съ *русск.* клѣть, комнатка, اق كلات чистая клѣть для гостей, اشلق كلاتى житница, قوش كلاتى *кувушъ* — клѣть раздѣленная поперегородкою на двѣ половины, въ коихъ въ одной помѣщаются домашнія вещи, а въ другой спятъ лѣтомъ.

тур. كلار *кіларъ*, كلر *кілгръ*, كيلار кладовая, чуланъ, подвалъ, كلارجى ключникъ, дворецкій (такъ называется въ дворцахъ вельможъ управляющій или смотритель, наблюдающій за всѣмъ что касается до кухни и продовольствія).

дж. كلاس *келясъ*, родъ земной ящерицы, маленькій земной крокодилъ (سوسمار *к. сл.*), въ *алт. келескі*, въ *кондом. келіскенъ*, ящерица.

каз. كلاش *кіляшъ*, дѣвушка сговоренная (*Троян.*).

п. ад. كلاغا *кялага*, головное женское покрывало, изъ шелков. пестрой матеріи.

а. كلال *келāлъ* 1) усталость, изнеможеніе, كلالة a)=كلال, b) трудность въ разговорѣ, онѣмѣніе языка, c) тупость острія сабли (*юридич. терм.* كلالة الام единоутробн. братья и сестры, и вообще братья, сестры матери и ея родственники, كلالة الاب единокровныя дѣти, братья и сестры, كلاله الابوين или كلالة الاب والام родные братья и сестры).

а. كلام *келямъ*, рѣчь, слово; предложеніе полное (*терм. грам.*), كلام شريف كلام الله слово божіе, священное писаніе, خلاصهٔ كلام, محصل كلام, نتيجهٔ كلام заключеніе рѣчи, самая сущность рѣчи, словомъ, вѣрнѣе сказать, فصيح الكلام краснорѣчивый, كلام اتمك говорить, произнести рѣчь, رد كلام اتمك возражать, противурѣчить, كلامندن دونمك отказаться отъ своего слова, سلامسز كلامسز ни здравствуй, ни прощай, не сказавъ ни слова (уйти).

кир. كلام *клямъ*, قلام, сомнѣніе.

каз. كلامك *клямякъ* (*вм.* تيلامك) хотѣть (*Гроям.*), كلاو хотѣніе, мольба, كلاو اتمك молиться, отправлять богослуженіе, كلانمك просить милостыню, ходить по міру, كلانچى нищій, убогій (отсюда въ *русск. клянча*, *клянчить* или *клямчить*), отсюда въ *уйг.* كلامچى *келемечи*, въ *тат.* كلاغوچى переводчикъ (*вм.* تلماچى); въ *алт.* كلجك *кілінчекъ*, грѣхъ (въ *монг. кілінце*), كلجكلو توش впасть въ грѣхъ, كلجكسز اوجون ради нашихъ грѣховъ, كلجكلو грѣшный, من كلجكلودن اوجون за меня грѣшнаго.

п. كلان *келāнъ*, большой, крупный; старшій (братъ), كلانتر или كلانتر شهر полиціймейстеръ (въ Персіи).

п. كلاه *кулах*, *кӱлах*, шапка, головной уборъ, شب كلاه шапочка надѣваемая на ночь, *кир.* كلاه ياره большой женскій *малахай*, كلاه زر или زرين كلاه родъ головн. убора турецк. женщинъ, اولاكه كلاهن اتمق, كلاهن اتمق бросать шапку вверхъ, въ знакъ радости, سكا كلاهلر ايدر онъ покрываетъ тебѣ голову, ставитъ рога.

а. كلب *келбъ*, *мн.* اكلاب, كلاب собака.

п. كلبانك *ӱлбанъ* 1) шумъ, сумятица (كلبام тоже). 2) голосъ соловья. 3) крикъ الله الله, повторяемый во время сраженія.

тур. كلپچه *келепчэ*, кляпикъ (= كلك اعاجى).

тур. كلبرى *ӱел-бэри*, лопаточка для выгребанія *(Біанки)*; желѣзн. длинная кочерга *(Redhouse)*.

тур. كلبصدى *кӱлӱ-басды*, мясо жареное на рашперѣ, жареныя котлеты, صغراتى كلبصديسى бифстексъ.

тур. كلبك *келебэкъ*, простон. كپنك *кепенэкъ*, бабочка, كلبك قوشى зябликъ (*грѣч.* اسپنوس).

тур. كلپه *кілпэ*, оковы, путы.

кир. كلبيت *келбетъ*, мужествен. видъ, كلبتتى мужественный (на видъ,— испорчен. изъ *п.* كالبد, что въ *тоб.* произносится كيلبات и значитъ, какъ и въ *перс.* сложеніе тѣла).

каз. тоб. كلترامك *келтӱрямякъ*, слегка дрожать, трястись; журчать, كلتراك дрожащій, дрожь, كلتراتمك *пон.*

алт. كلتكاى *келтеіей*, половина (цѣлаго), كلتكاى اومرو — *ӧмӱрӱ*, поперечный, боковой подолъ (шубы, платья).

п. كلته *келтэ* 1) куцый, съ отрѣзаннымъ хвостомъ (دم بريده *к. сл. Бурх.*).

2) короткій, низкій, ничтожный, неровный, заикающійся (*Бурх.*), *тур.* كلته بويلو коренастый. 3) *каз.* كلته или كلته كيساك, جيلان (*к. сл.* جلپاسه) ящерица.

каз. тоб. كلته *кӱлтэ*, كولته 1) снопъ, كلته باوى поясъ снопа, كلته‌لمك вязать въ снопы, كلته ايلاندورمك ворочать сѣно, كلته تنمك отдавать. — 2) *кир.* клубокъ (нитокъ).

тоб. كاجاك *келчекъ*, чехо́пя (рыба).

бух. كۆجه *кӱлджэ*, пирожки.

كاچه *келчэ*, старожилы изъ персіянъ помадовъ, въ Хивѣ и Кокандѣ (*Вамб.*).

тур كاچه *кӱлчэ*, كولچه, слитокъ металла: золота или серебра и пр. (*а.* سبيكة, что въ *тур.* произносится سوبكه=دوكمه.

кир. كۆلدر *ӱлдӱръ*, звуки ржанія лошадей.

кир. كلدمه شقور *келдемэ-шукуръ*, самая сильная парша на головѣ.

тур. كلر *келеръ*, كرتن كلر, ящерица (*а.* ضبّ, *п.* سوسمار), قياكلرى хамелеонъ (*Бурх.* بوقلمون); *кілеръ*=كلار

а. كلفت *кулфэтъ*, трудъ, замѣшательство, огорченіе.

п. كلك *келекъ*, плотъ изъ хвороста, на телячьихъ шкурахъ наполненныхъ воздухомъ (употребляется для перевозки на Тигрѣ и др. рѣкахъ).

п. كلك *кілкъ*, камышевое перо.

п. كلم *келемъ* 1) капуста, كلم رومى цвѣтная капуста. 2) *кілімъ*, коверъ.

тур. كلمك *ielьmekъ*, приходить (*см.* كيلمك).

а. كلمه *келімэ мн.* كلمات, كلم *келімъ*, слово, рѣчь, كلمة الله слово божіе, Слово, Іисусъ Христосъ, كلمات ايله عين слово въ слово, тѣми же фразами.

п. كلند *келендъ*, заступъ, кирка, كلندى копающій заступомъ, *гл.* كلنديدن

п. كلو *кулӱ*, كلوى, *к. сл.* كولوى староста на рынкѣ, старшина, надзиратель квартала (*Бурх.* كلانتر بازارورئس وريش سفيد محله).

п. كلوله *іулӱлэ*, غلوله=كروهه,—отсюда كلوله كمان, غلوله كمان или كمان كلوله лукъ изъ котораго стрѣляютъ пулями, шариками (*Бурх.* بقلب اضافه كمانى كه ازان كلوله اندازند).

каз. كلك *кілэ*, задвижка.

п. كل *іелэ* 1) стадо (животн. въ *дж.* ошибочно كلا—въ قصص). 2) *гілэ*, жалоба, вопль, كله منك жалующійся, كله مندى выраженіе, изъявленіе жалобы, كله قيلمق жаловаться.

п. كله *келлэ* 1) голова человѣка или животныхъ, голова сахару; вершина, كله يوش колпакъ дѣвичій, тебетейка (въ *тоб.* испорченно كله باش, كيله), كلهٔ خر ослиная голова, чучело, كله خشك помѣшанный, не въ своемъ умѣ, непстовствующій отъ опіума (*Бурх.* مردم ديوانه مزاج وسودايى وتريا كى), كله دار съ вершиною, покрытый сверху, *жив.* كله‌ساپ пестъ отъ ступки. 2) *тур. ад. іӱллэ* (изъ *п.* كلوله) пуля, كله پاطلار разрывная пуля.

инд. كلهرن *келхаранъ* (*вм.* كالهرن т. е. черный олень — قراكيبيك) родъ оленя (самка бѣлаго цвѣта; этими оленями ловятъ другихъ оленей. — *Баб.* 358).

тур. كليبولى Галиполи, городъ па европ. берегу Геллеспонта, كليبولى بوغازى проливъ или каналъ Галиполійскій или Дарданельскій.

а. كليد *кілидъ*, ключъ, въ *тур.* за-

мóкъ, ارناود كليدى деревян. замóкъ, اصمه كليدى висячій замокъ, كليد دلى замочный языкъ, *п.* كليددار ключарь (заведенія, фабрики, мечети), *п.* كليددان и كليدان замóкъ; отверстіе, куда падаетъ защелка въ замкѣ, كليدان еще значитъ: путы деревянные (كنده), на ногахъ преступниковъ; *гл.* كليدلك запереть на замокъ.

тур. п. كليسه *кілиса*, كليسا (изъ *греч.*) церковь христіанская, كليسه حامه ризница, كليسا حامه كاهى ризничій, ключарь, كليسا ناظرى церковн. ста, باش كليسا каѳедр. церковь, اوچ كليسا три церкви (монастырь эчміадзинскій, мѣстопребываніе каѳоликоса всѣхъ армянъ).

كليله ودمنه *калилэ-вэ-діменэ*, названія двухъ шакаловъ, въ извѣстныхъ басняхъ Бидпая (которыя съ индійскаго оригинала, называемаго *панчатантра*, переведены были на перс. яз. Хусейномъ Ваизомъ, подъ заглавіемъ انوار سهيلى т. е. свѣтъ Канопа, съ персидскаго на араб. авторомъ عبيد الله بن اسعد, а на турецк. яз. Али-Челебіемъ, подъ заглавіемъ همايون نامه. — Слова *калила-вэ-діменэ* происходятъ отъ санскритскихъ словъ и означаютъ названія двухъ золотыхъ псовъ, представленныхъ въ басняхъ дѣйствующими лицами).

п. كليم *кілимъ*, *каз. кир.* كلام *клямъ*, небольшой полосатый коврикъ изъ верблюжьей шерсти (необходимая принадлежность дервишей; на немъ они молятся, ѣдятъ и спятъ, въ *каз.* кошма).

тур. كلين *іелинъ*, كلن, въ *тат.* и *кир.* كيلون, كيلن *келинъ*, невѣста; невѣстка (жена сына), сноха (жена меньшаго брата, у *кир.* такъ называютъ ее тѣ, которые старше ея мужа), *кир. алт.* كلدىم *келдімъ* (*вм.* كلينم) моя невѣстка, قيزيم سنكا ايتامن كلينم سن ايشيت говорю дочери, чтобы сноха слышала, *тур.* كلنجك (*уменьшит.*) а) невѣстушка, b) ластка, ласточка (звѣрокъ), كلنجكى بيان африканскій хорекъ, كلنجك دالغى морской котъ, جيجكى—вѣтряница, анемонъ (*раст.*), *кир.* كلينشك молодая жена (до рожденія перваго младенца одѣвается какъ дѣвушка. Сноха у киргизовъ не должна называть родственниковъ мужа по именамъ; братьямъ и сестрамъ мужа она даетъ свои имена: *төремъ*—تورم, *тыракъ*—طيراق, *жаркынъ*—زارقين, *шырайлымъ*—شيرايلم, *бійкетъ*—بيكت и пр. Если кто нибудь изъ мужниной родни называется именемъ какой нибудь вещи, то она для этой вещи выдумываетъ другое названіе, производя его отъ глагола, такъ чтобы оно было понятно для всѣхъ. Анекдотъ: у одной, только что вышедшей замужъ женщины, мужъ съ братьями носили имена, въ составъ которыхъ входили слова: صو рѣка, قامس камышъ, قوى баранъ, قاسقر волкъ. Однажды волкъ утащилъ барана за рѣку въ камыши, и женщина, желая дать знать объ этомъ, закричала такъ: جالترامانتك ارغى جاغندا صالطرامانتك بيرى جاغندا مانكرامانى اولوما جيب جاتار т. е. по ту сторону блестящей (рѣки), по сю сторону качающагося (камыша), воющій (волкъ) ѣстъ блеющаго (барана).—*Илм.* Работника, соименнаго съ хозяиномъ, должно

звать также другимъ именемъ изъ уваженія къ послѣднему; قورقماس كلون قوی باسدن قورقار безстрашная сноха боится (иногда) бараньей головы—очень обыкновеннаго предмета въ быту киргизовъ, *послов.* выражающая понятіе о храбрости женщинъ).

п. كم *кемъ* 1) малый, недостаточный, незначительный, мало, немного (выражаетъ также нравствен. недостатокъ, униженіе), كمتر меньше, كمترين كمينه нижайшій, униженный, покорнѣйшій, بندهٔ كمترين или بنده كمينه нижайшій, покорнѣйшій слуга, كمياب малонаходимый, рѣдкій, كميابلق рѣдкость. 2) въ *тат.* произносится كم كيم *кімъ*: بيش دن كيم менѣе пяти, قرق كون دين بيرکم تورور безъ одного дня 40 дней, كيملك малость, умаленіе, униженность, كمچلك *кир.* كمشلك упущеніе, недостатокъ, униженіе, كيمسز безъ недостатка, вполнѣ, совершенно, ارتق كيم больше или меньше, *ад.* كم كملك *кемъ*—недоставать, *тат.* كيمك, كمومك убывать, уменьшаться, كمتمك *пон.* убавить, كمتو *кімітувъ*, убавка, *тоб.* كمتك *кімтікъ*, изъянъ, كمتكلك убавленіе, كيمشمك *вз.* كيمسنمك, كملنمك умаляться, унижаться, كيمستمك унижать. 3) *тур. кемъ*, дурной, злой, عايتده كم очень дурной, كم دللو злорѣчивый, كم صنان злонамѣренный, كم دكل это не такъ дурно, كم سويلمك злословить, охуждать, كم سويلمه злословіе, كم سويلمز онъ не дурно говоритъ, онъ правъ, كمرك худшій, хуже, كملك злость, дурной нравъ, اتمك — дѣлать зло, дурно поступать, صاتمق, كملك استمك желать зла кому нибудь, سكا كملك يوقدر я не желаю или не причиняю тебѣ зла, كملك كورمك испытать вредъ. 4) *алт. кемъ*, порокъ, ошибка, вредъ (*монг. іемъ* — порокъ), كمی يوق непорочный, безвредный, كمدات вредить, наказать, كمزن (*вм.* كمسنمك) сознавать свою вину, каяться, كمزك раскаяніе. 5) *кемъ, кімъ*, ксо? (*см.* كيم). 6) *тур. кумъ*, звукоподраж. слово въ слѣдующей фразѣ; كم اوتمك كم раздаваться, звучать. 7) *тур. іемъ*, уздечка, трензель. 8) *п. іумъ*, потерянный, пропавшій; заблудшій (= كمراه). 9) *а. кеммъ*, количество.

а. كما *кèмā* (составл. изъ ك и ما) такъ какъ, также какъ, كمافی الاول какъ прежде, по прежнему, كما هوحقه какъ слѣдуетъ, какъ требуется въ этомъ случаѣ, كما ينبغی какъ должно, какъ подобаетъ, كماهی вещь какъ есть, сущность (дѣла).

п. كماشته *іумаштэ*, *гл.* كماشتن, получившій какое нибудь порученіе, *мн.* كماشتكان комисіонеры, министры.

а. كمال *кемалъ*, *мн.* كمالات, совершенство, превосходство, полнота, كمالا *кемаланъ*, совершенно, сполна, كمالی родъ сласти, опьяняющая конфекта (*англ. пер. Баб.*).

п. كمان *кеманъ* 1) лукъ, كمان آسمان радуга. 2) *іуманъ*, мнѣніе, помыселъ. сомнѣніе, كمانلو мнительный, *тоб.* كمانلی خاتون въ *кир.*—كموندو беременная женщина (=بواز), بدكمان подозрительный (собств. дурнаго мнѣнія), منم كمانجه мнѣ кажется, я думаю كمان, كمانلامق اتمك предполагать, думать, сомнѣваться, *ад.* كمان كيدر предполагается, думается.

п. тур. كمانچه *кеманчэ*, скрипка, جالمق — играть на скрипкѣ, كمانچه‌جى скрипачъ.

тоб. كمبا *кумба* (испорч. изъ *п.* كنبد) сводъ, куполъ, كمبا سالمق построить сводъ; отсюда же *кир.* كمبز конусообразное украшеніе на подхвостникѣ (قويوسقان).

кир. тоб. كمبر *кімпіръ* (изъ *п.* كم и پير) старая баба, старуха, قارى كمبر старая женщина, *кир.* كمبر اولدى старуха умерла (когда обвѣнчанные женихъ и невѣста должны ложиться спать, то одна изъ старухъ извѣщаетъ ихъ, что всѣ ушли, говоря «старуха умерла» и за это получаетъ подарокъ).

тоб كمبه, كومبه *кумбэ*, садокъ для рыбъ.

п. كمخا *кемхā*, كمخاب (изъ чего въ *тат.* كامه) камка, дамà, шелковая матерія, въ *каз. кимха*, бархатъ, въ *бух.* парча.

п. كمر *кемеръ*, поясъ, кушакъ; талія, чресла; сводъ зданія, كمر بسته опоясанный, *мет.* готовый къ услугамъ, проворный, كمركوه спускъ, отлогость горы, كمرلمك, كمراتمك сдѣлать, построить со сводомъ, كمرلنمك *воз.*

каз. мещер. كمرجك *кімірчікъ*, *тур.* كمردك хрящъ (*кондом. кербірчекъ*).

тур. كمرده *кемердэ* (*древнее*) иногда, كمرده كمرده по временамъ (*Біанки*).

тур. گمرك *гümрукъ* (съ *греч. комеркі*) пошлина таможенная, كمركجى таможенный, взыматель пошлинъ, كمركخانه таможен. домъ, таможня, مباشر كمركخانه управляющій таможнею (въ Персіи), كمرك رسمى, كمرك رسم таможенная пошлина за ввозъ и вывозъ товаровъ, كمرك ويرمك или كمرك رسمى ويرمك платить пошлину, كمرك اوغرلمق украсть взысканіе пошлины, т. е. заниматься контрабандою, كمركدن قاچورمق провести контрабанду, گمرك قره таможен. пошлина за провозъ (пошлина съ товаровъ турецкихъ, платимая во время перевозки съ мѣста производства къ портамъ, для нагрузки. По одной статьѣ Адріанопольскаго трактата, товары русскіе или принадлежащіе русскимъ купцамъ, освобождались отъ этой пошлины).

тур. گمرمك *гімірмекъ*, грызть (*см.* كيمورمك).

тур. كمزان *кемзāнъ*, дурное шитье, كمزان ايله دكلمش قفتان кафтанъ дурно, грубо шитый.

тоб. كمزان *кумзанъ*, листовое золото, كمزانلامك золотить листовымъ золотомъ (сравни это слово съ *дж.* كيمسان).

тур. كمسنه *кімеснэ*, كمسه *кімсэ*, кто либо (*см.* كيم).

тур. گمش *гümüш*, серебро (*см.* گومش).

тур. كمك, گمك, كموك *іемüкъ*, *кемікъ*, кость, въ *тоб.* мозжечокъ въ костяхъ, въ *алт. кеемікъ*, грящъ, *тур.* كمكى جكه челюсть, قفا كمكى черепъ, كمكلو костлявый, имѣющій большія, плотныя кости (что также فالن كمكلو), بچاق كمكه طوقندى ножъ проникъ до костей, *мет.* обида, вредъ или зло дошли до крайности.

كمّك *см.* كومك

тур. كملدرك *кумульдурукъ*, *тоб.* كرمولتريك хомутъ; ошейникъ съ ко-

раллами, надѣваемый на шею лошадей и верблюдовъ (*Вамб.*).

п. كمند *кемэндъ*, كمندە, укрюкъ, силокъ, арканъ съ крючкомъ на концѣ, كمند اتمق *п.* اىدلاختن—накинуть арканъ, كمند اتمك درگمند اتمك поймать силкомъ.

тур. كمور *кӱмӱръ* 1) звукоподражат. слово: صمرصمر ايدر ايوكبى كمور كمور ايدر бормочетъ себѣ подъ носъ, какъ медвѣдь, كموردەمك рыкать, ревѣть (левъ, тигръ), كومردنمك ворчать, бормотать (= *дж.* كونكرانماك). 2) = كومور

тур. كەمك *кемэ*, мышь, صوكەمسى водная мышь.

алт. كەمك *кемеіе*, печь (*кондом. кебеіе*).

п. كمى *іемӣ*, *дж. тат.* كەمە, كيمه *іиме*, *кеме*, корабль, судно, большая лодка (въ *алт. кеме*, въ *кондом. кебе*, лодка, كەمە قراكمه судно), كەمەجى, *тур.* كيمجى перевозчикъ, лодочникъ, лодейникъ или лодейщикъ (*хан. ярл.*), въ *тур.* морской путешественникъ, матросъ (ملاح *к. сл.*), كيمه صال سويروكمه челнъ, كيمه پارە паромъ, *п.* كمئ آتشى, *ад.* اوت كميسى пароходъ, جنك كميسى, بكلك воен. корабль, كمى ايشلين صو судоходная рѣка, كيرمك, كيمه نمك сѣсть на корабль, كيمه يوكلتمك, طاشيمق нагрузить товаръ на судно, كمى پارەلنمق, غرق اتمك претерпѣть кораблекрушеніе, ات ايله جكلن كمى судно коноводное, *тат.* كيمه برلن بارمق плыть на суднѣ, كيمه يوكلمك грузить судно, *кир.* ايكى كيمەننك قويروغين اوصطاغان صوغه كيتار кто правитъ рулемъ двухъ кораблей, потонетъ (*послов.*).

а. كميت *кумэйтъ*, темно-гнѣдая масть лошади, иначе خرما طورى ات

كميرتە *кемиртэ*, персикъ зеленый, (*Вамб.*).

п. كمين *кеминъ*, засада, كمين گاه мѣсто засады, كمين دارلق انمك строить засаду.

тур. كيمون *кіміонъ*, тминъ (*а.* كمون, *п.* زيره).

тур. كن *кенъ* 1) будучи (сокращ. изъ ايكن). 2) *тоб.* много. 3) *а. кунъ*, будь! كن فيكون бытіе, существованіе, قال كن فيكون сказалъ (Господь) будь! и бысть. 4) *тур. іенъ*=كينك

п. كنار *кенӑръ* 1) сторона, бокъ; край, берегъ, бортъ; поле (въ книгѣ). 2) лоно, объятіе, بركنار въ сторону, دركنار подлѣ, при себѣ, دركنار يازيله чтобы на поляхъ (бумаги, просьбы) было замѣчено, الق, كناره حكمك обнять кого, взять на колѣни (дитя), *ад.* اوزن كناره توتمق уклоняться въ сторону, не вмѣшиваться, *тур.* كنارلك a) обрѣзать бордюромъ, обрубить; b) ставить перила на мосту, تيره كنارلى съ полосами по бортомъ (платье, матерія).

كناز въ *тур.* كنيز 1) князь. 2) *кир.* калмыковская крѣпость (по старой линіи).

каз. كناگا *княія* (съ русскаго), книга, كناگاسنان изъ книги его, своей.

ад. كنان *или*, كينان *іиненъ*, частица усиленія въ повелит. 2-го лица=غيل

п. گناه *гӱнах*, сокращ. گنه, грѣхъ, вина, گناه كار грѣшникъ, виновный (*а.* مجرم, مذنب, اسم, مسى), گناەسز безгрѣшный, невинный, گناه اتمك, گناهه كيرمك ايشلمك, گناهلنمك грѣшить, согрѣшить, گناهلندرمك *пон.* گناهندن, گناهى بغشلمق, گناهى كچمك простить грѣхъ или вину, گناهى

بغشلیوب اونتمق дать амнистію (*п.* امرزش كناهنه معترف اولمق, (كناه كردن признаться въ винѣ, въ проступкѣ.

а. كنايت *кінаіетъ*, كنايه, намекъ; метафора; метонимія, كنايه ايله سويلمك говорить намеками, كنايت اولمق служить предметомъ намековъ.

ад. كنبر *кенбэрг*, странствующій поэтъ или пѣвецъ (изъ газеты Кавказъ 1862 г. № 3, статья Берже).

كنت *кентъ*=كند

тур. كنت *кінѐтъ*, желѣзное ушко, дужка; желѣзн. проволока, которою чинятъ разбитую посуду, دمور كنت желѣзн. шипъ, которымъ связываются стѣны, *гл.* كنتلمك снабдить желѣзн. дужками стѣну, чинить разбитую посуду проволокою.

كنتاوريون *кентавріунъ* (съ *латин.*), золототысячникъ (*раст.*).

п. كنج *кунджъ* 1) уголъ, كنج كاو роющій, копающій въ углу (дома, улицы, т. е. приготовляющій себѣ дорогу чтобы ворваться въ домъ), كنج كاولق занятіе воровства, разбоя. 2) *п іенджъ*, сокровище, кладъ, казна, كنجينه сокровищница, состоящее изъ сокровищъ, магазинъ, депо. 3) *тур. іенджъ*, молодой, нѣжный, свѣжій; молодой челов. юноша, كنج قز молодая дѣвица, كنج قارى молодая женщина, كنجلك молодость, كنجلنمك помолодѣть. 2) *п. іўнджъ*, горбъ, горбатый.

كنجايش *іўнджаишъ*, способность содержать, вмѣщать въ себѣ, كنجايش يذير اولمق б. вмѣщаему, содержиму.

كنجد, كنجيد *кунджідъ*, *простон. кунджутъ*, кунжутъ (раст. *а.* سمسم; въ Хивѣ, на танапъ выходитъ посѣва фунтовъ 5, а сѣмянъ собирается до 10 пудовъ; съ пуда сѣмянъ получается до полпуда масла, а сбоина идетъ на кормъ скота.

كنجشك *іўнджешкъ*, воробей, всякая пташка.

كنجل *кенджелъ*, *инд.* родъ куропатки (تو راج); самецъ отличается отъ самки острымъ крикомъ (*Баб.* 362).

كنجفه *іенджефэ*, *п. ад.* карты (встрѣчается также у *Баб.* 428).

كنجه *іенджэ*, *ад.* Елисаветополь (городъ); *гінджэ*, частица=اسه

كند, كنت, كينت *кендъ*, *дж. каз.* 1) деревня, городокъ, كند بادام городокъ Миндалей (соб. имя городка въ Ферганѣ, въ 6 верстахъ отъ Ходжента—*Баб.*). 3) *п. кендъ*=*а.* قند

كندك, كندوك *тур. тат. кіндікъ*, 1) пупокъ; курокъ (ружья), كندك كسمك повивать, كسن — повивальная бабка, *тат.* اوكسوز اوزكندكين اوزين كيسار сирота самъ себя повиваетъ (*послов.* у *Аб. Г.*), *кир.* كندكم دى كيسوب كرمدى حوغان جير мѣсто, гдѣ былъ повитъ и омытъ, родина моя. 2) *кир. алт.* петля, за которую привязываютъ жеребенка къ веревкѣ—جلى

كندم, كندم نما *іендўмъ*, пшеница, *мет.* обманщикъ, льстецъ.

كندى, كندى *тур. кенди*, самъ, свой, собственный, كندم, كندك, كنديسى я самъ, ты самъ, онъ самъ, كندى بابام мой собственный отецъ, كندى پاره كز ваши собственныя деньги, كندو كندويه самъ себѣ.

كنده, كونده *кундэ*, *п.* 1) палка, путы деревянныя, которыми сковываютъ ноги

преступниковъ; также налагаютъ ихъ на крылья и ноги охотничьихъ соколовъ. 2) *дж.* плугъ (собств. кусокъ согнутой палки, употребляемый обитателями средней Азіи для вспахиванія), كندلو بحاق сабля, ножъ согнутый. 3) *п. гіундэ*, толстый (противуп. باريك). 4) *п. іендэ*, вонючій; дурной, скверный.

тур. тат. كندير *кендйръ*, كندر كيندير (*тур.* простон. *кенвиръ*) конопля, пенька, холстъ пеньковый, *каз.* كندير جولغو брать коноплю, كندير صوقمق или صوفوم صوقمق холстъ ткать, كندير صوقوحى ткачъ холста, كندير اوراقى станокъ ткальный, كندير اورلغى, въ *тур.* دامسى — коноплян. сѣмя, مايى — конопл. масло, *дагест.* كندىل канатъ, *турк.* كندرليك фартукъ *(Вамб.)*.

а. كنز *кензъ*, *мн.* كنوز, сокровище, богатство собранное и спрятанное.

кир. كنسى *кінси*, *прошед.* كنسدى, выть, визжать.

а. كنعان *кен'ānъ*, земля ханаанская.

дж. كنك *іенїъ* 1) замедленіе, опаздываніе (دريك *к. сл.*; — отсюда *тур.* كوشكلك, كشكلك, كشكلك, простон كوشك *г.л.* كوشمك). 2) *п.* рѣка Гангъ.

дж. тат. كنكاش *кінїашъ*, كنكاس كنكاج, كينكاج (общее съ *перс.*) въ *кир.* *кенесъ*, совѣтъ, совѣщаніе (*а.* مشورت), كنكاشى совѣтникъ, كنكاسمك спросить чьего нибудь совѣта, составить совѣщаніе, чтобы выслушать мнѣніе (طنشمق), كنكاشلامك совѣтоваться, имѣть совѣщаніе, كنكاش بيرمك дать совѣтъ.

п. كنكره *кенїерэ*, стѣнные зубцы, башенки.

كنو *кну*, *см.* كونلمك; كندير = كنوير

алт. كنه *кене*, сохнуть (о членахъ тѣла), лишиться владѣнія рукъ или ногъ, كنهكان калѣка, разслабленный.

тур. كنه *кенэ* (общее съ *перс.*) 1) клещъ насѣкомъ. *кир.* كنه تويه, كنه طاس верблюжій клещъ, كنه خانه названіе тюрьмы въ Бухарѣ, كنه كوز съ маленьк. глазами — названіе племени узбековъ. 2) *інэ*, частица уменьшенія (*см* انه). 3) *ад. іенэ* = ينه опять, паки, كنه وكنه паки и паки.

а. كنه *кунх*, конецъ, оконечность; самая высшая, крайняя точка, совершенство; сущность вещи, предметъ: كنه معرفتنه بعرفه онъ его знаетъ вполнѣ, въ совершенствѣ.

а. كنيه, كنيه *кїуніетъ*, *кінїэ*, *мн.* كنى *куне* 1) прозвище, составленное прибавленіемъ словъ ابو, ابن или ام къ имени, напр. ابوعبدالله отецъ Абдуллы, по этому говорятъ: كنى بابى عبدالله онъ называется или носитъ прозваніе: отца Абдуллы. 2) насмѣшливое прозвище. 3) метонимія.

п. كنيز *кенїзъ*, дѣвушка, служанка, рабыня, كنيزك дѣвочка.

а. كنسه *кенисэ*, *мн.* كنايس, храмъ огнепоклонниковъ (معبد گبران *Бурх.*: церковь христіан. синагога (*п.* كنشت — الكنيسه معبد يهود او النصارى والكفار *Кам.*).

п. كو *ку* 1) гдѣ? پول كو гдѣ деньги? т. е. ихъ нѣтъ. 2) *вм.* او كه который = *тур.* كول *вм.* اول كه. 3) *п іу*, скажи; говорящій (отъ گفتن): دروغ كو говорящій неправду, лгунъ. 4) *тур.* іевъ, рукавъ (первый желудокъ животныхъ), كويس كتورمك, كوكتورمك *см.* كوشمك 5)

тоб. кӱвь, звукъ, كولامك звучать (сравни съ كوى голосъ).

тур. كو, كى, *iy*, *iи* 1) частица образующая отъ нѣкоторыхъ корней *гл.* имя дѣйствія: سو — سوكو любовь, بيل — بيلكو знаніе. 2) въ *дж.* كو, при твердыхъ корняхъ غو, قو, образуетъ сначала будущее причастіе, соотвѣтствующее турецкому на حق, حك, и въ составномъ времени употребляется какъ имя дѣйствія будущее, такъ что بيلكوم значитъ: мое долженствующее быть знаніе, то что я долженъ и буду знать (= *тур.* بيلهٔ حكم), ايتغوم то что я долженъ и буду говорить (= ايتحغم), بيلكونك ты долженъ знать или узнаешь, بيلكوسى دور онъ долженъ знать или узнаетъ.

كوبمك = كوانمق; كاواك = كواك

п. كواه *iувах* (*кир.* произносятъ *iуа*) свидѣтель, *тат.* كواهلى имѣющій свидѣтеля, засвидѣтельствованный, كواهلق свидѣтельство, كواهلامق засвидѣтельствовать, كواهلاو засвидѣтельствованіе, كواهلانمق *стр.* كواهلاندرمق брать кого въ свидѣтели, вызвать къ свидѣтельству, كواه تارتمق привести кого въ свидѣтели, *каз.* اشبونكا كواه بولوب будучи сему свидѣтелемъ, свидѣтельствуя это (подписывать), *кир.* كواه كاغذى расписка, вексель.

дж. тат كوب, كوب, كب *кобъ*, *кӧпъ*, много, очень, весьма, обильный, كوبلك множество, тьма, كوبدان, *алт.* كوبتو *кӧптӧ*, давно, كوبدن برى издавна, كوبدان توكل недавно, كوبدانكى давнишній, *кир.* كوبتانكى كسى старинный человѣкъ, временъ и привычекъ старины, بيك كوبدان давненько, كوبدان اوك очень давно, كوبدان давно уже, كوبراك больше, كوپراك اوقات большую часть времени, *кир.* كوبانسای большею частью, طم كوب, *дж.* كوپ كوب очень много; *гл.* كوبامك, كوبيمك, كوپلانمك *алт.* كوبتو умножаться, увеличиваться, كوبايكان умноженный, умноженіе, كوبايتمك, كوبلامك, كوبيتمك умножать, كوبايكلامك, كوبايدولتورمك размножать, *каз.* كوب كورمك считать излишнимъ; много видѣть, *мет.* ненавидѣть, *кир.* كوب سوزدنك ازى объѣстся, كويتو دولوو ازسوزدنك اوزى حاقسى изъ многорѣчія малая часть хороша, малорѣчіе — само по себѣ хорошо (*послов.*).

п. тур. كوپ *кӱпъ*, كوب 1) большой кувшинъ для воды, вина. 2) *ад.* *кӧпъ*, пѣна (= كوبك). 3) *дж.* *копъ*, кочерга (اتش كاو *к. сл.*).

алт. كوبا *кобӧ*, *кӧбӧгӧ* (*монг.* *кубеге*) край, окраина, اورونتنك كوبازى край могилы, كوبا كو حالانك توقوم чепракъ съ широкими краями.

кир. كوبانك *кӧбэн̆*, лошадь сухопарая (она идетъ не скоро, но долго), اطم كوبانك سيردى моя лошадь медленно поправилась.

тат كوبالاك *кӱбелекъ*, كوبهلك, *дж.* كوبلك, *алт.* *кӧбӧлӧкъ*, *тур.* كلبك *келебек*, мотылекъ, бабочка.

тур. قوبتورمه *куптӱрмэ*, выпуклый, كوبتورمهلمك сдѣлать выпуклымъ, выпучить.

каз. كوبجاك, كوبحك *кӱпчякъ*, *кир.* كوبشك, колесо (въ экипажѣ), كوبجاك спица въ колесѣ, بوكلى — ступица, حوبى — чекушка.

кир. كوبدو *кӧбдӧ̆*, ящичекъ для мелочи.

каз. كوپر *кӱпӱръ*, كوبر, *тур.* *ад.*

كويرى *купрiу* (простон. *ад. кӧрпи*), *дж.* كوبروك, мостъ (*а.* قنطره), كوپورجى كويروكجى, كويروجى мостовщикъ (*хан. ярл.*), наблюдающій за исправностью мостовъ, كوپرولىك мостовщина, *тур.* قالقركويرى подъемный мостъ, كويرلى черепаха; *гл.* كويرلمك, كويرصوقمق дѣлать мостъ, мостить мостъ.

алт. كوبركان *кӧбiрiенъ*, луговой ботунъ (лукъ).

тур. كويرـ كويرـ *купуръ-купуръ*, толпами, стадами (*Бiанки*).

тоб. كوبرمك كوبرونمك *кубiрiунмекъ*, *каз.* كويرلنمك (= *тур.* كفرمك отъ *а.* كفر) журить, бранить, роптать, كوبرونجاك бранчивый, ропотливый

тур. كوبره *iiубрэ*, كومره, كوبر *iiуберъ*, навозъ, كوبره تازه свѣжій навозъ, كوبرلى ير унавоженная земля, كومرلمك, كوبرەلمك разбросать навозъ, унавоживать.

каз. كوبشاك *кiпшекъ*, вялый, мягкій (=*тур.* كوشك), كوبشاكلنمك дѣлаться мягкимъ.

каз. كوبشك *кiпшiкъ*, подушка у сѣдла (у *Вамб.* كوپچين).

каз. كويشه *купшэ*, стволъ, تتى كويشه бѣлоголовикъ (*раст.*), —حوار петрякъ, уживникъ, —شمشiма—коровка (*раст.*).

дж. тат. كوبك *кубукъ*, كوبوك, كوبك, كوپوك, въ *алт. кӧбiкъ* или *кӧбӧкъ*, *тур. кӧпукъ*, *ад.* كوپ *кӧпъ* (*к. сл.* كف دريا) пѣна, كوبكچان пѣнистый, *тур.* معدن كويكى окалина, выгорки, كوبكى المق снять пѣну; *гл.* كوبكلنمك, كوبمك *кир. алт.* كوبكتن, *тур.* كوپرمك пѣниться, كوبدرمك вспѣниться, كوبكلنوب جقمق *пон.* = *тур.* كوبكلمك вспѣнить, вспучить, *каз.* كويرتمك взбить, взъерошить; въ *тат.* كوبمك, *алт. кӧпъ*, значитъ также: пучиться, надуваться раздуться, пухнуть, *кир.* كوبدوك недоноски животныхъ (которые пока сосутъ молоко жирѣютъ, но потомъ на пастбищѣ худѣютъ, линяютъ и животъ вздувается), ايچى كوبه животъ вздулся, كوبه شيلاك большая бочка, كويو маслобойная кадка.

тур. كويك *копекъ*, большая собака, كويجك собачка, كوپكجى смотритель, сторожъ собакъ, كوبك اوغلى собачій сынъ (брань), كوبك اوغلى كويك собачій сынъ собака, собака изъ собакъ (иногда выражаетъ похвалу, удивленіе въ тонкой хитрости, въ проворствѣ), كوبك بالغى акула, يكجى كوبكى дворовая собака, —جوبان овчарка, كيس كوبك *кейсъ*—ищейная собака.

тур. ад. كوبك *iiубекъ* 1) пупокъ, *мет.* поколѣніе, يدى كوبك صاير онъ считаетъ семь поколѣній, كوبك التى брюхо, брюшная полость (*а.* بطن اسفل *п.* پايين شكم). 2) шарикъ на сваѣ, поддерживающей палатку (*iiубекъ* или *гӧбекъ* называются также отборные листья табаку, вывозимаго изъ европ. Турціи, преимущественно изъ Салóникъ; слово это французами передѣлано въ *дюбекъ*, какъ оно и принято между русск. торговцами и потребителями).

сиб. тат. كوبوغون *кӧбӧгонъ*, печка.

дж. كوپه 1) = كبه латы. 2) *тур. купэ*, серьга (въ *кондом. кӱбе* — кольцо), قولاغمه كويه اولدى это сдѣлалось серьгой для моего уха, т. е. я буду помнить, не забуду. 3) *кир.* кӧппӧ, шерстян. ваточный кафтанъ (جباغه طون).

кир. كوبەكان *кӧбӧiенъ*, дѣтки, ребятушки (старушечье слово).

тоб. كوبيمك *кӱбіймякъ*, тачать.

тат. كوت *кутъ*, *тур. ад. іӧтъ* 1) задница, *тат.* كوتلك запятка; подгузокъ дѣтскій; утокъ, *каз.* كوتلاك развратн. женщина, *дж.* كوتن а) вещь, на которой садятся: стулъ, табуретъ и пр. (مقعد *к. сл.*), b) = كوت, что въ *алт.* также произносится كودن *коддонъ*, اق كوب родъ беркута съ бѣлымъ хвостомъ, طاوق كوتى бородавка, *кир.* كوتتاو болѣзнь лошадей (нападаютъ черви на задницу). 2) *мет. простон.* смѣлость, рѣшимость, كوتى بار или كوتيبار храбрый, смѣлый, بونى ايتمكه كوتى يوقدر (=приличному выраженію: بونى ايتمكه حانى يوقدر) онъ не посмѣетъ этого сдѣлать, *кир.* пословица: — طابقان كيرايكى اسطان طابمغاندنك كوتى اسطان بعنى باى ايكى اوچ اشطان ده كيه فقيرعه بردە بوق

дж. тат. كوتارمك *кӱтермякъ*, *тур.* كوتورمك, كوترمك *іӧтӱрмекъ*, въ *алт.* *тӱгӱръ* 1) поднять, возносить; снять, взять, нести, уносить, переносить, претерпѣвать, كوتارم бремя, носка, *дж.* كوتاريم لك перенесеніе (тяжкихъ обстоятельствъ), самообладаніе, твердость воли: اولوق لار (غه) كوتاريم ليك كيراك великіе люди должны владѣть собою (*Баб.* 452), *каз.* كوتارمه а) подъемъ, каблукъ: крыльцо, جاماطا كوتارمەسى деревянная подставка, пришиваемая къ лаптямъ, чтобы не промочить ноги, b) *кир.* помощь, которую даютъ скачущей лошади на скачкѣ, одноаульцы хозяина (они встрѣчаютъ ее верхомъ за нѣсколько верстъ отъ мѣты и тащатъ, кто за *шылбыръ*, кто за стремена и пр.), c) *кир.* комисіонерство (киргизъ беретъ у купца товаръ и продаетъ въ степи, получая извѣстные проценты съ проданнаго, что по *каз.* كوتارمه (صاتوى), كوتارمەجى торгашъ, разносчикъ мелочн. товаровъ, *каз.* كوتاركا въ долгъ, заимообразно, *тур.* كوترى, كوتره все вмѣстѣ, كوترى ايله المق покупать гуртомъ, كرتربسنى بترمك окончить все, исполнить работу, كوترى بازار крикъ фруктов. торговцевъ, когда они вечеромъ сзываютъ покупать остатки. *Производные и составные:* كوتارتمك *тур.* كوترتمك *пон.* заставить поднять, велѣть или дать снять и пр. كوتارلمك كوترلمك *стр.* б. подняту, унесену и пр. كوتارلكان поднятый, поднявшійся, возвышенный, كوتورلمك поднятіе, возвышеніе, اد كوتارمك носить имя, пользоваться именемъ, دراز كوتارمك приподнять, — خان избрать въ ханы, — تورا выбрать, поставить начальникомъ, правителемъ, باشنى كوتاريب يوريدور онъ ходитъ поднявъ голову, بورونن كوتاريب поднявъ носъ, كوتاروب كيتدى онъ унесъ, من ملا اسمنى كوتارەمن я ношу названіе муллы, من بوقدر خورلق لار كوتاردم я перенесъ столько униженій, كوتارب بارمق нести, كوتارب باقمق пробовать поднять, كوتارب صالمق взвалить, كوتارب تامور بلان الب حقمق перенести, كوتارب المق вырвать съ корнемъ, *ад.* الله مونى كوترمز Богъ не потерпитъ, не допуститъ этого, *кир.* كوتارنكلى بوى красивый, стройный станъ (Кузы-Курпячь), *алт.* كودر توب تورغان مال голодный скотъ, который самъ не можетъ встать, а нужно бываетъ его поднять. 2) *дж. сдѣлать нападеніе, атаковать*: اونك وسولين كوتاردىلار атаковали правый и лѣвый флангъ, برمرتبه كوتارات سالدىلار разомъ конница сдѣлала атаку (*Аб. Г.*).

3) *кир. носить въ утробѣ*: تويه اون верблюдица носитъ дѣтеныша 12 мѣсяцевъ, جيلقى اون اى лошадь носитъ 10 мѣсяц. كوتارادى — ايشكى منان قوى بيس اى يكرمه كون коза и овца носятъ 5 мѣсяц. и 20 дней. 4) *алт.* жертву приносить, чтить, فد ابغه кодор приносить жертву Богу, كودركى жертва, возношеніе, كودر كيلو чтимый, чествуемый жертвами.

ад. كوتان *котанъ* 1) плугъ, كوتان سورمك, كوتانلامق ходить за плугомъ, пахать, كوتانلانمق б. вспахану, ايكى كون كوتانلانمش ير двухдневная пахатная земля, десятина, كوتانجى пахарь. 2) *тоб.* большая кишка.

п. كوتاه *кутах*, сокращ. كوته, короткій, малорослый, كونه يا или كوتاه پاى коротконожка — названіе животнаго, похожаго на оленя, съ рогами (у котораго передн. ноги короче заднихъ; бѣгаетъ плохо, водится въ восточн. Кабулистанѣ.— كوزن *Бурх. Баб.* 358), دست كوتاه اتمك укоротить руку, т. е. удержаться отъ чего.

тур. كوترم *кӧтурӱмъ*, изувѣченный, парализованный, كوترملك параличъ, слабость въ ногахъ

كوتارمك *см.* كوترمك

тур. ад. كوتك *кӧтӱкъ*, كتوك 1) пень дерева съ корнемъ, чурбанъ. 2) *тур.* архивъ; офиціальн. протоколъ палаты (простонар. вмѣсто كتب). 3) *тур. ад.* *кӧтекъ*, палка; наказаніе, побои палками, كوتك اورمق, كوتكلمك, باصمق, حالمق въ *кашг.* كوتمك, наказать палками, наносить побои, كوتك يمك получить наказаніе, побои.

дж. كوتكورمق *кутӱурмакъ*, отправить (روانه كردن *к. сл.*).

дж. كوتل *кӧтелъ* 1) лошадь ведомая подъ уздцы (يدك اتەدرار *дж. сл. а.* جنيبت—*п.* اسب كوتل *Бурх.* مركب وسوارى *к. сл.*). 2) крутой подъемъ, перевалъ и узкій проходъ въ горахъ; горный хребетъ: تنكى اوجمه بوللاردا تندوتيز كوتللاردا قالين ات وتيوه قالدى اوچ تورت ارا قونوب سروناق كوتلى كا ييتوك كوتل هركيز موندان بلندوتنك كوركان ايماس (*Баб.* 99, 100, 159 и другія); отсюда вѣроятно и *гл.* كوتلمك или كوتالمك подняться (тѣсто), вздуться, восходить, величаться, كوتالى поднятый, вздутый (у *Вамб.*).

كتمك=كوتمك

тур كوتو *кӧтӱ*, كوتى, дурной, злой, низкій, كونوشتاق, —دوشك дурная постель, اك كوتوسى самый низкій изъ всѣхъ, كوتولك злость, вредъ, كوتولك اتمك дѣлать зло, причинить вредъ, كوتيلتمك ославить, говорить дурно о комъ.

п. كوتوال *кутвалъ* (составл. изъ индійск. слова كوت крѣпость, и *а.* والى начальникъ) комендантъ крѣпости, начальникъ города, полицiймейстеръ (نكه دارنده قلعه وشهر *Бурх.*); чиновникъ полиціи, наблюдающій за домами и рѣшающій неважные споры.

كوتاه=كونه

каз. كوتيك *кутикъ*, обшлагъ.

а. كوثر *кевсэръ*, рѣка, въ особенности райская рѣка, *миѳ.* нектаръ, мухаммед. религія.

дж. тур. كوچ *кӧчь*, *кир.* كوس 1) переселеніе, перекочевка, перемѣна мѣста жительства, временная кочевка на одномъ мѣстѣ, стоянка лагеря во время военныхъ дѣйствій: اوچ كوچ سندى ياەمسى بيله اوق كيلدوك три стоянки или три перехода мы совершили по самому

берегу р. Синда (*Баб.* 188), مع كوچ со всѣмъ что перевозятъ во время перекочевки, съ семействомъ, пожитками и скотомъ. 2) *дж. кир.* семейство, жена (соотвѣтствуетъ *а.* اهل): نوح پيغمبر كوچلارى жены пророка Ноя, اوغليڭكر كوچين سويماى تورور вашъ сынъ не любитъ свою жену (*Аб. Г.*); *гл.* كوچمك или كوچ اتمك переселиться, перекочевать, *мет.* умереть, كوچار, كوچمه кочевникъ, помадъ, كوچم, كوچمه переселеніе, переходъ, كوچمهلو, *кир.* كوشيهلى кочевой, كوشمه حورت кочевой народъ, كوچكان, *кир.* كوشكان *köшеіенъ*, кочующій, перекочевывающій (верблюды, аулъ), بزدر ايرتن كوش мы завтра перекочуемъ, كوشيك نولو намѣреваться кочевать, الوصقه كوچمك откочевать вдаль, كوچدرمك, كوچرمك *пон.* переселить, перевезти на другое мѣсто, выселить (въ *бух. п.* كوچانيدن), *каз.* كوچرمك переводить съ одного языка на другой, переписать, списать, كوچرگچ копія, списокъ, пропись, كوچروب المق списывать, كوچرتمك дать переписать и пр. *дж.* كوچوركونك ты долженъ переселить, كوچوب يوريمك часто переселяться, *кир.* كوش ارمن بولسا جورت حمان если хочется перекочевать, то старое мѣсто кажется дурнымъ (*послов.*), كوشكان جورتننك قدرى فونغاندا اوتار достоинство оставленнаго мѣста узнается, когда перекочуешь на новое (*послов.*).

дж. тат. كوچ *köчь*, *тур. ад.* كوچ *iуджъ*, *кир.* كوش, *башк.* كوص, сила, мочь, возможность, усиліе, трудъ, тягость, трудный, тягостный (*монг. кучунъ* — сила), كوچلو, *дж.* كوچلوك сильный, мощный; трудный, *кир.* كوشتاق очень сильный, ايله كوچ силою, едва, съ трудомъ, насильно, *каз.* كوچكه едва, чуть, кое-какъ, كوچكه تورمق не мочь, хворать, жить кое-какъ. *Производные и составные: каз.* كوچايمك, *причастіе* كوچايكان усиливаться, возрастать (напр. гнѣвъ), كوچلامك, *тур.* كوچلمك, كوچ اتمك *башк.* كوصلامك насиловать, принуждать, причинять трудъ, огорченіе, не нравиться, كوچنمك, كوحنمك *воз.* силиться, жилиться, кряхтѣть, въ *тур.* сердиться, возненавидѣть, كوحندرمك сердить, привести въ негодованіе, притѣснять, كوچلانمك *стр. воз.* б. насилованну, стѣсняться, затрудняться, въ *тур. ад.* сердиться, اولق, نولق كوچ сдѣлаться труднымъ, тягостнымъ, б. отягчаему, удручаему, обременяему (съ *дат.*), بيرمك كوچ дать силу, возможность, оказать содѣйствіе, كوچ بيرنكلار оказывайте содѣйствіе (*ярл.*), *ад.* كوچ كلمك б. труднымъ, причинить тягость, мученіе, بو ايش منكا كوچ كلور это дѣло трудное, тягостное для меня, كوچ كتورمك осилить, كلمك كوحنه не нравиться, б. непріятнымъ (кому, съ *род.* اوننك), كوچلاب пересилить, كوچ ارتتورمق брать насильно, كوچ الماسلق непереси ливаемый, невыносимый: *башк.* هيچ ده كوص الماسلق مشقتلارنى يوكلاسا كده хотя мы и пересилимъ невыносимыя тягости, *тур.* كوحه براقمق оставить въ крайности, كوچى يوق у него нѣтъ заботы, дѣла, اكلايسى كوچ непонятный, темный (*п.* دشوارفهم), كوچم يتر *кир.* كوچم جيتار у меня достанетъ силы, كوشنك جيتارلك نسنهنى بارين ده قيلمه

все на что достанетъ у тебя силъ, все что можешь, не дѣлай; *алт.* كوشتا принуждать, усиливаться, كوجور *куджӱръ*, насиліе, притѣсненіе, обида, كوجورا насильно взять, притѣснять, كوجوزبن *воз.* принуждать себя, напрягаться, كوجورانيب بيرمك неохотно, по неволѣ отдать, كوجركه гордиться силою, важничать, كوشن *кӱшінъ*, тяготиться, лѣниться, كوشسن считать что либо тяжелымъ, اولوركه كوچ умрать трудно, فولومننك كوجى بيلا تايفان пріобрѣтенное трудами рукъ, كوچ كيزى сильный, могучій человѣкъ, كوچ يامسى весьма хорошій, *башк.* اوزكوصم ابله на моемъ содержаніи, *кир.* كوجدى كسى جالوبده جيغادى كوتاروبده جيغادى сильный человѣкъ подставитъ-ли ногу — поборетъ (повалитъ), подниметъ-ли вверхъ — поборетъ (въ борьбѣ; *послов.*).

тур. كوچ *іувэджъ*, миска, блюдо, فرون كوچى пирожная сковорода.

каз. كوچار *кочеръ*, ось (экипажа), ال كوچار передняя ось, — ارت задняя ось, كوچار جوبى чека.

турк. كوچبورکه *кічбӱрке*, туркмен. дѣвичій головной уборъ.

тур. كوچك *іӱджекъ*, пѣтухъ безхвостый.

каз. كوجك *кічукъ*, كجيك, كوجوك, كجوك 1) щенокъ (*к. сл.* كچ — بچهٔ سك, *алт. кучукъ*, *моң. кичикъ*), دوەننك كوچكى верблюжонокъ. 2) *тур. ад.* маленькій, низенькій, молодой (*п. кучекъ*), كوچكلك малость, дѣтство, *мет.* малодушіе كچكلكدن برو съ дѣтства, *ад.* كيچكنه *вм.* كچكنه очень маленькій. 3) *тоб.* почка на деревѣ, كوچكنمك تال كوچكى верба, а) *каз.* ощениться, b) *тур.* б. или сдѣлаться или казаться малымъ, c) *тоб.* отпускать почки, *тур* كوچكلتمك или كوچلتمك *пон.* уменьшать, умалять. 4) *іӧчекъ*, солдатскій слуга; послушникъ въ монастырѣ; мальчикъ баядеръ. 5) *тур. іевчекъ*=كوشك *см.* كوشنمك

тоб. كوچك *кучке*, челибуха.

тур. كوجل *іӱджелъ*, голубой (*Бianки*).

كوجم *куджумъ*, вязъ, кленъ (*Вамб*.).

дж. турк. كوجمان *кучманъ*, высокостепенный и богатый (صاحب جاه ومال *к. с л.*).

тур. كوجمين *іӱджемінъ*, повязка женская (*Бianки*).

тур. كوجن *іӱдженъ* (=*тат.* كوچك) 1) дѣтеныш животныхъ, طوشان كوجنى зайчикъ. 2) родъ пестрой каменной куницы.

тур. тат. كوجكن, كوجوكان *іӱчіӱенъ*, коршунъ.

каз. كوجول *коджолъ* (съ *русск.*), козелъ (кожа козловая).

дж. كوجون *кічунъ* 1) силою, насильно, невольное желаніе, стремленіе (كوجله دمكدر هرخصوصده بالضروری ميل ايلمك معناسنه كلوركه سبعهٔ سياره‌ده يدنجى حكايه‌ده راوى دلارمك جنك نوازلغى وصفنده بهرام شاهه ايتدى كه بيت اولوبان خلق اول نواغه كوجون, جان بيريب بلكه انداق اولماك اوجون. 2) сильный, мощный (كوجلو وقوتلو معناسنه دخى كلور *дж. сл.*).

каз. кир. كوجه *коджже*, кутья; крупа, въ *кир.* жидкая каша изъ зеренъ, изъ проса, въ *алт. кӧчӧ*, супъ изъ ячменя, اويومدا يوقتور كوجه‌ليك كونكلوم استادور كوجه‌ليك въ домѣ не изъ чего каши сварить, а все таки хочется жениться (*послов.*).

инд. كوجه *куджэ* (въ *англ. пер.* لوجه, въ *перс.* لوكجه) горная куропатка (كبك دری называемая также دوقلمون), разноцвѣтная съ головы до ногъ, съ блестящей шейкой какъ у голубя, мясо очень вкусное (*Баб.* 361).

п. ад. كوجه *кучэ*, улица, узкая дорожка (сокращ. изъ كوچه).

كوجی *кучи*, *іучи*, غوجی, قوجی это окончаніе, составленное изъ كو и جی, образуетъ въ *дж.* нарѣчіи отъ корней *гл.* причастіе настоящее или имя дѣйствующаго лица: كيتكوجی—كيت идущій, طورغوجی—طور стоящій, живущій, житель. Въ разговорномъ *тат.* языкѣ, гортанныя буквы ك, غ, ق невыговариваются, точно также въ *тур.* и *ад.* нарѣчіяхъ, въ которыхъ буква ج, замѣняется буквою ج, какъ كيتوجی, *тур.* بيلكوجی, بيليجی, بيلوجی, كديجی *вм.* знатокъ. Въ *оренбург.* и *каз.* нарѣчіяхъ, въ плавныхъ корняхъ буква و принимаетъ безгласный знакъ; بويا—بوياوجی красильщикъ и пр.

бух. كوجی *кіучи* (изъ *п.* كوجك) распутный мальчикъ.

ад. кр. كوخه *кохэ* (испорч. изъ كتخدا) староста деревни.

п. كود *іевдъ*, كو, كودال мѣсто углубленное, яма (*Бурх.*).

кир. كودار *кудэръ*, надежда, كودارى اوزدى отчаялся (нельзя сказать كودارسز вмѣсто этого اميدسز); *кодёръ* = بيلاس

дж. كودان *кудань* = *п.* بارجه *к. сл.*

п. كودر *іевдэръ*, тонкая телячья кожа, — отсюда въ *тур.* كودرى *іудэри*, выдѣланная кожа, пергаментъ, въ *кир.* портупея изъ верблюжьей кожи.

п. كودك *кудэкъ*, мальчикъ, дитя; ниженькій, كودكى дѣтство, дѣтскій, ребяческій.

уйг. كودكى *кёдки*, высокая земля. *тур.* كودمك=كتمك

а. п. كودن *кеудэнъ* 1) человѣкъ глупый, съ ограничен. способностями. 2) старая, разбитая лошадь. 3) *тур. іёдэнъ*, бычачья колбаса, طوكز كودنى кровяная колбаса, غرصاق كودن оболочная кишка (*анатом.*).

тур. كوده *іёвдэ*, *каз. іявдэ*, *кир. кяудэ*, *ад. іоідэ*, тѣло, туловище, корпусъ тѣла, كوده‌لو дородный, дебелый, باش بولماسه كاوده‌لاش корпусъ тѣла безъ головы — трупъ *(поговорка)*

а. كور *кеверъ* 1) большое количество, обиліе, كور اولمق б. въ изобиліи. 2) многочисленное стадо. 3) *п іеверъ* = كبر

п كور *кюръ* (въ *тур.* и *ад.* произносится *кёръ*) 1) слѣпой, слѣпецъ (*а.* اعمى), بخت كور несчастный, كوردل невѣжда, كور اوغلى *кёръ-оглы*, сынъ слѣпца (прозваніе знаменитаго бандита въ Закавказьѣ, котораго отецъ былъ ослѣпленъ), كورنمك неблагодарный, كورلق слѣпота, كور اولمق б. слѣпымъ, ослѣпнуть, كور اول ослѣпни! (употребляется въ смыслѣ: слѣпой что-ли? и говорится человѣку который толкается или спотыкается и пр.), ايلمك — ослѣпить, كورلو جكمك тянуть слѣпоту, т. е. терпѣть нужду, يولداشنك كور بولسا كوزنك قيسيب تور если спутникъ твой слѣпъ, то и ты зажмурь глазъ (*послов.*). 2) *п. іюръ*, могила, كورستان, كورخانه или كورخن кладбище (послѣднимъ выраженіемъ, означающимъ собственно домъ или мѣстилище могилъ, нѣкоторыми объясняется *джагат.* слово *курганъ*, перешедшее въ русскій языкъ и исто-

рію, но, какъ мнѣ кажется, это производство неправильное, ибо слово *курганъ* имѣетъ и въ настоящее время свое опредѣленное значеніе, выставленное въ Словарѣ). 3) *п.* *ігуръ*, онагръ, дикій оселъ (اهو يغمورحه ديركاري), بهرام كور соб. имя одного изъ храбрыхъ перс. царей династіи Сассанидовъ.

كوراش, *см.* كراش; كوراك *см.* كراك

дж. كوراكه *куреке*, كوركا, كوركه *курке*, большой барабанъ (نقارهٔ كلان *к. сл.*), كوركاى حنك барабанъ военный (Journ Asiat. 1852, p. 261).

كوراملك *см.* كراش и كراك

башк. كوران *кіренъ* 1) кочка въ болотѣ. 2)=كرانك. 3)= كرن *куренъ*

хив كوربك *ігорбекъ*, родъ сладкой дыни въ Хивѣ (въ Астрахани есть родъ дыни, называемой *гермекъ*; она круглая, мягкая, съ тонкой кожей, весьма сладкая, и поспѣваетъ раньше всѣхъ другихъ сортовъ).

тат. كوريا *курпэ*, бѣлуга.

тур. كورپو *körpij*, كورپى, мостъ (*см.* كوپر).

дж. хив. كوريه *курпе*, *к. сл.* كيربه 1) одѣяло изъ верблюжьей шерсти или изъ ситца (لحاف). 2) *каз.* كوربه, كوربه= كربه

каз. كوردك, كورتوك, كورتك=كردك

каз. كورتلك *кўртлюкъ*, тетеревъ.

ног. كورتمه *куртма*, дикая груша.

кир. كورته *körtэ*, стегапый женскій халатъ изъ бумажн. матеріи, въ *тур.* полукафтанъ.

кир. كورج *кўрджъ*, пшеничная крупа (دوكى يارمسى).

кир. كورجر *кӧрджеръ*, мелочи, мелкія вещи.

дж. كورجك *курчекъ*, весло (كمى كوركنه درلر *дж. сл.*).

дагест. كورجه *курче*, основаніе, фундаментъ.

тур. كورده *курдэ* (древнее) тесáкъ.

кир. كورزدى *körezdi*, питательный.

كورمك, كورستمك, كورساتمك *см.* كورمك

каз. كورش *körішъ* 1) сосѣдъ, كورشلك сосѣдство (отъ كورمك). 2) *ігіреішъ*=كراش

тур. كورشبك *kör-шebekъ*, кротъ.

тур. كورفز *körfezъ*, كورفوز, заливъ, وندیك كورفزى венеціян. заливъ, Адріат. море.

тур. كُورك *ievrekъ* 1) ломкій, хрупкій. 2) родъ пирога изъ тѣстяныхъ зеренъ, бисквитн. пирожки, сухари.

тур. ад. كورك *kўrkъ* 1) шуба, кафтанъ обложенный мѣхомъ, سمور كورك соболья шуба, *кр.* قوجوق كورك деревенскій длинный бараній тулупъ (иначе بوستا كى كوركى), كوركجى шубникъ, мѣховщикъ, كوركلك мѣхъ, достаточный для подбоя шубы, كوركلمك или قيلمق ايله كورك подбить мѣхомъ, كوركلو الدوان мѣховыя перчатки. 2) *кўрекъ* = كراك весло. 3) *дж. куркъ*, мостъ деревянный (يل جوبسن *к. сл.*).

дж. тат. كورك *körekъ*, كوراك, كروك (имя дѣйствія отъ كورمك), красивая фигура, красота, грація, كوركلك красивость, كوراكلى, كوركلى *дж.* كوروكلوك красивый, видный, فموغ جا ىليغ لاردين كوروكلوك برانى (Богъ сотворилъ людей) красивѣе всѣхъ одушевленныхъ тварей (قصص—2), كوركام *körekmekъ*, красавецъ, пригожій, знаменитый, كوركام يوزلو красивый собою, كوركام خلقلو добронравный, كوركايمك, كوركلمك *körekejmekъ*, *прошед.* كوركادى б. сдѣлаться красивымъ, كوركاتمك

пон. كوركاملنمك становиться красивымъ, принять пріятный видъ, كوركاملندرمك сдѣлать красивымъ, прикрашивать, كوروسز некрасивый, безобразный, كوروكسزلنمك обезобразиться.

каз. اتا كوركا *курка*, индѣйка, اتا كوركا ابركاك كوركا инд. пѣтухъ.

дж. كوركا, كوركه *кöрiэ* 1) мѣсто, посуда, откуда достаютъ вино (جاى براوردن *к. сл.*), شراب كوركاجى кравчій, виночерпій (ساقى), *дж. сл.* объясняетъ это слово такъ: скамейка, на которую во время пира ставятъ кувшины съ длинными горлышками; чаши и вообще посуда для вина, въ особенности же кувшинъ съ трубочкой съ боку (بلبله — كوزه لوله‌ور — *Бурх.*): مجلسده برصندلى اولور كه اوزرنه صراحى وبلبله وقدح وكوزه قورلر اكا درلر وشراب طرفنه دخى درلر بلبله معناسنه كه سبعهٔ سيارەده اول حكايه‌ده فرخ حلده اخى مجلسنه واردوغى مجلده كلور بيت كوركه اليبغه قويوب باردى, يوكونوب بير قدحنى سيبغاردى 2) стѣнныя палки палатки (خركاهك ديوار جيوقلرنه درلر). 3) убранство въ родѣ драпри изъ шелковъ. матеріи или парчи по стѣнамъ комнаты: اولر ديوارنه انواع اقمشه‌دن طوتولن زاره درلركه وزهاد وشير بنده بهارى قصر وصفنده كلور بيت كليمنى سالينيب كلكون وزيبا, سالمب كوركه‌سى كلرنك ديبا 4) *кир.* *кӱркӧ*, шалашикъ (дѣлается на скорую руку при перекочевкѣ, растилая кошму на оглобляхъ телѣги или на шестахъ).

дж. كوركان *iгуiанъ*, такъ называлось лицо изъ потомковъ Тимура, женившееся на дѣвицѣ изъ потомковъ Чингизъ-Хана; лицо изъ ханскаго рода, женившееся на дочеряхъ двухъ хановъ; царевичъ, родившійся отъ дочери и сына хана и самъ женившійся на дочери хакана (كافلركانى عجميدر تيمور خان نسلندن بركمسنه جنكيز خان نسلندن قزالسه اكا كوركان درلر ودخى شول كشيه درلركه كندو شاه نسلندن اولا وايكى بادشاه قزن المش اولا ودخى برخان قزندن وخان اوغلندن حاصل اولمش شاهزاده‌يه درلر كه بنه خاقان قزن المش اولا كه حيرت الابراره اون دردجى مقاله اخرنده جها نوك بى وفالغى بابنده بر بيتده كلور بيت فانى جهان داورى جنكيز خان, فانى جهان خانى تيمور كوركان по *к. сл.* произносится *iгуреiенъ* и значитъ: человѣкъ, котораго родъ и родство доходитъ до султановъ (شخصى كه نسبتش بسلاطين رسد ونسبت دامادى هم داشته باشد), въ *ад.* произносится *кӧрекенъ*, зять (въ *монг. кургенъ*). Изъ отрывка Газаръ-Фенна, автора всеобщей исторіи на *тур.* яз. تفقيح تواريخ ملوك, видно, что Тимуръ получилъ названіе *гургана*, зятя, за помощь оказанную имъ эмиръ-Хуссейну, который завладѣвъ Бадахшаномъ, выдалъ за него свою сестру (وقز قرنداشى تركان اغانام خاتونى تحت نكاحنه ويروب تيمور كوركان دينلمكين سبب اولدى يعنى كه بادشاهلره داماد اولنلره كوركان دينلمكين تيموره دخى اول وصف مقرر اولدى *см.* Шейбаніаду, стр. 48).

кир. كوركرا *кургура*, гремѣть (громъ).

дж. كوركوز *куркузъ*, длинный (دراز *к. сл.*).

тур. كورلمك, كورله‌مك *iорлемекъ*, كورلدمك, كورلده‌مك *iорӱльдэмекъ* 1) шумѣть, гремѣть (громъ), كوك كورلمور громъ гремитъ, كورلدى, كورلتى, шумъ,

громъ, что также كوك كورلمسى. 2) *каз. ігурламакъ* журчать, ворковать, كورلاوك ручей, كورلاوجان журчащій, воркунъ, كورلاشمك шумѣть.

тур. كورمجه *ігёрумджэ*, золовка (учебн. Казем-Бека, 3100).

дж. тат. كورمك *кёрмекъ*, въ *каз. башк. кӣрмякъ*, *тур. ад. ігёрмекъ*, видѣть, прилежать, б. внимательнымъ, имѣть заботу, كورمكلك, *каз.* كورو *кӧрӱвъ*, видѣніе, зрѣніе, كوروم, *кир.* كورونوم разстояніе, на которое глазъ можетъ видѣть, بر كورونوم جير около полуторы версты, ايكى كورونوم جير вдвое больше того, حرته بر كورونوم جير около 7—8 верстъ, *каз.* كورم *мет.* ворожба, كورمجى, كوره زه ворожея, كورملمك ворожить, كورم فارايتمق просить или дать ворожить, كورا, كوره смотря, сообразно, по, بكا كوره по моему, для меня, что касается до меня, زمانه كوره сообразно потребностямъ времени, эпохи, *ад.* سوزلرينه كوره عمل قيلاجغم я поступлю сообразно его словамъ, *дж.* كورار видящій, видѣніе, كورادين отъ видѣнія (كورمكدن), كورادور видитъ, كورادورمين вижу, كورماى دورا يردى онъ не видѣлъ, не видя стоялъ (كورميوب طورردى), كوركان, *тур.* كورن, видѣвшій, видѣнный, كوركمزدور мы видѣли, *кир.* كوركاندى *вм.* كوركانلى много видѣвшій, бывалый, كوركونك = كورسك كرك, كوركوسى = كورماكينك كا, كورمكه = كورماك كا, كورسه كرك чтобы ты видѣлъ и чтобы тебя видѣли (سن كورمك ايچون وسنى كورمك ايچون), كورممك, *дж.* كورماماك невидѣть, *дж.* كورماب مين (=*ад.* كورميوبم) не видѣлъ: ومين هم هركز كورماب مين и я никогда невидѣлъ (*Баб.* 125), كورمكان, *кир.* كوراطورغان كوربيكان невидѣнный, وكورماى طورغان видимое и невидимое, كورمز كورماكونجه пока не увидитъ, *дж.* كورماس невидящій, слѣпой, كورمزلك слѣпота, притворство въ невидѣніи, كورمزلنمك притворяться слѣпымъ, невидящимъ. *Производные и составные:* كورشمك *вз.* видѣться съ кѣмъ, другъ съ другомъ, въ *каз. кир.* здороваться, прощаться, كوروشكانجه до свиданія (у киргизовъ, при свиданіи, берутъ другъ друга за обѣ руки, а послѣ долгаго отсутствія берутся за руки и растягиваютъ ихъ, словно мѣрятъ сажени въ одну и другую сторону), كورس смотрѣніе, взоръ, взглядъ, свиданіе, بركورشمك съ перваго взгляда, الك كورشده при первомъ свиданіи, كورشدن بلمك знать наглядно, *каз.* كورشدانس, كورش, كوروس сосѣдъ, сосѣдственный, كوراس, въ *алт. корӱш*, знакомый, человѣкъ съ которымъ часто видятся, يوز كورشمك лично видѣться (съ высшими лицами), представиться; *кир. каз.* كورساتمك *ад.* كورستمك, *тур.* كوسترمك, *дж. алт.* كوركازمك, كوركوزمك *пон.* показать, указать, выказать, *кир.* كورساتبادنكبه *вм.* براوننك كورساتمدنكمى не показалъ-ли ты? اوستندين كوركازو показаніе (судебное) на кого, كوستر و حقارمق выставлять, выказывать, *ад* كورستدرمك заставить показать, كوركازولمك, كورساتيلمك *пон. стр.* б. показану, كوركوزكلامك часто показывать, *тоб.* كوركولامك часто видѣться, *ад.* كوروكمك видѣться, казаться, показываться, *алт.* كوركو *кӧркӱ* видъ, كوركولو, كورمزيلو пригожій, красивый, *ад.* هيچ زاد كوزيمه كوروكمز мнѣ ничего

не видно, не хочется ни на что смотрѣть, كوروكسامك сильно желать видѣть (отсутствующаго на долго), *алт.* كورموك видѣніе; предметъ на который стоитъ смотрѣть, зрѣлище; كورلمك *стр.* كورنمك *воз.* казаться, كوزكا كورنه طورغان نرسه видимый, кажущійся предметъ, *башк.* كوزكا كورنكاندای بولسه чтобы бросилось въ глаза, *алт.* كورنكانجيلاب какъ будто показалось, представленіе (предъ глазами), كورنكلامك часто показываться, являться (напр. во снѣ), *тур.* كورنور видимый, видно, كورنمز, *алт.* كورنباس невидимый, невидно, كورنمز اولمق не б. видну, скрыться, كورنمكده اولان находящійся на виду (напр. корабль въ морѣ), *кир.* كورناك, *каз.* كورىنوك видный, въ виду находящійся, كورناكتى كىسى видный человѣкъ, كورنىش, كورنش, كرنش, *ар. мн.* كورنشات (собств. видъ, наружность) свиданіе, навѣщаніе, осмотръ, аудіенція, представленіе предъ царемъ или ханомъ, *хив.* كورنوش خانه мѣсто свиданія или бесѣды, залъ, аудіенція, كورنشكا بارمق идти на представленіе, на поклонъ, كورنش قيلمق навѣстить, представиться, исполнить церемонію представленія или откланиванія, خاننى كورنش قيلديلار представились хану, изъявили покорность (*Аб. Г.*), اولوغ الحى باشيكوز كيركورنى ويازوجيكز كيركورنى اوزقشيمزغه كورنش قيلورغه هم بيوردق вашему главному посланнику Григорію и секретарю Григорію, мы повелѣли даже представиться намъ (*кр. ярл.* стр. 122), *ад.* كورنش داغلدى аудіенція кончилась, гости разошлись (церемонія представленія великому хану, перешедшая отъ монголовъ и къ туркестанскимъ владѣтелямъ, Бабуромъ на стр. 126, описывается такъ: كيجك خان دادام روبرويدين بيدا بولوب يقين راق كيلكاندا ارفه‌دين اوركولوب كيليب كورنوش قيلور بركا بيتيب توقوز مرتبه يوكونوب تيز بوكوب كيليب كوروشتى اولوغ خان هم يقين بيتشكاچ قودوب توروب بير بير يىنى قوچاقلاشيب كوب توردىلار اندين سونكرا كيجيك خان كوروشوب فايتاريدا توقوز مرتبه تيز بوكوب يوكوندى اندين سونكرا سشكش وتارتيق اوتكاروردا هم كوب يوكوندى اندين سونكرا كيليب اولتوردىلار), *тур.* روزкар كورمش видѣвшій, т. е. испытавшій жизнь, претерпѣвшій участь хорошую и дурную, مصاحت كورمك считать благимъ, удобнымъ (для тебя—سكا) فلانك مصاحتنى كورمك исполнить, поправить, привести въ порядокъ дѣла такого-то, دوست كورمك считать кого другомъ, *дж.* يخشى كورمك хорошо принять, благосклонно встрѣтить (*Баб.*), كورا المق въ *каз.* произнос. *кӱряльмякъ*, мочь видѣть, оказать вниманіе, любовь, كورا المامق не мочь видѣть, ненавидѣть, كورا لماسلق *сокращ.* كورا, *каз.* كورماسى كيلماو ненависть, *каз.* طرشا كور постарайся, пожалуйста, الاكلاى كورمانكز не клевещите, пожалуйста, *кир.* ايتوب كور попробуй сказать, اوزا كورماسون чтобы онъ не прервалъ (попросите), *тур.* كوره‌يم سنى посмотрю на тебя, въ смыслѣ: покажи себя, постарайся для меня, прошу тебя.

алт. كورمو *кӱрмӧ*, куртка, камзолъ, كورموفوياق кирасъ.

алт. كورموس *кӧрмӧсъ*, *кӧрӱмесъ* (собств. невидимка) нечистый духъ, дьяволъ.

башк. каз. كورنسه, كورنشه *көрнічэ* (съ русск.) горница.

кир. كوروش *күрүшъ*, саранчин. пшено; пловъ.

дж. كوروك *күрүкъ* 1) насѣдка (въ *п.* كرك *күркъ*, курица, которая перестала нестись ماكيانى كه ازبيضه كردن بازامده ومست شده باشد—*Бурх.*): بومرده بصان تاوغه درلر كه حيرت الابرارده اون التنجى مقاله ده كلوركه بيت وفتى بيله قيلدى خروس اون عيان, تينمادى بيرلحظه كوروك ماكيان 2) *көрүкъ*, *тур. ад.* كورك, мѣхи кузнечные (*монг.* *курге*), كوروك باصمق раздувать мѣхи, اتشى كروك ايله, طوتشترمق يافمق раздувать огонь мѣхами, كوركمش قنجق разгоряченная собака. 3) *алт.* *көрүкъ*, бурундукъ (звѣрокъ).

кир. كوروم *көрүмъ*=قاصا كوروم превосходно, очень хорошо.

тур. كورومك *көрүмекъ*, выгребать лопатой (*см.* كراك). 2) раздувать мѣхами.

дж. ад. كوره *күрэ*, печка плавильная, زركر كوره‌سى ручная печка (золот. дѣлъ мастера).

кир. كوره طامور *күрэ* —, шейная артерія.

ад. كوره كن *көрекенъ*, зять, женихъ (*см.* كوركان).

каз. كورى *күри*, *кир.* كورو, ниченки (въ тканьѣ).

уйг. كوريان *курьянъ*, станъ, лагерь (*монг.* *күрiа*, *күренъ*, كرن), كوريان توردى снятіе лагеря (توردى отъ *дж.* تورمك), كوريان توشدى разбить, стать лагеремъ.

тур. كوريورمك *iöри-вирмекъ*, пещись, имѣть заботу; снабдить чѣмъ.

тур. ад. كوز *көзъ*, *алт.* كوس (*тат.* قوز) раскаленный уголь, жаръ, كوزكبابى жареное на такихъ угольяхъ, كوزلو اودون дрова дающія хорошій жаръ.

дж. тат. كوز *күзъ*, *тур.* *iүзъ*, *алт.* *күсъ*, осень, كوزكى осенній, كوزكيسن *вм.* كوزكيسنده, *кир.* كوزدى كونى осенью, въ осень того же года, كوزفصلى, ابامى كوزلار زمانى осеннее время года, *дж.* كوزلار *вм.* كوزلاردا, въ *алт.* كوسكوده въ осенніе времена года, كوزلامك, *алт.* كوستا, провести гдѣ осень, *кир.* كوزدلو мѣсто осенней кочевки, *кир.* كوزلو *күзöу*, выстричь хвостъ и гриву молодыхъ лошадей (что совершается весною), стричь овецъ передъ осенью, كوزوم осенняя стрижка овецъ (по другимъ, собраннымъ на мѣстѣ свѣдѣніямъ, это дѣлается около 15—20 Іюля), كوزوم حون шерсть осенней стрижки (противуп. جباغا), فوزينى كوزاسوب جاته онъ стрижетъ овецъ (не говорится قوزينى كوزلاب تاستادى, كوزادى) выстригъ ягненка, جلقينى كوزادى выстригъ лошадь.

дж. тат. كوز *козъ* (буква *о* чуть чуть смягчается какъ *ö*), *тур. ад.* *iöзъ*, въ *тоб. башк.* *күзъ*, *алт.* *көсъ*, глазъ, зерно, дырочка (въ ноздреватыхъ веществахъ), *алт.* *очекъ* (улья), масть (въ картахъ), ушко игольное, *кр.* поставъ: دورت كوز دكرمان мельница о 4-хъ поставахъ, كوزاغى бѣлокъ глаза, الماسى —яблоко глаза, كوز قراسى بيكى *кир.* كوزدك قراڭغى, *тоб.* كوزنك اوياسى зрачокъ, зеница, *ад.* كوزينك اڭى, وقراسى بر اوغلدر единственный сынъ составляетъ и бѣлокъ и зрачокъ его очей — все его благо, كوزقپاغى вѣки, كوزنورى اوغلوم كوزنورى свѣтъ глазъ, *каз.*

свѣтъ моихъ глазъ, сынъ мой (пишутъ родители къ сыновьямъ въ частныхъ письмахъ), *тур.* كوز اوتى очанка *(раст.)*, كوز بيكارى внутренній уголъ глаза, قويروغى — наружный уголъ глаза, كوز قويروغى ايله بقمق смотрѣть искоса, *дж.* كوز ياغى край глаза, كوز ياغى برلان سقلامق стеречь зорко, держать при себѣ, не выпускать изъ глазъ: منى اليب ماليب يكه اوزينك قتندا برنيچه كشى نى تعين كوز ياغى برلان سقلادى (*Аб. Г.* 163), كوز حبسى арестованный подъ личнымъ надзоромъ, нахожденіе подъ надзоромъ, не позволяющимъ арестованному отлучаться безъ эскорта, كوز ياشى слезы глазъ, كوز ياشى جشمه‌سى *фонтанъ слезъ* (такъ называется мраморн. фонтанъ, построенный Гиреемъ въ бахчисарайскомъ дворцѣ, въ память княжны Маріи. *см.* Пушкина), *каз. кир.* كوز قونكور كوز, قوى كوز каріе, темно-коричневые глаза, كوك, زيكار كوز голубые глаза, *кир.* كوز سغر зеленовато-сѣрые глаза, كوزسز, كوزى يوق безглазый, слѣпой, *алт.* كوزى يتباس подслѣповатый, كوزلو имѣющій глазъ; зернистый, تك كوزلو, بر كوزلو одноглазый, *каз.* صنكار كوزلى кривоглазый, قيلى كوزلى косоглазый, كسكين كوزلولك острота зрѣнія, كوزلوك, كوزلك, قصير كوزلولك близорукость, *кир.* كوزلدرك очки, تك كوزلك лорнетъ (въ одно стекло), *тоб.* كوزاناك узорчатый, рѣшетчатый, ячеи, كوزاناكلى تاش ноздреватый камень. *Производные и составные: каз.* كوزامك смотрѣть, въ *тур.* كوزه‌مك воткнуть, проколоть булавкой и т. п. (ايكنه ايله نسنه كوزه‌مك), *мет.* насквозь видѣть, проникнуть взоромъ (*п.* ازندن *ферг*), въ *алт.* كوزا *кӱзе*, пастись, كوزات пасти, كوزاچى пастухъ, *каз.* كوزايدان на взглядъ, كوزاب جقمق высмотрѣть, выглядѣть, *тур. ад.* كوزتمك *пон.* имѣть въ виду, хранить, беречь, наблюдать за чѣмъ или за кѣмъ, поджидать, подстерегать, خاطرنى كوزتمك уважать, почитать кого, كوزچى и كوزجى соглядатай, караульный, *кр.* пастухъ, *кир.* كوزاتو ночной караульщикъ скота, *тур.* كوزدلمك *пон. стр.* б. наблюдаему и пр. كوزلمك *кӧзлемекъ*, въ *ад. кир.* также كوزده‌مك *алт.* كوستا, смотрѣть пристально, слѣдить глазами, подсматривать, высматривать, всматриваться, *ад.* ожидать, смотрѣть въ ожиданіи, въ *кир.* смотрѣть издали, прицѣливаться, *дж.* كوزلالى = *тур.* كوزلملم подсмотримъ, будемъ наблюдать, *тур.* كوزلمه а) наблюденіе, забота, управленіе, отправленіе дѣлъ, b) родъ блиновъ или тоненькихъ пирожковъ, *каз.* قوشوب كوزلادى онъ присмотрѣлъ, كوزلتمك *пон.* заставить ожидать и пр. كوزلشمك *вз.* свидѣться, сличаться, въ *каз.* сдѣлать переводъ на кого: كوزلشلكان اقچه переведенныя деньги, كوزلشترمك *вз. пон.* сличить, свести, поставить на очную ставку (въ *алт. кӧстӧстірь*), *каз.* كوزلنمك *воз.* оглядываться, *тур.* كوزكمك (= *ад.* كوركمك) казаться (призрачно), б. видиму вдали, كوزكمز не показывается, невидимый; كوزك اچ раскрой глаза! т. е. будь бодръ, внимателенъ, остороженъ, كوز اجدرمق не дать времени придти въ себя (собств. не дать раскрыть глазъ), كوز ايلمك указать, كوزالنمق помутиться въ глазахъ, *тоб.* كوزايتون (= *тур.* كوزايدين) посѣщеніе (для поздравленія), *каз.* كوزكا الق обратить на кого

взоръ, удостоить вниманія (*дж.* كوزكا ايلماق *см.* примѣръ при словѣ الك), въ *кир* прицѣлить (ружье, стрѣлу), *каз.* كوز باعلامق, يومق очаровать, обворожить, كوز توتمق ожидать, надѣяться, смотрѣть съ завистью, завидовать (что также كوز اورمق). كوز توتدرمق заставить ожидать или надѣяться; ослѣпить, كوز تيكمك, въ *тур.* دكمك — вперить глаза, كوزديكمك, *каз.* كوز تيمك или كوز تيكدرمك сглазить, كوز كدرلمك б. сглазену, *алт.* كوزى تيدى благосклонно взглянулъ, возлюбилъ, كوز جيقارمق вырвать глаза (въ значеніи уничтожить кого), كوزدن دوشمك пасть въ мнѣніи, потерять уваженіе чье либо, كوز دويمق насытиться, удовлетворить алчности, كوز دويمغلغى насыщеніе глазъ, *мет.* честолюбіе (что иначе حرص شان), قيصمق—мигать, моргать, зажмурить глазъ, *каз.* كوز كيتارمك, *ад.* كوتارمك — не выносить, не сносить глазомъ, не б. въ состояніи смотрѣть, завидовать, *тур.* كوزدن كچرمك осмотрѣть, كوزمدن كچرسم كرك я долженъ осмотрѣть, كوزدن كيچرتمك велѣть или дать осмотрѣть, كوزه ولاق اولمق обратиться въ зрѣніе и слухъ, т. е. наблюдать съ усиленнымъ вниманіемъ, *тат.* كوزى اوتماس близорукій, كوزى كورمز невидящій, слѣпой, *каз.* كوزماوحى фигляръ. *алт.* كوسماجى прозорливецъ, كوزماوجيلامق фиглярствовать, بير كوز ديلا قرامق смотрѣть одинаково, безпристрастно, برشيك اوزردن كورينى ايرمق не отвлекать взора отъ чего, зорко слѣдить за чѣмъ, *каз* كوزى كوزى ياروملى. ياقتورمق *мет.* родить, كوزى ياروملى родиться, *ад.* كوز اوسته, باس اوسته на головѣ, на глазахъ (ношу вашу просьбу, т. е. съ удовольствіемъ исполню, извольте), *кир.* كوزين فايتارمق возвратить самую вещь: نى كوزين قايتاردى نى تولادين بيردى (воръ) ни самой вещи не возвратилъ, ни стоимости ея не заплатилъ, فلان نرسه ننك كوزى يوق и сущности такой-то вещи нѣтъ, ея вовсе не существуетъ (=ذاتى عينى يوق), بر كسيدن طارتوب الغان مالدنك كوزى بولمسه قيمتن بيرو كراك بولامى если отнятый у кого скотъ уже не существуетъ (издохъ), то слѣдуетъ-ли платить его стоимость (въ смыслѣ: не слѣдуетъ платить за него, какъ за живаго), *алт.* كيژى كوزنجه كوزى كوزوكولو — въ виду кого-либо, *кожоіолу*, имѣющій въ глазахъ бѣльмо; куриная слѣпота; глаза воспаленные, такъ что нельзя видѣть.

каз. كوزامك *кўземекъ* (отъ كوز), كوزايمك, цѣлить, мѣтить во что, прикладываться къ ружью.

каз. كوزان جيورو *кузанъ-джіўрў*, спазмы كوزان جيوردى спазмы свели.

алт. كوزر *кёзіръ* (съ *русск.*) козырь, كوزرلا играть въ карты.

алт. كوزرا *кўзўре*, гремѣть, كوزرت громъ.

алт. كوزرم *кузўрўмъ*, муравей.

дж. каз. كوزكو *кўзіў*, *тур. ад.* *гузіў*, *алт.* *кўскў*, *уйг.* كوزونكو, зеркало, *каз.* كوزكى بيالمسى зеркальное стекло.

кир. كوزل *кўзелъ* (=طال) ива или тальникъ (salix).

· *тур.* كوزل *гузелъ*, красивый, прекрасный, хорошій, въ *каз.* изрядный, كوزلجه хорошенько, мило, كوزللك красивость, миловидность, نه كوزل, какъ это хорошо! دك كوزل очень хорошо! охотно, съ удовольствіемъ (испол-

ню), كوزلتمك, كوزل اتمك сдѣлать красивымъ, поступать хорошо, честно, كوزللشمك становиться красивымъ, похорошѣть (самъ собою, безъ прикрасъ), كوزللنمك сдѣлаться красивымъ, украшаться.

тат. كوزلك *кузлікъ*, сорочка, въ которой родятся.

каз كوزلوت *кузлутъ*, жàбрица (*раст.*).

кр. كوزلوه *козловэ*, простон. *іöзлӱ*, Евпаторія.

п. كوزن *кузенъ*, деревян. молотъ.

дж. كُوزنك *їёзенекъ* 1) одна изъ частей палатки (محاكمه). 2) *тур.* петельки (изъ коихъ состоитъ ткань или вязанье).

каз. كوزن *козана*, козанки, бабки.

тур. كوزه *їевезэ*, болтунъ, كوزه‌لك болтовство (*a* بر بره, طرطره, بلبله, *п.* لكلكه), كوزه‌لك اتمك болтать безъ умолку, كوزه اولمق б. сдѣлаться болтуномъ.

п. كوزه *кузэ*, кувшинъ, كوزه‌كر, *тур.* كوزه‌جى кувшинникъ.

тат. كوزه *кузэ*, балаганъ.

кир. كوزه *кӧуїзэ*, كاوزه, лопатка, плечев. кость, كوزه فالى гаданіе по бараньей лопаткѣ (*Вамб.*).

тоб. كوزوكو *кӧжӧгӧ*, занавѣска (*монг. кушиге*); болѣзнь глазъ, куриная слѣпота.

п. كوس *кусъ*, большой барабанъ, كوس رحلت барабанъ, сигналъ отправленія, كوسن جالدى رحلت ударилъ въ барабанъ отправленія (т. е. смерти), умеръ, *ад.* كوس رحلت دوكوب قاجدى ударивъ въ барабанъ отступленія, убѣжалъ, т. е. отретировался, обратился въ бѣгство.

сиб. тат. башк. كوس или كوس *кусь* = كوچ, сила, كوسلامك = كوجلامك дѣлать усиліе, насиліе, كوسيونكمو силенъ-ли? كوس يوق или مين كوس ايماس я не силенъ, مين كوس توروم я силенъ.

каз. كوساك *кусякъ*, дубина, рычагъ, дреколье, كوساكلاشمك драться дрекольями.

кир. كوسالك *кӧселмекъ*. растянуться, протянуть ноги, умереть.

кир. كوسان *см.* كوسم

дж. тат. كوساو 1) *кусавъ*, головня, головешка, (اودلو / كسيه درلر). 2) кочерга деревянная (*кир. кшау*).

тур. كوستبك *кӱстебекъ*, кротъ (иначе كورموش, *п.* كورصچان, يرصچانى).

кр. كوستغه *кустага* (вѣроятно испорченное слово) черепаха.

тур. كوسترمك *їёстермекъ* (испорчен. изъ неупотребляемой формы كوزدرمك) показать, كوسترش показаніе, наружность, видъ, كوسترشلو имѣющій хорошую наружность, благовидный.

тур. كوستك *кӧстекъ* 1) путы для лошадей. 2) шнурокъ или цѣпочка для часовъ. 3) родъ тормоза для колесъ, كوستكلمك налагать путы, стреножить, برتكرلكى كوستكلمك тормозить колесо.

п. كوسفند *їусфэндъ*, كوسپند, овца, баранъ.

тур. كوسكتورى или كوس كتورى *кӧсъ-їётури*, все вмѣстѣ, разомъ.

тур. كوسكى *кӧски*, كوسكو (= *тат.* كوساو) 1) головня, كوسكيلرى اولحرمك ворочать жаръ огня, мѣшать въ печкѣ. 2) кочерга (*дж. сл.* فرون = كوساو كوسكوسنه درلر).

тур. كوسله *їёуселэ* (изъ *п.* كاوسله или كوساله теленокъ), греческая кожа, выдѣланная козловая кожа.

кир. كوسم *кӧсемъ*, كوسان баранъ идущій впереди стада, *мет.* предводитель (въ этомъ значеніи въ слѣдующей пословицѣ употреблено كوسان): سويلاى سويلاى جيچان بولادى كورا كورا كوسان بولادى отъ большаго упражненія въ разговорѣ, дѣлаешься краснобаемъ, отъ упражненія въ борьбѣ, самъ дѣлаешься предводителемъ.

тур كوسنيمك *кӱснимекъ*, возбуждаться похотью (о животн. *см.* при словѣ دوكه).

ад. كوسومك *кӧсӱмекъ*, *осм.* كوسمك *кӧсмекъ* 1) сердиться, разлюбить что, кого (съ دن), б. въ дурномъ расположеніи духа, كوسكون ,كوسولو сердитый, угрюмый, имѣющій злобу противъ кого, كوسكونلك припадокъ угрюмости, нерасположенія духа. 2) كوسومك и كوزيمك обветшать.

п. тур. كوسه *кӧсэ* (*кир. куся*) скудо-бородый, человѣкъ у котораго на бородѣ мало растутъ волосы.

каз. كوسى *куси*, кротъ.

тур. كوش *гевішъ*, жеваніе, жвачка, *гл.* كوشمك

алт. كوش *кӧшъ* 1) запыхаться, не имѣть возможности перевести духъ. 2) *каз кошъ*, повозка, кибитка, коляска, كون كوش крытая кожей повозка.

п. كوش *іушъ*, ухо, كوشك ушко, كوشواره ,كوشوار серьги, كوشمال потираніе, дерганіе за ухо, *мет.* выговоръ. наказаніе, كوشمال ويرمك дать, сдѣлать выговоръ, يمك — получить выговоръ, б. наказану, كوش ايلمك слушать, كوشكى قيليب ايتى сказалъ на ушко, шопотомъ (*Баб.* 51), *тур.* كوشحى слушающій; шпіонъ, эмисаръ.

уйг. كوشادرى *кушадірі*, зонтикъ солнечный (можетъ быть составлено изъ كون солнце и جادرى навѣсъ, зонтъ).

п. كوشت *іушт*. мясо; тѣло.

п. كوشش *кушішъ*, стараніе, трудъ, исканіе (*гл.* كوشيدن стараться), كوشش قيلمق трудиться, усиливаться, прилагать стараніе, *дж.* كوشش قيلا الور ميز можемъ оказать стараніе.

тур. كوشك *кӧшкъ* 1) павильонъ (въ особенности въ саду), бельведеръ, комната въ мезонинѣ, *кіоскъ* (произошло отъ этого слова). 2) *кӧшекъ*, верблюжонокъ 3) *гевшекъ*, мягкій (*см.* كوشنمك).

тоб. كوشكورمك *кушкӱрмякъ*, пугать.

тур. كوشمك *гевшемекъ*, жевать, كويش ,كوس жеваніе, жвачка, كويش كوكويرمك или كتورمك отрыгать жвачку.

уйг. كوشنجوك *кушӱнчукъ*, постельное покрывало или бѣлье.

тур. كوشنمك *гевшенмекъ*, въ *каз. кевшенмекъ* (*вм.* ككشنمك *геӈшенмекъ*), сдѣлаться слабымъ, дряблымъ, мягкимъ, كوشمك слабѣть, дрябнуть, смягчаться, *мет.* сдѣлаться менѣе строгимъ, كوشك ,كوجك ,ككشك, слабый (противуп. سرت крѣпкій, напр. табакъ), слабкій, мягкій, безпечный, *мет.* трусъ, малодушный, كوشكاك слабость, ослабленіе, уменьшеніе силъ, храбрости, медлительность, كوجلتمك ,كوجكلتمك كوشكلتمك ,كوشتمك ослабить, разслабить, смягчить, облегчить, что также كوشك توتمق

тур. كوشه *кевшэ* 1) вымя (животн.). 2) *кир.* *кӱше* (изъ *п.* كاشى ,كاجى) супъ. 3) *п.* *іушэ*, *тур.* произнос. *гӧшэ*, уголъ, كوشه توتمق занять уголъ, уда-

литься отъ дѣлъ, отъ службы, уединиться, كوشه كير, كوشه نشين уединившійся, сидящій въ углу, отшельникъ, كوشه حكر, حكر كوشه (*см.* при словѣ حكر), دورت كوشه четвероугольный, квадратный, كوشه‌لو съ угломъ, угольный.

уйг. كوشيكه *кушиіе* (съ *монг.*) занавѣсъ, завѣса, пологъ (*алт. кöжöіö*).

уйг. كوشيلاخو *кушилаху*, испытаніе, экзаменъ.

كوفا (=*п.* كوه *к. сл.* гора?).

тур. كوفتر *куфтеръ*, варенье изъ чернослива и винограда.

п. كوفته *куфтэ*, *куфтэ*, (*гл.* كوفتن) побитый. истолченный, изрубленный; мелко изрубленное мясо, изъ котораго дѣлаютъ кушанье въ родѣ клецекъ.

тур. كوفه *куфэ* 1) широкая открытая корзина съ двумя ручками, мѣрою въ 1, въ 2 или 3 четверика (*Redhouse*). 2) *а.* соб. имя города, Куфа.

дж. كوقوردوم *кукардумъ*, كوقاروم (въ рукописн. экземп. كوتاردوم) грубость, брань (درشت كويى *к. сл.*).

п. كوك *кöкъ* 1) согласіе звуковъ, гармонія, строй, настроеніе, كوك اتمك согласовать, настроить, كوك اعك سازى настроить инструментъ музык. ساعتى كوك اتمك завести часы, *ад.* كيفنك كوكيدر здоровъ-ли? شكركوم كوك слава Богу, совершенно здоровъ. 2) *дж.* тонъ, напѣвъ въ музыкѣ (وزن واهنك): كه حيرت الابراردە اكنحى مناجات‌دە كلوركه بيت زهره اوشاتيب دى ايله جنكنى, نوحه كوكى‌دا توزوب اهنكينى—نوحه وزننده اهنكين دوزوب دمكدر (*дж. сл.*), كوكلامك а) настроить инструментъ, дать извѣстный тонъ, напѣвъ, b) приладить, приметывать, шить на живую нитку (въ *кир. алт. кöктö*), *дж.* كوكته *кöктэ* = كوكلا настрой, играй! امر ايدوب جال دمكدركه غرايب الصغرده كلوركه بيت ساقيامى تولا كيم عربده ايستار كونكلوم, اى قلندر حالا باشلا (*дж. сл.*). 3) *дж.* гвоздь اوكوروكوكته قويوز يانا قادا غنى هم ديرلار (*дж. сл.* محاكمة), отсюда *гл.* كوكلامك пригвоздить, كوكلاى اورمق пронзить (*Баб.* 300).

тур. ад. كوك *кöкъ*, корень, بيان كوكلرك انحه تللرى كوكى лакрица, كوكدن قوپرمق, جيقارمق вырвать съ корнемъ, *мет.* уничтожить совершенно, искоренить, كوكلمك продать и употребить въ дѣло зернов. хлѣбъ на корню (كوكلمك يعنى غله‌يى كوك ايكن فروخت ايدوب صرف اتمك *ферг.* при *сл.* خويدن), كوكلنمك пустить корни.

дж. тат. كوك *кокъ* (буква *о* нѣсколько смягчается въ *ö*), *тур. ад. іокъ*, *іöй* 1) небо. 2) синій, багровый, сивый (масти), въ *дж. ад.* голубой, зеленый, зелень, лугъ (سبزه واولنك‌نى داغى ديرلار *дж. сл.*), въ *бух. узбек.* также трава, деревья и листья (*монг. кüке*— зелень, трава), *тур.* كوم كوك совсѣмъ багровый (= *дж.* كول كومك *дж. сл.*) *тат.* كوكسيمال, كوكسيما, كوكسوك, كوكتول *кир.* كوكشل, كوكشم синеватый, كوك الا сѣро-пѣгій, *тоб.* كوك اوياك сиводушка лисица, *кир.* كوك بنكياك чисто-синій, *каз.* كوك بويا лазурь, كوك شاعر лазоревый, *кир.* كوك اط сѣрая лошадь, كوك حال старый волкъ, كوك حوتول коклюшъ, كوك سركه—*шерке*, судакъ, *каз.* كوكغرز бѣлый купоросъ كوك قاپوى сѣверное сіяніе, *дж.* كوك قارعه голубая ворона (*а.* اخيل; это должно быть соя, т. е. пестрая ворона, которая будто-бы указывала Адаму, по повелѣнію Бога, до-

рогу въ Мекку, а потому и признается священною — قصص — 25). *Производные и составные: дж. тат.* كوكرامك *каз.* كوكترا (*алт. кӱкӱре, черн. тат. кӱрге, кир. кӱркре*), *тур.* كورلدمك كوكورت, كوكرت гремѣть (громъ), *уйг.* كوركردى, *тур* كورلدى громъ, *кир.* كون كوك, كوك كوكرايدور, كوكترادور كوكراير громъ гремитъ, *уйг.* كوك حالق голубыя мѣста на небѣ, *ад.* كوكه جكمك поднять до небесъ (вздохи, жалобы), كوكده كوترمك брать на расхватъ (на воздухѣ), كوكده كيدر на расхватъ идетъ (товаръ); *дж. тат.* كوكارمك а) посинѣть, побагровѣть, заплѣснявѣть, b) = كوك بولمق позеленѣть, показаться зелени (*тур.* كوكرمك *iогремекъ, алт. когӧръ* также прозябать): نوروز كوننده بخارانينك صحرالارى واغاجلارى كوكارا, كوك بولا въ новый годъ (въ мартѣ), въ Бухарѣ поля и деревья бываютъ уже позеленѣвши, كوكاروب ينديى посинѣло, позеленѣло, كوكلامك كوكارتمك a) = كوككا بويامق синить, выкрасить въ синюю краску, b) *бух.* كوكلامك пасти скотъ весною, питаться травами, *бух. кок.* كوكلم *кӧклемъ*, ранняя весна, когда только что начинаетъ показываться зелень; *дж.* كوك كيمك надѣть трауръ (у *Вамб.*), كوك سراى *синій домъ*, такъ назывался дворецъ, съ тюрьмою, куда заключали князей изъ дома Тимура и откуда они уже не выходили: وينه تورت ميرزاى كوك سرايغه جيقاريب شهيد قيلدى еще заключивъ 4 мирзъ въ синій домъ, умертвилъ (*Баб* 29. На стр. 57 *Баб.* приписывая постройку этого дворца въ самаркандской цитадели Тимуру, далѣе говоритъ о двоякомъ его назначеніи, какъ дворца новоизбраннаго хана, такъ и тюрьмы, для заключенія непокорныхъ царевичей, притязавшихъ на ханское достоинство; по этому посадить въ كوك سراى, въ народномъ говорѣ значило убить или казнить: حتى كيم كنايتى بولوب ايدى فلان يادشاهزادەنى كوك سرايغه جيقاردىلار يعنى اولتوردىلار. — Но еще въ исторіи Чингизъ-хана, упоминается объ этомъ дворцѣ, гдѣ по повелѣнію его умерщвленъ былъ Гаеръ-ханъ — Petit de la Croix, стр. 117 и 227).

турк كوك *iунъ*, туркменъ рожденный отъ персіянки.

дж. كوكلك *кукай*, كوكونك, сова, филинъ (*к. сл.* جغد).

каз. كوكان *коiенъ*, петля дверная, пробои, въ *кир.* веревка, къ которой привязываютъ барашковъ; она имѣетъ петли — بورشاق, съ пуговками, обхватывающими ихъ шею.

кир. алт. كوكون, كوكاون *кӧгӱӱнъ*, *тоб.* كوكچه, слѣпень; оводъ (калмыками *кӧгӱӱнъ* именуется большая сибирская муха, называемая русскими *паутъ*. — *Радл.* стр. 72).

каз. башк. كوكاى *кукай*, яйцо (куриное, птичье).

а. كوكب *кевкебъ*, *мн.* كواكب, звѣзда, свѣтило небесное, كوكبه а) одна звѣзда, b) толпа, большое общество, с) *мет.* = كروفر пышность, великолѣпіе, величіе, свита владѣтелей, كوكب كوكبهٔ عباسيه طلوع ايلدى звѣзда величія Аббасид. династіи взошла.

кир. алт. كوكتا *кӧктӧ* 1) наметать, сшить на живую нитку, كوكتوحى портной, كوكتوب ال наметай, сшей. 2) *кир.* скрѣпить палочки рѣшетки ремешками (كوك,

см. اوى), كوكتاى كستى ѣзда мелкой рысью, كوكتاى اوتتى пройти быстро, безостановочно.

тур. كوكچ *iöïеджъ*, названіе кушанья, въ родѣ душоной говядины съ зеленью и кореньями.

тур. ад. كوكچك *iöкчекъ*, *простон.* كووجك *iöвчекъ*, красивый, пригожій (*к. сл.* كوكچاك=*п.* خوب صورت), كوكچكلك красота, изящество.

тат. كوكديمك *iöкдимякъ*, зацвѣсть, заплѣсневѣть, كوكديك зацвѣтшій.

дж. тат. كوكراك *köïрекъ*, *кӱкрякъ*, грудь (= *тур.* كوكس ; حكر معناسنه در *дж. сл.* сердце), كوكراكچين, كوكراكچه нагрудникъ, *кир.* كوكراكى اق كوكراكتى или كوكراكى اق *мет.* честный, كوكراك بوزولوو чахотка, *тоб.* كوكراكمك сѣтовать, *кир.* كوكراكيم بارمايدى я не расположенъ (напр. ѣсть), كركراكنه كيلكاننى ايستابيره что вздумаетъ то и сдѣлаетъ.

тур. كوكرته *iöгертэ*, *кӱверта* (съ *итальян.* coperta) судовой мостъ.

тур. كوكرجله=*п.* كهرجله

тур. كوكرجين *iöгерджинъ* произнос. *iӱверчинъ*, *каз.* *iӱiарчинъ*, *дж.* كبوركان كوورچكان (قصص—42), голубь полевой (*а.* حمامه, *п.* كبوتر حقشر كوكر چينى), дикій голубь; вяхирь, *каз.* كوكارجين مصر горлица, كوكرجينلك, كوكرجين كومسى голубятня.

п. тур. كوكرد *кӱкӱрдъ*, *кӱкӱртъ*, сѣра горючая (*алт.* *кукӱръ*, *монг.* *кукуръ*), كركرد عرقى сѣрная кислота.

дж. كوكرش *кукрушъ*, рыканіе, гнѣвъ льва (غرش شير *к. сл.*).

тур. тат. كوكس *iöкӱсъ*, въ *тат.* *köкӱсъ* 1) грудь (*к. сл.* также كوكراس), كوكسلك нагрудникъ, *кир.* كوكساو сильный кашель, въ *каз.* чахотка, كوكسى فرمزى فوش реполовъ, كوكسلو широкогрудый, *мет.* хладнокровный, كوكس كيورمك вздыхать, рыдать, всхлипывать, كوكس كرمك—*iермекъ*, расширять грудь, *мет.* ободряться. 2) *алт.* *köiӱсъ*, *köксi*, грудина (у животныхъ, грудная полость, туловище (грудь и спина), сердце (въ переносн. значеніи), كوكسينه النالباس непонятливый, كوكسينه صالين слагать въ сердце, размышлять, كوكسين издавать звукъ изъ груди, реветь.

телеут. كوكشون *кökшӧнъ*, *мн.* كوكشون دار, старики, предки.

турк. كوككوز *köккӱзъ*, Каспійское море (у *Вамб.*).

тур. كوكل *köнӱлъ*, сердце (*см.* كونكل).

тур. كوكم *iӱiемъ*, كوم *iӱемъ*, *кр.* كوكن 1) дикая слива, въ *кир.* вишня. 2) *тур.* *iӱгӱмъ*, мѣдное ведро для воды. 3) *дж.* *кӱкӱмъ*, родъ силка, налагаемаго на шею осужденныхъ (въ Бухарѣ, у *Вамб.*).

п. كوكنار *iӱiінаръ*, кожаный кувшинъ.

п. كوكى *куки*, въ *кир.* كوكوك, кукушка, *тоб.* كوككولتامك куковать.

тоб. алт. كونك *köй̈н*, тундра, болотистая мѣстность, *алт.* يامانتك يولى ياينتاق يولور يازا باصسه كونك يولور дорога дурнаго человѣка широка, но если шагать по ней, сдѣлается болотистой (другую половину этой поговорки, смотри при словѣ جيك).

дж. кир. тоб. كونك *кӱй̈н*, كون (=*п.* دادك) служанка, рабыня (купленная или взятая въ плѣнъ женщина изъ

другой націи: ساره ايدى مين تقى الله‌دنك بير ضعيف كونكى مين يعنى دادكى من (قصص—91).

кит. كونك *куйнг*, соотвѣтствуетъ званію графа или князя.

алт. كونكدوى *кöндöй* (*монг. кундуй*) пустой, удлиненно-полый (какъ напр. стволъ ружья).

кир. كونكران *кўнгранъ*, оплакивать смерть хана всѣмъ народомъ; раздаваться (напр. шумъ, голосъ въ пустомъ домѣ), دولاق كونككورلايدى въ ушахъ шумитъ, ничего не слышу

кир. كونكڭولدا *кўнгўлда*, тихо говорить себѣ подъ носъ (*каз.* كونكرامك), كونككولداس ворчать тихонько (недовольный кѣмъ).

тур. كول 1)=كل зола. 2) *ад. кöлъ*, кустъ, кустарникъ. 3) *тур. гöль*, *тат. кулъ*, *алт. кöлъ*, озеро, كولجك, *кир.* كولشك озерцо, كول اوتى, سوسنى кувшинчики (*раст.*), كول كستانه‌سى чилимъ, болотный орѣхъ, *алт.* الطون كول (золотое) Телецкое озеро, كولدو *кöлдö*, идти къ озеру, по озеру, كولداى صو توكولدى пролилось воды какъ озеро (т. е. очень много). 4) *кир.* котловина, въ которой растетъ хорошая трава, كول طبان лиманъ.

кир. كولا *кулэ* 1) веревка, которою притягиваютъ заднюю ногу кобылы къ шеѣ, когда ее доятъ. 2) ковыль высовывающійся изъ подъ снѣга, كولابك колючая трава, употребляемая какъ топливо. 3) *тат.* (съ *русск.*) куль, كچكنه كولا кулёкъ.

كولاج=كولاكاج; كولاج *см.* كوماج

дж. ад. كولاك *кўлекъ*, كولك 1) буря на морѣ, волны морскія (دريا موجى), كولاك اسمك подняться бурѣ. 2) *кöлекъ*= كولوك

дж. тат. كولاكا *кöлеіе*, *кир.* كولانكى *алт.* كولوتكى, كولوتكو *колöнö*, *тур. ад.* كولكه *кöлія*, тѣнь (въ *кир.* также зонтикъ, въ *алт.* пѣнистое мѣсто); *мет. алт.* كولكوك щитъ, كولاكالوك, كولانكىلوك *тур.* كولكه‌لو тѣнистый, *гл.* كولانكىلامك, كولكه اتمك, كولكه, كولاكالامك, въ *алт.* كولا *коло*, заслонять, осѣнять, давать тѣнь, كولكه‌لنمك наслаждаться тѣнью, сидѣть подъ тѣнью, كولكه‌لندرمك осѣнять, взять подъ тѣнь (покровительства).

كولانكا *кöленіе*, родъ китайск. куръ (у *Вамб.*).

кир. كولبا *кöлбö*, лежать на боку, تويه كولبوب جوزادى верблюдъ плаваетъ на боку, كولباكتا растянуться на боку.

кир. كولبراو *кўлбреу*, мозоль, *гл.* сѣсть мозолямъ.

тоб. كولترامك *кўлтремекъ*, скрипѣть, *алт.* كولتورقالتور шумъ, трескъ.

кашг كولتوك *кўлтўкъ*, дѣтскія пеленки (у *Вамб.*).

кир. كولتوكتان *кўлтöктöнъ*, и желать сказать чью нибудь тайну, и не осмѣливаться, опасаясь кого либо.

كولحه *кульджа*, соб. имя городка (*см.* ايله, *кульджа* и *чугучакъ* считаются только сторожевыми военными постами, и служатъ транзитными пунктами для кит. чая).

ад. كولجه *кулэджэ*, كولاجه шубка съ короткими рукавами, надѣваемая на бешметъ—ارخالق, подъ верхній кафтанъ съ длинными рукавами (въ Персіи и Грузіи).

тур. كولجه *гöлчэ* 1) головоломъ

(*раст*.) 2) *кӣлчэ* = كلك. 3) *тоб. кулача*. калачъ, булка (= كوماج).

кир. كولداين *кӧлденең*, поперекъ, съ боку; постороній человѣкъ. كولداندا كولداين كسنو бокомъ идти, كولداباشه продолговатая чаша.

кир. كولداوش *кулдурауш*, перекрестныя палки въ شاكاراق (*см* اوى домъ)

алт. كولر *кулгэ*, чугунъ (*монг.* *хурелъ* — бронза).

тур. ад. كولس *кулеш* (*вм.* كريش) 1) борьба, единоборство, كولشمك = كرشمك бороться, كولشدرمك *пон.* 2) *іӱлӱш*, смѣхъ (*см.* كولمك).

тур. كولك *кулкъ* 1) подойникъ. 2) *кулекъ*, марсъ корабля.

каз. كولكر *кулгір*, лукавый, كولكرلنمك лукавить, كولكرلك лукавство.

тур. كولكم *іӱлӱем*, كلكن, *простон.* كوركن грабъ, грабина (дерево) اق كلكن букъ.

тур. ад. كولكا *колія*, тѣнь (*см.* كولاكا).

каз. كولمك *кулмекъ*, *кир. тоб* *кӱйлякъ*, *турж.* كونكراك *конгрекъ*, *к. сл.* كولكلاك (*дж.* كول = درهن *дж. сл.*), *алт. кунекъ*, *ад. койнекъ*, сокращ. *койнэ*, *тур. осм* كوملك *гӧмлекъ*, рубашка (въ *кир.* также женское платье), *кир.* اوزونكدن بركويلاك بوروں توزدورعاندن صورا спроси (совѣта) того, кто напосилъ раньше тебя лишнюю рубашку (кто больше жилъ чѣмъ ты).

каз. كولمك *кулъмекъ* 1) стопать (горлица) 2) *дж. тат.* *кулмекъ*, *тур. ад.* *іӱлмекъ*, смѣяться, улыбаться, насмѣхаться, كولمك, كولو, كولس, كولش, смѣхъ, كولم, *уйг* كول улыбка, *дж.* كولوملو съ улыбкою, улыбающійся (كولمه لووكولوشلو *дж. сл.*) *дж.* كولكو, *тат.* كولكنوج, كولنكى, كولكى, *тур. ад.* كولنج *гуледжэ*, смѣхъ, веселость, насмѣшка, *тат.* كولكى ايتمك насмѣхаться, понутить (خواجه نصرالدين — 14, 15), что въ *тур.* كولنك اعك, *кир.* ايت جويروكسن تولكى سويماس اوروكسى كولكى سويماس какъ лиса не любитъ кувыркашья (рѣзвости) собаки, такъ и больной человѣкъ не любитъ веселости (посторонних; *послов*.), كولكولوك كولكولو, *кир.* كولكر, смѣшной, (*алт.* كولاكش), كولاكاچ يوزلوك, *кир.* كولاكش *тур.* يوزلو كولچ или — كولر имѣющій лице всегда улыбающееся, веселый. *Производные и составные:* كولدرمك *пон* заставить смѣяться, насмѣшить, كولشمك *вз.* смѣяться вмѣстѣ, *тур. ад.* كولسيمك, كولمسنمك, *каз* كولمسرمك, *алт.* كولسرمك *кир* كولامدا, слегка улыбаться, كولوب посмѣиваться. كولكلامك. صفاله يوزه كولمك смѣяться кому въ бороду, въ лице, насмѣхаться, льстить, *ад.* كولمكين ساخلهيه بيلمهوب не могъ удержаться отъ смѣха, *каз.* سرمندن كولهسز вы надо мной смѣетесь, دوست يغلاتور دوشمان كولدورور другъ заставляетъ плакать, а врагъ — смѣяться (*поговорка*).

алт. كولنكتا *кугменекте*, развѣваться, извиваться (какъ хвостъ лошади во время скорой ѣзды).

тур. كولنك *кӱлӱнк*, заступъ, молотъ саперный.

дж. كوك *кулӱкъ* 1) большая собака (سك كلان *к. сл.*); въ *монг.* значитъ: крѣпкая лошадь и вообще крѣпко-сложенный (это слово служило прозваніемъ четырехъ сыновей Чингизъ-хана, а по исторіи Китая отца Іоакинфа,

четыре его полководца назывались Дурбенъ-Кулюкъ. См. журн. мин. народ. просвѣщ. 1844, Ноябрь, 11, 39. Шейбаніада, примѣч. 38, 71), въ *алт.* употребляется также въ значеніи *героя*: مین کوحسون مین کولوکبون я силенъ, я герой (*Радл.* 270). 2) въ *дж.* и *кир* верховой скотъ (лошадь, верблюдъ, лошакъ), все на чемъ ѣздятъ: судно, телѣга, сани и пр. دزلارهم کولوکلاریمز и мы утонемъ и животныя наши утонутъ (سراج *стр.* 56. У киргизовъ, при встрѣчѣ съ кочующими, въ знакъ привѣтствія говорятъ: کولوك فوب بولسون въ смыслѣ: добраго пути и благополучнаго переѣзда!).

тур. کوله *кёлэ*, рабъ, невольникъ, عرب کوله невольникъ негръ, کوله‌دن طوغمه рожденный рабомъ или рожденный отъ раба, کوله‌لك рабство (по кодексу гражданскихъ законовъ Турціи—ملتقی, рабство раздѣляется на 6 разрядовъ: a) کوله‌لك — рабы этого разряда защищаются закономъ какъ въ отношеніи существованія, такъ и противъ чрезмѣрныхъ и несправедливыхъ наказаній; они сравнены съ наемными слугами, и если не рождены рабами или не куплены въ малолѣтствѣ, то имѣютъ право на свободу чрезъ 9 лѣтъ службы; правило это безъ исключенія; b) ماذون — получившіе позволеніе отъ владѣльцевъ заниматься дѣлами и работать для себя. Они могутъ покупать имущество и даже владѣть рабами, но не могутъ продавать свою собственность безъ согласія господина; при смерти же располагаютъ ею свободно, и дѣти ихъ также принадлежатъ къ *ма'зунъ*; c) مکاتب *кукятебъ*—коихъ отпущеніе на волю зависитъ отъ выполненія условій, заключенныхъ съ владѣльцемъ; до исполненія условій—کتابه, они не могутъ быть проданы, ни отданы въ наемъ. Они имѣютъ право сами покупать рабовъ на свой счетъ и предоставлять имъ привилегіи, коими сами пользуются. Если не выполнятъ условія контракта, то переходятъ къ рабамъ втораго разряда; d) مدبر *мудеббэръ*—получившіе تدبیر, отпускной актъ, входящій въ законную силу въ извѣстныхъ случаяхъ, какъ то: по смерти владѣльца, по возвращеніи его изъ пелеринажа или другаго путешествія. Рабы этой категоріи могутъ быть проданы съ сохраненіемъ своихъ правъ; e) къ пятому разряду относятся рабы получившіе تدبیر и کاتبه, означенные въ законѣ подъ названіемъ مدبر مکاتب, и пользующіеся привилегіями рабовъ предыдущихъ разрядовъ; f) ام الولد — состоитъ изъ рабынь, матерей тѣхъ дѣтей, которыя владѣльцемъ усыновлены или признаны въ нѣкоторой степени кровнаго родства. Если рабыня родитъ ребенка отъ владѣльца, то это освобождаетъ и мать и дитя; большая часть женщинъ рабынь, принадлежатъ къ этому классу. Торговля рабами въ Турціи вообще, постепенно уменьшается; фирманъ 1847 года запрещаетъ военноплѣнныхъ обращать въ рабовъ, и въ настоящее время въ Турціи считается около 100,000 рабовъ, на населеніе 36,000,000 челов. Journ. de Constant. 1864, № 4449).

каз. کوماچ *кумачъ*, کومیچ, کولاچ *алт.* قالاش, قالازی бѣлый хлѣбъ, булка; хлѣбъ испеченный подъ горячей

золой (كماج *Вамб.*), كوماجى булочникъ (у татаръ есть обычай приносить хлѣбы كوماج или كولاچ, мулламъ, въ ночь называемую شب ندر, для того, чтобы они молились за ихъ здоровье. Говорятъ, что обычай этотъ ведется со временъ Соломона, которому будто-бы, однажды, птица жаловалась на хозяина сада за то, что тотъ съѣдаетъ ея дѣтенышей; послѣ этого къ ней явился ангелъ въ видѣ нищаго и принесъ ей *круглый хлѣбъ* Хлѣбы эти пекутъ, какъ наши *куличи*, на молокѣ, яицахъ, маслѣ и сахарѣ; ихъ сушатъ въ сухари, ѣдятъ цѣлый годъ и кормятъ ими даже скотину).

дж. كوماك *кумакъ* 1) затылокъ: اكسه معناسنه دركه بدايع الوسطه كلور بيت كويدوم عم عشقيمنى عيان ايلاماكيم دين, جيككاى ايديلاركاش تيلم نى كوماكيم دين (*дж. сл.*). 2) *дж.* = كومك помощь. 3) *тоб. кумякъ*, толпа, куча людей, скопище, كوماكلاب толпами, كوماكلامك въ кучу класть, كوماكلاشمك столпиться, скопляться, كوماكلاشو скопъ, стеченіе, كومكى سپاهى وشهرى толпа воиновъ и горожанъ (*Баб.* 53).

كومبور *кömбӱръ*, глухой шумъ, كومبورلامك шумѣть, мычать (у *Вамб.*).

кир. كومپلدك *кумпілдекъ*, оспа (چچك).

каз. كومبه *гумбэ*, гробъ (отъ كومك).

тур. كومج *гумеджъ*, сотъ, كومج بالى сотовый медъ, *ад.* كومجى воспитывающій пчелъ, шелковичн. червей.

дж. كومراك *кумракъ*, подреберье (*тур.* بوكر, *п.* تهى كاه *дж. сл.*).

тур. كومرمك *гумӱрмекъ*, пухнуть, вздуться.

тур. كوبره=كومره

тур. كومس *кумесъ*, طاوق, ماكيان كومسى курятникъ.

тур. ад. كومش *гумушъ*, كمش, كموش *кир.* كومس *кумесъ*, серебро (*а.* فضه, *п.* نقره), كومشجى серебр. дѣлъ мастеръ, كمشلو серебряный, كمشدن изъ серебра, *каз.* كومشان صويى или تورى كومش ртуть, نار كومش сулема, كومش بالغى корюшка (рыба), كومشلمك посеребрить.

тур. ад. كومك *кömеiъ*, كمك, *дж.* كوماك, помощь, пособіе, поддержка, резервъ (въ войскѣ), كومكجى помощникъ, اتمك, كومكلمك, كومك ويرمك помогать, оказать помощь, كومكلشمك *вз.* помогать другъ другу.

тур. كومك *гевмекъ*, грызть, жевать.

дж. كومك *кумекъ*, погрузиться, войти внутрь (در ورفتن *к. сл.*), كومك *кумекъ* или كوممك, *тур.* كمك *гӱммекъ*, كومه قومو, *кир. алт. кömъ*, зарыть, похоронить, скрыть подъ землею, كومكلك погребеніе, *дж.* كوموكلوك= *тур.* كوملمش зарытый, похороненный, كومو похороны, *кир.* كوبدى حماندا غان كوموسز فالور кто охуждаетъ многихъ, остается безъ похоронъ, كومدرمك كومرمك *пон.* заставить похоронить или закопать, *дж.* كمشمك опустить, бросить, водрузить: باشلارينى فويى كمشيب опустивъ свои головы (سراج—23, 28), موسى پيغمبر تياقنى يركا كمشتى Моисей водрузилъ или бросилъ палку на землю (ibid. 53), كوملمك, كمملمك *спр.* б. похоронену и пр. *кир.* كومه зарытое имущество (при перекочевкѣ съ зимовокъ, нѣкоторыя ненужныя вещи зарываются).

кир. كомкар *комкеръ* 1) обшить краи (потника сукномъ). 2) *алт.* *комюръ*, лежать опрокинувшись вверхъ дномъ (котелъ), كомкоровоб ятатты лежалъ опрокинутый (*Радл* 88, 89)

дж. كомкай *комеіей*, небо во рту (كам *к. сл.*), въ *кир.* отверстіе пищепріемнаго горла.

тур. كомлак *іомлекъ* (=كолмак) рубашка.

ад. комле كом *комле*, сторожокъ охотника (у *Вамб.*).

кир. комо كом *кімij*, кафтанъ подбитый овечьею шерстью (حماعا).

тур. ад. комур كомур *кюмюръ*, كомр, *дж.* كемюр, *каз* *кумеръ* 1) уголь холодный, كомрчы угольщикъ, كомрлы, тас كомур камен. уголь, ятан комур горячій уголь, жаръ. 2) *алт. вм.* كобр мостъ, узкое и обрывистое мѣсто на вершинѣ горы.

кир. كомондо *кумунди*, беременная женщина.

тур. комэ كом *іомѣ*, стая (птицъ), рой (пчелъ, мухъ=*тоб.* كомак).

дж. тат. كон *кунь*, *тур. ад.* *іонъ*, кожа животныхъ, въ *тат.* выдѣланная кожа, опоекъ, كончы кожевникъ, скорнякъ, كон ылакы сыромятникъ, *кир. алт.* كонок, конок *конокъ*, кожаный подойникъ или ведро (въ которые доятъ кобылъ), كонокитаб кодо (дождь) лилъ какъ изъ ведра, كонламак обить кожей.

п. كون *гунъ*, *їўнъ*, цвѣтъ; образъ, видъ, كон كндом смуглаго цвѣта, لعل كون рубин. цвѣта, كонакон разноцвѣтный, разнообразный, كонэкон такимъ образомъ.

дж. тат. كон *кунъ*, *тур. ад.* *їўнъ*, день; погода; солнце, въ *кир.* также громъ, كюн бир въ одинъ день, однажды, *каз.* كюн اركын اونكان صونك день спустя, черезъ день, كюнбу сегодня, كюнлэрде бу на этихъ дняхъ, كюнбу صباح сегодня или завтра, на дняхъ, كюнбуки сегодняшній, *тур.* كون اولسي, *ад.* كون اسراغا, *дж.* كون اوزاققو, *кир.* كون اولюр третьяго дня, كون بюрюнгі или كون بارын دكل اوبر, *ад.* كون درسي послѣ завтра, كون دها اولюр на третій день, *тат.* كون بر الأس اوحنجي или كюн черезъ день, *каз.* كون توناكы كون намедни, كون توناكы كюн, *ад.*—كون دونكы, *осм.* كون دونكы вчерашняго дня, كونلэрде كون бир или—كونлэрдэн въ одинъ изъ дней, нѣкогда, однажды (этими словами начинаются сказки), كون, бир كون ылык, бир كون اول, *ад.* كون бир كون بюрюн, *тур.* ылэрю за день, днемъ раньше, т. е. заранѣе, *дж.* كون ылкары заблаговременно, впередъ, كون اوزون во весь день, كون صايون ежедневно, كون دولغنجه до дня, до разсвѣта, *каз.* كون ярты كюн, *ад.* كون اورته полдень كون бюкон, كюн كюндэн كюнде, *каз.* كюндэн كюнга со дня на день, كون بойынъ или كون бойы цѣлый день, въ продолженіи всего дня, كюндюз продолженіе дня, كюндюзлин или كюндюзгі днемъ, въ продолженіе дня, كюндюз كечже, *каз.* كюнi тюнi день и ночь, сутки, днемъ, и ночью, денно и нощно (*а.* ليل ونهار, *п.* شب وروز), كюнлик, *кир.* كюндюк, на день, дневной (пропитаніе, плата, работа, путь), كюнлекчи поденщикъ, *тур.* كونده لك дневной, то что днемъ употребляется, поденная работа, плата, كونده لكجي = كونلكجي; كونده لك ръа домашній костюмъ. халатъ, ятанды, كون باتدي солнце закатилось, сѣло, ятатсы, كون ятшы захож-

денiе, закатъ солнца, Западъ, كون جيمد كون جيغشى солнце взошло, طوغدى طوغوشى, طوغمسى восхожденiе солнца, Востокъ, كون طوغاردين كون يتارغه отъ Востока до Запада, *алт.* كون اوتتورغوش كون توشتوكى يير или كون اوسكوزى يير западная сторона, Западъ, كون جيغقرى восточная сторона, Востокъ, كون ماتيرى يير, *уйг.* كوندن, Югъ, южная сторона, *дж.* كون بايلدى солнце уже высоко, *кр.* كون قاوشايور смеркается, *тоб.* بوروق, يوسو كون пенастье, *ад.* يخشى, يمان كون хорошая, дурная погода, *каз.* تيمق كون тихая погода, قروعان كون сухая погода, *кир.* كون سوق холодная погода, كون جيلى теплая погода, كون جاولى дождливая погода, كون جيل вѣтрян. погода, كون بوران буранъ, كون اچق ясная погода лѣтомъ, безъ облаковъ, كون الافانچى небо покрытое мелкими разноцвѣтными облаками, *каз.* كون باعشى подсолнечникъ, كون تيكوزلكى ноготки(цвѣтки), كون جكمى равноденствiе, كون ساعتى солнечн. часы; *гл.* كون كورمك видѣть (хорошiе) дни, испытать счастiе, въ *тоб. каз.* питаться, жить, كون كورار, كون كوروش хорошiе, счастливые дни, فلاننك كون كوروشى يحشى такой-то хорошо живетъ, *дж.* شكر تنكريكا يينه كون كورايرم بارايكاندور слава Богу, вѣрно надо было мнѣ еще видѣть хорошiе дни, пользоваться счастiемъ (*Баб.* 398), *каз.* كون كورمكان كون كورسه كوندوز جراغ ياندورور если несчастный (не видѣвшiй хорошихъ дней) испытаетъ счастiе, то и днемъ зажжетъ свѣчу (*поговорка*), كون كجورمك проводить дни, жизнь, проживать, жить, *каз.* كونتامك или كونلمك, *кир.* كوندا *алт.* كوندن *кунденъ* (*вм.* كونلمك *воз.*) дневать, остаться на день, كونلاو дневанiе, днёвка, كونلاب ياللامق, *кир.* فلانحه كوندكتاب حالاو нанимать подённо, اولده كونلادك мы дневали въ такой-то деревнѣ. Въ *кр.* нарѣчiи كون значитъ также *выпашка одного дня* (въ Крыму дневною пропашкою опредѣляется и количество пахатной земли и ея цѣна, اون كون десяти-дневная выпашка, ايكرمى كون двадцати-дневная и пр.).

дж. كوناس, كونس=كونش солнце

дж. كوندالانك *кундалау*, въ выраженiи: كوندالانك اوتتى проколола (стрѣла) въ разныхъ мѣстахъ (*Баб.* 131, *англ. пер.* 111).

كوندام *см.* كونمك

тур. осм. كوندر *iундеръ*, дубина, большая палка (для багра, флага и пр.).

тур. ад. كوندرمك *iондермекъ* (это *пон.* форма отъ كونمك) посылать, отправить, присылать, كوندرلمك б. посланy, присланy.

тур. ад. كوندوز *iундузъ*, продолженiе дня, дневное время (*см.* كون).

алт. كوندولو *кондолó*, одѣяло (сродно съ *монг.*).

п. كنده=كونده

алт. كوندى *кiунди*, почесть, уваженiе (*монг. кунду* — важный, почтенный), كوندولو досточтимый, كوندولا почитать, чествовать, كوندى вторая по зайсанѣ должность, ниже *демичи*.

дж. كونس, كوناس *кунесъ*, *тур. ад.* كونش *iунешъ*, *к. сл.* كوناش, كونش 1) солнце (كه نوادر التنبايده كاور بيت سين ديك وكيكان شب اندروز حلينك ديك ايماس

охотно, كوكلداس, كونكلتاس сердечный, искренній другъ; молочный братъ (*п.* همشيره), *тоб кир.* كونكلجك сердечко, *мет.* ласковый, чувствительный, слишкомъ сострадательный: يا ابريانجك اولور يا كونكلجك اولور или безпечный умретъ, или слишкомъ сострадательный (*послов.* о неплатежѣ долга до тѣхъ поръ, пока умретъ должникъ или кредиторъ), *тур.* كوكللو а) смѣлый, храбрый, b) солдатъ волонтеръ, *тат.* كونكللى одобрительный, лестный, пріятный, охотно, ايركن كونكللى добровольный, اجق كونكل веселый, الحق كوكللو смиренный, покорный, *кир.* اق كونكل чистосердечный, правдивый, اق كونكل ننك الى ارونماس طونى توزماس у правдиваго человѣка лошадь не худѣетъ, платье не изнашивается (*послов.*), *дж.* قاتيغ كونكول لوك жестокосердый, اولوغ كونكل ليليك, كينك великодушіе, щедрость (и какъ прилагательное), كچى كونكل ليليك снисходительность, уступчивость, كونكلسز невеселый, скучный, неохотно, противъ воли, كونكلسزلك невеселость, нерасположеніе, апатія, كوكلسز или كوكلسزلكله ايشلمك дѣйствовать противъ своей воли, كوكلنده въ своемъ сердцѣ, въ самомъ себѣ; сообразно желанію: كوكلجه اولدى не совершилось (дѣло), не сдѣлалось по моему желанію. *Производные и составные:* كونكللمك сердечно, сильно желать, въ *алт. гл. конгулъ*, *прошед.* كونكлдум, придти въ умиленіе; печалиться, كونكللتمك пріохотить, склонить къ чему, كونكل احمق открыть сердце, веселить, забавлять, كونكل احلمق веселиться, утѣшаться, كونكلدن اوقومق читать наизусть, استمك — желать, كونكل

كيجه وكوندوز لباسين كيسالار اى وكوناس, اصل افتاده استعمال اولنان مسهورى وياس در اكر سبهه اولورسه مصراع اولده ايماس لعظنه‌فافيه‌دوسمندر شمه دفع ايدرو العله والف سيز دخى يازلمق جايزدر نته‌كه وياش وقويش دخى يازيلور *дж. с.л.*); изъ слѣдующаго выраженія «Исторіи пророковъ» также видно значеніе этого слова: سليمان عليه السلام عصر نمازى فوت اولغاى اوجون اضطراب‌عه توشتى بنكرى تعالى كونسنى قايتاردى اول حضرت نمارين فيلغونجه اور بيرى دا تورغوزدى (*дж. с.л.*). 2) *дж.* очень жаркій день: عايت اسى كونه دخى ديرلركه منشاءنده اكثرى مكتوبده بر رباعيه‌ده كلور رباعيه‌جون مهراوتيدين سمندر اولدى سرطان, انشكده ديك توتاشتى كلرارجهان, ايرماس بواسيغ كونس دا جيقماق امكان, خوشدور كيشى كا بولسا ساوق سايه مكان

тур. كونك *кунекъ*, каналъ, сточная труба, كونك اوتى *конікъ* или *іонікъ-оты*, ежа, паличная трава.

п. كونك *іуніъ* (*вм.* كنك) нѣмой, безмолвный (لال, *а.* ابكم).

дж. كونكا *кунке*, пыль (غبار و كرد *к. с.л.*).

алт. كونكاناك *кунконекъ*, дрохва (птица).

каз. كونكرامك (= *кир.* كونككولдоо), *дж.* كونكرانماك ворчать, бормотать (= *тур.* كومردنمك, سويلنمك *дж. с.л.*).

дж. كونكرت *куніуртъ*, сокъ, морсъ (شيره *к. с.л.*).

дж. тат. كونكل *кёнгюль*, كوڭكول *тур. кир.* كوكل *іёнгюль*, *ад. простонар.* كوول *іёгюль*, сердце; воля, смѣлость, храбрость, въ *каз.* также мысль, كونكل برلن كونكلجه, *тур.* ايله كوكل сердечно, т. е.

كونكل ايتمك желаніе сердца, *каз.* استديكى *тур.* имѣть къ чему расположеніе, наклонность, *каз.* كونكلنى ايتمك — *эйтмекъ*, помышлять, на память, наизусть говорить, كونكل المق пріобрѣсть любовь чью; пріобрѣсть смѣлость, храбрость, الدرمق — заставить влюбиться, النمق — предаться кому, чему любовью, كيتمك—влюбиться, *тур.* كوكل ايركنمك гнушаться, имѣть отвращеніе (*а.* تنفر, *п.* غرش داشتن), *каз.* كونكل اوسترمك, اوجتورمق возвысить кого мыслью, заставить о себѣ много думать, تايمق, تيمك, كونكل بولمق быть довольнымъ, получить удовольствіе, كونكل بولو استك سندن удовольствіе, كونكلى بولور онъ будетъ тобою доволенъ, كوكل بولنمق смущаться, безпокоиться; тошнить, *каз.* كونكل بولانادور мутитъ, тошнитъ (что у *Баб.* كونكل برهم اورمق, въ *тур.* كوكل دونمك=*п.* دزمنش—كوكل دونمك اختلال معده معناسنه كه عربيده اول حالته غثيان درلر *ферг.*), *кир.* كونكل بايلامق стремиться, направиться къ чему, *каз.* كونكلكا بيلامك твердить на память, بوزولمق—б. огорчену, разстроену, كونكل بيرمك, ويرمك, صالمق, قويمق предаться, привязаться къ чему, пламенно желать (съ *дат.*), *дж.* كونكل سالمق потерять бодрость, твердость, терпѣніе (*Баб.* 381, 382), *тур.* كوكل دوشكولغى смиреніе, покорность (напр. предъ Богомъ), كوكله دوشمك придти на мысль, въ голову, *кир.* كونكل بيتبكان, كونكل جاريم непріятно, недоволенъ кѣмъ, قالمق — сердиться, огорчиться (съ *дат.*), برا وننك—والدرمق—огорчить, опечалить, كونكلى فايتمق разлюбить, *каз.* كونكل كوزلارى мысленныя очи, كونكلكا كيلمك предчувствовать, كونكل سكلنمك, كونكل كا توس كلمك, كيلوشمك поправиться, приглянуться, كونكلكا يمان المق обижаться. كونكلى يمان بولمق безпокоиться, *тур* اتمكه كوكلى يوقدر у него нѣтъ достаточной смѣлости для совершенія этого, *ад.* اونكاعاسق دركوولدن منك كووله اولدى изъ одного сердца тысячью сердцами влюбилась въ него, влюбилась всего душею.

дж. كونكوس *кункусъ*, удивленный и задумчивый человѣкъ (مرد متحير ومتفكر *к. сл.*).

тур. كولمك *ійнлікъ* 1) ладонъ (*а.* لبان), كونلك دره росный ладонъ, жидкая амбра (*а.* مسعه, *п.* استرك), كونلكدان ладонница, كونلكلمك, *тат.* كولمك تونانمق курить ладономъ. 2) на день, дневной (отъ كون).

дж. тат. كونلمك *кӱнлемекъ*, كنولك *тур. ад. ійнлїмекъ*, كويلمك *їёнилемекъ*, *башк. тоб.* كونناميك, *кир.* كوندا *алт. кїйунъ*, ревновать, завидовать, (съ *винит.*), *дж.* كونو, *каз. кну*, *тур. ійну'*, *ійни*, ревность, зависть, كونجى, كنوجى, *дж.* كونج, *кир.* كونشل, *алт. куйунчекъ*, ревнивый, завистливый, كنوجيلك, كونچيلك ревнивость, завистливость, كونجيلكندن خاتونئى هيچ قايدا جيقارماى онъ отъ ревности не пускаетъ жену никуда, كونتمك, كونتامك *пон.* возбудить ревность, كونتاشمك *вз.* соревновать, كونتاشب изъ соревнованія, *кир.* كونداس *вм.* كونلاش соперница (такъ называются относительно другъ друга жены одного и того же мужа, *а.* ضرة).

тур. كونلمك *ійнлемекъ*, восходить, б. поднятъ къ небу (*Біанки*).

дж. тат. كونمك *кунмекъ*, كنمك 1) согласиться, склониться на что, повиноваться, терпѣть, сносить, كونو, كونى согласіе и пр. كونوجان كشى склонный ко всему человѣкъ, كونى ليك درلو согласно, охотно, съ готовностью (*ярл.*), كوندأس послѣдователи, клієнты, слуги (اتباع *к. сл.*), كودام терпѣливый, послушный, كودام املك, كودام اميلك послушаніе, كودام دولق б. послушнымъ, كونماس دولمق не соглашаться, не быть послушнымъ. *Производные и составные:* كوندرمك *пон.* (=*тур.* ïöндермекъ) направить, согласить, уговорить, склонить къ чему. *тоб.* استرين ياں كوندرمك подговорить, نعى يزى اريغ يولغه كوندردى также (Богъ) направилъ насъ на истинный (чистый) путь (قصص); въ слѣдующемъ предложеніи, эта форма употреблена въ значеніи *проводить*, отправить въ путь: لوط كوچ نوكلادى نبوه‌كامندى ابراهيم عليه السلام بيس بيغاج كونوش, (قصص — 112) يول كودورا حيقتى обоюдное согласіе, كونوشمك *вз.* условиться, согласиться между собою, كونوكمك привыкать къ терпѣнію, пріучаться къ чему: ايمدى بز بومحنت لاركا كونوككان‌مز мы теперь привыкли переносить такія бѣдствія, كونوكدرمك пріучить къ терпѣнію и пр. كونولمك *стр.* согласоваться, б. равнымъ по счету: بوكون تيشيلارى‌ينك انكرى‌سى كونولماز теперь ребра женщинъ не равны (съ мужскими — قصص — 14); *алт.* كونو *кїнуно* (отъ *воз.* كونومك) послушно, смиренно, само собою: التون توبشو كونونو صاليل золотая чашка! наполняйся сама собою! (*Радл.* 22); سوزلارمه كودى онъ согласился со мною, послушался меня, تيز كونمك преклонить колѣно, повиноваться. نسز كونورد احيقمادىلار هركز انينك ارگىدن въ повиновеніи, никогда не выходили изъ его (Адама) воли (قصص — 10). 2) *дж. мет* كونماك принять истину: اصلى مغول ايركان كونوب будучи родомъ монголъ, принялъ истину (ислама — قصص — 4), كونى безопасный, благонадежный, истинный, вѣрный (*а.* امين), въ *уйг.* прямой, некривой, سبرلارنى كونى يولغه اودلايور призываетъ васъ на истинный путь, بير كونى ايرسينى مسلمانلىقه اوفيور одинъ благонадежный человѣкъ призываетъ тебя принять мусульманство (قصص — 413, 479).

тур. дж كونمك *ïувенмекъ*, كوكنمك كوينمك *ïуйïенмекъ*, *ад.* كووناك, *дж.* كووانماك, كووانمك хвастать, гордиться, превозноситься, тщеславиться *дж.* كويح كوانج *ïувенджъ*, радость, гордость, тщеславіе: شادى ومعاخره معناسنه درگه فهرست نظم الجواهرده پادشاه وصفنده بر رباعى

ده كلور رباعيه افاق كوبحى دات فرخنده‌سى
دل, اولاك جراعى راى رحسنده‌سى بيل,
حشمدى حشمت آرا شرمنده‌سى بيل, دانس
داسكندرنى كمين بنده‌سى بيل (*дж. сл.*).

مومنلار كوانجى радость правовѣрныхъ (قصص — 4), كوبنج *ïувенинджъ*, гордый, горделивый: هم كوبنجى ابردى ايمنس‌لار اوزيكالاتو خاتون تاپيلمادى онъ (*Удж.*), какъ говорятъ, былъ тоже гордъ, такъ что не нашлось женщины его достойной (قصص — 54), — отсюда въ *пер.* كوبحى и كوانجى храбрый, герой (دلير وپهلوان *ферг.*); превосходный, благородный, великій. Глаголъ этотъ въ *дж.* произносится также كوناماك, *прошед.* كونادى (سوندى وفخر

ايلدى دمكدر), كوناندورماك *пон.* обрадовать, заставить гордиться, возвеличить (سوندرمك وفخر ايتدرمك): كه كل وبوروز لطعى ده مناجات ده كلوركه بيت هوا بيرلا هوس اوتسن سويندور, كونادوروب مينى بولومغه كوندور (*дж. сл.*). Въ *каз.* пишется и произносится قوانمق, что встрѣчается и въ *дж.* انكا كيم نيدين قوانسه هم مبتلا بولور чѣмъ человѣкъ тщеславится, тѣмъ же и преданъ (наказанъ) будетъ (قصص — من افتخرشئ ابتلاه — 18).

كونو *см.* كونلمك и كونمك

п. كونه *ігүнэ* (*тур.* произнос. *ігёнэ*) образъ, видъ, сортъ (=كون).

тур. كونه‌يك *кёнеікъ*, цикорій (*п.* كسنى, كسناج *Хандж. а.* بغلة بهوديه).

كونى, كونلمك *см.* كونلمك и كونمك

тур. كونيه *ігёнїэ* (съ *греч.*) четвероугольникъ или наугольникъ плотниковъ, каменщиковъ; квадратный (фигура).

алт. كوو *куу*, гулъ, громкій голосъ, напѣвъ (*монг.* кукъ), كوولا издавать громкій звукъ, громко пѣть; рыкать (о звѣряхъ).

тур. كووج *ігүведжъ*, шелуха (орѣховъ, фисташекъ и пр.).

дж. كوورجكان=كوركجين

алт. كوورك *кёрүкъ*, бѣлка полосатая (иначе *бурундукъ*).

алт. كوركى *кёёркій*, бѣдный, жалкій (*бурят.* коркуй).

алт. كووش *кёёшъ*, горшокъ (*конд. кудеш*ъ).

ад. كويرامك=كوورمك

алт. كووك *күүкъ* 1) кукушка (*тоб.* كاوك). 2)=كبك *кёбүкъ*.

ад. كوول *кёүлъ*, хлѣвъ для овецъ.

алт. كووله *күүле*, голубь.

тур. كووم *ігүвемъ*, كيم *ігемъ* (отъ كيمك) конныя латы.

алт. كوون *күүнъ* (сокращ. изъ كونكل?) охота, желаніе, позывъ на что нибудь, расположеніе, اس يركه كوون بوق ѣсть на хочется, كوون دولغانى يات тошнитъ كوونى بيتكان بالا любимое дитя, كوون باندى охота отпала, يعانتك كوونسن ياندرما не огорчай старшихъ (поддерживай ихъ доброе расположеніе къ себѣ), كووندوكلدى охотно пришелъ, اولو كووندو гордый. كوونجك податливый, щедрый, كوونجكتنك كوناكى كووننكار, بوق щедрый ходитъ безъ рубахи, хотѣть.

тур. كووه *ігүвэ*, كوه (*тат.* كويه) моль, كووه‌لمك точить, грызть, съѣдать (о моли).

п. كوه *кух*, *кух*, гора, كوهسار гористая мѣстность, كوهستان гористая страна (=داغستان), كوهدامن, دامن كوه предгорія, пологія покатости отъ подошвы хребтовъ къ равнинамъ.

п. كوهان *кухань*, كوهه, горбъ верблюжій; сѣдло и въ особенности лука сѣдла.

п. كوهر *ігүхеръ*, сокращ. كهر, *тур.* произнос. *ігевхеръ*, *мн.* كوهران и كوهرها (изъ чего *а.* جوهر имѣетъ тѣ же значенія) перлъ, жемчугъ, драгоцѣн. каменья; сущность, вещество (ذات شى); корень, начало (اصل ونژاد); въ *ад.* гнѣдая масть лошади, كوهرريز, كوهربار, كوهرفشان, كوهرنثار разсыпающій перлы (т. е. краснорѣчивый ораторъ или писатель).

п. كوى *куй* 1) улица широкая, кварталъ. 2) *ігүй*=كو — 3, говорящій.

тур. кр. كوى *köй* 1) селеніе, село, деревня, كوى اوى загородный домъ, дача, كوى داش односелянинъ, كوى صاحبى владѣлецъ деревни, كوى صو باشيسى сельскій приставъ, كوى اختيارلرى сельскіе старшины, *кр.* كوى حكمدارلرى сельская расправа, كوبلوخلق, كويلو поселянинъ, поселяне, كويلو اوى хижина, изба, *кр.* كوى اولوب اوتورمق б. заселену, يرلر, كوى اولوب اوتوران طيراقلر земли заселенныя. 2) сосѣдство, كويمده въ моей деревнѣ, при мнѣ, у меня, كويندە въ его деревнѣ, при немъ.

каз. тат. كوى *куй*, голосъ, напѣвъ, ладъ, строй, стихъ, كوبلو или كويلى на голосъ положенный, стихами составленный, ладный, хорошій, удобный, كويسز неладный, يخشى = كوبلو كويسز ладный и неладный, хорошо и дурно, كويلامك распѣвать, настроивать, прилаживать. въ *тоб.* утѣшать, كويلانكان настроенный, улаженный, *кир.* كويونى توسورمو настроить *домбру* (сравни это слово съ *дж.* كوك строй).

п. كويا *гуя* (отъ *гл.* گفتن) говоря, какъ будто.

каз. кир. كويماز, كويز *кіязъ*, *башк.* كيماس, пріятнаго вида, пригожій; франтъ, нѣжный, كويمازلك миловидность, нѣжность, كويماز بوى щеголь, كويماز اوسوماس щеголять, كويمازلنمك قالتراز франтъ не зябнетъ, а только дрожитъ (*послов.*), *кир.* كويمازدنك قولى جتباس نازلودنك اسى بتپاس у франта всегда руки заняты, а у нѣжнаго нѣтъ досуга (*послов.*).

кир. كويماك *кіїёкъ*, котóмка привязываемая подъ брюхо барановъ (*см.* اى мѣсяцъ), كويا كتا привязать котомку.

каз. тоб. كويانتە *куянта*, коромысло.

дж. тат. كويماو *кіяўу*, كيماو, كيمو *куевъ*, *каз.* *кійеу*, *алт.* *куйу*, *конд.* *кузе*, *тур.* كويكو *іёйіеу*, كويكى, *простон.* *іувей*, женихъ, новобрачный, зять, كويماو ايكبتى дружка жениха, كويكو اوتى душица (*раст.*), ايچ كويكى зять живущій въ домѣ родителей жены, كيماولامك ходить къ сговоренной невѣстѣ; проводить первые мѣсяцы послѣ женитьбы, كويماوكا بيرمك выдать замужъ, كويماوكا بارمق. حيقق выдти замужъ, *кир.* بارغوسى كيلامىكان كيلماى ميكان хочется-ли выдти замужъ, или не хочется? كويماو تورسا تاحيم (تعظيم) اوتورسا تاحيم женихъ встанетъ-ли, сядетъ-ли, долженъ быть почтителенъ (*поговорка*), *дж.* مجنون وليلى ده مجنون وليلى وفات اندوب ايكيسن بر قبره قودوقلرى محلده كلوركه بيت بيرنعش غه سالدى لار ايكاونى, جانسز كيلين واولوك كويماونى (*дж. сл.*).

кир. كويت *köйтъ*. взаймы (говорится въ игрѣ въ бабки: проигравшійся можетъ одинъ разъ занять бабки у выигравшаго, когда же проиграетъ и эти, то съ безчестіемъ прогоняется).

тат. كويرمك *кüйремекъ*, *ад.* كوورمك *кувремекъ*, слабѣть, дрябнуть, ломаться, كويراك, *ад.* كوورك слабый, дряблый, ломкій, нѣжный.

кир. كويسا *куйсо*, жвачку пережевывать.

дж. كويكاناك *койкенекъ*, *каз.* كويكالاك *кир.* كويكاننای, мышеловъ (птица); مويبول ددكارى فوشه درلركه فرهادوسيرينك فرهاد سلطنتدن ابا اتدوكى محلده اناسى جوانده كلوركه بيت عقاب وكويكاناك نى قيلسالار قيد, قاجان قيلغاى انينك صيدينى بوصيد (*дж. сл.*).

тур. كويكو *iöiegij*, женихъ; зять (=*тат.* كويا).

анд. كويل *куилъ*, птица величиною съ ворону, но гораздо тоньше; поетъ и между индійцами цѣнится наравнѣ съ соловьемъ; водится въ садахъ, густо насаженныхъ деревьями (*Баб.* 365 Въ *англ.* переводѣ предполагается что это cuculus, кукушка, похожая на копчика; самка черная, самецъ коричневый, *стр* 323, not. 2).

кир. كويلاك *куйлякъ*, рубашка (كولمك).

кир. كويلامك *куйлемекъ*, гнаться (коровы, овцы); разгорячиться (собака).

дж. كويماماك *кӱйменмекъ* (*пов.* كويمان *прошед.* كويماندى, *дѣеприч.* كويمانيب) находить предлогъ, медлить, мѣшкать подъ разн. предлогомъ, сопротивляться: نعلل وبهانه ايليوب دمكدركه سلطان حسين اسعاريده كلور بيت ياركويبدين اوتاردا ناشما ياعسابلا, اندا ايلارمين توقف هر جهتدين كويمانما (*дж. сл.*), не медли! и пр. كه غرايب الصغرده كلور بيت اى نوابى يارا كرديركيم اوزونكنى اوتغه سال تن يالانك ايلاركا كويمان جان اوجون كويماماكيل

дж. тат. كويمك *кӱймекъ*, كيمك *тур. iүймекъ*, горѣть, тлѣться, *каз.* كويا багровое пламя, كويو горѣніе, *дж.* كويوك сгорѣвшій (يانمش), *алт.* كويوك горячій, пламенѣющій; чадъ, كويوكتو чадно, اوتقه كويدى сгорѣло въ огнѣ, كويوب يارمق сгорать, كويرامك разгораться, тлѣться, въ *алт. куӱре*, тосковать, тужить, мучиться, كويدرمك *пон.* зажечь, сжечь, въ *дж.* также كويورماك *пон.* اوت كيلدى كويوردى палъ огонь и сожегъ (قصص—266), كويدوركى язва, нарывъ, антоновъ огонь, *кир.* كويدورادى изжога дѣлается (отъ кумыса), *дж.* كويدورمكلى для зажиганія, со времени сожиганія (يغلدن درو), كيونمك, كويومك كويالانمك *воз.* воспламениться, *мет.* горевать, печалиться, кручиниться, досадовать كوينوب قالدى онъ прогоревалъ, كيونج, كيونچ, كويوك печаль, горесть, кручина, كويونچلى печальный, كويوكلامك, كويوندورمك разжигать; огорчить, *тур.* كويندرمه запаленіе, пожаръ, كويوكلانمك скорбѣть, сокрушаться, كويوكا صالمق подвергнуть горю, печали, *тоб.* كويكالانمك разъяриться, كويولجانك вспыльчивый, *кир.* اورى كويكان اوروب ايشادى *аузы* — кто обжегъ себѣ ротъ, тотъ подуетъ и выпьетъ (*послов.*).

каз. كويمه *кӱймэ*, كبمه, كيبيتكه кибитка, коляска

ад. كوينك *köйнекъ* 1) рубашка (كولمك) 2) *тур. iойнукъ* (отъ كوينمك) горячка.

тур. كوينمك 1) = كونمك *iувенмекъ*. 2) *iойнумекъ*, б. предметомъ насмѣшки.

каз. кир. كويه *куіе*, كيه *коіэ*, *тур.* كووه (*конд. куйа*, *алт. кӧръ*, *монг. гуре*) моль, كويه توتدى моль завелась.

кир. كويه *куіа*, стеганый халатъ, надѣваемый сверхъ حلده рубахи.

алт. كويى *куи*, приготовить; приготовь! التين تباق اش كوبى приготовь кушанье на золотомъ блюдѣ (*Радл* 211).

п. тур. كه *ке*, *ки* 1) что, чтобы; который, въ *ад.* иногда значитъ *вѣдь*: اوندن اذن الماسش كه كيده بيلمنم безъ его позволенія вѣдь я ѣхать не могу (склоняется какъ كم). 2) *п iех* = كاه мѣсто.

а. كهانت *кеханэтъ*, прорицаніе, предсказаніе.

п. كوهر = كهر

п. كهرجله *iöхерчілэ̀*, كوهرجله, *тур.* كوكرجله, селитра.

п. كهويز *кяхрӣзъ* (изъ чего сокращ. كاريز) водосточн. труба.

а. كهف *кехфъ*, пещера, гротъ, اصحاب كهف товарищи пещеры, семь спящихъ (о которыхъ говорится въ XVIII *гл.* Курана).

п. كهكشان *кяхкешанъ*, млечный путь (*а.* مجره *муджеррэ*).

тур. كهله *кехлэ̀*, вошь, تخته كهله‌سى клопъ, كهله‌لنمك, كهله‌نمك овшивѣть.

п. كهن *кохенъ*, *кӧхенъ*, كهنه, старый, ветхій, древній, كهن سال старецъ.

п. كهوار *кехваръ*, كهواره, колыбель (для дѣтей)

а. كهيلان *кохейлэнъ*, *простон.* كهلان *кохланъ*, конь чистой арабской породы (*тур.* صوبى باك, *п.* پاكنژاد).

كى *ки* 1) частица (*см* غى). 2) *п.* *кей*, великій; титулъ именъ второй династіи древнихъ царей Персіи: كى‌خسرو, كى‌قباد

тур. كى *іеи* (частица) много, большой: كى بيليجى большой знатокъ, كى دورسمك сдѣлать большое усиліе, въ *алт.* *кее*, большой, высокій, много: كى سولاكان كيجكه بيتباس, كيره التاغان ازيكله بيتباس кто много говоритъ (хвастаетъ), не доживетъ до вечера, кто широко шагаетъ, не дойдетъ до порога (*послов.*).

п. كى *іей*, птица съ двуцвѣтными перьями (پران ابلق), которыя прикрѣпляются къ стрѣлѣ (بر تير نصب كنند *Бурх.*), *дж. сл.* كى *кей*, хищная птица, въ родѣ чернаго орла: عقاب كبى بر برنجى فوشدركه محزن ميرحيل‌رده سبب نظم ده بربيتده كلوركه بيت كى داداعى باردور نوع بال وپر, بارموهما حاصيتى دين اثر

каз. كيانكى *кіенки*, безплодный, كيانكيلك كيانكى خاتون безплодность, безплодная женщина.

كوياو=كياو

п. كياه *гіах*, трава, сѣно.

كبان, كيبان, كيبيك *см.* كباك

уйг. *тат.* كيبت *кибітъ*, كبت, كبوت лавка, магазинъ (можетъ быть изъ *а.* قبة, — отсюда, вѣроятно, перешло въ русск. яз. *кибитка*), كبوتجك лавочка (въ русск. *кибиточка*), كبوتجى лавочникъ, كيبتجيلك лавочная торговля, лавочничество.

п. كبير *кейбуръ*, широкая стрѣла или копье, употребляемое во время охоты (بيكانى بهن كه بشكارى اندازند Bh), *дж. сл.* широкое желѣзко стрѣлы, которымъ закалываютъ звѣрей во время охоты: بصى اوق دمرنده درلر كه سبعهٔ سياره ده بهرام شاه دلارامیله صحراده اوق اتوب دمر ديله شكارى بوغزلدوغى محلده بر بيتده كلوركه بيت جوبكه سالدى ايكى قولينغه شكال, كسر اتيب بوعورلادى فى الحال

каз. كيبران *кибранъ*, наволочка, كيبرانلامك надѣвать наволочку.

тур. كيبره *іейбірэ̀*, бродящій, бродяга, كيبره كوبكى كبى انكله بوبكله اويار كررسن подобно бродячей собакѣ, ты слѣдишь то за тѣмъ, то за другимъ.

тат. كيبمك *кибмекъ*, *кир.* كيبيك сохнуть, сушиться, подсыхать, كيموك высохшій, сушеный, كيكان بالق сушеная, вяленая рыба, كيبتورمك сушить, كيبتوروب يبارمك высушить, *каз.* كيبوكو *мет.* жажда.

дж. كيمنك *кипенкъ*, платье (حامه *к. сл.*); у *Баб.* كيبك *кипекъ*, верхній шерстян. кафтанъ, надѣваемый отъ дождя: اول كون هم غريب يغمور ايدى

كيمك سيزكيسكلى درابر ايدى (*стр.* 294; сравни съ *кир.* كوبه — 3).

кир. كيت *кіетъ*, подарки во время сватовства (*см.* قدا и كيميت).

дж. كيتمان *китмэнъ*, ключъ замочный (*к сл.* كليد); у *Баб.* въ числѣ осадныхъ орудій, встрѣчается это слово въ значеніи: заступа или лопаты: تورا وكيتمان وبالتو щиты, заступы и топоры (*стр.* 82 *англ.* перев. *стр.* 70); у *Вамб.* тоже значеніе كتمان *кетменъ*, *гл.* كتمانلامك рыть заступомъ.

дж. тат. كيتمك, كتمك *китмекъ*, *тур. ад. гітмекъ*, идти, уйти, уходить, уѣхать, كيتما كى намѣревающійся идти или уйти, كيتما كچى بولمق намѣреваться уйти, كيدش, كيتوش, كيدش уходъ, обхожденіе, отходъ, отъѣздъ, كيديش كليش уходъ и приходъ, посѣщеніе, знакомство, *каз.* كيتو ухожденіе, كيتوك كيتك *китікъ*, كدك уронъ, ущербъ: واننك مصلحتلارينه وحقلارينه ازعنه بولسه‌ده ضرروكيتك كيتوردای ايش انكلاسام и если узнаю что либо, могущее обратиться во вредъ и *ущербъ* его интересамъ (*клятв. обыщ.*), *дж.* كيتكاج пошедши, тотчасъ по уходѣ, كيتكان زمانده во время шествія или ухода, كيتكوم я долженъ идти (كتسم كدك), كيتكولوك надо идти, имѣющій уйти (كتملو وكده‌جك), *тур.* كتدكجه по мѣрѣ ухода, постепенно, мало по малу, كيده‌رك идя, постепенно, со временемъ, كيده (*дъеприч.*), въ *алт. кеде*, прочь, въ сторону, كيده دول отстранись, удались, كيده تيمه — *тебе* (*вм.* دمه) не отвергай, не отгоняй, كيده بان пятиться. *Производные и составные:* كيتارمك, *тур.* كيدرمك *ідермекъ*, *ад.* كوترمك *йотурмекъ пон.* заставить уйти, унести, снять, отнять, устранить (болѣзнь, препятствіе и пр.), въ *каз.* также сбрить (волосы), كيتارك сбритый, كيتاروجى, *тур.* كيدريجى, *ад.* كوتريجى уносящій, уводящій, въ *каз.* брѣющій, كيدر *ідеръ*, оставь это! прочь, въ *алт. кедеръ*, كدرى на сторону, كيدرى جققان отлучился, уѣхалъ куда нибудь, كيدرى بارعان отошелъ въ сторону, كيدرتين со стороны, كيدرات كيدرتين كيلكان كيترى странникъ, *кедеретъ*, убирайся! كيدرلا удалиться, устраниться, كيدرب باريب побѣжать въ сторону, уйти прочь, *каз.* كيتاريب устранить и отвращать (*клятв. обыщ.*), صو سزلغى كيدرمك утолить жажду, شيشى كيدرمك уничтожить опухоль (лекарствомъ), *каз.* كيتارتمك дать себя обрить, كيتارلكان كيتارلك *стр. пон.* باس бритая голова, كيتارونمك упражняться въ бритьѣ; *тур.* كيدلمك *стр.* б. шествуемому, т. е. б. способнымъ, годнымъ для шествія: دوبولدن كيديلور по этой дорогѣ можно пройти; الى كيتمك унести, похитить, استيو كيمك идти просить, — اوجوب улетѣть, — قره‌دن دكزدن كيتمك отправиться сухимъ путемъ, моремъ, — پياده отправиться въ дальный путь, *мет.* изчезнуть, пропасть, — يوله отправить въ путь, *каз.* كيدب كلمك отъѣзжать, *тур.* كيتب بارمق посѣщать, бывать у кого, вести знакомство, قورقوب كيتدى онъ перепугался.

п. كيتى *йіти*, здѣшній міръ; земной шаръ, كيتى ستان покоритель свѣта, монархъ, كيتى نما показывающій свѣтъ, ابته كيتى نما зеркало Алекс. Македон. отражавшее все, что происходило въ свѣтѣ.

дж. тат. كيچ, كچ *кічь*, *алт. кечь*,

кир. кешь 1) вечеръ 2) *тат.* и *тур. ад. їечь*, поздно, поздній, كيچ позднѣе, слишкомъ поздно, كيچكى вечерній, كيچكه سالا вечеромъ, كيچكه تابا ввечеру, كيچكنه поздненько, *дж.* كيچ فورون поздно вечеромъ: اخشامدن صكره كيچ وقت معناسنه دركه تاريخ ملوكده كلور, هر كيچ قورون خبر قيلورغه بقاره قاقارلار *Производные гл.* كيچمك б. становиться поздно, كيچكمك *кечікмекъ*, *кир кешікъ*. завечерѣть, опоздать (что также كيچ قالمق), медлить, перестать, остановиться, هيچ ده كيچكماى безъ всякаго опаздыванія, т. е. немедленно, كيچكو медленность, опаздываніе, كيچوكورمك, كيچوكتورمك *тур.* كيچدرمك замедлить, задержать, отложить на долго, افچه كيچوكتورمك задержать деньги, هيچ كيچوكسز непрерывно, безпрестанно, هيچ كيچوكتورماينچه ни сколько не медля, *алт.* كيچكير смеркаться, склоняться къ вечеру, *каз.* كيچ بولوب تورادور настаетъ вечеръ, *кир.* كيش اولكباعان هيش اولباس кто долго не поправляется, вовсе не поправится (*послов.*).

алт. كيچا *киче*, прилежать, заботиться, пещись, настаивать (*монг. кечіеку*, стараться), كيچانباس беззаботный, كيچامال *кічемелъ*, попеченіе, забота, усиліе, كيچامالدو прилежный, старательный.

дж. كيچا *киче* 1) задъ головы (*к. сл.* سس). 2)=كچ войлокъ.

дж. كيچكا *їичке*, затылокъ (*к. сл.* قفا): اكسه معناسنه دركه عرايب الصغرده كلور بيت نوايى اولچه فضا دين ايرور دويون سونغيل, كه اول كه باش جيكيبان سونكرا كيچكاسنى قاشيب (*дж. сл.*); въ *алт. кеджеге*, *кіджеге* (съ *монг.*), коса мужская (алтайскіе калмыки и черн татары, по манджурскому обычаю, выстригая волосы на головѣ, оставляютъ на маковкѣ волоса, которые и заплетаютъ въ косу).

كيچمك *см.* كمك

тур. тат. كيچوك *кичікъ*, كيچيك, كچك, كمى, *алт. кучу*, *кічу*. *кир. кіші*, *кішкентей*, *тур. ад.* كوچك *кучўкъ*, малый, маленькій, небольшой, молодой, كيچكرك, *тур.* كچرك меньше, моложе, كيچوكلك малость. дѣтство, كيچكنه очень маленькій. *алт.* كوچو بالا дитя, كيچكلنمك умаляться, унижаться, كيچلك униженіе, كيچكلندر умалять, унижать.

тур. اكچه *іиджэ*, *іеджэ*, *тат. кічэ*, *кир. кешэ*, вчера; ночь, كيچكى вчерашній; ночной, كيچلك на ночь, ночной (для ночнаго употребленія, напр. халатъ и пр.), كيچلين ночью, въ ночное время, *тат.* اوتكان كيچه прошлая ночь, въ прошлую ночь, كيچلمك ночевать, проводить гдѣ ночь, كيچلنمك прибыть куда нибудь къ ночи.

а. كيد *кейдъ*, хитрость, уловка.

уйг. كيدن *кидінъ*, Западъ (противуположно اوكدن Востокъ).

كر=كير

алт. كيراه *кирее*, пила (*монг. кируга*).

тоб. كيرداش *кирдашъ*. постоялецъ, соучастникъ въ чемъ, сожитель, *башк.* كيرداسلق соучастіе (отъ корня *гл.* كيرمك).

каз. كردلاچ *кирдлачъ*, كيريچ, утесъ, كيرلنمك *см.* كيرمك, كيرمك *см.* كر *кіръ*.

тур. тат. كيرمك *кирмекъ*, كرمك

тур. ад. iирмекъ, войти, входить, проникнуть, пристать (къ обществу, къ табуну), كيريش, كيروش, كرش входъ; доходъ, كرس جقش входъ и выходъ, сообщеніе; доходъ и расходъ. *Производные и составные:* كيرتمك *киртмекъ*, *тур.* كيردرمك *iирдiрмекъ*, *алт.*, *кiдiръ*, *дж. кир.* كيركوزمك *пон.* заставить или дать войти, впустить, ввести, допустить, كيرتو, كيركوزو впускъ, كيركوزكلامك впускать врозь, въ разное время, كيرتلمك كيركورلمك *пон. стр.* б. вносиму, вводиму, كيريشمك, كروسمك, كرشمك *вз.* войти вмѣстѣ, взяться за что, вмѣшаться во что, подрядиться, рѣшиться начать, приступить къ чему, كروش вмѣшательство, подрядъ, соучастіе, اول هيچ وقت بوايشه كروشماز онъ никогда не рѣшится на это дѣло, اورتايه كيرمك, ارايه вмѣшаться, посредничать, يوله كيرمك пуститься въ путь, الب كيرمك (*сокращ.* въ *алт.* اكير) внести, ввести, اله كيرمك попасть въ руку, получить, получить въ кассу (коммерч. выраженіе), *мет.* попасть подъ власть, въ подчиненіе, كيلوب كيرتمك прибыть, فاوب كيرتمك вколотить, *дж.* قيلا كيرينتى началъ дѣлать, приступилъ къ дѣйствію: ولايتغه بوزو ولوغ قيلا كيرينتى рѣшился приступить къ раззоренію страны (*Баб.* 22); *алт.* صوغا كير войти въ воду, т. е. купаться, مالغا كيردى допустилъ въ табунъ, كيركان ايت чужая, приставшая собака, كيريب بارعاه كيرش судиться, سن مغه كيريب ييرمك предаться, покориться: سن مغه كيريب پيرتيدى, بوق سغه كيريبيدم ايتتى ты мнѣ покорись, сказалъ тотъ, нѣтъ не покорюсь, отвѣчалъ этотъ.

тат. كيرمك *кiѣрмекъ*, كيرمك, كرمك *кiирмекъ*, *осм. тур. iермекъ* (*пон.* форма отъ كيمك) пялить, растягивать, распустить, натянуть веревку, тетиву, растилать, распростирать, *тур.* كرمك حاچه распять, كريش, كرش, *кир.* كيرس, *алт.* *кырыш*ъ, тетива лука, струна инструмента; потягота, зѣвота (خميازه *хамъязэ*, فازه, *а.* تمطى), *дж.* كرش سالمق надѣть тетиву, веревку т. е. задушить: بايسنغر ميرزاعه كرس سالب задушивъ Байсангура мирзу, умертвилъ царевича (*Баб.* 84), ياى كرشلمك натянуть лукъ, *тур.* كريسلمه балка, бревны подъ крышею, كركيش *кир.* كركيچ, كيركوچ, كيركيچ, *алт. каз* كيركى *керiи*, *керге*, пяльцы, пяло; كرغك *пон.* كيرلمك كردرمك *стр.* *тат. кирiнмекъ воз.* распяливаться, растягиваться; корчиться, вести жилы: اويقوسز ايسنار عاشق كيرولور сонливый зѣваетъ, влюбленный — корчится *послов.*). Въ *алт.* произносится *керъ*, натянуть, поперекъ положить, поперекъ переѣхать, поперечить; распять (что также *керэ-тартъ*), كيره التا широко шагать (можетъ быть отъ этого корня كيره لتى *керелти* или *керелти кniiа*, Евангеліе, т. е. книга о распятіи, ياڭى كيره لتى новый завѣтъ).

тур. كيرو *iирu*, كرى, كرو, كيرى *iери*, задъ, назадъ, вновь, обратно, شمدن كيرو куриная гузка, طاوق كريسى съ этихъ поръ, впредь, كيرو شمديدن — назадъ взять, كرو اله كتورمك отыскать, обратно достать, استمك — требовать обратно, باقمق — оглядываться, كيرى يتمك сѣсть задомъ (верхомъ, — خواجه نصر الدين — 29), كيرو, كيرودە قالمق или كيرولتمك отставать, остаться позади, ويرمك — возвратить, *ад.* كيرولمك

iиріјльмекъ, отстать, отступиться (отъ даннаго слова), раздумать.

кир. كيره *кирэ* 1) тонкій, كيره بيل съ тонкимъ станомъ, поджарый. 2) *тоб.* (*вм.* كرايه) наемъ, плата, كيره-ز безъ платы, даромъ. 3) *алт. кире* (съ *мон.*) мѣра приблизительная: اوچ ياش كيره‌زى около трехъ лѣтъ, يش حاوم كيره‌لو около пяти верстъ, كيره‌لو умѣренный, порядочный.

кир. كيز *кезъ*, раздвоенный конецъ стрѣлы, который прикладывается къ тетивѣ, كيز اوق стрѣла съ раздвоеннымъ концемъ (*п.* كز — 3); *каз.* كيرامك, كيزمك, كيزالمك махать, шастать, въ *кир.* كيزامك прицѣливаться, اوق كيزامك прицѣливаться стрѣлою, въ *тур.* كزلمك *iезлемекъ*, приложить стрѣлу къ тетивѣ; снабдить стрѣлу перомъ, *дж.* اوقن ياغه كرلا يوتولتوروب انداق اوردى كيم приложивъ стрѣлу къ луку и сильно натянувъ, выстрѣлимъ такъ что (*Аб. Г.*), *каз.* كيزنمك замахнуться (палкой, нагайкой): منى صوغارغه كيزندى ده صوقمادى онъ замахнулся было ударить меня, но не ударилъ, *алт.* كيزات *кезетъ*, запугивать, стращать

كيز *см.* كييز

алт. كيزر *кезеръ*, богатырь.

كيزو *см.* كيزك

тур. كزلمك *iизлемекъ*, كزلك, *башк.* كيزنامك, скрывать, прятать, утаивать, كيزلو спрятанный, скрытный, тайно, كيزلوجه потаенно, тайкомъ, كيزلنمك скрываться, كيزلتمك *пон.* скрывать, спрятать, كيزلندرمك заставить или дать скрыть или утаить.

дж. тат. كيزمك *кезмекъ*, *кизмекъ*, كزمك, *тур ад. iезмекъ*, проходить, гулять, путешествовать, въ *ад.* также *выдти* или *выѣхать на грабежъ*, въ *кир.* пройти чрезъ поле, — въ этомъ значеніи и въ *дж.* управляетъ *винит. пад.* معصيت ياپانين كيزكان прошедшій чрезъ всю степь грѣховъ, т. е. много-грѣшный (قصص — 4), *тур.* شهرى كزمك пройти по городу, осматривать его, كزمه прохаживаніе, *обходъ* ночной (въ Персіи), كزيك проходъ, كزيكى проходящій, проходимецъ (примѣръ *см.* при словѣ دلك), كيزدرمك *пон.* сопровождать, вести гулять, прогуливать, كزنمك *воз.* прогуливаться, прохаживаться безъ цѣли (*а.* تفتن), كزنمك‌بر мѣсто гулянья, гульбище: سن بوكا مستحق اولمسك فلان كس نره‌به كزر если ты этого не достоинъ, то такому-то далеко до того т. е. онъ подавно не достоинъ.

каз. кир. كيزو *кезу*, كيزك, كيزيك, كيزاك *кезекъ*, очередь, череда, дневальня, сутки (не отъ корня-ли كيزمك — переходъ отъ одного къ другому), بوكون ايو ايشنى ايشلاركا منم كيزوم сегодня моя очередь исполнить домашнюю работу, كيزوى очередной, كيزونى اوزدرمق провести очередь, продневать, *ил.* كيزكلامك, كيزولمك вести очередь, дневать: فلانجه ايشنى كيزولاب ايشلايمز или كيزكلاب ايشلايمز такую-то работу мы работаемъ по очереди, *кир.* كيزكتاس *вм.* كيزكلاس *вз.* очередоваться. Слово это въ болѣе обширномъ смыслѣ, приняло значеніе общаго опредѣленія, общей судьбы, и наконецъ общей болѣзни, эпидеміи, такъ напр. жалующемуся на кашель, въ утѣшеніе говорятъ: موندای كيزو بارعمه كشى لار شوندای شكايت قيلالار теперь есть такая эпидемія, всѣ на это жалуются, въ *алт. кезїу* и *кезімъ*,

болѣзнь, повѣтріе, зараза (въ этомъ значеніи и въ *монг.* *киджикъ*).

алт. كيزيك *кежикъ* (съ *монг.*) даръ, благодать, блаженство, كيزيكتو блаженный и пр.

дж. كيس *кисъ* 1) старикъ (*к. сл.* پير). 2) *п.* *кейсъ*, демавендскія сушеныя яблоки (очень вкусныя).

كيساك *см.* كيسمك

кир. كيسپه *киспэ* (*вм.* كيسمه) родъ лапши (*тат.* طقماج).

каз. كيستامك *кистямякъ*, вышивать шелками, كيستاو вышиваніе шелками.

п. كيستان *кистанъ* 1) прессъ, тиски (*Бурх.* جرخشت) 2) маслобойная палка (*тур.* ياپق *ферг.* у *Баб.* на стр. 128 كيستن *кистэнъ*, въ значеніи дубины или дротика, орудія сраженія; не отсюда-ли и *русск.* *кистень*?).

кир. كيسرتكه *кисертке*, впды ящерицъ (lacerta).

кир. كسم *кисімъ*, يورط كيسمى народный обычай, постановленіе; право, судъ, рѣшеніе (отъ *гл.* كيسمك).

дж. *тат.* كيسمك *кисмекъ*, *тур.* *ад.* كسمك *кесмекъ*, рѣзать, косить, рубить (саблей), вырѣзать (жителей); кроить, *мет.* рѣшить дѣло, опредѣлить платежъ или другое рѣшеніе процеса,— отсюда *кир.* كيسم назначеніе платежа и пр. *каз.* كيسا или كيسه поперечникъ, поперечный, поперекъ, كيساك *кисякъ*, كسك *кесекъ*, отрѣзанный кусокъ, обрубокъ, глыба, комъ, въ *дж.* также кирпичъ (كريچ *дж.* *сл.*), въ *тур.* также четвероугольн. кусокъ земли, дёрна, كسكلو дерновый, въ *алт.* произносится *кезекъ*, часть, нѣкоторая часть, كيزك كيزى بيلباس нѣкоторые не знаютъ, كيزكى كيلدى كيزكى ياداغالدى нѣкоторые пришли, а нѣкоторые остались, كيساكدان вдругъ, нечаянно, كيساكدان بولغان нечаянный, كيساكلامك рѣзать кусками, *тур.* *кр.* كسر *кесеръ*, топоръ обыкновенный, тесло, كيسقوچ рѣзецъ, كسك, كيسيك порѣзъ; изувѣченный, *тур.* كسكين острый, сильный, крѣпкій, строгій, قليچ — острая сабля, شراب — крѣпкое вино, روزگار, هوا — сильный вѣтеръ, штормъ, بچاغك كسكينى остріе ножа, كسكينلك острота, строгость крѣпость, كسزلك тупость, كسكينلمك сдѣлаться острымъ, сильнымъ и пр. *тур.* كسم *кесімъ*, опредѣленная цѣна, такса, كسيم, كسمه рубка, كسمه بهاسى или اغاج كسيمى بهاسى плата за рубку лѣса. *Производные и составные:* كيستورمك, كيسرمك, كسدرمك *пон.* заставить рѣзать, дать обрѣзать, отнять, остановить, *тат.* كسركان обрѣзанный, كسدرمه отрѣзанное, сокращеніе, كسدرمه يول краткій путь, كسترلمك *пон.* *стр.* سوددن كسترلمش отнятый отъ груди (ребенокъ), كسشمك *вз.* условиться, согласиться, рѣшить вмѣстѣ, كسلمك *стр.* *каз.* كيسولو обрѣзаніе, كسنمك *воз.* كسندى a) отрѣзанный кусокъ, обрѣзокъ, طرنق كسنديسى обрѣзки ногтей, b) пасмѣшка, издѣваніе, كسنديه المق насмѣхаться надъ кѣмъ, *дж.* كيسكولامك разрѣзывать, сдѣлать такъ что должно рѣзать (كيسملو ايلمك *дж.* *сл.*), كسوب بتكورمك, كيسكولاتمك прирѣзывать къ чему, كيسوب المق отрубить, отрѣзать, كيسوب بتورمك изрубить, كيساكيسوب вырубить, كيسوب جيقارمق يبارمك перерѣзывать, *алт.* اش كس жать хлѣбъ, اودون كسمك колоть дрова,—

بالته برلن рубить топоромъ,—بحاق برلن рѣзать ножемъ, — بجى برلن пилить, — ايش рѣшить дѣло, اميدم كسلدى я потерялъ надежду, بها كسلدى было оцѣнено, цѣна была опредѣлена, سوز كسمك прервать рѣчь, перебить разговоръ чей; договориться, заключить условіе, سوز كسلمك б. заключену, рѣшену, كسلن سوزلرى موجنده по заключенному условію, по договору, صارى قرمزى كسلمك сдѣлаться желтымъ, краснымъ, пожелтѣть, покраснѣть, *ад.* عقلم ايله كسر я такъ понимаю, мнѣ такъ кажется, عقلم كسمر умъ мой не разрѣшаетъ, т. е. я не понимаю, *каз.* كييم كسمك кроить платье, — يول грабить по дорогамъ, разбойничать, يول كسن разбойникъ, *тур.* فلعه‌لر كسن крѣпостцы на Дард. проливѣ или на Черн. морѣ, защищающія входъ въ каналъ.

п. كيسو *iйсу*, коса, букли волосъ.

п. كيسه *кйсэ* 1) карманъ. 2) *тур. ад.* мѣшечекъ, кошелекъ, *кисетъ*, въ *кир. ксэ*, кожаная сумочка, привязываемая ременнымъ поясомъ снаружи платья (при ней فين ножны для ножа и اوقسوتناى —отдѣленіе, куда кладутъ пули), *тур.* كيسه‌دار банкиръ, кассиръ, اون كيسه يرمسى ده يوق у него нѣтъ и 10 кошельковъ (каждый кошелекъ содержитъ 500 піастровъ), كيسه‌لمك положить деньги въ кошелекъ; завернуть письмо или депешу въ мѣшокъ, كيسه سورمك тереть мѣшечкомъ, рукавицей (банщики въ баняхъ).

турк. كيسه كوى *кесэ-бой*, барка съ одной мачтой и двумя парусами (*Вамб.*).

п. كيش *кишъ* 1) та часть колчана, куда кладутъ стрѣлы. 2) секта, религія. 3) свойство, нравъ, поведеніе, صداقت كيش искренній, اخلاص كيش преданный. 4) и كش прочь! долой! (слово, которымъ отгоняютъ птицъ; употребляется также въ шахмат. игрѣ, когда говорятъ *шахъ!*), شاه كيش ديمك сказать *шахъ!* 5) *дж. кiшiз см.* كيمك 6)=كس соболь.

каз. كيشته *киштэ*, перекладина, жердь, шестъ въ избѣ, на который развѣшиваютъ платье.

тат. كيشى=كشى человѣкъ.

а. كيف *кейфъ*, пріятное расположеніе духа, довольство, веселость; здоровье, كيفلو въ хорошемъ расположеніи, веселый, на-веселѣ (пьяный), كيفسز не въ хорошемъ расположеніи, нездоровый, كيفكجه по твоему желанію, какъ тебѣ угодно, كيفم يوقدر я не расположенъ, не совсѣмъ здоровъ, كيفكز ايومى здоровы-ли вы? كيف اتمك гулять, веселиться, كيف ويرمك придать хорошее расположеніе, напоить пьянымъ; كيفيت качество, способъ, обстоятельство чего либо, подробности; событіе, كيفيت حال обстоятельство, сущность дѣла.

дж. كيك *кiкъ* 1) дикій, дикое животное, звѣрь (كيكيك), كيك اوعلاغى дикій козелъ. 2) *кир. кекъ*, мщеніе, كيك الو мстить.

кир. كيكالا *кейiеле*, сначала лошадь сдерживать, а потомъ постепенно дать ходу.

тоб. كيكامك *киiямякъ*, *алт. кекенъ*, грозить, угрожать, كيكاو угроза, كيكجل *кир.* كيكشل грозный, обидчивый, جتيم بالا كيكشل спрота бываетъ обидчива (*поговорка*).

дж. тат. كيكيردك *киiиртекъ*, كيكرتاك

(*к. сл.* كيكرماك вѣроятно опечатка), *кир.* *генірдекъ*, *тур.* كيكر *генізъ*, дыхательное горло, гортань (*Баб* 258; *к. сл.* حقلوم), *кир.* كيكرك *кийрікъ*, гнусливый, съ провалившимся носомъ, *тур.* كيكزدن سويلر онъ говоритъ въ носъ.

тур. тат. كيكرمك *кеігурмекъ*, *іегірмекъ*, рыгать, отрыгаться, كيكرتاك *кир.* كيكربك отрыжка, *кир.* كيكرايكداى и طاصرايكداى эти глаголы выражаютъ грубость и упрямство другъ противъ друга, и говорятъ: نيكا طاصرايكدايسن или كيكرايكدايسن что ты рыгаешься, т. е. что ты злишься, бранишься?

каз. كيكروك *кеіріукъ*, гребешокъ, хохолъ птичій.

тур. كيكورمك *іенізъ*=كيكرتاك; *см.* كيمك; كيكيز=كيبس

тур. дж. كينك *іеңъ*, *осм.* كڭ, كبك, كنش, *простон* كبن или كن, широкій, обширный, пространный, كينلك, كينكلك ширина, пространство, كينكايمك, كينكى مك, *осм* كيكمك *іеңмекъ*, б. пли сдѣлаться широкимъ, разступаться, дать мѣсто, какъ въ слѣдующемъ выраженіи: موى اولنورماك ييرلا ييزكاسيجك (صص — 134), كينكلامك يركينكى كاى *гейдурмекъ* или كيكديورمك *геңдівирмекъ*, *пон.* расширить, распространить, كينكلانمك, كنشلتمك *воз.* расширяться, распространяться, كنشلتمك *пон.* = كنشلمك расширить, كنشلتدرمك 2-е *пон.* كنشلتدرلمك *пон. стр.* т. е. заставить чрезъ посредство кого либо быть расширену, كوكلكى كك طوت держи сердце широко, т. е. не теряй храбрости, не упадай духомъ!

а. كيل *кейлъ*, كيله, *мн.* اكيال, мѣра жидкостей и хлѣбн. зеренъ, четверикъ (въ Конст. заключаетъ отъ 18 — 22 окъ, т е. отъ 54 — 66 фунт.), كيله вѣсъ, взвѣшиваніе, измѣреніе.

غيل частица=كيل

а.т. كيلا *киле*, принимать въ комъ участіе, обращать вниманіе, заботиться (съ *дат.*)

كلار=كيلار

алт. كيلاكاى *келеіей* (съ *монг.*) заика.

тоб. كيلانمك *кейлянмякъ* (вѣроятно изъ *а* слова كيف) наслаждаться, б. въ пріятномъ расположеніи духа, нѣжиться.

дж. тат. كيلمك *кильмекъ*, *тур. ад.* كلمك *гельмекъ*, *кир. алт.* *келъ*, приходить, прибыть, пріѣхать, дойти; происходить, *тат.* كيلمسكه, *тур.* كلمك не приходить, كيليس, كلس приходъ, пріѣздъ; ладъ, كيلشلى приходный, подходящій, приличный, ладный, *дж.* كيلو приходженіе, прибытіе (= *тур.* كلمه), كيلويى = كلمه‌سى, какъ: منشاندە اللى برنجى مكتوبك كلور, ودوخبرلا رنينك عرادەسن كيلويى (*дж. сл.*), كيلوجى или كلجى *келечи*, пришлецъ, присланникъ (такъ названъ въ *ярл.* Тохтамыша посланникъ отъ Ягайлы, что и въ русскихъ лѣтописяхъ передано словомъ *киличей*), *тур. ад.* كلور приходъ, доходъ, *дж. тат.* كيلاسى=*тур.* كلەجك имѣющій придти, будущій, كيلاسى ايل будущій годъ, كيلاسى انتمق предсказать будущее, въ *ад.* كلن употребляется какъ будущее причастіе: كلن هفته = *тур.* كلەجك هفته будущая недѣля, *дж.* كيلكان=*тур.* كلن приходящій, приходившій, прихожденіе; дошедшій, какъ въ *кир.* البس بسكا كيلكان بر قارت كسى بار ايدى былъ

одинъ старикъ дошедшій до 65 лѣтняго возраста, *дж.* كيلادور идетъ (= *тур.* كلى يورر), دوركانيده كيله тогда какъ онъ шелъ, во время его прихода (*Баб.* 301). *Производные и составные: дж. каз.* كيلورمك, كيلتورمك, *тур. ад.* كلدرمك *пон.* كترمك заставить придти, привести, принести, مثل كيلتورمك привести примѣръ, *каз.* كيلوركالى, *дж.* كيلتوركالى должно привести, для приведенія, كيلتوركامين приведеніе его, كيلتورولمك *тур.* كتريلمك *пон. стр.* б. приведену; كيليشمك, كيلوشمك *вз.* сходиться съ кѣмъ, подходить, соотвѣтствовать, ладиться, согласоваться, пристать, т. е. идти къ лицу, اوزحالينه كيليشمكان несообразный съ его положеніемъ, كيلوشتورمك прилаживать, наводить; *дж.* كيليلمك *стр.* = *тур.* كلنمك б. приведену къ чему, навлечь на себя, подвергнуться чему, взыскаться, محكم حقكزدن كلنور строго съ васъ взыщется, حقندن كلنمز не могущій быть наказанъ, ненаказываемый; الده كلمك б. получену, попасть въ руки, представиться (случай), الدن كلمك мочь, б. въ состояніи сдѣлать, الندن برشى كلمز онъ ничего неможетъ сдѣлать, т. е. не въ состояніи повредить, *кир.* تيليم كيلمايدى я не могу выговорить, اغركلمك б. окончену, اغركلمك —كران оказаться труднымъ, тяжелымъ, —استغفاره просить прощенія у Бога, раскаяться, اولمه كلن обыкновенно бывающій, случающійся, ايده كلن обыкновенно дѣлающій, ويرلمه كلدوكى اوزره какъ обыкновенно это дается, كل ديمك звать кого (сказать: иди сюда), *дж.* كيلا المان не могу придти, не приду, *каз.* كيلا الغه پاتمى пріѣзжать во время, كيلمك الغه или كيلوب كورينمك идти на свиданіе, كيريب كيلمك часто входить, كيلمك اول كيلمك دولوب بولدى хотѣлъ придти, онъ придетъ (= كيلماكجى), *кир.* ايتيب كيل позови! *алт* اكيل *акелъ* или *экелъ*, *вм.* اليب كيل, принеси, достань! اكلدى *эккелди прошед.* принесъ, досталъ, ايديب اكلكان сдѣланный и доставленный, اودوب كيلكانده переходя, по переходѣ. Глаголъ этотъ служа вспомогательнымъ, съ дѣепричастіемъ на ب выражаетъ, что дѣйствіе началось и продолжается нѣкоторое время, какъ: اجولانوب كيله онъ разсерживается, طوبوب كيله онъ насыщается. Придаваясь только въ 3 л. ед. ч. къ будущему причастію, выражаетъ желаніе или нежеланіе совершенія его дѣйствія; другія же лица опредѣляются мѣстоименіемъ въ концѣ причастія: يوفلاسى كيلهدور ему хочется спать, اننك يورطى اندا غ هيبت كم его домъ такъ хорошъ, что мнѣ такъ и хочется въ немъ жить, ايچنده طوراسم كيله كوراسينك كيلسه فارا если хочешь видѣть, такъ смотри!

дж. كيلورتاك *килӱртекъ*, узы, оковы для ногъ (*к. сл.* بندباي).

а. كيلوس *килусъ* (съ *греческ.*), питательный сокъ отъ пищи (въ *тур.* также, *п.* كش سبيد).

а. كيله *килэ* 1) = كيل 2) *инд.* бананъ, инд. смоква (*а.* موز *Бурх.*).

каз. кир. كيلى *кейли*, ступка, كيلى سابى пестъ.

алт. كيلينك *килиӈ* (съ *монг.*) плисъ.

алт. كيلينجاك *килинчекъ* (*монг. кілінце*) грѣхъ, كيلنجاكه توش впасть въ грѣхъ.

алт. كيم *кемъ* 1) мѣра, время (*монг. кемъ*—мѣра), كيمينانك ازيرا чрезъ мѣру

كيمدا *кемде, кемджі*, измѣрять: بيردنك كيمدا ابدم كينكين я не измѣрялъ пространство земли (*Радл.* 113), كيمدو كيمدام иногда, по временамъ. 2) = كم порокъ, вредъ.

тур. كيم *кимъ*, *тат.* كم *кімъ*, *кир.* и *сиб. тат.* произносятъ *кемъ*, кто? который; что, *мн.* كملار кто такіе? какого рода люди? كمكا, *тур. ад.* كمه кому? كيمك *род.* чей, кого, كيمكى, *каз.* كمنيكى, *алт.* كمديكى котораго, чей? كيمى *винит.* кого, كيمىز кто изъ насъ, нѣкоторые изъ насъ: كمى مز بيلور كمى مز بيلميور нѣкоторые изъ насъ знаютъ, нѣкоторые не знаютъ (نصرالدين — 2), كمى صاغه كمى صوله кто на право, кто на лѣво, т. е. одни на право, другіе на лѣво, كم انى كم بونى سويلر одни говорятъ то, другіе это, كيمكه *вм.* كيمك ايله, *ад.* ايله كيمى или انان كيم съ кѣмъ? كمسه, كمسنه *кімеснэ*, нѣкто, кто-либо, كمسه يى كورمدم никого не видѣлъ, كمسه سى يوق безпомощный, не имѣющій родственниковъ или оставленный ими, *дж. тат.* ايرسه كم или كمرسه *кімерсэ*, кто бы ни былъ, нѣкто, кто-то, بر كمرسه بار ايردى былъ нѣкто, былъ кто-то, كم اول который, كم انينك котораго, كم اكا которому, *тур.* سن كيم اولورسن кто ты такой? *дж.* كيملداش *кимелдашъ*, собесѣдникъ, другъ (همصحبت ويار *к. сл.*); *алт.* كم ادك какъ тебя зовутъ? كم ده *кемъ-дее*, никто, كم ده بيلباس никто не знаетъ, كم كم кто нибудь.

тат. كيمرمك *кимӱрмякъ*, *дж.* كومرمك *тур.* كمرمك *гемірмекъ*, *алт.* *кеміръ* (*монг. кемелику*) грызть, глодать точить (червь), *алт.* كيمرجك *кемерчекъ*, грызутъ, كيمرلامك огрызать, обглодать, كيمرنمك *воз. стр.* грызться, б. огрызаему, كيمروب قيشمك прогрызть.

дж. كيمسان *кимсэнъ*, كيمساند *кимсэндъ*, кожа золотистаго цвѣта, прикладываемая къ стекламъ: كمزان دمكدركه التون رنكنده رنكلو نردر يدركه اينه جيلرانده وضع ايدرلركه لسان الطيرده هندوى باريكر حكايه سنده كلور بيت تاج ايلا كسوت كه ترتيب ايلابان, باري كيمساند بيرلا تذهيب ايلابان (*дж. сл*).

кир. كيمشك *кіймешікъ*, родъ чепчика, надѣваемаго старухами; головной уборъ уральскихъ татарокъ.

дж. тат. كيمك *кіймекъ*, كييمك *тур. ад. гіймекъ*, надѣвать, одѣвать, облачаться, обувать, *каз.* كمو одѣваніе, одѣяніе, كييم, كيوم а) одежда, платье (въ *тур.* كيجك, كيمس), كيمجى портной, كيومل одѣтый; b) *тур.* كيم *гіемъ*, كم *іемъ*, удила, уздцы, طاقمق, كم اورمق كملمك надѣть уздцы, взнуздать; c) *тур.* كيم *іеімъ*, конныя латы. *Производные гл.* كيدرمك, *тур. гейдірмекъ*, *дж.* كيكوزمك *пон.* надѣть на кого, одѣть, помочь одѣться, كيورمك, كييرمك, *тур.* كورمك *гивірмекъ вм.* كيوويرمك 2-е *пон.* одѣть, натянуть, напялить, дать войти, ввести, наложить на что (съ *дат.*), положить во что (قويمق *дж. сл.*), *мет.* подчинить, какъ واىل نى هم اول ملت كه كيوردى и народъ ввелъ въ ту же вѣру, и народъ подчинилъ той же религіи (Зенда — واتغه ايكار اول ياسادى (تاريخ ملوك, وتيوه نى يوكا اول كيوردى и сѣдла для лошадей онъ устроилъ, и верблюдовъ ко вьюкамъ онъ пріучилъ (تاريخ ملوك);

въ значеніи *ввести, поставить*, въ *дж.* также كيكورمك, какъ: تختينى كوتروب درشته اوحماح ايچره كيكوردى (فصص— 10), *дж* كيكولوك то что надѣвается, кафтанъ (كيمك فعتان), كيورمك заставить или велѣть одѣть, нарядить, كيولمك *стр.* б. одѣту, كيولدرمك *пон. стр.* заставить б. одѣту, كيونمك, كينمك *іегинмекъ воз.* одѣваться, одѣть себя, *каз.* كيونمك وايتا переодѣваться, ايافقه كيومك обуваться. كيندرمك *пон. воз.* дать одѣться, одѣть.

кар. كيمك *кеимекъ*, كاييماك, досадовать, كيك досада, كيكالاو раззадориться (въ сраженіи),

дж كيمور=كومور

дж. كيمورماك *кеймірмекъ*, *пов.* كيمور покрыть, спрятать, скрыть: اورت مخفى ايله دمكدركه نوادر الشيابده كلور بيت ساوغ اهمدين اولسانك سى تحمل كوزكا كيمور يوز, كه اندا ابلق ايتميش مين مرصع حوره سى قندوز (*дж. сл.*).

дж. тат. كيمه *кимэ* (=*п.* كشتى) корабль. 2) *дж.* мышенокъ (موش خرده *к. сл.*). 3) *тур.* кому (*дат. пад.* отъ كيم).

ад. كيمى *кими*, подобно, какъ (= *тур.* كبى).

а. كيميا *киміа*, سيميا, алхимія, философскій камень, كيمياكو, كيمياحى алхимикъ, *мет.* плутъ.

дж. тат. كين *кеинъ*, *кіинъ*, задъ, послѣ, по, за (ارد دمكدريس معناسنه *дж. сл.*), كيين сзади, позади (اردندن دمكدر), كينجه позади кого, вслѣдъ (اردنجه); послѣдній, младшій: بارجاسينينك كينجه سى послѣдній изъ всѣхъ, т. е. меньшій изъ всѣхъ братьевъ, въ *кир.* كينجه послѣдній сынъ (по отдѣленіи старшихъ сыновей, которымъ дается доля скота ابنشى, родители живутъ съ младшимъ сыномъ, которому достается остальное имущество), كيندين сзади кого, за кѣмъ: اتاسى كيندين كيتدى ушелъ за отцемъ (*Аб. Г.*), вмѣсто كيندين употребляется также كيدين, какъ это часто встрѣчается въ *касэсъ-ул-энбіа:* ادمى ياراتمش دين كيدين послѣ сотворенія человѣка, كينده позади, послѣ, за тѣмъ, كيندا قالغان остался позади, отсталъ, كينكى задній, послѣдній, كين ياوه задняя сторона, на заднюю сторону (طرف عقب *к. сл*), اوردو نينك كيينى арріергардъ арміи (*Баб.* 294), كيين باقمق посмотрѣть назадъ, كيينكا نارتمق тянуть, откладывать на долго, *алт.* كين تورمو стать позади, дальше, удалиться, избѣгать, *кир.* كين تور стой позади! т. е. у дверей, قوللارين كيين باغلادىلار связали руки его назади, يارلبغيم نى قولونكعه العاندين послѣ того какъ возьмешь въ руки грамату (изъ перевода кит. грам. на кашгарское нарѣчіе). Иногда слово это имѣетъ значеніе: *впредь*, на будущее время: كين بومنصب نى ميرانه قيلا دوروب خيال قيلمانكلار впредь вы не воображали бы, что званіе это входитъ въ право наслѣдственное (*перев. кит. грам.*).

алт. كين *кеенъ*, красивый, убранство, كيركات *кееркетъ*, убирать, украшать.

кир. كيناب *кенепъ*, ленъ, холстъ льняной.

кир. كيناى *кенэй*, бабка становимая на конъ (*см.* اشق).

тат. كينت *кинтъ*, كيندان *киндэнъ*,

алт. *кенетіінъ* (*монг.* *кенетде*) внезапно, вдругъ, нечаянно, كينت اولوم внезапная смерть.

كنكاس, كينكاش = كينكاج

п كينه *кинэ*, كىن, памятозлобіе, ненависть, вражда; зависть, ревность, كينه‌جى завистникъ, злопамятливый, ревнитель, كينلمك завидовать, ревновать, ساقلامق, طوتمق كينه имѣть злобу на кого, ненавидѣть (съ *дат.*), بركيمسه‌دن كينه تارتمق, المق отомстить кому.

п. كيوان *кейванъ*, Сатурнъ (планета).

كيوتكلامينى *кіjтклямишіи*, торжественный праздникъ въ первый день новаго года т. е. въ февралѣ мѣсяцѣ (слово это часто встрѣчаемое у Рашидъ-эдд. и постоянно безъ точекъ كيوتكلاميشى, въ исторіи Вассафа стр. 182 объясняется, что оно монгольское — نوروز مغول كه انرا كيوتكلامبشى خوانند *см.* Quatrem. H. mong. t. I. 216).

кир. كيەلى *кіелей*, предметы заповѣдные, неприкосновенные (по общему повѣрью народа, а не по частному запрещенію, напр. лебедя не позволительно убивать, потому что это приноситъ несчастіе, и потому лебедь — كيەلى — *Ильм.*).

кир. كييت *кіітъ*, كيت *кіетъ*, كييد كيد (отъ *гл.* كيمك) подарокъ отъ отца невѣсты, كيت كيدىم я получилъ подарокъ (у татаръ есть обычай, во время свадьбы, при питьѣ шербета или при пирожномъ, класть деньги или подарки для невѣсты, это и называется كييت, что у башкиръ بيرنا *берна*).

дж. *тат.* كيز *кіизъ*, كيز, كيوز, كز (*дж.* *сл.*), كيكيز (*Аб.* *Г.* *Баб.*), *тоб.* *алт.* *кіисъ*, войлокъ, кошма, كيزقطا *кир.* كيز باسمق валенки, كيس باسمق валять войлокъ, *башк.* كيزاو шалашъ, кочевая кибитка; въ *алт.* *кіисъ*, *винит.* كييزين значитъ также коса (*см.* примѣръ при *гл.* تانكامق, *стр.* 335 تانكنمو, гдѣ вмѣсто слова قيزيننك слѣдуетъ читать اقيزيننك).

дж. *тат.* كيك *кіікъ*, كيك 1) дикій звѣрь (вообще). 2) и *тур.* *іеікъ*, олень, сайгакъ (اهو *дж.* и *к.* *сл.*), كيك حانور дикое, хищное животное (سراج — 41), اق كيك бѣлый звѣрь; дикая коза, сайга (персидская антилопа — antilope subgutturosa), قزيل كيك красный звѣрь; красный олень, قرا كيك кабанъ (у *Вамб.*), اورغاحى كيك, *тур.* كبك صغنى или صغن كيك или دبنسى كيك лань, оленья самка, كيكجى сторожъ наблюдавшій за ханскими оленями, назначенными для охоты, *алт.* كييكسى *кіікси*, чуждаться, дичиться.

كين *см.* كينъ *кіінъ*.

—

ل

ل *л*, *лямъ* 1) это буква составляетъ сокращенное названіе мѣсяца شوال 2) *а.* ل *ли*, для, ради: لاجل الاستقبال для встрѣчи, съ цѣлью встрѣтить (кого), لله الحمد والمنه слава и благодареніе Богу. 3) чрезъ букву *л* съ гласнымъ верхнимъ знакомъ въ *тур.* въ *тат* чрезъ слогъ لا, образуются изъ именъ, предлоговъ и пр. глаголы, какъ: ارا — ارالمق, ارالامق вступиться, разнимать, اوشاق — اوشاقلامق ябедничать. 4) съ безгласнымъ знакомъ она

образуетъ *страд.* залогъ: سومك любить, سولمك *севілмекъ*, б. любиму; она замѣняется въ этомъ залогѣ буквою ن, если послѣдняя буква корня глагола ل, напр. صالمق бросать, *стр.* صالنمق б. брошену, и въ такомъ случаѣ глаголъ имѣетъ значеніе также возвратн. залога, т. е. бросаться; въ *дж.* нарѣчіи буква ل и въ сказанномъ случаѣ удерживается, т. е. говорится سالیلمق, какъ напр. سلطان مسعودی هراره سیغه قالین قوی وات سالیلدی (*Баб.* 179) Страдат. залогъ, въ особенности въ *дж.* и *тат.* нарѣчіяхъ, образуется и изъ среднихъ залоговъ. Въ *дж. страд.* залогъ весьма часто требуетъ *винит.* падежа; هزاره‌لارنی جایلدی племя Хазарэ было нападаемо, напали на племя Хазарэ (*Баб.* 175), بیر پاره بیکینلارنی ییبارلدی часть молодцовъ была послана (*стр.* 182). 5) она замѣняется иногда въ произношеніи буквою ن, если за нею слѣдуетъ: كونلمك вмѣсто كوللمك, كشانلمك вмѣсто كشاللمك

а. لا *ла*, не, нѣтъ, безъ, لازال не прекращающійся, безконечный, Богъ, لاریب безъ сомнѣнія, несомнѣнный, لاابالی, لا ابالی отчаянный, لایجزی недѣлимое, атомъ, لاینام вѣчно-бодрствующій, Богъ, لا بولمق не быть, обратиться въ ничто, уничтожиться (قصص—126).

дж. لا *ла* 1) щеки, ланиты (رخساره *к. сл.*). 2) жаль! горе! حیف دمکدرکه سبعهٔ سیاره‌ده کلورکه بیت عمردین نا امید بولدوم لا, محنت وهجر ایچندا اولدوم لا (*дж. сл.*). 3) иногда значитъ *же*, بوق да нѣтъ же! 4) *алт. ла, ле, ло* (послѣ окончанія на *м, н*, измѣняется въ *на, не, но*) частица, соотвѣтствующая отчасти русскому слову *только:* یانکیس لا одинъ только, قایدالا توتسا гдѣ только схватитъ, نه یوت دودریك *пудерінъ-нэ путъ*, только вѣрь! قانکزانی توتنوم بیکای لا скажетъ (навѣрно): Камзу я поймалъ.

тат. لاب *лабъ* 1) этимъ слогомъ въ *каз.* и *башк.* нарѣчіяхъ образуются изъ числительныхъ, имена раздѣлительныя на вопросъ *по скольку?* или только примѣрно опредѣляющія количество предмета: ایکیشارلاب вдвойнѣ, раздавая по два, اونلاب съ десятокъ. 2) въ *гл.* выражаетъ дѣйствіе предмета порознь: فادالاب صاتولاشدق торговались по фунтамъ, на фунты, مثقاللاب الورلار берутъ по золотникамъ. 3) *кир.* вначалѣ *гл.* значитъ: много и вдругъ, въ *тур.* لاب и لایادان разомъ все, вдругъ. 4) *ад.* لاب *лапъ*, совсѣмъ, совершенно: سن لاب ازوبسن ты совсѣмъ сбился съ пути, اخرده اجغم لاپ توندی наконецъ я совсѣмъ разсердился, لاب یخشی کلوبدور это кончилось къ лучшему. 5) *алт.* لاپ *лапъ*, точно, отчетливо (*монг. лабъ*—вѣрно): لایتوکلرنیب صاناغار думайте, что онъ (Богъ) непремѣнно явится (во время свѣтопреставленія), لاپتا разсказать вѣрно, отчетливо.

тур. لایا *лапа*, لایه 1) похлебка, супъ. 2) *мет.* сырой, грубый, لاپه‌جی простякъ, глупецъ. 3) припарка, لاپه اورمق ставить припарку (Redhouse).

каз. لاپاس *лапасъ*, лабазъ, подвалъ, каретникъ.

каз. لابانچیك *лабанчикъ*, червонецъ голландскій.

а. لابد *ла-будъ*, необходимо, непремѣнно, неотмѣнно.

каз. لابردامق *лабрдамакъ*, булькать, колыхаться въ водѣ, плескать; болтать, لابردانمق *вз.*

тур. لايسكى *лапсаки*, Лапсакъ, соб. имя города въ малой Азіи.

каз. لابسه *лабаса*, частица прибавляемая въ концѣ глаголовъ и соотвѣтствующая русскому слову *вѣдь:* ايتدوم لابسه вѣдь я сказалъ, من انى كورا المای لابسه والدوم вѣдь я его такъ и невидѣлъ.

кумык. لابكه *лапеке*, короткіе локоны на лбу дѣвицъ (признакъ дѣвичьяго состоянія; по замужествѣ ихъ зачесываютъ).

а. لات *латъ*, *латтъ*, названіе идола, которому поклонялись арабы язычники въ Меккѣ; названіе идола въ Индіи, въ Сумнатѣ.

каз. мещер. لاتجه *латча* (съ *русск.*) ластка (звѣрокъ), لاتجه فاى мѣхъ изъ ласточекъ.

لاتن, لاتين, لاطن *латинъ*, католикъ (такъ называютъ турки принявшихъ католич. религію людей Румелійскаго происхожденія).

дж. لاتون *латунъ*, кувшинъ (كوزه *к. сл.*).

дж. لاته *латта*, лоскутокъ, тряпье, лохмотье (у *Вамб. см.* لته *лэттэ*).

а. لاجرم *ла-джеремъ*, безъ сомнѣнія, по необходимости; по этому, вслѣдствіе чего.

п. لاجورد *ладжвэрдъ* (طاشی), лазурикъ, لاجوردى лазоревый, лазорев. цвѣта, سنك لاجوردى лазоревый камень (въ *среднюю Азію привозится* изъ Бадахшана, для эфесовъ сабель, и продается отъ 60—80 руб. за пудъ).

дж. لاجين, لاچين *лачинъ*, *кир.* لاشن, голубятникъ; бѣлый соколъ (شاهين *к. сл.*).

а. لاحق *лахікъ*, присоединенный, приложенный, относящійся къ чему, включенный (въ число), سلك قضاته لاحق اولمق б. включену въ число судей (принадлежать къ этому званію), سابق ولاحق ايلچيلر посланники, какъ прежніе такъ и послѣдующіе, برالم لاحق اولماسون не постигло-бы несчастіе, لاحقه приложеніе (къ сочиненію, дѣловымъ бумагамъ).

а. п. тур. لادن *ладанъ*, ладонная камедь.

п. لاده *ладэ* 1) глупый, дуракъ (بى عقل واحمق واللهٔ *Бурх.*); дурной, безобразный (زشت ومكروه Bh). 2) сука (سك ماده, что также لاج — *Бурх.*).

тур. тат. لار *ларъ*, въ *осм.* لر *лэръ*, *ларъ*, частица, образующая *множ.* число въ именахъ и глаголахъ: باغلار сады, بقرلر смотрятъ.

а. لازم *лазимъ*, *мн.* لوازم 1) нужный, необходимый, надобно. 2) обязательный договоръ (*юридич.*). 3) средній глаголъ (*грам. терминъ*), لازملو нужный, потребительный, كلمك لازم اولمق б. или сдѣлаться нужнымъ, необходимымъ, لازم دكل не нужно, *ад.* لازم توتمق считать необходимымъ, поставить себѣ въ обязанность, لوازملى должностной, لوازم ايله съ принадлежностью, съ приборомъ, لوازمنى ادا قلمق исправлять, отправлять должность; لازمه *ж. р. мн.* لوازمات вещи необходимыя, обязанность, должность, необходимое послѣдствіе, لوازمات صاتيجى продавецъ необходимыхъ, галантерейныхъ вещей, لازمهٔ ذمت ناس обязанность каждаго человѣка.

дж. لاس *ласъ*, грубая часть шелка (*Вамб.*), въ *кир.* грязный, لاس اولو сдѣлаться грязнымъ.

لاش, لش *лашъ*, этимъ слогомъ образуются изъ нѣкоторыхъ именъ особенные глаголы *взаимн.* залога, которые безъ буквы ش значенія не имѣютъ, или рѣдко употребляются: اوطری — اوطریلاشمق противурѣчить или противиться.

п. لاش *лашъ* 1) добыча военная. 2) трупъ, لاشه трупъ, падаль; медленный, щедушный.

каз. لاشمان *лашманъ*, конница.

а. لاشی *ла-шей*, ничто, ничтожная вещь.

дж. لاغ *лагъ*, мѣсто (جای *к. сл.*), لاغلامق *лагламакъ*, занять мѣсто, помѣститься (جای کردن; сравни это слово съ частицею لاق).

п. لاغر *лагэръ*, худой, тощій, субтильный, لاغرشدن похудѣть.

тур. لاغم *лагумъ*, لغم, لاقوم, подкопъ, подземный сводъ, мина, لاغمجی подкопщикъ, минёръ, قازمق, لاغملامق, لغم اتمك сдѣлать подкопъ, لاغم اتمق, اتدرمق подорвать мину, لاغم قرشولمق рыть контрмину.

тур. لاغوته *лавута*, лютня (*инструм*).

п. لاف *лафъ*, пустыя слова, болтовня, хвастовство, لافزن *лафзэнъ* (*простон. тур. лафазэнъ*) говорунъ, болтунъ, لاف وگزاف самохвальство, фанфаронство, لاف اورمق пустословить, хвастать, хвалиться.

тат. لاقه *лафка* (съ *русск.*), *алт.* لاقپا *лакпа*, лавка, лавочка (торговая).

дж. тат. لاق *лакъ*, частица показывающая мѣсто предмета или дѣйствія: فیش — فیشلاق зимовка, باتلاق топкое мѣсто.

каз. لاقشه *лакша*, лапша, въ *уйг.* пшеничн. мука (*п.* لاکجه, لاکشه плоскіе куски тѣста, употребляемые съ супомъ).

п. لاك *лакъ*, красная камедь, лакъ (*а. лэкъ, тур. локъ*).

а. لاکن *лакінъ*, ولکن, لکن, но, впрочемъ, *каз.* لاکن اما но только.

а. لال *лалъ* 1) нѣмой. 2) *вм.* لعل рубинъ (красный), لال بولمق онѣмѣть, оцѣпенѣть, изумиться.

п. тур. لاله *лала*, воспитатель, гувернеръ дѣтей (султановъ, шаховъ).

п. لاله *лалэ*, тюльпанъ (по словамъ Бабура, на поляхъ Кабулистана, въ دشت شیخ, бываетъ 33 рода тюльпановъ; одинъ изъ нихъ называется لاله کل بوی и пахнетъ розой, другой — называется لاله برك صد *столиственный тюльпанъ*, двойной макъ, double poppy, по замѣч. *англ. перевода*).

а. لام *лямъ*, названіе буквы, ل *л*, сравнительно значитъ: согбенный, لام الف *лямъ* съ *элифомъ* изображается такъ لا, قولین الف ایتیب скрестивъ руки (сравнивается съ фигурою لا, но правильнѣе было бы сказать: لام الف ایتیب *см. Вамб.* صعادوفاص стр. 91).

а. لامس *ламісъ*, касающійся, осязающій, لامسه قوت или ماسه قوت — *массэ*, чувство осязанія.

لان *ланъ*, لن *лэнъ*, этимъ слогомъ образуются отъ именъ глаголы, выражающіе свойство лица или предмета, изъ коихъ они составлены: شوق рѣзвый — شوقلانمق рѣзвиться, طومار кочка — طومارلانمق дѣлаться кочковатымъ.

لانجی, لانجی *ланчи*, частица, образующая въ *дж* нарѣчія числительн. колпчествен. имена: تورت — تورتلانجی четвертый, یتی — یتیلانچی седьмой.

дж. لانچی *ланчи*, сокольникъ (انکه شاهین نگاه دارد *к. сл.*).

каз. кир. لاو *лавъ* (сокращ. изъ اولاو) подвода, لاوچی подводчикъ.

кир. لاولا *лаула* (изъ الو или علو) горѣть пламенемъ, что также لاولاب جانمق

п. لای *лай*, илъ, глина, грязь (слово это употребляется въ *дж.* и *туркм.* нарѣчіяхъ), لایلامق застрянуть въ илѣ: بیر اولوغ اسلیق جالاسی لای لاب تور одинъ большой плотъ съ хлѣбомъ застрялъ въ илѣ (*Баб.* 297), въ *тоб.* значитъ: мутить воду, لایلق мутность, لایلاتمق загрязнить, запачкать грязью.

дж. لایچی *лайчи*, каменщикъ, لایچی اوستا мастеръ каменщикъ (у *Вамб.*).

а. لایق *лаикъ*, приличный, достойный, способный, لایق اولمق б. или сдѣлаться достойнымъ чего, заслужить, لایق اولان وجه اوزره или لایق اولدوغی اوزره такъ какъ прилично, достойнымъ образомъ, لایق کورمك считать приличнымъ, достойнымъ, *каз.* لایقلامق, لایقلایمق приспособляться, لایقلاندرمق приспособлять, لایقانه достойно, какъ подобаетъ.

каз. لایلا *лайла*, слизь, لایلامق обратиться въ слизь (*Троян.*).

п. لب *лебъ*, губа; берегъ, край, لبالب полный до краевъ (чаша), لب دریا берегъ морской, لب ریز полный, льющійся чрезъ край.

кир. لب *лебъ*, зной (пламени и пр.).

п. لباجه *лябачэ*, верхній широкій кафтанъ, плащъ (قرجی, بالاپوش).

а. لباس *лібасъ*, *мн.* البابس *ж. р.* البسه, платье, одежда, لباس فاخر драгоцѣнное, парадное платье, *тур.* لباس طاقمی приборъ платья, комплектъ платья, لباس نظامی воен. мундиръ, لباس رسمی формен. платье (вообще гражд. или воен.), لباس کیمك надѣть платье, одѣться, لباسلندرمك одѣть въ платье, нарядить.

кир. ташк. لپاق, لپاك *лапакъ*, развратный, لپاك قاتن развратница.

каз. لبچامك *лябчямякъ*, опадать, дѣлаться впадинами, لبچاك, لبچیك опалый; понурый, لبچیك بورونلی плосконосый.

тоб. لپلبل *ляплябелъ*, свекла (*п.* لبلبو, لب‌لبو *лэбъ-лэбу*, вареная свекла, которую ѣдятъ съ сухимъ кислымъ молокомъ и чеснокомъ: چغندر پخته‌که با کشك وسیر میخورند *Бурх.*).

тур. لبلبی *леблеби* и *лэблэбу*, индійскій горохъ жареный въ зернахъ.

а. لبن *лэбэнъ*, молоко.

кир. لبیز *лэбизъ* (*вм. а.* لفظ) слово, لبیزمدی=لفظمنی мое слово.

а. لبیك *ляббейкъ* (выраженіе), что вамъ угодно? къ вашимъ услугамъ, я готовъ!

тоб. لت بولمق *лятъ-булмакъ*, б. дешевымъ, не имѣть ходу, сбыту.

дж. кир. لته *лэтэ*, *лэттэ* 1) хлопчат. бумага (ماموق): قولاقه تیقمه غفلت لته не затыкай уши хлопкою безпечности (ثبات العاجزین—59). 2) *инд. п. лэттэ*, ободранный, старый кусокъ платья, привязываемый индійцами къ поясу и прикрывающій ляшки.

каз. لچ *лячь*, закалъ.

а. لجّه *луджджэ*, *мн.* لجج, لجاج, большая масса, масса воды, لجی *луджджи*, *ліджджи*, широкое и глубокое море, Океанъ.

ад. لچر *лэчэръ*, негодница, бездѣльница.

дж. ад. لچك *лэчэкъ*, женское головное покрывало, опускаемое на плечо (*а.* مقرمه).

дж. لجلمك *лэчлемекъ*, упорствовать, ссориться, браниться (*п.* لجاجت كردن, لج *к. сл.*).

а. لحاف *лiхафъ*, покрывало, верхнее платье, ваточное одѣяло, *мет.* жена.

а. لحد *лахдъ*, боковая впадина въ могилѣ, куда кладутъ мертвое тѣло; могила.

а. لحظه *лахза*, мигъ, мгновеніе ока, минута.

а. لحم *лахмъ*, *мн.* لحام, لحوم, لحمان, мясо, لحم ميت антоновъ огонь, ما لا يكل لحمه (животные) которыхъ мясо не дозволяется употреблять въ пищу (по закону), لحمة кусокъ мяса, наростокъ, частица: الولاء لحمة كلحمة النسب لا يباع ولا يوهب *веля* — есть наростокъ (или частица), какъ частица изъ состава *несеба* (кровнаго родства), она не продается и не отдается въ даръ (преданіе отъ самаго пророка перешедшее въ законъ; нѣкорые юристы принимаютъ это слово въ значеніи *утка*, тогда и переводъ преданія будетъ: *веля*— есть нѣчто какъ *утокъ* (ткани) родства — شرايع الاسلام II, примѣч. 209).

а. لحن *лахъ*, *мн.* الحان, لحون, топъ голоса, мелодія, нота; ошибка въ произношеніи гласн. знаковъ.

тур. لخانه *лахана*, لاخانه, капуста (*а.* كرنب, *п.* كلم), لخانه باسى кочанъ капусты, لخانه كل или — لهكلو цвѣтная капуста.

тур. لخوسه, لوخوسه لخوسه *лохоса*, لوغسه, لوغوسه (съ *греч.*) женщина недавно освободившаяся отъ родовъ.

тур. لدوس *лодосъ* (съ *греч.*), юго-восточн. вѣтеръ, فيله لدوس Ю. Ю. В. باطى لدوس В. Ю. В.

а. لدى *леда*, близъ, при, предъ, у, لديك при тебѣ, у тебя, لدى الوصول لدى الحصول при прибытіи, при полученіи.

а. لذّت *леззэтъ*, *мн.* لذّات, удовольствіе, пріятность, вкусъ, сладость, لذيذ, لذلو вкусный, пріятный, لذتسز невкуспый, безвкусный (о людяхъ и вещахъ), لذت المق, لذتلنمك вкушать, чувствовать вкусъ, наслаждаться لذت بولمق находить въ чемъ удовольствіе, هادم اللذات разрушитель всѣхъ удовольствій, смерть.

п. لرزه *лэрзэ* (*гл.* لرزيدن) дрожь, содроганіе; землетрясеніе, لرزان дрожащій.

لزگى *лезги*, لكزى *легзи*, лезгинъ.

а. لسان *лiсанъ*, *мн.* السنه, السن, لسن, языкъ (органъ вкуса, слова), لسانا *лiсананъ*, словесно, لسان عذب البيان языкъ произносящій сладкія рѣчи (عذب сладкая, пріятная вода).

кир. لسكر *лескеръ*, заступъ.

п. لسكر *лешкеръ*, армія, войско, لشكر مورشمار войско безчисленное, какъ муравейникъ, لشكر سرلشكر полководецъ, *тур.* لشكر اوكى чело, фронтъ войска, авангардъ, اردى — арріергардъ, لشكر كش двигающій, направляющій арміей, لشكركاه лагерь; главная квартира арміи, لشكر نويس завѣдывающій отдѣльною счетною частью войска (должность офиціальная въ Персіи), لشكر نويس باشى главный завѣдыватель военно-

счетною частью = начальнику штаба всего войска (гражданскій чинъ въ Персіи).

а. لطف *лутфъ*, *мн.* الطاف, милость, помилованіе, благосклонность, любезность, بيورمق لطف ايلمك сдѣлать милость, الله تعالى نينك بلطف الله تعالى или لطف احسانى بيلا Божіею милостью (въ граматахъ), لطافت красота, изящество, لطيفه *мн.* لطايف шутка, острота, لطيفه‌جى шутникъ, забавникъ.

а. لعب *ла'бъ*, игра, забава, لعبة *лу'бэтъ*, игрушка, дудка, لعبتباز фигляръ, скоморохъ.

а. لعل *ла'лъ*, рубинъ, *мет.* губы красавицы.

а. لعن *лаанъ*, прогнать; проклинать, لعنت *ла'нетъ* (*простон. на'летъ*), *мн.* لعنات, проклятіе, لعنتلو, لعين проклятый, عليه اللعنت или عليه لعنة الله да будетъ проклятіе Бога надъ нимъ, будь онъ проклятъ (эпитетъ сатаны ابليس), لعنت اوقومق, لعنتلمك проклинать, لعنت ايتولمك, اوفولمق, لعنت كلمك *ад.* لعنته كلمك б. прокляту, *ад.* لعنته كلمز будьте прокляты! проклятые! لعنت اهل такъ называютъ мусульмане немусульманъ; ملاعنه *мула'энэ*, женщина, мужъ которой не признаетъ ея ребенка своимъ, и принятіемъ установленной присяги съ вызываніемъ на себя заклятія, отчуждаетъ отъ себя ребенка, вслѣдствіе чего и бракъ расторгается, ملاعين *мулаинъ*, мужъ отказывающійся такимъ образомъ отъ ребенка своей жены, لعان значитъ самое дѣйствіе отчужденія (наслѣдство отвергнутыхъ дѣтей ملاعنه, по шаріату, идетъ къ матери и дѣтямъ этихъ дѣтей: матери $\frac{1}{6}$ доля, остальное дѣтямъ, изъ коихъ мужчинѣ двѣ доли наслѣдства, женщинѣ — одна доля. Но если отецъ, послѣ клятвеннаго отчужденія لعان, признаетъ ребенка своимъ, то послѣдній ему наслѣдуетъ, а онъ самъ не можетъ наслѣдовать этому ребенку. — II. شرايع الاسلام ст. 123, примѣч. 222, и ст. 39).

а. لغت *лугатъ*, *мн.* لغات, слово, рѣчь, нарѣчіе, لغت كتابى или لغت словарь, лексиконъ, لغت فنى, فن لغت или علم لغت лексикографія, اهل لغت лексикографъ, لغوى *лугави*, *ж. р.* لغويه, буквальное значеніе слова — معناى لغوى, (противуположно метафорическому — مجازى, или техническому — اصطلاحى, такъ напр. ولدزنا буквально значитъ: незаконорожденный, а переносно: шалунъ, проказникъ).

а. لغز *лугзъ*, *мн.* الغاز 1) шарада (*син.* معما) 2) камень преткновенія. لاغم = لغم

а. لغو *лагвъ*, *мн* لغويات, пустыя слова, пустяки, вздоръ (*син.* هزل), لغولمك пустословить, говорить вздоръ, لغو пустомеля.

а. لفظ *лафзъ*, لطف, слово, рѣчь; по произношеніе, لفظا *лафзанъ*, словесно; по произношенію, буквально (противуп. معنى). لفظ بلفظ слово въ слово, لفظى, *ж. р.* لفظيه буквальный, словесный, اضافت لفظيه буквальная, матеріальная связь или сочетаніе двухъ словъ.

тур. لى *лыкъ*, لك *лікъ*, *дж.* ليغ, ليق, لوغ, لوك, ليك 1) частица, образующая изъ прилагательныхъ существительныя, а изъ существит. отвлеченныя: بخشى добрый بخشيلك доброта, ادم человѣкъ — ادملك человѣчность. Башкиры, киргизы и алтайцы этотъ слогъ

замѣняютъ, во многихъ случаяхъ, слогомъ تق *тукъ*, تك *тікъ*, نق *ныкъ*, какъ دوستتق *вм.* دوستلق дружба, اوزونتق *вм.* اوزونلق длина, صوغوملوق *вм.* صوغومتق на убой. 2) въ *дж.* она соотвѣтствуетъ *тур.* частицѣ لو, т. е. показываетъ обладаніе предметомъ, мѣсто рожденія, изобиліе: اتلیق съ именемъ, именитый (*вм.* اتلو), تاشکندلیك ташкендецъ, قوملیق съ пескомъ, песчаный, песчаное мѣсто. 3) въ названіяхъ членовъ тѣла, означаетъ предметъ надѣваемый на нихъ: کوزلك (отъ کوز глазъ) очки, اوزلق *аузлыкъ* (اوز ротъ) уздцы. 4) въ нѣкоторыхъ названіяхъ предметовъ и причастіяхъ на ر, опредѣляетъ достоинство, способность и годность къ нимъ или къ дѣйствіямъ: قلملیق годный для пера, سویارلك достойный любви, ایتورلك достойный, стоющій того, чтобы сказать. 5) прибавляясь къ неокончат. наклоненію, въ *тур.* образуетъ имя дѣйствія: صاتمقلق продаваніе, продажа, کورمکلك видѣніе, зрѣніе. 6) въ числит. именахъ, опредѣляетъ стоимость или цѣну: اون لیق стоющій десять, десяти-рублевый, اوجلك трех-рублевый.

а. لقا *лыка*, форма, образъ, лице, خورشید لقا имѣющій образъ, блескъ солнца.

а. لقب *лакабъ* (*простон.* لغب), *мн.* القاب, прозвище, титулъ, фамилія (*син.* کنیه), لقب قویمق, ویرمك дать прозвище, прозвать, *дж.* القاب توزماك получить, пріобрѣсть титулъ, санъ: کاه پادشاه نیابتیدا القاب توزدیم иногда получалъ званіе намѣстника падишаха (محبوب القلوب *Вамб.* 175).

тур. لقردی *лакырды*, لاقردی, لاغردی, разговоръ, рѣчь, бесѣда, لقردی اتمك разговаривать, بوش لقردی пустой разговоръ, т. е. незаслуживающій вниманія.

кир. لقسق *лыксы* — или لوقسیق тошнить (=*тат.* اوقشیمق), لقستمق *пон.*

а. لقط *лакатъ*, все что подбирается съ земли (колосья и пр.), لقطه *луката*, найденная вещь (неизвѣстно кому принадлежащая).

кир. لقق *лыкыкъ* или لقلق *лыклыкъ*, икота, لقلقتاتو икать.

а. لقلق *лаклакъ*, لقلاق (*п.* لکلك, *тур.* произносятъ *лейлекъ*) *мн.* لقالق, 1) аистъ. 3) звукъ, голосъ, لقلقه хлопанье, звуки, производимые аистомъ, когда онъ улетаетъ; движеніе челюстей и языка змѣи, لقلقات *мет.* пустая болтовня.

а. لقمان *локманъ*, соб. имя философа, которому арабы приписываютъ сочиненіе басенъ, мудрыхъ изреченій и поговорокъ, распространенныхъ на Востокѣ.

а. لقمه *локма* 1) кусокъ пищи, глотокъ, لقمه یغمق собирать куски, просить милостыню. 2) родъ блина на кунжутн. маслѣ и ѣдятъ его съ медомъ, *мн.* لقوم (въ *тур.* употребляется какъ ед. ч.) разнаго рода пирожки.

тур. لقه *лика*, негодный шелкъ или бумага, которые кладутся въ чернильницу.

инд. п. لك *лекъ*, لاك (общее съ *санскрит.*) 1) сто тысячъ (т. е. число всякаго предмета, доходящее до 100,000), 100 لك составляетъ کرور *куруръ*, 100 *куруръ*, 100 ارب *эрбъ*, 100 *эрбъ*=کرب *кербъ*, 100 *кербъ*=نیل, 100 *нилъ* = پدم, 100 *пэдэмъ* = سانک *санкъ* (*Баб.* 376). 2) кружка и вообще деревян. сосудъ. 3) *лікъ*=لق

п. لڭام *лігямъ*, узда, поводья (*а.* لجام).

тур. لڭان *лэіенъ*, لڭن, тазъ, мѣдная лохань.

ад. لكته *лэкэтэ*, щенокъ; дура, дурочка (бранное слово относящееся къ слугамъ и служанкамъ).

тур. لكدلمك *лекедлемекъ* (изъ *а.* لكد) брыкаться.

уйг. لكن *лекенъ*, тростникъ, камышъ.

п. لكلك *леілеіъ*=*а.* لعلق

каз. لگون *легунъ*, кадка съ двумя днами, صولكونى бочка водовозная.

тур. ад. لكه *лэке*, *лэкке*, пятно, لكه‌لو съ пятномъ, запятнанный, لكه‌لنمك *б.* запятнапу, запачкану, لكه‌لتمك запятнать, запачкать, لكه‌لرى قالدرمق, جيقرمق, كيدرمك снять, вычистить пятна.

а. لله *милла*, къ Богу, ради Бога, Богомъ, لله العظيم всевеликимъ Богомъ.

дж. للمى *лэлми*, неорошаемая искусственно (земля, пашня, *противуп.* ابى искусственно орошаемая): ايكين‌لارى تمام للمى‌دور всѣ пашни ихъ искусственно не орошаются (*Баб.* 355, *англ. пер.* 315).

а. لم *лямъ*, частица отрицанія: нѣтъ, не, ни, لم يزال неизчезающій, вѣчный.

а. لمس *лямсъ*, осязаніе, прикосновеніе.

уйг. لنخوا *лінхуа* (*кит. лянь-хуа*) кувшинчики (nymphaea nelumbo).

п. لنك *лэніъ*, хромой, تيمورلنك Тимуръ-хромой, *тимур-леніъ*, Тамерланъ.

тур. لنگ *лінгъ*, لنكلمه *лінглемэ*, рысь лошади, لنك جالمق бѣжать рысью.

п. لنگ *луніъ*, لنكى, передникъ, фартукъ, которымъ покрываются при входѣ въ баню или въ воду; لنكوته *луніутэ*, фартучекъ — широкій поясъ, которымъ дервиши и индійцы покрываютъ голое тѣло.

уйг. لنگاقا *лунгака* (*монг. лунгку* съ *кит.*) фляга, стклянка.

п. لنگر *леніеръ*, якорь, въ *каз.* поплавокъ удочки, *тур.* لنگرلو съ якоремъ, якорный, *мет.* важный, серіозный, لنكر اتمق бросить якорь, قالدرمق — снять якорь.

а. لو *лэу*, въ *тур. лэвъ*, если, ولو a если, хотя, لولا, لولم по крайней мѣрѣ, исключая.

тур. لو *лу*, لى *ли* 1) частица, образующая имена прилагательныя (*см.* لق— 2). 2) *тур. ад.* выражаетъ мѣсто рожденія или жительства: تبريزلو Тавризецъ, كتجه‌لو Елисаветополецъ. 3) въ *кирг. башк.* и *алт.* замѣняется слогомъ تو или دى: مرحمتلو или مرحمتدى вмѣсто مرحمتلو милостивый. 4) въ *осм.* нарѣчіи, прибавленіемъ ея къ дѣепричастію на ه или يه, образуется другое дѣепричастіе, выражающее время или моментъ дѣйствія, съ совершеніемъ котораго прекращается предшествовавшее дѣйствіе, какъ его послѣдствіе, оно переводится фразою *съ тѣхъ поръ какъ:* بن كه‌لى اوكورندى съ тѣхъ поръ какъ я пришелъ, его не видать, خسته‌مز دريه‌لى باش اغريسى جيقدى съ тѣхъ поръ какъ больной нашъ вспотѣлъ, головная боль его изчезла.

а. لوا *ліва*, *мн.* الوا 1) флагъ, штандартъ, знамя. 2) небольшая губернія, префектура военная. 3) бригада, ميرلوا=

سنجق بكى губернаторъ небольшой провинціи или префектуры; бригадный генералъ въ арміи или вице-адмиралъ въ морской службѣ.

а. لواحق *левахикъ*, *ед.* لاحق, لاحقه, принадлежности, свита, угодья; дополненіе (къ сочиненію), توابع ولوا حقمز ايله со свитой и всѣмъ, что намъ принадлежитъ.

لوازم *см.* لازم

каз. لواش *лавашъ*, родъ плоскихъ пирожковъ; въ *ад.* круглые, большіе тонкіе хлѣбы, въ родѣ блиновъ, служащіе также вмѣсто скатерти (въ Грузіи, — نان تنك نرم).

п لوبيه *лубіа*, бобы, Фасоль.

а. لوث *лэвсъ* 1) грязь, нечистота. 2) могущество, сила. 3) *лэвэсъ*, подлость, низость.

п. لوچ *лучъ*, косой (*син.* كاج, كاز).

а. لوح *левх*, لوحه, *мн.* الواح, доска, на который пишутъ, لوح محفوظ книга судебъ, таблица вѣчнаго предопредѣленія судьбы.

тур. لور *лоръ* 1) густое кислое молоко, творогъ (*п.* رخبين, *а.* الكبج — الكبج على قول رخبين اسمدركه مائيت لبنى طبخله تغليظ ايلمكله حاصل اولور تركيده لور تعبير اولنور *Кам.*). 2) *луръ*=لول

а. لوز *лэвзъ*, миндаль.

п. لوش *левшъ* 1) лесть, соблазнъ. 2) прокаженный. 3) криворотый. 4) лѣнивый.

لوطران *лотранъ*, лютеранинъ.

а. لوطى *лути*, содомитъ (такъ называется въ Персіи классъ или секта людей, ведущихъ разгульную жизнь; къ ней принадлежатъ пѣвцы, плясуны, фокусники, акробаты, вожаки ручныхъ звѣрей и пр. Весьма часто этотъ народъ служитъ орудіемъ партіи недовольныхъ правительствомъ, и производитъ безпорядки и смуты, какъ-то было въ 1848 г. въ Тавризѣ. Слово это производятъ отъ соб. имени Лота, будто-бы потому, что нравы и обычаи этой черни имѣютъ много общаго съ жителями Содома и Гомора, которымъ Лотъ, какъ пророкъ по Курану, проповѣдывалъ оставить развратную жизнь. Слово это употребляется также въ смыслѣ: *плута*, *продувнаго*, человѣка весьма находчиваго); لوطيلق, *а.* لواطه содомитство, занятіе, правила класса *лутіевъ* или подобнаго рода людей.

لوغ, لوق=لق; لوغسه, لوغوسه=لخوسه

тур. لوقانده *локанда* (*итальян.*) гостинница, трактиръ, домъ для пріѣзжихъ, لوقاندهجى хозяинъ гостинницы, трактирщикъ.

тур. لوك 1)=لاك 2) *дж.*=لق

дж. кир. لوك *лёкь* 1) одногорбый верблюдъ (شتر يك كوهانه *к. сл.*; شترکم موى باركش *Бурх.*). 2) *дж. п* толстый: يوغن دمكدركه فرهادو شيرينده قارن سنك تراش تعريفنده كلور بيت ياناييز اوستادجابك ايردى, كه هم لوك صنعتى هم نازك ابردى (*дж. сл.*), لوكجه толстый, грубый, тучный (غليظ *к. сл.*),—въ послѣднемъ значеніи, въ слѣдующемъ стихѣ: عبادت يوليغه كوندر دولوكنى (تبات العاجزين—61). 3) глупый, тупой (احمق الله واحمق *ферг.*).

дж. لوكا *лука*, дождевыя капли (قطرهاى باران *к. сл.*).

тур. لوكن *лукюнъ*, родъ замазки непромокаемой, употребляемой въ постройкахъ ваннъ и фонтановъ (*п.* بندكير).

кир. لوكور *лӧкӧръ*, большой ножъ, выдѣланный изъ косы.

п. لول *лулъ*, لور *луръ*, безстыдный, безстыдная, لولى *лули*, لولو *лоло* لورى, *мн.* لوليان, классъ распутныхъ женщинъ въ Индіи и Персіи, родъ баядерокъ; въ послѣдствіи это названіе перешло къ красивымъ женщинамъ вообще; въ *дж.* фигляръ, жонглеръ: لولىلار اوبون اوركاتورلار фигляры учатъ ихъ (обезьянъ) кувыркаться, لوليلار كيليب ابنلارينى كورساتبلار жонглеры вошли и представляли свои игры (*Баб.* 358, 457).

п. لوله *лулэ*, трубка, насосъ, кранъ, *тур.* لولهسى فوجى кранъ бочки, لوليلنمش свернутый въ трубку.

а. لؤلؤ *лу'лу* 1) жемчугъ. 2) *лоло см.* لول

каз. لولى *левли* 1) притворный, коварный, лукавый (вѣроятно тоже что *п.* لولى отъ لول).

п. لولين или لولئين *лулинъ* (*вм.* لوله‌ين) рукомойникъ съ боковой трубочкой (لوله‌دار اقتابهٔ).

а. لون *лэунъ*, *лэвнъ*, *мн.* الوان, цвѣтъ, видъ, لون ويرمك придать цвѣтъ, раскрасить.

тур. لونجه *лонджа* 1) галлерея для прогулки. 2) биржа, гдѣ собираются негоціанты (بازكانلرك لونجه يرى). 3) бывшее собраніе янычаровъ, матросовъ и пр. لونجه يرى мѣсто собранія, сходокъ, ночныхъ бесѣдъ.

п. لوند *лэвэндъ*, вольный, поступающій самовольно; бродяга, распутный.

тур. لوندره *лондра*, Лондонъ, لوندرينه *лондринъ*, сукно низкаго достоинства, фабрикуемое для Леванта, на манеръ лондонскаго, въ Лангедокѣ.

п. لويد *лэвидъ*, большой котелъ.

дж. لوى *луй*, *уйг.* *луу*, *алт.* اولو *улу* (*монг.* *лу*, *кит.* *лунг*) драконъ, годъ дракона (*к. сл.* لوى = نهنك крокодилъ).

каз. ل *лэ* 1) частица, прибавляемая въ *каз.* и *оренбург.* нарѣчіяхъ къ 1-му и 2-му л. мн. ч. и къ 3-му л. обоихъ числъ повелит. накл. для выраженія просьбы: اوقويايق له позвольте намъ прочесть! اوقوسون له попросите его прочесть! *каз.* قلم بكى نكزنى منكا بيرسب توورسانكزله одолжите мнѣ вашъ перочинный ножикъ. 2) *тур.* = ايله съ. 3) *тур. лэх*, Польша, لهجه по польски.

а. لهجه *лэхджэ*, языкъ (даръ слова), нарѣчіе, идіомъ; звукъ, голосъ, لهجة اللغات названіе лексикона *тур. ар. пер.* языковъ (изд. въ Конст. 1795 г.).

афг. لیار *ліаръ*, дорога (يولنى افغان تيلى بيله ليار ديرلار *Баб.* 183).

а. لياقت *ліакатъ*, приличіе; способность, достоинство, заслуги, لياقتجه по достоинству, по заслугамъ, خارج از لياقت внѣ, выше достоинства.

тур. ليره, ليرا *лира* (съ *англ.*) ливръ стерлингъ (золотая монета; номин. цѣна *тур.* лиры 100 піастровъ, но въ настоящее время стоитъ 105 и болѣе, т. е. 6 р. 20 п 30 коп.).

لو и لى, ليغ, ليق, ليك частица =

а. ليل *лейль*, *мн.* ليال, ليالى, ليايل, ночь, ليله القدر (= *п.* شب قدر, *тат.* قدر كيجه‌سى) ночь предопредѣленія, въ которую, по мнѣнію мусульманъ, Куранъ былъ ниспосланъ Мухаммеду, что случилось на 27 число мѣсяца Рамазана (эту ночь мусульмане проводятъ въ чтеніи Курана и молитвахъ;

одна молитва совершаемая въ эту ночь, равняется 1000 молитвамъ совершаемымъ въ другое время. Въ эту ночь предопредѣляется, что должно случиться въ мірѣ въ слѣдующемъ году (*см.* نامه اعمال при عمل).

тур. ليلاق *лейлакъ*, синель (кустъ, *а.* برامج, *п.* كل موش).

тур. ليلك *лейлекъ* (*вм. п.* لكلك) аистъ, бу́сель.

а. ليم *лэ'имъ*, *мн.* لئام, لؤما, لؤمان, презрѣнный, отверженный, гнусный, скупой; проклятый.

тур. ليمان *лиманъ* (*съ греч.*) гавань, портъ, ليمان اغزى входъ въ гавань, احق لبمان рейдъ, ليمان ريسى капитанъ порта (въ Констант. онъ же и начальникъ морской гарнизонной стражи ماندەجى, состоящей изъ 650 челов.), ليمانلق тихое время, штиль, ليمانلو имѣющій гавань или гавани, ليمانه كيرمك вступить въ гавань.

п. тур. ليمو *лиму*, ليمون, лимонъ, ليمون صويى ليمونانه лимонный сокъ, лимонадъ.

тур. لين *лэинъ*, въ *дж.* لايين частица прибавляемая къ именамъ для сравненія и уподобленія: بلبللين какъ соловей, подобно соловью, صغرلين какъ быкъ.

а. لين *лэйнъ*, *мн.* الينا, لينون, сладкій, мягкій, пріятный (голосъ, пища).

а. ليم=لئيم

—

م

م *м*, *мимъ* 1) служитъ сокращеніемъ названія мѣсяца محرم 2) прибавляемое къ концу именъ, съ безгласн. знакомъ означаетъ 1-е л. притяжат. мѣстоименія, *мой*: اتام *атамъ*, отецъ мой, صاحبم *сахібімъ*, господинъ мой. 3) какъ сокращеніе изъ ايم, въ *тур.* и *ад.* нарѣчіяхъ составляетъ 1-е л. существит. глагола — *есмь*, и служитъ къ образованію 1-го л. во всѣхъ временахъ глаголовъ: قولكم ايم *вм.* قولك рабъ твой есмь, بلورم я знаю (знающій есмь). 4) съ безгласнымъ знакомъ, образуетъ отъ корней глаголовъ имя, выражающее однократное дѣйствіе: كوچم — كوچ *кочумъ*, одинъ переходъ, الم *алумъ*, взятіе и пр. 5) съ гласнымъ знакомъ *устустъ*, или съ буквою ا или و, образуя слогъ ما, مە, и прибавляясь къ корню, составляетъ отрицательный видъ глаголовъ во всемъ ихъ спряженіи: بيل знай, بيلمه не знай, بيلمك знать, بيلمەمك или بيلممك *дж.* بيلماماك не знать, توشمايوب — توشوب или توشمايب не павши, ياساماب ايديم (*вм.* ياسامايب ايديم) я не устроивалъ (*Баб.* 266). 6) въ *кир.* и *алт.* нарѣчіяхъ, она замѣняется, для образованія отрицат. вида, буквою ب, پ, *вм.* كتمدى не пошелъ, كتماس *вм.* كتماس не пойдетъ, *алт.* كويمازين *кӱйбэзинъ*, *вм.* اتماستنك اوغى да не горитъ, كويماسون التى فولاس стрѣла неумѣлаго летитъ только на 6 сажень.

дж ما *ма* 1)=مو ли, или. 2)=*каз.* ما 3) *п.* мы.

а. ما *ма*, что, то что, что нибудь; пока; сколько? не, ماباقى то что остается, остальное, ماباقيسى что остается за тѣмъ (сказать или сдѣлать), مابعدى слѣдующее, продолженіе (какой нибудь статьи), مابين что между,

промежутокъ; апартаментъ султана, доступный только избраннымъ офицерамъ, называемымъ مابنجی, т. е. камергерамъ, любимцамъ султана, مابینجی مادن статсъ-дама, مابین همایون обычные пріемные покои или дворецъ султана, مابینلرنده между ними, مادامکه пока, до тѣхъ поръ какъ, ماعدا (*простон.* مایدا) то что внѣ, кромѣ, ماعداسی лишнее, прочее, ماعدا بوندن кромѣ сего, ماشاء الله то что желаетъ Богъ, въ значеніи: браво! молодецъ! ماشاالله کز وار вы молодецъ! хорошо себя ведете, хорошо смотрите, здоровы! مافیها то что въ немъ: بافغان دنیا وما فیهاسیغه онъ не смотрѣлъ на міръ и на все что въ немъ (отказался отъ всего мірскаго), مالاکلام то что выше словъ, выше описанія, невыразимый.

а. ماء *ма'*, вода, ماء مبارك, ماء مقدس святая вода, مائی водяной, голубаго цвѣта (простон. ماوی *мави*), مائی کتابی голубая книга (дипломат. сношенія греческ. правительства).

а. مآب *меāбъ*, мѣсто куда возвращаются, убѣжище, вмѣстилище, عزت مآب почтеннѣйшій, знаменитый.

а. مات *матъ*, смерть (въ шахматн. игрѣ), مات ایتمك привести въ отчаяніе, сдѣлать *матъ* (въ игрѣ), *кир.* مات ایتوو переспорить, пересилить, срѣзать, مات قالمق оцѣпенѣть, остолбенѣть.

алт. مات *матъ*, честный, степенный.

кир. ماتا *мата* (*вм. а* متاع) красный товаръ, бумажн. или льняныя матеріи.

каз. ماتچه *матче*, ма́тица.

уйг. ماتشیت *матшитъ*, беззвѣздное мѣсто на небѣ.

а. ماتقدّم *мā-текаддѣмъ*, то что предшествовало, то что было сказано или совершено, ماتقدمدن издревле, درماتقدم на первомъ мѣстѣ, прежде всего.

а. ماتم *матэ́мъ*, плачъ, рыданіе; трауръ, ماتملو, ماتمدار носящій трауръ, لباس ماتم, ماتم طونی траурное платье, ماتم ایلمك оплакивать мертваго, ماتم قومق надѣть трауръ.

каз. ماتور (*ѣ*) *матуръ* (вѣроятно *вм.* باتور) красивый, видный, красавецъ, ماتورلانمق красота, ماتورلانمق украшаться, убираться чѣмъ.

тур. ماتیه *матіэ*, фистула (*а. п.* ناسور).

п. ماچ *мачъ*, поцѣлуй (*гл.* ماچیدن; *дж.* موچك).

а. ماجرا, ماجری *ма-джерā мн.* ماجریات, случившееся, случай, происшествіе.

дж. ماجه *мачэ*, самка животныхъ, ماچه خر ослица (= اما ایشاك): اوشال خاتونکه نامحرم نظردن, اکرشمس قمردن ماچه خردر (تبات العارفین — 38; — въ *пер.* ماچ значитъ: сука—سك ماده *ферг.* въ *уйг.* ماچیان самка птицъ).

каз. ماچی *мачи*, котъ.

а. ماخذ *мэ'хазъ*, *ед.* ماخذ *ма'хізъ*, мѣсто откуда что берется или происходитъ, источникъ, начало, ماخوذ взятое, происшедшее; заимствованіе, сокращеніе, выписка.

алт. ماداقتاپ ایت *мадакта*: ماداقتا говорить изящно, стройно.

п. مادر *мадэ́ръ*, мать, مادرزاد врожденный, природный, اقبال مادرزاد счастіе сопровождающее кого либо съ

самаго рожденія, مادربخطا сынъ прелюбодѣйницы, مادر جلب — *джелебъ*, сынъ развратницы (روسبی انالی).

п. ماده *мāдэ*, самка, مادهٔ شیر львица, مادهٔ گاو корова.

а. مادّه *маддэ*, *мн.* موادّ 1) матерія, вещество, сущность, предметъ (противуп. صورت или هیئت форма). 2) пунктъ, статья договора, مادهٔ اتشزن или اتش جیقاریجی ماده вещество легко воспламеняющееся, фосфоръ, ماده معدنیه минералъ, شکایت مادهسی предметъ или пунктъ жалобы, مواد سایره прочіе предметы, صاحك ماده‌لری статьи мира, مادی *мадди*, *ж. р.* مادیه, матеріальный, علت مادیه матеріальная причина.

п. مادیان *мадіанъ*, кобыла.

а. ماءذون *ма'зунъ*, получившій позволеніе или увольненіе; позволенный, уволенный; невольникъ, получившій позволеніе владѣльца на торгъ (*юридич.*).

п. مار *мāръ*, змѣя, *мет.* кудри, مارخور змѣѣдъ — порода дикихъ козъ въ Кабулистанѣ (capra megaceros), مارماهی угорь.

ног. مار *маръ* (*вм.* نار) 1) гранатъ. 2) *тоб.* крѣпкій, плотный.

тур. مارانقوز *маранкозъ* (*съ итальян.*) плотникъ.

тур. مارت *мартъ*, مارتس мартъ мѣсяцъ.

тур. مارتلوس *мартолосъ* (*греч.*) жандармы изъ христіанъ, которые служили въ турецк. крѣпостяхъ.

тур. مارتن *мартінъ*, зимородокъ (птица).

тур. مارتی قوشی *марти* — рыболовъ, морская чайка.

каз. مارجا باشی *марджа* — бабка повивальная.

مارداج *мардаджъ*, (испорч. изъ باغداج قورمق=مارداج قورمق), сидѣть поджавши подъ себя ноги (*Вамб.*).

тур. مارده *марда*, излишекъ, запрашиваемый купцомъ за продаваемую вещь, مارده‌لو вещь купленная дороже ея стоймости, вслѣдствіе настаиванія купца (*Біанки*).

конд. مارش *марышъ*, побиться объ закладъ.

кир. مارقا *марка*, ягненокъ пѣсколько подросшій и жирный (во внутренней ордѣ *марка* называются недоноски животныхъ: مارقا بوزاو, مارقا قوزی ягненокъ, теленокъ недоношенный, مارقا طوعان говорится также о лунѣ, показавшейся раньше ожидаемаго времени).

тур. مارول *марулъ*, латукъ (*раст.*), مارول احی цикорій, باشلو مارول или طوب مارول, *п.* کاهو, кочанный латукъ.

مارياق *маримакъ*, мычать (у *Вамб.*).

тур. ماریول *маріолъ* (*итальян.*) плутъ, негодяй, ماریوللق плутовство.

тур. ماریه *маріа*, овца (= قیون).

тур. مازغال *мазгалъ*, бойница, отверстіе, брешъ (въ бастіонахъ и пр.).

п. مازو, مازی *мазу*, чернильн. орѣшки (*а.* عفص), مازو اعاجی каменный дубъ.

алт. مازاق=باشاق, باشاق колосъ.

кир. ماسا *маса* (изъ *п.* پشه) комаръ, ماسا خانه пологъ отъ комаровъ.

кир. ماساق *масакъ* (= باشاق) копье-цо, наконечникъ стрѣлы.

п. ماست *мастъ*, кислое молоко.

кир. ماستك زبی *мастек-жибі*, плохой конь, ѳдрань.

алт. ماسقه *маска* 1) молотокъ. 2)= частицѣ مسکه

тур. ماسه *маса* (съ *итальян.*) столъ обѣденный.

дж. ماش *машъ*, родъ крупъ (у *Вамб*).

п. дж. ماشاب *машабъ*, ماشاو, верхній шерстяной плащъ дервишей и бѣдныхъ людей (عبا).

باشاوان=ماشاوان, باشاق=ماشاق колчанъ.

а. ماشط *машытъ*, *ж. р.* ماشطه, уборщикъ волосъ, уборщица (разчесывающая волосы и наряжающая).

дж. ماشل *машмілъ*, такъ называютъ персіянъ, у которыхъ часть шапочки на головѣ виднѣется изъ подъ тюрбана: شول عجمه درلركه تقيه‌سى دلبندينك اشغه جانبندن كوريه (*дж. сл.*); прозвище *наджиковъ* въ Бухарѣ (*Вамб.*).

п. ماشه *маша*, щипцы, съемы, دمور ماشه, *кир.* ماسا تمير желѣзн. щипцы (которыми достаютъ жаръ), *каз.* ماشا وطنوسى лотокъ для щипцовъ.

кир. ماصيل *масылъ*, тягостный, не очень способный къ службѣ и неудобный къ увольненію, بويزكا ماصيل بولدى دير.

тоб. مازالى *мазали*, дородный, рослый.

а. ماضى *мазы*, *ж. р.* ماضيه, прошедшій, فعل ماضى *глаг.* въ прошедш. времени (*грам.*).

каз. кир ماطامق (ت) *матамакъ*, связать ноги, путать, перемѣшать, въ *кир.* привязать двухъ лошадей одну къ другой длинною веревкою не прикрѣпляя ее къ землѣ, ماطاو *матау*, 40 кобылицъ получаемыхъ родителями, по условію, въ калымъ для дочери, сверхъ установленныхъ 20 (*см.* يكرمى), مطاونك نى что берешь въ *матау?* قرق بابطال ماطاب الامن 40 кобылицъ беру (употребляется въ такомъ значеніи киргизами внутренней орды).

авт. ماعالقاب *маалкатъ*, превозносить, величать, ماعالقا دين величаться, чваниться.

п. ماغ *магъ* 1) родъ голубя, у котораго голова, хвостъ и концы крыльевъ одного цвѣта, если чернаго цвѣта, то— называется سياه ماغ, бѣлаго— سفيد ماغ, зеленаго — سبز ماغ, краснаго — سرخ ماغ 2) родъ утки чернаго цвѣта, называемый по *тур.* قشقالداغ (*Бурх.*).

ماغارم=مكارج

тур. ماعون *магунъ*, красное дерево (mahoni)

а. مافات *ма-фатъ*, то что было потеряно (случай, время и пр.), تلافئ مافات اتمك возвратить, возстановить потерянное, قريبا تلافى مافات اولنه كلدكندن такъ какъ почти все потерянное было возвращено (говорится о владѣніяхъ).

ماق=مق

алт. ماقا *мака*, одни только (безъ примѣси другихъ предметовъ), одинъ, единственный, ماقا قادينلار однѣ только женщины, ماقا صوقارى تۇق يولبوس одними сухарями не насытишься.

алт. ماقاجى *макачы*, *мукачы*, разбойникъ.

дж. ماقار *макаръ*, юноша (جوان *к. сл.*).

дж. тат. ماقتامق (د) *мактамакъ*, хвалить, восхвалять, славить (*монг.* *мактаху*), *алт. кир* ماق хвала, слава, ادى ماغى حقتى онъ прославился, ماقتولو, ماقالو, славный, именитый, *тат.* ماقتاو похвала, ماقتانمق хвалиться, хвастаться, ماقتانو похвальба, самохваль-

ство, ماقتانجاق хвастливый, самохвалъ, тщеславный, ماقتانجاقلامق тщеславиться, ماقتاعلامق выхвалять, ماقتانا المسه не б. въ состояніи хвалиться.

тур. ماقدونيا Македонія, соб. имя провинціи въ европ Турціи, называемой также ولايتي ولييه

каз. ماقسيم *максимъ*, ماقصيما *максима*, *максума*, брага безъ хмѣля.

кир. ماقطه *макта*, хлопчат. бумага (= باختە).

уйг. ماكچى *макчи*, старшая сестра, *кака-макчи*, сестра отца.

тур. ماكدون *македонъ* 1) Македонія. 2) Никомедія

а. ماءكول *мэ'кулъ*, *мн.* ماكولات, пища, жизнен. припасы, ماكولاتن كورمك снабдить кого провизіей, ماكولات ومشروبات пища и питье.

п. тур. ماكومشتوت *ма-кӱмӣи-тутъ* (*вм.* ماه كومش توت) *тутъ* бѣлый какъ серебро (у *Вамб.*).

п. ماكى *маки*, مكيان *макіанъ*, курица.

дж. тоб. مانك *майн* 1) наступающій, идущій, *тоб.* مانكدامق добраться до чего, مانكداشمق добиваться чего, доходить, مانك بولوب كيلامن добиваюсь до чего. 2) *алт.* مانك скокъ, галопъ, *гл. майта*, бѣжать во весь опоръ, скакать, бѣжать вообще (о животн.), *мейде*, спѣшить, مانكدابه *мейдебэ*, не спѣши, باتا مانكدادى поспѣшилъ, отшатнулся назадъ, مانكدات *майдатъ* *пон.* погонять, пустить бѣжать (лошадь), ماندای بيررمبه *мандай-бергрімбэ*, убѣгу-ли, удеру-ли я? *дж.* مانكمق ступать, ходить, отправиться, مانكيش медленная и граціозная походка красавицъ, состоящая въ переваливаніи съ боку на бокъ: ايله محبوبلرك نازوشيوه اعسته صالندوعنه درلركه مجنون وليليده كلور بت بير بير مانكيش دايوزلطاوت, يوق يوق كه ساحبى جهانغه افت (*дж. сл.*), قويدى اون مانكيش مانكدى встала (Евва) и сдѣлала десять шаговъ (قصص стр. 21; тамъ же на стр. 22 тоже выраженіе другими словами (اون قدم اوردى), *кашг.* مانكتورمق убирайтесь-же! или مانكدورمق *пон.* толкнуть впередъ, заставить идти или бросаться (= صالندرمق).

алт. مانك *майн* 1) окрестность, تومانكيندا около горы. 2) *майн*, въ выраженіи: مانك النبا—*алынба*, не спѣши.

кир. مانك *манїъ* 1) баранъ на 5-мъ году. 2) годъ (*к. сл.* سال).

алт. مانكدق *майдыкъ*, вышитая одежда, канфа.

дж. тат. مانكرامق *мангрямакъ*, ماغرامق, مانغرامق, блеять (*тур.* ملهمك), мычать (= مونكرامق), مانغرا блеяніе (*к. сл.* فرياد كوسغند), مانكرا мычаніе (*к. сл.* فرياد كاى).

каз. кир. مانكقا *майнка* 1) сопли, مانكقاساب сопливая болѣзнь (у лошади). 2) مانكه гнусливый, مانكقالانمق, *кир. мыйкылда*, гнусить, *кумык.* مانكغا حريك гнилой носъ, сопатый (бранное выраженіе кумыкскихъ женщинъ.

дж. тат. مانكلا *мангла*, مانكلاى, *кир. алт.* مانكداى (сродно съ *монг.*), лобъ, чело; авангардъ арміи, مانكلاى черепъ, مانكلاى قارالبغى пасмурность чела, *мет.* бѣдствіе, бѣда, позоръ: ساوليقيم بابليقيم خسته ليقيم مانكلاى قارالیقيم здоровье — богатство, болѣзнь — бѣдствіе (*узбек. пословица*), هامانكلاى قارا о стыдъ и позоръ! *кир.*

مانكدايشا верхняя перекладина у дверей кибитки (противуположно порогу).

уйг. مانكلونك *манглунгъ* (съ *китайск.*) шелковая матерія съ вытканными драконами (для офиціальныхъ парадныхъ халатовъ).

مانكيش, مانكمق *см.* مانك

уйг. مانكى *манігі*, изъявленіе радости.

а. مأل *мэ'алъ* 1) возвращеніе, вступленіе, приходъ, мѣсто куда возвращаются. 2) смыслъ, значеніе, исходъ, مأل مقال смыслъ рѣчи, краткое содержаніе, مألسز, بى مأل безсмысленный, пустой.

а. مال *малъ*, *мн.* اموال 1) имущество, богатство, товаръ, деньги, مالسز богатый, مالدارلق обладаніе богатствомъ, مال امان контрибуція взыскиваемая во время войны съ непріятеля, *тур.* مال مبرى или بكلك مال имущество казенное, государственное, مال زنده имущество состоящее въ табунѣ, بابا مالى наслѣдство, имѣніе родовое, вотчина, مال دنيوى богатство земное, مال اخروى богатство будущаго міра, вознагражденіе въ будущей жизни, مالى, *ж. р.* ماليه, принадлежащій казнѣ; финансовый, مجلس ماليه совѣтъ контроля (въ Констант.), ماليه قلمى одно изъ главныхъ бюро контролера, ماليه ناظرى, وكيلى министръ финансовъ, امور ماليه финансовъ дѣла, ماليت стоймость, цѣнность, مالنمق обогащаться имуществомъ, товаромъ. 2) *дж. тат.* домашній скотъ, имущество, *кир.* اق مال лошади, въ *алт.* также благопріобрѣтен. имущество, فرامال верблюды, коровы, бараны, قرامال وبلقى скотные табуны, اولوك مال недвижимое имущество (*тур.* مال صامت), *алт.* اولو مال деньги, تريك مال движимое имущество (*тур.* مال ناطق), *алт.* كوك مال (голубой) дикія животныя, تورت تورلوك مال четыре сорта скота, *алт.* مالغير богатый, щедрый, مال ساقلامق кормить скотъ, *кир.* مالدان завести скотъ; присвоить, зажплить чужую вещь, взятую только на время (между сибирск. татарами слово это произносится يال *пал*, и имѣетъ значеніе дикихъ звѣрей вообще, дичи горной и рыбы: تاغنك يالينى اولتوردوق صونك يالينى *ултурдук* мы били дичь горную и рыбу водную — *Радл.* 264, 266).

مالا *мала*, катокъ, которымъ уравниваютъ или закрываютъ борозды, *гл.* مالالامق покрыть землею борозды (*Вамб.*).

каз. مالاخاى *малахай*, шапка съ ушками.

п. مالامال *маламалъ*, совершенно полный, туго набитый.

тат. مالاى *малай*, работникъ, мальчикъ (слуга).

каз. кир. مالتيمق *малтымакъ*, مالتقمق вязнуть въ грязи, въ снѣгу.

مالته (*ѣ*) Мальта (островъ).

тур. مالخوليا, ماليخوليا *малихулія*, ماخوليا (*греч.*), меланхолія.

а. مالك *малікъ* 1) владѣтель, господинъ, хозяинъ. 2) имя ангела ада, распредѣляющаго наказанія. 3) соб. имя основателя одной изъ 4-хъ главнѣйшихъ сектъ мусульманъ, котораго послѣдователи называются *маліки*; مالك اولمق владѣть, مالك دكل онъ не владѣетъ, *ад.* من هيچ برزاده مالك دكلم я ничѣмъ не владѣю, مالكانه а) какъ владѣтель,

по барски, b) владѣніе, имѣніе дарственное или отданное на долгій срокъ, а по d'Osson'y — аренда пожизненная, — противуположно مقاطعه арендѣ временной.

кир. مالق *см* مانق

а. مألوف *мэ'лувъ*, *ж. р.* مألوفه, связанный узами дружбы, привычный, обычный.

кир. مامبت *мамбэтъ* = *а.* محمّد, جالمامبت = يال محمد

дж. тат. مامق *мамукъ*, ماميق, ماموغ хлопчат. бумага; пухъ, قازماموغی гусиный пухъ

кир. مامور *мамыръ*, ماموراڭ лошадь съ больными ногами, مامورقوس птица, отъ жира и отъ неукрѣпившихся еще новыхъ перьевъ осенью, неспособная летать, — отсюда и время это называется ماموراڭی; *гл.* مامورلامق охромѣть, б. неспособнымъ летать (*Ильм.*).

а. مأمور *мэ'муръ*, приказанный, повелѣваемый, подчиненный; опредѣленный, тотъ кому приказывается, предписывается, должностное правительственное лицо, комиссіонеръ, المامور معذور подчиненный неповиненъ въ данныхъ ему приказаніяхъ, مامور приказъ, приказаніе, حسب المامور согласно приказанію, مامورييت должность, обязанность, назначеніе отъ правительства, командировка.

а. مأمول *мэ'мулъ*, ожидаемое, то на что надѣятся, надежда, مأمولدر надежда есть, надѣюсь, مامول اتمك ожидать, надѣяться.

каз. кир. مامه *мама*, бабушка (общее съ *перс.*); въ *кир.* также *мама*, мать; *алт.* грудь (дѣтское слово).

алт مان *манъ*. городьба (сдѣланная чрезъ дорогу, гдѣ ходятъ дикія козы; для тропинки оставляется незагороженное мѣсто, гдѣ ставится лукъ съ стрѣлой), ما родить.

кир. ماناب *манабъ*, благородный, благородство; миѳологическое имя одного старшины древнихъ киргизовъ (*Вамб.*).

مانتوی *мантуй*, названіе кушанья изъ тѣста съ говядиной (въ китайской Татаріи).

инд. ماناريش *манаришъ*, названіе четырехъ трибъ индійскихъ, составляющихъ 100,000 челов.; они промышляютъ перевозкою разныхъ товаровъ: a) перевозчики хлѣба, которыхъ отличительный признакъ — на спинѣ красное пятно величиною съ франц. экю, на носу — черта и наклеенныя хлѣбныя зерна; b) перевозчики риса — съ желтымъ знакомъ и сѣменами риса; c) — огородн. овощей — съ сѣрымъ знакомъ и сѣменами проса; d) — соли — носятъ въ мѣшкѣ, висящемъ на шеѣ, отъ 8—10 фунт. соли. Знаки имъ дѣлаются жрецами.

уйг. مانان *манан*, туманъ (въ *монг.* испареніе).

тур. مانجه *манджа* (*итальян.*) пища, ѣда, трапеза, مانجه‌يمك кушать.

тур. ماندا, ماندره *мандэ*, буйволъ (صوصغری).

каз. ماندانه *мандаша*, гуща.

тур. مندال, ماندال *мандалъ*, деревянная рогатка у окошекъ, задвижка, защелка у дверей (иначе جاتلق), ماندالمق запереть двери задвижкой.

тур. ماندره *мандра* (*итальян.*) овчарня; стадо овецъ, ماندره حيواناتی стадо мелкаго скота.

п. ماندن *мандэнъ* 1) оставаться, жить, отстать (отъ усталости). 2) походить; مانده оставшійся, عمل مانده отставленный отъ дѣлъ, занятій, службы, отставной, военный инвалидъ, مانى تذكره‌سى отпускной видъ военныхъ (которымъ позволяется не слѣдовать за дѣйствующей арміей), ماندەجى морской гарнизонъ.

тат. مانط *мантъ*, пчельникъ (у приволжск. татаръ селенія Тарханъ; у другихъ татаръ это слово неизвѣстно).

тур. مانطه *манта*, бѣлая фіалка *(Біанки)*.

тур. مانطى *манти* (древнее), пирогъ (у *Біанки*).

а. مانع *мани'*, *мн.* موانع, препятствующій, препятствіе, مانع اولمق препятствовать, противиться, كيمسه مانع اولز никто не препятствуетъ, вы вольны.

алт. مانغس *манғысъ*, صارى مانغس саранча.

каз. مانمق *манмакъ*, مالجيمق, مانجومق *кир.* مالمق (= *тур.* بانمق) обмокнуть, окунуть, погрузить въ жидкость, مانغلامق помакивать, *кир.* قزل قانغه مالامن окуну (саблю) въ красную кровь (اير طارغن).

тур. مانى *мани* (*вм. а.* معنى) пѣснь, поэзія, مانى جاغرمق пѣть пѣснь (Redhouse).

п. مانى *мани*, соб. имя знаменитаго живописца, основателя секты манихейской (онъ жилъ въ III стол. въ царствованіе персид. царя Шахпура. Выдавая себя за параклита, обѣщаннаго Спасителемъ, онъ проповѣдывалъ ученіе — смѣсь религіи зороастровой и христіанской. Рисунки Мани, извѣстные у персіянъ подъ названіемъ ارژنك *эржэнгъ*, представлявшіе предметы изъ магіи и астрологіи, также какъ и расписанное китайское зданіе, восхваляются поэтами какъ образцы красоты и искусства. Жизнь свою Мани кончилъ тѣмъ, что въ царствованіе Бахрама, сына Хормуза, съ него съ живаго содрали кожу.

дж. مانيار *манаяръ*, плачъ, рыданіе (كله مندى *к. сл.*), *гл.* منيارمق плакать, рыдать (كله مندى كردن *к. сл. гл.* этотъ напечатанъ: منيارمق и можетъ быть это слово индійское).

а. مأوا *ма'ва*, *вм.* مأوى, жилище, жительство.

а. ماورا *ма-вэра*, ماورا النهر *см.* ورا

тур. ماوصه *мавуса*, перевозное судно *(Біанки)*.

кир. ماوقمق *маукмакъ*, гоняться (о кошкахъ).

тоб. ماول *маулъ*, шестъ, пересовъ.

тур. ماولمق *мавламакъ*, мяукать.

тур. ماونه *мавуна*, большая барка, родъ плашкота, паромъ, ماونه ايله كچرمك перейти на паромѣ.

тур. ماوى *мави*, *вм. а.* مائى, голубой (небесн. цвѣта), سودماويسى свѣтло-голубой.

п. ماه *мах*, мѣсяцъ, луна, *мет.* лице (круглое, красивое), ماهتاب лунный свѣтъ, ماه رومى солнечн. мѣсяцъ. ماهه на мѣсяцъ, мѣсячный, ماهه سه на три мѣсяца, трехмѣсячный, ماهه سه دار соблюдающіе постъ въ продолженіи трехъ мѣсяцевъ: Реджеба, Шаабана и Рамазана, вмѣсто одного послѣдняго.

а. ماهوز, ماهيز, مهوز *махмузъ* (*испорч.* изъ مهمز *міхмазъ*) шпоры, въ *тур.* также шпоры у собакъ, клы у

пѣтуха, ماهوزلمق дать шпоры, пришпорить.

каз. ماهوت *махутъ*, *ад.* ماهود, *кир.* ماوت, сукно средняго сорта (مانات тонкое англ. и другія сукна).

п. ماهی *махи*, рыба, ماهیدان садокъ.

а. ماهیت *махійетъ*, качество, состояніе предмета, его цѣнность.

тат. ماى *май*, жиръ, масло, اغاج ماى деревянное масло, اطلان ماى чухонское масло, ايسلى ماى духи, توص ماى, *кир.* قارامای деготь, زيتون مايى оливковое масло,—ساری желтое, свѣжее, чистое масло (въ отличіе отъ *айранлу-май*—съ сывороткой),—صغر коровье масло, طونكمايى (застылое масло) сало,—كندير конопл. масло, *тоб.* كويراك مايلى сдобный, *кир.* مايلق полотенце, которымъ вытираютъ руки послѣ ѣды (родъ салфетки, которая бываетъ всегда очень грязная, по тому предразсудку, что ея мытье имѣло бы дурное вліяніе на удой и плодородіе скота); مايلامق, *кир.* ماي, маслить, умаслить, *мет.* обласкать, говорить нѣжно, вѣжливо, مايلانمق *воз. кир.* ماى الوو взять въ наемъ лошадь на время, ماى صاتوو или ماين بيروو отдать въ наемъ на время (противуположно: باس صاتوو, الوو совсѣмъ продать или купить), ماى منوو взять у кого лошадь на время, для ѣзды, *кир.* قولنك مايلى بولسا باشينكغه سورت если рука твоя въ маслѣ, то оботри ее о свою голову (*послов.* т. е. если ты щедрый человѣкъ, то выкажи это наружными, видимыми дѣйствіями), جيمسكده ماى ياقسى بيرمسه دە лучше чтобъ было масло, если даже и не поѣшь его, богачъ лучше бѣдняка, если даже и недастъ ничего (*послов.*).

каз. مايب *мейбъ* (*вм. а.* معيوب), калѣка, имѣющій тѣлесный недостатокъ, кривобокій.

а. مأية *мі'этъ*, مأيه, *мн.* ميّات, ميّون сто, ماتين двѣ сотни.

кир. مايتالمان *майталманъ* 1) самый красивый (челов. лошадь). 2) *кир. внутр. орды* مايطالمان حققور ахъ какъ жалко! ахъ чортъ возьми!

а. ماير *маиръ*, *мн.* ميار *мэйяръ*, مياره перевозящій зернов. хлѣбъ и съѣстные припасы. товары, съ одного мѣста на другое, *тур.* ماير пошлина съ товаровъ, на заставахъ, установленная съ 1830 г. въ Конст-нополѣ.

кир. مايرام *майрамъ* (=بيرام) праздникъ.

каз. مايرامق *майрамакъ*, коситься, кривиться, вывихнуться, *дж.* مايروق косой, кривой, косолапый, кривоногій (*к. сл.* لاغر و ازياى معيوب худой, калѣка ногами), مايرلق гнуться, ослабнуть, б. слабымъ; б. раненымъ, имѣть тѣлесный недостатокъ (у *Вамб.*); *алт. мыйрыкъ* или *мойрыкъ*, кривой, горбатый, извитый, скорчившійся (=بوكرامك بوكمك), *мыйрында*, извиваться (змѣя),—отсюда *мыйыкъ*, усы.

тур. مايس *маисъ*, май мѣсяцъ.

тур. مايسترە *маистра* (съ *итальян.*) парусъ бизань-мачты, مايسترە ديركى бизань-мачта, مايسترە سرنى большой рей (*морск.*).

каз. مايشمق *маишмакъ*, قايشمق, гнуться, перегибаться, مايشاق, مايشقاق гибкій, مايشورمق изгибать, перегибать.

а. مايع *маи'*, жидкій, текучій, جسم مايع жидкое тѣло.

и. مايل *маилъ, мн.* ميل *муйіелъ*, مالة, *ж. р.* مايلة, склонный, клонящійся къ чему, очарованный, مايل اولمق склоняться къ чему, б. расположеннымъ, очарованнымъ, желать, любить.

ад. مايماق *маймакъ*, названіе: болванъ, дуракъ (сравнительно).

афг. مايمنه *маймена*, ягоды кустарника, сладкаго и пріятнаго вкуса, похожія на ежевику (Кабулистанъ—380).

مايمون=ميمون

тур. ماينه *маина* (*итальян.*) долой! прочь! ماينه اتمك опустить, снять (парусъ, мачту).

тур. مايور *маіоръ* (съ *венгер.*) ферма, загородн. домъ съ угодьями.

тур. مايورقه *маіорка*, островъ Маіорка.

а. مأيوس *ма'юсъ*, отчаянный, обманутый въ надеждахъ.

дж. مايوق *маюкъ* 1) тонкая плёнка на цвѣтахъ нѣкоторыхъ плодовъ. 2) шелуха, скорлупа: بعضى ميوه‌نك شكوفه سنك اوزرنده خفيفجه يرده اولور اكا درلر وقبوق معناسنه دخى كلوركه غرايب الصغرده كلور بيت لبلارينكنى كيم اوجوق توتميش همول عيات بيله, اغزينك انداق پسته درو كيم توشماميش اندين مايوق Въ нѣкоторыхъ спискахъ вмѣсто перваго полустишія втораго стиха, встрѣчается: اغزينك انداق غنچه دوركيم, тогда слово مايوق здѣсь означаетъ плёнка бутона цвѣтка (*дж. сл.*).

дж. кир. مايه *маіа*, مايا *мэіэ*, верблюдица изъ породы *неръ* (ماده شتر *к. сл.*), *кир.* مايه جيل быстрая верблюдица, مايه جون сукно изъ верблюжьей шерсти, кафтанъ изъ такого сукна.

а. مايه *маіэ* 1) закваска, дрожжи. 2) начало, корень. 3) капиталъ, پنير مايه‌سى молочникъ, сычужокъ, خميره مايه فومق положить дрожжи въ тѣсто, مايه‌لو заквашенный, مايه‌سز прѣсный; безъ капитала, سرمايه, اصل مايه первоначальный, основной капиталъ, фондъ, اصل مايه‌لردن حدا اتمك лишить основныхъ капиталовъ, دومايه *мет.* низкій, подлый (*а.* رزل), *гл. тур.* مايه‌لمك заквасить, مايه‌لنمك бродить, киснуть.

тур. مايه‌سيل *маіэ-силъ* (=*а.* بواسر) геморой.

а. مباح *мубах*, *мн.* مباحات, все что незапрещено и непорицаемо, дозволенное закономъ.

п. مباد *мэбāдъ*, مبادا (не будь!), да не будетъ! чтобъ не было! не равно, въ *каз.* вдругъ, нечаянно.

а. مبادرت *мубадэр'этъ*, поспѣшность, къ исполненію чего; приступленіе къ чему, начинаніе, مبادرت اتمك или مبادر اولمق поспѣшить, *мубеддэръ*, поспѣшный.

а. مبادله *мубадэлэ*, взаимный размѣнъ, промѣнъ, اتمك — размѣнять, تصديقنامه‌لرك مبادله‌سند نصكره по размѣнѣ акта ратификаціи.

а. مبارك *мубар'экъ*, благословенный, священный, счастливый, مباركلمك благословлять, поздравлять, مباركلنمك б. благословляему, поздравляему, بيرامكز مبارك اوله да будутъ благословенъ вашъ праздникъ, т. е. поздравляю васъ съ праздникомъ, что также ايام شريفكز مبارك اوله да будетъ благословенны эти священные дни, *бух.* مبارك بازى *вм. п.* مبارك بادى, обрядъ поздравленія съ благополучіемъ, *тур.* مبارك خسته‌لغى *мет.* зараза (طاعون).

а. مباشر *мубашіръ*, повѣренный, депутатъ, лицо наряженное отъ оттом.

правительства въ провинцію, مباشر اتمك поручить кому что, уполномочить, اولمق — б. наряжену, уполномочену по дѣлу; مباشرت *мубашерэ̀тъ*, веденіе дѣлъ, предпріятіе; довѣренность, مباشرت اولمق взять на себя порученіе, б. уполномочену (съ *дат.*), قيلمق — предпринять что, приступить къ чему.

а. مبالغه *мубалага*, излишекъ, изобиліе, стараніе, рвеніе; увеличиваніе, гипербола, واول باده مبالغه نى حدين اشوردى и въ томъ онъ чрезмѣрно увеличилъ свое рвеніе, مبالغه اتمك, قيلمق преувеличить, расширить, مبالغه‌يه جيقدى онъ преувеличилъ (обстоятельство, предметъ).

а. مباهات *мубахатъ*, споръ о превосходствѣ въ красотѣ, гордость, слава, مباهى тщеславный, горделивый; славный, почтенный.

а. مبايعه *мубаіэ'а*, покупка, покупка въ большихъ размѣрахъ; позволеніе купить и продать, مبايعه и اشتراع назывался также хлѣбъ въ зернѣ, покупавшійся правительствомъ турецкимъ въ разныхъ округахъ, для запаснаго магазина въ столицѣ, مبايعه اتمك покупать (хлѣбъ и пр.), مبايعه‌جى чиновникъ объѣзжавшій округи для покупки хлѣба на счетъ правительства; эти прибыльныя комисіи поручались, обыкновенно, *капыджи-башіямъ*. Такъ же назывались агенты, закупатели старой и иностранной монеты по вѣсу, для монетнаго двора, и спускавшіе ее по номинальной цѣнѣ. Нынѣ مبايعه‌جى называется частный комисіонеръ или маклеръ, имѣющій магазинъ и покупающій драгоцѣнности для перепродажи; سمسار такой же маклеръ несодержащій магазина, а دلال *дэллалъ* базарный маклеръ, который публично продаетъ незначительныя вещи, объявляя имъ цѣну.

а. مبتدا *мубтеда*, начало, именит. падежъ (*грам. терминъ*), подлежащее مبتدا وخبر подлежащее и сказуемое, مبتدى начинатель.

а. مبتلا *мубтела*, испытавшій несчастіе, подвергшійся бѣдствію, впавшій во что; огорченный, مبتلا اولمق впасть въ несчастіе, подвергнуться, предаться чему, هواى نفسه مبتلا اولمق предаться страстямъ.

а. مبدأ *мебдэ'*, مبدأ (отъ بدأ) начало, происхожденіе.

а. مبدع *мебда'*, *мн.* مبدعات, мѣсто и время изобрѣтенія, нововведеніе, изобрѣтеніе, مبدع *мубди'*, مبتدع *мубтеди*, нововводитель, реформаторъ, مبتدع *мубтеда*, нововведеніе, реформа.

а. مبدل *мубеддэлъ*, перемѣненный, замѣненный, عداوتلرى دوستلغه مبدل اولوب вражда ихъ замѣнилась дружбою.

а. مبرور *мебруръ*, *ж. р.* مبروره добрый, благочестивый, خدمات مبروره вѣрное служеніе, хорошія услуги.

а. مبرهن *муберхенъ*, доказанный, подкрѣпленный убѣдительными доказательствами.

а. مبسوط *мэбсутъ*, распростертый, пространный; веселый, مبسوطرق пространнѣе, مبسوط قيلمق раскинуть, распространить.

а. مبلغ *мэблагъ*, *мн.* مبالغ *мэбалігъ*, количество, сумма налич. денегъ, итогъ.

а. مبنى *мэбни*, *ж. р.* مبنية. основанный, построенный; неизмѣняемый, несклоняемое слово (*грам.*), *мэбна*,

основаніе, фундаментъ, начало; зданіе, фабрика, *мубэнни*, строющій, заставляющій строить.

а. مبهوت *мэбхутъ*, приведенный въ молчаніе, изумленный.

а. مبين *мубинъ*, ясно разбирающій, очевидный, несомнѣнный, دين مبين религія очевидная, ясная, единственно вѣрная (по взгляду мусульманъ).

а متابع *мутаби'*, слѣдующій за кѣмъ, послѣдователь, сектантъ; подвластный, повинующійся, متابعت *мутабеатъ*, слѣдованіе за кѣмъ, повиновеніе, подчиненіе, متابع اولمق, متابعت ايمك повиноваться, подчиняться, متابعلندرمك подчинить, привести въ повиновеніе.

а. متاع *мэта'*, *мн.* امتعه, домашнія вещи, мебель и прочее имущество; товаръ, متاع ومال товаръ всякаго рода.

дж. متاك *мітекъ*, опредѣленная мѣра ржи или жидкости (كيل مقدر *к. сл.*).

а. متأمّل *мутэммілъ*, думающій, размышляющій, разсчитывающій.

а. متانت *мэтанэтъ*, твердость, непреклонность, اتمك—утвердиться, стоять твердо, متانتله съ упорствомъ, упорно.

а. متباعد *мутэба'ідъ*, удаленный, далекій, удалившійся.

а. متبرّك *мутеберрікъ*, *ж. р.* متبركه, благословенный, святой, священный, امكان متبركه священныя мѣста.

а, متبسّم *мутебессімъ*, улыбающійся.

а. متجانب *мутэджанібъ*, уклоняющійся, избѣгающій.

а متجاوز *мутэджавізъ*, превосходящій (число), переступающій границы.

а. متجبر *мутеджеббіръ*, притѣсняющій, насильствующій.

а. متحابّ *мутэхаббъ*, *ж. р.* متحابه, находящійся во взаимной дружбѣ, дружественный, دول متحابه سفراسی послы дружественныхъ державъ.

а. متحتّم *мутехеттімъ*, необходимый, абсолютно нужный.

а. متحيّر *мутэхайіръ*, удивленный, изумленный, قالمق — *б.* изумленнымъ, имѣть видъ удивленнаго человѣка.

а. متحيّز *мутэхайізъ*, *мн. п.* متحيزان, собранный, заключенный, включенный, заключающій, содержащій въ себѣ.

а. متخلّص *мутахаллісъ*, сохраненный, избавленный; чистый, безъ примѣси; прозванный; членъ, сотоварищъ (по чину, званію, должности).

а. متداول *мутэдавілъ*, *мн.* متداولات, переходящій изъ рукъ въ руки, употребительный.

а. مترجم *мутерджімъ*, переводчикъ, драгоманъ посольства, مترجم اول первый драгоманъ посольства, *мутерджемъ*, переведенный съ одного языка на другой.

п. مترس *мэ-тэрсъ* 1) не бойся (отъ *гл.* ترسيدن бояться). 2) запоръ у дверей. 3) толстая палка, которая кладется на башенки крѣпостныхъ стѣнъ и бросается на осаждающихъ. 4) чучело въ садахъ для отогнанія птицъ, что также تندس, تندیسه и ترسه

тур. متريس *метерісъ*, окопъ, траншея, бастіонъ, баррикада (съ *а.* مترسة *мітресетъ*, *мн.* متاريس, валъ, ретраншментъ), متريس قازمق копать окопы, об-

вести траншеей, متريسه كيرمك войти въ траншею и защищать ее.

а. متروك *мэтрукъ*, оставленный, устраненный, брошенный (привычка какая нибудь), متروكات вещи брошенныя, оставленныя по уходѣ откуда нибудь, имущество оставленное по смерти, متروكات دفترى инвентарій, опись наслѣдственнаго имущества.

а. متزلزل *мутезелзель*, дрожащій, сотрясаемый, كار خانهٔ سلطنتى متزلزل بولدى зданіе (фабрика) государства потряслось.

дж. متزمك *метізмекъ*, б. скорымъ, проворнымъ (زودشدن *к. сл.*).

а. متساوى *мутэсāви*, равный, равносильный, равные между собою.

а. متسلّم *мутесѣллімъ*, намѣстникъ губернатора, градоначальникъ.

а. متسلى *мутесэлли*, утѣшенный, получающій утѣшеніе.

а. متشكّر *мутешеккіръ*, благодарный, признательный.

а. متصاعد *мутэсāидъ*, возвышающійся, восходящій.

а. متصدّى *мутэсадды*, смѣло наступающій, противуборствующій, дерзающій.

а. متصرّف *мутасаррыфъ*, владѣющій, властный, обладатель (нынѣ такъ называютъ гражданскихъ губернаторовъ въ Персіи и Турціи; въ послѣдней они находятся подъ вѣдѣніемъ والى, и званіе и должность ихъ называется متصرفلق), متصرف اولمق владѣть, пользоваться чѣмъ, *мн* متصرفات измѣненія словъ, склоненіе, спряженіе (*грам.*), غير متصرفه слова неизмѣняемыя.

а. متصل *муттасілъ*, смежный, близкій другъ къ другу, близко, متصلا безъ промежутковъ, непрерывно.

а. متصور *мутэсэвверъ*, воображаемый, постигаемый, *мутэсэввіръ*, воображающій, представляющій въ умѣ; то что можно вообразить, возможный, غير متصور دكلور, متصوردر невообразимый, невозможный.

а. متعارف *муте'аріфъ*, знающіе другъ друга, знакомый; обыкновенный, простой.

а. متعاقب *мутэакыбъ*, слѣдующій, идущій по чьимъ либо слѣдамъ.

а. متعدّد *муте'аддідъ* 1) приготовленный, расположенный. 2) многочисленный.

а متعدّى *муте'адди*, переходящій; дѣйствительный глаголъ (*грам.*).

а. متعرّض *муте'аррізъ*, противящійся, препятствующій.

а. متعسّر *муте'эссіръ*, трудный, затруднительный, متعسر المرور трудный для перехода.

а. متعصب *мута'ассібъ*, ревностный, упорный, фанатическій, متعصبلق фанатизмъ.

а. متعفّن *муте'аффінъ*, гнилой, испорченный, нездоровый (климатъ).

а. متعلّق *мутааллыкъ*, зависящій отъ чего, принадлежащій къ чему (съ *дат.*), متعلق اولمق зависѣть, *мн.* متعلقات вещи принадлежащія къ чему, принадлежности, зависимость, люди привязанные къ кому, зависимые, متعلقاتى جوق у него большая семья; у него много сообщниковъ, единомышленниковъ.

а. متعلّم *мутеаллімъ*, учащійся, ученикъ.

а. متعه *мут'а*, пользованіе, наслажденіе, متعه سیغه‌سی временной бракъ, дозволенный магомет. законами на весьма короткій срокъ, даже на одинъ часъ, но съ тѣмъ условіемъ, что разденная женщина получаетъ подарокъ вещами или деньгами, что называется также متعه النكاح (такой бракъ болѣе въ обычаяхъ персіянъ).

а. متعيّن *мутеʼайинъ*, очевидный, ясный, извѣстный, опредѣленный, видный, важный, занимающій первое мѣсто.

а. متغلّب *мутегаллибъ*, имѣющій верхъ надъ кѣмъ, господствующій, побѣждающій, сильнѣйшій.

а. متغيّر *мутегайиръ*, измѣненный, превращенный, اولمق —измѣниться, перемѣниться, смутиться.

а. متفرّق *мутефэррикъ*, отдѣленный, разсѣянный; различный, отдѣльный, *ж. р.* متفرقه *мутефэррика*, такъ назывались въ прежнее время, офицеры, сопровождавшіе султана въ его путешествіяхъ, и исполнявшіе его комисіи.

а. متّفق *муттефикъ*, согласный, союзный, союзникъ, متفق علیه то въ чемъ согласны, متفقه دول союзныя державы, اتمك اولمق اوزره متفق الكلمه اولديلر они согласились въ томъ, чтобы это было сдѣлано.

а. متّقى *муттакы*, благочестивый, богобоязливый.

а. متكا *муттекя*, *мн.* متكات, все то, на что можно облокотиться: диванъ, кушетка, подушка (въ Закавказскомъ краѣ *мутака* называется диванная длинная подушка, набитая шерстью, покрытая цвѣтной бархатной или другой матеріей, съ кистями на концахъ).

а. متكبّر *мутекеббиръ*, гордый, надменный; возвышеннѣйшій (Богъ) متكبرانه гордо, متكبرلك гордость.

а. متكثّر *мутекессиръ*, многочисленный; богатый.

а متكدّر *мутекеддиръ*, смущенный; огорченный.

а. متكرّر *мутекерриръ*, повторенный.

а. متكرّم *мутекеррімъ*, щедрый; почтенный.

а. متكسّر *мутекессиръ*, разбитый, прерванный.

а. متكشّف *мутекешшіфъ*, обнаруженный, очевидный.

а متكفّل *мутекеффіль*, ручающійся за кого, порука, اولمق—б. порукой за кого.

а. متكلّم *мутекеллімъ*, говорящій, говорящее лицо, نفس متكلم первое лицо *ед. ч. глаг.* и *мѣстоим.* (*грам.*), نفس متكلم مع الغير первое лицо *множ. ч.*

а. متكيّف *мутекейифъ*, окачествляемый, обозначенный своимъ качествомъ.

а. متلاطم *мутелятімъ*, взволнованный.

а. متلافى *мутеляфи*, старающійся достигнуть чего или возвратить потерянное.

а. متلاقى *мутелякы*, встрѣчающіеся другъ съ другомъ.

а. متلالى *мутелялы*, блестящій.

а. متلخّص *мутелаххісъ*, извлеченный и представленный вкратцѣ.

а. متلذّذ *мутелеззізъ*, наслаждающійся вкусомъ чего.

a. متلطّف *мутелаттіфъ*, благосклонный.

a. متلقّب *мутэлаккыбъ*, носящій прозваніе, называемый.

a. متلوّث *мутелеввісъ*, запачканный, запятнанный.

a. متلون *мутелеввінъ*, цвѣтной, раскрашенный, пестрый; перемѣнчивый, непостоянный, капризный.

a. متلوّی *мутелевви*, согнутый, скривленный.

a. متمادی *мутемāди*, долгій, продолжительный, متماديا постоянно, безпрерывно.

a. متمارض *мутэмарызъ*, притворяющійся больнымъ.

a. متماشی *мутемāши*, прогуливающійся.

a. متماطر *мутэмāтыръ*, орошаемый по временамъ дождемъ.

a. متمالك *мӣтемалікъ*, владѣтель, собственникъ.

a. متمتّع *мӣтеметтиʼ*, пользующійся чѣмъ.

a. متمثّل *мӣтемессілъ*, употребляющій пословицу или параболу; подражающій кому.

a. متمدّن *мӣтемэддінъ*, *ж. р.* متمدنه поселенный (въ мѣстности, въ городѣ), пользующійся удобствами городской жизни.

a. متمرّد *мӣтемэррідъ*, упорный, упрямый, непокорный.

a. متمسك *мӣтемессікъ*, сохраняющій, удерживающій.

a. متمكّن *мӣтемеккінъ*, живущій, обитающій; самостоятельный, متمكنان ولايت жители страны.

a. متمّم *мутеммэмъ*, дополненный, оконченный, полный, *мутеммімъ*, оканчивающій, дополняющій.

a. متمنّی *мутемэнни*, желающій, просящій чего, *мутемэнна*, то чего желаютъ, то о чемъ просятъ.

a. متموّل *мутемэввілъ*, богатый, разбогатѣвшій.

a. متميّز *мутемэйизъ*, отдѣляющій, различающій, распознающій, *мутемейезъ стр. ж. р.* متميزه отличный, различный, отдѣльный.

a. متن *мэтнъ* 1) спина; крѣпкій, укрѣпленное мѣсто. 2) текстъ сочиненія (противуположно شرح толкованію или коментарію).

a. متناسب *мутенасібъ*, соразмѣрные, пропорціональные мужду собою, اربع متناسبه (четыре пропорціональн. числа) тройное правило, правило пропорціи.

a. متناسل *мутенасілъ*, происходящіе изъ одного и того же рода

a. متناظر *мутэназыръ*, смотрящіе другъ на друга, стоящіе другъ противъ друга.

a. متنافر *мутенафіръ*, избѣгающій чего, боязливый.

a. متنافی *мӣтенафи*, взаимно отталкивающіе, несовмѣстные.

a. متناوب *мутенавібъ*, очередующіеся, соблюдающіе очередь между собою.

a. متناول *мутенавілъ*, ѣдящій или пьющій.

a. متناهی *мутенахи*, оконченный,

ограниченный, опредѣленный, نامتناهى безконечный, безпредѣльный.

а. متنبّه *мутенѣббіх*, предостереженный, сдѣлавшійся болѣе осторожнымъ, внимательнымъ.

а. متنعّم *мутенэ'имъ*, пользующійся довольствомъ.

а. متنفّر *мутенэффіръ*, избѣгающій чего, гнушающійся чѣмъ.

а. متنكّر *мутенэккіръ*, кого узнать нельзя, инкогнито.

а. متنوّع *мутенэвви'*, разлічный, разнообразный.

а. متواتر *мутеватіръ*, слѣдующіе одинъ за другимъ; извѣстный публично, то о чемъ говорятъ вообще.

а. متوارى *мутевари*, скрывающійся, скрытный, тайный.

а. متوازى *мутевази*, параллельный (*син.* موازى, متخاذى), خطوط متوازيه параллельныя линіи.

а. متواضع *мутэвазы'*, покорный, привѣтливый, учтивый.

а. متوافق *мутэвафыкъ*, согласный, согласующійся.

а. متوالى *мутевали*, слѣдующіе другъ за другомъ, послѣдовательные, متواليات вещи слѣдующія одна за другой, متواليه послѣдовательно, одно за другимъ.

а. متوجّه *мутевѣджджіх*, направляющійся, обращающійся къ чему, внимательный, اولمق — обратиться къ чему, б. внимательнымъ, قلمق — отправить.

а. متوسّط *мутевэссітъ*, посредствующій, посредникъ; посредственное (качество).

а. متوسل *мутевэссілъ*, старающійся быть угоднымъ Богу добрыми дѣлами.

а. متوفّى *мутевэффи*, вполнѣ платящій или получающій долгъ; принимающій усопшихъ (Богъ), *мутевэффа*, возвращающій душу Богу, усопшій, покойникъ, متوفا اولدى онъ умеръ.

а. متوقف *мутеваккыфъ*, останавливающійся, ожидающій, зависящій отъ рѣшенія, окончанія, متوقف اولمق замедлиться.

а. متوقّى *мутевакку*, робкій, осторожный.

а. متوكّل *мутевѣккіль*, полагающійся на кого, уповающій, متوكلا على الله уповая на Господа.

а. متولّد *мутевэллідъ*, рожденный, اولمق — родиться, явиться въ свѣтъ.

а. متولّى *мутевэлли* 1) отвращающійся отъ чего. 2) повѣренный, опекунъ, распорядитель доходовъ мечети, школъ и богоугодныхъ заведеній

а. متوهّم *мутевэххімъ*, сомнѣвающійся, подозрѣвающій.

а. متهالك *мутехалікъ*, бросающійся въ опасность, въ гибель.

а. متهم *мюттехімъ*, сомнѣвающійся; *мюттехемъ*, подозрѣваемый, обвиняемый, тотъ кому что либо вмѣняется въ вину.

а متهوّر *мутехѣввіръ*, дерзкій, жестокій.

а. متهيّج *мутехѣйиджъ*, приведенный въ сильное движеніе (пыль вѣтромъ).

а. متهيّى *мутехѣйи*, расположенный, приготовленный.

а. مُتيسّر *мутеіёссіръ*, облегченный, приспособленный къ исполненію.

а. متين *мэтінъ*, сильный, крѣпкій.

а. مثال *місāлъ*, *мн* امثله *мусулъ*, примѣръ, парабола, притча; подобный, مثال اله примѣрами, притчами, دريا مثال подобно морю, عالم مثال міръ подобій, сходныхъ образовъ, т. е. сны.

а. مثاله=*тур.* قاوق

а. مثبت *мусбітъ*, утверждающій, укрѣпляющій; *мусбэтъ*, утвержденный, закрѣпленный; записанный, составленный письменно.

а. مثقال *міскāлъ*, вѣсъ въ $1\frac{1}{2}$ драхмы, золотникъ.

а. مثل *мэсэлъ*, примѣръ, басня, пословица, بو اكا مثلدركه эта басня служитъ (доказательствомъ) тому, что, это значитъ, مثلا напримѣръ, مثلنه по пословицѣ فلان مثلنه по такой-то пословицѣ; *мізлъ*, подобіе, сходство; равный; какъ, по подобію, ايكى مثلى двойное количество, مثللو подобный, похожій, بو مثللو такого рода, подобный сему.

а. مثلّث *муселлэсъ*, тройной, раздѣленный на три части, трехугольный, треугольникъ, مثلث متساوى الاضلاع равносторонній треугольникъ, مختلف الاضلاع неравносторон треугольникъ, قائم الزاويه — прямоугольн. треугольникъ, منفرج الزاويه — тупоугольн. треуг. حاد الزاويا — остроуг. треуг. مساحة المثلثات тригонометрія.

а مثمر *мусміръ*, плодоносный (дерево), обильный; *мусэммэръ*. созрѣвшій.

а. مثمن *мусмінъ*, осьмичный, *мусэммэнъ* осьмиугольникъ.

а. مثنوى *мэсневі*, стихотвореніе, котораго каждый стихъ непосредственно рифмуется съ послѣдующимъ стихомъ; нравственное сочиненіе написанное такими стихами (между сочинителями *мэсневи*, большою славою пользуется Джемалъ-эддинъ—Руми, основатель ордена дервишей Мевлеви, прозванный мулла-хункяръ; умеръ въ Иконіумѣ, въ 1274 г.).

а. مجادله *муджāделэ*, споръ, ссора; стычка.

тур. مجار *маджāръ*, венгерецъ, مجار مملكتى Венгрія, مجار التونى венгерскій червонецъ.

а. مجارى *меджāри*, *ед* مجرى *меджра*, ложе рѣки, теченіе воды; случай, пропзшествія.

а. مجاز *мэджāзъ* 1) позволенное закономъ. 2) аллегорія, метафора, مجازى المجاز, метафорическій, иносказательный, فنطرة الحقيقة аллегорія — мостъ (ведущій) къ настоящему значенію (*послов.*).

а. مجال *мэджāлъ*, сила, мощь, возможность, مجال ويرمك не давать возможности, средствъ, временп, مجال بولمق найти средства, مجالم يوقدر не имѣю возможности, некогда.

а. مجامعت *муджāмеʼэтъ*, *мн.* مجامعات, согласіе между двумя лицами; плотское сообщеніе, مجامعت قيلمق имѣть сообщеніе.

а. مجامله *муджāмелэ*, хорошіе поступки, честный образъ дѣйствія.

а. مجانا *меджджананъ*, даромъ (полученный).

а. مجانبت *муджāнебэтъ*, удаленіе, устраненіе себя отъ чего, избѣжаніе.

а. مجاور *муджāвиръ*, сосѣдъ; жительствующій близъ храма Мекки или Іерусалима, مجاورت сосѣдство.

а. مجاهد *мӱджāхідъ*, усиливающійся, поборникъ мусульм. вѣры, مجاهدين воины мусульманскіе, مجاهده усиліе, сподвижничество за вѣру мус.

а. مجبور *мэджбӯръ*, принужденный, обязанный, مجبوريت принужденіе, необходимость.

а. مجتمع *міджтемӣ'*, собранный вмѣстѣ.

а. مجتهد *муджтехідъ*, усиливающійся, борющійся за вѣру противъ невѣрныхъ; законовѣдецъ, стремящійся растолковать трудные вопросы религіи,—названіе духовнаго главы, верховнаго имама мусульманъ (въ Персіи духовный юрисконсультъ, рѣшающій по Курану и шаріату всѣ тяжбы и затруднительные вопросы).

а. مجد *медждъ*, хвала, величіе.

а. مجدّد *муджèддідъ*, возобновляющій; *муджедддедъ*, возобновленный, مجددا съизнова, вновь.

а. مجذوب *см.* جذب

а. مجرّب *муджèрребъ*, испытанный, опытный, مجرب اولمق б. испытану, дознану опытомъ; *мужеррібъ*, испытывающій, искусный.

а. مجرّد *муджèрредъ*, голый, раздѣтый; одинокій, уединенный (такъ называется дервишъ, отказавшійся отъ всѣхъ благъ міра, и по обѣту нищенства, необладающій ничѣмъ, кромѣ платья, которое на немъ), بمجرد единственно, только.

а. مجرم *муджрімъ*, согрѣшающій, виновный въ проступкѣ.

а. مجروح *меджрӯх*, раненый.

а. مجرى *муджрā*, протекшій, исполненный; *муджри*, заставляющій течь, исполняющій, приводящій въ исполненіе, *меджра*, мѣсто теченія, ложе рѣки, каналъ.

а. مجزوم *меджзӯмъ*, отрѣзанный, отсѣченный; разрѣшенный, резолюція, окончательное мнѣніе; буква обозначенная знакомъ *джезмъ*, т. е. безгласнымъ.

а. مجسّم *муджèссэмъ*, воплощенный, плотный, дородный; твердое тѣло.

тоб. кир. مجكای (ج) *мячкяй*, алчный, ненасытный, обжора, مجكايلانمك обжираться.

а. مجلّا *мӱджеллā*, مجلی, полированный, свѣтящійся, явный; *меджла*, передняя часть головы (ранѣе подвергающаяся плѣшивости).

а مجلّد *муджèллідъ*, переплетчикъ, *мӱджелледъ*, переплетенная (книга); о томъ.

а. مجلس *меджлісъ*, *мн.* مجالس, мѣсто сидѣнія, время посвященное бесѣдѣ, бесѣда, собраніе, общество, засѣданіе, совѣтъ; мѣсто въ которомъ заключается какой нибудь договоръ; судъ, مجلسلر, *п.* مجلسلار компаньоны, собесѣдники, *тур. отт.* مجلس خاص засѣданіе въ присутствіи султана, قاضيلر مجلسی или ديوان همايون уголовный судъ, مجلس والای совѣтъ государственный и юстиціи (предметъ его совѣщаній — законодательство и внутреннее управленіе; въ немъ судятъ также внѣшнихъ государствен. преступниковъ; президентъ совѣта, великій визирь), مجلس شرع شريف سامی المكان ومحفل دين منف راسخ الاركان верховное духовное

присутствіе или судъ, въ которомъ рѣшаются дѣла гражданскія, неразрѣшаемыя гражданскимъ судомъ, *дж.* حاعير مجلسى общество, собраніе гостей для попойки, رفع مجلس اتمك кончить, распустить засѣданіе.

а. مجمر *міджмѣръ, міджмѣръ, міджмеретъ*, *мн.* مجامر, кадило; ладонъ или ароматъ, который жгутъ въ кадилѣ; *мїджміръ*, кадящій, жгущій ароматъ въ кадилѣ.

а. مجمع *меджмâ'*, мѣсто собранія, комисія, стеченіе, соединеніе, коллекція, مجمع صحيه санитарная комисія (въ Персіи), مجمعى подносъ, مجموع собранный, соединенный, весь, все, цѣлый, *ж. р.* مجموعه собраніе, сводъ статей, сборникъ, хрестоматія.

а. مجمل *мїджмѣлъ*, краткое повтореніе, перечень, *мїджмілъ*, дѣлающій перечень, مجملا вкратцѣ, *муджеммелъ*, похорошѣвшій, сдѣлавшійся красивымъ.

а. مجنّب *муджѣннэбъ*, *ж.* مجنبه, лошадь, которую ведутъ рядомъ, *мудженнібъ*, ведущій рядомъ, مجنبتان оба крыла арміи.

а. مجنون *меджнӯнъ*, одержимый *джинномъ*, нечистымъ духомъ, сумасшедшій, безумный (прозвище одного араба по имени *Кэйсъ*, данное ему вслѣдствіе страстной любви его къ дѣвицѣ, по имени *Лейли*; поэма воспѣвающая ихъ любовь, называется *лейли-вэ-меджнунъ*. На перс. яз. подъ этимъ названіемъ написано 5 поэмъ, авторы ихъ; Низами, Джами, Хосреви, Хатифи и Мулла Касымъ. На турец. адербидж. нарѣчіи написалъ поэму подъ тѣмъ-же названіемъ Фузули-Багдадскій; на *джагат.* Миръ-Али-Ширъ)

а. مجوز *муджѣввэзъ*, позволенный, или считаемый позволеннымъ; مجوزه *муджевввэзэ*, родъ тюрбана, который носили должностныя лица Порты въ торжествен. дни.

а. مجوس *меджусъ*, магъ, огнепоклонникъ, язычникъ, въ *каз.* волхвъ, волшебникъ, مجوسيت религія маговъ.

а. مجوهر *муджѣвхэръ*, украшенный драгоцѣн. каменьями.

а. مجهول *меджхӯлъ*, *ж. р.* مجهوله 1) непзвѣстный, скрытный. 2) *мн.* مجاهيل, темный, низкаго происхожденія (противуп. معارف, معروف). 3) изъятый, невыраженный, — отсюда *страд.* залогъ глагола, въ которомъ имя дѣйствующаго лица невыражено.

а. مجيب *мїджйбъ*, отвѣчающій, внимающій просьбѣ (одинъ изъ эпитетовъ Бога).

а مجيد *меджїдъ*, *мн.* امجاد *сравнит.* امجد *мн.* امامد, прославленный, достохвальный, رب مجيد или المجيد Господь всепрославляемый, مجيديه или نشان مجيدى знаки турецк. ордена *меджиди* (установленнаго султаномъ Абдъ-ул-Меджидомъ, сыномъ Махмуда II-го; онъ имѣетъ 4 степени, изъ коихъ 2-я— звѣзда, носимая на груди, а первая— звѣзда съ лентою чрезъ плечо; вокругъ орд. надпись: صدافت, حميت, عيرت, سنه).

кир. مجيمق *мыджымакъ*, *мыжы* —, болтать пустяки, отдѣлываться пустыми рѣчами (сокращ. изъ مولجنمق *см.* مول), مجيغين пустословъ, болтунъ.

тур. مج *мечъ* (съ *польск.*) мечъ.

таб. مجر *мыцыръ*, рябина (ягоды), مجر اغاجى рябин. дерево.

кир. مچه *мче* или *мше*, часть убитой скотины: ляшка, лопатка и пр.

а. محابا *мухаба* محابات, уваженіе, вниманіе къ людямъ, بی‌محابا жестоко, безъ милосердія.

а. محارب *мухāрибъ*, сражающійся, воюющій, въ войнѣ, محارب بولنان находящійся въ войнѣ, محاربه *мн* محاربات, сраженіе, побоище.

а. محاسب *мухāсибъ*. сосчитывающійся съ другимъ, дающій счетъ, محاسبه *мухасебэ*, сосчитываніе, отдаваніе отчета, محاسبه جی счетчикъ, авдиторъ, который требуетъ сдачу счетовъ отъ собирателей налоговъ, محاسبه دفترلری счетныя книги, محاسبه اتمك, كورمك повѣрять счеты, ويرمك — дать отчетъ.

а. محاسن *мухāсинъ* 1) хорошіе поступки, добрыя дѣла. 2) борода и усы.

а. محاصر *мухāсыръ*, осаждатель, محاصره осада, قيلمق — осаждать, محاصره دن ازكچمك снять осаду.

а. محاط *мухāтъ*, *ж. р.* محاطه, окруженный, содержимый, включенный

а. محافظ *мухāфызъ*, *ж. р.* محافظه, берегущій, охраняющій; гарнизонный солдатъ; комендантъ крѣпости, محافظ عسكری гарнизонъ, محافظت *мухафазатъ*, охраненіе, защита, надзоръ, караулъ, اتمك — беречь, охранять, защищать, караулить, محافظه قوه — *мухафызэ*, память (способность души).

а. محاكمه *мухāкемэ*, судебное изслѣдованіе предъ судьей, اتمك — вести къ суду, преслѣдовать кого судомъ, судить.

а. محال *махāлъ*, обманъ, интрига, محاله увертка, лукавство, لامحاله безъ сомнѣнія, по необходимости, по крайней мѣрѣ; *мухалъ*, невѣроятный, нелѣпый, невозможный, خيال محال пустое воображеніе, *мн.* محالات нелѣпости; *махаллъ*, *ед.* محله *махалла*, кварталы, участки; мѣста, محلی حكومت мѣстное управленіе или начальство.

а. محال به *мухалу-біх*, имущество, на которое дѣлается переводъ *(юридич.)*.

а. محاوره *мухāвэрэ*, бесѣда, разговоръ, محاوره خوش пріятный, забавный разговоръ, محاوره اتمك разговаривать, разсуждать, обсуждать.

а. محبّ *мухіббъ*, любящій, другъ. *мухэббъ*, любимый, محبانه дружескій, дружески, какъ другъ, محبت любовь, дружба, اتمك — оказывать дружбу, любить, محبتلنمك подружиться, примириться, محبتلشمك *вз.* любить другъ друга, محبتلو любезный, дорогой, محبوب *махбубъ*, *ж. р.* محبوبه, возлюбленный, любимый, любимая, предметъ любви, красивый, красавица.

а. محبوس *махбӯсъ*, заключенный въ темницу, узникъ.

а. محتاج *мухтāджъ*, нуждающійся въ чемъ, терпящій нужду, бѣдный, محتاج اولمق, محتاجلامق нуждаться, быть въ нуждѣ, въ бѣдности, بو تحقيقه محتاج برجوادث در это — извѣстіе, требующее подтвержденія.

а. محترم *мӳхтерэмъ*, уважаемый, почтенный.

а. محتسب *мӳхтэсібъ*, считающій, счетчикъ; комисаръ полиціи, наблюдающій за мѣрой и вѣсомъ, за точнымъ исполненіемъ пяти временныхъ молитвъ, благочинный (называемый въ Турціи احتساب ناظری).

а. محتكر *мӳхтекіръ*, удерживающій

товаръ съ цѣлью продать съ бо́льшей выгодой, монополистъ.

а. محجورعليه *махджӯру-алэ̀йх*, лишенный права законности своихъ дѣйствій (по причинѣ малолѣтства, лишенія ума, банкротства и пр. *юридич.*).

а. محدود *махдӯдъ*, ограниченный, نامحدود неограниченный.

а. محراب *міхра̀бъ*, *мн.* محاريب 1) родъ амвона въ мечетяхъ, на которомъ мулла совершаетъ богослуженіе, обращаясь лицомъ къ Меккѣ, и направляетъ прихожанъ къ молитвѣ. 2) зала или часть залы, опредѣленной для царей, во время пріема. 3) воинственный, храбрый.

а. محرّر *мухаррѐръ*, писанное, то что вписано, *мн.* محررات письменныя обязательства, *мухаррі́ръ*, пишущій, писатель; сотрудникъ (въ журналѣ, газетѣ).

а. محرم *махрэ̀мъ*, *мн.* محارم, запрещенный, незаконный; тотъ, кому входъ въ гаремъ незапрещается, какъ то: отецъ, сынъ и самые близкіе родственники, на дѣтяхъ которыхъ законъ не позволяетъ жениться; другъ искренній, نامحرم чужой, посторонній; *мухрі́мъ*, мусульманинъ, надѣвающій на себя мантію покаянія (احرام), при отправленіи на поклоненіе въ Мекку (только по выполненіи всѣхъ обрядовъ и совершеніи посѣщенія святилища, онъ можетъ называться *хаджи*); *мухаррэ̀мъ*, запрещенный, ненарушимый; названіе перваго мѣсяца мухаммеданъ, въ которомъ запрещалось, до исламизма, вести войну; محروم исключенный, лишенный, обманутый въ надеждѣ, несчастный, محروم اولمق б. лишену, лишиться чего, محروم ايتمك лишить кого чего либо. (При бухарскомъ дворѣ محرم *мехремъ* — названіе одного отдѣленія дворцовыхъ чиновъ, въ составъ которыхъ входитъ 8 должностей: a) اقتابجى самый младшій чинъ — подаетъ эмиру для омовенія воду, b) بوقچه بردار — завѣдуетъ платьемъ и бѣльемъ, c) ساعت بردار — хранитъ часы эмира, d) كتاب بردار — придворный библіотекарь, e) موزه بردار — завѣдуетъ обувью, f) شراب بردار — мундшенкъ, завѣдуетъ напитками, g) محرمده باشى, h) بنج صد باشى. Всѣ эти чины производятся безъ ярлыка и число ихъ неопредѣленно. Ханыковъ, описаніе Бух. стр. 185 Въ Хивѣ *меча-мехремъ* и помощникъ его خوجاس محرم собираютъ пошлины съ каравановъ, со скота и товаровъ, продаваемыхъ на базарѣ).

а. محروس *махрӯсъ*, охраняемый, наблюдаемый, *ж. р.* محروسه — какъ эпитетъ, придается къ названіямъ государства, столицы, или значительнаго города, محروسهٔ قسطنطنيه богохранимый Константинополь, ممالك محروسه оттомъ. имперія.

а. محزون *махзӯнъ*, опечаленный, огорченный.

а. محسن *мухсі́нъ*, дѣлающій добро, благодѣтельный; *мухассі́нъ*, восхваляющій, *мухассэ̀нъ*, восхваляемое, похвальное, *мухассэ̀натъ*, похвальные поступки, добродѣтели.

а. محشر *махшэ̀ръ*, мѣсто собранія, въ особенности въ день воскресенія мертвыхъ

а. محصّل *мухассалъ*, собранное; крат-

кое повтореніе, перечень, محصل الكلام или محصل كلام или محصلا вкратцѣ, словомъ, محصلن سوزلمك сказать вкратцѣ; *мухассилъ*, собирающій, сборщикъ податей (въ Персіи такъ называется чиновникъ, посылаемый на слѣдствіе по управленію правителей или для того, чтобы привести ихъ въ столицу арестованными У *Баб* часто встрѣчается въ значеніи смотрителя надъ военными работами); محصول *мн.* محصولات, собранный, собираніе плодовъ; продуктъ, произведеніе, сумма, محصولسز безполезный, непроизводительный, محصولدار плодородный.

а. محض *мàхзъ*, чистый, безъ смѣси; محضا только, единственно, محض يالاندر чистая ложь.

а. محضر *махзэръ*, *мн* محاضر 1) присутствіе, явленіе, присутствующіе 2) видъ, наружность, محضر نسك челов. съ счастливою наружностью 3) адресъ, актъ, подписанный обществомъ и подаваемый султану или другимъ начальствующимъ лицамъ (что также عرض): محضر ويصل كه دروقتدن بر و كيزلى در محضر امز التدرمقام اولدوغى واوج يوزقطعه قدرده امزابو لندوغى اشبلمكده در; — *мухзиръ*. заставляющій явиться или придти, въ *тур.* сержантъ, который вызываетъ къ явкѣ въ судъ.

а. محظوظ *махзӯзъ*, веселый, радостный, محظوظيت веселье, удовольствіе.

а محفل *махфэлъ*, *махфилъ*. *мн* محافل 1) собраніе, мѣсто собранія, зало для совѣщаній, магистратура, محفل قضا судъ, судебное совѣщаніе. 2) *махфилъ*, галерея въ мечети, محفل همايون галерея, назначенная для султана (Redhouse).

а. محفوظ *махфузъ*, сохраняемый, обе-регаемый, غير محفوظ необереганный, необезпеченный, لوح محفوظ доски, таблицы предопредѣленій судьбы.

а محفوف *махфӯфъ*, окруженный, покрытый.

а. محفه *міхфэ*, маленькія носилки.

а محقّر *мухаккàръ*, презрѣнный, ничтожный, محقرات ничтожн вещи.

а. محقّق *мухаккàкъ*, свѣренный, подтвержденный, извѣстный, доказанный, вѣрный, اتمك — свѣрить, подтвердить; *мухаккыкъ*, повѣряющій, изыскивающій истину, изслѣдователь, критикъ (*син.* مدقق).

а. محقله *мухакылэ* (отъ حقل поле посѣва, посѣвъ, годная земля) 1) продажа посѣва до того времени, какъ хлѣбъ начинаетъ цвѣсти, — на зерно. 2) продажа колосьевъ, заключающихъ въ себѣ зерна, на зерно же изъ ихъ рода (что по шаріату запрещено — شرايع الاسلام стр. 107, примѣч. 3).

а. محك *махàкъ* (простон. *механъ*) пробный камень, оселокъ, محكه حكمك اورمق пробовать на пробн. камнѣ.

а. محكم *мухкèмъ*, крѣпкій, укрѣпленный, твердый, محكم اتمك укрѣпить, сдѣлать прочнымъ, محكم ياپشمق крѣпко ухватиться за что, طوتمق — крѣпко держать, твердо вѣрить во что; محكمات стихи Корана, въ толкованіи которыхъ нѣтъ разногласія.

а. محكمه *махкемэ*, *простон. мэхкемэ*, судъ, судилище, присутственное мѣсто, *тат.* محكمه يه جاعرمق вызвать къ суду, محكمه دعوتى вызовъ къ суду, اورونبورغنك سرحد كاميسيه محكمه سينه въ судъ оренбургской пограничной комиссіи.

а. محكوم *мэ̀хкӱмъ*, установленный; судимый, محكوم عليه тотъ, надъ которымъ произнесенъ судъ, осужденный.

а. محلّ *махàллъ*, мѣсто, положеніе; удобное мѣсто; удобный, способный (въ значеніи مناسب, مستحق), محلنده на своемъ мѣстѣ; кстати, умѣстно (что также اهل محل), محلسز неумѣстно, некстати; محله *махалла*, *мн.* محلات, кварталъ, часть города; участокъ (что въ Закавказ. краѣ называется *маиалъ*), محله اماملرى пмамы приходскихъ мечетей, محله مكتبى приходская школа.

а. محمّد *мухàммэдъ*, достойный хвалы, восхваляемый, прославляемый, соб. имя Магомета, основателя религіи мухаммеданской, محمدى, *ж. р.* محمديه мухаммеданскій, мухаммеданинъ.

а. محمل *махмѝлъ*, *мн.* محامل 1) ноша. 2) шелков. матерія, посылаемая въ Мекку для покрова храма Каабы; *міхмелъ*, перевязь; *мухмѝлъ*, заставляющій или помогающій нести ношу; *мухаммѝлъ*, носящій, носящій письмо.

а محمود *махмӯдъ*, восхваляемый, достойный хвалы; соб. имя, ثانى سلطان محمود خان حضرتلرى его величество султанъ Махмудъ II, род. 20 Іюля 1785 г. взошелъ на престолъ 28 Іюля 1808); محمودى *тур.* серебр монета = $\frac{1}{2}$ عباسى

а. محمول *махмӯлъ*, обремененный тяжестью; носимый; вмѣненный, приписываемый кому.

а. محنت *міхнѐтъ*, *мн.* محن *міхенъ*, бѣдствіе, страданіе, печаль; трудъ, محنت چكمك, محنتلنمك страдать, подвергнуться бѣдствію, محنت زده подвергшійся бѣдѣ, несчастію.

محنك *мехенкъ* = محك

а. محو *мэ̀хвъ*, стираніе, изглаживаніе, истребленіе, уничтоженіе, محو اتمك стереть, уничтожить, محو اولمق б. стерту, пзчезнуть, محو ازاله اولنمق пресѣчься и уничтожиться.

а. محور *міхвэ̀ръ*, ось; цилиндръ, скалка, которою раскатываютъ тѣсто.

а. محيط *мухѝтъ*, окружающій, обнимающій кругомъ, بحر محيط, محيط دكزى океанъ.

а. محيل *мӱхѝлъ*, хитрый, коварный.

а. محيى *мухій*, оживляющій, животворный; жизненный.

а. محاوره *мухѐберэ̀*, *мн.* محابرات, корреспонденція письменная, сообщенія отъ правительства, محاوره ايمك сообщить, محاوراته كيرشمك войти во взаимное сношеніе или сообщеніе (по какому нибудь предмету).

а. مخارج *махàріджъ*, *ед.* مخرج 1) время или мѣсто выхода, исхода, исходъ. 2) издержки, расходъ.

а. مخازن *см.* مخزن

а. مخاصمه *мухàсэмэ̀*, ссора, вражда.

а. مخاطب *мухàтэбъ*, тотъ къ кому обращаютъ рѣчь; второе лице въ глаголахъ и мѣстоименіяхъ; *мухàтыбъ*, обращающій рѣчь къ кому, говорящій кому, مخاطبه обращеніе рѣчи къ кому, рѣчь.

а مخاطره *мухàлэрэ̀*, опасность, гибель, مخاطره يه دومق подвергнуть кого опасности, مخاطره يه كيرمك подвергнуться опастности. مخاطره لو опасный, сопряженный съ опасностью, مخاطره سز безопасный.

а. مخالصت *мухàлэсэ̀тъ*, искренняя дружба.

مخالطه *мухàлэтэ̀*, бесѣда, разговоръ, сношеніе.

а. مخالف *мухāлифъ*, противный, противуположный, противникъ; неблагопріятный, مخالف روزگار, *тат.* مخالف هوا противный вѣтеръ, *мухалефэтъ*, сопротивленіе, противуположность, неповиновеніе; контрастъ, اتمك — сопротивляться, противустать.

а. مخبر *мухбіръ*, извѣщающій, извѣститель, вѣстникъ (подъ этимъ названіемъ въ Лондонѣ издается либеральная газета на *тур.* языкѣ).

а. مختار *мухтāръ*, избранный, свободный въ выборѣ, سن مختارسن ты свободенъ въ своемъ выборѣ, ты воленъ, какъ тебѣ угодно (нынѣ въ провинціяхъ Турціи *старшина* кварталовъ называется *мухтаръ*).

а. مخترع *мухтэри'*, изобрѣтатель.

а. مختص *мухтàссъ*, собственный, свойственный, принаровленный къ чему, اتمك — присвоить, приспособить къ чему.

а. مختصر *мухтасàръ*, сокращенный, краткій; сокращеніе, перечень; *мухтасыръ*, сокращающій (рѣчь).

а. مختفى *мухтэфā*, скрывающійся, скрытный.

а. مختلّ *мухтэллъ*, *ж. р.* مختلّه, поврежденный, испорченный, безпорядочный, разстроенный, смущенный.

а. مختلط *мухтэлітъ*, смѣшанный, запутанный.

а. مختلف *мухтэліфъ*, *ж. р.* مختلفه различный, несогласный, разномыслящій, مختلف فيه то въ чемъ несогласны (писатели), جهات سائره مختلفه по различнымъ отношеніямъ или причинамъ, طوايف مختلفه различныя націи.

а. مختوم *мухтūмъ*, запечатанный. مختوم ابصار слѣпой.

а. مخدوم *махдūмъ*, имѣющій служителей, тотъ кому служатъ, повинуются, властелинъ, господинъ.

а. مخروط *махрūтъ*, конусъ, مخروطى конической, مخروطات مخروطات коническія сѣченія.

а. مخزن *махзэнъ*, *мн.* مخازن (*простон. магаза*) житница, магазинъ, мѣсто складки, مغارەسى, شراب مخزنى винный погребъ.

а. مخصوص *махсūсъ*, собственный, свойственный кому или чему; въ особенности, спеціально (= مخصوصا), مخصوص بولمق лично удостоиться чего, б. награждену (съ *дат.*), مخصوصلار بيله بيرنيچه съ нѣкоторыми интимными друзьями (*Баб.* 459).

а. مخطوب *махтūбъ*, *ж. р.* مخطوبه, невѣста, дѣвица которой предложено замужество.

а. مخفى *махфū*, тайный, скрытный; тайно, مخفيات тайн. дѣла.

а. مخلّ *мухілль*, смущающій, развращающій, портящій.

а. مخلب *міхлэбъ*, *мн.* مخالب, когти птицъ; коса жнецовъ.

а. مخلص *màхласъ* 1) мѣсто спасенія, убѣжище. 2) прибавочное имя данное или принимаемое авторами и поэтами, которое въ стихотвореніяхъ, обыкновенно, выставляется въ послѣднемъ полустишіи (*см.* تخلص); *мухлісъ*, усердный, искренній другъ, مخلصانه искренно, *мухàллісъ*, избавитель, спаситель (Христосъ).

а. مخلّف *мухаллэфъ*, оставленное (пос-

лѣ смерти), مخلفات вещи, имущество оставленное по чьей либо смерти, наслѣдство; *мухалліфъ*, оставляющій послѣ себя.

а. مخلوق *махлӯкъ*, *мн.* مخلوقات, сотворенный, твореніе, тварь, люди, родъ человѣч.

а. مخمّس *мухаммàсъ*, пятиугольный; стихотвореніе, въ которомъ каждая строфа состоитъ изъ пяти полустишій риѳмованныхъ.

а. مخمور *махмӯръ*, находящійся въ пьянствѣ, несовсѣмъ вытрезвившійся отъ пьянства, مخمور كوز, جشم مخمور глазъ томный, какъ у хмѣльнаго, плѣнительный, مخمورلانمق б. въ похмѣльѣ, болѣть отъ похмѣлья, مخموردن ايجمك опохмѣлиться, مخمورلق опьянѣлость.

тат. مخن *маханъ* (съ *монг.*) конина (*маханина*).

а. مخنّث *см.* خنثى

дж. محو *махавъ*, запрещенный, нечистый (حرام *к. сл.*), въ *бух. махо*, короста, парша злокачественная (*Вамб.*),

а. مخوف *махӯвъ*, страшный, опасный, пагубный, محوفه предметъ способный устрашить, *мн.* مخوفات страшилища, опасности; *мухаввэ̀фъ*, устрашенный, *мухаввіфъ*, устрашающій.

а. مخير *мухайіèръ*, предметъ выбора, выбранный или могущій быть выбранъ, مخير قلمق дать выбрать, предоставить произволъ выбора, مخير بازار торгъ, продажа, въ которой соглашаются принять обратно или перемѣнить товаръ, признанный дурнымъ.

а. مخيل 1) *махӣлъ*, имѣющій веснушки; мелкое пятно, веснушка. 2) *мухӣлъ*, надменный, гордый. 3) *мухайӣлъ*, воображающій, принимающій кажущееся за дѣйствительное, *мухайіèлъ*, воображаемый.

а. مخيّم *мухайіèмъ*, живущій подъ палаткой; станъ, лагерь.

а. مدّ *мèддъ* 1) удлиненіе, продолженіе; приливъ морской, مدوجزر приливъ и отливъ моря. 2) *вм.* مده *меддэ̀*, названіе знака, поставляемаго надъ буквою ا *элифъ*, который называется тогда مدالف или اوزون الف.

а. مدّاح *меддàх*, восхваляющій, превозносящій похвалами; расказчикъ, сказочникъ въ турецкихъ кофейняхъ, въ ночи Рамазана.

а. مداخل *медàхілъ*, *ед.* مدخل, входъ, вступленіе; входы, приходы; *мудахілъ*, входящій, вмѣшивающійся, مداخله вхожденіе, вмѣшательство, مداخله اتمك вмѣшиваться (въ чужія дѣла, اوروپه ايشلرينه).

а. مدار *мэдàръ*, мѣсто или пунктъ прихода и ухода, центръ, مدارسرطان тропикъ Рака, مدارجدی тропикъ Козерога.

а. مدارا (отъ درا, دری III) *мудара̄*, مدارات учтивость, ласковость, обхожденіе, наружное изъявленіе дружбы, притворство, مدارا اتمك изъявлять притворную дружбу, притворное согласіе.

а. مدافع *мудàфи'*, отвергающій, устраняющій, *мудафа'*, отверженный, بی مدافع неотразимый, مدافعه отстраненіе, противустояніе, самозащищеніе.

а. مدام *мудàмъ* 1) постоянный, всегдашній. 2) вино.

а. مداومت *мудāвəмӕтъ*, постоянство, продолженіе, устойчивость, مداومت اوزره اولمق, اتمك б. постояннымъ въ какомъ нибудь дѣйствіи, продолжать.

а. مداهنه *мудāхəнӕ*, лесть, придаваніе цѣны незаслуженной или воздержаніе въ упрекѣ заслуженномъ, مداهنه‌جى льстецъ, فلانك مداهنه اتمك льстить, كمسه‌يه مداهنه‌سى يوقدر такой-то никому не льститъ.

а. مدبّر *мудəббіръ*, правитель, управляющій, администраторъ (*син.* متولى); *мудəббəръ*, то чѣмъ управляютъ, находящійся подъ управленіемъ (такъ называется въ законовѣдѣніи невольникъ, назначенный по завѣщанію къ отпущенію на волю, по смерти самаго завѣщателя или опредѣленнаго имъ лица; таковой, по шаріату, не имѣетъ права на наслѣдство, если онъ былъ наслѣдникомъ отпустившаго его на волю *мудəббіра*).

а. مدّت *муддəтъ*, пространство, продолженіе времени, срокъ; проценты, مدتلر, مدت حوق долго, много времени (прошло).

а. مدح *мəдх*, хвала, восхваленіе; одобреніе, مدح قبلمق восхвалять, مدحت *мідхəтъ*, достойный похвалы (дѣйствіе, качество).

а. مدد *мəдəдъ*, помощь, пособіе, مدد اتمك помогать, يامدد, واى مدد, بره‌مدد помогите! مدد جاغرمق звать на помощь, دلمك—يتشدرمك, —, придти на помощь, оказать помощь, مددكار, مددرس оказывающій помощь, помощникъ.

п. مدراباز *мəдрабāзъ*, *вм.* مدره‌باز разносчикъ, лавочникъ (у *Redhouse*).

а. مدّرس *мудəррісъ*, профессоръ, учитель, наставникъ, مدرسه *медресə*, гимназія, высшее училище, семинарія при мечети, مدرسهٔ شرعيه, مدرسهٔ دولت училище правовѣдѣнія, مدرسهٔ علوم университетъ.

дж. مدرش *мудуришъ*, (можетъ быть *индійск.* слово) хожденіе на рукахъ вверхъ ногами, спотыканіе и паденіе лошади головой внизъ (سكندرى *к. сл.*).

а. مدرك *мудрікъ*, *ж. р.* مدركه, понимающій, постигающій, مدركه قوت способность пониманія, понятіе, разумъ.

а. مدروس *медрӯсъ* 1) изглаженный, стертый. 2) изношенный (платье). 3) безумный.

а. مدّعا *муддаа*, *вм.* مدعى, предметъ процесса, протестованія, претензія, مدعى عليه обвиняемый, отвѣтчикъ, *муддəӣ*, претендентъ, истецъ, жалобщикъ.

а. مدعوّ *мед'уввъ*, приглашенный, созванный (члены для совѣщанія).

а. مدفون *мəдфунъ*, погребенный, скрытый въ землю.

а. مدقّق *мудаккікъ*, изслѣдующій подробно, критикъ.

тур. مدللو, مدللى *міділлӣ*, съ острова Митилены (такъ называется *лошадка* —اوفاق باركير).

а. مدلول *медлулъ*, доказанный, дознанный, مدلول اوزره, مدلولنجه какъ было доказано, по дознанію.

а. مدن *мӣднъ*, *ед.* مدينه, города, مدنى *медəнӣ*, *ж. р.* مدنيه, городской

(житель), гражданскій, цивилизованный, مدنيت городская жизнь, гражданственность, цивилизованность.

а. مدوّر *мудэввэ̀ръ*, круглый, اتمك — сдѣлать круглымъ, округлить.

а. مدوّن *мудэввінъ*, собирающій поэтич. творенія вмѣстѣ, въ одну книгу, въ *диванъ*, *мудэввэ̀нъ*, собранное вмѣстѣ, сборникъ стихотвореній.

а. مدهوش *мэдхӯшъ*, изумленный, смущенный.

а. مدى *медэ*, *меді*, предѣлъ, مدرمدى البصر такъ далеко, такое разстояніе, какое зрѣніе можетъ обнять, مدى الدهور въ продолженіе вѣковъ.

тур. مديا, مديه *мідіэ* (съ *греч.*) морская раковина, ракушка.

а. مديد *мэдӣдъ*, долгій, длинный, пространный.

а. مدير *мӣдӣръ*, начальникъ округа; надзиратель, управляющій, директоръ, инспекторъ (въ Сиріи, родъ городничихъ, которыхъ округи называются مديرات; въ Турціи нынѣ такъ называется вице-губернаторъ), مدير باش главноуправляющій (какимъ нибудь учрежденіемъ), مديريت управленіе, تلغراف باش مديرتى главное управленіе канцеляріи телеграфовъ.

а. مذاق *мэзэ̀къ*, вкусъ (вообще).

а. مذاكره *мэзӣкӣрэ̀*, *ед.* مذكره, предметы достойные упоминанія, приведенія (въ протоколѣ, въ *тур.* такъ называется *промеморія*), *музакерэ̀тъ*, упоминаніе; совѣщаніе, конференція, مذاكره اتمك упоминать; трактовать, обсуждать.

а. مذبح *мезбэ̀х*, *мн.* مذابح мѣсто жертвоприношенія животныхъ, жертвенникъ; бойница; *мізбэ̀х*, ножъ, которымъ рѣжутъ животн.

а. مذبذب *музэ̀бзібъ*, *музэбзэ̀бъ* (отъ ذبذب) колеблющійся, двигающійся въ разн. стороны, مذبذبليق колебаніе, непостоянство (въ поведеніи, поступкахъ, *Баб.* 382).

а. مذكّر *музэккэ̀ръ*, мужескій, мужеск. рода (*грам.*), *музэккіръ*, упоминающій, вспоминающій; совершающій молебствіе Господу; مذكور упомянутый, вышесказанный.

а مذلّت *мэзэллэ̀тъ*, уничиженіе, униженіе.

а. مذمّت *мэзэммэ̀тъ*, охужденіе, порицаніе, مذموم охужденный, достойный порицанія, презрѣнный.

а. مذهب *мэзхэ̀бъ*, *мн.* مذاهب, дорога, по которой идутъ; секта, религія.

а. مذهّب *музэххэ̀бъ*, позолоченный, *музэххібъ*, позолотчикъ.

а. مرّ *мурръ*, مرّصافى, мирра; *мер'*, человѣкъ (*син.* انسان, رجل).

а. مرابحت *мурабэхэ̀тъ*, продажа съ прибылью.

а. مرءات *мір'а̀тъ*, *мн.* مرايا зеркало, стекло; *мэррат*ъ, *ед.* مره *мэррэ*, разы, مراتله много разъ.

а. مراجعت *мӣрāджаа̀тъ*, возвращеніе, прибѣганіе къ кому, къ чему, دستور مراجعت отпускъ, отставка.

а. مراد *мурāдъ*, *мн.* مرادات, воля, желаніе, намѣреніе, مراد اتمك желать, предполагать, مراد ايدنمك вознамѣриться, برمراد اولمق достигнуть предмета желанія, يتشمك مراده ايرمك достигнуть

желанія, имѣть успѣхъ, مراد اوزره по желанію, مرادجه, مرادنه كوره согласно его желанію.

а. مراسله *мурāсэлѣ*, переписка, письменное сношеніе.

а. مراسم *мэрāсімъ*, принятыя обычаи, правила; مراسيم *ед.* مرسوم, указы, рескрипты.

а. مراعات *мураāтъ*, соблюденіе (правила, долга).

а. مرافعه *мурāфеда*, тяжба, искъ, перенесеніе дѣла въ судъ, مرافعه يه طورمق стать передъ судомъ.

а. مرافقت *мурāфакатъ*, товарищество, сообщество.

а. مراق *мерāкъ*, помѣшательство на одномъ предметѣ, мономанія, مراقلو одержимый мономаніей.

тоб. مراق *мракъ*, морошка.

а. مراقب *мурāкыбъ*, стерегущій, наблюдающій, مراقبه *муракабā*, наблюденіе, созерцаніе; страхъ Божій, صاحب مراقبه схимникъ.

дж. مرال, مارال, مرل *марāлъ*, оленица, лань.

а. مرام *мерāмъ*, желаніе, намѣреніе, حسب المرام по желанію.

тур. مرانغوز, مرانغوس *марангозъ*, *простон.* مرانغون (*съ италіян.*), плотникъ корабельный.

тиб. مراى *мерей*, *алт.* мӧрӧй, *каз.* مره *мэрэ*, цѣль для стрѣльбы, مرايكا تيكوزمك попадать въ цѣль, *алт.* موروید وادیریب یاتقان упражняющійся въ стрѣльбѣ въ цѣль, موروى المق побѣдить, взять верхъ (въ стрѣльбѣ), *каз.* مره كا اتمق стрѣлять въ цѣль.

а. مربع *муребба*, квадратный; каре; четверостишіе, اتمك — сдѣлать квадратнымъ, образовать квадрати. фигуру, عسكر مربع эскадронъ, مربع نشين = جارزانو نشين тотъ кто сидитъ поджавши подъ себя ноги, *мет.* влюбленный (Johnson).

а. مربوط *мербӯтъ*, связанный, прикрѣпленный; хорошо устроенный, правильный.

а. مربّى *муребба* 1) воспитанный, получившій воспитаніе. 2) варенье (*мн.* مربيات); *муреббӣ*, воспитывающій, воспитатель.

кир. مرت *мѣртъ*, неспособный, неудобный (къ дѣлу); увѣчье, ушибъ, مرت ايتمك ушибить, مرت ايتولو б. ушибену, ارستان ابغه سابامن ديب ارقى اياغى مرت بولوبدى левъ, задумавъ прыгнуть на луну, остался съ поврежденной задней ногой (*послов.*).

а. مرتب *мурэттэбъ*, приведенный въ порядокъ, расположенный, установленный, приготовленный. *мн.* مرتبات различныя вещи, которыми регулярно снабжаются департаменты администраціи, какъ то: деньги, амуниція, оружія и пр. *мурэттібъ*, разставляющій, приводящій въ порядокъ; наборщикъ въ типографіи.

а. مرتبانى *мертэбāни* (отъ *сл.* رتب финикъ) муравленый кувшинъ (для сохраненія финиковъ).

а. مرتبه *мэртэбэ*, *мн.* مراتب, степень, достоинство, чинъ; разъ, مرتبه لو извѣстной степени, чиновный, بو مرتبه эта степень, въ этотъ разъ, *ад.* بو مرتبه ده до такой (въ этой) степени, اوچنجى مرتبه третья степень, въ третій разъ, كمال مرتبه въ высшей степени, совершенно, *тат.* مرتبه المق получить чинъ, خدمت ايلان مرتبه المق выслужить

чинъ, مرتبه‌كا منكوزمك возвести въ званіе, въ чинъ, مرتبه‌دن دوشرمك низложить съ званія, лишить чина, въ *каз.* مراتب справки, شريعتنك تحقيق مراتبندن كورنوركه изъ собранныхъ справокъ съ закона видно, что.

а. مرتدّ *муртэддъ*, отрекшійся отъ ислама, отступникъ отъ религіи, مرتدّ اولمق сдѣлаться отступникомъ, отстать отъ вѣры своей (по шаріату, имущество — فطرى, отрекшагося отъ ислама мусульманина, раздѣляется между его наслѣдниками тотчасъ по его отреченіи; жена у него отнимается, и для вступленія во вторичный бракъ, она должна соблюсти срокъ, полагаемый по смерти мужа, т. е. عدة الوفات. — Отступникъ мусульманинъ подвергается смертной казни и не приглашается къ раскаянію. Женщина отступница не подвергается смертной казни, но арестуется и въ часы пятивременной молитвы наказывается побоями. Отрекшійся отъ ислама неприродный мусульманинъ, приглашается къ покаянію; въ случаѣ раскаянія и возвращенія въ исламъ, освобождается, въ противномъ же случаѣ предается смертной казни. У суннитовъ, въ особенности у ханэффитовъ, въ обоихъ вышесказанныхъ случаяхъ одинаково даруется жизнь отрекшемуся, если онъ, по убѣжденію, опять возвратится въ исламъ.—*см* مختصر الوقايه Казань, 1846, стр. 210; شرايع الاسلام II. *ст.* 22, 23 примѣч. 38).

а. مرتضى *муртэзӣ*, مرتضا *муртэзā*, довольный, удовлетворенный, пріятный, любезный, المرتضى *ал-муртэза*, любимецъ — эпитетъ халифа Али.

а. مرتفع *муртэфи'*, возвышенный, высокій.

а. مرتكب *муртэкибъ* (اولمق) возсѣсть, взойти (на лошадь, на корабль); совершить (проступокъ).

а. مرتهن *муртэхинъ*, залогопріемщикъ, кредиторъ берущій залогъ.

а. مرثيه *мэрсіэ*, مرثاة, *мн.* مراثى, плачъ надъ мертвыми; надгробная рѣчь; элегія.

а. مرج *мэ̀рджъ*, *мн.* مروج, лугъ, مروج الذهب золотые луга — названіе исторіч. сочиненія Масуди

п. مرجان *мерджанъ*, кораллъ (въ *русск.* моржанъ), въ *каз* бусы, надѣваемыя на руку, около браслета, صابقلى مرجان кругленькія пуговки изъ мерджана, *тур.* مرجان بالغى золотая рыбка.

тур. مرجمك *мерджемэкъ*, чечевица (овощь, *а.* عدس, *п.* برسك), مرجمك ازمه‌سى — супъ изъ чечевицы, جوربا пюре изъ чечевицы.

алт. مرچيتكى *мерчиткы*, сова.

а. مرحبا *мэ̀рхаба̄*, добро пожаловать! здравствуй! مرحبا اتمك рукоплескать, одобрять, مرحبالشمك здороваться.

а. مرحله *мэрхалэ*, *мн.* مراحل, дневной путь; станція (въ Турціи *мерхалэ* составляетъ 8 часовъ путешествія каравана).

а. مرحمت *мэрхэмэтъ*, состраданіе, сожалѣніе, милосердіе, милость, مرحمتلو милосердый, милостивый, اعلى مرحمتلو великодушный, всемилостивый, مرحمتلمك оказать милость, مرحمت اتمك имѣть сожалѣніе, сострадать, مرحمتلنمك пользоваться милостью, б. облагодѣтельствовану.

а. مرحوم *мэрхӯмъ*, сподобившійся

милосердія божьяго,—отсюда покойный, умершій (говорится только о мусульманахъ), مرحوم اولدی онъ умеръ.

а. مرخّص *мураххасъ*, свободный, вольный, отпущенный; полномочный (министръ), دول اربعه مرخصلری уполномоченные четырехъ державъ, مرخص اتمك, بيورمق освободить, отпустить.

п. مرد *мэ̀рдъ*, человѣкъ, мущина; храбрый, воинъ, مردك *мэрдэкъ*, человѣчекъ, добрый человѣкъ, простоватый, مردكی распутство, содомскій грѣхъ, مردانه мужественно, отважно, مردانه‌لك мужество, отвага, نامرد مردی, مردانكی нехрабрый, трусъ, низкій, подлецъ, مردم человѣкъ, مردمك зрачокъ, مردمی человѣколюбіе, милосердіе, مردمخوار людоѣдъ, مردمخواری, مردمخوارلق людоѣдство, *тур.* مردم اریکی дамаская слива.

п. مرد *мурдъ* (*гл.* مردن) умеръ; покойникъ (=مرده), مرداب мертвая вода, бухта (такъ называются *морцы*, по причинѣ болотистаго свойства воды или по случаю защиты, доставляемой ими отъ морскихъ волненій), مردشور или مرده‌شور обмыватель покойниковъ.

п. مردار *мірдāръ* (*простон. тур. мундаръ*) нечистый, скверный (канонически непозволенный къ употребленію въ пищу), مردارلمك осквернить.

п. مرداسنگ, مرده‌سنگ *мірдэ-сэнгъ*, свинцовая окись (*а.* مرداسنج).

п. مردمان *мэрдэмāнъ*, مردوان (*простон. вм.* نردبان) лѣстница.

а. مردود *мэрдӯдъ*, отверженный, проклятый, اولمق —б. отвержену, прокляту.

а. مرز *мэ̀рзъ*, граница; земля, страна, مرزبان пограничный начальникъ, губернаторъ пограничн. провинціи, مرزبوم пограничн. страна; страна (вообще).

а. مرسل *мурсѣлъ*, посланникъ, апостолъ, سيد المرسلين *см.* سيد

а. مرسوم *мэрсӯмъ* 1) отмѣченный, носящій знакъ (такой-то); начертанный, написанный, вышеозначенный. 2) предписанный, установленный обычаемъ. 3) приказъ, рескриптъ, *мн.* مراسم, مراسيم

тур. مرسين или مرسين اغاجی *мэрсинъ*—мертвое дерево (*а.* اس, *п.* مورد), مرسين بالغی осетръ.

а. مرش *мэрэ̀шъ*, кропило, кропильница (صوسر يحك الت).

а. مرشد *муршӣдъ*, направляющій къ прямому пути, къ похвальной цѣли, путеводитель, духовный наставникъ, шейхъ посвящающій адептовъ въ таинства ученія, глава секты (ученики его — مريد).

а. مرصّع *мурассаʼ*, покрытый золотомъ, украшенный драгоцѣн. камнями.

а. مرصوص *мэрсӯсъ*, связанный, плотно замазанный, крѣпкій, скованный, покрытый бляхами.

а. مرض *мэрэ̀зъ*, *мн.* امراض, болѣзнь, недугъ, مرض عارض случайная болѣзнь, موت — смертельн. болѣзнь, اصلی —, جبلی —, مرض ذاتی природная болѣзнь, مرضلو больной, болѣзненный.

а. مرضی *мэрзій*, пріятный, похвальный, удовлетворительный, صورت مرضیه‌ده در جواب اعطا قلندیغی تقدیرده въ случаѣ полученія сколько нибудь удовлетворительнаго отвѣта (т. е. если данъ будетъ такой отвѣтъ), *мэрза мн.* отъ مريض больные.

каз. مرط *мыртъ*, *кир.* مورت *муртъ*, усы, *кир.* مورتغه اويكالاب حوركاندا صقال حقدى тогда какъ онъ все сердился на усы, выросла борода (*послов.*).

а. مرعى, مرعا *мер'а̄*, пастбище.

а. مرعى *мер'ӣ*, пасомый; сберегаемый, наблюдаемый, сохраняемый, въ силѣ (находящійся), مرعى طوتمق соблюдать, сохранять, сдерживать, مصالح مرعيه предметы или вопросы обязательные къ сохраненію, оставленные нетронутыми.

п. مرغ *мурғъ*, *мн.* مرغان, птица; курица, مرغاب утка, مرغزار мѣсто, гдѣ собирается много птицъ: садъ, роща, лугъ и пр. привлекающіе птицъ, مرغك птичка, птенецъ.

а. مرغوب *мэрғӯбъ*, желанный, пріятный, любезный, прекрасный; желаніе, предметъ желанія, موغوب اولمق б. желаему, пріятну, *тат.* مرغوبلمك восхищать, утѣшать, ободрять.

а. مرفوع *мэрфӯ'* 1) возвышенный, высокопоставленный, почтеннѣйшій. 2) снятый, унесенный. 3) слово имѣющее знакъ ـُ *дамму* или поставленное въ *именит.* падежѣ (подъ этимъ названіемъ встрѣчается, въ ярлыкѣ Тохтамыша, родъ налога или надбавки къ ней: جيقش مرفوعلار налогъ на расходы, протори.

а. مرفّه *мурэффэ̄*, довольный, спокойный, счастливый, مرفه الحال, الخاطر — наслаждающійся спокойствіемъ, свободный отъ заботъ.

а مرقد *мэркадъ*, могила, гробъ.

а. мэркӯмъ, начертанный, написанный, вышеупомянутый.

тоб. مرقيمق *муркымакъ*, мурлыкать.

п. مرگ *мэ̀ріг*, смерть, кончина.

кир. алт. مرگان, ميرگين *меріѐнъ* (общее съ *монг.*) стрѣлокъ (искусный), въ *алт.* также *силачъ*, *хив. бух.* служивый, солдатъ вооруженный ружьемъ, *каз.* مرگان قال рыболовъ (птица), *алт. меріеде*, кидать, كوپ ادیب میرگان بولبوس كوپ ايديب جيين بولبوس кто много стрѣляетъ—еще не стрѣлокъ, кто много говоритъ—еще не краснобай (*послов.* Слово это болѣе употребляется въ средней Азіи, у Киргизъ-Кайсаковъ и въ Сибири. Въ средней Азіи имѣется даже особый родъ войска — ружейные стрѣлки, называемые *меріенами*. Подъ этимъ же словомъ разумѣютъ человѣка умнаго, ловкаго, храбраго, *см.* Вельям.-Зернова, изслѣд. о Касим. Ц. 214, 215).

а. مركب *меркѐбъ*, верховой скотъ, все что служитъ для ѣзды или перевозки: лошадь, оселъ, верблюдъ, судно, пароходъ, экипажъ; *мӱреккѐбъ*, составленный, смѣшанный съ чѣмъ; чернила, بالغى — каракатица, сепія (краска), جهل مركب грубое невѣжество, сопряженное съ высокоумiемъ.

а. مركز *меркѐзъ*, центръ, средоточіе; резиденція управленія провинціей; главная квартира корпуса арміи.

а. مركوب *меркӯбъ*, животное или предметъ, служащіе для верховой ѣзды или путешествія.

тур. مرلامق *мырлāмакъ*, مرلدامق *мырылдāмакъ*, مرلتامق, مرلدانمق, мурлыкать, ворчать, хрюкать; ворчать себѣ подъ носъ, браниться, مرلدى мурлыканье и пр.

а. مرمّت *мэремма̀тъ*, поправка, ремонтъ.

а. مرمر *мэрмэ̀ръ*, мраморъ, *тур.* مرمرى, *каз.* اق مرمر алебастръ, مرمره دكزى Мраморн. море; *тур. мырмыръ*, журчанье.

уйг. مرن *моренъ*, рѣка (*монг.* большая рѣка).

مرو *мэрвъ*, соб. имя города въ Туркестанѣ (въ 20 верстахъ отъ Мургаба, называемый киргизами и русскими Оренбург. края. торгующими съ Азіей, *мары*, а бухарцами—*мавара*. Въ прежнее время былъ населенный городъ, а теперь служитъ мѣстомъ ссылки бухарск. преступниковъ; для отличія отъ другого одноименнаго города въ Хорасанѣ, называемаго مروشاهجهان, этотъ называется مرورود).

п. مروارید *мурварӣдъ* 1) жемчугъ, اب مروارید вода, блескъ жемчуга. 2) катарактъ, болѣзнь глазъ (излечимая, иначе تمر *тімеръ*, حشم تاريكى, другіе два рода излечимаго катаракта называются خوشاب и ريزاب).

а. مروّت *мӱрувва̀тъ*, человѣколюбіе, состраданіе, великодушіе, مروتلو великодушный, щедрый, благосклонный, مروتسز невеликодушный, безчеловѣчный, مروتسزلك, عدم مروت безчеловѣчіе, жестокость.

а. مروج *мурӯджъ*, *см.* مرج *мэрэджъ*; *мурэввіджъ*, доставляющій покупщиковъ или способствующій сбыту товаровъ.

а. مروحه *мірвэхэ̀*, *мн.* مراوح, опахало.

а. مرور *мурӯръ*, переходъ, прохожденіе, теченіе (времени), اون دورت ايل مروريده въ продолженіе 14 лѣтъ, مرور ايام ايله съ теченіемъ времени, مرور ايتمك перейти, переѣхать.

тур. مرور اغاجى *мірвэ̀ръ-агаджи*, бузина (дерево, *а.* خمان, *п.* شمشاد), مرور جيچكى бузин цвѣтъ.

а. مروّق *мурэввэ̀къ*, очищенный, чистый, *мурэ̀ввыкъ*, очищающій.

а. مروى *мэрвӣ*, разсказанный, приведенный, цитированный, مرويدركه разсказываютъ, что

каз. مره *мэрэ*, *см.* مراى

а. مرّه *мэррэ* (*вм.* مرّة отъ مرّ), *мн.* مرار, مرات разъ, ударъ, *мэррэтэнъ*, одинъ разъ, مرتين два раза; *міррэтъ*, *мн.* مرر, امرار, сила, твердость.

а. مرهم *мэрхэ̀мъ* (*простон.* ملهم) пластырь, мазь, مرهم اورمق, مرهملمك прикладывать пластырь, زخملرغه مرهم *мет.* избавить отъ бѣдствій, помочь бѣдѣ.

а. مرّيخ *мэррӣхъ*, Марсъ (эта планета представляется на Востокѣ въ видѣ человѣка съ обнаженнымъ кинжаломъ въ рукѣ; она вызывается волшебниками въ заклинаніяхъ).

а. مريد *мурӣдъ*, желающій, ученикъ, послѣдователь секты (такой ученикъ у суфіевъ, въ знакъ покаянія—توبه, кладетъ руку свою въ руку наставника шейха, котораго избираетъ своимъ руководителемъ مرشيد *муршидомъ* духовнаго совершенствованія).

а. مرير *мэрӣръ*, родъ шерстяныхъ жгутовъ, которыми поддерживается платокъ на головѣ у сапожниковъ, надѣваемый ими какъ ремень (въ Сиріи).

а. مريض *мэрӣзъ*, *мн.* مرض, مراض, больной (человѣкъ).

а. مريم *мэріѣмъ*, соб. имя Марія, مريم انا, حضرت مريم Богородица, بخور مريم душистый свиной хлѣбъ *(раст.)*.

тур. ад. مز *мізъ*, *мызъ*, *тат.* میز (въ *тур.* произносится *імізъ* или *ымызъ*, если слѣдуетъ за согласною буквою соединяющеюся съ нимъ, а если согласн. буква въ письмѣ не соединяется съ этой частицей, то пишется یز) 1) нашъ, притяжат. мѣстоим. 1-го л. мн. ч. اتامز отецъ нашъ, کتابمز *кітабымызъ*, книга наша, برادریمز *брадэрімізъ*, братъ нашъ. 2) *каз.* مز, میز, بز или لارمز, لاربز, *дж.* بیز замѣняетъ *гл.* есмы (собств. это мѣстоим. личное بز, بیز мы, и въ *тур.* изъ него сокращено ایز, بز, (ز الحمد صاغ وسلامت لارمز slava Богу, *мы* живы и здоровы (есмы), *дж.* کیلادوریز, *тур.* کلیورز идемъ (собств. идущій есть мы). 3) مز или ماز *мэзъ*, *мазъ*, *дж. тат.* ماس, образуетъ отрицат. причастіе наст. будущ. времени, کتمز, کیتماس неидущій, неидетъ, непойдетъ. 4) *каз. музъ* = موز ледъ.

а. مزابنه *музабінэ*, техническое выраженіе продажи мѣною двухъ совершенно одинаковыхъ, сродныхъ вещей, изъ коихъ если ошибкою какая нибудь часть смѣшается съ другою прежде совершенія договора, то нельзя будетъ разобрать, которая кому принадлежитъ (такая мѣна закономъ запрещается. Въ законовѣдѣніи оно принято преимущественно въ значеніи продажи плодовъ финиковыхъ, пока еще они на деревѣ.—شرايع الاسلام стр. 101, примѣч. 4).

а. مزاج *мізаджъ* 1) смѣсь, вещь смѣшанная. 2) темпераментъ, конструкція тѣла, здоровье, расположеніе, مزاج شريفكز или مزاج شريف какъ ваше благородное здоровье? *п.* مزاج كير пріобрѣтающій къ себѣ расположеніе другихъ, привѣтливый.

а. مزاحم *мэзаҳімъ* (*ед.* زحمت) труды, препятствія; *мӱзаҳімъ*, безпокоющій, затрудняющій, неудобный, тягостный; препятствіе, مزاحم اولمق безпокоить, б. въ тягость кому, مزاحمت *мӱзаҳемэтъ*, притѣсненіе, затрудненіе, прижимка, натяжка مزاحمت فيلمق причинять трудъ, притѣснять.

а. مزاد *мезадъ*, наддача, аукціонъ, مزاد ايمك прибавлять цѣну, наддавать, مزاده ويرمك, فومق дать продать съ молотка, مزاده صاتمق продать съ молотка, مزاده صاتون المق купить съ молотка, на аукціонѣ, دوران كه منى مزاده صالدى ملمن كيم ايدى صاتان كيم الدى (*Фузули*); *музадъ*, прибавленный, увеличенный.

а. مزار *мэзаръ*, *мн.* مزارات, посѣщеніе, визитъ; мѣсто посѣщенія и въ особенности священ. мѣсто, могила, гробница усопшихъ, святыхъ (въ *русск.* перешло *мазарки*), مزارستان, *тур.* مزارلق кладбище, مزارجى могильщикъ, مزار طاشى надгробн. камень, памятникъ.

а. مزارع *см.* مزرعه; مزايا *см.* مزيّت

а. مزبد *музбідъ*, пѣнящійся, مزبد بالغى доршъ (рыба).

а. مزبله *мезбелэ*, *тур.* مزبلهلك, сорная яма.

а. مزبور *мэзбӯръ*, написанный; вышесказанный.

а. مزخرف *мӱзахрэвъ*, украшенный,

убранный фальшивыми украшеніями (زخرف прикрасить ложью), *мн.* مرخرفات ложныя украшенія.

а. مزد *мұздъ*, плата за трудъ, вознагражденіе, مزدور *мұздӯръ*, получающій плату за трудъ, работникъ (въ провинціяхъ, на берегу Касп. моря и въ Астрахани, такъ называются рыболовы, нанимающіеся у содержателей рыбн. промысловъ).

п. مزدك *мәздәкъ*, соб. имя основателя религіозн. секты въ царствованіе царя Кобада, которая между прочими правилами, исповѣдывала коммунизмъ (эта секта уничтожена сыномъ Кобада, Нушірваномъ, и основатель ея убитъ).

а. مزراق *мізрāкъ*, дротикъ, копье.

а. مزرعه *мәзраа*, *мн.* مزارع, поле, засѣянное хлѣбомъ, *кр.* пахатная земля, مزارع *мұзари*, земледѣлецъ, сѣятель хлѣба.

кир. مزگل *мезгіль*, время, пора (относительно) مزگلی جلقی کیلکان время, когда лошади пригоняются въ аулъ — около полудня, کیتارمزگلدا во время ухода (но нельзя сказать کیتارگا مزگل هراستنك مزگلی بار пора идти), بولدی для всякаго дѣла есть свое время, своя пора.

а. مزلّت *мәзәлләтъ*, спотыканіе, *мет.* грѣхъ, проступокъ, ошибка.

кир. مزلمق *мызълмакъ*, жеманиться (о мущинахъ).

а. مزوّر *музәввәръ*, поддѣльный, ложный, обманчивый, *музәввіръ*, поддѣлывающій и пр.

п. مزه *мәзә* 1) вкусъ пищи, что нибудь пріятное для вкуса, закуска изъ солен. вещей передъ обѣдомъ. 2) острая насмѣшка. 3) *каз. кир. мазә*, хорошее расположеніе духа, *п.* خوس مزه вкусный, смачный, *тур.* مزه‌لو вкусный; острый, мѣтко сказанный, مزه‌سز, بی مزه безвкусный, нелѣпый, безпокойный, хлопотливый, *тур* مزه‌لمك, مزه اتمك насмѣхаться, مزه‌لنمك сдѣлаться предметомъ насмѣшекъ, بی مزه قیلمق безпокоить, обременять, *каз.* مزه کیتارمك مزه‌سزلندرمك надоѣдать, наводить скуку, утруждать, *кир.* مازامدی الدی онъ мнѣ надоѣлъ.

а. مزیّت *мәзіййәтъ*, *мн.* مزایا, превосходство, преимущество.

а. مزید *мәзӣдъ*, прибавленіе, прибавка.

а مزیل *музилъ*, прекращающій, отнимающій.

а مزیّن *мӱзәййіәнъ*, украшенный, убранный; *музәййінъ*, украшающій; уборщикъ.

п. مژده *мұждә*, радостная вѣсть, пріятное извѣстіе, ویرمك, اتمك — объявить пріятную вѣсть, مژده‌جی приносящій, доставляющій радостную вѣсть (*п.* مژده رس), مژده‌لك *п.* مژده‌كانه, подарокъ за пріятную вѣсть.

п. مژه *мұжә*, *мн.* مژگان рѣсница.

алт. مزیك *межікъ* (=بشیك) зыбка; могила, гробъ.

кир. مس *месъ* (изъ *п.* میش) 1) турсукъ (мѣхъ) изъ бараньей кожи. 2) *месъ* и *меси*, мягкія сапоги (ичиги).

п. مس *мисъ*, мѣдь, *кир.* произносятъ *мӧсъ*, красная мѣдь, مس صاری желтая мѣдь.

алт. مس *місъ*, *вм. пісъ*, دیز, лезвее, острее.

а. مسّ *мессъ*, прикосновеніе, щупанье. اتمك —коснуться.

а. مسا *мэсā*, вечеръ.

а. مسابقت *мусābикàтъ*, опереженіе (въ скачкѣ), первенство, превосходство, اتمك — опередить, имѣть верхъ, преимущество (съ *дат.*).

а. مساعد *мусā'идъ*, благопріятный, благосклонный, مساعده *мусāэдэ*, удостоеніе милости, благосклонность, позволеніе (сдѣлать что), اتمك — благопріятствовать, удостоить благосклонности, допустить, позволить (сдѣлать что).

а. مساعی *мэса'ӣ*, *ед.* سعی, старанія, труды, усилія.

а. مسافه, مسافه *мэсāфэ*, разстояніе между двумя мѣстами.

а. مسافر *мусāфиръ*, путешественникъ, странникъ, пріѣзжій, гость, *тур.* اوطه سی — гостиная, *п.* خانه — гостинница (*кир.* произносятъ *месапіръ*, бѣдный, مسافر قالدم я остался бѣднымъ, безъ всего); مسافرت *мусāфэрэ̀тъ*, путешествіе, положеніе пріѣзжаго гостя, اتمك — странствовать, остановиться гостемъ, гостить.

тат. مساق *мсāкъ*, مساك, مصاق, چاق частица, образующая такія же прилагательныя, какія образуются посредствомъ частицы جان или جانك, какъ: الومساق *алумсакъ* (отъ الو взятіе) взяточникъ, باروچاق ходокъ (отъ باروچ шествіе).

مساكن *см.* مسكن; مساكين *см.* مسكين

а. مسائل, مسأله *мэс'элэ*, *мн.* مسائل вопросъ, вопросъ какъ предметъ законовѣдѣнія, разногласія, спора, тезисъ.

а. مسالك *мэсāликъ*, *ед* مسلك, пути, дороги, ممالك محروسه المسالك провинціи съ безопасными путями.

а. مسالمت *мусāлемэ̀тъ*, *мн.* مسالمات миръ, мирное отношеніе, безопасность, مسالمات ومعاهيات преимущества и выгоды (въ договорахъ).

а. مسامحه *мусāмехэ*, пренебреженіе, равнодушіе, холодность

а. مساوی *месāвӣ*, *ед.* مساة (отъ ساء) 1) злодѣянія, злословіе, клевета, مساوی اتمك злословить. 2) *мусави*, отъ سوی, равный, параллель, مساوات равенство, مساوات اوزره равномѣрно, равносильно, въ равной степени.

каз. مست *мэ̀стъ*, курживина, иней (*Троян*), مستلنمك заиндевѣть.

тур. مست *мэ̀стъ* 1) сафьянные носки, пришиваемые къ штанамъ (слово это испорчено изъ *п.* مس *месъ*, повязка на ногахъ). 2) *п.* пьяный, опьяненный; бѣшеный, яростный, свирѣпый (о животныхъ; *кир.* произносятъ *масъ*).

а. مستأمن *мустэ'мінъ*, прибѣгающій къ покровительству кого либо и пользующійся имъ, тотъ, чья безопасность гарантируется, отсюда — всякій иностранецъ, немагометанинъ, живущій въ мусульманскомъ государствѣ или въ Турціи, ввѣрясь трактатамъ или условіямъ международнаго права; мусульманинъ путешествующій или живущій въ иностранныхъ государствахъ на тѣхъ же основаніяхъ, مستامنلك неприкосновенность, пользованіе вышесказаннымъ покровительствомъ.

а. مستجمع *мустэджмі'*, собирающій вмѣстѣ.

а. مستحبّ *мустэхіббъ*, любящій, избирающій, дающій преимущество одному передъ другимъ; *мустэхэ̀ббъ*, предпочитаемое, имѣющее преимущество.

а. مستحسن *мустехсэ̀нъ*, одобрительный, похвальный, прекрасный; *мустехсѝнъ*, одобряющій, находящій что прекраснымъ, хорошимъ.

а. مستحق *мустахàкъ*, заслуживающій, достойный (*син.* مستوجب, *п.* سايسته, سزاوار), عضب ياداشه مستحقدر онъ заслуживаетъ наказаніе царя, مستحق اولمق удостоиться, заслужить.

а. مستخدم *мустехдэ̀мъ*, находящійся на службѣ.

а. مستخرج *мустэхрэ̀джъ*, вынутое, взимаемое, собираемое, извлеченіе (изъ книги); *мустэхрѝджъ*, взиматель, собиратель, مستخرج اموال оцѣнивающій и опредѣляющій поземельное имѣніе (званіе чиновника у персид. монголовъ).

а. مستدام *мустэдàмъ*, *мустедимъ*, прилежный, постоянный.

а. مستدير *мустэдѝръ*, кружащій, круглый, سطح مستدير выпуклая поверхность.

а. مستتر *мустэ̀ттэръ*, скрытый, покрытый вуалью (ж. р. مستترة).

а. مستراح *мустэрàх* 1) мѣсто отдыха; отхожее мѣсто. 2) благовонный, пахучій.

а. مستسقى *мустэскѝ*, имѣющій постоянную жажду; одержимый водян. бол.

а. مستشار *мустешàръ*, совѣтникъ, тотъ у кого спрашиваютъ совѣта (подъ этимъ названіемъ султанъ Махмудъ турецкій назначилъ двухъ помощниковъ министру внутр. и иностр. дѣлъ. Въ Персіи — совѣтникъ иностраннаго посольства).

а مستعار *мустэ̀ръ*, заимствованный

а. مستعان *мустэ̀нъ*, тотъ, къ кому прибѣгаютъ за помощью; эпитетъ Бога.

а. مستعدّ *мустэ̀ддъ*, способный, достойный, расположенный, годный къ чему, приготовленный (въ познаніяхъ), مستعد اولق б. приготовлену и пр.

а. مستعرف *мустэ'рѝфъ*, любознательный.

а. مستعمل *муста'мэ̀ль*, употребляемый, употребительный; *муста'мѝль*, употребляющій.

а مستعيذ *мустэ'ѝзъ*, заклинатель, دعاء الاستعاذه заклинательная молитва.

а. مستغرق *мустагрàкъ*, погруженный.

а مستغنى *мустагнѝ*, извлекающій пользу изъ чего; довольствующійся чѣмъ нибудь и тѣмъ презирающій другаго, гордый, презирающій; богатый.

а. مستفيد *мустэфѝдъ*, пріобрѣтающій, пользующійся.

а. مستقبل *мустакбэ̀лъ*, будущій, будущее время (*грам.*).

а. مستقل *мустакы̀лъ*, независимый, абсолютный, самодержавный.

а. مستقيم *мустакы̀мъ*, прямой, прямостоящій; вѣрный, честный, خط مستقيم прямая линія.

а. مستلزم *мустелзѝмъ*, требующій, влекущій за собою такое-то необходимое послѣдствіе, مستلزم السياسه имѣющій послѣдствіемъ наказаніе (напр. проступокъ).

а. مستمدّ *мустэ̀ддъ*, просящій помощи, имѣющій нужду въ пособіи; бѣднякъ.

а. مستمرّ *мустэмэ̀рръ*, постоянный, продолжающійся; *мустэмѝрръ*, безпрерывный, безпрестанный, مستمرا *мустэмѝррэнъ*, безпрерывно, постоянно.

п. مستمند *мустэмэндъ*, огорченный, печальный; бѣдный, несчастный.

а. مستنطق *мустантыкъ*, чиновникъ производящій слѣдствіе, судебный слѣдователь (въ Турціи, استنطاق слѣдствіе, استنطاق ايتمك производить слѣдствіе).

а. مستوجب *мустэвджибъ*, считающій что нужнымъ, необходимымъ; дѣлающій что необходимымъ; заслуживающій, достойный чего, مستوجب اولمق требовать, причинить; сдѣлаться необходимымъ.

а. مستور *мэстӯръ*, закрытый; скромный, *ж. р.* مستوره скрытая, завѣшанная вуалью, спрятанная отъ глазъ мущинъ, женщина скромная, почтенная, تاج المستورات корона скрытыхъ подъ вуалью — титулъ султанши, и великихъ княженъ.

а. مستوفى *мустоуфӣ*, министръ (въ Персіи); директоръ департамента (въ провинціи); министръ финансовъ (у Гулагидовъ), مستوفى ولايت или просто مستوفى нынѣ въ Персіи называется контролеръ, главный чиновникъ министерства финансовъ въ провинціи.

а. مستولى *мустэвлӣ*, завладѣвающій чѣмъ, преобладающій могуществомъ, مستولى اولمق взять верхъ, одержать побѣду, завладѣть (съ *дат.*).

а. مستوى *мустэвӣ*, ровный, гладкій, مستوى سطح ровная поверхность.

а. مسجد *месджидъ*, *мн.* مساجد (простон. *мечитъ*, *кир. мисітъ*, въ русск. лѣтоп. *мизгитъ*) мечеть, молельня мусульманъ, مسجد جامع или مسجدى جمعه соборная мечеть, مسجد شريف, مسجد الحرام храмъ въ Меккѣ — Кааба, الاقصى — мечеть отдаленная, т. е. храмъ Іерусалима, مسجدان или المسجدان двѣ главныя мечети въ Меккѣ и Мединѣ.

а مسح *месх*, натираніе, намазываніе, вытираніе (такъ называется вообще, когда мусульмане, во время совершенія священнаго омовенія, касаются рукою головы, бороды, ногъ и пр.), مسح جبين ايتمك тереться лбомъ о землю, поклоняться, مسحا, *ед.* مسيح, мази; намазанные.

а. مسخ *мэсхъ*, превращеніе въ худшій видъ, въ животнаго, *місхъ*, безобразный, обезображенный, مسوخ въ *мат.* уродъ.

а. مسخّر *мусаххаръ*, покоренный, занятый, قيلمق — покорить, занять (городъ, страну), اولمق — б. покорену; *мусаххіръ*, покоритель.

а. مسخره *масхара*, *масхарàтъ* (отъ مسخ) 1) насмѣшка, предметъ насмѣшки. 2) шутъ. 3) маска (это слово перешло въ иностр. яз. *маскарадъ*), مسخره جى шутникъ, забавникъ, مسخره لق шутовство, шутки, مسخره لق ايتمك шутить, смѣшить, مسخره اولمق б. предметомъ насмѣшки, مسخره يه طوتمق, الق, مسخره ايتمك насмѣхаться, обратить въ насмѣшку, مسخره لتمق сдѣлать смѣшнымъ.

а. مسدود *мэсдӯдъ*, загражденный, запертый.

а. مسرف *мусріфъ*, мотъ, расточитель.

а. مسرور *мэсрӯръ*, обрадованный, радостный, веселый.

а. مسطر *мастàръ* (отъ سطر строка) линейка (она дѣлается изъ картона съ натянутыми на ней нитками, кладутъ ее подъ бумагу и нажимая пальцемъ

проводятъ черты, образующія линіи на бумагѣ), *мусаттаръ*, имѣющій линіи или настроченный (письмена), مسطور написанный, изложенный письменно, вышеписанный (*син.* مرقوم).

кир. مسق *мысыкъ* (*вм.* پشك) кошка مسققه اوين كيراك طشقانغه اولوم كيراك кошкѣ нужна забава, а мышкѣ — смерть (*послов.* = кошкѣ игрушки, а мышкѣ — слезки).

дж. مسقرمق *мыскырмакъ*, улыбаться (تبسم كردن *к. ел.*); *каз кир.* مسقل *мыскылгъ*, насмѣшка (оба слова испорчен. изъ *а.* مسخره, произносимаго и въ *тур.* (مسقره), مسقاچى насмѣшникъ, مسقلامق, مسقلدامق насмѣхаться, передразнивать, يولداشين مسقلاب насмѣхаясь надъ товарищемъ.

مسقو *москвъ* (русское) Москва, Россія, مسقولو москвичъ, русскій.

а. п. مسك *міскъ*, *мускъ*, мускусъ, غاليه مسك, قاليه цибетъ (животн.), مسكى мускусн. запаха; темнаго цвѣта.

а. مسكر *мускірь*, опьяняющій (напитокъ), مسكرات хмѣльн. напитки; *мусскерь*, опьяненный, пьяный, что также مسكور

а. مسكن *мескѣнъ*, *мн.* مساكن, жилище, жительство, домъ, طوتمق — избрать жительство гдѣ нибудь, основать свое жительство, مسكون обитаемый; успокоенный, укрощенный.

مسكه *мэскѣ*, ماسكه, مسه, ماسقه *маскà*, окончаніе, образующее въ *оренб.* и *каз.* нарѣчіяхъ отрицательн. видъ глаголовъ (это дательн. падежъ отрицательной частицы مس или ماس, *тур.* مز, образующей настоящее причастіе), изъ нихъ первыя два прибавляются къ корнямъ мягкимъ, а послѣднія къ твердымъ: يورمك ходить — يورمسكه неходить (чтобы не ходить), اشاماسقه не ѣсть, чтобы не ѣсть, اوزولمسه не простираться.

مسكه *меске*, ياغى مسكه свѣжее масло (у *Вамб.*).

а. مسكين *мескінъ*, *міскинъ*, *мн.* مساكين, مسكنون, *ж. р* مسكينه, бѣдный, нищій; смиренный, скромный, покорный, مسكنت, مسكينلك бѣдность, нищета.

а. مسلّح *мусэллàх*, вооруженный, مسلحه *мэслаха*, гарнизонъ, вооруженная сила, поставленная на границахъ.

а. مسلسل *мусселсель*, сцѣпленный, цѣпью связанный; названіе почерка (употребляемаго въ Турціи, въ родѣ персидск. شكسته, въ которомъ нѣкоторыя буквы, противъ правила, связываются между собою).

а. مسلّط *муселлэтъ*, пользующійся высшею властью, господствующій, اولق — завладѣть, имѣть полную власть, править, انمك — дать кому власть, облечь ею.

а. مسلم *муслімъ*, предающійся волѣ божьей, исповѣдующій исламизмъ, *мн.* مسلمون, отсюда *п.* и *тат.* مسلمان *мусульманъ*, *тур. мусліманъ*, мусульманинъ, мухаммеданинъ, правовѣрный, *ж. р.* مسلمه мусульманка, مسلمانلق *тат.* مسلمانچيلق мусульманство, правовѣріе (въ *уйг.* и простонар. *тат.* موسورمان, отсюда — въ русск. *бусурманъ*. По шаріату, если одинъ изъ родителей ребенка исповѣдуетъ исламъ, то по закону и ребенокъ считается мусульманиномъ; тоже самое, если одинъ изъ родителей при-

метъ исламъ, пока дитя еще малолѣтнее; если же изъ таковыхъ, кто по совершеннолѣтіи несогласится исповѣдывать исламъ, то къ тому принуждается силою, при настаиваніи же на своемъ, считается *муртедомъ* — مرتد Мусульмане наслѣдуютъ другъ другу, несмотря на различіе ученій, т. е. *суннитъ* можетъ быть законнымъ наслѣдникомъ *шіита* и наоборотъ. Не мусульмане наслѣдуютъ другъ другу, несмотря на различіе ихъ сектъ и вѣроисповѣданій, т. е. христіанинъ можетъ быть наслѣдникомъ еврея и язычника и наоборотъ, на что преданіе гласитъ: الكفر ملة واحدة невѣрные составляютъ одинъ народъ, *см.* شرايع الاسلام II, ст. 19, 21 примѣч. 34).

а. مسلّم *муселлѣмъ*, *ж. р.* مسلمه, изъятый отъ общественныхъ обязанностей, свободный, избавленный; вѣрный, признанный, обезпеченный, مسلم طوتمق вѣрить, обезпечить, утвердить за кѣмъ, عرفيه دن مسلم освобожденный отъ платежа податей, *муселлимъ* а) привѣтствующій, спасающій, b) вмѣсто متسلم намѣстникъ, лицо отправляемое въ провинцію для принятія управленія, называемое قايم مقام; مسلملك состоялъ изъ нѣсколькихъ *воеводлыковъ* и *агалыковъ*, области въ родѣ бывшаго *санджака*, или губерніи, въ высшемъ размѣрѣ, съ которой равняется *бѣйликъ*.

а. مسمّا *мусеммā*, *вм.* مسمّى, именуемый, называемый, носящій имя, *мусемми*, именующій, дающій имя.

а. مسمار *місмāръ*, гвоздь.

а. مسموع *мэсмӯ'* (отъ سمع) слышанный, مسموعمز اولمندر или مسموعمزدر мы слышали, до насъ дошелъ слухъ.

а. مسموم *мэсмӯмъ*, отравленный, тотъ кому данъ ядъ (говорится также объ оружіяхъ).

а. مسند *мэснѣдъ*, *міснѣдъ*, подушка, почетное мѣсто на углу софы; тронъ; поддержка, подпора (и въ переносн. значеніи); *мӯснѣдъ*, поддерживаемый; служащій къ поддержанію; подлежащее въ граммат. (مسند اليه сказуемое); приписываемый кому либо, какъ авторитету, *муснідъ*, содѣйствующій къ поддержанію; приписывающій, относящій что-либо къ кому либо.

а. مسواك *місвāкъ*, зубочистка; дерево изъ котораго на Востокѣ дѣлаютъ зубочистки.

в. مسوّد *мусеввідъ*, начерняющій; пишущій черновое (تسويد); مسوده *мӯсэввэдэ*, начерненное; черновое, набросанное начерно.

а. مسؤل *мэс'ӯлъ*, спрашиваемое, просимое, просьба, предметъ просьбы, اولمق—б. спрашиваему, вопрошаему, مسؤلى مقبول اولدى просьба его была принята.

кир, مسه *мэсѣ* (*вм. п.* پشه) комаръ, مسه قانه (=پسه خانه) пологъ отъ комаровъ.

а. مسهل *мӯсхіль*, очистительное, слабительное.

а. مسيح *мэсих*, المسيح, Помазанникъ, Мессія, Христосъ, مسيحى христіанинъ, مسيحيه ملّت христіанская нація.

а. مسير *мусейіеръ*, *простон.* مسيره *мэсірэ*, дорога, путешествіе; мѣсто прогулки, предметъ зрѣлища, зрѣлище.

а. مسئله = مسائلت

тур. مش, میش *мішъ*, *мышъ*, сокращено изъ ایمش, причастія прошед. существит. глагола, которое, придаваясь къ корнямъ другихъ глаголовъ, образуетъ изъ нихъ прошедшее причастіе (*см.* ایمس), کلمش пришедшій; въ *дж.* эта форма причастія употребляется какъ имя дѣйствія: کیلمیشدن کیین послѣ пришествія, کیلمیشیدن کیین послѣ его пришествія, قبول ایلمیشینك بی دیلادن=*тур.* قبول ایتدیکی согласіе твое, что ты согласился, это мнѣ нужно знать.

а. مشابه *мӣшабіх*, похожій, сходный, مشابهت *мушабехэ̀тъ*, сходство, подобіе, مشابهتی اولمق б. сходнымъ съ кѣмъ или съ чѣмъ, مشابهتی وار это походитъ (на то-то).

а. مشار *мушаръ*, означенный, указанный, مشار الیه тотъ, на кого указано, упомянутый; знаменитый, извѣстный, что также مشار بالبنان т. е. тотъ на кого указываютъ пальцемъ.

а. مشّاطه *мэшшатэ̀*, уборщица (женщина разчесывающая невѣстъ и молодыхъ дѣвицъ и убирающая ихъ украшеніями и мушками; مشط *міштъ*, *мушутъ*, *мн.* مشاط гребешокъ).

а. مشاع *мушā'* 1) обнародованный, раскрытый (секретъ). 2) нераздѣльный, общая между двумя или болѣе товарищами (собственность)

дж. тоб. مشاك *мішэ̀къ*, مسناك, موشك *каз. мышыкъ*, кошка (= پشك).

а. مشاکل *мушākіль*, приличный; похожій, одинаков. формы, подобный, مشاکله приличіе; подобіе, одинаковая форма.

а. مشام *мэшāмъ*, запахъ, благовоніе; чувство обонянія.

а مشاوره *мушāвэрэ*, совѣщаніе, совѣтъ; разсужденіе, اتمك — держать совѣтъ, разсуждать.

а. مشاهده *мӣшāхэдэ*, разсматриваніе, свидѣтельство, присутствіе, اتمك — б. свидѣтелемъ, присутствовать, видѣть, *ад.* ایتدرمك —осмотрѣть, освидѣтельствовать, اولنمق — б. освидѣтельствовану, осмотрѣну.

مشاهیر *см.* مشهور; مشایخ *см.* شیخ

а. مشبّه *мушеббэ̀х* 1) уподобленный, сходный. 2) сомнительный, مشتبه двусмысленный.

п. مشت *мӣштъ*, кулакъ, مشتزن кулачный боецъ, боксёръ, بسیار ضرب مشتی بار ایدی онъ былъ большой кулачный боецъ (*Баб.* 9).

а. مشتا *мэштā*, зимнее жилище.

а. مشتاق *мӣштāкъ*, сильно желающій (видѣть)

тоб. مشتاك *маштякъ*, карликъ, *кир. местекъ*, дурная, смирная лошадь.

а. مشترك *муштерэ̀къ*, общій съ кѣмъ нибудь или со многими; средняя (стѣна), حس مشترك здравый смыслъ, لغت مشترکه слово имѣющее два или болѣе значеній; *муштерікъ*, соучастникъ.

а. مشتری *мӣштерӣ* 1) покупатель, требователь извѣстнаго товара или произведенія. 2) Юпитеръ, планета.

а. مشتّق *мӣштаккъ*, производный, اسم مشتق имя производное, اسم عیرمشتق или اسم جامد имя первообразное, непроизводное.

тур. ад. مشتلامق *муштуламакъ*, передать радостную, пріятную вѣсть, مشتلق радостная вѣсть, подарокъ за пріятное извѣстіе (испорчен. слово изъ *п.* مژده, مژده‌لك).

а. مشتمل *муштемі́ль*, содержащій, заключающій въ себѣ, объемлющій.

а. مشخّص *мушахха́съ*, осуществленный, дѣйствительный, сущій. *ад* اولمق — оказываться, обнаруживаться, اولنمق — б назначену, опредѣлену.

а مشرب *мэшрэ́бъ*, питье, мѣсто изъ котораго пьютъ, водопой, *мет.* нравъ, характеръ, природа, اچی مشرب съ открытымъ характеромъ, откровенный, — لطیف веселый, забавный, مشربه *мэшрэбэ́*, *мн.* مشارب, бокалъ, кружка; *муширбъ́*, кто подчуетъ питьемъ; въ *бух. муширубъ́*, смотритель казенныхъ земель (*Вамб.*)

а. مشرّف *муширрэ́фъ*, облагороженный, почтенный, уважаемый, اولمق — удостоиться, *ад.* زیارتنکزه مشرف اولمق ایستر онъ желаетъ удостоиться посѣтить васъ.

а, مشرفی *мэширэфи́*, церемоніймейстеръ (у персид. монголовъ. Hammer).

а. مشرق *машра́къ*, *машры́къ*, восходящее солнце, мѣсто восхода солнца, востокъ, مشرق یلی восточн. вѣтеръ, المشرقان два восхода солнца, лѣтомъ и зимою

а. مشرك *мушрі́къ*, *мн.* مشركین, многобожникъ, идолопоклонникъ.

а مشروح *мэшрӯ́х*, объясненный, изложенный, مشروحه *шарухе* какъ выше изложено.

а. مشروط *мэшрӯ́тъ*, заключающійся въ договорѣ и утвержденный его статьями; обязательный.

а. مشروع *мэшрӯ́'* 1) начатый. 2) законный, предписанный или предусмотрѣнный закономъ, غیر مشروع незаконный.

а. مشعبذ *муша'бі́зъ*, مشعوذ, фокусникъ, жонглеръ.

а. مشعل *мэш'а́лъ*, *мн.* مشاعل, свѣтило, лампа, факелъ.

а. مشغول *мэшгӯ́лъ*, занятый, имѣющій занятіе, упражненіе, *каз.* مشغوللنمق упражняться مشغوللندرمق упражнять, занять чѣмъ, مشغول اولمق б. заняту чѣмъ. б. предану какому нибудь дѣлу.

а. مشفق *мӯшфі́къ*, добрый, сострадательный, нѣжный; благосклонный, مشفقانه сострадательно.

а. مشق *ма́шкъ*, пропись чистописанія, مشق الق брать уроки чистописанія

а. مشقّت *машакка́тъ*, *мн.* مشاق *мэшакка́къ*, трудность, мученіе, бѣдствіе, несчастіе, горе, بی مشقت безъ затрудненія, مشقت حکمك испытать мученіе, несчастіе, *тат.* مشقتلنمك затрудняться, озабочиваться, مشقتلندرمق *пон. башк.* مشقتلندرعه میوجلو ایلدی онъ осмѣлился утруждать.

дж. مشقرمق *мышкъырмакъ* (= *каз.* شقرمق) сморкать: راست درله دورون بی مشقرمه правою (рукою) не сморкай носъ (Хрестом Березина, II ч, стр. 266).

п. مشك *мэ́шкъ*, кожаный мѣхъ изъ овечьей шкуры (выдѣланный или сырой), въ которомъ сохраняется сыръ, вода.

п. مشك *мӯшкъ*, *мі́шкъ*, мускусъ, مشکبار распространяющій запахъ мускуса, مشکبیز разсѣивающій мускусъ, благовонный, مشکین мускусный, موش مشکین родъ мыши, издающей запахъ мускуса (въ Индіи).

тоб. مشکا *мяшке*, грибъ, въ *алт. мешке*, березовая губа, изъ которой дѣлается трутъ, بیر مشکازی грибъ.

а. مشكل *мушкіль*, трудный, запутанный, مسكله, *мн.* مشكلات трудности, предметы, вопросы трудные; *мушкелъ*, имѣющій такую-то форму, образовавшійся.

а. مشكوك *мэшкукъ*, сомнительный.

кир مشل *мешѣль*, больной, у котораго отнялись ноги и не имѣютъ никакого ощущенія.

каз. مشمش *мешмѣшъ*, абрикосъ.

а. مشورت *мэшвэрэтъ*, совѣтъ, совѣщаніе, разсужденіе, خانه — мѣсто, зданіе совѣта, مشورت اعلك разсуждать, совѣщаться, مشورتلنمك войти въ обсужденіе предмета, مشاور совѣтникъ.

а. مشوش *мушеввэшъ*, смущенный, разстроенный.

а مشهد *мэшхэдъ*, مشهد مقدس, мѣсто гдѣ покоится мученикъ за вѣру (шіиты даютъ это названіе гробницамъ своихъ имамовъ, *см.* كربلا, въ особенности же гробницѣ 8-го имама Ризы, въ Мешедѣ, столицѣ Хорасана), مشهدى тотъ кто былъ на поклоненіи гробу имама Ризы.

а. مشهود *мэшхудъ*, засвидѣтельствованный, видѣнный лично.

а. مشهور *мэшхуръ*, *мн.* مشاهير, извѣстный, славный, знаменитый, فلان نام ايله مشهوردر онъ извѣстенъ подъ такимъ-то названіемъ, مشهورلك прославить, сдѣлать извѣстнымъ, مشهورلنمك прославиться

кир. مشى *мішї*, лань, въ *тоб.* олень; родъ замши изъ бараньей шкуры (въ Туркест. краѣ, стоитъ 30 коп. штука; توز دوست тоже родъ замши изъ козловой шкуры, штука стоитъ 1—50 коп. Обѣ окрашиваются въ оранжевый и малиновый цвѣтъ; идутъ преимущественно на шаровары, изъ кожъ бараньи продаются по 1 р 50 к., а козловые отъ 15—35 р. Пашино, Туркест. край, стр. 145).

а. مشيخه *мешіахатъ*, *мн.* отъ شيخ, шейхи, *мешихэтъ*, достоинство, качество, званіе шейха, مشيخت پناه шейхул-исламъ.

а. مشيد *мушейїдъ*, возвышающій, воздвигающій (зданіе), *мушейїедъ*, возвышенный, воздвигнутый; твердый, крѣпкій.

а. مشير *мїшїръ*, совѣтникъ, министръ или главный секретарь государственный (въ Оттом. имперіи *муширъ* — чинъ полнаго генерала; этотъ титулъ дается также командующимъ арміей и генералъ-губернаторамъ).

дж- مشيق *мышыкъ*, сопли (جرك بيني *к. сл. гл.* مشعرمق).

а. مشيمه *мэшїмэ*, *мн.* مشيم, مشايم, мѣсто (у женщ. и животн.), مشيمهٔ عالم *мет.* солнце.

кир. مشين *мэшїнъ* = بحين, *алт. меечінъ* (сродно съ монг.) обезьяна.

тур. مشين *мешїнъ*, баранья кожа (выдѣланная).

а. مشيّت, مشيت *мэши'этъ*, воля, сила, مشيت ازليه воля предвѣчнаго Бога.

а. مصاحب *мусаїібъ*, сотоварищъ, пріятель, любимецъ царя, مصاحبت *мусахэбэтъ*, сообщество, взаимная бесѣда, قيلمق — бесѣдовать, принимать участіе въ какомъ нибудь обществѣ.

тур. مصاد *масадъ*, мусатъ для точенія ножей (Redhouse).

а. مصادره *мусадэрэ*, притѣсненіе, конфискація, اعلك — отнять насильно, конфисковать.

а. مصاف *масāффъ*, *сд.* مصف, ряды сражающихся; поле сраженія, битва.

а. مصافات *мусафāтъ*, искренность, искренняя дружба.

а. مصباح *місбāх*, фонарь; свѣточъ, факелъ.

а. مصحف *масхàфъ*, *мусхàфъ*, *мн.* مصاحف, тетрадь, томъ, списокъ, экземпляръ Курана, المصحف Куранъ.

а. مسحفه *місхафāтъ*, *мн.* مصاحف, مسحفه *мн.* مصاخف, желѣзная лопата.

а. مصدر *масдàръ*, *мн.* مصادر, источникъ, начало; имя дѣйствія (*грам.*), مصدريه *масдарійіè* (простонар. *тур. мезетеріè*) таможенная пошлина, взымавшаяся въ прежнее время только въ Константинопол. и состоявшая изъ $1\frac{10}{20}$ со ста, сверхъ обыкновенной пошлины (нынѣ уничтожена).

а. مصر *місръ*, *мн.* امصار 1) всякій большой городъ. 2) Египетъ; Каиръ.

а. مصراع *місрā'* 1) половина створчатыхъ дверей. 2) полустишіе или одинъ стихъ въ двустишіи.

а. مصرف *масрàфъ*, *мн.* مصارف, расходъ, издержка, употребленіе, *тур.* مصرفلو убыточный, مصارف ترتيبى бюджетъ, *ад.* مصرفه يتورمك израсходовать, употребить, نيه مصرفدر къ чему это годно? на что это? مصروف обращенный, направленный, употребленный, израсходованный; склоняемый (*грам.*), مصروف اولمق б. измѣнену; б. израсходовану. مصروف ايتمك измѣнить; израсходовать.

тур. مصره *масрà* (изъ *п.* ماسور, ماسوره, ماشوره) трубочка въ гидравлическихъ аппаратахъ.

а. مصطفى *мустафà*, избранный, превосходный; названіе Мухаммеда; собств. имя (*кир.* произносятъ *мустапа*).

а. مصطكه *мастèжкъ*, كصطه, مصطكى, мастика. جزيرة المصطكى островъ Хіосъ, иначе ساقزاطه سى

а. مصل *маслъ*, сыворотка.

а. مصلا, مصلى *мусалла*, открытое мѣсто въ окрестностяхъ города, мѣсто гульбища и общественнаго моленія въ извѣстные дни праздника (такъ называется тоже мѣстность близъ Шираза, замѣчательная своимъ положеніемъ и воспѣтая Хафизомъ въ его одахъ).

а. مصلح *мусліх*, исправляющій, соглашающій, примиряющій обѣ стороны, مصلحين посредники, выбранные съ двухъ сторонъ для примиренія, *кр.* ايرجى ومصلحين третейскій судъ, ايرجى ومصلحين مناسب كورمك избрать третейскій судъ, مصلحانه примирительный: دولتلرك اظهار ايتمش اولد فكرى افكار مصلحانه‌لرى ايجابنجه согласно требованію примирительнаго направленія мыслей, изъявленнаго правительствами.

а. مصلحت *маслахàтъ*, *мн.* مصالح, благой совѣтъ, совѣщаніе, благое дѣло, польза, выгода, مصلحتلو, مصلحت يوزلو полезный, интересный, اوزمصلحتم سببلى въ видахъ собственнаго интереса (клятвенное обѣщаніе), مصلحتكذار повѣренный въ дѣлахъ (посольства), مصلحت اتمك, كورمك совѣщаться, говорить о дѣлахъ, مصلحتلشمك взаимно совѣщаться, *ад.* بلمك — совѣтовать, признать за лучшее, одобрить, مصلحته اولمق служить въ пользу кому, пригодиться, مصلحتنى كوردىلر, بتردىلر они позаботились о его дѣлѣ, они покончили его

дѣло, иронически значитъ: они его погубили.

тур. مصندره *мусандерэ*, гвоздь, клинъ, طام مصندره‌سی чердакъ, что иначе جاتی ارەسی.

а. مصنّف *мусэннифъ*, сочинитель, авторъ, مصنف الاصل сочинитель оригинала (съ котораго переводятъ), *мусэннэфъ*, сочиненный, составленная (книга), *мн.* مصنفات сочиненія, трактаты, книги.

а. مصنوع *масну'*, сдѣланный, фабрикованный, искусно-сработанный, مصنوعات сработанныя вещи; сотворенные предметы, творенія.

а. مصوّر *мусэввиръ*, живописецъ, скульпторъ, артистъ, *мусэввэръ*, нарисованный, сформированный.

а. مصون *масӯнъ*, сбереженный, сохраненный, защищенный.

а. مصيبت *мусыбэтъ*, *мн.* مصايب, несчастіе, бѣдствіе, напасть, كورمك — испытать несчастіе, بونه مصيبت در что это за несчастіе! مصيبته كرفتار подвергшійся бѣдствію.

а. مضاربه *музӑрэбэ* 1) битва, сраженіе. 2) отдача или назначеніе капитала въ торговые обороты чрезъ довѣренное лицо (شرايع الاسلام стр. 158, примѣч. 4), *тур.* مالی مضاربه يه ويرمك поручить кому-нибудь товаръ на продажу, съ условіемъ раздѣлить выгоды пополамъ.

а. مضارع *музӑрыʼ*, подобный чему,— отсюда въ грамматикѣ время *аористъ* (араб. глагола, по окончанію подобный именамъ, выражающимъ иногда настоящее, иногда будущее время).

а. مضاعف *музӑʼӑфъ*, двойной, удвоенный, прибавленный, مضاعفت удвоеніе, прибавленіе, прибавка, اضعاف مضاعف взятый вдвое, вдвое больше: وكندينك اضعاف مضاعفی اولان اعدا ايله и съ непріятелемъ, вдвое многочисленнымъ чѣмъ его войско.

а. مضاف *музӑфъ*, присоединенный, придаточный; приложеніе; дополненіе (въ *грам*.), مضاف اليه дополнимое (غلام زيد рабъ Зейда, زيد будетъ дополненіе, غلام дополнимое), مضافات прибавочные предметы, принадлежности.

а. مضايقه *музӑйикӑ*, стѣсненіе, затрудненіе, нужда, бѣдность, مضايقه چكمك или مضايقه ايله كچنمك б. въ затруднительномъ положеніи, терпѣть нужду.

а. مضبطه *мазбатӑ*, рапортъ, протоколъ; словесная претензія, искъ, مضبطه يی امضالامق подписать протоколъ.

а. مضبوط *мазбӯтъ*, взятый во владѣніе, занятый; утвержденный въ памяти, опредѣленный; приведенный подъ правило, مضبوط قلعه, مضبوط شهر, укрѣпленный городъ, крѣпость.

а. مضرّ *музырръ*, наносящій вредъ, вредный, مضرت *мазаррэтъ*, вредъ, обида, несправедливость, مضرتلو вредный, пагубный.

а. مضروب *мазрӯбъ* 1) битый, получившій удары. 2) произведеніе (въ умноженіи ариѳмет.), مضروب فيه множитель.

а. مضطرّ *музтӑрръ*, лишенный средствъ, приведенный въ крайность, принужденный, اولمق — б. принуждену къ чему.

а. مضطرب *музтарыбъ*, смущенный, встревоженный, безпокойный.

а. مضمحل *музмахиль* (отъ ضحل, IV اضمحل) изчезающій, разсыпающійся.

а. مضمر *музмэръ*, скрытый, сокровенный; подразумѣваемый, представляемый въ умѣ.

а. مضمضه *мазмазá*, полосканіе (рта, посуды), *мед.* легкій сонъ, дремота.

а. مضمون *мазмýнъ* 1) смыслъ, содержаніе статьи, письма, الله‌الخير بومضمون اوزره برنامه بازوب كوندردى онъ написалъ письмо слѣдующаго содержанія и отправилъ съ послами 2) *юридич.* союзникъ, лицо, отвѣтственность котораго беретъ на себя отвѣтчикъ— ضامن *см.* это слово.

а. مضى *мазá*, прошелъ, прошло, مضى مامضى что прошло-то прошло (*послов.* прошлаго не вернешь, *тур.* كچن كچدى).

а. مطابق *мутáбыкъ*, сообразный, соотвѣтственный, приличный, اولمق — соотвѣтствовать, приличествовать, مطابقت сообразность, согласованіе.

а. مطالعه *муталáа*, разсматриваніе, ревизованіе, внимательное чтеніе, مطالعهٔ كتب внимательное чтеніе книгъ, изученіе.

а. مطايبه *мутáйсбэ*, шутка, забава, острое слово, مطايبه طريقى ايله шуткою, шуточнымъ образомъ.

а. مطبخ *мутбáхъ* (*простон. мутпахъ*, *мутфакъ*), *мн.* مطابخ, кухня, مطبوخ сваренный

а. مطبوع *матбýъ*, напечатанный; натуральный, врожденный; пріятный, превосходный.

а. مطر *матáръ*, *мн.* امطار, дождь (въ особенности обильный).

а. مطران *матрáнъ*, *мутрáнъ*, митрополитъ (у сирійскихъ халдеевъ).

а. مطرب *мутрыбъ*, пѣвецъ, музыкантъ; плясунъ.

шур. مطرباز *матрабáзъ*, скупщикъ, барышникъ (въ особенности земн. произведеній, *а.* محتكر, *п.* كيسه‌دار), مطربازلق барышничество, ايمك — барышничать.

тур. مطرق *матрáкъ* (съ *ар.*), толстая палка гладіаторовъ, рапира, مطرقى гладіаторъ, учитель фехтованія, фехтовальщикъ, مطرقچيلك фехтованіе.

а. مطلب *мэтлэбъ*, *мн.* مطالب, предметъ, вопросъ, задача, цѣль, требованіе, желаніе, مطالب عظمى высшія цѣли.

а. مطلع *матлá' мн* مطالع, восходъ, появленіе (планеты, звѣзды); первое двустишіе поэмы; *муттэлú'*, восходящій; узнающій, увѣдомленный, извѣщенный, اولمق — б. увѣдомлену, узнать, *ад.* مطلع اولنده‌صنكره послѣ освѣдомленія, освѣдомившись, узнавъ, ايمك — увѣдомить.

а. مطلق *мутлакъ* (*син.* مستقل) *ж. р.* مطلقه, абсолютный, безусловный; совершенный, всеобщій, رياست مطلقه مستبده — начальство полновластное, فلان شى بروجه مطلق على وجه الاطلاق вообще, فلان شى بروجه مطلق ديلسه احسندر такая-то вещь, говоря вообще, хороша, وكيل مطلق полномочный министръ.

а. مطلوب *матлýбъ*, требуемый, желаемый; вещь желанная; требованіе долга, взысканіе.

а. مطهر *мутахха̀ръ*, очищенный, чистый, священный, روضهٔ مطهر садъ очищенный, т. е. могила Мухаммеда.

а. مطيع *мутú'*, покорный, повинный, اولمق — покориться, подчиниться

власти, اعك — покорить, привести въ повиновеніе.

а, مظفر *музаффэръ*, побѣдоносный, побѣдитель, المظفر دائما постоянно побѣдоносный (эпитетъ принятый въ шифрѣ — اغرا султана турецкаго).

а. مظلم *музлимъ*, *ж.р.* مظلمه, мрачный, вступающій въ мракъ; مظلمه *мэзлемэ*, *мн.* مظالم угнетеніе, тиранство, несправедливость, مظلوم притѣсняемый, угнетаемый, обиженный, скромный, смиренный, покорный, مظلومانه скромность, покорность.

а. مظنه *мазанна*, *мазынна* 1) мнѣніе, предположеніе. 2) человѣкъ или предметъ, о которомъ имѣютъ какое нибудь мнѣніе (это слово торговцами въ Персіи и Грузіи произносится *мазанда*, въ смыслѣ продажной, биржевой цѣны товаровъ, курса денегъ). مظنون предполагаемый, подозрѣваемый.

а. مظهر *мазхаръ* 1) зрѣлище, мѣсто проявленія, представленія, театръ дѣйствія, произшествія. 2) предметъ, на которомъ и посредствомъ котораго выражается или является дѣйствіе, مظهر عنايت اولدى онъ сдѣлался мѣстомъ и предметомъ проявленія милости, مظهر شرف مثول اولمق на мѣстѣ почета, стоя въ ожиданіи т. е. будучи принятъ на аудіенціи (у султана), مظهريت *мазхарійэтъ*, качество предмета, на которомъ проявляется дѣйствіе, осчастливленіе: مظهريتلرينه فتوحاته съ осчастливленіемъ многихъ побѣдъ; *музхиръ*, представляющій, показывающій, обнаруживающій.

а. مع *ма'*, вмѣстѣ, съ, مع ذلك вмѣстѣ съ этимъ, مع الاسف съ претензіей, претендуя, معا *ма'анъ*, совокупно, въ сопровожденіи.

а. معادات *му'адатъ* (отъ عدا III) вражда, непріязнь (противуп. موالات), непріятельскія дѣйствія

а. معارض *му'арызъ*, противящійся, препятствующій, противникъ. معارضه *муараза*, *мн.* معارضات противодѣйствіе, сопротивленіе, противорѣчіе, معارض اولمق или معارضه اغك сопротивляться, мѣшать. معارضات كوناكون различныя противодѣйствія, противорѣчія.

معارف *см.* معرفت; معارك *см* معركه.

а. معاش *ма'ашъ*, жизнь, средства пропитанія, жизни, معاش كفاف достаточныя средства жизни, معاش دل человѣкъ дурной жизни.

а. معاشر *мэашіръ*, *ед* معشر, собранія, общество, *муашіръ*, сообщникъ, другъ, товарищъ, معاشرت сообщество, тѣсное отношеніе, اغك معاشرت حسن б. съ кѣмъ нибудь въ дружескихъ отношеніяхъ

а. معاصر *му'асыръ*, современникъ.

а. معاصى *мэ'асы*, *ед.* معصيت, грѣхи, возмутительн. дѣйствія противъ закона божія.

а. معافى *му'афъ*, прощенный, уволенный, избавленный отъ податей и сборовъ (право это пріобрѣталось въ Персіи или заслугами, или родствомъ съ беками, или подарками хану, *дж.* ترخان), معافى نامه привилегія на изъятіе (отъ извѣстныхъ обязанностей), معافى نوكر ханская стража, неплатившая никакихъ податей и награждавшаяся содержаніемъ, معافيت, معافلق изъятіе, освобожденіе отъ нѣкоторыхъ обязанностей.

а. معالجه *му'ālеджэ*, леченіе, излеченіе, اتمك — лечить.

а. معالی *ме'ālӣ*, *ед.* معلاة, возвышенія, высокія качества.

а. معامله *му'āмелэ* 1) обхожденіе, взаимное сношеніе, торговля, коммерція, торговая сдѣлка. 2) лихва, процентъ (на деньги), معامله صورت притворство, *ад.* اتمك معامله вести торговлю, اتمك معامله حسن хорошо обходиться, б. въ хорошихъ отношеніяхъ, معامله بد дурное обхожденіе, معامله ايله المق занять на проценты, معامله يه ويرمك отдать на проценты, معاملهجی лихоимецъ.

а. معاودت *му'āведэтъ*, возвращеніе къ прежнему мѣсту.

а. معاوضه *му'āвизэ*, мѣна.

а. معاون *ме'āвинъ*, *ед.* معونة, помощь, субсидія, *му'āвинъ*, помощникъ, товарищъ (должностн. лица); замѣняющій или присутствующій (членъ какого нибудь собранія), معاونت *му'авенэтъ*, вспомоществованіе, пособіе; معاونت اتمك или معاون اولمق помогать, присутствовать за другого.

а. معاهده *му'āхэдэ*, заключеніе условія, договора, союза; союзъ, договоръ, трактатъ, контрактъ, معاهده كاغدی писанный актъ договора, معاهدهٔ تعرضی союзъ наступат. и оборонительный, داغلرده فالن اشقيالر بودعه قونسولوسلره برقطعه عريضه كوندروب كريد جزيره سنك يونانستانه الحق اولمق ادعالرندن وازكچرمك حكومت سنيه طرفندن پارس معاهده سينی امزا ايدن دولتلرينك حمايه‌سی تحتنده اولرق در درنس تعين اولنماسنی رجا ايلمشلردر (говорится о просьбѣ критскихъ революціонеровъ, просящихъ Порту назначить критянамъ въ правители особаго принца, который былъ бы подъ покровительствомъ державъ, подписавшихъ парижскій *трактатъ*).

а. معايده *му'āiсдэ*, посѣщеніе и поздравленіе въ дни религіознаго праздненства.

а. معاينه *му'āiенэ*, ясное видѣніе, очевидность (*син.* مشاهده), معاينه بلمك كورمك видѣть собствен. глазами, имѣть точныя свѣдѣнія.

а. معبد *мī'бэдъ*, *мн.* معابد мѣсто моленія, храмъ.

а. معبر *ма'бэръ*, *мн.* переходъ, мѣсто перехода (на дорогахъ, рѣкахъ), *ми'бэръ*, ботъ, перевозное судно, мостъ; *му'эббіръ*, толкователь (сна), *му'эббэръ*, толкованіе, объясненіе,

а. معبود *ма'бӯдъ*, боготворимый, обожаемый, божество, кумиръ.

а. معتاد *му'тādъ*, привыкшій, привычный, обыкновенный, معتادی اولمق имѣть къ чему привычку, اولمق وضع معتاددر это вещь обыкновенная, это случается.

а. معتبر *му'тебэръ*, уважаемый, почтенный, قبلنمق معتبر اولمق б. уважаему, пользоваться почтеніемъ.

а. معتدل *му'теділь*, умѣренный; средній (ростъ).

а. معترض *му'тэрӣзъ*, поперечный; возражающій, противорѣчащій, جمله معترضه вводное предложеніе.

а. معترف *му'тэріфъ*, признающій, признающійся въ чемъ, признательный.

а. معتقد *му'такӣдъ*, твердо вѣрящій во что, приверженный, привязанный, *му'такāддъ*, то, во что вѣрятъ, къ чему привязаны, معتقدات статьи вѣроученія.

а. معتكف *му'текіфъ*, набожный, безпрестанно молящійся.

а. معتلّ *му'тэллъ*, слабый, немощный, — отсюда въ грамматикѣ: слово или глаголъ, имѣющіе букву و или ى одною изъ коренныхъ.

а. معتمد *му'темэдъ* или معتمد عليه надежный, тотъ на кого можно надѣяться, къ кому можно имѣть довѣріе, опора, معتمد الدوله опора правительства (важное государственное званіе. въ которое возведенъ былъ въ Персіи, въ царствованіе Фетх-Али-Шаха, Менучехръ-Ханъ; нынѣ уничтожено).

а. معجزه *му'джизэ*, *мн.* معجزات, чудо, въ особенности сотворенное пророками (ايت чудо, какъ знаменіе свыше, *см.* также كرامت).

а معجم *му'джэмъ*, *ж. р* معجمه (буква алфавита) имѣющая точку, въ отличіе отъ буквы той же формы безъ точки, называемой مهمله *мухмелэ*, какъ: زای معجمه, غين معجمه — *з* съ точкою, *г* съ точкою غ, رای مهمله, عين مهمله — *р.* безъ точки ر, *а* безъ точки ع.

а. معجون *ма'джунъ*, опіумъ, конфортативъ.

а. معدهٔ *ми'дэтъ*, простоп. *ми'дэ*, *мн.* معده, желудокъ, سوء معده боль въ желудкѣ, مسدود معده имѣющій запоръ въ желудкѣ.

а. معدّل *му'адділь*, уравнивающій, соразмѣряющій, معدل ليل نهار экваторъ, *му'аддэль*, уравненный, вывѣренный, соразмѣрный, معدل النهار равноденствіе, معدلت правосудіе, справедливость.

а. معدن *ма'дэнъ*, *мн.* معادن, рудникъ; руда, металлъ, معدنى металлическій, التون معدنى рудникъ золота, كومر معدنى копи камен. угля, معدن كومرى камен. уголь, معدن طوزى камен. соль, طبقهسى, معدنلرقاتى слой рудниковъ.

тур. معدنوز, معدنوس *ма'дэносъ*, مغدنوس, петрушка (*а.* بقدونس, *п.* مقدونس *макдунісъ*, *Бурх.* принимаетъ за греческ. слово и въ значеніи сѣмянъ горной петрушки, а *Бианки* — за испорченное изъ معده и نواز т. е. пріятное для желудка), فريك معدنوسى или اری پيراقلومعدنوسى кервель.

а. معدود *ма'дудъ*, *ж. р.* معدوده, *мн.* معدودات 1) сочтенный, причисленный, принадлежащій къ чему. 2) ограниченный, незначительный, ايام معدودات первые три дня послѣ праздника жертвоприношенія у мусульманъ, اسحاص معدوده ايله съ нѣсколькими лицами.

а. معدوم *ма'думъ*, несуществующій, уничтоженный; потерянный, معدوم الطهوراولمق اوزره какъ бы несуществующіе, непропзшедшіе, уничтоженные.

а. معذّب *му'аззэбъ*, наказанный, мучимый, страдающій, *му'зібъ*, мучитель.

а. معذرت *ма'зерэтъ*, извпненіе, испрашиваніе прощенія, معذرتخواه просящій прощенія, معذور извиненный, заслуживающій извиненія, معذور بيورمق طوتمق извинить кому, معذور افندم извините, сударь.

п. معرّا *муаррā*, *вм.* معرّی, обнаженный, нагій; изъятый, освобожденный.

а. معراج *мі'рāджъ*, *мн.* معاريج, вознесеніе; ночное путешествіе Му-

хаммеда изъ храма Мекки въ храмъ Іерусалима и оттуда на семь небесъ къ трону Творца, ليلة المعراج называется эта ночь, معراج حضرت عيسى Вознесеніе Господне.

а. معرفت *ма'рифѣтъ*, *мн* معارف, познаніе, свѣдѣніе, наука; искусство, проворство, ловкость, معرفتلو ученый, образованный, имѣющій познанія въ искусствѣ, экспертъ; ловкій, проворный, معرفتسز необразованный, невѣжда, معارف ناظری عمومیه министръ народнаго просвѣщенія (въ Турціи. У мистиковъ слово معرفت выражаетъ третью степень созерцательной жизни, по Аттару; оно означаетъ тѣсное общеніе души человѣка съ Богомъ, водворяющее въ ней совершенное спокойствіе).

а. معركه *ма'рэкэ̀*, *мн.* معارك, поле сраженія, мѣсто битвы, арена.

а. معروض *ма'рӯзъ*, представленный, изложенный, объясненный; изложеніе положенія дѣла, прошеніе, معروض ايمك представить и пр.

а. معروف *ма'рӯфъ*, извѣстный, славный; благодѣяніе, похвальный поступокъ, *тур.* برمعروف нѣкто, одинъ человѣкъ, فلان دیمکله معروف извѣстный подъ такимъ-то названіемъ.

а. معزول *ма'зӯлъ*, уволенный, отставленный отъ должности, معزولا *ма'зулэнъ*, во время отставки, какъ отставной, معزوللق нахожденіе въ отставкѣ, положеніе человѣка въ отставкѣ, معزول ايمك уволить, отставить отъ должности, اولمق — б. отставлену.

а. معشوق *ма'шӯкъ*, *ж. р.* معشوقه, любимый, предметъ любви.

а. معصوم *ма'сӯмъ*, защищаемый, невинный, безгрѣшный; невинное дитя (въ этомъ значеніи по *тур.* простонародно *максемъ*).

а. معصيت *ма'сыйіэ̀тъ*, неповиновеніе, возмущеніе; грѣхъ, преступленіе.

а. معطّر *му'аттаръ*, напитанный благовоніемъ, благоуханный.

а. معطّل *му'аттàлъ*, брошенный, оставленный безъ употребленія, пренебреженный, праздный, незанятый, бездѣйственный, معطل ير поле необработанное, нива въ пару, معطل ايمك уничтожить, остановить употребленіе чего, *ад.* معطل قالمق б. задержану, незнать какъ поступать (при возникшихъ препятствіяхъ).

а. معظّم *му'аззàмъ*, почтенный, высоко-чтимый, великій, важный, دول معظمه великія державы, معظمه *му'зымэтъ*, великое событіе.

а. معفو *ма'фу*, *ма'фуввъ*, прощенный, помилованный, معفو قيلمق помиловать.

а. معقول *ма'кӯлъ*, понятный, сообразный съ разсудкомъ, разумный, благоразумный, справедливый, приличный, نامعقول неблагоразумный, неприличный, معقوللمق, معقول كورمك одобрить, найти справедливымъ, разумнымъ, *каз.* بيك معقول очень хорошо, очень прилично, *ад.* معقول دولت قزاندی онъ хорошее, порядочное состояніе нажилъ.

а. معلّق *му'аллàкъ*, висячій, повѣшенный, *мет.* влюбленный, معلق ايمك кувыркаться (*п.* معلق زدن), *тат.* معلق بارمق схватившись кувыркаться (жонглеры), معلقه يه قومق, معلقه повѣсить, поднять и оставить въ висячемъ положеніи, *ж. р.* معلقه *му'аллакà*, *мн.* معلقات

му'аллакàтъ — названіе семи знаменитыхъ араб. поэмъ, сочиненныхъ до исламизма, и висѣвшихъ на стѣнахъ храма Мекки, какъ образцовыя произведенія поэзіи.

а. معلّم *му'эллѣмъ*, наученный, дрессированный (охотничья собака и пр.), *му'эллімъ*, обучающій, учитель.

а. معلوم *ма'лӯмъ*, извѣстный, замѣтный, прославленный معلوم اولمق сдѣлаться извѣстнымъ, дойти до свѣдѣнія кого-либо, معلوم ايدمك, معلوم اتمك дать знать, извѣстить, معلومزدر намъ вѣдомо, мы знаемъ, معلومات познанія, свѣдѣнія, освѣдомленіе, معلوماتلو имѣющій свѣдѣнія, освѣдомленный.

а. معمّا *му'эммā*, *вм.* معمّى, загадка, шарада.

а. معمار *мі'мāръ*, строитель, архитекторъ, зиждитель.

а. معمور *ма'мӯръ*, населенный, обработанный, благоустроенный, معمورلق معموريت населенность, благоустройство.

а. معمول *ма'мӯлъ*, сдѣланный, исполненный, сфабрикованный, рукодѣльный, معمول به дѣйствительный, соблюдаемый, то, сообразно чему должно поступать или исполнять.

а. معنى *ма'нѝ*, معنا *ма'нà*, *мн.* معانى (*каз.* произносятъ *маганя*) значеніе, смыслъ (слова, выраженія); внутреннее, мистическое значеніе (*син.* باطن); идея, мысль (противуп. صورت); сущность, предметъ, вещь, معنا *ма'нàнъ*, дѣйствительно, реально; по смыслу, لفظا و معنا какъ по произношенію такъ и по смыслу, معنوى относящійся къ смыслу, къ значенію; внутренній, духовный; невещественный.

а. معهود *ма'хӯдъ*, обѣщанный, условленный, опредѣленный; извѣстный, обыкновенный.

а. معيت *ма'ійѣтъ* (отъ предлога مع), сопровожденіе, сопричисленіе, сотоварищество, معيتله или معيت اوزره въ сопровожденіи, вмѣстѣ, معيت مامورلری чиновники сопровождающіе, состоящіе въ свитѣ лица, ему подчиненные, روسيه يه مامور اولان ايلچی معيتنده سركاتبی خدمتيله въ должности главн. секретаря свиты посланника, назначеннаго въ Россію.

а. معيّر *му'айѣръ*, чеканщикъ монетъ.

а. معيشت *ма'ишѣтъ*, *мн.* معايش, жизнь, житье, пища, содержаніе, нужное для жизни, въ *тат.* имущество, اسباب معيشت жизненные припасы, нужное продовольствіе, وجه معيشت средства жизни.

а. معين *му'інъ*, помощникъ; эпитетъ Бога; *му'айѣнъ*, опредѣленный, назначенный, خير معين неопредѣленный; شكل معين ромбоидъ (*геометр.*).

а. معيوب *ма'ӯбъ*, имѣющій тѣлесн. недостатокъ, увѣчный; порочный, обвиненный, غير معيوب العيوب مسلوب безпорочный, невинный.

п. مغ *могъ*, огнепоклонникъ, магъ; невѣрный; цѣловальникъ, مغ بچه сынъ невѣрнаго, цѣловальника; *мет.* прекрасный юноша.

а. مغاره *магарѣ*, пещера, гротъ.

тур. مغازه *магазà* (изъ *а.* مخزن) лавка, магазинъ.

а. مغاير *мугайръ*, противный, противуположный, несогласный, صلحه مغاير противно миру (условіямъ его), قانون

مغاير نامه‌يه противно уставу законовъ, مغاير اولمق напротивъ того, наоборотъ, противно.

а. مغبون *магбӯнъ* (*кр.* простонар. مغمون), обманутый, проведенный хитростью, лукавствомъ.

а. مغرب *магрѣбъ*, *магрібъ*, *мн.* مغارب, закатъ солнца; западъ; часть Африки занимаемая варварійскими владѣніями.

а. مغرور *магрӯръ*, обольщенный; напыщенный, гордый, высокомѣрный, مغرور لنمق гордиться, забываться по надменности.

а. مغز *магзъ*, мозгъ, мозгъ въ костяхъ, сердцевина, ядро въ плодахъ, بيمغز безмозглый, تهى مغز пустоголовый, безсмысленный, سبكمغز легкомысленный.

مغل, مغول = موغول

а. مغلق *мугладкъ*, запертый (дверь); непонятный, темный (изложеніе, выраженіе).

а. مغلوب *маглӯбъ*, побѣжденный, покоренный, غيرمغلوب непобѣдимый, مغلوب اولمق б. побѣждену.

а. مغنّى *муганнӣ*, *ж. р.* مغنّيه пѣвецъ, пѣвица.

тур. مغنيسيا Магнезія, городъ въ Анатоліи.

тур. مغون *магӯнъ*, красное дерево (mahogoni).

тур. مغونه = ماونه.

а. مغيلان *мугайланъ* (сокращ. изъ اغيلان) родъ колючаго дерева въ Египтѣ, родъ акаціи.

а. مفاجاة *муфаджѣатъ* (отъ فجاء III) нечаянное нападеніе, مرك مفاجه мои مفاجات скоропостижная или насильственная смерть.

а. مفارقت *муфѣракѣатъ*, разлука, разлученіе, اتمك — раздѣлиться, разлучиться, разойтись (собраніе).

п. مفت *муфтъ*, даровой, даромъ, безплатно, مفتخور дармоѣдъ, مفته كتمك даромъ уйти, б. отдану безъ всякаго возмездія, понапрасну.

а. مفتخر *муфтахиръ*, гордящійся, вмѣняющій себѣ въ честь что-либо.

а. مفتّن *муфеттѣнъ*, искушаемый, обольщенный; безумный.

а. مفتوح *мэфтӯх*, открытый; покоренный, взятый; (буква) обозначенная знакомъ ـَـ.

а. مفتول *мефтӯль*, крученый, какъ нитка, مفتول زر шитый золотомъ.

а. مفتى *муфтӣ*, главный судья, дающій рѣшенія въ трудныхъ вопросахъ законовѣдѣнія общими выраженіями, примѣнимыми ко всѣмъ подобнымъ случаямъ, тогда какъ *кады* рѣшаетъ вопросы по спеціальнымъ случаямъ (въ Россіи *муфти* предсѣдательствуетъ въ оренбургскомъ духовномъ собраніи и назначается въ эту должность правительствомъ. Въ Турціи онъ назначается также правительствомъ; рѣшенія его называются فتوا), مفتى الانام шейх-ул-исламъ.

а. مفخّم *муфаххѣмъ*, высокочтимый, августѣйшій.

а. مفرد *мӱфрѣдъ*, одинъ, единственный, отдѣльный; единственное число (*грам.*); *мӱфрідъ*, простой, несоставной (противуп. مركب), *ж. р.* مفرده *мн.* مفردات или مفردات الطب простые, несмѣшанные медикаменты; بابرى خطى مفرداتى نينك азбука, написанная почеркомъ, называемымъ Бабуровскимъ

(*Баб.* 462); *муфрэдатъ*, называются также мелкія отдѣльныя статьи (сочиненіе въ стихахъ Миръ - Али - Шира, состоящее изъ шарадъ и загадокъ).

а. ад. مفرش *мафрàшъ*, (*простон.* مپراش) мѣшокъ, чемоданъ.

а. مفرط *муфрàтъ*, изліишній, перешедшій границы, безмѣрный; *муфрытъ*, изліиествующій, переходящій границы.

а. مفسد *муфсідъ*, мятежникъ, злоумышленникъ, مفسده *мн.* مفسدات мятежъ, злоумышленіе, махинація.

а. مفصل *мэфсы́лъ*, связь, соединеніе; *муфассàлъ*, раздѣленный; ясный, подробно изложенный, مفصلا подробно, съ подробностями; *муфассылъ*, раздѣляющій; распространяющій (свою рѣчь).

а. مفعول *мафъ'ӯлъ*, 1) сдѣланный. 2) предметъ дѣйствія глагола или причастіе страдательн. (что также اسم مفعول въ *грам.*), المفعول له = дательн. падежу, المفعول به = винит. пад., المفعول معه, المفعول عنه = творит. падежу.

а. مفقود *мэфкӯдъ*, отсутствующій, изчезнувшій; лишенный чего.

а. مفلس *муфлісъ* 1) бѣдный, обѣднѣвшій. 2) банкротъ (*тур.* простонар. مفلز *мӯхлузъ*), مفلسلك банкротство, مفلس اولمق, افلاسه جيقمق сдѣлаться банкротомъ, افلاس كذب ложное банкротство.

а. مفلوج *мэфлӯджъ*, разбитый параличемъ.

а. مفوّض *муфэввэзъ*, препорученный, отданный на чье попеченіе.

а. مفهوم *мэфхӯмъ*, понятый, постигнутый; смыслъ, содержаніе письма.

а. مفيد *муфӣдъ*, полезный, выгодный; спасительный, مفيد اولمدى это не послужило ни къ чему.

مق *макъ*, *дж.* ماق, مك *дж.* ماك окончаніе неопредѣленнаго наклоненія глаголовъ, составляющее также имя дѣйствія: اورمق или اورماق бить, біеніе, يورمك или يورماك ходить, хожденіе; въ послѣднемъ случаѣ имена эти склоняются и принимаютъ наращенія падежей и мѣстоименій: يازمغه, *тат.* يازمقغه писанію, يازمغم писаніе мое, يازمغمى *тат.* يازمغنى писаніе мое (*винит.*). Въ *осм.* нарѣчіи прибавленіемъ къ этому окончанію слога ين— مغين, مكين *меінъ* (буква ق въ этомъ случаѣ обращается въ غ, а буква ك въ перс. *іяфъ*), образуется дѣепричастіе, выражающее *средство* или *причину* дѣйствія послѣдующаго глагола, которому оно подчиняется: بابام كلمكين قرندا شم كتدى такъ какъ отецъ мой пришелъ, то братъ могъ или долженъ былъ уйти.

кир. مق *мыкъ* (изъ *п.* ميخ) мелкій гвоздь (крупный شيكه, جيكه).

а. مقابل *мукàбілъ*, противуположный, встрѣтившійся; сличающій, провѣряющій, مقابل اولمق, بولمق б. противъ, встрѣтиться, б. сличену, провѣрену, مقابله *мукабэлэ* противуположеніе, встрѣча, возмездіе, замѣна; сличеніе, сравненіе, مقابله اتمك противиться, противустать, встрѣтиться; сличать, провѣрять (напр. копію съ оригиналомъ).

а. مقاسه *мукàсэмэ* 1) отдѣленіе, раздѣлъ. 2) клятва, обязательство, принятое присягою. 4) подати съ урожая (*юридич. терминъ*).

مقاصد *см.* مقصد; مقاطع *см.* مقطع

а. مقال *макāлъ* 1) говоръ, рѣчь, слово. 2) пословица, поговорка (въ *кир.* въ такомъ-же значеніи), مقاله рѣчь; мнѣніе, совѣтъ; глава, отдѣленіе (книги, сочиненія).

а. مقام *макāмъ* 1) мѣсто, жилище. 2) гробница угодниковъ. 3) достоинство, степень, чинъ. 4) тонъ музыки, مقام صاحب высокаго званія и достоинства, مقام اتمك жить гдѣ, проживать, مقام توتمق остановиться гдѣ, избрать мѣсто жительства, مقامه засѣданіе, собраніе, *мн.* مقامات бесѣды, рѣчи произносимыя въ собраніи (у мистиковъ подъ словомъ *макаматъ*, разумѣются различныя степени духовнаго совершенства и святости жизни; такихъ степеней считается девять: къ a) مقام ايمان принадлежитъ тотъ, кто принялъ пророка и его ученіе — это مومن; къ b) مقام عبادت — тотъ, кто сверхъ того постоянно молится — это عابد; къ c) مقام زاهد — тотъ, кто сверхъ того отрекся отъ всѣхъ благъ земныхъ — это زاهد; къ d) مقام معرفت — кто сверхъ того позналъ себя, Бога, истину вещей — حقيقت اشيا, и ихъ назначеніе — حكمت, это — عارف; къ e) مقام ولايت — кто сверхъ того сподобился благословенія и вдохновенія божія الهام, это — ولی, этой степени достигъ Али, зять Мухаммеда, который потому и называется ولی الله; къ f) مقام نبوت — кто сверхъ того получилъ откровеніе وحی, и даръ творить чудеса — معجزه, и посланъ къ людямъ съ порученіемъ проповѣдывать объ истинномъ Богѣ — حق, это — نبی пророкъ; къ этому разряду мусульмане относятъ Іисуса Христа и всѣхъ бывшихъ пророковъ; по сему и титулъ ихъ حضرت نبی; къ g) مقام رسالت — кто сверхъ того получилъ еще книгу — كتاب, это — رسول; къ h) مقام اولوالعزم — кто сверхъ того получилъ еще власть и могущество уничтожить прежній законъ — شريعت, и постановить новый — это اولوالعزم; къ i) مقام ختم — кто сверхъ всего вышесказаннаго есть послѣдній пророкъ, заключающій собою всѣхъ бывшихъ до него пророковъ — خاتم (Извлеченіе изъ рукописи подъ заглавіемъ: مراءت الحقيقين والعارفين т. е. зеркало истинъ и познаній. — Переводъ Гюлистана, Ламброса).

кир. مقامق *мукамакъ*, отупиться.

а. مقاومت *мукāввэмэтъ*, сопротивленіе.

а. مقبره *макбэрэ*, *мн.* مقابر, могила, кладбище, مقبره‌جی могильщикъ.

а. مقبول *макбӯлъ*, принятый, одобренный, угодный, пріятный, مقبول اولمق مقبول كچمك б. приняту, одобрену, اتمك — принять, уважить, مقبوليت принятіе, уваженіе.

уйг. مقت *мы̇ктъ*, крѣпкій, прочный, вѣрный (сравни съ *кир.* مقتی); въ слѣдующемъ стихѣ изъ ثبات العاجزين, слово это въ замѣчаніи передается арабскими словами شدت وغضب معناسنه т. е. насиліе, гнѣвъ: عبث برله قولمديڭ كيندی وقتم, عمل مهرسن ياشوردی ابرمقتيم (*стр.* 57).

а. مقتدر *муктэдиръ*, мощный, могучій, способный къ чему.

а. مقتدی *муктэдӣ*, подражающій, берущій въ примѣръ другого; *муктэ-*

да, مقتدا, подражаемый, послѣдуемый; модель, образецъ.

а. مقتضا *муктазā*, *вм.* مقتضى, потребованный, требованіе, потребность, необходимость (такъ-же называется министерское письмо, прилагаемое вообще къ фирману, адресованное къ тому же лицу и излагающее краткое содержаніе фирмана. — Redhouse), مقتضاسنجه или بر مقتضای сообразно потребности, соотвѣтственно чему, вслѣдствіе чего; *муктазы*, требующій, *ж. р.* مقتضیه *мн.* مقتضیات потребности, случаи, обстоятельства

кир. مقتی *мыкты*, крѣпкій, твердый, прочный, مقتیلق твердость, مقتا *гл.* сдѣлать что крѣпко, хорошо.

а. مقدار *мыкдāръ*, *мыктаръ* (*перс.* происносятъ *микдаръ*), количество, пространство времени или мѣста; мѣра, въ *ад.* уваженіе (*вм.* قدر): اوسبدن خلق ارا سنده مقدارنك یوخدر по той-то причинѣ ты не пользуешься уваженіемъ народа, بر مقدار нѣсколько, нѣкоторое количество.

а. مقدّر *мукаддэръ*, предопредѣленный, присужденный, предназначенный Богомъ, приговоръ судьбы, судьба; *мукаддыръ*, предопредѣляющій, Богъ.

а. مقدّس *мукаддэсъ*, *ж. р.* مقدّسه, святой, священный, مقدس *простон.* произносится *мактеси и махтеси*, Іерусалимецъ, бывшій на поклоненіи въ Іерусалимѣ.

а. مقدّم *мукаддэмъ*, поставленный впереди, первенствующій, глава, начальникъ; предшествующій, прежній, مقدما прежде, предъ симъ, *ж. р.* مقدمه *мн.* مقدمات, предшествіе, первая часть дѣла; авангардъ; первыя посылки (силлогизма); вступленіе, предисловіе, تمهید مقدمه изложеніе предисловія.

а. مقدور *макдūръ* 1) возможный, посильный. 2) предопредѣленный, роковой; судьба.

а. مقرّ *макāрръ*, мѣсто постояннаго жительства, مقر سلطنت резиденція государства, *мукырръ*, поселяющій на мѣстѣ жительства; исповѣдующій, признающій, مقر اولمق признаться (съ *дат.*).

а. مقراض *мыкрāзъ*, *мн.* مقاریض, ножницы.

а. مقرّب *мукаррāбъ*, приближенный, близкій, родственникъ (это слово служитъ въ настоящее время титуломъ нѣкоторыхъ приближенныхъ къ шаху персид. лицъ; онъ дается министрамъ, сверхъ титула офиціальной ихъ должности, и посланникамъ при иностранныхъ державахъ), مقرب الخاقان приближенный царя, امیر کبیر مقرب حضرت سلطانی великій эмиръ, приближенный его величества шаха.

а. مقرّر *мукаррāръ*, опредѣленный, установленный, утвержденный, несомнѣнный, مقرر درکه опредѣлено, рѣшено чтобы... مقرر ایتمك опредѣлить, утвердить, بلمك—знать положительно; считать несомнѣннымъ.

а. مقرمه *макрамā*, простонар. *тур.* مخرمه, платокъ, مقرمه سی ال полотенце, салфетка.

а. مقرون *макрūнъ*, присоединенный, послѣдуемый чѣмъ, сопровождаемый, سعادت مقرون сопровождаемый счастіемъ, قبوله مقرون اولمق б. принятый благосклонно.

а. مقسّم *мукассымъ*, раздѣляющій, раздаватель, مقسوم раздѣленный на части; дѣлимое число (въ *ариѳм.*), مقسوم عليه дѣлитель.

тур. مقص, مقاص *макасъ*, *вм. а. мыкассъ*, ножницы, مقص موم съемцы, مقصدان поддонникъ для щипцовъ.

а. مقصد *максадъ*, *мн.* مقاصد, мѣсто, къ которому стремятся, цѣль, намѣреніе, مقصود желаемое, предметъ желанія, желаніе, مقصود قيلمق вознамѣриться, поставить себѣ цѣлью.

а. مقصور *максуръ*, сокращенный, недостаточный, ограниченный.

а. مقطع *мактаʼ*, *мн.* مقاطع, *ж. р.* مقطعه 1) мѣсто, гдѣ что нибудь отрѣзано, отдѣлено, отсѣчено. 2) и مقطعات *мукатаа*, остановка, пасажи въ чтеніи Курана, на которыхъ останавливаются. 3) пошлина и другіе публичные доходы, оброчная статья. 4) аренда на годъ. 4) *мукатаа*, лена, предоставлявшаяся управленію чиновника отъ правительства, съ правомъ получать съ дохода десятину въ свою пользу (нынѣ уничтожено и замѣнено жалованьемъ.—*Redhouse*), مقطعه ياعلمق взять аренду на годъ (по *Біанки*), مقاطعه‌جى арендаторъ; таможен. приставъ, مقطعه كمرك суммы таможен. пошлинъ, عوارض مالى مقطعه‌سى суммы случайныхъ временныхъ доходовъ отъ пошлинъ; *муката*, отдѣленный, отсѣченный, отрѣзанный, مقطعه حروف буквы сокращенныя, отдѣльно поставленныя предъ нѣкоторыми главами Курана, которыхъ значеніе въ точности неизвѣстно; онѣ произносятся отдѣльно, какъ напр. الٓمٓ *элифъ, лямъ, мимъ*, при 2-й *гл.* Курана, مقطعات отрывки, мелкія стихотворенія; مقطوع отрѣзанный, прерванный; опредѣленный (цѣна), ограниченный.

а. مقلّد *мукаллидъ*, послѣдователь (секты = مريد); подражатель, комедіантъ, шутъ.

а. مقلوب *маклубъ*, извращенный, перевернутый; анаграмма.

каз. مقمل *макмалъ*, *кир.* *макпалъ*, *ад. простон.* مخمور, *кум.* *махмаръ* (изъ *а.* مخمل *міхмэль*), бархатъ, плисъ, *кир.* قرامقمل черный плисъ, قوى مقمل красный плисъ (низк. сортъ),—قرمزى бархатъ малиноваго цвѣта (любимый цвѣтъ киргизовъ; одежда изъ такого бархата считается необходимою принадлежностью должностныхъ лицъ, и въ особенности дѣвицъ хорошаго тона).

а. مقناطيس *мыкнатысъ (простон. мыкладызъ)* магнитъ, مقناطيس ايله намагнитить.

а. مقوله *макулэ*, предметъ разговора, статья, категорія; родъ, образъ, манера, مقولهسى جبال категорія горъ, عن المقولهسى статьи о провизіи, بو مقوله такого рода (предметы), مقوله نه какого рода? какимъ образомъ, какъ? مقوله احتمالدر есть поводъ предположить, это вѣроятно, بو مقوله محلده въ подобномъ случаѣ, при подобныхъ обстоятельствахъ.

а. مقوّى *мукавви*, усиливающій, придающій силу, укрѣпляющій (лекарство), *мукавва*, усиленный, укрѣпленный; картонъ, футляръ картонный, ساعتك مقواسى футляръ для часовъ.

а. مقهور *макхуръ*, принужденный, покоренный, побѣжденный, притѣснен-

ный, مقهورقيلمق покорить, притѣснить и пр.

а. مقياس *мікъясъ*, инструментъ опредѣляющій пропорціональность предметовъ, вѣсы, مقياس الاستوا инструм. опредѣляющій горизонтальную линію или ватерпасъ.

а. مقيّد *мукайіедъ* (*ад. простонар.* موغايات или مغايت) связанный, привязанный, преданный; внимательный, заботливый, اولمق—предаться чему, имѣть заботу, смотрѣть за чѣмъ, беречь.

а. مقيم *мукѣімъ*, живущій гдѣ, обитающій, житель; постоянный, въ *пер.* всегда, постоянно (درعرفى فارسيان ييوسته وهميشه Vullers).

каз. مك *мэкъ (русское)* макъ.

а. مكاتب *мекятібъ*, *ед.* مكتب, училища, *мӱкятебъ*, названіе извѣстнаго рода рабовъ (*см.* كوله; по шаріату مكاتب отпущенный съ условіемъ или безъ онаго, лишенъ права на наслѣдство, если только онъ еще незаплатилъ ничего въ счетъ своего выкупа), مكاتبه *мӱкятебе*, переписка взаимная, اتمك—взаимно переписываться; مكاتيب *см.* مكتوب

каз. مكارج *магарычъ*, مغارج, *башк.* ناكارج (изъ *а.* مخارج) польза, выгода, барышъ (на водку, что дается послѣ какой нибудь сдѣлки, въ этомъ значеніи перешло и въ русск. языкъ).

а. مكافات *мӱкяфатъ*, вознагражденіе, возмездіе, اتمك — вознаградить, платить тѣмъ же; مكافى равный, соотвѣтственный.

а. مكالمه *мӱкялемэ*, разговоръ, совѣщаніе, اتمك — говорить, разговаривать.

а. مكان *мекянъ*, мѣсто предмета, жительства, بو مكانده на этомъ мѣстѣ, здѣсь, مكان توتمق занять мѣсто, жить, *кр.* مكان توتوب اونوران обитатель, житель; مكانه *мет.* достоинство, степень (=منزله, *п.* جاه).

а. مكتب *мектэб*, *мн.* مكاتب, училище, بحريه — морское училище (въ Конст-полѣ, въ настоящее время помѣщается на островѣ Халки, изъ группы Принцевыхъ острововъ), مكتب سفيه спротское училище, حربيه — военная школа (на большомъ полѣ, на высотахъ перскаго предмѣстья), صنايع — ремесленное училище, طبيه — медицинская школа (помѣщается въ Гюльханэ, во внутреннемъ дворѣ дворца *сэрайбурну*), ملكيه — училище, устроенное въ Конст-полѣ собственно для образованія чиновниковъ для провинцій имперіи.

а. مكتوب *мэктӯбъ*, *мн.* مكاتيب, написанный, изложенный письменно, письмо, посланіе, нота, المكتوب священное писаніе, مكتوب اوستى адресъ письма, مكتوب محبت, مكتوب مودت اسلوب дружеское письмо, مكتوب سامى письмо отъ министерства, офиціальное письмо отъ имени великаго визиря, مكتوبجى пишущій письмо, секретарь офиціальныхъ писемъ, مكتوبجى افندى секретарь великаго визиря, ведущій офиціальную кореспонденцію (у муфтія есть такой же *мэктубджи*), مكتوبجى باش второе лицо послѣ *мэктубджи*, مكتوبجى قلمى бюро, управляемое *мэктубджи-эфэндіемъ*, и состоящее изъ 30 كاتب писцовъ; مكتوبى относящееся къ письменности, по письменной части,

مكتوبلشمك б. въ перепискѣ съ кѣмъ, имѣть кореспонденцію.

а. مكتوم *мэктӯмъ*, скрытный, тайный.

а. مكث *мэ̀ксъ*, замедленіе, остановленіе, ожиданіе; приставаніе (къ берегу), مكث دولمق замедлиться (время), اتمك—остановиться, пристать (къ берегу, къ гавани корабль), ايتديرلمك — б. остановлену, задержану, сосланy (по договорамъ).

кир. مكجن *меіджинъ* или مكادن, дикая свинья (самка), въ *дж.* ميكجين свинья (محاكمه).

а. مكدّر *мӯкеддэръ*, огорченный, печальный, смущенный, *ж. р.* مكدره *мн.* مكدرات огорченія, *мӯкеддіръ*, огорчительный и пр.

а. مكر *мэ̀кръ*, хитрость, лукавство.

п. مگر *мэ̀іеръ*, *осм.* произносятъ *мэйеръ*, но, развѣ, можетъ быть, исключая, въ *дж. каз.* если, если только.

а. مكرّر *мӯкеррэ̀ръ*, повторенный, مكررا повторительно, многократно, مكرر اتمك повторить, подтвердить, شكر مكرر спропъ сахарный, كل مكرر спропъ изъ розъ.

а. مكرم *мӯкрэ̀мъ*, щедрый, великодушный; مكرمت *мн* مكارم, щедрость, великодушіе, благодѣяніе; честь, слава; *мӯкеррэ̀мъ*, *ж. р.* مكرمه, почтенный, уважаемый.

а. مكروه *мекрӯ̀хъ*, *ж. р.* مكروهه *мн.* مكروهات, непріятный, отвратительный; неодобрительный (относится къ предметамъ, отъ употребленія которыхъ слѣдуетъ воздерживаться, хотя они не считаются حرام запрещенными закономъ), مكروه توتمق имѣть отвращеніе къ чему, гнушаться чѣмъ (съ *винительнымъ*).

п. مگس *мегѣсъ*, муха.

а. مكلّف *мукеллэ̀фъ* 1) пышный, разукрашенный, наряженный, богато вышитый (говорится о ткани узорчатой и разноцвѣтной въ противуположность ساده гладкой); нагроможденный, изысканный (слогъ сочиненія). 2) совершеннолѣтній, въ здравомъ умѣ (*юридич. терминъ*).

а. مكلّل *мукеллэ̀лъ*, увѣнчанный, украшенный драгоцѣн. камнями, короною (орденъ).

а. مكمّل *мукеммэ̀лъ*, усовершенствованный, превосходный, совершенный, оконченный.

а. مكنت *мікнэ̀тъ*, сила, возможность, могущество.

уйг. مكه *мекѐ*, тушь, чернила (изъ *кит мэ́-хэ́*, *монг. беке*), مكه‌لك чернильница.

а. مكّه *меккэ̀*, مكّه, Мекка, соб. имя города въ Геджазѣ (мѣсто рожденія Мухаммеда).

а. مكيال *мікіалъ*, *мн.* مكاييل, мѣра сыпуч. вещей, зеренъ, مكياله اورمق взвѣсить.

а. مكيّف *мӯкейіэ̀фъ*, имѣющій (такое-то) качество; *мн.* مكيفات опьяняющіе, хмѣльные (напитки и пр.).

тур. مكيك, مكك *мекѐкъ*, челнокъ ткачей (иначе بز طراعی, у *Вамб.* مكيه, *п.* مكوك; *а.* مكوك чаша въ видѣ челнока).

тат. ад. مناك *мінъ*, *дж.* مينك, *ад. простон.* مين, *алт. муӈ*, *кир. мыӈ*, *осм.*

بيك, بيك *бинъ* (*монг. минганъ*), тысяча, منك منك милліонъ, منكباشى, *тур.* بيك باشى начальникъ тысячи, тысячникъ, въ Турціи начальникъ батальона, маіоръ (во время Тимура жалованье *мингбаши* равнялось стоимости 30 лошадей), بيك حاله *мет.* съ большимъ нетерпѣніемъ.

منكمك=منمك; مل=مول

а. ملّا *мулла* (*вм.* مولى или مولا *мэвла*), *кир.* произнос. ملدا *мылда*, у нѣкотор. *тат.* مولنا (въ Минской губерніи), въ *тат.* учитель закона и другихъ предметовъ, ученый, священнослужитель (въ Турціи *молла-судья*, если слѣдуетъ за собствен. именемъ, *ученикъ, студентъ*, если предшествуетъ собств. имени), *тоб.* ملا انا учительская жена, ملالق учительская должность, ايكى ملا بر كشى برملا خاتون كشى двое муллъ составляютъ одного мущину, а одинъ мулла — женщина (*поговорка*). (По пріобрѣтеніи извѣстной степени учености, муллы имѣютъ право на должность священника т. е. право служить въ мечети и толковать Алкуранъ; съ полученіемъ этого права называются بيشنماز молящійся впереди всѣхъ, — это 2-я степень въ духовной іерархіи, отличающая ихъ отъ другихъ двойною чалмою, ملا باشى главный мулла—3-я степень).

а. ملابسه *мулябесэ*, соотношеніе, связь, соображеніе, شوملابسه سيله по этому соображенію или отношенію.

а. ملّاح *мэллах*, морякъ, мореходъ, матросъ.

а. ملاحده *муляхидэ*, *ед.* ملحد *мульхидъ*, уклоняющіеся отъ прямаго пути, еретики, шизматики (это названіе, въ особенности давалось сектантамъ династіи Исмаилитовъ, иначе называемыхъ *батэни*, а у европейск. писателей Ассасинами — названіе испорченное изъ *ар.* слова حشيش или خسيش *хашишъ*, конопляныя лепешки, которыя употреблялись сектантами какъ средство горячительное. Основателемъ этой династіи былъ нѣкто حسن بن صباح, царствовавшій около 483 г. гиджры, въ персидск. Иракѣ, и названный شيخ الجبل т. е. старецъ горы; названіе это перешло и къ его послѣдователямъ. Главное мѣстопребываніе этого религіознаго ордена была высокая крѣпость или укрѣпленный замокъ между Казвиномъ и Гиланомъ, извѣстн. подъ именемъ الموت, اله اموت *аламутъ*, т. е. огромн. гнѣздо, *Бурх.* Not. et Ext. t. IX, p. 208. Hist. des mong. t. I. p. 213).

а. ملاحظه *муляхазэ*, разсматриваніе, наблюденіе, соображеніе, دوملا حظه ايله по этому соображенію, принимая это во вниманіе, هرنه ملاحظه ايله по какимъ-бы то ни было соображеніямъ.

а. ملازم *мулязим* 1) постоянно находящійся при комъ, неотлучный, находящійся на службѣ у кого, находящійся въ свитѣ, сверхштатно причисленный къ должности (въ турецк. арміи — *см.* слово نفر, въ морской службѣ — *подшкиперъ*). 2) студентъ семинаріи выдержавшій экзаменъ (онъ получаетъ дипломъ отъ Шейхъ-ул-Ислама, и можетъ занять мѣсто уѣзднаго кадія — это первая степень улемовъ. Оставаясь въ *мэдресэ* еще 7 лѣтъ, получаетъ дипломъ *мудерриса*—2-й степени улемовъ. Мудеррисъ достигшій высшей

степени улемовъ — سليمانيه, можетъ сдѣлаться муллою Конст-нополя, казы-эскеромъ румелійскимъ и даже шейхъ-ул-псламомъ), ملازمت *мӣляземэ̀тъ*, привязанность, безотлучность; степень *мулязіма* или студента; наблюденіе кредитора за своимъ должникомъ, ملازمت كاغذى дипломъ или провизія, отпускаемая румелійскимъ казы-эскеромъ *мӣлязіму*, по приказанію муфтія. ملازمت اتمك служить старательно.

а. ملاقات *мулакāтъ*, встрѣча, свиданіе, ملاقات اتمك, اولمق ملاقى встрѣтиться, имѣть свиданіе, разговоръ.

а. ملال *мелāлъ*, ملالت, печаль, огорченіе, ملول печальный.

ملايك *см.* ملك

а. ملايم *мулямӣмъ*, тихій, мягкій, нѣжный, ласковый, приличный ملايمت нѣжность, ласковость, приличность.

а. ملّت *міллѐтъ*, *мн.* ملل, религія, вѣра; нація, общество (въ религіозн. отношеніи), ملت عشريه секта двѣнадцати (имамовъ, т. е. Аліева, шіптовъ).

инд. ملتان *мултанъ* (составл. изъ مول коренное и تان *вм.* تهان мѣсто= *а.* مقراصلى) названіе города въ Индіи, между Синджабомъ и Синдомъ, ملتانى изъ Мултана, мултанскій (такъ называютъ въ Персіи и Туркестанѣ вообще индійцевъ.—*Бурх.*).

а. ملتزم *мӣльтезімъ* 1) находящій что либо необходимымъ; побужденный, принужденный, اولمق — б. принуждаему къ чему, обязываться. 2) арендаторъ, откупщикъ, фермеръ, ملتزملك содержаніе на арендѣ.

а. ملتفت *мӣльтефӣтъ*, обращающій вниманіе, имѣющій попеченіе о чемъ, اولمق—обратить вниманіе, пещись.

а. ملتقا, ملتقى *мультекā* 1) встрѣча, стеченіе двухъ рѣкъ или морей (ايكى ايرماغك قاوشدقلرى). 2) названіе сочиненія о юриспруденціи мусульманъ, кодексъ законовъ, составленный Ибрагимомъ Халеби, въ царствованіе султана Солимана великаго (онъ заключаетъ въ себѣ всѣ постановленія мухаммеданъ о предметахъ юриспруденціи и ѳеологіи, принятыя съ начала псламизма, предшествовавшими ученымп. Все что касается догматовъ религіи, обрядовъ, нравственности, законовъ гражданскихъ и политическихъ, подведено здѣсь подъ точныя и неизмѣнныя правила; исламизмъ не допускаетъ болѣе никакихъ замѣчаній и толкованій ни объ одномъ изъ этихъ пунктовъ. Отсюда произошла аксіома, столь употребительная въ устахъ повѣйшихъ ученыхъ законниковъ: اجتهاد قبوسى قپاندى т. е. двери толкованій закрылись навсегда. — *Біанки*).

а. ملجا *мелджā*, убѣжище, прибѣжище.

дж. ملجار=بولجار

кир. ملجين *мылджы̀нъ*, пусторѣчивый, ملجيلدا и ملجيندا пустословить, ворчать, лаять (собака).

а. ملح *мілх*, соль; красота.

а. ملحوظ *мелхӯзъ*, ожидаемый, предметъ ожиданія, то о чемъ думаютъ, дума.

п. ملخ *мэлэ̀хъ*, саранча; кузнечикъ.

а. مكنه *мэлзэмэ̀*, прессъ, печатный стапокъ, ملزمه لیتوغرافیه طاش литографный прессъ.

дж. ملش *мелѐшъ* 1) кокетливая красавица; названіе племени въ Джагатаѣ:

شیوه‌دار محبوبه درلر وحقتای ده بر طایفه‌درکه نوادر الشبابده کلور بیت ای نوایی نسلای ابل ترخان ابلا برلا سنی, کسم بیرور کوبکلومکا حالا مالش اول شوخ ملش (*дж. сл.*).

а. ملعون *мэ.л'ӯнъ*, *мн.* ملاعين, проклятый, мерзкій, нечистый.

а. ملفوف *мелфӯфъ*, завернутый, *ж. р.* ملفوفه въ *пер.* записка.

а. ملك *мелѣкъ*, ملأك, *мн.* ملأئك, ملأيكه, ангелъ (по ученію мистиковъ ангелы, обитатели міра невидимаго, раздѣляются на два разряда: къ первому относятся ангелы, ничего незнающіе ни о мірѣ, ни о живущихъ въ немъ; они называются ملايكهٔ بهيمه превосходнѣйшіе ангелы. Къ второму разряду относятся тѣ, которыхъ міръ не знаетъ, такъ какъ они постоянно упоены красотою Бога, но тѣмъ неменѣе служатъ посредниками Его благости, ниспосылаемой на землю; они именуются جبروت, обитатели неба, называемаго عالم جبروت міръ всемогущества. Глава ихъ روح اعظم духъ величайшій, или اعظم, عقل اول или اعلى. — Третій разрядъ ангеловъ, имѣющихъ сообщеніе съ міромъ видимымъ, дѣлится на два рода: а) обитающіе въ высшихъ небесахъ, называемые обитателями высшаго духовнаго міра — اهل ملكوت اعلى, и b) посѣщающіе землю и называемые жителями низшаго невидимаго міра — اهل ملكوت اسفلى. — Къ каждой каплѣ воды, къ каждой травѣ, къ каждому растенію приставленъ ангелъ — لكل شيى ملكا, и Мухаммедъ сказалъ»: ينزل مع كل قطرة ملكا вмѣстѣ съ каждою каплею дождя падаетъ ангелъ. Мистики — اهل كشف, говорятъ: Богъ, создавая листъ дерева, приставилъ къ нему семь ангеловъ.—Примѣч. перевода Гюлистана, Ламброса).

а. ملك *мелікъ*, *мн.* ملوك царь, государь, правитель, ملك التجار титулъ старшины или пристава надъ купцами, разбирающаго и разрѣшающаго ихъ дѣла, اكل الملك донникъ (*раст*), بقلة الملك дымянка (*раст*), ملكه *мелікѣ*, царица, *мелекѣ*, овладѣніе, полное обладаніе (предметомъ, языкомъ), вслѣдствіе изученія и упражненія; *мулкъ*, обладаніе, царство, государство; недвижимое имѣніе, помѣстье, ملكدار богатый, помѣщикъ, *кр.* ملدار تابعى государственные крестьяне (*вм.* رعيت راجيار), *мількъ*, *мн.* املاك, власть, господство; владѣніе, подвластная земля, область, ملكى *мулкӣ*, государственный, *мількӣ*, принадлежащій къ собственности, къ праву собственности, принадлежащій къ верховной власти, государственный, ملكيت верховная власть, верховное государственное право, *мелекӣ*, царскій, ملك نامه крѣпость на владѣніе, *каз.* ملكانك обзавестись семействомъ.

каз. ملك *мілікъ*, мулёкъ (рыба).

кир. ملكمك *мулукмекъ*, пригорюниться.

кир. ملكيلدا *мелкілдѣ*, изгибаться.

тур. ملمك или ملمك *мелѣмекъ*, блеять (овца).

а. ملوان *мелеванъ* (*двойств.*) день и ночь.

ملّه *мелле*, буланая лошадь (у *Вамб.*).

а. مليح *мелӣх*, красивый, пріятный, изящный, مليح الكلام выражающійся изящно, пріятно.

кир. مليش *мелӣшь*, овца (русская или шлёнская, у *Вамб.* ملش *мелешь*, овца, мечущая двойниковъ).

алт. مليش *мельѣшь*, *причаст.* مليشكن, бороться, состязаться (*монг. мелдзе* — ставить въ игрѣ, побиться объ закладъ, спорить), صووق بيلا مليشكن قولاغى يوق, بيى بيلا مليسكن باڑى يوق кто борется съ холодомъ, тотъ будетъ безъ ушей, кто тягается съ начальникомъ, тотъ будетъ безъ головы (*послов.*).

а. ممارسه *мэмāрэсэ*, прилежаніе, упражненіе, рвеніе.

а. ممانعت *мэмāнэāтъ*, воспрещеніе, препятствіе, отказъ.

а. ممتاز *мумтāзъ*, отдѣленный, отличенный, отборный; почтенный.

а. ممتدّ *мӣмтѣддъ*, продолженный, распространенный.

а. ممرّ *мемѣрръ*, проходъ, переходъ, транзитъ, ممر ناس большая, проѣзжая дорога.

а. ممكن *мӣмкінъ*, возможный, ممكندر возможно, ممكن دكل невозможно, ممكن قدرنجه по мѣрѣ возможности.

а. مملكت *мемлекѣтъ*, *мн.* ممالك *мемāлікъ*, государство, провинція, область.

а. مملو *мэмлӣвъ*, наполненный, املمك — наполнить.

а. مملوك *мемлӣкъ*, владѣемый, находящійся во власти чьей; крѣпостной, купленный рабъ; мамелюкъ, مملوكيت крѣпостное состояніе.

а. ممنون *мемнӣнъ*, обязанный, одолженный, благодарный, ممنون اولمق *б.* одолжену, благодарну, ممنونيت благодарность.

тур. ад. مه *мэмэ*, сосокъ, титька, حيوان ممسى вымя, ممسى كويك желвакъ, гланда подъ мышками (*а.* الغدد *Кам.*), ممه ويرمك дать сосать, кормить грудью, ممه دن كسمك отнять отъ груди, ممه لنمك образоваться въ видѣ соска.

а. مهّد *мумэххідъ*, растилающій, *мумэххэдъ*, разостланный, *мет.* подробно истолкованный.

а. ممّيز *мӣмейӣзъ*, администрат. чиновникъ, изслѣдователь, разбиратель (просьбъ, рапортовъ); посредникъ въ разбирательствѣ коммерческихъ дѣлъ.

а. من *мэ̀нъ*, тотъ кто, тотъ который, кто (относится къ людямъ и животн.). 2) и *мэннъ*, мѣра вѣса (*см.* باطمان, въ Индіи = 9 фунт.). 3) *минъ*, изъ, отъ, съ: من اوله الى ادره съ начала до конца, منهن منهن *мінхунъ-мінхунъ*, отсюда и оттуда, т. е. въ обѣ щеки (пѣловаться).

тат. من *мінъ*, *дж.* مين, *ад. п. мэнъ*, *багин.* مهхынъ, *осм.* بن *бэнъ*, я, *род.* منك, مينينك, *тур. ад.* منم, بنم меня, *дат.* منكا, иногда منغا (*Баб.*), *осм.* بكا мнѣ, بكا كل идп ко мнѣ, *винит.* منى, مينى, *ад.* منى, *осм.* بنى меня, *творит.* منك برله, *дж.* مينينك بيلا, *ад.* منم ايله, *осм.* بنم ايله, منمله мною, со мною, *дж.* مندين, *ад.* مندن, *осм.* بندن, *кир.* منтан отъ меня, съ меня, مندا, مند, بنده во мнѣ, у меня, *мэнъ-дэ*, *бэнъ-дэ*, *вм.* مندخى, بندخى я тоже, и я также, *дж.* مينجا, *осм.* بنجه по мнѣ, по моему, منسز, بنسز безъ меня, *каз.* منيكى, *ад.* منمكى, *осм.* بنمكى мой, собственный, منلك, بنلك *бэнлікъ*, самость, себялюбіе, эгоизмъ, личность, то что составляетъ *я* (*п.* منيت), مين مينليك بنلك صتان эгоистъ, شيطانغايرا شور эгоизмъ приличенъ толь-

ко чорту (*послов.*), *алт.* مني какъ бы я, вмѣсто меня, مني‌جيلاب اوق совершенно какъ я, какъ бы я самъ: فانديد ايغسبه مني‌جيلاب اوق ياشتاعنك руководи имъ (человѣкомъ) ко всякому добру такъ, какъ бы я самъ (это дѣлалъ), مني‌جيلمك присвоить, مني‌جيلمكلك присвоеніе, *кир.* منسن любить, одобрять, считать себѣ равнымъ, *алт.* منزن считать своимъ, присвоить.

алт. من *мінъ* 1) уха, бульонъ. 2) *тат. вм.* منك 1000. 3) *кир. мынъ*, недостатокъ: ايرلكسكناں مننك حوق въ храбрости не имѣешь недостатка (ايرطارغن)

каз. кир. مىا, مىه, مونا *манà*, *мнà* 1) вотъ, возьми, на! مناطرا вотъ оно! مناغى вотъ этотъ! مناكى вотъ, здѣсь! *кир.* مناو *мнау*, вотъ это! مناوما это что-ли? مناجيردە, *алт. мынэръ*, здѣсь, тутъ, مناجيردن отсюда, كورسات مناداولدى покажи эту дорогу! 2) *кир. мінэ* привычка, обычай.

п. ад. منات *манāтъ*, مانت (*монета*), названіе цѣлковаго или рубля серебр.

а. مناجات *мунаджāтъ* 1) сообщеніе или открытіе тайны. 2) молитва, قيلمق — тихо молиться Богу.

а. منادى *мунадӣ*, крикунъ публичный, возвѣщатель, герольдъ, منادىلق публикація, منادىلق قيلمق публиковать.

а. منار *менāръ*, маякъ, Фаросъ, مناره *менарэ*, *мн.* مناور, مناير а) = منار, b) башня, минаретъ, مناره قوبارمق возвести башню изъ череповъ (этотъ варварскій обычай до такой степени входилъ въ нравы дикихъ завоевателей Азіи, что и Бабуръ весьма хладнокровно упоминаетъ объ этомъ въ своихъ запискахъ на стр. 182: تيريك كيلتوركانلارنى هم بويونلارنى اوردوروب توشكان بورتقه كلا مناره قوبارىلدى).

кир. مناز *мнèзъ*, منز характеръ, нравъ (вѣроятно тоже что *дж.* منكز въ переносн. значеніи), ايت مناز съ собачьимъ нравомъ, бѣшеный, необузданный, سرمناز интимное, самое откровенное отношеніе, بزاننك منان سر منازمز мы знаемъ секреты другъ друга, منازى حمان طاروان ايكان онъ очень дурнаго, сердитаго нрава, سوت دن كيركان مناز سويوك دنان ديركا كيتار нравъ вошедшій (въ человѣка) съ молокомъ, изчезнетъ только съ костьми (т. е. со смертью).

а. منازع *мунāзы*, оспаривающій; спорящій, противникъ, منازعه *муназаа*, споръ, ссора, اعك — спорить.

а. مناسب *мунāсибъ*, соотвѣтственный, соразмѣрный, приличный, примѣнимый, удобный, однородный, اولمق — б. сообразнымъ, приличнымъ, اعك — примѣнить, сообразить, относить, كورمك — считать приличнымъ, удобный, одобрить, مناسبت *мунасэбэтъ*, соразмѣрность, сообразность съ обстоятельствами, приличіе, примѣненіе, аналогія, اعك — согласоваться, относиться къ чему, مناسبت قطع прекращеніе отношеній, сношеній (дипломатич. и пр.), مناسبتسز неприлично, неумѣстно, не кстати.

مناستر *манастыръ*, مناصر (*греч.*) монастырь.

а. مناظره *мунāзэрэ*, споръ, преніе ученое (*син.* بحث, مباحثه, معارضه), علم مناظره правила объ ученыхъ спорахъ.

а. منافق *мунāфӣкъ*, лицемѣръ, притворный.

а. منافى *мӣнафӣ*, отталкивающій, несовмѣстный.

а. منال *мэна̄лъ*, полученіе вещи; даръ, подарокъ, مال ومنال богатство и имущество.

кир. منان *мнянъ* = برله съ, باسى منان съ головой, совсѣмъ, цѣликомъ.

осм. مناو *манавъ*, торговецъ фруктовъ.

а. منبر *мінбэ̀ръ* (*простон.* *мимберъ*, *мемберъ*), *мн.* مناير, каѳедра въ мечети.

а. منبع *менба̀*, источникъ, начало (*син.* مصدر), منبع فساد источникъ зла, *мет.* вино.

а. منبّه *мӣнеббіх*, будильникъ, منبه‌لو ساعت часы съ будильникомъ.

а. منّت *міннэ̀тъ* 1) милость, благость, благодареніе, одолженіе, обязательство за одолженіе. 2) воздержаніе отъ благодѣянія, упрекъ, укоризна за оказанное благодѣяніе, منت توڤق بلمك считать себя обязаннымъ, обязываться по долгу, منت قيلمق обязать кого; укорять или высказывать намеками о сдѣланномъ благодѣяніи, *тат.* منت كوتارمك б. обязаннымъ, منتدار обязанный, одолженный, منتدارمن я обязанъ, благодаренъ, въ *тоб.* значитъ: покорно прошу, منتدار حيلك покорное прошеніе, منتدار جيلك بلان покорно, съ покорностью, بيمنت невоздерживающійся отъ благодѣянія; невыставляющій своего одолженія, неупрекающій въ сдѣланномъ благодѣяніи.

тур. منتار, منتر *мантāръ* (*греческ.*), грибъ (*а.* كمه *п.* سلمه *селмэ*), اغاجى — пробковое дерево, ڤاوى — трудъ, منتر دلوجه ядовитый грибъ, طيراق منترى трюфели.

а. منتظر *мунтазъыръ*, ожидающій съ нетерпѣніемъ, منتظر فرمايش اولمق ожидать приказаній.

а. منتظم *мунтазъымъ*, распредѣленный, приведенный въ порядокъ, правильный, регулярный (войско); присоединенный, включенный въ число, عساكر منتظمهٔ همايون императорское регулярное войско.

а. منتقل *мунтакъылъ*, переходящій или перешедшій съ мѣста на мѣсто, اولمق — переходить (въ чужія руки, во власть); эмигрировать.

ад. منتنه *мінтэнэ̀* (вѣроятно испорчен. изъ, *п.* نيمتنه) женская курточка.

а. منتها *мунтэха̄*, *вм.* منتهى, оконченный; конецъ, предѣлъ, منتهى *мунтэхи*, оканчивающій, приводящій къ концу.

а. منجرّ *мунджэ̀рръ*, привлеченный, приведенный, اولمق — б. приведену къ чему, кончиться чѣмъ, بو كفتكولر انكا منجر بولدى كيم эти разговоры кончились тѣмъ, что (*Баб.*); *мунджірръ*, приводящій, побуждающій, побудительная причина.

а. منجز *мінджіззъ*, исполняющій свое обѣщаніе или обязательство.

а. منجّم *мунэджджімъ*, астропомъ, астрологъ, باشى — главный астрономъ.

а. منجمد *мінджемідъ*, обращенный изъ жидкаго въ твердое тѣло, замерзшій, обращенный въ ледъ (рѣка).

а. منجنيق *мэнджэнѣ̀къ* (съ *греч.*) *мн.* منجنيقات, مجانيق, осадная машина, изъ которой бросаютъ камни въ стѣны крѣпости.

а. منحرف *мунхеріфъ*, идущій наискось, перемѣнчивый въ мнѣніи; трапеція (*геометр.*), منحرف شبه трапецоидъ.

а. منحصر *мунхасы̆ръ*, окруженный, осажденный, ограничивающійся (тѣмъ-то), приведенный къ чему, علاج انجق بوكا منحصر دركه средство заключается только въ томъ, что.

тур. مندر *міндэръ*, матрацъ, въ *тат. мундаръ*, *тоб. мінтэръ*, подушка, مندر طشي наволочка

уйг. монг. مندر *мöндуръ* (у *сиб. тат.* тоже), градъ, مندرلو يامكور дождь съ градомъ.

а. مندرج *мундэріджъ*, заключающійся, включенный, вписанный; заключающій въ себѣ и пр.

а. مندرس *мундэрісъ*, сглаженный, стертый, изношенный.

а. مندفع *мундэфіи'*, удаленный, устраненный, отринутый; снятый, схваченный.

а. منديل *мэндӣль*, *мн.* مناديل салфетка, скатерть; платокъ; тюрбанъ.

а. منزل *мэнзіль*, *мн.* منازل мѣсто стоянки, станція, гостинница, квартира; путь одного дня; почта, منزلجي почтмейстеръ, منزلجا نه станціонный домъ, منزل بارگيرلاري почтовыя лошади, منزل ايله كتمك ѣхать на почтовыхъ или по почтѣ.

а. منزلت *мэнзелэ̀тъ*, *мэнзелэ*, почетное мѣсто, степень, достоинство, чинъ, منزلتلو носящій важный чинъ.

тур. منستر و (*франц.*) министръ иностранныхъ державъ.

а. منسوب *мэнсӯбъ*, отнесенный, приписываемый, принадлежащій, اسم منسوب имя прилагательное относительное, قيلمق — приписывать, причислять, назначать къ чему, относить, منتسب *мунтэсібъ*, произшедшій отъ кого, потомокъ.

а. منسوخ *мэнсӯхъ*, стертый, уничтоженный; отмѣненный (говорится о нѣкотор. стихахъ Курана).

а. منسي *мэнсій*, забытый, اولمق — б. забыту, выдти изъ употребленія.

а. منشأ *мэншā'*, *мн.* منشآت, источникъ, начало; предметъ литературн. произведенія, منشي *мунши*, сочинитель, писатель; секретарь; учитель языковъ, منشي الممالك сочинитель государственныхъ или правительствен. бумагъ, статсъ-секретарь (у перс.).

а. منشور *мэншӯръ*, распубликованный, распространенный въ народѣ, نامه — дипломъ, патентъ.

а. منصب *мансэбъ*, *мн.* مناصب, степень, достоинство, чинъ, должность, منصب ارباب или — اصحاب должностныя, чиновн. лица, منصب صاحب чиновникъ, *п* مناصب دربار придворные чины.

а. منصور *мансӯръ*, вспомоществуемый, покровительствуемый (Богомъ); побѣдоносный; собств. имя Мансуръ.

а. منصه *манассà*, ложе новобрачной, комната, гдѣ она принимаетъ мужа съ открытымъ лицомъ, منصهٔ ظهوره ابراز اتمك вполнѣ обнаружить, проявить.

а. منضم *мунзàммъ*, присовокупленный, присоединенный.

а. منطق *манты̀къ*, рѣчь, слово, منطق علم логика, діалектика.

а. منطق *мынтàкъ*, *а.* منطقه *мынтакà*, *мантакà*, *мн.* مناطق, поясъ, зона, منطقهٔ البروج منطقه зодіакъ, منجمده منطقهٔ مبروده

холодн. поясъ, منطقهٔ حاره محروقه, жаркій поясъ, معتدله — умѣрен. поясъ.

а. منظر *манзэ̀ръ*, смотрѣніе, видъ, лице; зрѣлище, театръ; мѣсто откуда смотрятъ, балконъ, бесѣдка, منظور предметъ зрѣнія, видимый, наблюдаемый, имѣющійся въ виду, ожидаемый, *ад.* منظوراتوقت имѣть въ виду, منظور نظر خواص وعوام اولمق б. предметомъ взглядовъ всѣхъ людей.

а. منظوم *манзӯмъ*, распредѣленный въ извѣстномъ порядкѣ, стройный; составленный въ стихахъ, стихотворный, *ж. р.* منظومه поэзія, стихотворное сочиненіе; рядъ, строй, منظومهٔ افكار рядъ мыслей (названіе газеты константинопольской на турецк. языкѣ, армянскими буквами).

а. منع *мэ̀нъ'*, отказъ, отвращеніе, преграда, запретъ (*син.* نهی), منع قبلمق منعلمك отринуть, преградить, запретить, возбранить, заповѣдать, منع قيلنمش منعلنمش б. запрещену, возбраняему и проч.

а. منفس *мэнфэ̂съ*, отдушникъ (*тур.* يل باجهسی).

а. منفعت *танфадтъ*, польза, выгода, منفعتلنمك, منفعت كورمك имѣть пользу, выгоду, пользоваться.

а. منفعل *мунфаѝлъ*, смущенный, пристыженный.

а. منفی *мэнфӣ*, отрицательный; отверженный, изгнанный, منفی ايتديرلمك اولمق б. изгнану, прогнану; *мэнфа*, мѣсто изгнанія.

а. منقاد *мӯнка̄дъ*, покорный, послушный.

а. منقار *мінка̄ръ*, птичій носъ, клювъ.

а. منقال *манка̄лъ*, *простон. ад.* мангалъ, жаровня (для нагрѣванія комнатъ).

а. منقبت *манкыбэ̀тъ*, *мн.* مناقب, добродѣтель, высокое качество, талантъ.

а. منقر *манкы̀ръ*, мѣдная монета.

а. منقرض *мункарды̀зъ*, погасшій, прекратившійся (династія).

а. منقش *мунакка̀шъ*, разрисованный, убранный, красивый.

а. منقطع *мункаты̀'*, отрубленный, отдѣленный, прекращенный.

а. منقلب *мункалы̀бъ*, обращенный, превращенный во что, منقلب ايتمك превратить во что.

а. منقول *манкӯлъ*, перенесенный, переведенный (съ одного языка на другой), скопированный, передаваемый, разсказываемый, منقولدركه разсказываютъ, что (*манкулъ* называется также имя, сдѣлавшееся собственнымъ изъ нарицательнаго, напр. *Мухаммедъ*, противуположно: مرتجل или غيرمنقول импровизированному; также слово, потерявшее свое первоначальное значеніе).

дж. منك *мэ̀нкъ*, кувшинъ, кружка (*см. к. сл.*).

а. منكر *мункэ̀ръ*, *мн.* منكرات, отвергаемый, непризнаваемый, отвратительный, мерзкій; неправедность, криводушіе, беззаконіе; имя ангела, который вмѣстѣ съ другимъ, называемымъ نكير *некӣръ*, подвергаетъ допросу мертвыхъ, послѣ того какъ они положены въ могилу; *мункіръ*, отрицающій, отвергающій, неодобряющій, منكر اولمق отвергать, непризнаваться.

дж. منكز, مينكيز *мэ̀нгизъ*, *осм. тур.* بكز *бейзъ*, наружная кожа (بشره *дж.*

сл.), щека, ланита (رخساره *к. сл.*): بكز دمكدر بشره معناسنه در كه سد اسكندريده خاقان اسكندره بيشكش ويردوكى حاريه‌لرى وصفنده كلور بيت منكيزلارى كل كل مزه‌لارى خار, فباعلارى كينك كينك اعيزلارى تار (*дж. сл.*) منكر اماك и مينكر ماك походить, имѣть сходство, مينكزيتماك = *тур.* بكزمك уподоблять, сравнивать: اشعار لطفى ده دريندە كلور كه بيت كيم وانسينكنى هلاله مينكزيتتى, اى عشق اهلى كج نظر ديديلار (*ibid.*), مينكز ليك похожій, подобный.

тур. منكشه *менэкшэ* = *п.* بنغه.

дж. منكغشلاق *майгышлакъ*, مانك قيشلاق, *кир.* *мангушдау* (въ старину назывался مينك قيشلاق т. е. тысяча зимнихъ стоянокъ), Мангышлакъ, собственное имя острова и мѣстности на восточн. берегу Касп. моря, гдѣ кочуютъ киргизы и туркмены (Фортъ Александровскъ, по *кир.* توب قراعان *см.* قراعان).

тур. منكنه *менгенэ*, тиски, давильня, прессъ, مكنه بصمه печатный станокъ, منكلمك тиснуть, класть подъ прессъ.

дж. منكو *менгю*, *алт.* *мойкӱ* (*монг.* *мунке*) вѣчный, منكومنكو во вѣки вѣковъ, منكولوك вѣчность, вѣчное пребываніе, منكولانماك пребывать вѣчно, منكوقيلمق увѣковѣчить.

а. منكوب *менкубъ*, несчастный, огорченный, униженный.

а. منكوحه *мэнкухэ*, замужняя женщина, законная жена.

дагест. منكوس *менгюшъ*, докладчикъ; вѣстовщикъ.

дж. *тат.* منمك *мінмекъ*, منكمك, مينمك, *осм.* بنمك, بينمك, возсѣсть, взойти, сѣсть верхомъ: отправиться въ путь, منك *мінекъ*, بنك *бінекъ*, верховой скотъ, верховая лошадь (*а.* مركب *п.* ستور), *тур.* بنك طاشى приступокъ, большой кусокъ мрамора или камня передъ лѣстницей, съ котораго садятся на лошадь), بنش, بنمه ѣзда верхомъ; родъ плаща, بنيكى верховой ѣздокъ, بنيكيلك или بنكيلك верховая ѣзда, اوكرنمك—учиться верховой ѣздѣ, *дж.* منكال всходъ, мѣсто на которое восходятъ, на которомъ возсѣдаютъ, возвышенность: هر كروه قوشلار بير منكال بركا كولاكا بولور ايردى каждая группа птицъ образовала тѣнь на возвышенности (куда царь долженъ былъ подняться—قصص—335) *Производные и составные:* منكوزمك, مندرمك, بندرمك, *тат.* منكرمك возвести, посадить верхомъ, на коня, *алт.* منت *мінітъ*, животное, на которомъ ѣздятъ верхомъ, بندرمك не позволять сѣсть верхомъ, منكوشمك *кир* *мінгесъ*, сѣсть вдвоемъ на одну лошадь, *кир.* منكستر *мінгестіръ*, посадить другаго сзади себя на лошадь, *тур.* بنكشمك или بنشمك *вз.* сѣсть другъ на друга, перелѣзть другъ чрезъ друга, بنكسب قاتلنمق слипаться другъ съ другомъ (о мокрыхъ листьяхъ,—*Кам.*), بنلمك *стр.* منك اتفه или —ات, *тур* ات اوزره بنمك сѣсть верхомъ, верхомъ ѣхать, ات مينمكان ات مينسا جايا جاما اولتورور, تون كيمكان تون كيسا فاقا فاقا توزدورور кто въ первый разъ сядетъ на лошадь, сильной гоньбой ее уложитъ, кто въ первый разъ надѣнетъ платье, усердной чисткой его износитъ (*послов.*), *кир.* ات منوو получить въ подарокъ лошадь

(*Илм.*), اولاومنمك ѣздить на подводахъ, كمیه نمك сѣсть на корабль, плыть на суднѣ, مینیب كیتمك поѣхать, отправиться (верхомъ или въ экипажѣ).

а. منوال *мінаалъ*, образъ, манера методъ, بومنوال اوزره такимъ образомъ, сообразно сему.

а. منوّر *мүневвэръ*, освѣщенный, лучезарный.

а. منوط *мэнүтъ*, зависящій, обязанный, منوطدر зависитъ (съ *дат.* بوكا), ایسه منوط صورتده отъ чего-бы ни зависѣло, какъ-бы то ни было.

а. منویش *меневіш* (отъ وشی), *тур.* *бэнэвишъ*, рисунки, цвѣтные узоры (на ткани), блескъ, глянецъ (на металлахъ и пр.).

а. منهج *мінхэджъ*, *мн.* مناهج, большая дорога.

а. منی *мени* 1) смерть, ничтожество. 2) сѣмя, плоть. 3) *мина*, названіе долины и деревни близъ Мекки (*см.* رحیم).

п. مو *му*, موی, волосъ, سرمو волосы на головѣ, موی خنزری щетина.

тит. ад. مو *му*, *тур.* بو 1) этотъ, это (во всѣхъ родахъ), مونده, مندا *мында* здѣсь, *кир.* موندای такой, такого рода, موندای = موندغی, بوندغی, بوندیق = موندیق *дат.* этому, مونغاجه до сего, مونا, مندان, مندنان отсюда, مونا вотъ! *алт.* مونار *мунаръ*, въ эту сторону, сюда, مونارتین съ этой стороны, مونایتا, مونیپ, مونیدا такимъ образомъ, такъ, مونچه *мынча*, столько, *каз.* مونكارجه доселѣ, مونتك دیك какъ это, подобно сему, مونسز безъ этого. 2) مو, می (въ *тур. ад.* также *ми*, *му*, но пишется всегда می) вопросит. ли: سن موسن ты ли? كتدنكمی یوخمی ходилъ ты, или не ходилъ? *каз.* سیز جیقوب كتارمو سیز развѣ вы уходите? Въ *дж.* произносится ما *ма*: كوك ما یرما небо-ли, земля-ли, т. е. и небо и земля (قصص — 6). Въ *кир.* и *алт* произносится *ма* и *ба*, *бэ*, اسانمه *исенъ-бэ*, здоровъ-ли? *алт.* بازبارما есть-ли еще? یمه یمین скушать-ли, не скушать-ли? иногда въ *алт.* произносится также بی *пи*: مین ایتباغانیی دیم не говорилъ-ли я? اق فاین بیدر бѣлая-ли береза? بویدر онъ-ли? этотъ-ли?

а. موات *мэвать*, смерть; всякая неодушевленная вещь; земля необработанная, пустопорожняя (противупол. احیاء الموات оживленіе мертвой природы (*терм законовѣд* относящійся къ обработкѣ и устройству земли).

а. مواجهه *мувәджехэ*, сопоставленіе, очная ставка, присутствіе, سندہ مواجهه въ его присутствіи, اتمك مواجهه поставить лицемъ къ лицу, на очную ставку.

а. مواخذ *му'ахазъ*, укоряемый, наказанный, مواخذه упрекъ, обвиненіе, наказаніе.

مادّه مواد *см.*

а. موازنه *мувазенэ*, балансъ, равновѣсіе, موازی параллельный.

а. مواسا *мувасā*, *вм.* مواساة, спокойствіе, миръ; милость, благосклонность.

а. مواصلت *мувасэлэтъ*, соединеніе (съ любимымъ человѣкомъ), прибытіе куда, اتمك — прибыть, пріѣхать куда.

а. مواضعت *мувазадтъ* (отъ وضع III) 1) продажа съ уступкою по обоюдному согласію. 2) споръ, распря.

а. موافق *мувафыкъ*, согласный, сообразный, соотвѣтствующій, اولمق —,

موافقلانمق сосласиться, б. сообразнымъ съ чѣмъ, كورمك —принять, считать за сообразное съ чѣмъ, موافقت *муваффакатъ*, согласіе, сообразность, аналогія, اتمك —согласоваться, приличествовать чему, согласиться на что, موافقت حاصل اتمك получить на что согласіе.

а. مؤبّد *му'эббэдъ*, вѣчный, безконечный, موبدا безкопечно, навсегда.

п. موبد *му-бедъ* (*вм.* موغ بد глава маговъ), *мн* موبدان, *а.* موبذ *мн* موابذ, мудрецъ, ученый, жрецъ, первосвященникъ огнепоклонниковъ, موبد موبدان глава первосвященниковъ.

а. موت *мэутъ*, *мэвтъ*, смерть.

п. موتاب *мӯтабъ*, موتاو, موتاق (крутящій волосъ) мастеръ дѣлающій канатъ и пр. изъ конскаго волоса, موتابلق ремесло такого канатчика.

موتقال *мутқалъ*, موتكال, перкаль, *миткаль* (употребл. въ средней Азіи).

тур. موتلو *мутлӯ* (испорч. изъ *а.* مطلوع *матлу*), счастливый, блаженный, نه موتلوسكا (*вм.* نه مطلوع سنا — *сен-ā!*) какъ ты счастливъ! ты блаженъ! (вообще это слово въ *тур.* требуетъ *дат. пад.*), نه موتلو اول فقير قوله كعبه‌يى كورسه فارلقده блаженъ Факиръ, узрѣвшій Мекку, на старости печальныхъ лѣтъ (вольный переводъ стиховъ бахчисар. фонтана Пушкина).

кир. موتوك *мӧтӧкъ*, отпрыскъ, теренокъ (=بوتوك отъ بتمك), موتوكلا расти, прозябать.

кир. موته *мутӧ*, клопъ (=بت).

а. موج *мэуджъ*, *мэвджъ*, *мн.* امواج. волна, валъ, موجلو, *дж.* موجلين волнистый (говорятся также о волнистыхъ жилахъ на камнѣ), موجلنمك волноваться (море).

дж. موجاك *мучакъ*, коморъ (*к.сл.*), موجاكدان маленькая палатка изъ холста, защищающая отъ комаровъ.

а. موجب *мӯджибъ*, причиняющій, имѣющій такое-то послѣдствіе; причина, мотивъ, موجبنجه, موجبى اوزره, بر موجب сообразно чему, въ силу чего, بلا موجب безъ причины или мотива.

дж. موجك *мучекъ*, поцѣлуй: كافى عربيله اويمك معناسنه دركه غرايب الصغرده كلور بيت لبينكدين ايستادى حانيم حيات بيلماس مين, كه بير سوكونج مويافصدى بير موجك موايكين (*дж. сл.*).

тоб. موجكه *муцькя*, комолый.

موجلكا *мучелїя*, موجلكاه, موجلكا, موجلكه, письменный актъ, обязательство, مانندكان موجلكا دهيم كه мы рабы ваши, даднмъ обязательство, что (*въ исторіи Вассафа*), موجلكاجى составитель письменныхъ актовъ или обязательствъ (Quatrem. Hist. mong. t. I. 260, not. 84. Mém. de l'Acad. imp. de St.-Pétersb. 1836, t. III, 370, not. 28. Положительно неопредѣлено, къ какому корню языковъ относится это слово, обозначаютъ его *моні.* и *турецкимъ*).

موجن, موجون = يجين

موجنه *мӱджене*, миндалина въ плодахъ, موجنه مأى миндальное масло (у *Вамб.*).

а. موجود *мэвджӯдъ*, существующій, находящійся на лице, موجودات существующія вещи, существа, творенія, موجود اولمق существовать, б. на лице, присутствовать, موجود اولمامقلق, *п.* ناموجودى, نابودى отсутствіе.

каз. موجه *мӱджѐ*, туловище (*Троян.*), у *Вамб.* موجه членъ, органъ тѣла: اوتوز ایکی موجه‌م все тѣло мое (32 органа).

а موجّه *мӱвэджджэ́х*, одобренный, почтенный, уважаемый.

а. موحّد *мувэ́ххидъ*, исповѣдующій единство Бога, мухаммеданинъ, خليفهٔ موحدين халифъ мухаммеданъ (султанъ Констант.).

а. مؤخّر *му'аххи́ръ*, слѣдующій, поставленный позади, задній; отложенный, замедленный, موخر впослѣдствіи, позднѣе.

алт. مودا *муда*, терпѣть недостатокъ.

а مؤدّا *му'да*, *вм.* مؤدّی, смыслъ (изреченія).

а. مودّت *мэвэ́ддэтъ* (отъ ودّ) любовь, дружба, مودتلو дружескій, любезный.

кир مودده *муддэ*, совсѣмъ, совершенно.

а. مؤدّی *му'э́дда* (отъ ادی) приведенный къ чему, исполненный, соблюдаемый; заплаченный, صلح وصلاح مرعی ومؤدّی طوتلمه чтобы миръ и спокойствіе были сохраняемы и соблюдаемы; *му'э́дди*, приводящій къ чему, причиняющій; причина, мотивъ.

а. مؤذّن *му'э́ззинъ*, сзыватель къ молитвѣ съ минарета мечети (замѣняющій наши колокола, *см.* اذان).

п. مور *мӯ́ръ*, муравей.

тур مور *мо́ръ*, фіолетовый; темный цвѣтъ (вообще), قرامتی مور багровый, موردوداق багровый цвѣтъ лица.

алт. مورا *мура́* (сродно съ *мон.*) слабѣть, тускнуть, كوزی مورادی зрѣніе его ослабѣло, صاغیشی مورا بیردی онъ сталъ слабѣть умомъ (о старикахъ).

مورت=مرط

а مورّث *мӯ́рісъ*, предоставляющій наслѣдствовать; причиняющій, совершающій, причина, авторъ.

дж. уйг. مورج *мурӯ́джъ* (= برج), *алт. мырсъ*, перецъ индійскій (*кит. ху-цзяо*).

алт. مورجاق *мырчакъ* = بورجاق горохъ (*мон. бурцакъ*).

п. дж. مورچال *мурча́лъ*, яма, окопъ вокругъ крѣпости (كودالی كه بجهت كرفتن قلعه دراطراف ان كنند *Бурх.* по *дж. сл.* مورجل башня крѣпостная—بورغوزنه درلر; у *Вамб.* مورجل стража передъ воротами крѣпости).

каз. موجه *мурча́*, مورچا, труба печная (это уменьшит. *вм. п.* موری‌جه), كحی موجه труба въ горнушкѣ, موجه قبعاجی вьюшка, مورچا اورجوجی трубочистъ, موجه جیقارمق класть, выкладывать трубу.

а. مورّخ *мувэ́ррі́хъ*, историкъ, лѣтописецъ.

кир. موردوق *морддо́къ*, комолая корова.

кир. مورزا *мырза* (*а.* میرزا) щедрый, гостепріимный, مورزالق щедрость.

кир. مورسون *морсу́нъ*, мочка уха, مورسونتان حومساق мягче мочки, т. е. совершенно мягкій.

кир. مورصات *мурса́тъ* (съ *а.* فرصت) срокъ (на то, чтобы человѣкъ успѣлъ исполнить порученіе).

тоб. مورط *мо́ртъ* 1) рыхлый, дряблый, مورطایاق дрябнуть, *кир.* مورطصنوو сразу сломаться (какъ сталь). 2) = مرط усы.

алт. موركو *мӱргӱ* (съ *монг*.) молитва, *гл.* молиться, молить, просить, умолять, موركوسوز молитвен. слова, молитва, موركوكان ايغه قدل благословляя Бога, يو اولحاقتى موركوب تورذى этого мальчика очень упрашивалъ, بودونا موركودى просилъ у ногъ его, بيس اولو صو كحرده موركويدو بيس كچكان كيين يازا موركويدو بيس при переходѣ чрезъ большую рѣку, мы молимся, а по переходѣ, опять молимся (*Радл.* 158).

алт. موركوت *мӱркутъ* (= بوركوت) коршунъ (сродно съ *монг.*).

а. موروث *мэврӯсъ*, наслѣдственный, полученный въ наслѣдство, مال موروث имѣніе наслѣдственное.

дж. кир. مورون *мурӯнъ* (= بورون) носъ.

مورە *мора*, مورەلايتى Морея (древній Пелопонезъ), مورەلى, موروى житель Мореи.

п. موری *мурӣ*, труба для прохода дыма; труба подъ землею, اب موری водопроводн. труба (*дж. сл.* موری — ناحرەيه وصو يولنه درلر).

тур. مورينه *морина*, мурена (родъ угря, *а.* ابومرينا).

дж. кир. موز *мӯзъ*, مز, *алт.* мусъ (*монг.* *мусунъ*) = *тур.* بوز ледъ, *кир.* كوكشه مور синій ледъ, т. е. непокрытый снѣгомъ, осенью, جلتر موز гололедица, سركه موز льдинки, образуемыя на верхушкахъ травы (كچكنه توبنه حوبينك, كنه بوزماتاد), موزداق градъ, موزبيله كيچمك пройти по льду (*Баб.* 10), *алт.* موستا оледенѣть.

а. موزون *мэвзӯнъ*, взвѣшенный и содержащій требуемый, законный вѣсъ; соразмѣрный, согласный, разумный, ناموزون неимѣющій здраваго смысла; грѣшащій противъ правила просодіи.

п. موزه *музэ*, сафьянныя ботинки, надѣваемыя на босую ногу (изъ него *а.* موزج *мн* موازه — جيلاق اياغه كيلان خفه درلر *Кам.* موزج); у *бухарцевъ*: сапогъ.

а. موسم *мэвсімъ*, время года (въ *араб.* произносится *мосімъ*, изъ чего англійское испорчен. monsoon, и болѣе правильное *франц.* mousson, по замѣчанію *Бианки* и *Redhouse*)

кир موسو *мосӯ*, треногій таганъ, къ которому подвѣшивается котелъ или чайникъ (*Ильм.*).

а. موسوم *мевсӯмъ* (отъ وسم), носящій мѣтку (наложенную на кожѣ), отмѣченный, обозначенный.

а. موسى *мусā*, Моисей (законодатель евреевъ, принимаемый и мухаммеданами за пророка), كتاب موسى книга Моисея, пятикнижіе, موسوى *мусеви*, моисеевъ, послѣдователь Моисея, еврей, израильтянинъ

موسيقى *мусыкы*, музыка (искусство).

п. موش *мӯшъ*, мышь, крыса.

алт موش *мӧшъ*, кедръ.

дж. موشك, موشوك *мӱшӱкъ* 1) = پشك, кошка. 2) *мӱшӱкъ* = فشنك, فشك

кир. موشكه *мушкӧ*, корова невзрачная, но дающая много молока.

тур. موشلداماق *мошулдамакъ*, хрипѣть, храпѣть (больной, спящій, *п.* خراخركردن).

тур. موشمولە *мушмулэ*, чашка, кизиль (*п.* ازكيل), اغاجى — кизильникъ.

кир. موشول *мошулъ*, возвратъ цикла года рожденія, считая чрезъ 12 лѣтъ, т. е. годы 13-й, 25-й, и т. д. отъ рожденія.

кир. موشо *мӯшо* (= *каз.* موجه, موجه) 1) устройство тѣла. 2) подарки жениха невѣстѣ, موشه باسی главный подарокъ — шелковый халатъ, иногда лошадь, дается старшему по роду, а этотъ получивши передаетъ его султану или другому киргизу, лично старшему (второй, третій и т. д. *мушо* даются послѣдовательно младшимъ родамъ. Наконецъ послѣдній — лоскутъ шелковой матеріи или ситцу, хватаетъ кто нибудь и скачетъ, его преслѣдуютъ и кто догонитъ, тому онъ передается, а окончательно остается у того, чья лошадь бойчѣе другихъ)

а. موصل *мэвсӓлъ* (въ *турецк.*) подорожная для дачи лошадей или верблюдовъ, отпускаемая по приказу султана или другихъ пашей; *мэвсілъ*. мѣсто гдѣ два предмета сходятся; *мосылъ*, доставляющій до мѣста, соединяющій два предмета, *мосылъ* или *мосулъ*, Мосулъ, собств. имя города въ Месопотаміи, موصل بزی мусселинъ, ткань, фабриковавшаяся первоначально въ Мосулѣ.

тур. موصلق *мӯслӯкъ*, кранъ трубочка (у сосудовъ, *п.* كنك).

а. موصوف *мэвсӯфъ*, описанный, имѣющій качество, титулъ (такой-то), качественный (*прилагат.* въ *грам.*).

а. موصول *мэвсӯлъ* 1) предметъ соединяемый, достижимый, عذری قبوله موصول اولمق کرکدر его извиненіе должно быть принято. 2) относит. мѣстоименія, частицы или имени (*грам.*).

а. موضع *мэвдӓ'*, *мэвзы'*, *мн.* مواضع мѣсто, положеніе; موضوع *мэвзӯ'*, поставленный, установленный; предметъ науки, موضوعات аксіомы науки.

хив. موطاق *муттакы*, похлебка изъ варенаго молока, галушекъ и частью баранины.

а. موظّف *муваззӓфъ*, *ж. р.* موظفه, получающій жалованье, плату, на жалованьѣ.

таб. موغ *муғ*, موق 1) тупой, простакъ, موغاینمق тупѣть, притупляться, موغاتولدورمق притуплять, موقدوق тупоконечный. 2) *кир.* موق жадный, موق سیرماس اورو باياس жадный не пожирѣетъ, воръ не разбогатѣетъ (*послов.*). 3) موغ = بوغ. 4) *п.* موغ = مغ.

тоб. موعام *муғӓмъ*, голосъ, موعاملامق пѣть въ голосъ

тоб. موغول *могӧлъ*, *алт. пуулъ*, копна, موغوللامق ставить копны.

موغول, مغول, مغل *могӧлъ*, *алт.* مونکول *мӧңулъ*, Монголъ, собств. имя народа (у *Баб.* слово это принимается въ дурномъ смыслѣ, موغوللوق могольство, т. е. хищничество, невѣрность, низость и вообще дурныя поступки, موغول لوق وبوزوقجیلیق ویلعان совершилъ столько коварствъ и раззореній, стр. 79, سونکعی قباختلاری هم مغوللوق نیتیجه سیدین ایدی послѣдніе его дурные поступки происходили также отъ его *могольскихъ* свойствъ, стр. 80. — По *к. сл.* слово это значитъ: سادەدل добросердечный, простакъ = *тоб.* موғ Мусульманскіе историки производятъ его отъ слова مونك слабый, печальный. По замѣчанію Банзарова слово *мон-гол* значитъ рѣка Монъ, которая протекала, по его предположенію, около горы Мона, въ южной Монголіи на сѣверномъ берегу Желтой рѣки, противъ области Ордосъ. Поэтому народъ монгольскій или глав-

ная часть его, жившая въ древности около горы Мона или на рѣкѣ, называемой Монъ, получилъ отъ него и свое названіе. *См.* Библ. восточн истор. Шейбаніада, 1849, приложеніе II, стр. 10).

а. موفّق *мувэффіікъ*, помогающій, благопріятствующій, اولمق—б. благопріятствуему, удостоиться чего.

а. موفور *мэвфӯръ*, полный, обильный, совершенный.

а. موق *мэ̀вкъ* (отъ ماق), глупое состояніе, униженіе, موقده بولندیغی حالده находиться въ униженномъ состояніи, будучи поставленъ въ глупое положеніе.

тоб. кир. موق = موغ.

а. موق *мукъ*, ботинки, башмаки, надѣваемые на сафьянные носки (مست اوزره کیلان جزمیه دینور *Кам.*).

алт. موقاحی *мукачы*, разбойникъ.

кир. موقارا ایات *мукара-а̄ятъ*, Константиновское укрѣпленіе (по новой линіи).

алт. موقان *мука̄нъ*, *муланъ*, мучиться, маяться.

каз. موقشی *мукши*, Мордва, собствен. имя.

а. موقع *мэвкы*, *мн.* مواقع мѣсто паденія (что *также* ѣ موقعه *мэвкыатъ*, *мэвкаатъ*), мѣстность, положеніе, случай, приключеніе; обстоятельство, موقعی *мэвкы'и*, мѣстный; случайный; *мувакка̀'*, основанный, учрежденный; носящій, снабженная (грамата) шифромъ (توقیع, طغرا) султана.

а. موقف *мэвкъфъ*, стоянка, станція, تیموریولی موقفی станція желѣзн. дороги.

алт. моко̄ (*монг. мохоху*) притупиться, изнемочь, потерять силу, не имѣть силы что-нибудь сдѣлать, остаться безъ успѣха, موقوت притушить, обезсилить, *моку*, тупица (слово это=*тоб.* موغ, موق).

а. موقوف *мэвкӯфъ* 1) остановленный, отсроченный, отложенный; причисленный къ чему, зависящій отъ чего, связанный съ чѣмъ. 2) обращенный въ وقف богоугодные вклады, موقوفات богоугодные вклады, завѣщанныя имѣнія въ церковное имущество, موقوفات قلمی одно изъ бюро министерства финансовъ, гдѣ хранятся реэстры налоговъ на всѣ провинціи турецкой имперіи, и продовольствія, отпускаемаго казною войскамъ, во время войны, موقوف اولمق, بولمق б. отложену, отсрочену, بوزمانه موقوفدر это отложено до времени (такого-то), سویی نبنك ازی وایسیغی نبنك کویی جهتیدن اول یوروش موقوف بولدی по причинѣ недостатка воды и сильныхъ жаровъ, походъ этотъ былъ отложенъ (*Баб.* 421).

кир. موقوم *мокумъ* (изъ *а.* مقيم?) совсѣмъ, совершенно (равносильно слову ابدان).

кир. موقیات *мукъятъ* (*а.* مقيد) прилежный.

каз. тиб. موك *мукъ* (съ русск.) мохъ, موكلمك мшить; конопатить мохомъ, موك جیلاك клюква.

тоб. موكاتك *мӧіетѐкъ*, *жив.* موكاداك кибитка экипажа, موكاداكوعربه крытый экипажъ.

каз. موكالجه *муіельчѐ*, кольцо у бороны.

а. موكب *мевкѐбъ*, *мн.* مواكب, труппа, кортежъ, эскортъ (султана).

тоб. موكيامك *мӱічемекъ*, сгорбиться, скорчиться, موكيماك сгорбившійся, موكيمك скорчившійся, موكرو, موكرى горбатый (*см.* دوكمك); отсюда въ *алт.* موكو *мӧку*, *кир.* موككو стать на дыбы, бить, скакать (дикая лошадь), اننك ادى موكوب بوراپيردى его лошадь, ставъ на дыбы, понеслась.

а. مؤكّد *мӱеккідъ*, подтвержденный, подкрѣпленный.

каз. موكرامك *мӱгірёмекъ*, *дж.* مونكرامك, مونكورمك *дѣепричастіе* مونكورغاب, *алт.* *мӧӧро* (*монг.* *мугерику*) мычать, блеять (مايكراكسى قيون وصغرملدوكنه درلر *дж. сл.*), موكرا, مونكرا мычаніе, блеяніе, موكراكاج корова часто мычащая.

дж. тат. مۇنكۇز, مونكوز *мӱӱгъз*, موكوز *каз. кир.* مويز, مويز, *алт.* *мууҫъ*, *сиб. тат.* بووس, *тур. ад.* بوينوز, рогъ животныхъ, *к. сл.* مونكوز животное (بمعنى حيوان نيز امده), مونكوزلوق *тур.* بوينوزلى рогатый, *алт.* مووستومال рогатый скотъ, *тур.* اوجى بوينوز охотничій рогъ, — كچى сладкій рожокъ (собствен. козій рогъ), بوينوزاوتى чемерица (*раст.*), بوينوزلى, ارعوان=بوينوز جچكى كيكك بوجك рогачъ, туръ (*насѣк.*), كوچك بوينوزلرى отростки оленьихъ роговъ, موكزلنمك, ميوزلنمك пускать рога, сдѣлаться рогатымъ, ادم تيلينديرن حيوان موبوزيدين человѣка (ловятъ) за языкъ (слова), а животное—за рога (*послов.*).

кир. موكو *мӱкӧ*, موكى глуховатость.

дж. тат. مونك *мӱң*, *мунъ*, нужда, несчастіе, бѣдствіе (بلاومحنت *дж. сл.*); унынie, печаль, огорченіе (по *дж. сл.* переводится также прилагательными *тур.* بوك значитъ крайнее стѣсненіе, задыханіе), منم هيچ موندكوم يوق я ни въ чемъ нужды не имѣю, سنندك نى مونكونك بار о чемъ ты печалишься? مونكلوغ, مونكلى, مونكغاق, مونكقاق, *дж.* *кир.* موكدو печальный, жалостный, несчастный, *кир.* موكداس старый товарищъ, участникъ въ печали, другъ, *гл.* сообщать свою печаль, раздѣлять горе съ кѣмъ, *кир.* مونكدوق постигнутый сильною печалью. *Производные:* مونكايوب, مونكاڭق скорбѣть, горевать, مونكلاڭق изливать печаль въ пѣснѣ: اوتورا حرلاب онъ воспѣваетъ свою печаль, въ *алт.* موغاب يازيغار вы мучитесь, сильно трудитесь, *дж.* مونكلاشمق свидѣться двумъ несчастнымъ (ايكى محنت زده‌لرين بربيله كورشمك *дж. сл.*), *дж.* مونكالماك *прошедш.* مونكالدى = *тур.* بوكالدى *буйалды*, б. приведену въ крайнее, бѣдственное положеніе, нравственно задыхаться (можетъ быть корнемъ этого глагола можно объяснить *гл. уйг.* въ ярлыкѣ Тохтамыша مونغاماالدى или مونغالدى т. е. подвергся или подверглись несчастію).

дж. مونكوش *мӱңгуш* (= *тоб.* ميوش) уголъ: بيرموكوشده اولتوروب сѣвъ въ одномъ углу (فصص — 8), اول تاحنينك قرق موكوشى بارايردى تيكما بيرموكوشنده براولوغ كوهراورناتمش ايردى (سراج — 115).

алт. مونكون *мӧнгунъ* (*монг.* *мунгунъ*) серебро, .серебряный, مونكون فايرجاق серебрян. ящикъ, مونكون قوزو серебр. колоколъ (*Радл.* 38, 101).

дж. тат. مول, مل *молъ* (= *тур.* بول) 1) великій, большой, полный, обильный, пространный, много, دولتى اننك افچەسى مول богатство его обильно,

مول у него много денегъ, *кир.* شبان‌مول полный кафтанъ (широкій), *тоб.* مولغام изобильный, مولغاملامق умножать, *кир.* مولاي умножаться, увеличиваться, дѣлаться пространнымъ, مولدى (*тур.* بولدى), полно, довольно, *кир.* مولدراب توړو б. полнымъ черезъ край, *кир.* مولمينك пусторѣчивый, надоѣдало, مولمينك‌دا многорѣчить. надоѣдать болтовствомъ, مول‌مول или ململ совершенно полный, полно набитый, (طوبطولو): براوننك نقره وطلاسى ململ ثباب العاجزين) دراوكوركانى يوق‌عمرنده بر بول — 69). 2) *дж.* нуждающійся, бѣдный: محتاج معناسنه‌در كه حيرت الابراره بشنجى مقاله‌ده كرم بابنده كلوركه بيت كف لارينك ايينى جوبيرماك بولوب, مول مونكاحاتم انكا بيرماك بولوب (*дж. сл.*).

а. مولا, مولى *мэвлā* (*простон.* ملا *мулла*) Господь, Богъ, господинъ; учитель, судья, مولانا господинъ нашъ (титулъ судей, учителей, шейховъ и извѣстныхъ духовныхъ лицъ).

кир. مولا *молà*, могила (собственно памятникъ надъ могилой. Киргизы строятъ могилы въ видѣ домиковъ со сводомъ изъ глины, рѣдко ставятъ камни съ надписями. *Ильм.*).

алт. مولترا *мōльтрō* = *кир.* بلتار

а. مولد *мевлидъ*, рожденіе; мѣсто рожденія, родина; дитя, *му'лидъ*, рожающая (женщ.), *мувеллидъ*, возродитель, преобразователь, مولد الما водородъ, مولد الحموضه кислородъ, مولده повивальн. бабка, مولود *мевлūдъ*, рожденный, сынъ, дитя; день рожденія, حضرت عيسى مولودى Рождество (христ. праздникъ), مولوده у кого родился сынъ, отецъ, مولودلها мать, مولودايى мѣсяцъ Рэби-уль-эввель, 12-е число котораго празднуется въ Констан-полѣ какъ день рожденія Мухаммеда, по установленію Мурада III, 1588 г.

кир. مولدا или ملدا *мылдà* (= ملا) мулла, духовникъ (киргизы обращаются къ нему съ словами مولدا كه батюшка мулла).

дж. مولدور *молдȳръ*, роса: ژاله معناسنه‌دركه مجنون وليلى‌ده بهاروصفنده كلور بيت ساريغ كل اوزاصبوحى مولدور, التون‌طبق اوزرا كوركوزوردر (*дж. сл.*).

кир. مولط *мултъ*, случайная, неумышленная ошибка.

кир. مولطاق *мултāкъ*, короткій, усѣченный.

дж. тат. مولطوق *мылтȳкъ*, ميلتيق قرلى‌مولطوق, ملطيق, ملطق, ружье, مولتيق винтовка, بل مولطوق, *алт. кир.* — قول пистолетъ, جبقى — шомполъ, فوغى — затравка, ملتيق اوزى — *аузы*, дуло, داروسى — порохъ ружейный, اغق — *алт.* ملطقتا *мылтыкта*, стрѣлять изъ ружья, اتو — стрѣлянье, ملطقنى يصامق зарядить ружье.

а. مؤلف *му'эллифъ* (отъ الف II) 1) пріучающій къ чему, примиряющій. 2) авторъ, составитель сочиненія, книги, *му'эллэфъ*, пріученный, примиренный; сочиненный, مؤلفات сочиненія, литературн. произведенія.

тур. مولوز *молōзъ*, موليوس, песчаный камень, мелкіе камни, употребляемые на фундаментъ и стѣны зданія.

алт. مولیو *моліо*, предназначать, посвящать.

п. тур. موم *мōмъ*, воскъ; свѣча, بال مومى восковая свѣча (*п.* شمع موم), ياغ مومى сальная свѣча, يل مومى Фа-

келъ, свѣточъ, موم‌بورنی ياغی сало, موم فитиль зажженной свѣчи, موم بورمنی المق снять со свѣчки, موم‌لمه *каз.* موملی сургучъ, موم اتمك смягчить, сдѣлать мягкимъ, مومله навощить.

بومبار, مومبار, مونبار = بومبار

а. مؤمن *му'мінъ*, *мн.* مومنون (въ *тур.* употребляется مومنين) правовѣрный (говорится только о мусульманахъ), مؤمنات правовѣрныя, магометанки.

а. مومی اليه *мума-илѣйх*, вышесказанный, вышеупомянутый, مومی اليهه вышесказанному, مومی اليهمه вышесказаннымъ.

а. п. مومیا *муміа̄*, горное масло; مومیه мумія, набальзамированное тѣло.

кир. مونار *мунаръ*, туманъ при сильной жарѣ, مونارت отуманиться, كون مونارتب تورا погода отуманилась

кир. مونتانی *мунтани*, лицемѣръ, مونتانس лицемѣрить.

а. مؤنّث *му'энна̀эсъ*, женскій, женскаго рода (*грам.*).

дагест. موجاق *мунджа̀къ*, драгоцѣн. камень, موجاقلی украшенный драгоцѣн. камнями (сравни съ بوجق).

дж. тат. مونحه, مونحه *мӳнча*, *мӹнча* 1) столько (= *тур.* بونحه), بومونحه كرامتلاردين كيدين послѣ столькихъ щедротъ (قصص — 2), يوزمونحه во сто кратъ, موجه‌لیق на столько, на такую сумму. 2) *каз.* مونحه = مويحه, баня.

каз. مونچه‌لاغق *мунчала̀*, мочало, مونچه‌لاندی измочалиться.

кир. موندار *мундāръ* (*см. п.* مردار), негодяй, нечистый, гадкій.

дж. موندق = بوندق такъ, такимъ образомъ (*см.* بو, مو).

дж. موندو *мӳнду* 1) ловушка изъ сѣти, прикрѣпляемой острыми кольями къ землѣ и покрываемой черною бязью, на которую заманиваютъ звѣря: صيادلر شكاردوتمغه دام قوريجی كنارنه سوری اعاجلر اوزرنه قره بزلر اورترلر وشكاری انوك اوزرنه سوررلر تاكه اكاواروب ساجله كه مجنون وليلی ده ليلی نوك كوزيله كريكاری وصعنده كلور بيت ديمه بوسپه‌نی خيل هندو, جين دشتی كيبك لاريكا موندو, مسنك اجاساجيب اول اهوی موندولارنی مشكين 2) جين, كيم ايلاب موندو (*дж. сл.*). 3) копье въ видѣ байонета; оленій рогъ (*Вамб.*).

а. مؤنس *му'нісъ*, привыкшій, искренній, сотоварищъ, другъ, مونسلنمك привыкать, привязаться, сдружиться.

ад. موورف *моврà̀фъ* (*вм. а.* مؤرّف *му'эррі̀фъ*, полагающій границы, для отдѣленія участковъ земли) участковый засѣдатель.

а. موهوم *мэвхӯмъ*, воображаемый, мнимый, невѣрный.

а. مؤيّد *муейіѣдъ*, подкрѣпляемый, поддерживаемый.

п. مويز *мевӣзъ* (*бух.* и *кир.* произносятъ ميز *мі̀изъ*) сушеный виноградъ, изюмъ, ميز قره черн. изюмъ, ميز صاری желтый изюмъ.

кир. مويز *мӳ̈йзъ*, рогъ (*см.* موكز), *мет.* прибыль, польза: كانی جققان مويزيك гдѣ выросли у тебя рога? т. е. какую пользу ты получилъ? (ايرطارغن).

кр. مويسا *муйса* (*вм.* مويونسا) родъ деревян. хомута для воловъ.

алт. مويغاق *муйгакъ*, самка оленя.

тоб. مويل *муилъ*. черёмуха, مويل اغاج черёмушникъ.

тоб. مويلچا *муилчà*, *алт.* *мылчà*, *каз.* مونچه *мунчà*, баня, مونچه جى, مويلچه جى банщикъ, مويلچه الدى, الاجوغى предбанникъ, مونچه يلوشى банный паръ, مويلچه كه توسكالى надо идти въ баню.

тур. مويول *моймӯлъ*, мышеловъ, (птица, *см.* كوبكلاك).

кир. مويو *мойӯ*, устать (о лошади).

тат. مويون *мойӯнъ* 1) шея (*см* بويون). 2) *кир.* мѣсто въ лощинѣ, повыше самаго устья

ما *ма* 1) этимъ слогомъ, прибавляемымъ къ корнямъ дѣйствительныхъ и среднихъ глаголовъ, образуется имя дѣйствія или существительное: اقما—اق теченіе, طارتما—طارت ящикъ. 2) *тат.* на! возьми! вотъ! *алт.* المه *ал-ма*, поперемѣнно (вѣроятно это составное изъ ال и ما, бери! на! т. е. то одинъ говоритъ: бери ты! то другой говоритъ: на, возьми!): الله بله قامدازاق بيسكه توزازى يوق دولوب и когда мы поперемѣнно даже шаманили, все таки пользы никакой небыло (*Радл.* 150).

п. ماه *мэх* (*вм* ماه) 1) луна, мѣсяцъ. 2) *міх*, большой, великій, главный, كچك وماه *кіх-у-міх*, малые и большіе, مهتر *міхтэ̀ръ*, *мехтэ̀ръ*, большій, высшій, глава, приставъ, камергеръ, имѣющій всегда доступъ къ шаху (въ Персіи); музыкантъ, участвующій, въ военной музыкѣ; слуга, разставляющій палатки, и въ этомъ значеніи говорится مهتر باشى; ايچ مهتر директоръ военной музыки; главный распорядитель палатками, مهترخانه корпусъ музыкантовъ (въ Турціи эти названія были употребляемы въ прежнія времена). Въ Хивѣ مهتر чиновникъ раздающій жалованье войску, дѣлающій ему нарядъ на службу и ведущій ему счотъ; министръ внутр. дѣлъ въ трехъ ханствахъ средней Азіи (*Вамб.*); въ *ад.* конюхъ.

а. مهابت *мэхабэтъ*, власть, могущество, величіе, страхъ, внушающій уваженіе, مهابتلو внушающій страхъ, уваженіе (употребляется какъ эпитетъ царей, въ особенности султана турецкаго).

а. مهاجر *мухаджіръ*, отдѣляющійся отъ своихъ, удаляющійся изъ своего отечества, эмигрантъ, *мн.* مهاجرين компаньоны Мухаммеда, бѣжавшіе съ нимъ изъ Мекки въ Медину, مهاجرت *мухаджерэ̀тъ*, бѣгство, эмиграція, اتمك — бѣжать, эмигрировать; مهجور отдѣленный, разлученный; оставленный, отброшенный, مهجورلق, مهجورى разлука и пр.

п. مهار *мэхар*, ماهار, *ар.* *міхэръ*, поводья, возжи.

а. مهارت *мэхарэ̀тъ*, способность, искусство, опытность, талантъ, مهارتلو способный и пр. مهارت صاتمق хвалиться своимъ искусствомъ.

а. مهد *мэ̀хдъ*, *мн.* مهود колыбель.

а. مهدى *мэхдӣ*, напутствуемый, направляемый Богомъ (это имя носилъ одинъ изъ потомковъ халифа Али котораго шіиты считаютъ двѣнадцатымъ имамомъ. Онъ около 250 г. гиджры изчезъ изъ отцовскаго дома и невидимо управляетъ, по ученію шіитовъ, судьбою мусульманъ. Когда онъ явит-

ся, то всѣ истинные мусульмане должны вооруженно стать подъ его знамена и слѣпо предаться его волѣ. — *см* محت).

а. مهر *мѣхръ*, *мн.* مهور, *калымъ*, приданое или подарокъ дѣлаемый женихомъ невѣстѣ при замужествѣ (*мехръ* раздѣляется на двѣ части, изъ коихъ одна — около $\frac{2}{3}$ выдается тотчасъ при заключеніи брака и называется مهر معجل *мехри-му'эджджель*, поспѣшный; другая называемая مهر موجل, выдается или по смерти мужа, или когда онъ разведется съ нею безъ ея согласія; если же жена откажется отъ этой части, то можетъ сама развестись съ мужемъ, и въ этомъ случаѣ разводъ называется خلع *хул'*, а въ первомъ, т е. разводъ только по волѣ мужа — طلاق).

п. مهر *міхръ* 1) любовь, дружба, благосклонность, *п.* مهربان добрый, сострадательный, другъ, *тат.* مهربانچلق (= *п.* مهربانی) доброта, благодѣяніе, милость. 2) солнце, свѣтило.

п. مهر *мӱхръ* 1) печать, перстень, служащій печатью (*кир* произносятъ مور, турки *мухӱръ*), مهردار уполномоченный прикладывать печать, хранитель печати, главный министръ, مهر جارسوی или جارسو مهری печать четырехсторонняя, квадратная (главная печать перс. царей, которую въ древности они носили на шеѣ;—*Шарденъ*), *ад.* اوزادینه اولان مهرلری имянныя свои печати, مهرلمك запечатать, مهر باصمق, اورمق, صالمق прикладывать печать, مهرلنمك б. запечатану, مهری بوزمق, الق, كوتورمك распечатать, сломать печать, *мет.* лишить невинности, *п.* سرمهر запечатанный, закупоренный (*тур.* مهرلنمش). 2) مهر у шіитовъ называется круглый, гладкій кусокъ сухой глины, величиною въ медаль, составленный изъ праха святыхъ имамовъ (во время намаза его кладутъ на землю и касаются лбомъ при земныхъ поклонахъ; въ случаѣ непмѣнія настоящаго *мухра*, замѣняютъ его чѣмъ нибудь земляным или деревяннымъ, но чистымъ и гладкимъ, что составляетъ принадлежность намаза у шіитовъ).

п. مهره *мухрэ*, *а.* مهرق *міхракъ*, круглый камень, стекло, раковина такой же формы, все чѣмъ гладятъ и лощатъ бумагу, مهرهای تسبیح шарики чотокъ, خرمهره раковины, навѣшиваемыя на шею ословъ и муловъ, مهرهٔ پست позвоночный хребетъ, مهرهٔ جاندارو مهرهٔ مار камень, будто-бы находящійся въ головѣ змѣи, مهرهٔ دیوار украшенія и инкрустаціи на стѣнахъ комнаты, شطرنج — камень шахматн. игры, كاغذ — камень для лощенія бумаги, مهره لو лощеный, مهره لمك лощить, полировать (*п.* مهره زدن).

а. مهل *мэхлъ*, مهلت *мӧхлѣтъ*, срокъ, отсрочка, ویرمك — дать срокъ или отсрочку.

а. مهلك *мухлікъ*, губящій, пагубный, убійственный, *мехлѣкъ*, потеря, пагуба, مهلكه *мн.* مهالك, мѣсто пагубы, смерти, пропасть, пагубное происшествіе.

а. مهمّ *мӱхіммъ*, *ж. р.* مهمه заслуживающій, требующій размышленія, заботъ, дѣло важное, значительное, اولمق — б. важнымъ (дѣло), *мн.* مهمات предметы, дѣла важныя, требующія заботъ, سفر مهماتی все что необходимо

для совершенія экспедиціи или путешествія, مهمات جمهور народныя дѣла.

а. مهما *мэхма*, все что, всякій разъ какъ, مهما امکن сколь возможно (ممکن اولدقجه)

п. مهمان *міхмāнъ*, гость, странникъ, مهمان دوست любящій гостей, гостепріимный, مهماندار придворный чиновникъ, приставъ, принимающій и сопровождающій иностранныхъ посланниковъ и вообще пріѣзжающихъ ко двору, مهماندارلق قیلمق хорошо принять и угостить, مهمان خانه гостинница, домъ для пріѣзжающихъ иностранцевъ, въ *бух.* гостинная, комната для пріема гостей.

а. مهمل *мӱхмѣль*, *ж. р.* مهمله 1) оставленный, пренебреженный. 2) буква лишенная точекъ (*см.* معجم).

а. مهندس *мухендісъ*, (съ *пер* اندازه — اندازه کیرنده) геометръ, архитекторъ, строитель (*син.* معمار), خانه — инженерное училище (помѣщается въ Константинополѣ, на берегу Золот. Рога, на мѣстѣ, называемомъ قصباره خانه).

инд. مهوه *мэхвэ*, названіе большого дерева, именуемаго также کل جکان, и доставляющаго лѣсъ; изъ душистыхъ цвѣтовъ его гонятъ водку, а сушеные, похожіе на *кишмишъ*, ѣдятъ; плодъ не совсѣмъ вкусенъ, зерно круглое, изъ чего гонятъ масло; кожица тонкая (*Баб.* 367. Описаніе этого дерева можно найти въ Asiat. Researches, Vol. I p. 300, by Hamilton).

а. مهیّا *мӱхэйя*, приготовленный, готовый.

а. مهیب *мухӣбъ*, ужасный, страшный.

п. می *мэй*, виноградное вино, میخانه вин. погребъ, кабакъ, میخور пьющій вино, میخوش кисло-сладкій, пріятный на вкусъ (о фруктахъ, *мет.* о голосѣ, о слогѣ).

тур. می *ми*, *му*, вопросительная частица *ли* (= *тат.* مو, она ставится во фразѣ послѣ того слова, къ которому вопросъ относится: برادرکز استامبوله کتدیمی братъ вашъ въ Констан-полѣ былъ-ли? (или не былъ), برادرکز استامبوله می کتدی братъ вашъ въ Конст-полѣ-ли былъ? (или въ другомъ городѣ), برادرکزمی استامبوله کتدی братъ-ли вашъ былъ въ Констан-полѣ? Въ бо́льшей части временъ глаголовъ, при первомъ и второмъ лицѣ ед. и мн. чиселъ, она ставится передъ личными окончаніями существит. глагола: اجیورمیم а не اجیورم می развѣ я открываю? اجیورمیدی а не اجیور ایدی می اجارمیدکز, اجارم می а не اجارمیم اجدیدی а не اجدی میدی, اجار ایدکزمی احملومی یز احه جغم می, احه а не احملویزمی; это правило въ *ad.* и *mat.* нарѣчіяхъ не строго соблюдается).

кир. می *мій* 1) мозгъ въ головѣ (*см.* میه). 2) *мый*, кошка, می اررکی котъ (*монг. мигуй*).

тоб. میات *мі̄тъ*, хомутъ (قاموت), میات یلتکا اغاج — *илтгя*, подхомутникъ.

п. میان *міāнъ*, средина, средина тѣла, т. е. талія; среди, между, *тур.* میان اوتی лакрица (*а.* سوس, *п.* ستان), میان بالی солодков. корень, میان کوکی сокъ солодков. корня, میانجی посредникъ, میانجی شریعتی третейскій судъ, درمیان اتمک произвесть, выставить,

высказать, ميانكير тотъ кто держится средины (въ разговорѣ, въ дѣйствіяхъ), въ *дж.* хватающійся за поясницу, борецъ, ميانكيرليق борьба, единоборство: سيكيز كشى نى يخشى ميانكيرليق فيلدى онъ отлично боролся съ 8-ю человѣками, т. е. поборолъ ихъ (*Баб.* 469), ميانه средина, промежутокъ; посредничество; посредственный (*простонар.*).

тоб. ميانمك *міанмякъ*, надѣяться.

тур. مياولمق *міāвламакъ*, мяукать.

а. مياه *міах*, *ед.* ماء, воды.

а. ميّت *мейѝтъ*, *мейтъ*, *мн.* موتى اموات, мертвый, мертвое тѣло, трупъ, حماعت ميت похороны.

каз. ميچامك *мичēмекъ*, впрягать гусемъ.

ад. ميڭيز *мычыгызъ*, Чеченецъ.

каз. مچكه *мичкя*, موجكه, مچكا, ميچكه *кир.* موشكا, бочка (*тур.* فوجى, но татары вѣроятно переняли съ русскаго), *кир* موشكاى боченокъ, *мет.* обжора.

тур. ميچو *мичò*, каютъ-юнга, матросикъ (*Redhouse*, это слово должно быть взято съ грузинскаго *бичо*, мальчикъ, *п.* ბიჭი).

тат مچه, مچۀ *мичѐ*, котёнокъ.

п. ميخ *мīхъ*, *каз. кир.* ميق *мыкъ*, гвоздь, крючокъ, колъ, ميخ قاقمق, اورمق вбить гвоздь, *ад.* ميخ جالمق вбить колъ, ميخلامق, *каз.* ميقلامق, *кир.* ميعتا пригвоздить, прикрѣпить гвоздемъ, заклёпкой; вставить (камень въ перстень), ميخلايجى ювелиръ, вставляющій камни, ميخلو пригвожденный, заклёпанный, въ *каз.* ميقلى, *кир.* ميقتى крѣпкій, сильный; твердый въ словѣ, اتك اياغنه ميخ دكمك подковать лошадь, ميخ دكمس ات лошадь подкованная.

п. ميدان *мэйдāнъ*, площадь, поле сраженія, ристалище (*майданъ*); поприще, ميدان بولمق, تايمق найти поприще дѣйствія, имѣть вѣсъ, вліяніе, طوتمق — оставить за собой поле битвы, остаться побѣдителемъ, المق — занять поприще, имѣть на немъ успѣхъ, ميدانه اوقومق вызвать на сцену, на борьбу, бросить перчатку, ميدانه جيقمق выдти на сцену, на борьбу.

бух. ميده *мейдэ*, искрошенный, истолченный (въ *п.* мука два раза просѣянная, хлѣбъ изъ такой муки), ميده ميده по кусочкамъ, ميده لامك истолочь.

а. مير *мīръ* (*сокращ.* изъ امير) князь, господинъ, начальникъ, مراب морской начальникъ (въ среднеазійскихъ ханствахъ—начальникъ, назначенный правительствомъ для наблюденія и провѣрки количества засѣянной земли, количества урожая и казеннаго сбора съ нихъ), مير شب начальникъ ночнаго дозора (въ Бухарѣ, Хивѣ), مير شكار начальникъ охоты, егермейстеръ (придворный чинъ въ Персіи), مير زا (*вм.* امير زاده) сынъ князя или человѣка замѣчательнаго, *каз. тат. мурза*, дворянинъ (у крымскихъ татаръ этотъ титулъ придавался къ именамъ изъ благородной фамиліи. Слово это употребляемое безъ собственнаго имени, какъ званіе, значитъ: секретарь, писарь; поставленное послѣ собственнаго имени, означаетъ князя изъ шахской фамиліи, царской крови, какъ нѣкогда называли и потомковъ Тимура; вначалѣ собств. имени-соотвѣтствуетъ слову господинъ, всякій грамотный человѣкъ, редакторъ, ابراهيم مير زا

князь или принцъ Ибрагимъ, царской крови, میرزا ابراهیم господинъ Ибрагимъ. Такое перемѣщеніе титула для различія званія, дѣлаемое персидскимъ правительствомъ, объясняется двумя приличіями: a) названіе *личности* особы высокаго происхожденія, должно занимать *первое* мѣсто передъ титуломъ, b) въ подражаніе турецко-тат. дипломатіи со временъ Гулагу-хана, гдѣ титулъ قان, خان, بك, всегда слѣдуетъ за собственнымъ именемъ. Въ силу этого подражанія, въ нынѣ царствующей династіи, какъ происходящей отъ турецкаго племени каджаровъ, и титулъ شاه ставится послѣ собствен. имени, напр. ناصرالدين شاه, محمد شاه тогда какъ у Сефевидовъ это было на оборотъ: شاه اسمايل, شاه عباس и пр.), *бух.* میرزا صادق титулъ главнаго государствен. секретаря въ Бухарѣ, میرزا غفور موشكاف титулъ главнаго казначея, производящаго жалованье военнымъ и отставнымъ чиновникамъ, میرزچه баричъ, барченокъ, *тур. кр.* میری государственный, правительственный, казенный, народный, اموال میریه государственная казна или финансы, *кр.* میری یر казенная земля, *кр.* میری مال املاکن بافوب کوزدن دیو انخانه палата государственныхъ имуществъ, *тур.* میریه قبض اتمك конфисковать въ казну.

a. میراث *мирāсъ*, *мн.* مواریث, наслѣдство, наслѣдіе, میراث خور اولمق наслѣдовать, получить наслѣдство, میراثدن جیقارمق, محروم اتمك, كسمك лишить кого наслѣдства (право наслѣдованія, по шаріату, устанавливается или *родственнымъ союзомъ* — نسب или *юридическимъ поводомъ* — سبب *см.* эти слова).

тоб. میرالق *миралы̀къ*, дымовая труба.

кир. میرتل *мырты̀лъ* (= *тур.* برتلمك) вывихнуться, میرتلكان вывихнутый.

кир. میرز *мīирèзъ*, гнойныя, застарѣлыя раны.

میركان = مركان

дж. میرچاك *миремчèкъ* (въ *к. сл.* переведено словомъ عدس *эдэсъ*, что по *ар.* значитъ *чечевица*).

п. میزاب *мīзāбъ*, труба водопроводная, жолобъ.

a. میزان *мīзāнъ* 1) мѣра, вѣсъ (принятый, опредѣленный). 2) вѣсы. 3) знакъ зодіака = мѣсяцу сентябрю — ایلول. 3) повѣрка (въ *ариѳм.*). 4) названіе одного изъ бюро министерства финансовъ въ Константинополѣ — بیوك روزنامه قلمی, гдѣ совершается каждый годъ балансъ общ. прихода и расхода, میزان اقاسی членъ таможни (въ Персіи), میزان الهوا барометръ, میزان الحرارت термометръ, نوروز میزان весеннее равноденствіе, عین میزان коромысло вѣсовъ, میزانه جكمك или میزان اورمق взвѣсить, сообразить, сдѣлать заключеніе.

п. میزبان *мīзбāнъ*, содержатель гостинницы, хозяинъ, принимающій гостей, дающій гостепріимство.

میزمامتز *мизмамтīзъ* (въ *к. сл.* переведено словомъ: زود скоро).

каз. میزا *межà*, *тоб.* мѣнна (съ *русск.*) межà, میزا جقوری межевая яма, میزا باغاناسی межевой столбъ, میزاداش смежный, میزا اویمق класть межу, межевать.

а. ميسر *мӣіессѣръ*, облегченный, удобный, доступный, дарованный, позволенный Богомъ, ميسر ايليه لله да благоволитъ Господь! ميسراولق успѣвать, удаваться, получать (съ *дат.*), *мӣіессірг*, облегчающій, дѣлающій доступнымъ, успѣшнымъ.

п. ميش *мишъ*, овца съ курдюкомъ (كوسفند دنبه‌دارماده *Бурх.*), — отсюда ميشى или مشى и مشين въ *кир.* ميс выдѣланная кожа, *турсукъ* изъ бараньей кожи.

тат. ميشار, ميشر *мишѣръ*, мещерякъ (*мачяры*, *можары* русск. лѣтописей. *Мишаръ* называютъ себя татары губерній: Нижегород., Пензен., Симбир., Саратов. и Тамбовской, отатарившіеся остатки прежней Мещеры. Такъ же называется еще племя, обитающее по сосѣдству съ Башкирами и говорящее особымъ тат. нарѣчіемъ. Вельям.-Зерновъ, Изслѣд. о Касим. ц. ч. I, стр. 31).

бух. ميشاوم *мишāумъ*, средняя (по тонкости) хлопчат. бумага.

п. ميشه *мишэ*, дубъ, въ *тур. ад. мешэ*, лѣсъ, дубовая роща, ميشه‌لك дубнякъ; въ *алт.* ميزه‌لك бугоръ, холмъ, волнообразн. поверхность горъ.

а. ميعاد *ми'āдъ*, ميعادگاه мѣсто или время, въ которыя обѣщано возвратиться или собраться, يوم ميعادكونى المعاد день послѣдняго суда, день воскресенія мертвыхъ.

п. ميغ *мāгъ*, облако, мракъ, туманъ.

тат. ميق *мыйыкъ* = بيق, усы.

кир. ميقنك *мыкый*, тихо.

алт. ميكا *мекѣ* (съ *монг.*), обманъ, хитрость, ميكاجى обманщикъ, хитрецъ, (въ *кондом. мекелчи*), ميكالو хитрый, лукавый, ميكايه‌كير быть обманутымъ, ميكايه‌كيدر вовлечь въ обманъ, ميكالا *мекеле* (*монг. мекелеку*), обманывать, хитрить, соблазнять, ميكالاب اليب обманомъ взявъ (*Радл.* 110, 140, 144), ميكالاب ياسم обманываешь, ميكالاب ياز نك не обманываю.

а. ميكائيل *мика'ӣлъ*, архангелъ Михаилъ (поставленный, по ученію мухаммеданъ, надъ стихіями, и въ особенности надъ дождемъ; онъ же сражается въ битвахъ за вѣру).

а ميل *мэ̀йль*, склонность, расположеніе, привязанность, любовь, ميل ايمك имѣть расположеніе, желать, любить, ميللنمك склоняться къ чему, имѣть наклонность.

а. ميل *мӣль* 1) спица раскаленная, которою ослѣпляютъ глаза, كوزلارى ميل تارغق провести раскаленною спицею по глазамъ, ослѣпить. 2) миля, столбъ, знакъ, обозначающій пространство. 3) обелискъ; статуя.

а. ميلاد *милāдъ*, рожденіе, Рождество (Христа), تاريخ ميلاد ايله منك سكز يوزيتمشنجى يىلده въ 1870 г. по Р. Х. ميلاديه по Рождествѣ Христовомъ (годъ), годъ христіанскій.

каз. тоб. ميلاش, ميلش *милāшъ*, *кир. милāсъ*, рябина (sorbus aucuparia).

каз. ميلاوشا *милявшā* (испорч. изъ *п.* بنفشه) Фіалка,

таб. ميلته *милтѣ*, *каз.* فيلته, *кир. ад.* پيلته (*тур.* съ *а.* فتيل) фитиль, свѣтильня, ميلته‌لك дѣлать свѣтильни.

джк. ميلتيق *мылтыкъ* (= *тат.* مولطوق) ружье (*а.* بندق *к. сл.*).

а. ميم *мӣмъ*, названіе буквы م *м*, *мет.* ротикъ.

а. مینت *мейменэ́тъ*, благоденствіе, благополучіе, преуспѣяніе, *мейменэ*, правое крыло (арміи).

тур. ад. میمون *мэймӯнъ*, *кир. кум маймунъ* (простонар. *дагест. маймулъ*, *инд.* باندر *бандэръ*. *Баб.*) обезьяна. 2) *а.* счастливый, благополучный.

дж. тат. مین 1) = من я. 2) = *алт.* من.

п. مینا *минà*, *тур.* مینه, эмаль, مینه یاپشترمق, مینالق покрыть что эмалью, مینه‌لو эмалированный, съ эмалью (работа).

алт. مینتا *мынта* (съ *русск.*) фунтъ.

дж. مینجاق = *тур.* بوجق

مینشاك *минсэ́къ*, нижнее платье, юбка (у *Вамб.*).

дж. тат مینك *мэ́нгъ*, منك (и میك *дж. сл.*), *алт. мӧнг*, *монг.* (*монг. менге*), *тур.* بك, بن *бэ́й*, родимое пятно, веснушка (въ *алт.* также бородавка, рубецъ), مینكیك, *тур.* بكك *бэ́йекъ*, بنك родинка, пятнышко на тѣлѣ, мушка, прыщъ на лицѣ (отъ пьянства); цвѣты, узоры, пунктировка, работа съ цвѣтами, *тур.* بك دوشمك принять краску, покраснѣть (о винограде = اوزم رنكلنمك *Кам. а.* تزیح), بنكلو испещренный пятнами, بكلشمك испещриться пятнышками, بكلمك, بنكلمك испещрить пятнами, точками, мушками, разрисовать, بكلنمك *стр. воз.* (въ *дж.* также пишется, но произносится *мини.*, тысяча).

алт. مینكدا *мэнгдэ́*, спѣшить (*монг. мэнгдэку* — придти въ смятеніе, торопиться), مینكداش торопливый.

дж. مینكیز *см.* منكز; مینمك *см.* منمك

каз. тоб. میوچ *міучь*, میچ, میچ (съ *русск.*) печь, یاقوجی میوچ истопникъ, یابووی میوچ заслонка.

кир. میوز = موكز, рогъ.

тоб. میوش *мію́шъ*, *дж.* مونكوش, موش уголъ, اوچ میوشلو трехугольный.

п. میوه *мӣвэ* (*осм.* произносятъ *мэйвэ*) плодъ, ягода, میوه‌لو, میوه‌دار плодоносный, میوه‌لك фруктовый садъ.

дж. тат. میه *мія*, میا, *кир. тоб. мій*, *алт. мее*, *тур.* بین (*узбек.* میین) мозгъ въ головѣ, میه‌سز безмозглый, میه‌سن بوترمك сильно безпокоить, причинить головную боль, надоѣдать, *кир.* باسدامی جوق بولسا ایکی ایاقغه كوش كیلور если въ головѣ нѣтъ мозга, то ногамъ приходится тяжело (*послов.*).

кир. میه *міі́э* 1) лакрица. 2) *мэіэ* = *а.* مایه

а. مئه *мі'э*, тысяча, میتین двѣ тысячи.

алт. میی *меи* (= بری) сюда.

алт. میس *меесъ*, безлѣсное, отлогое мѣсто, покатость.

алт. میكه *меекэ́*, булка, бѣлый хлѣбъ.

—

ن

ن *н*, *нунъ* 1) произносится твердо, какъ русское *н*. 2) сокращенно ставится вмѣсто названія мѣсяца رمضان 3) прибавляясь къ корню глагола, образуетъ залогъ возвратный; но если должна слѣдовать за буквою конечною ل, или за гласною буквою и гласнымъ звукомъ, то замѣняетъ букву страдат. залога (*см.* букву, ل—3).

тур. نا *нā* 1) тутъ, вотъ, на! возьми! (*Redhouse*). 2) *п.* отрицат. частица: не, безъ, نابجا неумѣстно, не кстати, نابود несуществующій, изчезнувшій, уничтоженный, نابود قيلمق уничтожить, истребить, что также نابديد ايتمك т. е. заставить не показываться, заставить изчезнуть или погибнуть, نابديد невидимый, изчезнувшій, نابكار праздный, бездѣльный, ناتوان безсильный, слабый, немощный, ناجيز ничтожный, простой; ничто, ناحق несправедливый, беззаконный, напраслина, неправда, ناحق يره по напрасну, несправедливо, незаслуженно, نارسيده незрѣлый; отрокъ, ناشكر неблагодарный, نامراد недостигшій желанія, несчастный.

а. ناب *нāбъ* 1) коренной зубъ (*мн.* انيوب). 2) чистый, свѣтлый, مئ ناب بادهٔ ناب чистое вино.

тур. نابولى *наполи* (*итальян.*) Неаполь.

п. ناج *нāджъ*, ناحو, ناز (*Баб.*) сосна (درخت كاج, *а.* صنوبر *Бурх.*).

п. ناجار *на-чāръ*, *кир.* ناشار, въ *тат.* слабый, тихій, *мет.* женщина, въ *каз.* дрянной; малочисленный (родъ).

тур. кр. ناجق, ناحاق *наджāкъ*, топоръ съ однимъ лезвеемъ.

уйг. ناجيور *начiюръ*, лазоревый камень (lapis-lazuli, *п.* لاجورد).

а. ناحيه *нахiэ*, *мн.* نواحى, окрестность, сторона, страна; округъ (меньше чѣмъ لوا).

п. ناخن *нāхунъ*, ноготь.

п. نادان *нāдāнъ*, невѣжа, незнающій ничего, глупый, نادانلق невѣжество.

а. نادر *нāдыръ*, рѣдкій, отборный, نادرت, نادرلك рѣдкость, نادره нѣчто весьма рѣдкое, необыкновенное.

а. نادم *нāдімъ*, раскаивающійся, اولمق نادم раскаиваться, ايلمك — заставить раскаяться (съ دن).

каз. نادولاب *надулāбъ*, ناضولاب, тротуары.

п. نار *нāръ*, сокращ. изъ انار 1) гранатъ (плодъ, въ *уйг.* ناڑا), ناروان а) лучшій родъ дерева вяза (درختى معروف خوش اندام وبر برك وسايه‌دار *Бурх.*), b) *вм.* نارون *нарūнъ*, نارين, гранатовое дерево. 2) *а.* نار огонь, ناريت, ناريه свойство, сила огня, огненный.

дж. кир. نار *нэръ*, نارتويه одногорбый верблюдъ (безъ различія пола, съ длинной гривой, находится только въ центральн. Азіи и Афганистанѣ; самецъ называется لوك *лōкъ*, самка اوران *эруанъ*, верблюжата называются также какъ двугорбые), قارا نارتويه черный одногорб. верблюдъ (считается за лучшую породу и служитъ драгоцѣннымъ подаркомъ), قزل نار дромадеръ небольшой, красн. цвѣта.

каз. тоб. ناراط, ناڑات, ناراد *нарāдъ*, сосна, اكاسى —, *кир.* ناراد بوره‌سى сосн. верхушки, جيلا كى—брусника, كونبه‌سى—рыжикъ (грибъ).

каз. ناردوان *нардвāнъ*, ناردوغان игра въ подблюдныя пѣсни, игрища.

кир. نارقه *наркā*, цѣна.

кир. نارقى *наркы*, собраніе, съѣздъ (*Радл.* III. 28).

п. ناركيل *нарiīль*, кокосовое дерево (*а.* ناريل, *инд.* ناريال), плодъ котораго называется جوزهندى индійск. орѣхъ; изъ скорлупы его дѣл. черныя ложки, а изъ большихъ орѣховъ чашки гитаръ (*Баб.* 370); — отсюда ناركيله персидская трубка для куренія, нижній ея апаратъ, похожій на кувшинъ или гра-

финъ, наполненный водою, дѣлаютъ также изъ кокосов. орѣха; иначе она называется قاليون

а. п. نارنج *нарѝнджъ* (*вм. п.* نارنك что значитъ также безцвѣтный) апельсинъ. Различн. роды апельсина или лимона въ Индіи: كاملە, سامتره, جنبرى, امل بيد, كرنه, امرويل, سدادل (*Баб.* 372, *англ. пер.* 329).

хив. ناروان *нарвāнъ*, родъ дуба (вышиною до 20 саж.).

дж. кир. ناري *нары*, نرى (=*тур.* اكارو *вм.* اارو) та сторона, по ту сторону (ان طرف *к. сл.*); чрезъ, сверхъ, кромѣ, за, внѣ (اوته دمكدركه اندن اوته واندن *дж. сл.*): وينه محاكمة اللغتين ده اكارودرلر كلوركه, بو سوزنينك تنوعى تعقلدن ناري ناري راق—وتصوردين تاشقارى подальше туда, немного подальше (اوتەرك دمكدر), نارىغه الق устранить, удалить (قصص).

п. نارين *нарīнъ*, свѣжій, новый; нѣжный, тонкій, изящный, نارين اعضاسى واردر онъ стройнаго сложенія (у него пропорціональные члены тѣла).

тоб. نارين *нарīнъ*, похлёбка.

п. ناز *нāзъ*, нѣга, ласка, прелесть, красота; кокетство, въ *каз.* чванство, نازجل, *тоб.* ناصجل чванный, кичливый, نازلانمق нѣжиться; чваниться, кичиться, *кир.* قزى باردنك نازى بار у кого есть дочь, тотъ чванится (*послов.* такъ какъ за нее слѣдуетъ приданое отъ жениха).

п. نازك *назукъ* (отъ ناز), тонкій, граціозный, изящный, نازكلك, *п.* نازكى тонкость, нѣжность, نازكلمك утончать, نازكلنمك утончиться, изнѣжиться; نازنين *назэнīнъ*, граціозный, пріятный, любезный; красавица.

кир. نازا *наза*, стыдъ.

а. ناس *насъ*, *вм.* اناس, люди, родъ человѣческій.

кир. ناسار *насāръ*, матерія, ткань (قارا ناسار *Радл.* III. ч. стр. 9; сравни съ *ад.* ناشور).

кир. ناسباى *насыбāй*, нюхальный табакъ, ناسباى اتادى онъ нюхаетъ (у *Вамб.* слово ناس принято за *персид.* въ значеніи *табакъ нюхальный*, ناسكش нюхающій табакъ, ناس كدوسى табакерка, ناس چيكمك нюхать табакъ; но это слово русское *носъ*, которое перешло и въ среднюю Азію, *кир. насыбай* есть русское *носовой* т. е. для носа).

афг. ناشپاتى *нашпати*, груша.

каз. ناشز *нашīзъ* (вѣроятно изъ *п.* ناحيز) непокорный, упорный, упрямый (*Троян.*).

ад. ناشور *нашӯръ*, ситецъ (это слово употребляется въ Карабагѣ), ناسورنك توبى نيچەدر почемъ штука ситцу?

а. ناشى *нāшӣ*, произрастающій, рождающійся, проистекающій, проявляющійся, ناشيه, نشيه, проявленіе; зародышъ растенія.

кир. ناص *нāсъ*, неряха, въ *кум.* грязнушка.

а. ناصر *насы̀ръ*, *мн.* نصر *нассэ̀ръ*, помощникъ.

а. тур. ناصل *нàсылъ* (сокращ. نصل *вм.* نه اصل) какого рода? какой? что за? نو ناصلشى در что это такое? что за вещь? ناصلى (съ мѣстоим. ى) какой изъ нихъ? иногда говорится ناصليسى (со вторичнымъ мѣстоим. سى): هوانك ناصليسنى سورسز (правильнѣе ناصلينى) какую погоду вы любите? هر ناصلسه какъ-бы то ни было.

п. ناصور, نصر *насӯръ* (съ *а.* ناسور)

рана застарѣлая; въ *тур. простонар.* затвердѣлость кожи, мозоль, ناصورلو мозолистый, ناصورلنمق сдѣлаться мозолистымъ, имѣть мозоли на рукахъ (вслѣдствіе трудной работы), ناصورلتمق причинить мозоли.

а. ناطق *нāтыкъ*, говорящій, одаренный даромъ слова, ораторъ (нынѣ въ Турціи употребляется и въ послѣднемъ значеніи), حيوان ناطق животное говорящее, разумное, человѣкъ, حيوان غير ناطق животное лишенное дара слова, ناطقة способность говорить.

а. ناظر *нāзыръ*, *мн.* ناظران, смотрящій, наблюдающій, надзиратель, управитель, министръ, правитель приморскихъ городовъ, امور خارجيه ناظری министръ публичн. работъ, معارف عموميه ناظری министръ народн. просвѣщенія, *тур.* ناظرلق округи приморск. городовъ, гдѣ въ пристаняхъ строятся военныя суда, ناظر اولمق смотрѣть, наблюдать, *тат.* ناظر ايتمی дозоръ.

а. ناظم *нāзымъ*, учредитель, распорядитель, ناظم الشعار стихотворецъ.

кондом. ناعاغور *наагуръ*, *намуръ* (*вм.* بغمور) дождь.

кир. ناغيب *нāгыпъ* изъ ناغليب *вм.* نه قليب, что сдѣлавъ? зачѣмъ? для чего? (въ смыслѣ упрека, непристойности, невозможности), ناغلدم ای *нагылдымъ-ай*, что же я сдѣлалъ? باعيلغان حانسن кто ты такой?

дж. ناغو *нāгу* (тоже сокращено изъ نه عليب) для чего; зачѣмъ, почему? (*Ирк. сл.*), ناغو تانيماس دور зачѣмъ не познаетъ? قيلور نجون دمكدر كه غرايب الصغرده ايت لار كلور بسيت باشيم عه كويى دا هردم غلو ايت لار, كراولماسام بوغلونى ناغوقيلور (*дж. сл.*).

кир. ناغوز *нагӯзъ*, ناق, настоящій, чистый, ناغوز قزاقشه чисто по киргизски.

п. نافی *нāфъ*, пупокъ; середина, центръ предмета, نافی شهرده въ центрѣ города.

а. نافذ *нāфизъ*, проникающій, вліяющій; слѣдуемый, исполняемый: امير نافذ الامر повелитель, котораго приказанія исполняются, نافذ الكلام тотъ чьи слова исполняются, имѣющій вліяніе словами, мнѣніемъ.

тур. тат. نافس *нāфисъ*, душки, шкура отъ шейки (лисицъ), فرمزی دلكی نافسی красныя лисьи душки.

а. نافع *нāфи'*, полезный, здоровый, цѣлительный, اولمق — *б.* полезнымъ. послужить къ добру, نافع اولسون да послужитъ въ пользу, къ добру!

п. نافه *нафэ*, пупокъ; пузырь мускуса, سمور نافه‌سی соболи пупки.

кир. ناق 1) = ناغوز 2) *алт.* ласковый, привѣтливый; пріятель, другъ (*монг.* اينак другъ), ناقتاس питать взаимную пріязнь, дружно жить; — отсюда *дж.* ناقچی намѣстникъ судьи, приближенный къ хану (قاضی نايبنه ومقرب حضرت اولنه درلر *дж. сл.*).

а. ناقص *нāкысъ* 1) имѣющій недостатокъ, недостаточный; неполный (*глаголъ*), ناقص العقل малоумный. 2) *кир.* ошибка въ словахъ. 3) закрывающій, заслоняющій, какъ напр. возвышенность, аулъ: ناقصتنك استنه توسوب كيتدی скрылся за возвышенностью, за аулом.

а. ناقه *накэ*, верблюдица.

багик. ناكارج = مكارج

каз. نال *налъ* (съ *а.* نعل) шпоры, ناللامق пришпоривать.

п. نالان *нāлāнъ*, стенящій, вопіющій, نالش, ناله стонъ, жалоба, вопль,

крикъ, ناله اتمك, *п.* ناله زدن стонать, вопить, въ *кир. гл.* نالی безпокоиться, задумываться.

тур. نالين *налīнъ* (*вм. а.* نعلين) башмаки.

п. نام *нāмъ*, имя; слава, репутація, احمد نام كسنه нѣкто по имени Ахмедъ, نامدار, نامور, بنام, نامی знаменитый, славный, نام نامی славное, великое его имя, نامزد назначенный, опредѣленный, именованный, нареченный, женихъ, невѣста, نامزد قيلمق назначить, опредѣлить, обручить, *тур.* ناملو (=نامدار) носящій имя, пользующійся репутаціею, *намли*, клинокъ сабли, ножа (какъ носящій имя фабриканта), نام حكمك слыть за... имѣть репутацію.... نام قزانمق пріобрѣсть имя, славу.

каз. نامچه *нāмчѣ* (*уменьш.* изъ *п.* نامه) письмо, письмецо.

а. ناموس *нāмūсъ*, *мн.* نواميس, слава, честь, репутація; стыдъ, срамъ, безчестіе, ناموسلو стыдливый, честный, (*отриц.* ناموسسز), *ад.* ناموس باترمق оскорбить чью либо честь, *тоб.* ناموس سرامك срамиться, ناموسلانمك стыдиться, считать что для себя безчестіемъ; въ *кир. намыстанъ*, б. раздраженнымъ, разгнѣваннымъ, *кир.* قویاندی قامس اولتورور ایردی ناموس اولتورور зайца убиваетъ камышъ, храбреца — срамъ (*послов.*).

п. نامه *нāмѣ*, письмо (носящее имя), дипломъ; сочиненіе, трактатъ, книга, نامهٔ همايون грамата царская, همايون نامه названіе турецк. перевода книги Бидпая (*см.* كليله ودمنه), فتح نامه реляція о побѣдѣ, فرقت نامه поэма, заключающая описаніе разлуки, بر نامه رس носящій, доставляющій письмо, посланный.

п. نان *нāнъ*, хлѣбъ, въ *каз.* лепешки, نانوا, نانبز хлѣбникъ, نانوالق пекарня, نان وتمك хлѣбъ-соль, نان وتمك حقی онъ цѣнитъ права хлѣба-соли, т. е. благодаренъ за гостепріимство и оказанное добро, نان نان وتمك خاينی или نان كور *мет.* неблагодарный, *тур.* ناكورلق неблагодарность, *кир.* ناندك حومصاغی мякишъ хлѣба, ناندنك قاتيسی корка хлѣба, ناندنك قيقمی крошки хлѣба.

уйг. نانكيا *нангія*, варвары (китайцы и по нынѣ у монголовъ называются *nangkiyat*).

кир. نانمق *нанмакъ* (*вм.* اتانمق) вѣрить.

тур. نانه *нāна* (*вм. а.* نعنه) мята (трава).

п. ناو *нāвъ*, ناودان, цистерна, каналъ водопроводный, *узб.* колода.

ناوحاعان *научагāнъ*, колючее яблоко (ядовитое раст. stramonium, *Вамб.*).

кир. ناوقاس *наукāсъ* (*вм. п.* ناخوش) болѣзнь, больной, ناوقاستان сдѣлаться больнымъ, اول ناوقاسندن حازلدی онъ отъ той болѣзни выздоровѣлъ.

тур. ناولون *навлūнъ* (съ *а.* نول) наемъ судна, фрахтъ, ناولون ايله المق طوتمق нанимать судно.

тур. ناوی *нāви* (съ *итальян.*) барка, судно съ тремя мачтами, изъ конхъ только двѣ оснащиваются (*Redhouse*).

п. نای *най*, *сокращ.* نی *нэй* 1) горло. 2) тростникъ, флейта, духовой инструментъ. 3) *кр.* курительная трубка, نايچه шпулька, катушка (дѣлается изъ тростника), كرونای, كرنا, سرنا *см.* صورنای *керэ-най* (*вм.* خرنای) большой рогъ

трубный, كرنايلاتمق трубить въ рогъ, نای بینی ноздри, نای كلو горло, نی بوریا простой камышъ, نی شكر сахарн. тростникъ, نی زن играющій на свирѣли.

алт. نای *нāй*, очень.

каз. نایان *наянъ*, пронырливый, дерзкій, хитрый, ловкій (*Троян.*), نایانلانمق имѣть ловкость и пр.

а. نایب *нāибъ*, намѣстникъ, вицекороль; помощникъ начальника, главы ордена, судьи, муллы (въ Закавказ. краѣ и Дагестанѣ *наибъ* въ своемъ магалѣ тоже что земскій чиновникъ полиціи); въ Персіи: نایب поручикъ (чинъ воен.), نایب اول старшій секретарь посольства, نایب دوم второй или младшій секретарь, نایب السلطنه генералъ-губернаторъ, نایب وزیر намѣстникъ визиря, نایب قویمق сдѣлать намѣстникомъ, помощникомъ.

кир. نایزا *найзà* (*вм. п.* نیزه) пика, копье, نایزالا пикой ранить, نایزاغای (=یاشین) молнія, نایزاعای اوینایدی молнія сверкаетъ, توسدی — молнія упала, ударила (татары киргизскіе произносятъ ناجاعای и اجاعای и называютъ такъ зарницу).

алт. نایقل *найкы̀лъ*, колебаться, шевелиться (о растеніяхъ, *монг. найгуху, найгылцаху*), نایغلت *пон.* шевелить, двигать, نایغلتپای не шевеля (*Радл.* 24).

نایمان *наймāнъ*, собств. имя племени узбековъ.

алт. نایی *найы̀* или ناجی (съ *монг.*) другъ, نایم другъ мой, نایبزی другъ его (*Радл.* 82, 90), نایبلاش дружиться, نایبلازو дружба.

а. نبات *нэбāтъ*, *мн.* نباتات 1) растеніе, трава, نباتات علم ботаника, نباتات حكيم ботаникъ. 2) *п.* самый чистый сахаръ, леденецъ (произносится *набатъ*).

а. نبض *нàбзъ*, пульсъ, біеніе пульса, نبض یوقلمق, باقمق щупать пульсъ.

а. نبی *небū*, *мн.* انبیا, نبیّون, пророкъ, نبوت *нубуввèтъ*, пророчество (достоинство пророка), نبوی *небевū*, *ж. р.* نبویه пророческій (мухаммеданская религія считаетъ пророками — نبی всѣхъ патріарховъ и святыхъ древняго закона. Ученые различаютъ пророковъ отъ *посланниковъ*—رسول, одаренныхъ книгою и откровеніемъ свыше, основываясь на словахъ Мухаммеда, объявившаго, что между 124,000 пророками, только 300 посланниковъ—رسول).

п. نبیره *нэбūрэ* (*кирг.* произносятъ *немирэ*) внукъ, نبیره قز внучка.

тур. نته *нітэ*, какъ, подобно, نته كه такъ какъ, نته لك качество, сущность, свойство предмета (*см.* также نی).

а. نتیجه *нэтūджэ*, *мн.* نتایج, результатъ, заключеніе, цѣль, сущность, نتیجهٔ كلام сущность рѣчи, نتیجه ویرمك имѣть исходъ, быть послѣдствіемъ чего, привести къ результату (такому-то).

а. نثار *нісāръ*, разсыпаніе, разсѣяніе; мелкія деньги, бросаемыя при торжествен. случаяхъ, نثار اتمك разсыпать, اولنمق — б. разсыпану, *дж.* نثارلار قیلمق разбросать мелкія деньги (народу).

а. نثر *нèсръ*, разбросаніе; проза (противуп. نظم), نثریه прозаическій, منثور прозою, въ прозѣ написанное.

а. نجابت *неджаб'этъ*, благородство.

а. نجات *неджāтъ*, освобожденіе,

спасеніе, تابمق, نجات بولمق найти спасеніе, спастись, ويرمك — спасти.

а. نجاد *неджāдъ*, перевязь, поясъ.

а. نجّار *неджджāръ*, плотникъ, столяръ.

а. نجاست *неджāсэтъ*, نجس *неджесъ*, нечистота, грязь, نجاستلو или نجس *неджісъ*, нечистый, поганый, осквернённый, نجسلمك осквернить, نجسلندرمك осквернить (предметовъ *нечистыхъ*, оскверняющихъ, по мусульманскому закону считается десять: 1 и 2) بول وغايط всякія нечистоты, кромѣ нечистоты насѣкомыхъ, птицъ и тѣхъ животныхъ, мясо которыхъ дозволяется употреблять въ пищу. 3) خون, الدم кровь всякаго животн. кромѣ крови насѣкомыхъ и дозволен. животныхъ 4) منى истеченіе дѣтородн. сѣмени. 5) سك, الكلب собака, кромѣ морскихъ собакъ. 6) خوك, الخنزير свинья. 7) كافر неправовѣрный, —вообще относительно اهل كتاب имѣющихъ священныя преданія, нѣкоторыя духовн. лица несчитаютъ كافر нечистыми, и даже невѣрными, но только заблудшими. 8) بوزه الفقاع всякая опьяняющая жидкость: водка, пиво, медъ и пр; вещества опьяняющія, но твердыя, какъ напр. ошумъ и соки изъ мака — дозволены. 9) خمر, شراب вино. 10) مردار الميت всякое мертвое тѣло и издохшее животное. — *Изложъ. нач. мусульм. законовѣд. Торнау*, 1850, стр. 70).

дж. тат. نجك *нечікъ*, نجوك, بيجك بيجوك какъ? каковъ? какимъ образомъ, какъ скоро, هوانجك погода какова? نجوك بولسادە какъ бы то нибыло, بيجوك يول بلان بارورمز какой дорогой проѣдемъ? نجوك قايتديسه منكا ايتونكز какъ скоро онъ вернется, скажите мнѣ.

каз. نجكه, ينجكه *нечкѣ* (сокращ. изъ اينجكه) тонкій, тонко, نجكەلك тонкость, نجكارمك утончать.

а. نجوم *нуджӯмъ*, *ад.* نحم, звѣзды, планеты, علم نجوم астрономія, اهل نجوم астрономъ.

тур. نچون *нічӯнъ*, зачѣмъ (*см.* نى).

тур. انجه. انجه *нча* 1) частица уподобленія, сообразности (тоже что دە съ прибавочною буквою послѣ гласной буквы или гласнаго звука, для благозвучія), امرنجه *вм.* امرينجه, сообразно его приказанію. 2) прибавляясь къ корнямъ глаголовъ образуетъ дѣепричастіе будущее (*см.* اجك). 3) *ніджэ*, какъ? какимъ образомъ? 4) *нічэ*, сколько?

тур. نجى *нджи*, *тат* نچى, *ад.* مجى частица, образующая числительныя порядочныя: دورتنجى четвертый, بشنجى пятый, سكزنجى восьмой.

а. نجيب *нэджӣбъ*, благородный (о расѣ людей и лошадей), великодушный, почтенный.

а. نحس *нāхсъ*, نحوست, дурнаго вліянія или предзнаменованія звѣзды, злополучіе, несчастная судьба, *нехісъ*, несчастный, злополучный, приносящій несчастіе (день, челов. и пр.), النحسان двѣ планеты несчастныя (для человѣч. дѣяній): النحس اكبر Сатурнъ и النحس اصغر Марсъ.

а. نحو *нэхвъ*, النحو, علم نحو синтаксисъ (часть *грам*.), نحوى, *ж. р.* نحويه синтаксическій.

نخود = نحود

а. نحيف *нэхӣфъ*, *мн.* نحاف, тощій, худощавый, слабый, اتمك — сдѣлать тощимъ и пр.

а. نخّاس *нехха̄съ*, рынокъ верблюжій, и въ особенности конный (بازار اسب ونسر لیکن در بازار اسب مستعمل میشود *к. сл.*).

نخته = نقته

نخجوان, نحجوان *нахчева̄нъ* (съ *армян.* яз.) Нахичевань (соб. имя города).

п. نخجیر *нахджӣръ, нахчӣръ*, охота, всякое дикое животное, за которымъ охотятся, дичь, نخجیر اتمك настрѣлять дичи.

п. نخشب *нахшебъ*, названіе мѣстности недалеко отъ Самарканда (принимаемой за *Карши*), извѣстной своимъ колодцемъ (چاه نخشب или چاه مقنع), изъ котораго, какъ говорятъ, лжепророкъ ابن مقنع — Муканна' искуственнымъ образомъ выводилъ луну ماه نخشب, освѣщавшую пространство на 4 фарсаха (*см. Бурх.* نخسب, چاه مقنع, كش).

а. نخل *нахлъ*, пальмовое дерево.

а. نخوت *нахва̀тъ*, гордость, напыщенность, великолѣпіе.

п. тур. نخود *нохӯдъ* (*тур.* произнос. نحود) 1) овечій горохъ, *каз.* نخوده باقمق смотрѣть на бобы, т. е. ворожить по нимъ. 2) *дагест.* персидская монета съ изображеніемъ Кеюморса на одной сторонѣ, льва и солнца на другой.

а. ندا *нида̄*, возгласъ, призывъ, восклицаніе, крикъ, حرف ندا частица восклицанія, междометіе.

тур. ندلاس, ندلاط испорч. изъ نطس

а. ندامت *недама̀тъ*, раскаяніе, сожалѣніе, كلمك—раскаиваться.

тур. ندر نه-дӯръ, *вм.* نه در, что такое? что тамъ?

а. ندیم *нэдӣмъ*, *мн.* ندما, ندمان, повѣренный, совѣтникъ, любимецъ царя; товарищъ, соучастникъ въ удовольствіяхъ.

а. نذر *нэ̀зръ*, *мн.* نذور, نذورات обѣтъ, обѣщаніе; даръ, вещь подносимая или посвящаемая, نذر قیلمق дать обѣтъ, принести въ жертву что.

п. نر *нэ̀ръ*, самецъ (*животн.*).

п. نرخ *нэ̀рхъ*, оцѣнка, такса товаровъ, припасовъ (*син. а.* سعر *мн.* اسعار цѣна), كسمك, قویمق, اتمك نرخ оцѣнить, назначить таксу (въ *п.* съ *гл.* كردن), نرخ جاری اوزره по курсовой цѣнѣ, по опредѣленной таксѣ, نرخلو таксированный, съ таксою (предметъ).

п. نرد *нэ̀рдъ*, родъ игры въ шашки (которыя подвигаются по указанію очковъ на косточкахъ, взбрасываемыхъ вверхъ).

п. نردبان *нэрдуба̄нъ*, نردوان, простонар. *тур.* مردوان, مردمان *мердівэнъ*, лѣстница, اياغی — ступень лѣстницы, كيزلو نردبان потаенная лѣстница.

тур. نرده *нэ̀рдэ*, *нэ̀рэдэ*, гдѣ? въ какомъ мѣстѣ?

тат نرسه *нерсэ̀* (*вм.* ايرسه ی) что бы ни было, что нибудь, нѣчто, بیر نرسه میز یوقتورور у насъ ничего нѣтъ, نرسه لك вещество.

п. نرگس *нэ̀ргісъ*, нарцисъ, *мет.* глазъ красавицы, نرگس مست пьяные, томные глаза.

п. نرم *нермъ*, мягкій, нѣжный, пріятный, نرم دل мягко-сердечный, милосердый, نرم اتمك смягчить.

тур. نره *нэ̀рэ*, какое мѣсто? نره نك какого мѣста, نره ده въ какомъ мѣстѣ, гдѣ? نره م какое мѣсто на мнѣ, гдѣ у меня? نره سی какое мѣсто его, гдѣ у него? (*см.* ی).

п. نژاد *нежа̄дъ*, родъ, поколѣніе, раса.

п. نزار *ніза̄ръ*, тонкій, сухощавый; жалкій, نزار اولمق исхудать, сдѣлаться жалкимъ.

а. نزاع *ніза̄'*, споръ, тяжба, نزاعلو спорный, тяжебное (дѣло), نزاعلشمق спорить, тягаться, نزاعی, قطع نزاع اتمك разрѣшить споръ, прекратить тяжбу.

а. نزاکت *неза̄кѣтъ* (изъ *п.* نازك) нѣжность изящество, грація, вѣжливость, نزاکتلو изящный, граціозный, вѣжливый, изысканно одѣтый.

п. نزد *нэ̀здъ*, близость, близъ, при, *тур.* نزدنده при немъ, نزدیك близкій, сосѣдній نزدیکی близость.

а. نزلة *нузлэ̀тъ*, простон. *нузла*, мигрень, флюсъ, نزلة اوتی дикая рябина.

а. نزول *нузўлъ*, сошествіе, спускъ, остановка на станціи, въ гостинницѣ, стоянка лагеремъ.

а. نسا ʿ *ніса'*, *мн.* نسوان, женщина, женскій полъ, نسا سی прекрасный полъ.

а. نسب *нэсэ̀бъ*, *мн.* انساب, генеалогія, поколѣніе, родъ, фамилія, происхожденіе *отъ кого*, انقطاع النسب прекращеніе рода (по *шаріату* نسب *родственный союзъ* бываетъ трехъ степеней: а) союзъ между родителями и ихъ дѣтьми въ нисходящей линіи, b) союзъ между братьями, сестрами и ихъ дѣтьми, и с) союзъ между племянниками и племянницами съ дядями и тетками со стороны отцовъ и матерей При родственникахъ ближайшей степени, другіе не наслѣдуютъ, развѣ только по *ферзу*, или когда законъ лишаетъ первыхъ права на наслѣдство. Въ нисходящей линіи ближайшая степень устраняетъ дальнѣйшую, напр. внукъ или внучка, при сынѣ или дочери наслѣдователя, не наслѣдники Порядокъ степени родства принятой въ шаріатѣ, на основаніи *преданія о преимуществѣ* на право наслѣдованія между родственниками умершаго, слѣдующій: Имамъ сказалъ: 1) твой сынъ ближе къ тебѣ, чѣмъ внукъ; твой внукъ въ нисходящей линіи ближе чѣмъ твой братъ. 2) твой родной братъ ближе къ тебѣ, чѣмъ твой единокровный братъ; твой единокровный братъ ближе чѣмъ единоутробный. 3) сынъ твоего роднаго брата ближе чѣмъ сынъ единокровнаго брата; сынъ единокровн. брата ближе чѣмъ сынъ единоутробнаго, сынъ единоутробн. брата ближе чѣмъ дядя, родной братъ отца. 4) дядя — родной братъ отца ближе чѣмъ дядя—единокровн. братъ отца, а единокровн. дядя ближе чѣмъ единоутробный. 5) сынъ дяди роднаго ближе чѣмъ сынъ дяди единокровнаго, а сынъ дяди единокровнаго ближе чѣмъ сынъ дяди единоутробнаго. Подъ словомъ *сынъ* или *внукъ*, гдѣ нужно подразумѣвается *дочь* и *внучка*, и вообще нисходящая линія. — شرایع الاسلام ч. II. *ст.* 1, 2, *примѣч.* 2. 3. 4.).

а. نسبت *нісбэ̀тъ*, отношеніе, приписываніе чего кому или чему, пропорція; досада, злость, اتمك —относить, приписывать, вмѣнять, برکسنیه نسبت اتمك дѣлать что на зло кому, سکا نسبت, نسبتك ایجون на зло тебѣ.

п. نستر *нэстэ̀ръ*, нарцисъ (сокращ. изъ نسترن, а послѣдніе изъ نسترن и نسترون *Бурх.*).

نسّه=نسنه

а. نسج *нѐсджъ*, тканье; искусно составленная рѣчь, اتمك—ткать.

а. نسخ *нàсхъ*, переписка, копированіе; уничтоженіе, отмѣненіе, преобразованіе (такъ называется извѣстный почеркъ арабскихъ письменъ; изъ слова نسخ составлено названіе почерка персидскаго نستعليق или просто تعليق); نسخه *нусхà*, рукопись, экземпляръ, списокъ, копія съ рукописи, листъ, нумеръ газеты; рецептъ медицинскій, نسخه اتمك, ايرنمك переписать, скопировать

а. نسق *насàкъ* 1) порядокъ, расположеніе. 2) стиль, слогъ. 3) видъ, образъ.

а. نسل *нэ̀сль*, *мн.* انسال, отрасль, поколѣніе, раса, порода, племя ادم نسلى родъ человѣческій, نسل داش сплеменникъ, сородичъ, نسلى изъ хорошаго рода, *тоб.* نسللنمو хвалиться своимъ родомъ, происхожденіемъ.

тур. نسنه *нэснэ̀*, *ад.* نسّه, *каз.* *нястя*, что нибудь, вещь (слово употребляемое вообще обо всемъ, но въ особенности когда хотятъ припомнить имя или вещь, не приходящія на память—тотъ, то, какъ его=*фр.* chose), كركلو نسنه нужная вещь, يوق نسنه‌سى, نسنك, نسنم въ *ад.* نسّه‌سى, نسّك, نسّم у меня, у тебя, у него ничего нѣтъ

а. نسيان *нісья̀нъ*, забвеніе. اتمك—забыть, نسى *несьи*, вещь забытая или заслуживающая быть забытой, نسيا منسيا *несьенъ мӱнсіенъ*, формула принятая въ договорахъ для выраженія забвенія и прощенія всего прошлаго, амнистія, نسيه *несьѐ*, кредитъ, отдача или полученіе чего либо въ долгъ, نسيه ويرمك, الموق дать, брать въ долгъ, въ кредитъ.

а. نسيم *нэсѝмъ*, *мн.* نسايم, вѣтерокъ, зефиръ; дыханіе.

а. نشاء *неша'*, نشاة *неш'этъ*, نشئه упоеніе (отъ благоуханія, вина).

а. п نشادر *нушàдіръ*, *нішадіръ*, амміякъ, летучая щелочь.

п. نشاسته *нішастъ̀*, простонар. *нішестэ*, крахмалъ (*а.* لباب الفوم, *п.* съ *греч.* امولن).

а. نشاط *нэшà̀тъ*, веселость, радость, живость.

п. نشان *нішà̀нъ*, мѣтка, замѣтка, слѣдъ, знакъ, вывѣска, флагъ, орденъ (знаки орденовъ въ Персіи *см.* شير), гербъ, шифръ султана на граматахъ, залогъ (который дается женихомъ невѣстѣ въ знакъ обрученія), *тур. ад.* نشانلو отмѣченный; нареченная, невѣста (говорится и о женихѣ), نشانجى или نشانجى بك бывшій титулъ высокаго должностнаго лица при Портѣ, которому поручалось начертать шифръ султана на дипломахъ и приказахъ, نشانجى پاشا такое же лицо, имѣвшее званіе *бейлеръ-бея*, نشان خاندان фамильный гербъ, *тур.* نشان افتخار или افتخار نشانى знакъ отличія, турецкій орденъ (установленный Махмудомъ II), نشان قومق, نشانلمق а) обозначить, ставить мѣтку, b) имѣть въ виду, сдѣлать что себѣ цѣлью, c) помолвить, обручить, نشانلمه обрученіе, نشان ويرمك بيرمك дать знакъ, указать на что (съ *винит.*), *ад.* كيم منى نشان ويرديلر кто указалъ на меня? кто сказалъ обо мнѣ? بو عقلدن نشان ويرمز это не выказываетъ признака ума, не походитъ на умъ, نشان المق прицѣлиться, мѣтить

во что (ружьемъ), طوده نشان الدی прицѣлился въ драхву, نسانه, *кир. нісанэ*, цѣль, мѣта, اورمق نسانه اتمق (*дат.* отъ نشان) стрѣлять въ цѣль (слово نشان въ ханскихъ ярлыкахъ принимается за знакъ, т. е. печать или вензель царской власти, который преимущественно бываетъ золотой — التون, красный — ال, синій — كوك, перстеневый — يوزك. التون نسانلمق برليق توتوق мы выдали золото-значный ярлыкъ (Тохтамыша къ Ягайлу), التون نشانلمق ال مغاليق برليق برلدی золото-значный, красно-печатный ярлыкъ данъ (ярлыкъ Тимуръ-Кутлука). Изъ слова *нишанъ* русскіе переводчики ярлыковъ сдѣлали *мишенъ*, *мишенная* грамата; за тѣмъ слово это въ значеніи *цѣли* въ стрѣльбѣ осталось въ русскомъ языкѣ, въ которомъ говорится также *мишениться*, *мишулиться* — промахнуться. (*см* О достовѣрн. ханск. ярл. стр. 123, 129; ярлыки Тохтамыша, стр. 9, Григорьева).

п. نشتر *нештѣръ*, *нішті̀ръ*, ланцетъ, نشترسالمق проколоть ланцетомъ рану (*Баб.*).

тоб. نشتی *няшті̀*, тина.

п. نشخوار *нушхо̄ръ*, نشخار, نوشخوار *а.* نشوار, жеваніе жвачки, что по индійски جوکالی (کاغ بهندی جوکالی *к. сл.* Vullers).

а. نشر *нешръ*, растиланіе, разсѣяніе, распространеніе, разглашеніе, распубликованіе (слуха, новости); оживленіе воскресеніе, نشر اتمك разгласить, воскресить.

п. نشست *нішэ̀стъ*, сидѣніе, постоянное пребываніе на одномъ мѣстѣ, اتمك — сѣсть, поселиться, نشستگاه мѣсто сидѣнія, резиденція.

а نشو *нэшвъ*, выростаніе, возрастаніе, увеличиваніе (растенія, возраста), تاتمق بولمق نسوونما расти, возростать и процвѣтать.

а. نشور *нушӯръ*, воскресеніе, يوم النشور день воскресенія.

п. نشیب *ніші̄бъ*, скатъ, покатость, спускъ, نشیب وفراز спускъ и подъемъ.

п. نشیمن *ніші̄мэ̀нъ* 1) гнѣздо (اشیانهٔ مرغ). 2) мѣсто сидѣнія, обитанія; скамейка, стулъ, засѣданіе, نشیمن دیو жилище демона, *мет.* здѣшній міръ (دنیا *Бурх*).

п. نشین *ніші̄нъ*, сидящій; гость, собесѣдникъ.

а. نصّ *нассъ* 1) поднятіе, возвышеніе; явленіе, проявленіе. 2) текстъ Корана и хадиса, т. е. изустныхъ предписаній Мухаммеда (принимаемыхъ за достовѣрныя).

а. نصب *нассъ*, *мн.* انصاب, водвореніе, утвержденіе, учрежденіе, опредѣленіе къ должности (противуп. عزل), اتمك — водворить, возвести (знамя), установить, опредѣлить, назначить, اولنمق — б. назначену, учреждену и пр. اوستمه نصب بویورولغان نحالستوام طرمدن отъ предустановленнаго надо мною начальства (*клятв. обыщ.*), انتخاب ونصب اولناں کندو حاملری избранныхъ и возведенныхъ (въ санъ) своихъ хановъ.

а. نصران *насра̄нъ*, *ж. р.* نصرانه, *мн.* نصرا, نصری *насара*, *ж. р.* نصرانیه, назарянинъ, христіанинъ, النصرانیه религія христіанская; نصیریه секта въ Сиріи, происходящая отъ карматской (ея ученіе состоитъ изъ смѣси идолопоклонства, мухаммеданства, іудеизма и христіанства. Главное

мѣстопребываніе сектаторовъ въ пашалыкахъ Триполисскомъ и Алепскомъ).

а. نصرت *нусрѣтъ*, نصر *насръ*, помощь, вспомоществованіе; побѣда, торжество, نصرت قيلمق оказать помощь, عزنصره *азза-насруху*, да будетъ всемогуща его (Бога) помощь! (надпись на оборотной сторонѣ турецкихъ монетъ, съ слѣдующими словами: ضرب في قسطنطنيه чеканено въ Конст-полѣ, и годъ; на лицевой сторонѣ шифръ султана), ناصر помощникъ, защитникъ.

тур. ناصرلتمق *насурлатмакъ см.* ناصر

а. نصف *ныcфъ*, *мн.* انصاف 1) половина (*п.* نيم). 2) справедливость, правосудіе. 3) средній, средняя величина (ни слишкомъ великій ни слишкомъ малый, ни слишкомъ старый ни слишкомъ молодой), نصف النهار полдень, نصف الليل полночь.

ناصل *насылъ*=نصل

а. نصيب *насыбъ*, часть, доля, жребій, судьба, счастіе, نصيب اولمق пасть кому въ жребій, испытать такую-то участь, осчастливиться, نصيب اولمادى не было судьбы, счастіе не благопріятствовало, не удалось, الله نصيب ايليه كه да удостоитъ Господь, дай Богъ чтобы.. يا نصيب о судьба! какое счастіе! اشته نصيمز ايا غزه كلدى вотъ! счастіе само пало къ ногамъ! само идетъ въ руки!

а. نصيحت *насыхàтъ*, *мн.* نصايح, совѣтъ, наставленіе, увѣщаніе, мнѣніе, نصيحت ويرمك, نصيحتلامك дать совѣтъ, совѣтовать, *дж. тат.* نصيحت بيركوجى نصيحتلاكوجى совѣтникъ, наставникъ, увѣщатель; въ *кир. несіѣтъ сòзъ* дурное слово (въ пѣсняхъ употребляется).

а. نطاق *натāкъ*, поясъ, зона, نطاق كهكشان млечный путь.

тур. نطس *натàсъ*, نداس, вспахиваніе земли; плужникъ, сошникъ, نطس اتمك вспахать землю.

а. نطفه *нутфѣ*, *мн.* نطف *нутуфъ*, نطاق 1) капля (воды и пр.), капля сѣмени, сѣмя *мн нутафъ*. 2) небольшое количество воды на днѣ посуды. 3) чистая вода; масса воды, море, *двойст* النطفتان два моря: Средиземное и Черное.

а. نظارت *нэзāрѣтъ*, воззрѣніе, наблюденіе, администрація, управленіе, министерство, وقت نظارتنده во время его управленія или министерства, امور نظارت عامه, نظارت ملكيه или داخليه министерство внутрен. дѣлъ, نظارتى *неззāрѣ*, зрители, разсматриватели, *дж.* نظاره كر ايل любопытствующая толпа.

а. نظام *нізāмъ*, *мн.* انظمه, نظوم, порядокъ, распредѣленіе, распоряженіе, постановленіе, уставъ; рядъ, серія, основаніе, положеніе, система, نظامسز безпорядочный, неправильный, نظامسزلق безпорядочность, разстройство, نظام جديد новый порядокъ вещей, новый приказъ—названіе новой военной системы, установленной Селимомъ III, т. е формированіе регулярнаго войска вмѣсто янычаръ; она была на время прекращена, но окончательно введена султаномъ Махмудомъ II, въ 1826 г. نظام عالم порядокъ міра (одинъ изъ титуловъ великаго визиря въ Турціи), نظام عسكرى регулярное войско, *мат.* نظام قيلمق установить, узаконить, نظام قيلنمش узаконенный, نظام ويرمك при-

вести въ порядокъ, регулировать, نظامه كلمك б. приведену въ порядокъ, б. установлену.

а. نظر *нэ̀зэръ* 1) взглядъ, взоръ, зрѣніе. 2) дурной глазъ (вліяніе его). 3) *мет.* помощь, покровительство, благосклонность, نظرا *нэзэрэ̀нъ*, смотря, بوكانظرا смотря на это, по этому, *кр.* نظر كم презрѣніе, обидный взоръ, *п.* نظر باز дѣлающій глазки; *играющій глазами*, обманывающій глаза, т. е. фокусникъ, фигляръ, نظر بازلق дѣланіе глазокъ, кокетничанье; фокусничество, نظر قيلمق, صالمق взглянуть, бросить взглядъ на что, смотрѣть, نظره كلمك показаться, образоваться, *ад.* نظره ويرمك представить, поддержать, расхвалить, *ад.* بله كيمسه نظرده وارمى есть-ли въ виду такой человѣкъ? نظر دكمسون чтобы не сглазить (говорится о прекрасныхъ предметахъ, которые очень восхваляютъ), صرف نظر отвращеніе взора, неожиданіе, отлагательство, صرف نظراتمك неожидать болѣе, отложить (намѣреніе), عزيمتندن صرف نظر بموريلدى приказано было отложить поѣзду.

а. نظم *нàзмъ*, *мн.* انظام, порядокъ, серія; нить жемчуговъ, низаніе, стихотвореніе, стихи, نظم اتمك, نظملمك привести въ порядокъ, въ строй; сложить, составить что въ стихахъ.

а. نظير *назӣ̀ръ*, *мн.* نظراء, равный, подобный, соотвѣтствующій, بينظير несравненный, безподобный, النظير *надиръ*, точка противуположная *зениту* — سمت

а. نظيف *назӣ̀фъ*, чистый, опрятный.

а. نعاس *ну'асъ*, дремота, قيلمق — дремать.

а. نعت *нà'тъ* 1) описаніе (*син.* وصف). 2) прилагательное имя (*син.* صفت). 3) эпитетъ, восхваленіе, نعت شريف نعت النبى хвала пророку, хвалебный гимнъ, читаемый муэззиномъ въ мечети, въ день рожденія Мухаммеда, نعت اتمك произнести похвальное слово.

а. نعره *на'рэ̀*, крикъ, ревъ, возгласъ дервишей (которымъ они обыкновенно начинаютъ свое духовное пѣснопѣніе; этимъ возгласомъ они изображаютъ лай собаки, желая тѣмъ выразить свою униженность предъ Богомъ).

а. نعش *нà'шъ*, гробъ, одръ, носилки для покойниковъ или больныхъ, بنات بنونعش или نعش созвѣздіе колесницы—звѣзды большой и малой Медвѣдицы (каждая звѣзда въ Медвѣдицѣ поэтами называется ابن نعش).

а. نعل *нà'лъ*, *мн.* نعال, подошва башмака, обувь всякаго рода, оберегающая ноги людей и животныхъ, подкова, نعلبند نعللمق подковать (лошадь и другія животн.), نعللتمق велѣть или дать подковать, اتك نعلن جيغارمق расковать лошадь, نعلبه подковка, которою оковываютъ каблуки сапоговъ и башмаковъ, نعلبه لمك оковать подковой, نعلين деревян. башмаки, надѣваемые отъ жара и сырости, صف نعال рядъ башмаковъ: كاه علم مدارا سيد اصف نعالدا يرتوتوم иногда въ стремленіяхъ своихъ къ наукѣ, занималъ мѣсто у ряда башмаковъ (т. е. самое низкое, скромное, محبوب القلوب изд. *Вамбери*, 174 стр. У персіянъ башмаки съ подковами, обыкновенно, снимаются у самыхъ дверей пріемной комнаты и мѣсто занимаемое близъ нихъ считается послѣднимъ; по этому Али-ширъ употребляетъ

это выраженіе, изъ скромности конечно, упоминая о своихъ ученыхъ занятіяхъ).

а. نعم *на̀'мъ* 1) да, такъ, подлинно. 2) *ни'амъ*, *ед.* نعمت *ни'мэтъ*, милость, благодѣяніе, дары, блага мірскія, удовольствія жизни, кушанья, припасы. منعم, ولى النعمت, ولى النعم благодѣтель. 3) *наумъ* (въ *каз.*) красивый, пригожій, تنعملمك украшать

а. نعمان *но'ма̄нъ*, соб. имя послѣдняго царя Хиры, сдѣлавшееся общимъ наименованіемъ всѣхъ царей Хиры (*кирг.* произносятъ это имя *икманъ*), *тур.* نعمان جكى, *а.* شقايق النعمان вѣтрянница, анемонъ *(раст.)*.

а. نعناع *на'на̄*, نعنع, простон. نانا, мята.

а. نعوذ بالله *наузу-билла*, прибѣгаемъ къ Богу! въ смыслѣ: не дай Богъ! упаси Боже! نعوذ بالله من الشيطان الرجيم да сохранитъ насъ Богъ отъ демона проклятаго (собств. побитаго камнями).

дж. نغاجه *нагачэ̀*, сынъ сестры, племянникъ (خواهرزاده, نواسه *к. сл.*), въ *уйг.* نغاجو братъ матери, дядя, نغاجولين жена зятя, *тоб.* نغاجى предки съ матер. стороны, *кир.* نغاشى *нагашы*, дядя; родственники съ матер. стороны, نغاشاتا *вм.* نغاشى اتا, дѣдъ (отецъ матери), نغاشاتا бабушка, نغاشاغا старшій дядя, نغاشى‌سى حمان‌ننك حياتى اونكدر اس у кого материнская родня не хороша, у того племянникъ хорошъ (*поговорка*). У сибирскихъ татаръ слово это произносится *негези*, и значитъ невѣстка: اول اوغلاقتنك حاغس نغاجى رى يولغون у того юноши была только одна невѣстка (*Радл.* стр. 331, на стр. 342 тоже слово *энеци*).

тоб. نغامق *ныга̄макъ*, набивать во что (*см.* نق).

п. نغز *на̀гзъ*, хорошій, прекрасный, удивительный, легкій, проворный (*гл.* نغزيدن).

а. نغمه *нагма̀*, *мн.* نغمات, тихій пріятный голосъ, музыкальный тонъ, пѣніе.

а نفاس *нифа̄съ*, положеніе, состояніе женщины послѣ родовъ (въ продолженіе 40 дней); кровотеченіе послѣ родовъ

а. نفاق *нифа̄къ*, лицемѣріе, притворство, обманъ, نفاق اهل лицемѣръ.

а نفايس *нефа̄ѝсъ*, *ед* نفيس *ж. р.* نفيسه, вещи драгоцѣнныя, изящныя, отборныя; лучшіе куски матеріи, تنعملمك نفيسه украшаться.

п. نفت *нэ̀фтъ* (изъ *а.* نفط) горная смола, нефть, *тур.* نفتى темно-зеленаго цвѣта

а. نفح *нэ̀фх*, издаваніе запаха (объ ароматахъ), дуновеніе (въ особенности вѣтра холоднаго, نفح дуновеніе теплаго вѣтра), نفحه наносъ вѣтра, благоуханія.

а. نفخ *нефхъ*, дуновеніе ртомъ, трубленіе въ рогъ; надуваніе, раздуваніе.

а. نفذ *нефэ̀зъ*, прониканіе, способность проницанія, дѣйствіе, результатъ, تنفيذ اتمك проникать, способствовать къ достиженію цѣли, къ признанію цѣны или достоинства чего.

а. نفر *нэ̀фэръ*, *мн.* نفرات, одно лицо, одинъ человѣкъ, простой солдатъ арміи, ضابط ونفر офицеръ и солдатъ, التى نفرطوتساعكز بولنمغله سكبان نفر егерь, шесть человѣкъ изъ вашихъ плѣнныхъ будучи отысканы (въ Турціи военные чины въ арміи, начиная съ высшаго

идутъ въ слѣдующемъ порядкѣ: فريق *фэрикъ*, дивизіонный генералъ, получающій жалованья въ мѣсяцъ 100 лиръ или 2,300 франковъ и содержаніе на 48 челов. и 16 лошадей, приблизительно по 20 фр. въ мѣсяцъ т. е. 1,280, итого 3,580 фр; لوا *лива* — бригадный генералъ, получаетъ въ мѣсяцъ 60 лиръ и содержаніе на 24 челов. и 8 лошадей; ميرالاى — полковой командиръ, полковникъ, получаетъ 30 лиръ и содержаніе на 12 чел и 4 лошади; قائمقام подполковникъ — 20 лиръ и содержаніе на 9 чел. и 3 лошади; بيك باشى батальон. командиръ, маіоръ — 15 лиръ и содержаніе на 6 челов. и 2 лошади; صاغ قول اغاسى командиръ праваго взвода — 8 лиръ и содержаніе на 4 чел. и 1 лошадь; صول قول اغاسى командиръ лѣваго взвода — 6 лиръ и содержаніе на 3 чел и 1 лошадь: بوز باشى ротный командиръ, капитанъ — $4^1/_2$ лиры и содержаніе на 2 человѣка; ملازم اول поручикъ — 3 лиры и содержаніе на 1 чел.; ملازم ثانى прапорщикъ — $2^1/_2$ лиры и содержаніе на 1 челов.; затѣмъ چاوش — унтеръ-офицеръ, اون باشى ефрейторъ и نفر солдатъ, который получаетъ 20 піастровъ въ мѣсяцъ).

а. نفرت *нефрэтъ* (*п.* نفرين) отвращеніе, избѣжаніе, ужасъ نفرت ايمك имѣть отвращеніе, гнушаться, избѣгать.

а. نفس *нэфсъ*, *мн.* نفوس, انفس 1) душа, жизненная сила (всякаго одушевленнаго существа). 2) кровь. 3) плоть, страсть, чувственность. 4) отдѣльное лицо, самъ, نفسى ايله, بالنفس, بنفسه лично, собственной особой. 5) сущность, отличительное свойство, личность, نفس الامر сущность вещи, предмета, فى نفس الامر существенно. дѣйствительно. 6) лицо (въ *грам.*), نفس متكلم первое лицо. 7) внутренняя часть, внутренность (города, страны, въ отличіе отъ окрестностей и прилегающихъ мѣстностей). 8) трудъ, мученіе: порокъ, зло; نفس اماره *нэфси-эммарэ*, господствующая страсть, *тур* بالق نفسنه اوغى китовый жиръ, نفسنه يه نفسى بردسنه подчиняться страстямъ, نفسى جكمك желать что, стремиться къ чему, نفسى ضبط ايتمك, نفسنى قيرمق укротить желанія, страсти, نفسانى чувствительный, страстный, نفسانيت, نفسانيلك предаваніе своимъ страстямъ; ненависть, злоба.

а. نفس *нэфэсъ*, *мн.* انفاس, дыханіе, духъ, вздохъ, дуновеніе; голосъ въ пѣніи, *тур.* بر نفسده въ одну минуту, въ тотъ же моментъ, نفس تمك, *тур* نفس طارلغى тяжелое дыханіе, одышка, نفس صوك послѣдній вздохъ, *мет.* крайность, положеніе непсходное, فلان فلانه صوك نفسنده در такая-то крѣпость въ крайнемъ положеніи, должна сдаться, *п.* نفس هم сотоварищъ, بر نفس توتون одна затяжка (въ курсніи изъ трубки), ايو نفسلو имѣющій хорошій голосъ въ пѣніи, نفسلنمك, جكمك, نفس المق дышать, вздохнуть, перевести духъ, *ад.* نفسين زوريله الور онъ дышетъ тяжело, نفسنى راحتلق ايله الور онъ дышетъ свободно, نفس ويرمك дунуть; дать вздохнуть, дать отдыхъ, نفسنى طتسارى ويرمك выдохнуть, выдуть, نفسى بغلمش тотъ, кто лишился голоса, не можетъ говорить вслухъ.

а نفع *нэф'*, польза, выгода.

а. نفقة *нафакà*, расходъ, необходимыя издержки на пропитаніе, въ *башк. клз.* провіантъ, пропитаніе, نفقه ويرمك дать пропитаніе, доставлять жизненныя потребности, نفقه لنمك пропитаться, *тат.* نفقه لنوركه для пропитанія, чтобы пропитаться, *тур.* مجلس نفقه совѣтъ министерства торговли и публичныхъ работъ (прежнее названіе).

а. نفوذ *нуфӯзъ*, прониканіе, вліяніе, власть; полученіе и исполненіе (приказаній), نفوذ صاحبي вліятельный человѣкъ, نفوذ بولمق б. исполнену (приказъ).

а. نفوس *нуфӯсъ* (*см ед.* نفس) лица, индивидуумы, نفوس دفترى статистическая таблица или опись рождающихся и умирающихъ

а. نفوض *нуфӯзъ*, выздоровленіе, стремленіе къ избавленію отъ болѣзни.

а. نفي *нэ̀фи*, отверженіе, изгнаніе, ссылка, قيلمق — изгнать, послать въ ссылку, نفي قيلمش كشى ссыльный человѣкъ.

п. نفير *нэфӣръ*, гобой, рогъ, въ который трубятъ (*а.* شمور), *ад* نفير اوزلمك трубить въ рогъ.

а نفيس *см.* نفاس.

клз. тоб. نو, نوق *нукъ*, *ныкъ*, крѣпкій, твердый, плотный, نقلق твердость, نقدامق, نقامق, نغامق плотно начинить, уколотить, نغاق дѣлать крѣпкимъ, тугo набитымъ, نقتمق, نغاتمق, نغوتمق, نقوتمق *пон.* закрѣпить, утвердить, نغوتوشمق взаимно подкрѣпляться, نقلاب قويو утвержденіе.

а. نقاب *ныкӑбъ*, покрывало, вуаль, (*син.* برقع), نقابلمق покрыть вуалью.

а. نقابت *ныкабэ̀тъ*, должность, званіе префекта, пристава (نقيب).

а. نقاره *накарэ̀*, простон. نغاره *нагарэ*, барабанчикъ, نقاره‌جى, نقاره‌زن барабанщикъ, музыкантъ, نقاره چالمق صوفمق бить въ барабанъ, барабанить, نقاره وقتى время, въ которое бьютъ въ барабанъ, время зòри, نقاره‌خانه, نقارخانه подъѣздъ дворца, гдѣ музыканты играютъ въ извѣстное время дня; музыканты военные.

نقامق, نقدامق *см.* نق.

а. نقاهت *накахэ̀тъ* (отъ نقه) облегченіе отъ болѣзни, выздоровленіе.

а. نقب *накбъ*, дыра, подземный подкопъ, мина, اچمك — сдѣлать брешь въ стѣнѣ, провести мину; просверлить.

а. نقد *накдъ*, *мн.* نقود *накӯдъ*, наличныя, готовыя деньги, *мет.* настоящая минута, *ад.* نقد بولمر يوخدر наличныхъ денегъ у насъ нѣтъ, نقدا *накдэнъ*, налично (платить или получать), نقد روحه на налич. деньги, نقد وجنس наличн. деньги и товаръ, نقد پارا монета не ходячая (у *хивин. нактъ*, копейка), نقدن المق купить на наличныя деньги, نقدينه (ينه suffix) наличныя, въ рукахъ находящіяся деньги, نفدينه بذل اچمك жертвовать настоящею своею жизнью.

тур نقدر *нэ̀кадаръ* (*вм.* نه قدر) какъ много! сколь! какъ! نقدر ادمسز сколько васъ! نقدر كوزل какъ прекрасно!

а. نقرس *ныкрѝсъ* 1) подагра, نقرسلو одержимый подагрою. 2) смерть, разрушеніе 3) чудо, предсказаніе. 4) опытный врачъ.

а. نقش *накшъ* (*тат.* произносятъ ناغش *нагышъ*) 1) рисованіе, раскрашиваніе, малеваніе, рѣзьба, чекань, вышивка узорами, نقاش *наккашъ*, рисовальщикъ, маляръ, نقشلمق *накышла-*

макъ, اعمك نقش рисовать красками, малевать, вышивать цвѣтами, узорами (что въ *тур.* также ايشلمك نقش), نقشلنمش, نقشلو *стр. воз.* نقشلنمش нарисованный, вышитый, *ад.* باعلامق نقش нарисоваться, отчеканиться, отпечататься, выставляться наружу· بى حس يرده نقش باعلادى онъ безъ чувствъ распростерся на землѣ (упалъ, вытянулся). 2) музыкальн. голосъ, тонъ (*технич. терм. син.* صوت, ترانه), نقش باعلامق положить на голосъ, дать тонъ.

а. نقصان *ноксанъ*, недостатокъ, ущербъ (*син.* تنقيص); потеря, убыль, убытокъ, نقصان كورمك получить ущербъ и пр. نقصان كلمك خاطره б. обижену, оскорблену.

а. نقض *накзъ*, *мн.* انقاض, расторженіе, прекращеніе, нарушеніе, اعمك — нарушить и пр. نقض عهد, نقض يمان нарушеніе условій, вѣроломство, انقضا окончаніе (срока).

а نقطه *нокта* (простон. *нохта*), *мн.* نقاط, نقط, точка (надъ и подъ буквами); пунктъ условія, لمى نقطه поставить точки, ايكى نقطه لوها буква ө съ двумя точками

а. نقل *наклъ*, *мн.* انقال, نقول, نقل 1) перенесеніе, переѣздъ, перевозъ, переводъ. 2) пересказаніе, разсказъ, преданіе, повѣствованіе, اعمك نقل переносить, переходить съ мѣста на мѣсто, пересказать, разсказать, ناقلجى ناقل перевозчикъ, разсказчикъ, сказочникъ, повѣствователь, ناقلان آثار повѣствователи древностей, лѣтописцы, نقلهٔ احوال историки, исторіографы. 3) *нуклъ*, доносъ, клевета. 4) *нуклъ*, лакомства, сласти, сухія конфеты (подаваемыя вмѣстѣ съ виномъ), *ад.* نقل قورو сухія конфеты, *мет.* пустыя обѣщанія, пустословіе.

а. نقيب *накыбъ* 1) глава, старшина, префектъ, приставъ. 2) флейта. 3) стрѣлка у вѣсовъ; نقيب الاشراف глава или суперинтендентъ *шерифовъ* или *улемовъ*, т. е. потомковъ Мухаммеда (мѣсто весьма почетное, въ особенности въ Константинополѣ, на которое назначается достойнѣйшее лицо изъ касты *улемовъ*, этому лицу исключительно поручается знамя пророка— سنجق شريف, во время торжественнаго перенесенія его изъ дворца въ императорскій лагерь).

тур نك *нінъ*, *ныӣ*, *нуӣ*, *нуӣ*, *дж.* ينك *ныиг*, *тат.* نك *ныӣ*, частица, образующая *родит* падежъ отъ именъ, кончающихся гласною буквою: بابانك *дж* اتانينك, *тат.* اتانك отца, دوه نك نيوه نك верблюда.

а. نكاح *нікяхъ*, *мн.* انكحه, сочетаніе, бракъ, женитьба, выхожденіе замужъ, النكاح فى اللغه الوطاء слово *никях*, буквально значитъ *соитіе*. عقد نكاح брачный союзъ, عقد نكاح اتمك, نكاحلمك жениться, сочетаться бракомъ, نكاح باعلامق, قيدمق назначить приданое или сдѣлать условіе о томъ (при бракосочетаніи), نكاحى منسوخ اتمك расторгнуть бракъ, نكاحلو невѣста, обрученная, сочетавшійся бракомъ, نكاحى брачный, супружескій, حجت نكاح брачный актъ, данный и подписанный муллою, معاهدهٔ نكاح брачный контрактъ.

п. نگار *нігяръ*, картина, портретъ, идолъ, прекрасная женщина; красота,

прелесть, نگارخانه картинная галерея.

каз. نكاس или نكس *някя̀съ* (*вм. п.* ناكس) неповоротливый, увалень, рохля (*Троян.*), نكاسلنمك дѣлаться увальнемъ и пр.

п. نگاه *нигѣ̄хъ*, сокращенно نگه *нигех*, взоръ, смотрѣніе, наблюденіе, обереганіе; стража, стереженіе, نگاهبان сторожъ, نگاه اتمك смотрѣть, نگاهدن دوشمك б. въ пренебреженіи, лишиться вниманія, заботъ (въ *тат.* نگاه неправильно *вм* ناگاه вдругъ, внезапно, نگاه بيك нечаянно).

а. نكته *нуктэ̀*, *мн.* نكات тонкая мысль, тонкость, намёкъ, острота ума, نكته شناس, نكته دان остроумный, острякъ, постигающій остроту ума, نكته اورمق острить; намекнуть

п. نگران *нигерā̀нъ* (*гл.* نگريستن) смотрящій пристально, ожидающій кого, اولمك — смотрѣть, ожидать.

а. نكير *некѣ̄ръ* 1) охужденіе; непріятный, ненавистный. 2) имя ангела (*см.* منكر).

نكز = نكژ

п. نگين *нигѣ̄нъ*, камень въ перстнѣ, перстень, печать перстеневая, حكم نگين власть печати, право налагать печать (что означало иногда достоинство великаго визиря въ Персіи).

кир. نلت *нелѣ̀тъ*, نعنت *ненѣ̀тъ* (*вм. а* لعنت) проклятіе, اناكا نلت проклятіе на твоего отца, نعنت سوز бранное слово.

п. نم *нэмъ* (тат. пишутъ نام *намъ*) сырой, влажный; сырость, *тат.* نام جكمك, نامغمق, ناملمك *тур.* نملنمك отсырѣть. نملتمك *пон.* дать отсырѣть, сдѣлать влажнымъ, мокрымъ.

а. نماء *нема'* 1) выростаніе, произрастаніе. 2) *п.* *нума*, показывающій (*см.* نمود).

п. نماز *нэмāзъ*, простон. *намазъ* (слово *пехлевійское* и *зендское*, означающее собственно *служеніе*, *повиновеніе*, *поклоненіе*: بمعنی بندگی واطاعت وادای طاعت وسجود وپرستش وخدمتکاری وفرما نبرداری باشد *Бурх*) молитва, совершаемая мусульманами 5 разъ въ день: a) نماز صباح, *каз.* ايرتكی نماز, *п.* نماز بامداد утренняя молитва (совершаемая въ 45 минутъ до восхода солнца), b) *тур* اويله نمازی, *п.* نمازپيشين, въ *кир. бисинъ намазы*, молитва въ полдень (въ 1-мъ часу), c) *тур.* ايكندی نمازی, *п.* *бух. кир.* نماز ديگر вечерняя молитва (въ половинѣ времени между полуднемъ и закатомъ солнца), d) اخشام نمازی, *п* نمازشام молитва передъ сумерками (чрезъ 20 минутъ по закатѣ солнца), e) ياتسی نمازی, *п.* نمازخفتن *кир. куптенъ* — молитва передъ сномъ (чрезъ 2 часа послѣ предыдущаго), جمعه نمازی пятничная молитва (совершаемая въ пятницу соборне), *каз.* تراويح نمازی молитва, читаемая на распѣвъ во время поста, — جنازه, ميت отпѣваніе усопшихъ, نمازگاه, عيدگاه мѣсто молитвы (открытая терраса внѣ города, обращенная къ قبله), *п.* نمازگذار строго исполняющій предписанныя 5 молитвъ, богомольный, набожный, *дж.* نمازليق коврикъ или шкурка отъ дикой козы, на которой совершаютъ молитву (у горцевъ), نمازقيلمق совершать молитву, молиться.

тур. نمچه *немчэ̀*, نمسه, *простонар.* *лемсэ*, لمچه اوسترіецъ. нѣмецъ, نمچه ولايتی الامان اولكسی или Германія.

п. نم *немэдъ*, войлокъ, одежда изъ грубой матеріи, نمدی подушки и тюфяки у дивана.

نمرسه *немэрсэ*, *см.* نمه

نمرو, نمره, نومرو *номеро* (съ *франц.*) нумеръ, نمرولو нумерный, нумерованный, فلان نمرولو носящій такой-то нумеръ, за такимъ-то нумеромъ.

п. نمك *немѐкъ*, соль. نمكدان солонка. حرام نمك, نمكبحرام, كورنمك или نمك كور неблагодарный, измѣнникъ, *дж.* حرام نمك ايكاندور оказался неблагодарнымъ, *ад.* نمك حه امانق قومق осквернить хлѣбъ-соль, поступить неблагодарно, измѣнически.

а نمو *нумӯввъ*, выростаніе, امك — расти, пропзрастать

п. نمود *нумӯдъ* (*гл.* نمودن показывать), показалъ, показавшій, نمود امك показывать (نمود какъ и نما. نمون употребляется въ составныхъ выраженіяхъ), محرت نمود великолѣпный, حلوه نمون блистательный, خوشنما красивый, благовидный, ره نما указатель дороги, قبله نما компасъ, указатель мѣстности Мекки, نمودار модель, образецъ; представленіе, подражаніе, نمونه образецъ, образчикъ (матеріи); подобіе, изображеніе, بی نمونه безподобный, несравненный.

каз. ног. نمه *немэ*, *дж.* نمه что, что нибудь (= *тур* نسنه): какой? نمكا. نمكا نمه (*дат.*), чему, نمه نی, نمه نی что (*винит.*), نمه ده въ чемъ, نمه برله, *кир.* نمه نان чѣмъ; чѣмъ? نمرسه *вм.* نمه ايرسا что бы ни было, нѣчто, نمرسام فالمادی у меня ничего не осталось, *дж.* نمرنمه нѣсколько, что-то, нѣчто, ايكی يیل وسر نمه два года съ чѣмъ-то, два года съ небольшимъ, نمرنمه مفتن ايدی онъ былъ нѣсколько измѣнчивъ, имѣлъ склонность къ заговорамъ (*Баб.*), *ад.* نمنه *нѐмэнэ*, что; что такое? بو نمنه در что это такое.

кир نمره *немрэ* (*вм. п.* نبيره) племянникъ; двоюродн. братъ.

а. نميمه *немймэ*, *мн.* نمم, نمايم, злословіе, клевета, نميمه كار, نمام *неммамъ*, клеветникъ, ябедникъ.

п. ننك *нэнгъ*, соревнованіе; добрая слава, честь; стыдъ, срамъ.

тур. ад. ننه *ненэ*, *нінэ*. мать, матушка (звукоподражат. или ласкательное слово, которымъ въ Турціи дѣти называютъ мать или кормилицу, ننه فادی матушка, اغاتا батюшка; родители же дѣтей своихъ, не смотря на ихъ возрастъ, положеніе и состояніе, всегда называютъ по имени: Османъ, Ибрагимъ и пр.)

тур. ننی *нінӣ*, пѣснь кормилицы или матери, убаюкивающей ребенка, ننی جالمق пѣть колыбельную пѣснь, убаюкивать

каз. тоб نو *нувъ* (можетъ быть испорченное изъ *а.* نم) лугъ, сѣнокосъ, نو بولور نوده يخان كوب نويل въ нынѣшнемъ году на лугу много будетъ сѣна. نوعه توشمك начать косить сѣно, نودن جقمق кончить сѣнокосъ.

п. نو *нӧу* (*тур.* произносятъ *нэвъ*), новый, свѣжій, недавній, юный, نوبر первые плоды, новинки, نوروز *ноурузъ*, новый день, т. е. новый годъ (начало новаго года у персіянъ празднуется 9 марта — نوروز ديدكلری افتابك برج حمله دخول ايلدنكی روزفبر وزدر то что называется новый день, новая весна, это

день вступленія солнца въ знакъ Овна), نوروز جمل весеннее равноденствіе, نوروز میزان осеннее равноденствіе (между киргизами считается три *ноуруза*: а) 1-го марта—древній, обще-киргизскій, b) персидскій *ноуруз* — 9-го марта, называемый ими کوکتاس *кóктасъ*, синій камень; на счетъ этого есть повѣрье, будто въ Бухарѣ существуетъ синій камень, который въ этотъ день смягчается на минуту, такъ что въ него можно воткнуть ножикъ, а если неуспѣешь его вынуть, то онъ въ камнѣ затвердѣетъ. Это повѣрье, вѣроятно, перешло къ нимъ отъ бухарцевъ, приписывающихъ разные чудеса самаркандскому зданію کوك سرای; c) قاضی بك نوروزی — по имени одного киргиза-астронома — اسابجی, изъ племени султановъ Сыикскихъ, байбактинскаго рода, который ввелъ между киргизами и даже въ Туркестанѣ, новое исчисленіе времени, разнящееся отъ стараго ноуруза 12 или 13-ю днями. Всѣ киргизы этотъ стиль признаютъ, но племя султановъ Сыикскихъ держится его строго).

п. نوا *нэвā*, *нува*, نوای 1) голосъ, напѣвъ, тонъ. 2) богатство, изобиліе, счастіе, بینوا бѣдный, несчастный, بلبل خوش نوا соловей сладко-звучный, نوا ساز اولمق воспѣвать.

а. نوّاب *нуввāбъ* (*см. ед.* نایب). намѣстникъ; принцъ крови (у персіянъ; у индійцевъ—преемникъ престола; изъ этого слова европейцы сдѣлали *набобъ*)

а. نواحی *нэвахи*, *см.* ناحی.

п. نواختن *нэвāхтэнъ* (*пов.* نواز) 1) ласкать, оказать благосклонность, льстить. 2) играть на инструментѣ (собств. производить звуки, пѣть— سرائیدن ویانك زدن *Бурх.*), نواخت نوازش, *мн.* نوازشات, ласка, ласковое обхожденіе, نواخت ایتمك ласкать и пр. بنده نواز ласковый, обходительный съ подчиненными, رعیت نواز благодѣтельный, милосердый къ подданнымъ.

п نواده *нэвāдэ*, внукъ, внучка, نوادهٔ پسرینه внукъ или внучка отъ сына, نوادهٔ دخترینه внукъ или внучка отъ дочери

уйг نواسکی *нівасики*, добрый геній.

а. نواله *нэвалэ*, кусокъ пищи, порція, نوالهٔ شتر *мет.* огромная порція (глотаемая заразъ).

а. نوبت *нӧубэтъ*, *нэвбэтъ* 1) періодъ, время, оборотъ, очередь, караулъ, *тур.* نوبتچی часовой (такъ называются также слуги при дверяхъ кабинета вельможъ, которые во время прихода иностранцевъ привстаютъ и получаютъ что-нибудь на водку, называемую نوبتچیلك), نوبتله по очереди, نوبت بکلمك б. на часахъ, ждать очереди, смѣны, جالمق — *п.* نوبت زدن дать сигналъ къ снятію очереди, نوبتلشمك чередоваться взаимно, نوبتلاب, نوبتلاشب поочередно, نوبتلندرمك вести очередь. 2) военная музыка, играющая нѣсколько разъ въ день у воротъ дворца

дж. نوتوخی *нутукчй*, шапочка на головѣ сокола: طوعان اوسکوفنه درارکه سداسکندریده کلورکه بیت مناسب ادماس نازیاسیعه تاج, نوماعه نوتوخی یه یی احتیاج (*дж. сл.*).

а. نوحه *ноухэ*, *тур.* произнос *нэвхэ*, плачъ, оплакиваніе мертвыхъ, نوحه کر плачущій, плачея (*а.* نیاح, *ж. р.* نیاحه).

дж. نوحه قوشی *вм.* لوحه‌قوشی птица, имѣющая съ головы до хвоста 5 разныхъ блестящихъ цвѣтовъ, и называемая نوقلمون хамелеонъ (слово это у Бабура на стр 166 напечатано نوحه, а на стр. 361 كوحه, въ англ. переводѣ لوحه, въ описаніи же Кабулистана изъ Землевѣд. Риттера, переводъ Григорьева, 1867, стр 67, 310, 389 — لوحه *лохэ*, по мнѣнію Бергхаузена, должна быть Tetrao francolinus Cuv. Слѣдовательно всѣ предыдущія транскрипціи — опечатки. Величина этой птицы съ горную куропатку كبك دری, водится въ изобиліи въ Ниджраускихъ горахъ; жители разсказывали Бабуру, что зимою эти птицы спускаются къ подошвѣ горъ и если случится пролетать чрезъ виноградники, то не могутъ болѣе летѣть и бываютъ легко пойманы).

а. نور *нӯръ*, *мн.* انوار, نیران, свѣтъ, лучъ, نوردیده, نورچشم свѣтъ глазъ (выраженіе ласки родителей къ дѣтямъ), *каз.* نورلی блестящій, лучезарный; красивый. نورلانمك сіять, блистать, نورلندرمك освѣтить, نورسزلنمك тускнѣть, блѣднѣть, تنویر освѣщеніе.

кир. нура *нурā*, пропасть (древнее слово).

тур. نوروج *норвечъ*, Норвегія.

см نوروز

п. نوش *нӯшъ* (*гл.* نوشیدن) пьющій; питье пріятное, сладкое; мёдъ, نوش ونیش сладкое питье и жало, горечь, *мет* удовольствіе, радость и огорченіе, печаль, نوش اتمك пить, نوشیں сладкій, пріятный; удобоваримый

п. نوشروان *нуширвāнъ*, نوشیروان, انوشیروان (сокращ. изъ نوشین روان сладкая душа или жизнь) соб. имя знаменитаго царя Персіи, изъ династіи Сассанидовъ, прославившагося своею справедливостью (онъ уничтожилъ секту Маздаковъ, которыхъ въ одинъ день убито было до 100,100, какъ разсказываютъ историки. Въ его царствованіе родился Мухаммедъ).

а. نوع *нэв'* *мн.* انواع, порода, раса; родъ, видъ, сортъ, نوع بشر родъ человѣческій, نوعلتمك раздѣлить по родамъ, نوعی спеціальный, принадлежащій къ извѣстному роду, نوعیه *нэв'ійіэ*, спеціальность; разнаго рода извѣстія, смѣсь (отдѣлъ газетъ).

алт. نوعوقی *ноокы*, пухъ.

алт. نوغا *нōга*, слышать, слушать, الاردنك اونو نوعاین تمدی я бы желалъ слышать ихъ голосъ (въ пѣніи).

кир. тат. نوغای *ногай*, соб. имя племени Ногай (киргизы даютъ это названіе вообще татарамъ. Въ среднеазійскихъ ханствахъ *ногаями* называютъ татаръ, бѣжавшихъ изъ Казани и другихъ мѣстностей Россіи), قرانوغای татары, занимающіеся хлѣбопашествомъ, въ противуположность названію نوغای ایلی киргизское племя, نوغای قزاق племя, недавно переселившееся во внутренню орду изъ Сакмары, но обратившееся въ киргизовъ (отъ которыхъ въ настоящее время почти не отличается, принявъ ихъ языкъ и обычаи; оно живетъ въ южной части внутренней орды), نوغای قزاق زمانی въ древнее время, когда ногайцы и киргизы составляли одинъ народъ.

тат. نوقته *нокта*, نوقطا, نوختە (съ *монг. нокто*) недоуздокъ, оброть, نوقته لامق взнуздать, обуздать.

п. نوك *нэукъ* или *нукъ*, острый конецъ чего-либо, قلم نوك кончикъ пера

п. نوكر *нукэръ*, слуга, служитель, прислужникъ, въ *уйг. и алт. нокоръ. кир. нёгёръ*, сотоварищъ (въ этомъ значеніи и у Бабура; въ *монг. нукуръ* — другъ), *алт.* دونوكور مننك وانتى اولكان жена этого моего товарища умерла (*Радл.* 141), نوكرجيلك, *п* نوكرى служеніе, служба, *алт.* نوكورلاس б. въ товариществѣ съ кѣмъ.

тур. نولا, نوله *нэла*, *вм* نه اوله что бы! какъ-бы! что бы это могло быть?

уйг. алт. نوم *номъ* (съ *монг.*), священныя книги, законъ

алт. نومون *номонъ* (съ *монг.*), *мн.* نومونلدور *номондоръ*, землерой (звѣрёкъ).

монг. نويان, نويون 1) старшина начальникъ *тумана*, т. е. корпуса въ 10,000 челов. 2) царевичъ (پادشاه زاده; этимъ именемъ турки называютъ царей и султановъ وتركان ملوك وسلاطين رابدين نام خوانند *Бурх*). 3) блюдо или корзина, сплетенная изъ дерева ивы سدى باطمق كه ازچوب بيد بافته باشند *Бурх.*).

п. نويس *нэвйсъ*, نويش *нэвйшъ*, пишущій, писатель; письмо, писаніе (*гл.* نوشتن писать), دورنويس телеграфъ, وقعه نويس историографъ, نويسنده пишущій, писатель.

тур. ад نه *нэ* 1) что? что за? какой? (*см* نى). 2) *п.* не, ни, нѣтъ. نه من نه سن ни я, ни ты, نه كه, نه كم, *п.* نه انكه не то чтобы 3) *п нух*, девять, نهم девятый.

п. نهاد *нихадъ* (*гл.* نهادن *пов.* نه класть, ставить), помѣщеніе, положеніе, основаніе; натура, свойство, характеръ, نهاد پيش предположеніе, проектъ, планъ, نهاد نيك съ хорошими наклонностями, добрый (противуп. بدنهاد).

а. نهار *нэхаръ* 1) день, дневной свѣтъ, ليل و نهار день и ночь. 2) *п* نهار *нахаръ*, сокращ. изъ ناهار *вм.* به اهار — اهار = خورش пища, ѣсть пищу, ناهار не ѣсть ничего — (چيزى نخوردن) ничего не ѣвшій, голодный (*Бурх.*) 3) *п.* نهار и نهارى немного пищи, завтракъ. نهاردن *тур* نهار اتمك завтракать, полдничать.

а. نهال *нихалъ*, молодое растеніе, отпрыскъ.

а نهايت *нихаіетъ*. конецъ, предѣлъ; излишекъ, чрезмѣрность, чрезмѣрно, بى نهايت, بلانهايت, نهايتسز безъ конца, безпредѣльный, безгранично, نهايتده чрезмѣрно, слишкомъ, نهايت ندارد не имѣть конца и пр,

а. نهب *нехбъ*, грабежъ, похищеніе.

а. نهج *нехджъ*, большая дорога.

а نهر *нехръ*, *мн.* انهار, انهر, نهر *нухръ*, рѣка; каналъ, نهرالبلخ рѣка Балха, т. е. Джейхунъ или Оксусъ, نهرالرحمت названія рѣкъ райскихъ, изъ коихъ въ первой Мухаммедъ совершилъ омовеніе, а чрезъ вторую достигъ рая, въ ночь возшествія на семь небесъ, نهرالعاصى, نهرالارنط, نهرالمقلوب названіе рѣки Оронта въ Сиріи, نهردن عبور اتمك перейти чрезъ рѣку.

а. نهضت *нэхзэтъ*, отъѣздъ, походъ противъ кого, движеніе.

п, نهفتن *нихуфтэнъ*, скрывать, спрятать, نهفته скрытый, скрытно; секретъ.

п. نهنك *нехэнгъ*, крокодилъ.

а نهى *нехй*, запрещеніе, запретъ, نهى اتمك запретить, نهى اديكى عمل поступокъ запрещенный.

п. نى *нэй* = نای

тат. نی *ни* (*казан.* произносятъ *нiй*), *тур. ад.* نه *нэ* 1) что? что за? какой? (*мн.* نیلار, نه‌لر или نلر), نیینك, نینك *тур* نیك, نك *нэнiй* (*родит.*) чего, نیكه, نیكا *неiе*, *тур.* نیه *нэге* (*дат.*) чему, къ чему? за чѣмъ? *дж.* نیتاك a) какая вещь? какого рода вещь? (نسنه, چه), b) и نتاك, نتوك какъ, подобно, نتاك كیم такъ какъ, نتای *нитай* a) отъ чего? какъ? (*тур.* ندن). b) *вм.* نی ایتای что дѣлать? какъ поступить? نتادور что дѣлаетъ? чему вредитъ? نیتكای من что буду дѣлать? (باقرغان — 72), نتكای سیز что будете дѣлать? (قصص — 12), نیتكان *нiйтiгянъ* *вм.* نی ایتكان — *эйтiгянъ*, какой? что за? (собств. какъ называемый?), نیتكا بكا اڤه نیردیك кому, какому человѣку далъ деньги? نیتی *вм.* نی ایتی, *тур* نه ایدی что было? نتتی *вм.* نی ایتتی, *тур.* نیلدی что сдѣлалъ? куда дѣлъ? (حه سلوحه كرد *к. сл.*), نیتكوسی دور что долженъ или будетъ дѣлать? نیتوری какой? какого рода? نیچاغ когда? въ какое время? نیچاغلیغ نیچافلا نه حاقلی сколько? (حه مقدار *к. сл.*), сколько разъ? (حه‌ر حه‌ر *к. сл.*), *дж. каз* نیچاو, *тур. ад.* نیچی, نه‌چه *нэчэ*, сколько? نیچه‌سی нѣкоторые изъ нихъ, *дж.* نیچه‌ما сколько бы ни, чѣмъ болѣе, тѣмъ болѣе: ایرانلار نیچه ما فارسلار كورلكلوراك بولورلار мужчины чѣмъ болѣе возрастаютъ, тѣмъ красивѣе становятся (سراج — 44, 47), نیچه و نیچه много разъ, многократно. هرنیچه كیم, هرنه دكلو сколько, сколько ни, *дж.* نیسنه какъ? (= نچ); ибо, потому что (زیرا *дж.* и *к. сл.*), *дж. каз.* نیچوك, *тур. ад.* نچی, نچ какъ? какимъ образомъ? для чего? نیچوك ایتسنی نیچوك كیم توزارسز какъ устроите дѣло? نیچه‌كه какъ только: نیچوك كیم بارسنی اوروسمادیم какъ только онъ помирился, я пересталъ драться, *каз.* نیك *никъ*, نی‌اوچون, *тур.* نیچون какъ, почему, зачѣмъ? نیدن *дж.* نیندن, *тур.* ندن изъ чего? откуда? نندن بونی بیلاسز откуда, какъ вы это знаете? نقدری‌قدر какое количество? сколько? نی كیم بولغان кто бы ни былъ, всѣхъ кто ни есть: نی كیم بولغان سباهی ومغولنی بیغسب собравъ все войско и всѣхъ (на лицо находящихся) моголовъ (*Баб.* 76), *алт.* نیكراك (= *тур.* نه‌كرك что нужно?) для чего, зачѣмъ, почему? ادانكنك كیینینان نیكراك یارمادنك почему же ты не пошелъ за своимъ отцомъ? *тат.* نیندای или ندای какой, чему подобный? نیندای نیمك سوزی чьи слова? *дж.* نیسون *вм.* نی ایتسون что сказать? نیلاسون что дѣлать? объ эти сокращенныя формы въ слѣдующемъ стихѣ: یوزوكوزین توتوبان بی طاقت بولوب یغلادی, نیلاسون نیسون — 72, — یافرغان) اننك دك اتادین ایرلردا говорится о Фатимѣ, дочери Мухаммеда предъ его смертью), نیلاكامین *вм.* نی ایلاكایمس что мнѣ дѣлать? какъ поступить? (نچ ایده یین т. е. نچ‌دین *дж. сл.*), نیلوك *вм.* نی ایلیوك что намъ дѣлать? на что, для чего, зачѣмъ? (= *алт.* نیكراك): نیلوك قورفارسین зачѣмъ боишься? (قصص — 360), *тур.* نره‌ده *нэрэдэ*, *ад* نه یرده, гдѣ? نوندر что это такое? بونه‌دیمكدر что это значитъ? اعلامو ندر зачѣмъ плакать? что за слезы? *ад.* نه‌بلیم, من نه‌بلیم что я знаю? какъ мнѣ знать? باج نه‌لر دانشور смотри (послушай!) какія вещи, что онъ говоритъ! نینك وار *нэiй-варъ*, что у тебя есть? чѣмъ ты владѣешь?

что тѣбѣ, что ты хочешь? (въ послѣднемъ значеніи по *кир.* *нэй-барэ*), نمه‌لازم بیم اولاحو чему быть у меня? نمه‌لازم и ни نمه‌لازم (*дат.* отъ نیم или نمه) къ чему мнѣ? ненужно, سنینك نه ایشنك وار какое тебѣ дѣло? что тебѣ за дѣло? 2) ی = *п.* نه, не, ни, ی — نی ни-ни, ни то, ни другое, въ *кир.* то-то: صایدنك بی اول جاغنه بوجاغنه کوجار перейдетъ то по ту, то по эту сторону рѣки 3) въ *дж. тат.* составляетъ *винит* падежъ во всѣхъ словахъ безразлично: شمع نی свѣчу, دوه‌نی верблюда, انامنی моего отца. 4) въ *дж.* выражаетъ также *родит* падежъ, какъ видно изъ многихъ примѣровъ у Бабура и Али-Шира: بیر فرغاولنی اسکنه سی *вм.* بیر فرغاولنسك اکرحه ногу одного фазана, اورکاخاتونلاری هم بار ایردی ولی اوعلانلاری وهمزلارینی انالاری دوایکی اندی хотя у хана были и другія жены, матери его *сыновей* и *дочерей* были только эти двѣ (жены, *Баб.* 14). 5) въ *ад.* образуя *винит.* падежъ, придается только послѣ словъ, кончающихся гласною буквою или гласнымъ звукомъ: انا نی мать (*винит.*).

а. نیابت *ніабэтъ*, намѣстничество, викаріатство; дворянство (въ Персіи, происходящее отъ Мухаммеда.

п. ناز *ніазъ* 1) нужда. 2) усердіе, просьба, умоленіе, *тат* نازلی усердный, искренній, расположенный. نازمند нуждающійся, бѣдный; униженно просящій, نیاز ایمك نازلمك просить, умолять, *тоб.* نیازجیلامك собирать отъ усердствующихъ, просить милостыню.

кир. نیاز *нязъ*, дыханіе: نیاز الار موروسان дышалъ онъ носомъ (Радл. III, 25—50).

а نیّت *нійіэтъ*, намѣреніе, предположеніе, планъ, проектъ, ایله نیت съ намѣреніемъ, умышленно, *каз* بیتلمك обѣщать, угождать, نیتلنمك. ایمك نیت намѣреваться, предполагать, рѣшиться на что.

каз. نیحکه *нічкэ* (*вм* انحکه), *кир* نیسکه, тонкій, نیحکه لمك тонкость, نیحکارمك утончать.

тур. نیچون *нічунъ*, для чего? نیچه *нічэ*, *нэчэ*, сколько? (*см.* ی)

ā. نیّر *нэйіръ*. свѣтлый, блестящій; свѣтлое тѣло, звѣзда, نیراعظم солнце, نیراصغر луна

каз. نرکا, نیرکا *нирікъ*, рядъ, порядокъ; учтивость, благочиніе (*Троян.*), نیرکالمك ставить въ рядъ, въ порядокъ, نرکاسز نیرکاسز или کشی نیرکایلماس کشی человѣкъ безпорядочный, неучтивый, дерзкій, نیرکاسز لنمك сдѣлаться безпорядочнымъ, разстроиться въ порядкѣ.

п. نیرنك *нирэнгъ*, обольщеніе, обманъ, очарованіе, хитрость.

п. نیرو *нирӯ*, сила, мочь.

п. نیز *нӣзъ*, также, подобнымъ образомъ, опять.

п نیزه *нӣзэ* (*тат.* произносятъ *нэйзэ*), копье, дротикъ, نیزه لمك ранить копьемъ.

кир. نیزه غای *нэйзэ-гай*, молнія, نیزه‌غای اویناندی молнія сверкаетъ, نیزه‌غای توسدی молнія упала.

а. نیسان *нӣсанъ*, мѣсяцъ апрѣль (по сирійскому календарю).

п. نیش *нӣшъ* 1) ужаленіе, уязвле-

ніе; жало, نيشتر *ништэръ*, ланцетъ. 2) *тур* Нисса (собств. имя города въ Сербіи).

п. نيك *нйкъ*, نيكو, хорошій, добрый, добродѣтельный, *дж.* نيكلامك блаженствовать

алт. نيكا *некѐ*, гнаться за кѣмъ, слѣдовать, преслѣдовать, гнать; взыскивать (въ *мон.* *некеку*), نيكابر كيم кто будетъ преслѣдовать? نيكاب ياردى послѣдовалъ, نيكاب كيلرده преслѣдуя (*Радл.* 135, 152), نيكا شماس (نيكا) невзыскательный, незлопамятный, النم نيكا взыскивать долгъ.

тур. نيكبولى *никболи*, Никополисъ, соб. имя города въ Болгаріи.

каз. نكيز, نكز *нігйзъ*, *нігузъ*, фундаментъ, основаніе, طاش نيكيز каменный фундаментъ, نيكيرمورمق, صالمق نكز لمك положить основаніе, основать; въ *кир.* произносится *нейізъ* и *мет.* значитъ: природа, природное, природное свойство (*Радл.* ч. III, стр. 2)

а نيل *нэйлъ*, достиженіе (желанія), نيل الله دومقصد اقصايه съ достиженіемъ этой конечной цѣли, نيل الثمك достигнуть, получить.

نيل *нильъ* или نيل دريان 1) Нилъ рѣка. 2) *п.* индиго, синій, темно-синій, نيلغام, نيلكون синяго цвѣта, голубой, نيلكون خركاه *мет.* небесный сводъ, بحر نيلكون Черное море, نيله كاو или نيل كاو сайга, дикая коза (كاودشتى, *инд.* روج изъ روجها *санскр.* *нилъ-гао*; въ Индіи она бываетъ величиною съ лошадь и самецъ голубой масти, съ двумя маленькими рогами, шерстью похожа на горнаго быка, подъ горломъ виситъ клокъ волосъ болѣе четверти аршина, съ бычачьимъ хвостомъ; самка масти оленицы — نوعومرال, безъ роговъ и безъ шерсти подъ горломъ.—*Баб.* 357).

кир. نيل الغان نيل الق *нельъ*—, довольствоваться (*Радл.*).

п. نيلوفر. نيلوفر *нилуфэръ*, نيلوفر. *ар.* نينوفر, кувшинчики, водяная лилія (цвѣтокъ).

п. نيم *нймъ*, половина, نيمه половинка, половина чего, نيم بخته полуспѣлый, نيم بارچه пол-ударъ, параличъ половинный, نيم بسمل *нимъ-бисмильъ*, животное полу-зарѣзанное, прежде чѣмъ могли произнести вполнѣ формулу بسم الله, نيمتن *ним-тэнъ*, баснослов. существо человѣческое, имѣющее половину тѣла и по одному изъ парныхъ членовъ. نيمتنه полукафтанъ, نيمچه сабля или ружье короткія, платье короткое, نيم رسمى полуофиціальный (غزته), نيمروز полдень; древнее названіе Систана, نيمروز پادشاه *мет.* солнце или пророкъ Мухаммедъ. نيمكاره полупостроенный, недоконченный.

кир. نيماورون *нимаурунъ*, помощь скотомъ или другимъ имуществомъ, оказываемая приближенными жениху, въ случаѣ недостатка калыма.

дж. نيناك *нинѐкъ*. зрачокъ (مردم چشم *к. сл.*).

уйг. نيوت *ніутъ*, милліонъ.

инд. نيول *нивелъ*, Фараонова мышь (меньше соболя, лазитъ на деревья, и называется также موش حرما — *Баб.* 359).

—

و

و *в. вовъ* 1) въ началѣ словъ произносится какъ согласное *в*, а въ серединѣ большею частью какъ гласное *у*, *о*, *ӱ*, *ö*, а иногда (какъ въ произношеніи османскомъ), какъ *в*. 2) прибавляемая къ корнямъ глаголовъ, образуетъ въ *тат.* нарѣчіяхъ имя дѣйствія; произносится въ *кир.* какъ *у*, а въ *каз. башк.* какъ *в*: اشلا *ушла*—اشلاو *ушлау*, *ушлавъ*, работа, ايرو—ايرو *айру*, *айрувъ*, разлука; она замѣняется иногда, въ этомъ случаѣ, буквою ى: يازى *вм.* يازو, писаніе, письмо. 3) *а.* союзъ соединительный *и*, произносимый, особенно въ разговорномъ языкѣ, какъ *у*, صلح وصلاح *сулх-у-салах*, миръ *и* благоденствіе.

п. وا *ва* (сокращ. изъ واز = بار), поставленное передъ глаголомъ, означаетъ: опять, снова, назадъ: واكذار опять передай! оставь, предоставь! واس послѣ, снова, اى ايل باشيدين وافيلدى его отъ власти надъ народомъ отстранилъ (تاريخ ملوك — 86), *п.* واكردن раскрыть = كشادن.

тур. وانتيس *вантисъ* = وافتر *вафтизъ*.

тур. وابور *вапоръ* (съ *итальян.*) пароходъ (وابوركمپسى)

واتمق *ватмакъ* = اواتمق *уватмакъ*.

а. واجب *вāджибъ*, нужный, необходимый, должный, приличный (подъ этимъ словомъ разумѣютъ также предписанія каноническія), *ж р.* واجبه обязанность, законъ; *мн.* واجبات вещи необходимыя, предписанія, постановленія обязательныя, واجب الوجود тотъ, котораго существованіе необходимо, Богъ, واجب الاحترام достопочтенный, واجب كورمك считать, найти что необходимымъ, *башк.* واجبلقى فالدرمق отставить отъ должности.

а. واحد *вāхидъ*, одинъ, единственный, واحد الواحد единъ Богъ, واحد ابعد الواحد поодиначкѣ, одинъ за другимъ.

а. وادى *вāди* 1) долина, ложе потока; рѣка, الوادى اكبير Гвадалквивиръ, وادى الحشر долина, на которой произойдетъ послѣдній судъ. 2) *мет.* предметъ: مروادين خطاب وجواب اولنوب по каждому предмету были сдѣланы вопросы и отвѣты.

тур. وار *вāръ* (= *тат.* بار) существующій, имѣющійся, находящійся на лицо, وار اولمق существовать, находиться, واردر существуетъ, есть, имѣется (если предшествуется именемъ въ *родительномъ* падежѣ или мѣстоименіемъ притяжательнымъ, то переводъ. глаголомъ *имѣть*), تركك لسانندك برجوق لهجه لرى وار турецкій языкъ имѣетъ много діалектовъ, كتابم وار у меня есть книга, я имѣю одну книгу, بابك وارمى есть ли у тебя отецъ? *ад.* بونندك نزه ده فايده سى وار какую пользу мы *имѣемъ* отъ этого? وارمدر у меня есть, я имѣю (такую-то вещь), واريوق имѣющійся, но въ такомъ маломъ количествѣ, что какъ бы нѣтъ, واريوق نه ايسه что бы ни было, хоть что нибудь, что только найдется, ادمك وارى يوغى все что человѣкъ имѣетъ, *даже нѣчто болѣе*, واريمى يوغمى الديلر они взяли у меня все что было, صاغ اول وار اول будь здоровъ и долговѣченъ! وار ايمك сдѣлать сущимъ, создать, произвесть.

п. وار *варъ*, *сокращ.* ور *вэръ* изъ اور

авэрг 1) имѣющій. владѣющій, одаренный, اميدوار имѣющій надежду, بختور одаренный счастіемъ, счастливый. 2) подобный, похожій: ذره وار подобный атому. 3) приличный, достойный: درياه وار жемчугъ достойный царя, царскій.

а. وارث *вāрісъ*, *мн.* ورثة, наслѣдникъ, واينك پادشاهلغينينك حق وبسب برله وارثی بولغان истинный и природный наслѣдникъ его престола (*клятв. обѣщаніе*), وارث الانبيا наслѣдникъ пророковъ (титулъ улемовъ правительственныхъ въ Турціи).

а. وارد *вāрідъ*, *ж. р.* واردة, идущій, прибывающій, пріѣзжающій, وارد اولمق прибыть, пріѣхать, وارد اولدوغی سببدن по причинѣ его пріѣзда, وارد ايمك отправить واردين وصادرين приходящіе и уходящіе, путешественники, *мн. ж. р* واردات приходъ, доходъ, прибыль.

тур. وارساق, وارسی *варсакъ*, эспадонъ, сабля короткая и широкая (*а.* صمصام, *п.* تيغ اوبز).

туркм وارساقی *варсакӣ*, стихи, поэма, газель (у *Вамб.* можетъ быть испорченное изъ *п.* ورسنك что значитъ равновѣсіе, т. е. говоря о вѣсахъ снабженныхъ гирей для равновѣсія, такъ какъ частица ور въ нѣкоторыхъ выраженіяхъ ставится впереди и соотвѣтствуетъ слову صاحب, напр. ورساز = صاحب ساز т. е. музыкантъ; въ примѣненіи же къ слову — мѣрная рѣчь, стихи), وارساقی ايتمق декламировать, говорить стихами.

тур. кр. وارل. وارول *варылъ*, واريل (*франц.* baril?) боченокъ, وارل حمامی ванна, وارلق, وارولجغز боченочекъ, وارلجی бочаръ.

тур. وارلی *варлыкъ*, имѣніе, имущество, богатство.

тур. وارمق *вāрмакъ* (= *тат.* يارمق) шествовать, идти, достигать, дойти, دركمسنه دك اياغمه وارمق идти съ кѣмъ въ ногу, наравнѣ, *мет* сравниваться, انك اياغنه وارن بوقدر съ нимъ никто не сравнится, وارمق идя до чего, достигая: مملكتی حدوديمه وارمجه простираясь до границъ Польши

тур واروس *варышъ* (съ *венгерск.*), предмѣстье, форштатъ.

тур. واريوز, واريوس *варіосъ* (съ *греч.*) молотокъ каменьщиковъ.

п. واز *вāзъ* 1) открытый, раскрытый (= كشاده). 2) = باز опять, назадъ, *тур. ад.* وازكيمك, وازكلمك оставить, бросить. отказаться отъ чего, كندودن ودنيادن وازكلمك отречься отъ самаго себя и отъ всего мірскаго, وازكون, وارون, بازكون, وازكونه, وارگون, بازگون, وارونه, وارونه, اسكون, اكوں *син* опрокинутый, превратный, *мет.* развратный, нечестивый, несчастный (سركون ومعكوس وشوم ونامبارك *Бурх. Багары-адэжемъ*).

а واسط *васытъ*, средній: посредникъ, въ *каз.* сватъ, маклеръ, *ж. р.* واسطه средняя; посредница; посредство, посредничество, انك واسطه سی ايله чрезъ его посредство.

а. واسع *вāси'*, широкій, пространный.

а واصل *вāсылъ*, достигающій (цѣли, предмета желанія), اولمق — достигнуть желанія, имѣть свиданіе. ايمك — вести къ цѣли, свести вмѣстѣ.

а. واضح *вāзых*, ясный, очевидный, вѣрный, несомнѣнный, واضحه ясное, неопровержимое доказательство.

а. واعظ *вā'изъ*, проповѣдникъ, واعظ اجيل миссіонеръ.

тур. واپتيز *вāфтīзъ*, *простонар.* واپتيس (съ *греч.*) крещеніе, واپتيزكن *вафтизенъ* или واپتز اوغل крестникъ, واپتزقز крестница, واپتزلق, واپتزلمك крестить.

а. وافر *вāвīръ*, *ж. р.* وافره обильный, многочисленный.

тат. واق *вāкъ*, мелкій, дробный (отъ اوامق, اواتمق).

а. واقع *вāкы'*, падающій, случающійся, происходящій, اولمق — случиться, произойти, б. причинену ظلم واقع اولمز не будетъ причинена обида, واقعا случайно, فى الواقع дѣйствительно, въ самомъ дѣлѣ, واقعه *ж. р. мн* واقعات, случающееся, случай, приключеніе, произшествіе; битва, сраженіе; сонъ (*простонар. вакаа*), واقعه كورمك видѣть сонъ.

а. واقف *вāкыфъ* 1) стоящій, ожидающій. 2) освѣдомленный, знающій (съ *дат.*), اولمق — б. освѣдомлену, извѣщену, знать о чемъ.

п والا *вāлā* (= بالا) высокій, великій, величественный.

каз والاتمق *вāлатмакъ*, валять, скатывать.

тоб. والحاق والجاباك *вāлчāкъ*, мелкій (*см.* اواتمق).

а. والد *вāлидъ*, родитель, отецъ, والده родительница, мать, والدة الله Богородица, والده سلطان *валидэ-султанъ*, мать царствующаго султана турецкаго (офиціально признанная особа Портою), والدين родители, отецъ и мать

а. والله *валлāхi* (составлено изъ و и الله) клянусь Богомъ! ей-Богу!

а. والى *вāли*, *ж. р.* واليه, вице-король, намѣстникъ, правитель (такъ называютъ генералъ-губернаторовъ въ Персіи и Турціи), والئ مصر, مصر واليسى вице-король Египта, سلطنت واليسى регентъ (*см.* ولايت).

тоб. والى *вали*, прозорливый, واليلق прозорливость.

وانك *ванъ*, титулъ мусульманскихъ губернаторовъ въ китайск. Татаріи *(Вамб.)*.

п. тур. واى *вāй* 1) ай! ахъ! واى واى ахъ, ахъ! о горе! واى باشكه горе тебѣ! *кир* وايم *уаймъ*, печаль, забота! واملى واعسز горестный, печальный, واعسز безпечный, وايم حيمك، واعدا печалиться, тужить, وايوايلامق охать, ахать 2) *кир.* частица прибавляемая къ именамъ числительнымъ: اوچ واى كسلرنكر трое вашихъ людей 3) *п* колодезь, въ который спускаются по ступенькамъ лѣстницы (جاهى راكويند كه زينه يايهابران ساخته باشند كه باسانى زمره اب بردارند *Бурх.*),—отсюда, вѣроятно, у Бабура встрѣчается واين въ значеніи ямы или колодца: بيروان فازدورولدى велено было выкопать яму (стр. 405) بوصمل سنك ايحيداصو الماق اوچون واين قيلسب تورلار *(ibid)*.

п. وايه *вāйэ* 1) нужда, то въ чемъ нуждаются. 2) часть, доля, удовольствіе (*ферг.*), وايه‌دار имѣющій долю, участникъ, وايه‌كير получающій свою долю, дольщикъ, سايهٔ شوكتوالهٔ ملوكانه тѣнь (покровительство) царская надѣленная могуществомъ

а. وبا *вэбā*, *мн.* اوبيه, болѣзнь эпидемическая, зараза, холера, وباء зараженіе.

а. وبال *вэбāлъ*, вредъ, вина, грѣхъ; наказаніе.

а وتر *витръ* 1) молитва необязательная, совершаемая послѣ пяти каноническихъ. 2) одинъ, единственный, нечетъ, وتراوترا поодиначкѣ, послѣдовательно.

а. وثيق *вэсīкъ* (*мн.* وثاق), *ж.р.* وثيقه, твердый, скрѣпленный, وثيقه حجت рѣшеніе судьи, وثيقه نامه увѣрительное письмо.

а. وجد *вэджд* 1) нахожденіе искомаго предмета. 2) любовь страстная, восторгъ; религіозный экстазъ (что также وجدان), وجد اتمك прійдти въ восторгъ; وجود *вуджудъ*, нахожденіе, существованіе, бытіе; существо, тѣло, особа, лицо, وجود ويرمك а) осуществить, создать, b) принять въ разсчетъ, признать, وجود ويرميوب непризнавъ, c) сдержать слово, обязательство, وجود بولمق وجوده كلمك явиться въ свѣтъ, родиться, осуществиться, وجوده كتورمك осуществить, исполнить, произвести, باوجود въ особенности, со всѣмъ тѣмъ, باوجود انكه при всемъ томъ что, хотя (слово وجود *существо* всевышняго Бога, въ схоластикѣ мистиковъ шейхидовъ, выражаетъ такое высокое и священное чувство, что при произнесеніи его *истинные единобожники* должны содрогаться не менѣе Іудеевъ, при произнесеніи ими слова *Егова*, что значитъ *самосущій*. Евреи никогда не произносятъ этого слова, считая его недостойнымъ для грѣшныхъ устъ; его замѣняютъ обыкновенно словомъ *Адунай*—*Господь*).

п. وجه *вэджх*, *мн.* وجوه *вуджух* 1) лице, видъ, наружность. 2) образъ, способъ, манера 3) глава, старшина, بو وجهله такимъ образомъ, بروجهله какимъ нибудь образомъ; никоимъ образомъ (съ отрицат. глаголомъ): بروجهله معاتبه ومواخذه ايتموب никоимъ образомъ не бранить и не упрекать (выраженіе بروجهله съ отрицат. глаголомъ можно замѣнить *арабск.* (وجهامن الوجوه), *п.* بروجه *бэръ-вэджх*, *а.* على وجه по образу, по способу, путемъ, بروجه تفصيل على وجه التفصيل подробно, въ подробности, وجوه ايله во многихъ отношеніяхъ, по многимъ причинамъ, من كل الوجوه всѣми способами, وجيه *вэджих*, уважаемый; почтенный, пріятный.

а. وجيبت *вэджибэтъ*, вещь присужденная кому нибудь; жалованье, пенсія.

а. وحشت *вахшэтъ* (*муж.* وحش) пустыня, степь; дикость, страхъ, ужасъ, وحشى дикій, степной, وحوش дикіе звѣри.

а. وحى *вэх'и*, *мн* وحى *вухій*, божественное откровеніе, предметъ откровенія, вдохновленное Богомъ пророку, الوحى Куранъ, откровеніе.

а. وخامت *вэхāмэтъ*, несвареніе желудка, тяжесть чувствуемая послѣ дурной пищи, وخيم неудобоваримый, нездоровый; постыдный, возмутительный.

а. ود *вэддъ*, *віддъ*, وداد *ведадъ*, любовь, дружба, ود اتمك дружиться, ودود *вэдудъ*, *мн.* ودد *вудеда*, любящій, привязанный; одинъ изъ эпитетовъ Бога.

а. وداء *вэдā'*, потеря, раззореніе.

а. وداع *вэдā'*, прощаніе при разлукѣ, الوداع ودع نامه прощальное письмо, دنيای فانی نی وداع قيلمق проститься съ тлѣннымъ міромъ, умереть.

ودين *видинъ*, соб. имя города въ Болгаріи, на р. Дунаѣ.

а. ور *вэръ* 1) = وار 2) сокращеніе вмѣсто اگر а если, если же, ورنه а если не, а иначе.

а. ورا *вэра*, позади, за, внѣ, وراسنده позади его, того, من ورا изъ-за, то что внѣ сферы, ماوراالنهر *маваранна̀хръ* = وراجيحون то что за рѣкою, за Оксусомъ, Зарѣчье, Трансоксанія; ورا сокращенно вмѣсто. ماورا الله т. е. то что внѣ Творца — твореніе: اگر قايتارما سنك رايم ورادين если не отвратишь (Боже!) мысли мои отъ всего сотвореннаго, мірскаго (ثبات العاجزين—49).

а. ورد *вэрдъ*, *мн.* وراد *вирадъ* 1) роза; названіе одной изъ 7 лошадей Мухаммеда.

а. ورد *вирдъ*, *мн.* اوراد *эврадъ* 1) постоянное чтеніе извѣстной части Корана, молитвы. 2) занятіе или употребленіе безпрестанное, وردزبان امك безпрестанно говорить объ одномъ и томъ же.

п. ورزش *вэрзѝшъ* упражненіе, ученіе, усиліе, стараніе, прилежаніе

а. ورق *вара̀къ*, *мн* اوراق *эвракъ*, листъ дерева, бумаги, ورقه одинъ листъ, письмо, وداد ورقهٔ дружеское письмо, ورق ورق احمق, ورولمق перелистывать (تقليب ساراوراق اولمق, تقليب اوراق امك)

а. ورم *вэрэ̀мъ*, *мн* اورم *эврэмъ* 1) опухоль. 2) чахотка, ورملو чахоточный, يارەلووورم нарывъ, вередъ (*п.* اماس ريشدار), ورم ازمق превратиться въ чирей, ورم بغلمق получить чахотку, ويره ورم اولدى такъ много роздалъ, что изчахъ.

тур. ورمق *вурмакъ* = اورمق ударить и пр.

а ورود *вурудъ*, приходъ, прибытіе, ورودنده при его прибытіи, ورود بولمق امك прибыть, لدى الورود при прибытіи.

а. وزن *вэзнъ*, *мн.* اوزان *эвзанъ*, вѣсъ, мѣра; размѣръ стиховъ, وزن امك وزنه حكمك свѣсить, соразмѣрить.

тур. وزيته, وزيته *визита* (съ *итальян.*) посѣщеніе, وزيتهٔ رسمى обычный, дипломатическій визитъ, ويزيته ويرمك сдѣлать визитъ (съ *дат.*).

а. وزير *вэзѝръ*, *мн.* وزرا *вузэра̀*, поддерживающій бремя, намѣстникъ царскій, министръ, совѣтникъ, وزير اعظم великій визирь, первый министръ, *п.* وزيردربار министръ двора, وزيرداخليه министръ внутр. дѣлъ, وزير امور خارجه министръ иностран. дѣлъ, حنك — военный министръ, عدليه — министръ юстиціи, وزيرماليات или مستوفى الممالك министръ Финансовъ, وزيرخزانه или معير الممالك государственный казначей, وزيرعلوم وتجارت وصناعت министръ народн. просвѣщенія, торговли и ремеслъ, وزيرمختار полномочный министръ, посланникъ, وزيرولايت или просто وزير вице-губернаторъ (всѣ эти выраженія въ Персіи), وزارت *вэзарэ̀тъ*, достоинство, должность министра, министерство, وزارتخانه домъ министерства и министерство.

а. وسط *вэсэ̀тъ*, *мн.* اوساط *эвсатъ*, средина, точка въ срединѣ; средній, средственный; точный, вѣрный, وساطت посредство, متوسط посредственный.

а. وسعت *вус'а̀тъ*, полнота, широта, ширина, пространство; удобство.

а. وسمه *вэсмэ̀*, сокъ, выжатый изъ листьевъ сойды или изъ корня индиго, которымъ женщины, на Востокѣ, красятъ брови и рѣсницы.

а. وسوس *вэсвэ̀съ*, وسوسه, внушеніе, наущеніе, искушеніе дьявольское, соблазнъ, ويرمك, قيلمق — наущать, соблазнять, وسوسه ودركوحى соблазнитель.

а. وسيله *вэсӣлэ*, *мн.* وسيل, وسايل то что служитъ къ отрекомендаціи или къ представленію передъ кѣмъ (заслуги, подарки и пр.), причина, поддержка, средство, помощь; посредникъ, ايله نووسيله этимъ средствомъ, نعم الوسيله лучшій посредникъ.

п. وش *вэшъ*, частица показывающая сходство, подобіе, مهوش луноподобный, پروانه وش подобно бабочкѣ.

п. тур. وشق *ваша̀къ*, рысь.

тур. وشنه *вішнэ̀*, فشنه вишня кисловатая, ريجالى وشنه вишневое варенье.

а. وصال *высӑлъ*, وصل *вэслъ*, وصول прибытіе, достиженіе цѣли, соединеніе, свиданіе съ любимымъ предметомъ, ارزويه وصال ايچون для достиженія предмета желанія, وصول بولمق прибыть, пріѣхать (у мистиковъ وصال соединеніе съ божествомъ и постиженіе его могущества и аттрибутовъ).

а. وصف *вàсфъ*, *мн.* اوصاف *эвсӑфъ*, описаніе, разсказъ описательный, исчисленіе качествъ, въ особенности похвальныхъ; качество, свойство; эпитетъ, прилагательное, وصف ايتمك описать, хвалить, говорить съ похвалами.

а. وصى *васый* 1) завѣщатель. 2) опекунъ, попечитель, повѣренный, душеприкащикъ, وصيلق опека, опекунство, وصيت *васыйѣ̀тъ*, *мн.* وصايا, завѣщаніе, ايتمك — завѣщать, сдѣлать распоряженіе по завѣщанію, وصيت كاغذى, وصيت نامه актъ завѣщанія (документъ), وارث حسب الوصيه наслѣдникъ по завѣщанію.

а. وضع *вэ̀з'*, *мн.* اوضاع, положеніе, постановка; дѣйствіе, обхожденіе, поведеніе, بى وضع безъ положенія, т е. безъ состоянія, وضع قيلمق положить, класть; выложить, родить = وضع حمل سنوروضع ايتمك разрѣшиться отъ бремени, قيلمق опредѣлить границы (земли).

а. وضوء *вузӯ'*, омовеніе всего тѣла, предъ совершеніемъ молитвы.

а. وطن *ватàнъ*, *мн.* اوطان, жилище, мѣстопребываніе, отечество, وطن اصلى родина, وطن اقامت мѣсто гдѣ предполагаютъ поселиться на жительство, وطن سفر врем. жительство во время путешествія, не болѣе какъ на 15 дней, وطن ايدنمك избрать жительство, поселиться гдѣ нибудь, وطن غيرتى, حب الوطن любовь къ отечеству, патріотизмъ.

а. وطى *ват'и*, وطا *ват'а*, топтаніе ногами; сообщеніе съ женщиной, وطى بالشبهة или الشبهة وطى ошибочное сообщеніе (*юридич. терм.* когда кто нибудь женится вслѣдствіе ошибки, на женщинѣ, съ которою бракъ ему запрещенъ; по шаріату такой бракъ, по обнаруженіи, расторгается).

а. وظيفه *вазӣфэ*, *мн.* وظايف 1) должность, порученіе. 2) обязательство, условіе, долгъ приличія; званіе. 3) жалованье, плата, وظيفه خور получающій пенсію, пенсіонеръ, وظيفه دار получающій жалованье, وظيفه كزنه در вы изъ какого званія? به وظيفم что мнѣ дадутъ? т. е. мнѣ что за дѣло? не мое дѣло.

а. وعده *ва'дà* (*каз.* произносятъ *вагада* и *багада*), обѣщаніе, условіе, срокъ обѣщанія, *каз.* وعده يازوى условное, контрактъ, ويرمك, وعده обѣщать, назначить срокъ, وعده ويرلمش

обѣщанный, وعده المق взять обѣщаніе, وعده سی كلمش то чему срокъ обѣщанный насталъ, *тат.* وعده‌لسمك, *кир.* وعده‌لسو, وعده نی مقتاب دركتو сдѣлать уговоръ, условіе.

а. وعظ *ва'зъ*, увѣщаніе, проповѣдь, рѣчь, ويرمك, ايتمك — читать проповѣдь, وعظ ايدنجی проповѣдникъ (= واعظ),

а. وغا *вэгā*, война, сраженіе; шумъ, смятеніе.

а. وفا *вэфā*, исполненіе обѣщанія, сдержаніе даннаго слова, вѣрность, честность, وفالو, *п.* وفادار вѣрный, постоянный (въ дружбѣ), بيوفا невѣрный, وفالق вѣрность, постоянство, وفا ايتمك исполнить данное слово, обязательство; доставать, б. достаточнымъ.

а. وفات *вэфāтъ*, смерть, кончина, ايتمك — умереть (говорится только о мусульманахъ; о людяхъ другой религіи, мусульмане говорятъ *п.* مرد *мурдъ* или هلاك اولدی умеръ, погибъ).

а. وفق *вэфкъ*, сообразность, согласіе, وفق مراد اوزره согласно желанію, وفقنجه согласно, сообразно чему.

тур. тат. وق *укъ*, وك 1) этимъ слогомъ образуются отъ нѣкоторыхъ именъ, глаголы: بر одинъ — بروكمك соединить, صای мелкій — صايوقمق обмелѣть, убывать (вода). 2) прибавленіемъ его къ корнямъ глаголовъ, или присоединеніемъ одной только буквы ق или ك къ именамъ дѣйствія въ *тат.* нарѣчіяхъ, кончающимся на و *у*, образуется причастіе, выражающее дѣйствіе оконченное, исполненное: اوزمك рвать — اوزو рваніе — اوزوك прорванный, ايرمق — ايرو — ايروق разлученный, جايمق — جايو — جايوق изрубленный; иногда оно выражаетъ имя дѣйствія, какъ напр. ايروق значитъ также разлука (въ *осм.* нарѣчіи, слогъ этотъ сохраняя тѣ же значенія, пишется безъ буквы و).

а. وقا *вакā'*, *выкā'*, строгое соблюденіе чего, وقا لازم требующій строгаго соблюденія.

а. وقار *вакāръ*, спокойствіе, скромность, важность, величіе, достоинство, *ваккаръ*, важный человѣкъ, وقار ايله съ достоинствомъ, серьозно.

а. وقايه *вікāйэ*, стереженіе, наблюденіе; поддерживаніе.

а. وقت *вакътъ*, *вакытъ* (*каз. кир.* произносятъ *бағытъ*), *мн.* اوقات *эвкāтъ*, время, пора, بر وقت нѣкогда, когда-то, بووقت въ это время, теперь, اولوقت *тур. ад.* شولوقت тогда, وقتلو временный, вò-время, وقتسز невременный, не вò-время, не въ-пòру, وقتلو وقتسز вò-время и не вò-время, وقتنده въ свое время, *тоб.* وقتلای временемъ, وقت وقت или وقت بوقت по временамъ, *п.* وقتی временный (*юридич.* обязательство, по которому предоставляется пользованіе чѣмъ на опредѣленный срокъ).

а. وقعه *вак'а* 1) паденіе. 2) стычка, сраженіе. 3) случай, приключеніе, происшествіе, катастрофа, هلاكو خان وقعه سنده въ сраженіи Гулагу-Хана (مستعصم خليفه قتل اولدی), وقعه‌سی يكيجری возстаніе или уничтоженіе янычаровъ.

а. وقف *вакфъ* 1) стояніе, остановка, отдыхъ въ чтеніи (въ особенности изъ Курана); остановка въ слогѣ, оканчивающемся безгласною буквою, وقفی буква безгласная, непроизносимая (*грам.*). 2) пожертвованіе на богоугод-

ныя дѣла (произносится *вакуфъ*, *мн.* اوقاف), какъ то: земля, садъ, зданіе, и вообще вклады въ мечеть, имущество завѣщанное для содержанія школъ и пр. (такіе вклады свободны отъ поземельной повинности и потому противуполагаются имуществамъ, называемымъ ملك), ارباب الوقف лица, въ пользу которыхъ сдѣланы вклады или посвященія, وقفيه *вакфійїэ*, *мн.* وقفيات, актъ юридическій, утверждающій богоугодныя пожертвованія, реэстръ, куда вписываются вклады въ пользу мечети.

а. وقوع *вукӯ'*, совершеніе; случай, произшествіе, اتمك, وقوع بولمق, وقوعه كلمك случиться, совершиться.

а. وقوف *вукӯфъ* 1) стояніе (= وقف). 2) точное познаніе о чемъ, опытъ, صاحب وقوف или اهل وقوف знатокъ въ какомъ нибудь предметѣ, экспертъ, وقوف بولمق пріобрѣсть познаніе въ чемъ, провѣдать, узнать.

а. وكيل *вэкӣль*, *мн.* وكلا *вукелӣ*, представитель правительства, посланникъ, министръ; прокуроръ, депутатъ, повѣренный, адвокатъ, باس وكيل первый министръ (европ. державъ), وكيل شرع وكيل مسجّل депутатъ съ ограниченною властью, وكيل مطلق повѣренный съ неограниченною властью (титулъ перваго министра Оттом. Порты, полномочнаго представителя султана; и потому всюду, куда бы онъ ни выѣхалъ, напр. въ походъ, тамъ разумѣется и высокая Порта; въ этомъ случаѣ всѣ другіе министры должны также выѣзжать въ лагерь императорскій, а въ Константинополѣ замѣняютъ ихъ помощники, называемые ركاب رجال *стремянные* султана), ايدنمك, اتمك وكيل сдѣлать кого повѣреннымъ въ дѣлахъ, يونان وكلاسى استعفا ايمش греческіе министры подали въ отставку, وكالت министерство, составъ министровъ, кабинета (нынѣ въ Персіи وكيل значитъ унтеръ-офицеръ, وكيل باشى вахмистръ), وكالت званіе и обязанности прокурора, адвоката, полномочіе на управленіе дѣлами, وكالت نامه довѣренность на управленіе дѣлами.

а. ولاء *вела'*, близость, сосѣдство, сопредѣльность; патронатство (*юридич. терминъ*, выражающій союзъ по отношенію, который бываетъ трехъ родовъ: а) ولاء العتق — отношеніе господина къ своему невольнику, b) ولاء التضمن الحريره — отношеніе лица, взявшаго на себя, при жизни своего друга, отвѣтственность за него, с) ولاء الامامه — отношеніе или право *имама* на имущество умершаго безъ наслѣдниковъ. Всѣ эти отношенія, по шаріату, возведены въ право на наслѣдство, *см.* شرايع الاسلام II, ст. 104, 120, 121).

а. ولايت *віляѣтъ* (отъ ولى) страна, область, провинція; управленіе провинціей, обязанность, званіе правителя; управленіе, право полнаго распоряженія, право опекуна, ولا يتلو принадлежащій къ такой-то странѣ, соотчичъ, سزيه ولا يتلوسز вы изъ какой страны? какой вы уроженецъ? بو ولايتلو уроженецъ этой страны, ولايا *ед.* ولايت, префектура, губернаторство (нынѣ вся европейская Турція раздѣляется на 9 ولايت т. е. провинцій или генералъ-губернаторствъ, и начальники ихъ называются والى т. е. генералъ-губерна-

торъ гражданскій; *уѣзды* губерній называются *санджа̄къ*).

а. ولد *вэлѣдъ*, *мн.* اولاد *эвлѣдъ*, дитя, сынъ, дѣтеныш (въ Сиріи: парень, очень молодой человѣкъ), ولدزنا незаконорожденный (рожденный отъ блуда, по шаріату, не имѣетъ рода. Ему не наслѣдуютъ ни тотъ кто далъ жизнь, ни женщина его родившая и ни одинъ изъ родственниковъ той или другой стороны; равнымъ образомъ никому изъ нихъ и самъ незаконорожденный не наслѣдуетъ. Имущество его послѣ смерти переходитъ къ его дѣтямъ, а если таковыхъ нѣтъ, то къ имаму.—شرايع الاسلام II, стр. 71, ст. 130), ولدصلبى законный сынъ, ام الولد *умму-вэлѣдъ*, мать ребенка (т. е. невольница беременная отъ своего господина или имѣющая отъ него ребенка;—такія невольницы пользуются нѣкоторыми преимуществами предъ другими, но по шаріату лишены права наслѣдства), ولدلمك произвести въ свѣтъ ребенка, родить, ولادت рожденіе, день рожденія, وليد *мн.* ولدان *вілданъ*, ولدة, рожденный, дитя, сынъ; рабъ рожденный въ домѣ господина, *ж. р.* وليده дочь; рабыня, служанка.

а. ولكن *вэ-лякінъ*, однакожъ.

а. ولوله *вэлвэлѣ*, большой шумъ, крикъ, сумятица, ولولهٔ تفنك шумъ ружейныхъ выстрѣловъ, ولوله برانمق возбудить сумятицу, دوشدى — поднялся шумъ и пр.

а. ولى *вэли*, وليك 1) сокращ. изъ وليكن но, однако, при всемъ томъ. 2) *вэлій*, или *вэлї*, *мн.* اوليا, искренній другъ, любимецъ Божій; святой, распорядитель духовный; властитель, опекунъ, ولى عهد наслѣдникъ престола (признанный и назначенный), ولى نعمت или ولى النعم благодѣтель (ولى النعمه или مولى النعمه благотворитель, по шаріату, называется господинъ, отпустившій на волю своего невольника на извѣстныхъ условіяхъ. Названіе ولى шіитами, исповѣдующими 12 имамовъ اثنا عشرى, дается имаму Али; выраженіе ولى الله *другъ Божій*, указывая на его божественныя силы, составляетъ третій членъ символа ихъ вѣры: اشهد ان لااله الاالله ومحمد رسول الله وعلى ولى الله).

а. وليمه *вэлїмэ*, пиръ свадебный или по случаю обрѣзанія.

тур. وندیك, وندك *вэнэдікъ*, Венеція, венеціанск. республика, وندكلو венеціанецъ, وندیك دوزى дожъ Венеціи, وندیك ویالدیز التونى дукатъ, секинъ венеціанскій, كورفوزى — Венеціанскій заливъ, Адріатич. море.

п. وڭ *вэнгъ*, *вінгъ* 1) пустой, порожній. 2) *мет.* бѣдный, нищій; низкій, дурной.

ад. وورمق *вурмакъ*, бить, ударять (= اورمق).

тур. وولق *волыкъ*, маленькое каботажное судно съ одной мачтой, командуемое греками *(Біанки)*.

а وى *вэх*, ахъ! горе! увы!

а. وهّاب *вэххаабъ*, вседарующій, Богъ (*син.* معطى).

а. وهّاج *вэххаджъ*, жаркій, сильно горящій (огонь).

а. وهل *вэхѣлъ*, اله وهل *вэхлѣтъ*, страхъ, испугъ, اول وهله или *тур.* اولاده وهلهٔ *вэхлэи-уладэ*, съ перваго раза, съ перваго взгляда.

а. وهم *вэхмъ*, *мн.* اوهام, мысль, мнѣніе, догадка, предположеніе, домогательство; сомнѣніе, боязнь, واهم обнимающій какую нибудь идею или мысль, واهمه воображеніе, способность представленія, وهمناك возбуждающій сомнѣніе, боязнь.

тур. ويچه *вичэ* (съ *итальян.*) вице, заступающій чье либо мѣсто, ويچه جنرالى вице-губернаторъ крѣпости.

тур. ويده *видэ* (съ *итальян.*) винтъ, ويده‌لى قباق винтовый корабль.

п. ويران *війрāнъ*, пустынный, опустошенный, раззоренный (зданіе, городъ), ويرانلامق раззорить, *бух* ويران شدن разбрестись (войско), ويران كردن снять, разобрать (палатку), ويرانلق ويرانه опустошенное мѣсто, развалины.

тур. ويربمك *вирбімекъ*, посылать, отправлять, ويربنمك б. посылаему *(Біанки)*.

тур. ويركو *вирґіў*, ويركى, подать, контрибуція, ويركوويرمك платить подать, ويركووير податной.

тур. ويرمك *вирмекъ*, *вермекъ* (= *тат.* بيرمك) давать, بركمسنه نك ادى ويرمك назвать кого по имени. Какъ вспомогательный, въ составныхъ глаголахъ, онъ выражаетъ идею *легкости*, *скорости*, *безцѣльности* дѣйствія дѣепричастія: يا بيويرمك дѣлать недолго думая, صالويرمك отпустить, освободить, يلكنلرى صاليويرمك распустить паруса.

тур. ويره *см.* بيرمك

тур. ويزلامق *вызламакъ*, ويزلدامق, ويزدامق *выжылдамакъ*, *кир.* *вызылда*, жужжать (пчелы, насѣкомыя), ويزلدى жужжаніе.

тур. ويوده *вайвода* (*славянское*) 1) воевода, губернаторъ, начальникъ области (титулъ дающійся Оттоман. Портой господарямъ Валахіи, Молдавіи и Трансильваніи. 2) полицейскій комисаръ квартала: غلطه ويوده سى воевода Галаты, полицейскій офицеръ этого мѣстечка въ Конст-полѣ, ويوده‌لق званіе и должность воеводы и пр.

—

ه

ه *х*, *ха*, هاء هوّز *хаі-хэввэзъ* 1) эта буква въ началѣ и срединѣ словъ произносится какъ франц. h, мягче чѣмъ буква ح, а въ концѣ словъ она сливается съ предыдущимъ гласнымъ знакомъ и образуетъ звукъ *э*, *а*. 2) прибавленіемъ ея въ концѣ словъ составляется въ *тур.* и *ад.* нарѣчіяхъ *дат.* падежъ: ادم — ادمه *адама*, человѣку, انا — انايه *анаіа*, матери. 3) прибавленіемъ ея къ конечной буквѣ корня съ *устуномъ*, въ *осм.* нарѣчіи образуется дѣепричастіе, выражающее дѣйствіе, посредствомъ котораго совершается другое, главное дѣйствіе во фразѣ, и обыкновенно оно повторяется: باقه باقه يايدم посматривая или присматриваясь, я сдѣлалъ, составилъ; въ этомъ случаѣ послѣ гласной буквы или гласнаго знака, она обращается въ слогъ, يه *іэ*, *іа*: اوقويه اوقويه بتردم долго читая, кончилъ. 4) прибавляется иногда въ концѣ повелительнаго и придаетъ ему значеніе ا *алифа*: كوره *гōр-э*, смотри-ка и удивляйся! (كوره = تعجب ايله فارا — ثبات العاجزين — 68). 5) *ар.* ه *ху*, вмѣ-

сто ه, выражаетъ притяжат. или личное мѣстоименіе муж. рода, измѣняющееся въ *род.* и *дат.* падежахъ на ه *хи*· كان ماله كثير *кана малуху кесирунъ*, богатство *его* было великое اعطيه من ماله *атиху мінъ малі-хи*, онъ далъ нѣсколько изъ *того* что имѣлъ. 6) *ар.* эта буква въ концѣ арабскихъ словъ означаетъ женскій родъ, въ турецк. *осм.* языкѣ употребляется безъ точекъ, а въ арабскомъ принимаетъ двѣ точки и произносится какъ ت *т*, если слово связано съ другимъ, за нимъ слѣдующимъ: مدينه *мэдинэ*, *ар.* مدينة, قاهره, مدينة النبى *мэдинэт-ун-нэби*. 6) башкиры этою буквою, въ произношеніи, замѣняютъ букву س или ص, напр. هالدات *вм.* ساالدات, هالدرمق *вм.* صالدرمق, هن *вм.* سن ты. 7) персидскіе поэты сравниваютъ съ этою буквою станъ человѣка согбеннаго, удрученнаго печалью.

ад. ها *ха* 1) частица вопросительная, соотвѣтствующая частицѣ قا, ماى *казанск.* нарѣчія, какой? что за? въ связи съ другими словами образуетъ нарѣчіе времени, мѣста: هارده или هاراده *вм.* هاارادە, гдѣ? هاردن откуда? هارا или هاريه *харъя*, *вм.* هاارايه куда? هارايله ايش هارا гдѣ тебѣ совершить такое дѣло? هاجان, هاوقت когда? هاى куда дѣвался? гдѣ? (предметъ такой-то). 2) поставленная въ концѣ глагола, выражаетъ необходимость или стараніе къ дѣйствію: باخ كه اوبوندن خبردار смотри, чтобы онъ объ этомъ не узналъ! 3) *тур.* да, такъ, подлинно (въ этомъ значеніи взято съ *армян.* языка): ياها يا يوق да или нѣтъ (скажи!). 4) *тур.* ну, ну же! (тоже съ *армянск.*). 5) *п.* частица множеств. числа въ именахъ предметовъ неодушевленныхъ: كل роза, كلها розы. 6) *а.* приставная частица мѣстоименія женскаго рода: اخذ ها онъ взялъ *ее*.

а. هابل *хабіль*, Авель, сынъ Адама.

а. هاتف *хатіфъ*, кричащій, восклицающій, хвалящій, благословляющій.

а. هاجر *хаджіръ*, *мн п.* هاجران 1) превосходный, отмѣнный. 2) сумасбродный, лихой, удалый, наѣздникъ.

а. هادى *хади*, путеводитель, проводникъ, направляющій къ прямому пути, Богъ.

дж. هارمق *хармакъ*, *прошед.* هاردى, *дъеприч.* هاريب, уставать, отставать (ماندە شدن *к сл.*): يورلمق دمكدركه مجنون وليلى ده پادشاه رياطلرى وصفنده كلوركه بيت باري سفرا هليغه يناه اول, هاريب بيتكانكانكيه فوشلار هارغاندين سونكره كاه اول (*дж. сл.*), когда птицы устали уже (تاريخ ملوك), منيم انيم هاريب ايدى лошадь моя была уставши (*Баб.* 40), هاركان отставшій, هارتمق, هارغو (ماندە شدە), هار отстань! *пон.* содѣйствовать въ усталости, изнурить (ماندە كردن), هارون лошадь слабая и постоянно останавливающаяся (اسب زبون كه جابجا استادكى كند *к. сл.*), въ *пер.* лошадь ртачливая (не персидское слово).

кир. هارومق, هاريمق = اورمق, бить.

дж. هاكرلمق *хакірламакъ*, бродяжничать (لوندى كردن *к. сл.*).

هالاى *халай* (*звукоподраж.*) крикъ, шумъ.

هالوقلامق *халукламакъ*, тяжело дышать, храпѣть (у *Вамб.*).

п. هاله *халэ*, свѣтлый кругъ вокругъ луны, هاله بغلمق образовать кругъ.

а. هامّة *хāммэтъ*, *мн.* هوام, هميم (*син.* دابة) пресмыкающееся животное, въ особенности ядовитое (هارن اوزرينه سورتنوب يوريين, *п.* خزنده).

ад. هامو, هامى *хāми*, всѣ, все.

джс. هاو *хау*, *к сл.* هاوو *хававъ* 1) да (كه سبعهٔ سياره‌ده بر بيتده كلور بيت هاوديسه شه غه نقص راجع ايدى, بوق ديمك خودخلاف واقع ايدى (*джс. сл*). 2) междометіе восклицанія, поощренія, крикъ одобренія во время сраженія и нападенія: غرايب الصغرده كلور بيت اى نوايى تيغ نارتيب جابكوم حولان فيليب, باشيمه بيتكاج ديديم اورونشى ترك ايت هاو.

هاوج *хавуджъ* = هوج

джс. هاولوماق *хаулукмакъ*, спѣшить, торопиться (*Вамб*).

а. هاون *хāвэнъ*, هوان *хаванъ* (*тат.* произносятъ *авань*) ступка, اودون هوانى деревянная ступка (маленькая, для толченія солп), هاون صابى, صوقويى, دستەسى пестикъ.

тат. هاوهاو *хау-хау*, лай собакъ.

а. هاويه *хāвйэ*, пропасть, пучина, преисподняя, адъ.

п. тур. هاى *хāй*, هيى, حيى, آى крикъ, ахти! ай! о! هاى هاى ай ай! *ад.* اواز هايندەدر *мет.* онъ только о себѣ думаетъ, о себѣ только заботится, *джс.* هايقير крикъ, шумъ, смятеніе, هايقرمق, حيقرمق, *тур.* هايلمق кричать на кого, звать, возбуждать крикомъ: براق رسولدين قاچدى جرائيل انكا هيقردى —(باقرغان — 82), حيقرجى крикунъ.

джс. тит. هايدا *хāйда*, هيده, ايدا *айта*, *тур* هايده, هايدى, حيده ну! пошелъ! впередъ! гони! هايدى كيت пошелъ прочь! ступай вонъ! هايدامق, ايدەمق, حيدەمق, هيدەلمق а) гнать (стадо овецъ, быковъ и пр.); *гайдамакъ*, названіе польскихъ мятежныхъ казаковъ, هايداوجى, ايداكوجى погонщикъ, *тоб.* ماللارين هيداب ايداكوجى кучеръ, ايداب كيرومك погнавъ скотъ (Аб. Г.), ايداب كيرومك вогнать, هيدارمق, ايدارمق *айдармакъ*, отогнать (راندە بردن *к. сл.*), *кир.* ادام ايداسه قالمان دم ايداسه هارمان если человѣкъ сзываетъ, не пойду, если же пища, пожива сзываетъ, не останусь, пойду (*послов.*), ايداس ايدا *айдасъ айда*, качается, нагибается туда и сюда (*Радл.* III, 38—1 и пр.).

а. هايل *хāилъ*, страшный, ужасный, واقعهٔ هايله ужасное приключеніе.

тур هب *хэпъ* (ب), все, всѣ, همپسى все то, всѣ они, هب هب весь итогъ, во всемъ и для всего.

а. هباء *хэбā'*, هباب, очень мелкая пыль, видимая въ воздухѣ при освѣщеніи солнца, атомъ, هبا ايمك обратить въ пыль, въ прахъ, *мет.* уничтожить, هبا اولمق б. совершенно уничтожену, потеряну, не принести никакой пользы.

а. هبه *хибэ*, даръ, подарокъ, هبه‌نامه дарственная запись.

а. هجاء *хиджā*, фонетическое произношеніе слова по буквамъ, склады — در لغظى حروفيله تقطيع ايلمك معنا سنەدر الهجا *Кам.*),—отсюда حروف الهجا называется обыкновенно и неправильно *алфавитъ* (*см.* Journ. Asiat. 1866, t. VII, p. 433), هجالمك, هجا ايله اوقومق складывать, читать по складамъ.

а. هجر *хэджръ*, هجران, отдѣленіе, прекращеніе сношеній, разлука, مهجور разлученный, هجرت *хиджрэтъ*, هجره,

оставленіе семейства, отечества, переселеніе, эмиграція, هجرة или هجرة نبويه бѣгство Мухаммеда изъ Мекки въ Медину—начало мухаммеданскаго лѣтосчисленія, съ 16 Іюля 622 по Р. Х. هجريه *хиджрійіэ*, принадлежащій къ эрѣ *хиджри*, по хиджрѣ.

а. هجو *хэджвъ*, злословіе, критика, сатира, هجويات сарказмы, сатирическія статьи.

а. هجوم *худжӯмъ*, нападеніе, атака, اتمك — нападать, осаждать, هجوم عام اتمك сдѣлать общее нападеніе, هجومه دايامق выдержать атаку.

а. هجير *хэджӣръ*, сухая, горькая солянистая трава, изъ породы حض (любимая верблюдами,—отсюда, вѣроятно, въ *тат.* خجير соль глауберова).

а. هجين *хэджӣнъ*, *мн.* هجن, هجنان 1) рожденный отъ человѣка свободнаго и рабыни. 2) лошадь отъ жеребца араб. породы и кобылы неарабской. 3) простая, дурная, безобразная вещь.

а. هدايت *хідаіэтъ*, руководство къ прямому пути, къ пути спасенія, истинная религія, اتمك — руководить, наставлять на путь истины, هدايته كلمك принять истинную религію, *башкир.* هرقايونكز غه توفيق هدايت ويروب каждаго изъ васъ (Богъ) руководя благочестіемъ.

а. هدف *хэдэфъ*, цѣль, мѣта, (для стрѣлъ),

а. هدم *хэдмъ*, сокрушеніе, раззореніе, опустошеніе.

п. هدهد *худхудъ*, потатуйка.

ад. هدەلمك *хэдэлэмэкъ* (вѣроятно вмѣсто هايدەمق) грозить, منى دە هدەلدى и мнѣ грозилъ.

а. هدى *худā*, направленіе по прямому пути, по пути спасенія (противуп. ضلال), الهدى прямое направленіе по преимуществу: Куранъ, исламизмъ; *хэди* всякое жертвоприношеніе, совершаемое въ Меккѣ, въ день праздника (оно раздѣляется на большое и малое: въ первомъ—закалывается верблюдъ, быкъ или корова, во второмъ—овца, ягненокъ, коза. Небольшая часть изъ жертвы изжаривается и съѣдается самими пилигримами, а остальное раздается бѣднымъ); هديه *хэдійіэ*, *мн.* هدايا, هداوى подарокъ, даръ, приношеніе, هديه‌لك предметъ, предназначенный для принесенія въ подарокъ, اتمك هديه сдѣлать подарокъ, приношеніе.

а. هذا *хàза*, *вм.* هاذا, этотъ, сей, *ж. р.* هذه *хазіхі*, эта, сія.

а. هذيان *хэзэйанъ*, бредъ, заблужденіе ума, هذيان محرور горячечный бредъ.

п هر *хэръ* (*каз.* и *кир.* произносятъ *арь*), каждый, всякій, всѣ, هربريمز каждый изъ насъ, هربركزه *тат.* هر برنكزكا каждому изъ васъ, هوبريسى каждый изъ нихъ, هربريسنك каждаго изъ нихъ, هرايكسى оба они, هرايكيمز оба мы, هربرحاله всячески, *каз.* هرقايو هرقايسى всякій кто, هرقايونكزغه всякому изъ васъ, всѣмъ вамъ, هرقايوزمانده во всякое время, هرقحان, هرقايحان, هردايم всегда, هرقايغى всегдашній, هرقايده هرقنده, هرتوشده, *тур. ад.* هريرده, вездѣ, во всякомъ мѣстѣ, هرقنده‌غى هريرده‌كى всюду находящійся, هركيم هركيمسه, هركمسنه, هركشى всякій человѣкъ, кто бы ни былъ, *тат.* هرنچك—

нэчікъ, сколь возможно, всячески, هرنسه, هرنسنه всякая вещь, все что бы ни было, هرنره куда бы ни, هرنصل какого бы рода ни, هرنصل اولسه какого бы рода ни было, هرنه, هرنی, هرنیمه все что, что бы ни было, *п.* هراینه, بهرحال *тур.* هرجه اولسه‌ده какъ бы то ни было, во всякое время, во всякомъ случаѣ (*а.* کماکان), *п.* بهر каждому, во всякомъ, за каждый, по одиночкѣ, وبهر نسخه سی فرفراره‌یه صاتلا جقدر и отдѣльные листы или нумера (газеты) будутъ продаваться по 40 паръ, اعلاناتك بهر ستری ایچون برکچی دفعه ده اوچ ایکنجی دفعه‌ده ایکی‌واوچنجی‌وسایردفعه‌لرده‌بررغروس الته جقدر за каждую строку объявленій будетъ взиматься въ первый разъ по 3, во второй—по 2, и въ третій по одному гурушу, *п.* هرکز *хэръ-гізъ*, когда нибудь (съ отриц. *гл. никогда*).

п. هراس *хэрасъ*, *хірасъ*, страхъ, боязнь, هراسان устрашенный, боязливый, هراسان اولمق, *п.* هراسیدن бояться, страшиться, ویرمك, هراس اعمك устрашать.

а. هرام *хірамъ*, اهرام *ед.* هرم *хэрэмъ*, египетскія пирамиды.

هراول *см.* ایراول *ираулъ*.

тоб. هرای دك *ӱряй-бекъ*, платъ, которымъ покрываютъ невѣстъ.

дж. هرت برت *хуртъ-пуртъ*, большое стараніе, усиліе (*к. сл.* جدوجهد).

هرجان = ارجان

п. هرزه *хэрзэ*, *мн.* هرزوات *хэрзэвātъ*, тщетный, пустой; пустословіе, ложь, фанфаронство, шарлатанство, هرزه سویلمك, عمك говорить пустяки, шарлатанить.

дж. هرفاق *хуркакъ*, бранчивый, спорщикъ (у *Вамб.*).

дж. هرقیرمق (= هایقیرمق) *хыркырмакъ* вскрикнуть: بیرهرفیردی اول صغر اورکسی فاجتی какъ вскрикнулъ, такъ корова испугалась и убѣжала (قصص — 285).

тур. هركله *хэргелэ*, конскій заводъ, табунъ.

дж. هرل *харалъ*, плугъ (*Вамб.*).

هری *хэрū*, древнее названіе *Хэрата*, هرات, большаго города въ Хорасанѣ.

а. هریم *херūмъ* (= نحیف), дряхлый (*п.* کهنه سال), هرم *хэрмъ*, дряхлость.

п. هزار *хэзāръ*, тысяча, هزاردستان *см.* دستان, *каз.* هزارداله اوتی тысячелистникъ (*раст.*).

а هزبر *хізбэръ*, *хізебръ*, *мн.* هزابر 1) левъ 2) толстый, грубый.

а. هزل *хэзлъ*, *мн.* هزلیات, шутка, забава, насмѣшка, هزل فیلغوجی насмѣшникъ.

а. هزیمت *хэзūмэтъ*, *мн.* هزایم, бѣгство, пораженіе.

п. هست *хэстъ*, есть, существуетъ, هستن быть, существовать, هستی бытіе, существованіе.

а هشت *хэштъ*, восемь, هشتاد 80, هشتده *вм.* هشتاده 18, هشتم восьмой.

а. هضم *хазмъ*, пищевареніе, *мет.* терпѣніе, великодушіе, هضم اتمك переварить (о желудкѣ), переносить, هضمی سهلدر легкая для пищеваренія (пища).

п هفت *хэфтъ*, семь, هفت تن или هفت مرد, هفت مردان, هفت تنان а) семь спящихъ юношей (= اصحاب کهف), b) = هفت اختیار *см.* قطب; هفت اقلیم هفت کشور семь климатовъ, на которые раздѣляется, по восточн. писателямъ, обитаемая земля, هفت اسمان

هفت فلك семь небесъ, هفتاد 70, هفتده 17, هفتم седьмой, هفته *хэфтэ*, седмица, недѣля (вообще жители Востока придаютъ особенное значеніе числу *семь*, которое считается счастливымъ; они признаютъ: семь морей, семь земель, семь планетъ, семь цвѣтовъ, семь тоновъ музыки, семь металловъ).

тур. кр. هكبه *хэйбэ* 1) сумка, вписящая съ двухъ сторонъ лошади, привязываемая къ сѣдлу спереди или сзади. 2) *кр.* висячій замокъ.

а. هلاك *хэлякъ*, погибель, разрушеніе, смерть, هلاك اولمق погибнуть, умереть (о христіанахъ), هلاك ايتمك, هلاكلمك погубить, убить, هلاكت гибель, бѣда, бѣдствіе, злополучіе.

هلاكو *хулагу*, соб имя хана, внука Чингизъ-Хана, основавшаго династію Гулагидовъ въ Персіи (онъ опустошилъ Багдадъ и низвергъ Мостасема, послѣдняго халифа Абассидской династіи въ 1258 г. умеръ въ Багдадѣ въ 633 гиджры, 1261 по Р. Х.).

а. هلال *хиляль*, *мн* اهله, *эхилля*, новая луна до трехъ дней включительно, затѣмъ называется قمر *камаръ*, هلالی все что относится или походитъ на новую луну, عيد هلالی праздникъ новолунія, т. е. Рамазана (начинающійся совершаться какъ только покажется новая луна послѣ окончанія мѣсячнаго поста), قرنين هلال два рога луны, рога полумѣсяца, *мет.* турецкая имперія = *а.* سلطنت اسلاميه

ад. هلبت *хэлбэтъ* (*вм. а.* البته) непремѣнно, навѣрно.

дж. هلكر *хулькэръ* (= *тур* اولكر) плеяды (پروين *к. сл.*).

ад. هله *хэлэ* 1) *вм. а.* حالا, еще, же, اوهله كتمدی онъ еще не ушелъ. 2) *тур. ад.* частица понужденія, просьбы: هلهدی كوريم скажи-ка! ну, говори, посмотримъ! هله هرنه حال ايسه ну, что бы ни было! пусть будетъ что будетъ! 3) *туркм. хеле*, жена (у *Вамб*.).

п. هليله *хелилэ*, иначе اهليلج *эхиледжъ*, миррояднрный плодъ, вывозимый изъ Индіи и употребляемый въ медицинѣ какъ очистительное.

п. هم *хэмъ*, также, же, и, вмѣстѣ, съ, اول هم كله جك در онъ также придетъ, هموله *вм* هم اول тотъ самый, هموله كون въ тотъ самый день, *башк.* وهم когда же, *п.* هم ابی هم ترابی и водяной и земляной, амфибія, земноводное, *п.* همان *хэманъ*, тотъ самый, тотъ-же; только, все еще, همانا опять, также, подобно; вдругъ, нечаянно, همين этотъ самый, этотъ именно; только, единственно, همپا спутникъ, *мет.* защитникъ, протекторъ, همدم искренній другъ, همدرس, همسبق школьный товарищъ, همحقليق сохраненіе обоюдныхъ отношеній, همسايه, همجوار сосѣдъ, همسايهلق, *п.* همسايكی, همجواری сосѣдство, сосѣдственный, همسر равной вышины, *мет.* раздѣляющій ту же власть, товарищъ, мужъ, жена, همسرلك равенство во власти; супружество, همزبان собесѣдникъ, другъ, همشهری согражданинъ, землякъ, همشيره, *а.* همشرح молочный братъ или сестра, هموار гладкій, ровный, همواره постоянно, всегда, ناهمواری неровность.

а. همّ *хэммъ*. *мн.* هموم, забота, попеченіе, трудъ, اتمك — заботиться, сокрушаться, въ *каз.* намѣреваться.

п. هما *хума̄*, همای *хумай*, баснословная птица, орелъ высшей породы, фениксъ, райская птица (думаютъ, что она никогда не спускается на землю, постоянно паритъ въ высшихъ слояхъ атмосферы; если тѣнь ея осѣнитъ чью нибудь голову, тотъ сдѣлается царемъ, осчастливится); همایون осчастливленный, благословенный, августѣйшій; эпитетъ султановъ турецкихъ, императоровъ.

а. همّت *химмэ̀тъ*, *мн.* هِمَم *химэмъ*, благосклонность, великодушіе, самоотверженіе, высокій подвигъ, благоволеніе; забота, стараніе, мужество, *тоб.* متحمل старательный, тщательный, въ *каз.* мужественный, храбрый, همتلك همت ايمك имѣть попеченіе, мужаться, въ *каз.* бодрствовать.

п. همكنان *хэмӣнанъ* 1) = همكان همه كان всѣ, всѣ присутствующіе. 2) люди одного званія (همجنس), однихъ занятій (همكاره), товарищи, сверстники (همچنسلمان).

а. هَمَل *хэмэ̀лъ*, свободное теченіе воды, همول обильный дождь.

п. همه *хэмэ̀*, все, весь, всякій, باهمه совсѣмъ, совсѣмъ тѣмъ, همه جا вездѣ.

п. همیشه *хэмӣшэ̀*, всегда, постоянно.

тур. هنتو (*b*) *хінто* (съ *венгер.*), карета.

тур. هنجقرمق *хынджкырмакъ* = ايجقرمق *см.* انجه

п. هند *хіндъ*, هندستان Индія, هندی индіецъ, اوتجی, هندطاوغی индійскій пѣтухъ, *каз.* هندوستان جكلاوكی мускатн. орѣхъ.

а. هندبه *хіндѣ-бэ*, въ *тур.* هندبا цикорій (раст.), هندبای بری дикій цикорій

ад. هندر *хӣндӣуръ* (= *дж.* اوندور), высокій, هندرلك вышина.

а. هندسه *хіндісэ̀*, *хендесэ̀* (съ *перс.* اندازه) геометрія; ариѳметика, هندسهٔ حربیه инженерная наука.

п. هنر *хӣнэ̀ръ*, искусство, мастерство, талантъ; доблесть, подвигъ, заслуга, هنرلو талантливый, искусный, мастерски сработанный, اهل هنر, هنراهلی ремесленникъ, художникъ, *п.* هنرمند (*кир.* произносятъ *унербэдъ*), هنرور одаренный талантомъ, знатокъ въ искусствѣ, въ знаніяхъ, артистъ; замѣчательный достоинствами, заслугами, подвигами, هنرلنمك сдѣлаться искуснымъ, талантливымъ.

п. هنگام *хэнӣа̄мъ*, время, удобный случай, періодъ времени, بیهنگام не вовремя, несвоевременно, некстати, هنگامه а) время съ сопряженными обстоятельствами (فرق درهنگام وهنگامه اینست كه اوّل افاده تعمیم اوقات میكند وثانی تخصیص حالات Vullers изъ Bh), b) собраніе, сборище людей, сцена играющихъ, чтецовъ и пр. (مجمع وجمعیت مردم ومعركهٔ باز یكران وقصه خوانان وخواص كویان), въ *кир.* произносится: انكمه, انكومه *энгіемэ̀*, бесѣда, разговоръ, انكمه داسو или انكومه‌ورو бесѣдовать, разговаривать, въ *тоб.* هنگاملاشمك веселиться, забавляться, c) шумъ, суматоха, смятеніе (غلبه‌وشورش وغوغا), فورمق, هنگامه اتمك поднять шумъ, смятеніе.

п. هنوز *ханӯзъ*, еще, едва, только что, какъ разъ, въ то самое время какъ, (съ отрицат. *гл.*) еще не, هنوز

هنوز كلمش ايدى только что прибылъ, كلمش ايدى еще не прибылъ.

а. هو *хуа*, онъ, Богъ, وهو المستعان المجيب Онъ (Богъ) — наше прибѣжище и внемлетъ нашимъ молитвамъ *(клятв. обѣщаніе)*.

а. هوا *хэвā*, простон. *хава*, *мн.* اهويه, 1) воздухъ, атмосфера, погода. 2) *вм.* هوى желаніе, страсть, чувственность. 3) любовь, склонность. 4) тщеславіе, هوا اچق хорошая, ясная погода, هوا سنيل, *тур.* هوا دوس сумрачная погода, *а.* هوالهوا атмосфера, *п.* اب وهوا вода и воздухъ, т. е. климатъ, هوا طبيعت هوا اعتدالى температура воздуха, هوادە на воздухѣ, подъ открытымъ небомъ, بادهوا (простонар. *тур. бедāвā*), *мет.* пустое обѣщаніе; не существующее, *тур.* بادهوادن даромъ, по пустому, هواخواه преданный суегѣ мірской, честолюбивый, любящій удовольствія, هوادار воздушный, развѣваемый вѣтромъ; имѣющій желаніе, охоту, любовь; приверженецъ, партизанъ, هوا دار اولمق привязаться къ кому, б. чьимъ партизаномъ, هوايى воздушный; голубой, небеснаго цвѣта (въ *тур.* ракета подымающаяся вверхъ); вѣтряный, пустой, безполезный; преданный страстямъ, *мат.* هوايى لنمك вѣтрянничать, هوايى لنوب يورمك вѣтряно поступать, هوا الق выдти на чистый воздухъ, жить на чистомъ воздухѣ, внѣ города, هوا توڤق, هوالامق подняться на воздухъ, парить въ воздухѣ, هوالادى فوس птица воспарила, *бух.* هوادادن выстрѣлить, *тур.* هوالنمق провѣтриться, выдохнуться (вино); предаться страстямъ, возгордиться.

هوان = هاون

а. هوب *хэввъ*, разстояніе, отдаленность.

тур. ад. هوب *хȕбъ*, звукоподражат. слово поощренія: هوب هوب فالقيمق прыгать какъ обезьяна, *ад.* هوبامق *хуббанмакъ*, перепрыгнуть, هوبوقمق упасть въ воду, утопиться (у *Вамб*.), هوبوقتورمق *пон.* утопить.

дж. هوبوك *хупȳкъ*, потатуйка (هدهد *к. сл.* у *Вамб.* هوديه بمبس).

а. هودج *хэвдэджъ*, *мн.* هوادج, маленькая бесѣдка на верблюдахъ, въ которой ѣздятъ женщины.

тур هوج *хевджъ*, простон. هاوج *хавуджъ*, морковь (*п.* كرز), هوج يبان дикая морковь; пастернакъ (*Біанки*).

а. هور *хэверъ*, разрушеніе, уничтоженіе, низложеніе, اتمك — разрушить, *мет.* низложить, лишить (почестей и проч.).

кир هورال *хурāлъ*, равный, ровно

тоб. هوربولتوك *хурбȳлътукъ*, кожица на овощахъ, перепонка.

هوركمك *хуркмекъ* = اوركمك

тоб. هورلوك *хȳрлукъ*, اورلوك, кровля.

тур. ад. هورمك *хурмекъ* 1) = اورمك лаять. 2) *мат.* дуть, вздувать, هوروك надутый, هوشكرمك *хушкурмекъ*, дуть во время молитвы, въ *каз.* также наговаривать, дѣлать наговоръ, هوروملك هوروندرمك дуться, надуваться, هوروشمك надувать, هوركولامك раздувать, هوروب تاراتيب يارمك развѣять. 3) *дж. хуремекъ* = اورمك — 5, плести (موى بافتن *к. сл.*)

дж. هورمك *хурмȳмекъ* = اورمك — 4, показаться зелени (سبزه كردن *к. сл.*).

дж. هوروك *хурȳкъ*, пиръ (بزم *к. сл.*).

кит. тат. هورون *хурунъ*, лѣнивый, нерадивый (*см. дж.* هارمق).

а. هوس *хэвэ̀съ*, *хавэ̀съ*, желаніе, охота, страсть, هوسلو имѣющій охоту къ чему, ревностный, هوسكار охотникъ, любитель чего; кандидатъ, هوس قيلمق сильно желать что, пристраститься къ чему, هوسلمك *пон.* هوسلندرمك пріохотить, возбудить къ чему желаніе.

п. هوش *хӯшъ*, чувство, сознаніе, память, разсудокъ, بيهوش лишившійся чувствъ, безъ сознанія, *п.* هوشمند разсудительный, هوشيار благоразумный, осторожный, *каз.* هوش كيتو обморокъ, лишеніе чувствъ, هوش ويرمك внимать.

هوكا *хо̀кѐ*, горбъ, هوكاليك горбатый, هوكوتمك освободить, вывести изъ затруднительнаго положенія (у *Вамб.*).

а. هول *хэ̀лъ*, *мн.* اهوال, страхъ, ужасъ, هولناك страшный, опасный, هول اتمك бояться.

дж. هول *хо̀лъ* = اول, сырой, влажный (تر *к. сл.*), هوللوك сырость, هوللنمك или هولنمك сдѣлаться влажнымъ, мокрымъ (ترشدن *к. сл.*).

дж. هونه *хунà*, олень (*дж. сл.*).

турк. هوو *хӯва*, да, такъ!

هى *хэ̀й*, восклицаніе: эй! هى‌هى эй, эй! *хѝй*, фу!

а. هيأة, هيئت *хэ̀й'этъ*, *мн.* هيئات 1) наружная форма, видъ, физіономія, лице. 2) астрономія (علم هيئت).

а. هيبت *хэ̀йбэтъ*, страхъ, величіе внушающее страхъ и уваженіе, въ *каз.* произносится ايبت *э̀йбэтъ*, отличный, удивительный, красивый, ايبت كشى отличный человѣкъ, هيبتلو страшный, величественный, هيبتلنمك представляться ужаснымъ, величественнымъ, въ *каз.* украшаться, *каз.* هيبت اورنمق б. объяту ужасомъ.

а. هيجان *хэ̀йджъ*, هيجان, приведеніе въ движеніе, возбужденіе (неудовольствія).

п. هيچ *хӣчь*, *хечь*, *башк. хисъ*, *кир. алт. эшь*, *каз. ичь*, ничто, ни, никакъ, нисколько, هيچ كيم ни одинъ, هيچ بر هيچ كيمسه никто, هيچ بركمسه هيچ نسنه, هيچ برنرسه, *каз.* هيچ نمسه, *алт.* ايش نمه, ничто, ничего, *каз.* هيچ قچان никогда, هيچ برتوشكا, هيچ بريركا, هيچ قايه никуда, هيچ اولمزسه هيچ يرده нигдѣ, по-крайней мѣрѣ.

а. هيجا *хэ̀йджа*, война, сраженіе.

п. هيزم *хизӣмъ*, дрова для топки.

هيقورمق *см.* هاى

а. هيكل *хейкѐль*, *мн.* هياكل 1) масса, колосъ. 2) храмъ. 3) фигура, картина.

п. هيمه *хӣмэ* (*син.* هيزم), дрова, هيمه‌دان сарай для дровъ, هيمه‌كش дровоносъ, هيمه‌شكن дровосѣкъ.

а. هيولى, هيولا *хаюла̄*, матерія, هيولانى матеріальный.

п. هيون *хаюнъ*, вьючный верблюдъ, въ особенности несущій на себѣ, هودج паланкинъ.

турк. هيوه *хӣвѐ*, вдова, женщина покинутая (у *Вамб.*).

турк. هيهات *хэйха̄тъ* (съ *араб.*), восклицаніе радости, هيهات قيلمق радоваться, торжествовать; возгордиться (у *Вамб.*).

жив. هى‌هى *хэ̀й-хэ̀й*, родъ сласти изъ тѣста.

—

ى

ى *ïe* или *ïa*, يای تحتانی *ïa* имѣющая двѣ точки внизу: 1) произносится въ срединѣ и въ концѣ словъ какъ гласная *и*, *ы*, въ началѣ словъ служитъ согласною буквою. 2) прибавляемая къ словамъ, кончающимся согласною буквою, выражаетъ третье лицо притяжат. мѣстоименія *свой, его:* كتاب — كتابی своя книга, ال — الی его рука. 3) образуетъ *винит.* падежъ, только въ *джаг.* и *тат.* нарѣчіяхъ принимаетъ еще передъ собою букву ن — نی; въ *адербидж.* нарѣчіи для составленія *винит.* падежа буква ن вставляется только послѣ гласной буквы, а въ *османскомъ*, въ этомъ случаѣ, она замѣняется вторичною буквою يی, напр. *тур. ад.* كاغذ *вин.* كاغذی, *дж. тат.* كاغذنی бумагу, اتا — اتانی, *осм.* اتايی отца. 4) въ *дж* послѣ словъ, кончающихся гласною буквою, для выраженія мѣстоименія притяжательнаго, передъ предлогомъ دين, دن она удвоивается, т. е. замѣняетъ слогъ سی *осм.* и *адерб.* нарѣчій: دعايی دين *вм.* دعاسندن отъ молитвы своей, خدانی دين отъ Бога своего. 5) прибавляемая къ корнямъ глаголовъ, кончающихся гласною буквою, образуетъ въ *дж.* и *тат.* нарѣчіяхъ (исключая *адербидж*) настоящее дѣепричастіе и произносится какъ *й*: اقصامق — اقصای *аксай*, хромая, ياصا — ياصای *ясай*, дѣлая, اوقو — اوقوی *окуй*, читая; изъ этого дѣепричастія составляются различныя времена. 6) въ *кир.* нарѣчіи буква эта вначалѣ словъ произносится всегда какъ *дж* или *ж*, въ *каз.* простонародно также какъ *дж.*, а въ *тат. нарыч* южной Сибири, какъ *ч.*

Въ *араб.* языкѣ она выражаетъ: 1) первое лице притяжат. мѣстоименія — كتابی моя книга. 2) со знакомъ *тэшдидъ* (въ *тур.* языкѣ выпускаемымъ) образуетъ имена отечественныя и вообще качественныя.

Въ *перс.* языкѣ: 1) образуетъ также имена отечественныя 2) изъ прилагат. образуетъ отвлеченныя имена: كرم — كرمی теплота. 3) выражаетъ или *единство* изъ однородныхъ предметовъ: پادشاهی одинъ изъ царей, или указываетъ на неопредѣленность предмета: روزی въ одинъ день, однажды.

а. п. يا *я̄* 1) частица звательная: о! ياموسی о Моисей! ياعلی о Али! 2) *п.* или, ли, ياكه, يا اينكه, *тур.* ياخود, يا ايسه или же, либо, по крайней мѣрѣ, يا—يا или—или, либо то, либо другое: يامن ياسن или я, или ты. 3) въ *тур.* въ вопросит. выраженіяхъ, какъ союзъ *а, но*: يا سزجه‌سز а вы каковы?

алт. сиб. тат. يا *я̄*, *кир.* ча *джа*, лукъ (= *тур.* يای), ياتارت натянуть лукъ, ياغه يوكمك согнуть въ лукъ.

дж. يا اوش *я̄-ушъ*, хлѣбъ (نان *к. сл.*).

п. ياب *ябъ* 1) находящій (отъ يافتن); находимый, كامياب достигающій своего желанія, كمياب рѣдко находимый, рѣдкій. 2) *тат.* корень *гл.* يابمق

тур. тат. ياپ *япъ* 1) корень *гл. дж.* ياپمو, закрой. 2) корень *гл. тур.* сдѣлай. 3) *узб.* каналъ, прокопъ (искусственно проведенный). 4) *тур.* ياپ‌ياپ или ياپه ياپه по тихоньку, мало по малу, ياپه ياپه سويلمك говорить медленно, тихонько.

алт. يابا *ябā* (= *кир.* جابو) паршивый жеребенокъ, кляча.

алт. ياباغى = جباغى; يابالق = جباغا

тат. يابالاق *ябалāкъ*, يابالاق *кир. каз* جايالاق (*з*) родъ совы, сычъ степной (ephialtes scops), اوكويابالاق филинъ, *кир.* جايالاقتاب جاو идти большими хлопьями (снѣгъ).

каз. يابالداس *ябалдāшъ*, кругролиственнный.

п. тур. يابان *ябāнъ*, ييبان (*ب*), *кир.* جابان (*ب*) пустыня, степь, поле, *тур* ييابجى чужой, сторонній, не мѣстный житель, ييابلو *п.* ييابانى степной, полевой, дикій, يابان ادم дикій человѣкъ, اوتلر — сорныя травы, دونكغوزى — дикая свинья, кабанъ, *каз.* ييبان فسلكن меркуріальн. трава, ييبانه سوملك говорить дичь, вздоръ, ييبانه اتمق выбросить, снять, ييبانه كتمك б. израсходовану напрасно, идти на вѣтеръ (о всѣхъ дѣйствіяхъ, совершаемыхъ тщетно, безъ послѣдствій), ييابده во внѣ, на дворѣ, ييابدن كلمه чужой, прибывшій куда-либо извнѣ (предѣловъ даннаго жительства), ييابدن دكل нечужой, не незнакомый (отвѣтъ стучащаго въ двери, на вопросъ хозяина: كيم درلو кто тамъ?), سوزم ييبانه слова мои не относятся къ вамъ (это выраженіе употребляется говорящимъ въ томъ случаѣ, когда онъ выражается объ отсутствующемъ лицѣ неприличнымъ словомъ, какъ и въ русскомъ языкѣ: съ позволенія вашего онъ такой-то, оселъ, глупъ и пр.).

тур. тат. يابراق, ياپراق *япракъ*, листъ (*см.* ييراق).

алт. يابس *ябысъ*, низкій (ростомъ), يابزا *ябыза*, понизиться, يابزيب или يابس ايديب понизивъ, يابزنديڭ *ябызындынъ*, смириться.

а يابس *ябысъ*, сухой, يابس مزاج сухаго темперамента.

алт. ياپسى *япсы*, восторгаться, плѣняться, ياڭكينى كوروب ياپسيبا ايسكينى كوروب اريكمه увидя новое не плѣняйся, увидя старое не презирай (*послов.*).

алт. ياپشق *япшыкъ*, كوك ياپشق слѣпень (*насѣк.*).

каз. يابقاق *ябкāкъ*, нащепъ, يابقاقلامق придѣлывать нащепы къ чему.

каз. يابمق *ябмакъ*, *дж.* يامچ *кир.* جامق 1) закрывать, покрывать, притворять, запирать, спрятать, يابو, جابو покрытіе, покрышка, кровля, попона, *дж.* يابقو занавѣсъ (برده *к. сл.*), ياپوغ يابيغ покрышка, покровъ, ياپوغليغ ياپيغليغ съ покровомъ, сокровенный, *кир.* جايما (= *тур* يابه) прикрытіе (когда въ аулѣ всѣ кибитки сняты и во время перекочевки день или два живутъ подъ прикрытіемъ кошемъ, то это называется *джапа*, جايماداجاتير онъ живетъ подъ кошмами, навѣшанными на что нибудь, т. е. на походной ногѣ), يابماى, *алт.* ياپماى непокрывъ, не прикрывши, *каз.* يابقوجى покрывающій, اليابقج или الدياپقوجى *ал-ябкучъ*, фартукъ, передникъ. *Производные и составные:* يابدورمق, يابورمق *пон.* يابولامق покрыть кровлей, попоной, يابونمق *воз.* покрываться, закрываться, *алт* يامنمق покрываться одѣяломъ, ياپونجى, *простон.* ياماچى *кир.* جاملشى эпанча, бурка; женская зимняя одежда въ Хивѣ; попона лошадей, *алт.* يامنچى

кир. حامش одѣяло, *алт.* يامنغانم то чѣмъ покрываюсь, мое покрывало, يابونوق покрытый, одѣтый, يابولمق (ب) *стр.* б. покрыту, закрыту и пр. يابولوق затворенный, *алт.* يابوقتى навѣсъ, кровля, *кир.* جابلنكتى *джабылыйкы*, обросшій (волосами и пр.), густой, *кир.* جاباصالله кибитка на-скоро поставленная, такъ что съ одной стороны есть унины, а съ другой *шайяракъ*, прямо положенъ въ рѣшетку, سارباى (سراپاى) جابتى надѣлъ (на него) почетное платье, *алт.* قولاغين يابانوتوغ заткнуть уши. 2) *дж.* يابمق *мет* превзойти (какъ-бы покрыть собою другое дѣйствіе, уничтожить): سونكرا اندق قباحتلار فيلدى كيم يوزمينك ديك خذمتلار بولسه يابقاى потомъ совершилъ такіе мерзкіе поступки, что они могли превзойти 100,000 услугъ (*Баб.* 80).

тур. يايمق *япмакъ* 1) дѣлать, производить, строить, устроить, поправить. 2) закрыть, заткнуть, يابق *япыкъ*, чепракъ, попона, يابمه a) сказка, повѣсть выдуманная, романъ, b) поддѣльный (о драгоц. камняхъ и пр.), يابو, ياپى *япы*, постройка, строеніе, зданіе, كمريالى постройка со сводомъ, بايوجى постройщикъ: каменьщикъ, плотникъ, кровельщикъ, ياپترمق *пон.* велѣть или дать сдѣлать и пр. ياپنمق *воз.* начать, приступить къ чему: انى شاشرديلرحتى دوكمكه ياپندىلر они его ошеломили и принялись даже бить, ياپلمق *стр.* быть сдѣлану и пр., улучшаться (*а.* استصلاح, *п.* خوبى پذيرفتن): بوخمرسرداب ايكنده مروراياما ايله ياپله حقدر это вино современемъ въ погребѣ улучшится, ياپلمش сдѣланный, построенный; искуственный; заложенный камнемъ, замурованный, فالدرم ياپلمش يول дорога вымощенная, كوكل جابمق привлекать сердца, нравиться, نه ياپدكر что вы сдѣлали? (этотъ вопросъ употребляется между турками въ смыслѣ: что вы дѣлаете, т. е. зачѣмъ спѣшите?).

дж. ياپورعان *янургиан*, листъ (*см.* يپراق).

дж. тат. يابوشمق, ياپشمق *ябышмакъ*, *тур. ад.* ياپشمق *япышмакъ*, *кир.* جابысъ, *алт.* ябысъ, коснуться, липнуть, приклеиться, пристать, *мет* прилежать; полагаться, надѣяться (въ *алт.* يابس, يابوشقاق, يابوشكاك, *тур. ад* يابشقان), прилипчивый, заразительный; *тур.* стѣнница (*раст.*), *каз.* يابوشكان боярышникъ (*раст.*), ياپشچاك, ياپوشجان липкій, прилипало, ياپوسدرمق, *тур.* ياپشترمق, *алт.* ياپشور, *пон.* прилепить, примазать, приставить, складывать вмѣстѣ, приклеить чѣмъ, *кир.* جاسرمق присоединить; свалить на другаго, ياپشمق прилипать, *алт.* ياپشش слипаться, تنكريغه ياپوشوب надѣясь на Бога (Аб. Г.), كون ياپشدى кожа размякла, غرضيله ايله ياپشمق придираться (подъ какимъ нибудь предлогомъ).

каз. башк. يابقمق, يابوقمق *ябыкмакъ* (*кир.* ج, ز) истощиться, худѣть, *мет.* тосковать, يابق, يابوق истощенный, худой, يابو كشى, худой, бѣдный человѣкъ, اط — тощая лошадь, اول يابوقغان онъ похудѣлъ (отъ скуки и заботъ), онъ обѣднѣлъ, *кир.* جابوق *джабыкъ*, кто сидитъ нахмурившись, пригорюнившись или нагнувшись, جابو простая, худая лошадь, кляча (въ Кабулистанѣ يابو — малорослые, дюжіе коньки-ино-

ходцы, лучшій вьючный скотъ въ горахъ, превосходнѣе верблюдовъ.—Кабулист. стр. 388), يابغتورمق, يانوقدرمق *пон.* заставить похудѣть, *мет.* наскучить, надоѣсть.

тур. يابه *япа*, يبا, ييا, вьялка (= جابه, جابه, *п.* ارجن).

башк. يابهارمق *япхармакъ* (=صاقلامق) защищать, держать чью-либо сторону.

тат. يات *ятъ* 1) память; чужой (= ياد, ياط). 2) *дж.* стыдъ (*вм* اويات *к. сл.*). 3) *тур.* прибавочное слово къ слову يراق *ярākъ* — يات ويراق оружіе, ضرب ودفع يات ويراعى оружіе наступательное и оборонительное. 4) *алт.* يات *сокращ. вм.* يادر — كليب يات *вм* كليب يادر онъ идетъ.

ياغى *см.* ياتاق

тур, ياتسو, ياتسى *ятсы*, время, въ которое ложатся спать, ياتسى وقتى زمانى или ياتسن часъ ночи, въ который ложатся спать, т е два часа спустя послѣ заката солнца, حيله يازك مومى ياتسيه قدر يانار свѣча лукаваго человѣка горитъ только до часа сна (*послов.*)

тоб. ياتق *ятакъ*, колода (лежачая).

тур. ياتق *ятыкъ*, ياتوق 1) деревянная бутылка, которую, обыкновенно, носятъ подъ мышкою, чтобы тайкомъ унести вино. 2) *см.* ياتمق

башк ياتقورمق *яткūрмакъ*, اطقورمق 1) заставить дѣлать. 2) гонять подводы. 3) *дж.* ياتقورمق *см.* ياتمق

дж. ياتليق *ятлыкъ*, дѣвица: فرهادوشيرينك سبر بن فرهادك نادونى اوزرينه ديدى بيت اكرچه ماراييدم بانوغه ياتليغ اولادم دا اوياتليغ مين اوياتليغ (*дж. сл.*).

тур. тат. ياتمق *ятмакъ*, يتمق (иногда ياطمق, *кир.* جاتمق), лежать, ложиться, ложиться спать; находиться, жить (корень ياب въ *уйг* лежаніе, что въ *тат.* يانو, въ *алт.* يادو — يادورى мѣсто жительства, отчизна), *тур.* ياتاق. يتاق а) постель, ложе, нора, логовище, اوعلان يتاغى утроба (у женщ.), ارسلان ياتاغندن دللودر كمى يتاغى рейдъ, левъ познается по логовищу (*послов.* храбрый человѣкъ познается по осанкѣ); b) *ад.* лѣтовье для паствы скота, *кир.* ياتاق حاتاق или بحارحاتاغى а) шапочка надѣваемая подъ верхнюю шапку (что также تلبك *телпекъ*, *тат.* نوبه‌تاى); b) осѣдлый, ياتوق, ياتق лежачій; склонный; валежникъ, *тур.* ياتلو несчастный, бѣдный. *Производные и составные*: *каз.* ياتقوزمق, *дж.* ياتقورمق, *тур. ад.* يانورمق *пон.* заставить или дать лежать, положить, уложить спать, *алт.* ياتترس уложить, поселить, ياتوشمق *вз.* ياتشمق лежать вмѣстѣ и пр., *тур. мет.* усѣсться, угомониться, сдѣлаться уступчивѣе, благоразумнѣе и пр. ياتلق, ياللمق *стр.* б. уложену, залечь, *каз.* ياتاروقتى = *тур.* ياتسى زمانى время сна, جالغان ياتمق лежать навзничь, *алт.* ياداقال оставаться, ياتقان يرمبو вотъ мѣсто, гдѣ я живу. Какъ вспомогательный глаголъ, придаваемый къ дѣепричастію на ب, выражаетъ продолженіе усиленнаго дѣйствія въ какомъ либо упражненіи: اوقوب ياتادور онъ занимается ученіемъ, قاينياب ياتادور сильно кипитъ, *кир.* اشيب حاتا онъ пьянствуетъ, *алт.* قاياداقسب كورزاداى ياننده توروب ياتقان куда бы онъ ни оглядывался, Богъ все находится возлѣ него. Весьма часто *гл.* этотъ обозначаетъ просто процесъ дѣйствія, выражаемаго дѣепричастіемъ прошед-

шимъ или настоящимъ: اول اوروب ياتادور онъ находится въ болѣзни, болѣетъ, كوجوب ياتادور онъ перекочевываетъ, كيلا ياتقاندا когда онъ шелъ, جقوب ياتورايركان когда онъ вышелъ, *алт.* اويالیب ياتقان يولزونك اوزوپار если ты ужъ стыдишься меня, то ступай впередъ, من اديب ياتقان يوق я не упражнялся или не дѣйствовалъ въ стрѣлянiи. Въ сказкахъ этотъ *гл.* соотвѣтствуетъ русскимъ *жили-были*: يتتى قارنداس جاتقان жили были семь братьевъ.

дж. ياتوق, ياتوغ *ятӯкъ*, конецъ, финалъ въ музыкѣ и пѣнiи; аккордъ, ладъ, строй: اكرسازده‌و اكراوازده فرود استه درلرو اهنكه درلركه مخزن ميرحيدزده ديباجه ده‌كلور بيت راست قيل اهنك نواوحجاز ,تۆز ياتوغى بيرلاشيدورغونى ساز

дж. ياتيش *ятыш* 1) ночная стража царская (كيجه ايله پادشاهى بكلينلره‌درلركه منشاءتده كلوركه‌يانا اول كيم تواجى بيكلارى كا حكم بولسه كيم ياتيش ايلين مضبوط تعيين فليب ياتيش تواجى سى هركون الار نينك ياتيسى غه كيلكانين كيلمكانين يخشى تيركاسا *дж. сл.*), ياتيس ايلى ياندىلار ночная стража удалилась (*Баб.* 276), ياتيش ايلمك б. на ночномъ караулѣ, б. на часахъ. 2) *алт.* ياديش *ядыш*, логовище, стойбище звѣрей; *мет.* жизнь, образъ жизни: اول ايلد اعى شورلور دىك ياديشتارى اوروستنك ياديشتارى اوشقوش تيب كوردم я замѣтилъ, что образъ жизни Шорцевъ той деревни, походитъ на образъ жизни русскихъ (*Радл.* 128).

тур. ياجمق *ядженмакъ*, печалиться, сокрушаться (*Бианки*).

п. а. ياجوج وماجوج *ядженджъ-у-мадженджъ*, Гогъ и Магогъ Библiи—названiе дикихъ, варварскихъ народовъ сѣверной Азiи, противъ вторженiя которыхъ, по преданiю Востока, Александръ Македонскiй построилъ стѣну.

يخشى = ياخشى

ад. ياخو *яхӯ* (= *тур.* ياقى) фонтанель.

п. ياد *ядъ*, *тат.* ياد 1) память, воспоминанiе, *дж* ياد داشت *вм.* ياد داشت *сокращ.* изъ ياد داشتن память (способность), ياداشتى كوب بولغاى память его усилится, *каз.* يادكاش, يادكش *тоб.* ياد كشسزلك памятливый, يادكشسزلك безпамятство, يادكشسزرامك приходить въ безпамятство, *п.* يادكار подарокъ данный на память, يادست помнится (это слово употребляется между двумя парирующими о памяти: тотъ кто принявъ отъ партнера какую нибудь вещь, не скажетъ يادست *ядэстъ*, значитъ пропгралъ пари=нашему: бери да помни), قيلمق, ياداماك или يادعه توشورمك вспомнить, привести на память, كيلتورمك خير ايله ياداماك вспоминать добромъ, يادغه بولمق, *тур. ад.* ياددە اولمق б. въ памяти, помниться, يادە, يادغه‌صالمق напомнить что кому, يادغه بيكتمك затверживать, *дж* يادە صالمق = ياديرمك припомнить: تمغا بخشنى يادبيرديلار о льготѣ не платить тамговой пошлины, напомнили (*Баб.* 406), *каз.* يادغه بليب المق выучить наизусть, *ад.* يادينه كلورمى вспоминаетъ-ли? يادن چيخارمق выбросить изъ памяти, забыть, يادمدن جبقدى я забылъ, *тат.* ياد ايدلك б. упомяпуту, بزتوبانده يادايدلمش мы нижеупомянутые. 2) *тур.* ياد = ياط.

дж. ياداش *ядāшъ*, сѣть, силокъ (*дам к. сл.*).

дж. يادامق *ядāмакъ*, *тоб.* ياتامق худѣть, изнуряться, ослабѣвать, измѣ-

няться: متغير وضعيف اولمق كه مجنون وليلى ده كلور بيت عشقيم اوتى دايادارمو ايركين هجريم غمى داجيدارمو ايركين (*дж. сл.*), يادامان = يادلغ изнуренный, тощій, ضعيف اولمزين не ослабну, يادلتمق *пон.* изпурить, ослабить: كه فوايد الكرده كلور بيت كوروب ضعيف مينى تهمت ايتما حورونكا كيم يادانتى هجرمينى يوفسا حوردين يادامان (*дж. сл.*).

каз. يادره *ядра* (*русск.*) пуля, дробь, картечь.

يادو *яду*, يادولق колдовство (*см.* جادو).

алт. يار *яръ*, *яры* (= *дж.* ساري) по направленію въ какую нибудь сторону: تنكرى ياركوردى взглянулъ на небо, منى يارىول обратись ко мнѣ.

п. يار *яръ*, *мн.* ياران *кир.* جار другъ, сотоварищъ, сподвижникъ; возлюбленная, жена; любящій; въ *дж. тат.* ايرانلار = يارانلار сподвижники: عيسى بيغمبرنينك يارانلارى апостолы Іисуса (قصص — 413), *кир.* تورت ار يار جاريار *п.* четыре друга Мухаммеда (т. е. 4 первые халифа), يارلق, *п.* ياري дружба, помощь, يارلق بيرمك оказать дружбу, помочь, يارغار искренній другъ, другъ пещеры (эпитетъ Абу-бекра, который скрывался съ Мухаммедомъ въ пещерѣ, во время его бѣгства), يارمند дающій помощь, вспомогательный, ياراشمق сдружиться; благопріятствовать, достаться судьбою, *ад.* اكر بختنك ياراسه если счастье тебѣ послужитъ, *дж.* اوز يكا يارغيلمق подружиться, *тур.* زلف ياره دوقندك ты коснулся волосъ твоего друга, *мет.* ты повредилъ своему другу разговоромъ, *кир.* جاربانكداو или جاربانك ايتوو, جاربانك *джурбайдау*, фамильярно обнимать, потрепать.

дж. тат. بار *яръ*, *кир.* جار (*монг.* *дзарч*) 1) извѣстіе, объявленіе, публикація, обнародованіе, воззваніе (*а.* ندا), сборъ, يارجى جارجى разсыльный, вѣстовщикъ, герольдъ, *алт.* ياري جقتى слухъ прошелъ, сдѣлалось извѣстнымъ, *алт.* يارتن يارتى ясно, отчетливо, слышно, громко, يارلق, يارليغ, يرليغ приказъ, грамата царская; монограма (на граматахъ), يارليغلى снабженный ярлыкомъ, пользующійся льготами, يارلامق или يرلق, صالمق يارقيلمق обнародовать, يارلغامق (ج), يارلقمق *ярлыкмакъ*, наградить, жаловать, простить, помиловать, отпустить грѣхи, يارلغاش, *кир.* جارلعاس награда высочайшая, يارلغاش فرمانلارى высочайшія повелѣнія, указы, يارلغش отпущеніе грѣховъ (священникомъ), يارلغيجى отпускающій грѣхи, يارلغانمق б. жалуему, пожалованну, награждаему. 2) *тур. тат.* крутой берегъ, пропасть, оврагъ, яръ (يارتق тоже), *кир.* قزل جار Петропавловская крѣпость, *кир.* جارمولا Уральское укрѣпленіе (внутри степи), *алт.* يارمان лѣзть на крутизну, карабкаться.

тур. тат. يارا *ярā*, ياره, يره, *кир.* حاره (*монг.* *яра*) язва, рана (*а.* جراحت), ياره لو раненый, имѣющій рану, ياره اوتى раннная трава, ياره يه ماييدلو цѣлительный, живительное лекарство для ранъ, ياراقيلمق, ياراشمق уязвить, ранить, ياره لشمق *воз.* ياره لنمق *воз. тат.* يارالغان израненый, *кир.* حاراتنك اوزى بنكان حاودى اياغان حارالى قالور рану затянуло, кто жалѣетъ врага, тотъ самъ будетъ раненъ (*послов.*).

يارامق *яратмакъ*, творить (*см.* يراغق).
يارار, يارامسق, يارامق *см.*
يارغ, يارالق *яракъ*, оружіе (*см* يراق).

тур. тат. يارامق *ярамакъ*. يرامق, *кир. башк.* جارامق (ز) б. годнымъ, годиться, пригодиться, б. приличнымъ, способнымъ, способствовать къ пользѣ, нравиться, يارار годится, годный, *кир.* جارايدى, *алт.* يارايت, ладно, ну хорошо! *алт.* يارايرما годится-ли? нравится-ли? يرارلق годность: يرارلعلرى طاهر اولان اشخاصى رعايت وحمايت ايتمك كرك нужно уважать людей, выказавшихъ свои достоинства и покровительствовать имъ, يارامز, يارامساس негодится, негодный, негодяй, يارمزلق негодность, дурное свойство, дурной поступокъ, يارغودای, يارالقلى, *дж.* يراغليغ *кир. каз.* يارالى *яраулы*, годный, годно, угодный, يارامسز, يارارسز негодный и пр. *алт.* يارامق *ярамыкъ*, угодный, достойный, приличный, قدايغه يارامقلو богоугодный поступокъ, *каз.* قيلونودو من انكايارامادوم я ему не понравился, *тур.* دورانك اب وهواسى بكايرامدى здѣшній климатъ негодится для меня. *Производные и составные:* يارامق (ج) *пон.* сдѣлать или найти годнымъ, примѣниться къ чему; одобрить, любить, въ *алт.* жертвовать; принимать отъ кого (произносится также *яраймакъ*), *каз.* اوقومق يارامامسز любите-ли вы читать? من بوانشنى يارامامن я люблю это кушанье, من سنك بوايشنكنى يارامايمن это твое дѣло мнѣ не нравится, я его не одобряю, *кир.* من انى جارامايمن я его не одобряю, *алт.* يارامای صالدى онъ не принялъ, отвергъ, يارامسق, *кир.* جارامسق *вз.* приличествовать, пристать, б. къ лицу, б. пристойнымъ, согласоваться, помириться, примириться, اىلار بربرى برلن اورشالارده هم يارامالار они между собою и подерутся и примирятся, *кир.* يادسالارجاراسيتو государи помирились, دوكيم سنكا جاراسادى это платье къ тебѣ идетъ, جاراسقان идетъ къ лицу, красиво (о платьѣ, нарядѣ), جاراسادى нейдетъ къ лицу, *каз башк.* قيزيارامسق сватать, сговорить невѣсту, жениться, выдать замужъ (дочь): قيريمنى يارامرغه я хочу выдать замужъ свою дочь, *башк.* هم انكام مسلمان دولوب يرامسوب الغان отецъ мой, также бывъ мусульманиномъ, женился (на ней), ياراستورمق *пон. вз.* примирить, водворить согласіе, *дж.* يارامس согласіе, миръ, примиреніе: كمسد اسكندريده كلور بيت ايلينكا ديكيل كيم بوكلكان رسول, يارامسدين ديدى سوزو قبيلديم قبول (*дж. сл.*), يارامس بولمق пріобрѣсть миръ, помириться: سزدرد امسز برلن بارس يارامس بولدوق мы съ вами, нашими братьями, сдѣлались союзниками и мирными (*кр. гр.*), يرامسق то что пристойно, пригодно, يرامسقلى пригодный, пристойный, приличный, يارمسسز непригодный, нелѣпый, يارامسو сговоръ, сочетаніе бракомъ; *алт.* يارامس красота, красивый, пригожій, сообразный съ чѣмъ, التين كولدنك يارامزين красоту Телецкаго (золотаго) озера (прославляю!), *кир.* ايشوكاجارى توغون = *тат.* ايچركايارامتورغان годный къ питью, можно пить.

ياردو *ярпу*, уличный мальчикъ (у *Вамб.*).

тур. ياردوس *ярпусъ*, маіоранъ (*раст.*).

тат. بارتى *ярты*, половина (*см.* يارطى).

тур. يارحولشمق *ярчылашмакъ*, говорить другъ другу грубости (у *Вамб.*),

тоб. ياجه *ярча*, *алт.* ياردشه, *кир.* ارشه 1) ярица, яровой хлѣбъ, рожь, حارشه بيداى пшеница. 2) ياجه (отъ يارمق) полѣно.

алт. بارداق *ярдакъ*, живой (о характерѣ).

тур. тат. ياردم *ярдымъ*, помощь, пособіе, دل ياردمى словесная рекомендація, одобреніе, голосъ (данный въ чью нибудь пользу), ياردمچى помощникъ, ياردملق вспомоществовать, ياردملامق вспоможеніе, ياردم ويرمك, ياردملامق اتمك помогать, оказать помощь, ياردملاشمق *вз.* способствовать, помогать другъ другу, ياردم استمك просить помощи (противъ кого либо), ياردمه بتشمك прибѣгнуть, поспѣть къ чьей либо помощи.

тур. يارسه, ياره‌سه, ياراسه *ярасā*, летучая мышь.

тур. بارش *ярышъ* 1) щель, разсѣлина (отъ يارمق). 2) يارش *сиб. тат.* جارش *кир.* حارص скачка, соперничество двухъ ѣздоковъ или каретъ, гонка, ات يارشى гонка, бѣгъ лошадей, التى يارشلوقوجى карета запряженная въ 6 лошадей, *кир.* قراحارص скачка безъ призовъ, *алт.* يارشى скачущій верхомъ на пари, охотникъ до скачекъ, يارشمق скакать верхомъ на перегонку, يارشدرمق *пон.* гнать лошадь на перегонку (*сиб. тат.* جارشترغه *отриц.* جارشتر باسقه).

каз. ياروشمق, ياريسمق *ярсымакъ*, *башк.* ياريشمق (= *пон.* ياريسمق) травить, растравлять, дразнить, ياريسدرمق способствовать къ растравленію и пр.

каз. بارطى (*т*) *ярты*, *кир.* جارتى جاريم *джарымъ*, *ад.* ياريم *осм.* يارم, ياري, بارو половина предмета (отъ يارمق), *кир.* حارتى بوط полпуда, بربوط حارتى سكسان, حارتى حبك 1½ пуда, حاريم полушелковая, полусуконная матерія, كونكلوم حاريم полоумный, كونكلوم استى я недоволенъ (противуположно كونكلوم نشدى или كونكلوتون), بريارىم полтора, ايكى ياريم ساعت половина третьяго часа, *тур.* ياري كيجه или كيجه ياريسى полночь, ياريه‌بارم полмѣры ржи, ياري‌باريه по половинкѣ, يارم بش полдесятины (у заволжскихъ татаръ), ياريار, ياريسار, ياريطيسار пополамъ, по половинкѣ, *каз.* ياريلاب ياريطلاى раздѣливъ пополамъ, отдавъ по половинкѣ, ياريلمق, ياريلمق *тат.* يارمق или يارغى *ярымакъ*, раздѣлить на двѣ половины, дойти до половины, يارلدق يول мы были на половинѣ дороги, *алт.* ايكى باشقه ياريب ايدى раздѣлилъ на двѣ половины.

дж. тат. يارغاق *ярлакъ* 1) шуба безъ шерсти; кожаный кафтанъ, надѣваемый татарами (دري قفتان دركه تاتاركيبر *дж сл.*), *кир.* ارغاق или زارغاق родъ кафтана изъ выдѣланной и крашеной козловой кожи, обложеннаго кругомъ бухарскою матеріею (ابشبك *ичикъ*— такой же кафтанъ изъ крашеныхъ овчинъ). 2) *каз.* замша.

тоб. يارغمق *ярлырмакъ*, *кир.* جارقر *джаркырг*, сверкать, يولدوزيارغابدور звѣзда сверкаетъ, حارقراب сверкая.

тур. дж. يارغو, يرغو *ярлыу*, *алт.* ياركى, (съ *монг. дзарг-дзаргу*) 1) право юридическое, тяжба за это право, процесъ, судъ. 2) приговоръ, расправа,

возмездіе, наказаніе, يارغوجى судья, посредникъ, къ которому прибѣгаютъ тяжущіеся для разрѣшенія спора (امير يارغو у персидск. монголовъ), въ *тат.* это слово принимается въ значеніи: *самодержецъ*, يارغوسورمق требовать разбирательства тяжбы и рѣшенія, приговора по суду, يارعوسين ايدب, ويرمك, въ *алт.* يارغين ايدب дать приговоръ, рѣшить дѣло и опредѣлить возмездіе, *алт.* يارغاغه توت взять подъ судъ, يارغاغه كير попасть подъ судъ, يارغى بودور فانى بولور совершить судъ, يارغيزى жестоко будетъ наказаніе его (вора), يارغيلا судить, يارغيلاش судиться. 2) *дж.* усиліе, шумъ, крикъ помощи: غلو وغوغاى دادخواهه درلر كه سد اسكندريده خاقان اسكندره دبدى بيت بوكيلما كدين ايردى عرض بومنكا, كه بولغاى جنا بيتكدر ايارغومنكا (*дж. сл.*). Въ слѣдующемъ стихѣ غرايب الصغر употреблено въ значеніи *шума* вообще: حلقهٔ درس ايچر اغوغادين دماغيم تايتى ضعف مى توتوب ساقى مينى قوتقاردمى بويارغودين

дж. ياغوجاق يارغوجاق, ручная мельница: ال دكرمنى دمكدر كه غرايب الصغرده كلور بيت هضم ايتارفكرين هم اينكبل فرض ابتاى نابينك اوحون, قيلدى حرج اجمنى دانه اى وكونتى يارغوحاق (*дж. сл.*), بارعوحاق تارتمق молоть.

يارمو и بارق *см.*

يارقا, *яркā*, плаха. *каз.*

فنات يارقنات *см.*; يارلامو, يارلو

يارلغمق *см.* يار — 1.

يارلو, يارلى, يارلى *ярлы*, *дж.* يارليغ, برليغ, *кир.* جارلى (*простон.* جاردى *винит.* جارديمى) бѣдный, нищій, скудный, يارلىليق, يارلق, يارحلق бѣдность, нищета, يارلولامق, *кир.* جارلق *джарылманъ*, обѣднѣть, بارلولاندرمق привести въ бѣдность, *кир.* باى بولغانده باريس بيرماس جارلى كسى قاراب طورماس богачъ всего не отдаетъ, а бѣдный не будетъ стоять сложа руки (*послов.*).

يارليغ 1) *см.* يار — 1. 2) = يارلو

уйг. يارما *ярмā*, китайскій перецъ (*кит. хуа-цзяо*, древесный, цвѣточный перецъ).

дж. يارماق, يرماق *ярмāкъ*, монета, деньги (اڭچه يه درلر *дж. сл.*).

дж. يارماغمق *ярмāнмакъ*, взлѣзать на высоту, карабкаться: بريوكسك يره طرمنمق كه محزن ميرحيدرده سكزنجى مغاله حكايه سنده تيموردن نقل ايدرلر كه درقريجه كوردى بيت التى يتى فاللاتونسار يارمانا, تونتى اوشول تام ياشيغه يارمانا (*дж. сл.*).

тур. يارمچه *ярмджа*, ногтоѣда.

тур. тат. يارمق *ярмакъ* 1) колоть (дрова), пилить (тесъ), расколоть, разсѣчь пополамъ, разгрызть; дѣлать операцію, ياروق, يارق колотый; разщепъ, щель, *кир.* جاروق кила, ياروقجى, ياروغاچ щепка, ياروقلاندرمق разщепать, يارغى пила, يارغيلامق раскалывать, распиливать, ياروغلامق разсѣсться въ разныхъ мѣстахъ, *тур.* ياروما а) легко раскалываемый, يارماشقتالو персикъ, котораго зерно легко раскалывается, b) يارمه, *кир.* جارمه полѣно, дрова, جارمه تارتمق рубить дрова, *алт.* يارت, ياروغ доска, ياريجاق плоскій, растрескаться, образовать щели, ياروبلى со щелями, ياراق, *кир.* جارلى *стр.* б. расколоту, треснуть, ياريلدورمق *стр. пон.* (= ياريغيلامق), ياريلوشمق растрескиваться, разсѣдаться, ياريلقاق колкій, جكلاوك распускать листья, يغراق ياريمق грызть орѣхи. 2) يارمق щель,

разрѣзъ, полоски, отличающіяся цвѣтомъ отъ общаго фона шерсти: *уйг.* التون يارمق لق بارس барсъ съ золотистыми полосками въ шерсти.

каз. يارمه *ярмà* 1) крупа, اشلق يارمه ячная крупа. 2) *тур* полѣно (*см.* يارمق), يارمه‌لو, يارملو легко разсѣкаемый.

тур. يارو, ياری *яры*, ياروم, ياريم *ярымъ*, половина (*см.* يارطی).

алт. يارو *ярý* 1) сыромятная кожа (отсюда يارقنات *вм.* ياروقنات летучая мышь). 2) *дж.* сторона, اول يارو та сторона, موبلار اول يارو باقماق بولغايلارناكاه كوزلاری اوجاغ تباتوسكای (سراج — 22), هر ياروبقار اشاكی يوق смотритъ во всѣ стороны, нѣтъ осла (سراج — 90).

дж. тат. ياروملق, ياريق *ярымàкъ*, *кир.* حارومق свѣтить, издавать свѣтъ, сдѣлаться свѣтлымъ, блестѣть, يارق, ياروق حاروق свѣтлый, свѣтъ, блескъ, ای ياروغی, *кир.* ای حاروق свѣтъ лупы, كوزوم ياروغی свѣтъ моихъ глазъ (ласковое выраженіе родителей къ дѣтямъ), *кир.* كيچ جاروق добрый вечеръ (говорится при входѣ въ кибитку вечеромъ, когда она освѣщена), ياروقلق свѣтъ, освѣщеніе (огня, солнца, луны), *кир.* جاروقتق свѣтикъ (ласковое обращеніе къ младенцу, къ нищему), *алт.* ياريقتو (= ياروقلو) свѣтлый, свѣтъ, вселенная: ياريقتوغه يوروم يوق بولدی вселенная лишилась жизни, ياروقمق, ياريتمق *кир.* جارقق *пон.* освѣщать, въ *алт. мет.* открывать, объяснять, ياريديب ايت объяснить, ياريتپای بارغان прошелъ никому не открываясь, тайно, ياريتقيش свѣтильникъ, يارتمه рыболовный лучъ, коза, يارغالا ловить рыбу съ лучомъ, ياركين свѣтящій, сіяніе, свѣтъ, ايغه كونغه بارقين يوق بولور солнце и луна лишены будутъ свѣта, يارقيندا сіять, издавать свѣтъ, يارقيندی سوی самосвѣтящій, ياروغق, *алт.* بارقيندان свѣтиться, освѣщаться, ياروناڈی свѣтится, *дж.* ياروشتی освѣтился, разсвѣлъ, ياروقلاج освѣтивъ, *алт.* تاڭ ياريدی заря занялась.

каз. ياری *яры* 1) перепонка (*см.* تلباس названіе болѣзни: بومرضدنڭ علامتی ابهام ابله شهادت ارلسنده بارينی توتسانڭ شول يری اورته ايمس).

ياريمجی *ярымджы*, земли монастырскія или богоугодныя зданія, пашимаемыя за половинную цѣну (у *Вамб.*).

тур. ياريں, يارن *ярынъ*, завтра (*п.* فردا), *каз.* будущій годъ, ياردن دكل اولبركون (или просто اولبركون) послѣ завтра, ياريناسی كون на слѣдующій день (قصص)

тат. ياز *язъ*, *кир.* حاس 1) весна, ياز غی. весенній, ياسقيدا веспою, ياز لامق, *кир.* جاسنا весновать, провести гдѣ весну, ياز لاب *алт.* ياستاب проводя весну, весною, ياز لاشمق вмѣстѣ весновать. 2) *тур. ад.* лѣто (*кир.* جاز), ياز ين, ياز ينه, *кир.* حازدی كونی лѣтомъ, حازدای все лѣто, ياز الك весна, ياز لق а) лѣтнее платье, b) лѣтнее жилище, c) конецъ лѣта, когда вечера становятся холодпѣе. 3) корень *гл.* يازمق пиши! 4) *тур. дж.* поле, пространная равнина, степь (*см.* يازمق — 4).

يازدرمق *см.* يازمق

тур. тат. يازق, يازوق, يازيق *язъкъ*, *кир.* جازق или ز ازق *жазыкъ*, вредъ, потеря; грѣхъ; жаль, горе! *алт.* يازو *яжý*, скорбь, сокрушеніе, мученіе, ياژوور скорбѣть, унывать, ياژيش (*конд.*)

мучить, *тур.* بازق سكا жаль тебя! это прискорбно! *ад.* اونكا بازوقدر или يازوقم жаль мнѣ его! يارق كه انده اولمادق жаль, что насъ тамъ не было, يازولو *дж.* يازوقلوغ грѣшный; жалкій, يازوقسز безгрѣшный, يازوقسزلق безгрѣшность, невинность, يازوقمق, يازومق грѣшить; жалѣть, يازقلامق согрѣшить; сдѣлаться жалкимъ, *дж.* يازغورمق заставить грѣшить, считать грѣховнымъ, (въ *хив.* наказать): كناهكار ايلمك دركه غرايب الصعرده كلور بيت اول يرى كوزدين جوهمى دور همیسه وه نیجه ايستاب انى تاماساهجنون كوبكلنى بازغورای (*дж. сл.*), *кир.* اط ايلانوب فاريغين طابار ايرايلانوب حازيغين طابار лошадь вертясь (на аркане), отыщетъ свой приколъ, человѣкъ обдумавъ (хорошенько), найдетъ свою вину (*послов.*).

тур. тат. يازمق, *ямакъ*, *кир.* جازمق 1) писать, يازو *язы*, письмоводство, письмо, надпись, почеркъ, рука, يازوسى ال рукопись; автографъ, *каз.* يازو اتاب адресъ, تيل يازوسى вексель, يازو قراعه черновое письмо, فول يازوسى расписка, *кир.* قوش دلداى حازو записочка, *тур.* يازوبوزو писанье и маранье, умѣнье писать, грамота, يازونى بوزمق اولماز написанное не сотрешь (= *послов.* что писано перомъ не вырубишь топоромъ), *тоб.* يازجل четкій, разборчивый, يازجى, يازيجى писецъ, въ *кир.* гражданскій чиновникъ, يازولو писанный, покрытый письменами, التون يازولو написанный золотыми буквами, يازملو *язмалы*, нужно писать; должно быть написано, يازار بوزار записная книжечка (въ которой записывается что и зачеркивается).

Производные и *составные*: يازدرمق *пон.* заставить или дать писать, يازدرمق приказать дать написать, يازسمق *вз.* писать другъ другу, переписываться, заключить письменное обязательство, بازلمق *стр.* б. написану, записаться, يازلش, *дж.* يازلغان написанное, مواللوقه يازلمق записаться въ службу, *тат.* توشنده يازلغوچى нижеподписывающійся, يازولوشمق *стр. вз.* записаться вмѣстѣ съ кѣмъ, يازونمق *воз.* упражняться въ письмѣ, *тат.* يازوغلامق переписывать, فوشوب يازمق приписывать, يازوب المق выписывать, списывать, يازوب جيغارمق отправить, послать письмо; дать расписку, يازوب بيرو расписка, يازوب تورمق продолжать писать, *тур.* عسكر يازمق набирать въ солдаты, вербовать, يازولوب حقمق выписываться, يازولوب كرمك вписываться, يازغولاب المق списывать съ разныхъ мѣстъ, *каз.* يورط صالوندن يازغان писалъ, т. е. увѣдомилъ о постройкѣ дома, تكرمان طور وسندن يازغان писалъ (увѣдомилъ его) касательно мельницы. 2) *дж. тат.* сбиваться съ пути, ошибаться, блуждать, грѣшить, взбунтоваться, неповиноваться (*а.* عصلى,—отсюда причастіе и имя дѣйствія يازق), مولى غه يازديم согрѣшилъ предъ Богомъ (قصص — 343), بوشطان رحمن ايديكا يازغان تورور этотъ нечистый согрѣшилъ предъ Богомъ или оказалъ неповиновеніе (قصص—77), كم بازار ايدى рѣдко ошибался, рѣдко давалъ промахъ (въ стрѣльбѣ, *Баб.* 23), *кир.* برالدا غه جازباسون пусть не согрѣшитъ предъ единымъ Творцемъ, *каз.* هم تيل يازديلار هم عيبلاندىلار и сбились въ рѣчахъ и обличились, *алт.*

ياس миновать, не попасть, промахнуться, يارا انتى выстрѣлилъ мимо, *алт.* ياستو миновать, ошибиться: اينك سوزى ياستقباس его слова не пройдутъ даромъ, يازدرمو *пон* сбить съ пути, привести въ заблужденіе и пр., يازوشمق *вз.* يازولمق *стр.* 3) *дж. тат.* разогнуть, разгибать, развернуть, растилать, расплетать, распустить (напр. волосы въ знакъ отчаянія, *к сл.* كشادن): فخان سلمان تختغه مينسا اول قوشلار وانتلارين يازار ايردبلار رده منكيز لبك когда Соломонъ садился на тронъ, то тѣ птицы распускали свои крылья (надъ нимъ), подобно зонтику (قصص — 320), *кир.* جازق, جازغى разостланный, ровный, يازى, جازى поле, степь (въ *к сл* يازمى вѣроятно опечатка вмѣсто يازى — ميدان ودشت): جبرائيل السلكيدن توتوب يازغه ايلتى Гавріилъ взявъ его (Адама) за руку, повелъ въ степь (قصص — 27);—отсюда *гл* يازيلامق — ادم يازيلادى ايرسا когда Адамъ вступилъ въ степь (ibid.—27). Этотъ *гл.* имѣетъ также значеніе: выдти въ поле, т. е. на дворъ, до вѣтру, и говорится какъ видно въ قصص — 55 يازيعه حمقمق *стр.* (киргизы и въ настоящее время, не имѣя особо назначенныхъ отхожихъ мѣстъ, удаляются для этого отъ кибитки на нѣкоторое разстояніе въ поле), يازلمق, جارلمق *стр.* б. развернуту и пр. 4) *кир. алт* вылечить, изцѣлить, исправить, جازلمق изцѣлиться, выздоровѣть 5) *тур. тат.* какъ вспомогат *гл.* означаетъ: чуть не, едва не совершилось дѣйствіе дѣепричастія (= ازمالمق): سوغه كيتيا يازدى чуть не утонулъ, كيين اياغى اوزنكو مكا تيكا يازيب задняя нога (животнаго) чуть не ударилась о мои стремена (*Баб* 258), اولهٔ يازدى чуть не умеръ, въ *алт.* произносится ياستا, *кир.* جازدا — د غيلا جازدادى чуть не упалъ, *алт.* منى سوغو باستادبلار чуть не побили меня.

тур بارمه *йэмэ*, желвакъ, гланда твердая за мочев. пузыремъ, что также اينمه باشدن (*а.* الغدد *Кам.*).

а. ياءس *я'съ*, отчаяніе, предметъ отчаянія; трауръ, كمال ياسده въ полномъ отчаяніи, انوائى ياس كيمى траурное платье (иначе называемое въ *тур.* سياهلر) ياس اتمك отчаяваться, потерять всякую надежду (съ دن), ياس جكمك, توتمق носить трауръ, б. въ траурѣ (что также ياسلامق) ياسه باتمق погрузиться въ печаль, въ сильное огорченіе, въ трауръ.

монг. ياسا, يسا *ясā*, уложеніе, постановленіе, приказъ царскій, правило, законъ (*монг. дзасакъ*—законъ; наказаніе), ياساء چينكزخانى постановленія Чингизъ-Хана; *тур.* ياساق, يساق, بصاق *ясакъ* а) дань, повинность государственная, بوتون بصاغى подать съ *дыма*, b) *тур.* запрещеніе, наказаніе, штрафъ, يساق اولان контрабанда, контрабандный, يساقغه تيكمك, يتمك б. наказану, казнену, يساقغه تيكورمك, *пер.* ياساق رسانيدن подвергнуть наказанію, казнить, *алт.* يوزوق *йозокъ*, образецъ, правило, примѣръ, يوزوق صال установить, يوزورلو, يوزوقتو дѣлать что по узаконенному обычаю, подражать, يصاقجى а) поборщикъ, сборщикъ дани, b) *тур. осм.* يساقجى полицейскіе мусульмане, служащіе при европейскихъ миссіяхъ, (нынѣ называемые *кавасъ*), يصاولى или بصاق بيركوجى данникъ, ياساول *ясаулъ*,

уставщикъ, исполнитель повелѣній по постановленіямъ *ясы*, паряжаемый по какому нибудь дѣлу; пыпѣ *есаулъ* — капралъ, дворцовый стражъ (въ Хивѣ *ясаулы* наблюдаютъ за работами на ханскихъ каналахъ). *Производные и составные:* ياسامق, يسامى (ص), *кир.* جصامو, *алт.* ازا, сдѣлать, устроить, чинить (перо), зарядить (ружье), снарядить, убрать, въ *ташкенд.* стряпать (въ *монг. дзасаху* — строить и пр.), ياساو, يصاو *ясавъ*, *кир.* حصاو *джасау* а) дѣланіе, устройство, снаряженіе, въ *ташкенд.* стряпанье, b) يصاو, *кир.* حصاق, *дж.* ياسال или يسال строй войска, отрядъ, поѣздъ, свита: انكرك الاينه درلركه سد اسكندر بده كلور بيت يوروش رسمى دابولماس ايردى اوسال, كوجاردا باروردا بارايردى يسال ياسامق (*дж. сл.*), يسال приготовиться къ бою, выстроиться, привести строй въ боевой порядокъ: يراغار حوانغار غول يسال ياساب правый флангъ, лѣвый флангъ и центръ выстроившись въ боевой порядокъ (*Баб.* 409), *кир.* طبق حصاو разложить мясо на блюдѣ къ обѣду, ازحصاو снарядить дочь къ замужеству (дать ей приданое, т. е. حصاو), ملطق حصاو зарядить ружье, يصاغان ملطق заряженное ружье, *кир.* جصاغان творецъ, Богъ, جصاغان ايام ايماغدى بيرسون Господь, мой Творецъ, да утвердитъ мою вѣру! *алт.* توى يازادى устроилъ пиръ, يصاولى заряженный, снаряженный, исправный, *дж.* ياساى الور онъ можетъ сдѣлать, устроить и пр., يصاب قويق, بيرمك выстроить; очинить (перо) и пр., يصاب بتورمك отдѣлать, отстроить, يصاب ايندرمك вдѣлать, قايتارا يصامق передѣлать, перестроить, *уйг.* بدن نى يساب тѣлесное воздержаніе, ياساتمق *пов.* заставить сдѣлать или устроить и пр., ياسالمق *стр.* б. сдѣлану, образоваться, ياساغق, *алт* يازان *воз.* снарядиться, снабдиться чѣмъ, украситься, нарядиться, щеголять (*см* примѣръ при *гл.* بيزامك (بيزاغك), ياساندرمق снарядить кого, يصاعلامق выстраивать.

дж. ياسانك *ясанъ*, широкій (= يص): كه سد اسكندر بده اينهٔ جينى وصفنده كاور كه بيت كورونوريوزى كوزكو ايجر ابوزوق بوزوق يوقسه ياسانك كيجيك يا اولوق

тур. тат. ياستى *ястыкъ*, صدق, ياصدوق, يصدق изголовье, подушка (*тур* يوزياصديغى, *а.* متكا, *п.* بالس), يصدق ياصدقلرى часть бороды, которую оставляютъ расти для увеличенія усовъ, حاصدق طسى, *кир.* يوزيصديغى اورتيسى فابى наволочка, *каз.* ياصدوغق, *тур.* ياصدغى, *дж.* ياستمق положить что нибудь подъ голову, облокотиться на подушку, прислониться, расположиться ко сну: رسول عليه السلام عايشه اينك استانيب باتورايردى تيزين пророкъ положивъ голову на колѣни Аишэ, лежалъ (قصص — 533).

каз. тат. ياسوق, ياسمق (ص) *ясмыкъ*, чечевица.

а. п. ياسمين, ياسمن, ياسون *ясминъ*, жасминъ.

тур. тат. ياش *яшъ*, *кир.* جاس 1) слеза (*а.* دمع *мн.* دموع), *алт.* كوسكه ياش كلدى на глазахъ навернулись слезы, ياشتان источать слезы изъ глазъ, страдать слезотеченіемъ, ياشرمق, ياشلانمق *тат.* ياشارمق и проливать слезы, плакать: كوزلارى درياشرمغه باشلادى глаза его начали

проливать жемчуги (слезы), ياشرنمق *пон.* заставить плакать, ياشلو со слезами, слезный. 2) влажный, сырой, свѣжій, зеленый, недозрѣлый, ياش اعاج сырое, зеленое дерево, ياش اوت свѣжая трава, ياس ونم اولق б влажнымъ и сырымъ, *алт.* ياس تورا городъ Бійскъ, ياشلق влажность, сырость и пр. ياشلامق увлажать, поливать, *ад.* فورو ياشاجه ياس دخی ينار съ сухими (дровами) и сырыя горятъ (*послов.* съ виновнымъ и невинный наказывается). 3) возрастъ, годы жизни, молодой возрастъ, дитя (طفل *дж. сл.*), ياس كشی молодой человѣкъ; взрослый человѣкъ (= ياشلی), ياس جاغی юность, дѣтство, ياس بالا يكيت ,ياس اوغلان юноша, ياش قيز младенецъ, ياشداش дѣвочка, ياشاك ровесникъ, بر ياشار молодость, дѣтство, يتی ياشار по первому году, однолѣтній, قاچ ياشنده سن семилѣтній, *тур.* سين قاچه ياشنوزن, *алт.* نيشه جاسده, *кир.* سن сколько тебѣ лѣтъ? (въ какомъ ты возрастѣ?), توقسان ياشنده من, *алт.* من توقوزون ياشتومن мнѣ 90 лѣтъ, *дж. тат.* انكا نيچا ياش بار сколько ему лѣтъ? انكا ايكرمی ياش بار ему 20 лѣтъ, *кир.* من اونان بيس ياش اولكان я старше его 5-ю годами, اننك عمری يوز ياشدن اوتدی онъ жилъ болѣе 100 лѣтъ, اويوز ياشنه يتدی онъ жилъ до 100 лѣтъ, بالانی ياشدين خاتونی ياشدين ребенка съ дѣтства, жену сначала (пріучай къ чему желаешь; *послов.*). *Производные и составные:* ياشامق, *кир.* ياشاماق имѣть возрастъ, прожить извѣстное число лѣтъ, жить, *мет.* б. прочнымъ, долговѣчнымъ, اوتورت ياشادی, سكز ياشادی онъ достигъ 4-хъ лѣтъ, 8-и лѣтъ, اون ايكی ياشاغان двѣнадцатилѣтній, بويا ياشاغان نرسه اوزاق ياشاماس эта сдѣланная вещь долго не проживетъ, т. е. непрочна, ياشارمق, *кир.* ياشار, дойти до средняго возраста, сдѣлаться молодымъ, помолодѣть; имѣть большой возрастъ, постарѣть (*к. сл.* كلان سال شدن), ياشارتمق *пон. тур.* ياشمنی المش человѣкъ въ возрастѣ, пожилой, ياشاب بتمك дожить до чего, *тур.* قولای ياشابلمك ужиться, *тур.* دولتله ياشا جوق ياشا или да проживетъ онъ долго, счастливо, виватъ! پادشاه ياشا виватъ! ура! (императору).

дж. тат. ياشرمق, ياشورمق *ягырмакъ*, *кир.* جاسر *джасыръ*, *алт.* يازر *яжыръ*, скрывать, утаивать, прятать, ياشرو скрытіе, умалчиваніе, *тат.* ياشريك таинство, ياشورون, ياشوروق, *алт.* يازتو тайный, скрытный, *дж.* ياشورولیق ,ياشوروقلیق скрытный, сокровенный: موندق خبر بكوك ياشوروقليق بولور такая вѣсть какъ можетъ быть скрытна? (*Баб.* 37), ياشرونلق, *алт.* يازب тайна, ياشرونلقده втайнѣ, ياشين, ياشون, *алт.* يازدين тайно, скрытно, ياشورتمق *пон.* велѣть или позволить спрятать и скрывать, ياشوغق ,ياشروغق, *алт.* يازن *воз.* скрываться, прятаться, ياشرولمق *стр.* б. скрываему, спрятану, утаену, ياشورا الماس онъ не можетъ скрыть.

дж тат. ياشل, ياشيل *ятмлъ*, *кир.* جاسل, *алт.* يازل, *тур. ад.* يشل, يشيل *ісшмлъ*, зеленый, сырой (о деревѣ), تند يشل ,*кир* قاراجاسل темно-зеленый, تونوق جاسل матово-зеленый, — اچق ярко-зеленый, *тат.* ياشكلت *ягшкултъ*, ياشكلدم ,ياشلسما, *кир.* جاسلتم зеленоватый, يشيللك зелень, лугъ, мурава

цвѣтникъ, يشيل يپراق зеленый листъ, *мет.* подарокъ отъ бѣдняка, лепта вдовы, ياشل بازار بيرامى Троицынъ день, ياشارمق *кир.* حاسارمق, *алт.* يار ار *тур.* يشيرمك, يشلمك зеленѣть, процвѣтать, *мет.* помолодѣть, ياشارتمق يشيرتمك *пон.* дать зеленѣть, зеленить что, ياشلامق красить въ зеленый цвѣтъ, يشيللنمك сдѣлаться зеленымъ, выкраситься въ зеленый цвѣтъ, ياشللانوب ياشارمق начинать зеленѣть.

тур. ад. ياشمق, يشمق *яшмакъ*, *ад.* кусокъ кисеи, покрывающій нижнюю часть лица у женщинъ (въ нѣкоторыхъ провинціяхъ Закавказ. края, въ особенности въ Карабагѣ), *тур.* вуаль, покрывающая голову и грудь женщинъ, ياشمقسز безъ вуали, *мет.* женщина дурнаго поведенія, قپو ياشمغى запавѣсъ у дверей или у входа, اوجاق ياشمغى колпакъ очажный.

ياشرمق *см.* ياشرونمق = ياشونمق

дж. тат. ياشين *яшын*, молнія, гроза, ياشين اوقى, طاشى громовая стрѣла, ياشينلمق, ياشنامق сверкать (молнія), ياشين ياشنامغه б. грозѣ, ياشين ياشنامق ياشين ياطورادور, ياشين ياللادور гроза собирается, *кир.* جاسين جاسنايدى молнія блещетъ, ياشين صوقدى молнія ударила.

тур. каз. ياصّى, يصى *яссы*, ياسى, *алт.* يازى, широкій, плоскій ياصيلق ширина, ياصى لامق расширять, ياصيلانمق расширяться, ياصى طاق донской отрядъ, ياسى تابانك сильный, мощный (съ широкими подошвами).

каз. ياط, *дж.* يات *ятъ*, *кир.* جات, *тур. ад.* ياد *ядъ*, чужой, чуждый, неизвѣстный, посторонній, ياتدين مواوزدين‌مو ты изъ чужихъ или изъ нашихъ? غير ياط خبر يوق впрочемъ особенныхъ вѣстей нѣтъ (въ письмахъ говорится, что нѣтъ извѣстій, заслуживающихъ вниманія), ياتلق чужбина, чуждый—непринадлежащій къ семейству, ياتلق تارتمق жить на чужбинѣ, *кир.* حاترقاو конфузиться при чужихъ (о дѣтяхъ говорится), ياطلانمق чуждаться, ياطلاندرمق отчуждать.

алт. ياعان *яанъ*, большой, старшій, почтенный, высокій, знатный, важный, ياعان انك (*монг. дзаганъ*) слонъ, ياعان اولو старшій его сынъ, ياعان ايريك ворота, ياعانا увеличиваться, успѣвать, ياعاياركه величаться, فاريننك ياعاندا, ياعانتاين постоянно, سوزين قابقه صوق ياعاننك سوزين ياتجقه слова старца спрячь въ мѣшокъ, а слова значительнаго лица — въ карманъ (*послов.*), ايكى كيز يننك بيرزى باعان ياكس كيرينك بوروكى ياعان изъ двухъ людей одинъ выше (другого), одного человѣка — шапка выше (*послов.*).

дж. ад. ياغ *яхъ*, ياغى, *каз.* ياو, *кир.* حاو *джау*, *алт.* يو *йӯ* 1) врагъ, непріятель. 2) война, битва, ياوچى, ياغچى воинъ, ياوجل, *алт.* يووجى воинственный, ياغى‌كرى *туркм.* يوكارجيلى вражда, враждованіе, يولاق станъ враговъ. *Производные и составные:* ياغلامق *алт.* يوولا воевать, ياولاشمق, يووللاشمق *вз.* вести вражду, сражаться, ياغوندرمق покорить, *дж.* ياغيقمق = باغ بولمق сдѣлаться врагомъ, возстать, взбунтоваться, اونكا ياغيقتى сдѣлался его врагомъ (تاريخ ملوك — 100), اولوغ بيك ميرزا نينك اوغلى ميرانشاه ميرزا اتاسى بيله يا

غيب сынъ Улугъ-бека мирзы, Миранъ-Шахъ-мирза, взбунтовавшись противъ отца (*Баб.* 72), ياغيقماخى دولى задумать вражду, измѣну, ياغيغورى измѣнническія затѣи или намѣренія: بولارنينك هم اوشبو اخشام ياغيغورى جزم ادماس ايدى и ихъ измѣнническія намѣренія не могли быть исполнены въ ту-же ночь (*Баб.* 276), بخارالبق بىلەتكە ياغيدور туркмены-Текке съ бухарцами во враждѣ, قونكرات ايلى حنكز خانغه جاو بولديلار племя Кунгратское возстало противъ Чингизъ-Хана, ايل دولغا ننكز دايتە намъ знать, союзники-ли вы наши или враги? (*кр. гр.*), جاوغه بارمق идти въ походъ, на войну. 3) *тур. ад.* ياغ (въ *кир.* и *алт.* произносится какъ по 1-му значенію), *уйг.* ياخ (*кит. ю*) масло, жиръ, мазь всякаго рода, ياغى ايچ, ياغى طوك сало, ياغى طونكز свиное сало, ياغى بزرباغى льняное масло, —بالق рыбій жиръ, —بلسان бальзамъ, —تره свѣжее масло, —زيت — زيتون оливковое, прованское масло, ياغى ساده روغن, ساده ياغى, ياغى صاى растопленое, очищенное масло, — ياغى صارى *алт.* صاريوو коровье масло (желтое), ياغى سياغى *вм.* деревянное масло (*к. сл.* روغن سياه), — قويرق курдючное сало, ياغچى добывающій масло, маслобой; продавецъ масла, ياغلق напитанное жиромъ, масломъ; платокъ, фуляръ (= *тат.* ياولوق), ياغلايچى салфетка, платочекъ, полотенце, ياغلو масляный, слоеный, жирный, ياغلو يمز онъ не ѣстъ масляпаго, скоромпаго, постится, *дж.* ياغلاغو поджаренный на маслѣ (*к. сл.* روغن داغ). *Производные и составные: каз.* ياغمق, يغمق мазать, патирать, *тур.* ياغلامق мазать масломъ; положить масла, сдѣлать жирнымъ (пищу), ياغه мазаніе, обмазка, *каз.* ياغلمق льнуть, приставать, ياغنمق обмазаться, намазать себѣ что, натереться, *тур.* ياغ سورمك натереть масломъ, намаслить, واركغه ده ياغ ايچ ступай пить масло въ Каффѣ, т. е. ступай скорѣе!

алт. ياغال *ӣāл*, бубенъ шаманскій, ياغن *ӣыҥ*, обдѣлать, приготовить для себя бубенъ: ابكى تونكوريا غنغان ايديك мы приготовили себѣ два бубна.

дж. ياغدو *см.* ياقتى

тур. ياغر *ӣыр*, рана на спинѣ лошади отъ потерки сѣдла, ياغرلمق имѣть рану на спинѣ (о лошади).

тур. ياغز *ӣыз*, каштановый (цвѣтъ), лошадь такой масти, ياغز قره темно-каштановый.

тур. ياغش *ӣыш*, дождь.

ياغلامق, ياغلمق, ياغمق *см.* باغ и يغمق

тур. ياغمور *ӣмур*, *дж.* ياغين дождь (*см.* يغمق).

п. يافت *ӣфт* (отъ يافتن) онъ нашелъ; находимый, достигаемый, نايافت непаходимый, рѣдкій, باڤت اولمق б. найдену, достигнуту, باڤت اتمك найти; يافته *ӣфтэ* а) найденный, пашедшій, получившій, b) *тур.* *ӣфтэ*, объявленіе письменное, афиша, надпись и въ особенности на спинѣ преступниковъ, провинившихся учениковъ и пр. опись, смѣта съ оцѣнки.

каз. باق, يق *ӣкъ*, *кир.* زاق или جاق 1) страна, сторона, бокъ, къ (отсюда *тур.* يقين или يقين близъ чего). 2) *кир.* جاق, *алт.* *іаакъ*, щека, лицо, اري ياق

та сторона, по ту сторону, туда, بری یاق эта сторона, по сю сторону, сюда, اویاقده въ ту сторону, туда (на вопросъ куда?), بویاقدا здѣсь, اری یاقدا по той сторонѣ, позади, هریاقده во всѣ стороны, هر یاقدن со всѣхъ сторонъ, отовсюду, صول یاقدا на лѣвой сторонѣ, влѣво, *кир.* مینارجاق лѣвая сторона (съ которой всегда садятся на лошадь), فامچیلارجاق или فامنی جاغی правая сторона (нагайку держатъ всегда съ правой стороны лошади; у киргизовъ эти выраженія и употребляются когда хотятъ сказать *направо* и *налѣво*, какъ и у алтайцевъ: *мінєр-яны* и *камчыяны*), ایکی جافتی двухсторонній, *мет.* лицемѣръ, ایکی جافتاب по обѣимъ сторонамъ, въ оба бока (лошади бить), یاقداش землякъ (изъ одной и той же страны). *Производные и составные*: یاقلامق, *кир.* جاقتامق брать чью нибудь сторону, защищать, настаивать за кого; слѣдовать за кѣмъ, покровительствовать: *каз.* سن بوسوزنکنی فلان نی یاقلاب ایتاسن ты это говоришь, защищая такого-то; въ томъ же смыслѣ говорится: یاعین توتمق держать чью-нибудь сторону, б. сторонникомъ кого (*п.* طرفداری کردی), باقلاشمق *вз.* а) защищать другъ друга или вмѣстѣ съ кѣмъ, держать сторону разныхъ лицъ или партій: تورهلار بیلوب سعی برلن بایزید تلك ایشنده یاقلاشدیلار начальники собравшись по дѣлу Шефи съ Баязидомъ, каждый изъ нихъ держалъ сторону одного (т. е. не сошлись въ оправданіи кого-либо изъ нихъ), b) *тур.* приближаться, یاقلشمه приближеніе, абордажъ, یاقلشترمق, *каз.* یاقره ق *пон.* приблизить, یاقتورمق укладывать, یاق, جاق بولمق держать чью нибудь сторону, поддерживать, б. милостивымъ къ кому, *башк.* کمکا یاق بولغاندای بولمق чью сторону держать? *кир.* بوغان جاق بولغان کشی بولمادی никто не поддержалъ его сторону, خدای منکا جاق بولوب Господь Богъ милосердъ ко мнѣ.

каз. یاقتی (خ) *якты*, *кир.* جاقتی (ز) свѣтлый, прозрачный, یاقتو, جاقتیلی свѣтъ, *дж.* یاغدو пламя, лучъ: شعله وبرتو که فرهاد وشیرینده کلور بیت قویاش کیم سالدی عالم ایچرا یاغدو, ییتشدی پشه‌دین عنقاغه تیکرو *(дж. сл.)*.

уйг. یاقشی *якшы* 1) ключъ замка (отъ یاق, *тур.* یاقشمق?). 2) = یخشی

тур. тат. یاقمق, یغمق *якмакъ* 1) зажигать, сжигать, въ *тат.* засвѣтить, затопить, высѣкать огонь, یاقی, *ад.* یاخو прожо́га, фонтанель, یاقی یاقمق открыть фонтанель, پهلوان یاقیسی нарывной пластырь, یاقیجی зажигатель, یاقیجی ییلان змѣя, укушеніе которой производитъ чрезмѣрный жаръ и жажду, اوده یغمق сжечь въ огнѣ, شمع یغمق зажечь свѣчу, *тат.* میوچ یاغلامق растопить печку, *тат.* یاقدرمق, یاقتورمق *пон.* засвѣтить, свѣтать, растопить, کون یاقتورا день свѣтаетъ, یاقتورتمق освѣтить, یاقلق *стр.* горѣть; б. затоплену, یاقتیلانمق освѣтиться, просіять. 2) *дж.* جاقمق *кир.* нравиться, б. угодну, пріятну, کونکولکا یاقمق, خاطرغه or خوش یغمق б. пріятно сердцу, محبوب اونی کشیکا خوش یغار голосъ любезнаго человѣку пріятенъ (فصص — 174), ایلچی کیلدی کونکولکا یاقمادیك سوز کیلتورمادی посланный прибылъ и не доставилъ вѣсти, пріятной сердцу (*Баб.*

146), *каз.* ياغوملق ласковость, ياغوملى ласковый, *кир.* ياغماغان = جاغماغان неправящійся, неудостоившійся милости, непрощенный, اول مغان جاغپادى онъ мнѣ не правится; — отсюда *тур.* ياقشمق *вз* приличествовать, б. сходнымъ другъ съ другомъ, стóить одинъ другого, б. подъ стать, ياقشى *якышыкъ*, приличный, пристойный, ياقشمز неприличный, непдущій къ дѣлу, нелѣпый, ياقشترمق *вз. пон.* приладить, примѣнить къ чему. 3) *дж.* подѣйствовать, имѣть вліяніе: اثر ايلمك كه فرهادوسير بنده كاور بيت نى سوزكيم سين ديدينك جانيمغه ياقتى, جدينك جان بزمانيمغه ياقتى (*дж. сл.*). 4) дать утолить жажду, напоять, поливать: صويه قاندرمق ديمكدر كه حيرت الابراده كاور بيت ياغمسا دهقان حمنين تون وكون, نخل ترين ايكا قوروغان اوتون (*дж. сл.*). 5) принять, одобрить (قبول و بسنديده *дж. сл.* خوس امدن *к. сл.*) 6) относить, приписывать какое нибудь дѣйствіе другому: نسب مناسبدر كه مجنون وليلى ده مجنون ليلى جوابنده ايتدى كه بيت سيندين بيتيبان بوشدت اخر, كيمغه ياغايين نو تهمت اخر (*дж. сл.*), كيمغه يقا يين кому приписать? кого я долженъ обвинять? يافماغيل, يافما не приписывай напрасно, не обвиняй: تهمت ايتمه و مجرم جيقارمه دمكدر كه بدايع الوسطده كاور بيت اى نو اى وصل اميدين ياقماغيل تهمت منكا, كيم مين اول مهوشنى بير كورماك بيله مسرورمين (*дж. сл.*).

а. ياقوت *якутъ*, яхонтъ, باقوت ازرق, бериллъ, аквамаринъ, *п.* باقوت اسمانكون или لاجوردى ياقوت сапфиръ, اتش ياقوت карбункулъ, صارى باقوت или كوك ياقوت топазъ, — قزل рубинъ.

инд. ياقوتى *якути*, у индійцевъ называются женщины, имѣющія, будто бы, связь съ дьяволомъ, въ подтвержденіе чего онѣ приносятъ въ жертву дочерей, отъ такой связи рожденныхъ. Туземцы вопрошаютъ такихъ женщихъ о состояніи усопшихъ душъ.

тур. тат. ياه, ياقا, ياغا *яка*, *кир.* جاغا, جقا, حقا *ад.* ياڭا (*монг. дзаха*) воротникъ; берегъ, окраина (въ *алт* также: *доха* — шуба изъ шкýры дикихъ козъ, надѣваемая вверхъ шерстью), دكز ياقه‌سى берегъ моря, دكرك اوته ياقه‌سى другой берегъ моря, اوته ياقه‌ده на другомъ берегу, за-моремъ, يسته يقاسنده по сю сторону Дуная, гдѣ городъ Пештъ, طون يقاسى воротникъ шубы, يقا لى то что употребляется или годно на воротникъ (кусокъ сукна и пр.), يقالو береговой, اوته يقالو заморскій или зарѣчный (въ Конст-полѣ такъ называютъ всегда азіятца), *каз.* يقاقابترما женское украшеніе изъ позумента, напизаннаго на картонѣ, носимое вокругъ шеи, يقاجلبرى украшеніе изъ серебр. цѣпочекъ, прикрѣпляемыхъ къ *яка-кабтырма* (казанскія женщины носятъ также украшеніе въ видѣ воротника, называемое يقا), *алт.* يقازى يورت ближайшій, пограничный юртъ. *Производные и составные*: يقالامق пришивать воротникъ; схватить за шиворотъ, пристать, идти къ берегу, слѣдовать по берегу, *каз.* ياغالاى близкій, прилегающій къ чему, وابقه كلات ياغالاى клѣть, находящаяся при воротахъ, يقالاب بارمق идти вдоль берега, *кир.* اوزاغاسن اغالامغان كسى اغاسن حقالار кто неуважаетъ своего старшаго брата, тотъ чужаго стар-

шаго брата возьмегъ за шиворотъ (*послов*), يقالاشمق *оз.* схватиться за шиворотъ, *каз.* ياقه نوعى взять за воротъ, за бороду, *тур.* يقاسنى يرتديلر разорвали ему воротникъ (говоря о бывшихъ янычарахъ, значитъ: разжаловали;—о женщинахъ: объявили распутной), *ад.* يخاسن قراغه حكمك уклоняться въ сторону, отступать отъ дѣла, оправдываться (незнаніемъ), يعادن تاشيب كيتمك выступать изъ береговъ, *кир.* جاعاولده بولمق держаться за воротъ свой, т. е. предаться волѣ Божьей, прибѣгнуть къ защитѣ Бога, جاعا ولده بولو = *а.* معوذتوكل да сохранитъ Господь! не дай Богъ! (киргизы въ минуту отчаянія взявшись за воротъ платья, вскрикиваютъ او فدائم اى), جاعا قولده بولسابرحل جوت بولو منين كسى حودامايدوعوى человѣкъ уповающій на Бога, не отчаивается падежемъ скота, еслибъ онъ продолжался даже цѣлый годъ.

тур. ياقى *см.* يامق — 1.

алт. يافى *якы* 1) заказывать, приказывать чрезъ кого (*мои. дзакиху*), ياقار повелѣвать, распоряжаться (*мои. дзакирагу*), ياقاغان повелѣніе, распоряженіе; управитель

يافين *см.* يعين

дж. ياك *якъ*, листъ древесный (ياك *к. сл.*).

дж. кир. يالك *яи* 1) = يان — 2. 2) *алт.* вѣра, законъ, обычай (*мои. дзанг*, обычай, склонность), تويمنك يالكدى يماذاب بوبمه охуждая собственную вѣру, يالكا يالكداغان يانكيم يومندى مننك вѣровать, держаться обычая: يمان تب صاياب بورودوم эта мною неповѣдуемая вѣра дурна, думалъ я (*Radl.* 114), قوماغى بوق صوبولبوس, دايى بوق ايل بولبوس, يامازى يوقطون بولبوس, يالكى بوق سورت بولبوس т. е. нѣтъ воды безъ песку, нѣтъ народа безъ Бога, нѣтъ платья безъ воротника, нѣтъ государства безъ законовъ. 3) *гл.* махать рукой.

дж тат. يانكاق يانكاغ, يانكماق, يانكاق, يناناق, *осм.* يڭاق щека, лицо, въ *уйг.* лицо земли, страна, يومروسى كاق скулы щекъ, *каз.* ايشيك يانكاعى косякъ дверной, يڭاڭلامق или *каз* يانكاڭعه صودمق, بيرمك биться по щекамъ. 2) *дж тоб.* грѣшій орѣхъ (= يڭاق),

алт. يانكالماى *яйалбай*, чижъ.

алт. ياكزا *яйза*, подать знакъ мановеніемъ, опредѣлить, назначить

тур. ад. يكشمق, يانكشامق *яйшамакъ*, пустословить, болтать, يانكشاق يانكشاماق болтунъ, пустомеля, يانكشاماق болтовство.

тур. осм. ياكصلمق (س) *яйсылмакъ*, передразнивать, повторять чьи-либо слова, кривляя руками въ знакъ презрѣнія.

каз. ياڭعر *яйыръ*, *кир.* جانكعر *джанырь*, дождь (= يغمور).

каз يانكعرمق, يانكورمق *янырмакъ*, يانكرامق звучать, звенѣть, раздаваться (эхо), يانكعرق эхо, يانكعرلى раздающійся, звонкій, يانكراتمق. يانكعرمق *поп.* звонить, производить стукъ, громъ, يانكعرت звонъ, يانكعرتمق стучать, стукать, يانكعراتورغان звонящій, звенящій.

يالغيز, يانكز = يالغز

каз. يانكعش *яйышъ*, يانكعبش, يالغوس *кир.* جانكالاق, جانكاش *тур. ад.* يانكلش

يانكلش, يانكلش *яңлышъ*, ошибка, заблужденіе, ошибочный, неправильный, يانكغنسمق, *тур. ад.* ياكلمق, يانكلمق, *кир.* حانكلمق *джаңылмакъ*, ошибиться, совершить ошибку, *кир* حانكلشاق, *алт* ياكلحاق часто ошибающійся, ياكغسورمق *яңылышырмакъ*, يانكلسورمق, *тур. ад.* ياكلمق *яңылтмакъ пон.* ввести въ ошибку, въ заблужденіе, ياكلتماج *кир* حانكلتماس игра словами: наборъ словъ трудно выговариваемыхъ, такъ что языкъ сбивается, напр. صماجده سعمان صوفی صمان صاتر صمان въ Сабанджѣ (городѣ Малой Азіи) Шабанъ Суфи продаетъ солому и пашетъ плугомъ.

алт. يانكلان *яңылāнг* (= ياكغرمق) разноситься, раздаваться (о голосѣ птицъ).

джз يانكليغ *яңлыгъ*, подобный (*см.* يان — 2).

дж. тат. يال *ялъ*, *каз. кир.* حال 1) наемъ, плата, حالحی, يالحی наемникъ, работникъ, служитель, حالوق يرله (= يال ايله) наймомъ, по найму, يالامق *кир. алт* حالدا нанимать, يالاو наемъ, يالالاعمق, *кир. алт.* حالدان наниматься, يالالاتو вступленіе въ наемъ, въ работу, въ услуженіе, يالاعق (ع) оцѣнить, назначить плату, يالغه الق взять въ наемъ, يالغه بيرمك отдать въ наемъ, يالغه اينكان наемный, يالغه اينمك вступить въ наемъ, наниматься, *алт.* يالدايورتمك жить по найму, يالغه حور пускать въ наемъ, *тоб.* يالغمه جاچ парикъ (наемные волосы). 2) يالو и يال грива, *кир* حال грива; мясо изъ подъ гривы — жирный, лакомый кусокъ, حالی حوق не жирная лошадь, يال بوز *грива льда* — названіе, которое дается ногайцами Кавказу (Klaproth, Tableau du Caucase. p. 3), يالدامق схватиться за гриву: انلارنی يالداب اوتمك взявшись за гриву лошадей, переплыть (*Баб.* 483), *алт.* يالراقتا *ялбракта*, развѣваться (какъ конская грива), *кир.* جان اطقه حال بتسه حاينه طورسوق ياندا ناس حان ناياساحانينه بابقوستی قوندورماس если кляча разжирѣетъ (если у нея шея растолстѣетъ), то не дастъ привязать сумку къ торокамъ, если дурной человѣкъ разбогатѣетъ, то не дастъ бѣдняку поселиться близъ себя (*послов.*). 3) *каз. кир.* отдыхъ, роздыхъ, يال ايتمك отдыхать, يال ايتدرمك дать отдохнуть, *кир.* الق حال перевести духъ, отдохнуть. 4) *дж.* жиръ (روغن *к. сл.*). 5) *алт.* въ выраженіяхъ: يال توش полдень, يال اورتو середина

каз. يالا *ялā*, *кир.* حالا *джала*, клевета, извѣтъ (*монг.* пеня, штрафъ), حالاسنان يالاياغق *кир* حالاحاتو оклеветать, كتديم я погибъ отъ его клеветы.

алт. يالاعا *ялāгā*, щетина.

тур. يالاق *ялāкъ*, корыто, колода (водопойная, сравни съ *пер.* يلاغ).

каз. يالانك *ялайк*, يلانك, يالان, *дж.* جالانغاش, يالانكاج, يالانكغاج, *кир.* جالانك حانكالاس *алт. гыланъашъ* (*сиб. тат.* ыласъ), *тур. ад.* يالان, يالك بالين *ялыңъ* 1) нагой, открытый, босый, جاب حالانك или حاب حانكالاس совсѣмъ голый, يالانغاحلامق нагота, يالانكلو *дж.* يالانكاحلامق, يالانكاحامق *алт.* يلانكاستا оголить, обнажить, *мет.* ограбить, يالانكاجلاعوی грабитель. يالانكاجلاب обнаженно, раздѣто, اب يالانكاجلاب оголивъ, т. е. снявъ упряжь съ лошади

(*Баб.*) يالانغاحلامق, يالانسيمق *алт.* يالانكاشتان оголѣть, обнажиться, раздѣться, *тоб.* يالاك ات верховая лошадь, يالاك ات بلان بارمق верхомъ ѣхать; у другихъ татаръ, حالان ات и въ *дж.* يالاكاج ات лошадь безъ упряжи, безъ сѣдла: قرل بايزيد بكاول بالغوز يالانكاج ات بيله الارنسك مقابله سيديس اوزمى سوغه سالدى (*Баб.* 187), *тур.* يالين اياق босоногій, يالين قلج обнаженная сабля, съ обнаженной саблею, يالينغات простой, ординарный (цвѣтокъ и пр.), يالين دوزلور съ открытымъ лицомъ, безъ вуали. يالين اتمك обнажить (саблю и пр.). 2) *дж.* يالاك не сшитая матерія для кафтана: دكلمش قماشلق قماشه درلركه سد اسكندر بنده اسكندر كشمير شاهك قيزين اليحق تو ابعنه وبرديكى قماشلر وصغنده كلور بيت ابكى دوزكاحا دكملاى توں بيريب يالانك تون الارجا ياما اون بيريب (*дж сл.*). 3) слово это, произносимое въ *дж*, يلانك *ыланг*, не имѣя особеннаго значенія, придается къ словамъ بيكيت и بياق и опредѣляетъ родъ воиновъ, такъ что بيكيت يلانكى значитъ конные солдаты, конница, بياو يلانكى пѣшіе, пѣхота: وبيكيت يلانكى بسيار مرذوق ودرزيب دولوب اددى и конница его очень украсилась и нарядилась بيكيت يلانكى وبياق يلانكى بيله قندوزغه خسروشاه غه تارتى онъ съ конницею и пѣхотою потянулся въ Кундузъ, къ Хосревъ-Шаху (*Баб.* 52 и другія).

алт يالاما *ялама*, лента.

тур. тат. يالامق *ялямакъ*. *кир.* حالامق лизать, локать, *мет.* ласкать, льстить, يالاو, حالاو лизаніе, *дж.* حالاكوچى ласкатель (دوازدن *к. сл.*), *кир.* حالاو растреснувшая губа (ее зализываютъ); небольшое больное мѣсто на спинѣ лошади, *алт.* يالاقلى лизунъ, льстецъ, *тоб.* يلاعيق льстить, يلان льстивый, يالامانجاق облизываться, يالامق лизунъ. يالاغو *пон.* يالاغو *воз.* лизаться, يلاشمق *вз.* лизаться, *мет.* льстить, дѣлать взаимные комплименты, ادم سورلاسور حيوان يالاسور люди привѣтствуютъ другъ друга, животныя лижутся (*поговорка*), قان يلاشمق высасывать другъ у друга кровь изъ мизинца (въ знакъ клятвеннаго обѣщанія вѣчной дружбы), كشى توكوردكنى يالامز плевка своего не слижешь (*послов.* отъ даннаго слова нельзя отказаться).

тур. ад. يالان *яланъ*, ложь (*см.* يالغان).

башк. يالان, يلان *ялан*ъ, *алт.* يالاك поле, равнина, долина, *алт* يالاك ارو дикая пчела, كوبوكو يالاك توقوم чапракъ съ широкими краями, يالاكدا ходить, ѣздить по долинѣ. 2) *башк.* всегда, постоянно.

дж. يالانغاج, يالانكاج голый (*см.* يالاك).

дж. يالانغرات *ялангратъ*, большая кусающаяся крыса (موش كلان وكزنده *к. сл.*).

дж. يالاو, يلاو *ялау*, يالاوز 1) блестящій, ослѣпительный, представляющій оттѣнки разныхъ цвѣтовъ (= *тур.* يلايق, *а* جلا). 2) يلاو, يالاو *кир.* حالاو флагъ, знамя; штандартъ, *бух.* تولغه اورزنده دكلن درگر *дж. сл.* علم *к. сл.*).

дж. каз يالارمق, يلارمق *ялябармакъ*, *тур. ад* يالوارمق (*см.* يالى وارمق) просить, умолять, докучать, *алт.* الىار

молить о чемъ, дѣлать приношеніе (*монг. дзалбараху* — молиться), يالبارو просьба, въ *алт.* молитва, жертва, приношеніе, يالباروجى, يالواريجى просящій, умоляющій, يالوارمغلە сплою просьбы, умоляя, يالوارمزدن безъ просьбы, не будучи просимъ, يالوارمق ايچون الله просить ради Бога.

алт. тоб. يالباق *ялбакъ*, *кр.* يالپاق, *кир.* يالپاق широкій, плоскій, يالپاقلمق ширина, равнина, *кр* يالپاق سراق *занъ* (мѣра земли) квадратный, размѣренный вшир ину, вмѣсто длины, يالپايمق *алт.* يالپاقتا расширяться, يالپاقتاب если снѣгъ падаетъ كوپ ياپر يا قارتوشسه большими хлопьями, то долго-ли будетъ идти? *кир.* طاڭكياسى اوزون طاباڭى يالپاق ихъ тамга—длинная, а подошва ноги—широкая (говорится о племени киргизовъ *черкесъ*, у которыхъ широкая подошва служитъ признакомъ силы и храбрости).

кр. يالپاك *ялпакъ*, лѣнивый.

ал. يالپاڭ *ялбанъ*, крыса (*Радл.* 165).

алт. يالپاندا *ялбанда*, летѣть или стоять въ воздухѣ съ распростертыми крыльями.

дж. يالتاق *ялтакъ* (отъ يال) лицемѣрный, льстецъ, يالتاقلمق лицемѣріе, лесть, يالتاقلامق, *тур.* يالتاقلامق, يالتغلنمق льстить, притворствовать наушничать, يالتاقلنجى льстецъ, наушникъ.

يالتورامق = يالطورامق

يالچو = *тур.* الچى гипсъ.

тур. يالچين *ялчынъ*, гладкій, лощеный, يالچينلتمق лощить.

каз. يالدامق *ялдамакъ* 1) купать (коней, скотъ). 2) *кр.* плавать (يوزمك), يالداب جمق переплыть (о скотѣ).

тур. يالدز *ялдызъ*, позолота, يالدز червонецъ венеціанскій, употреблявшійся на позолоту, يالدرلمق позолотить, يالدرلو, يالدزلنمش позолоченный, يالدزين كيدرمك, كوتورمك стереть позолоту съ какой нибудь вещи.

тур. يالدز يلدز *ялдыкъ-ігылдызъ*, Сиріусъ, большой песъ (созвѣздіе).

ад. يالدوز *ялдузъ*, свояченица.

каз. يالطارمق *ялтармакъ*, отстранить, отклонить отъ себя (въ *уйг.* يالدانمق); уклоняться, отскакивать, ускользать, въ *алт.* يالتان отступать, остерегаться, يالتانباس неустрашимый, смѣлый, يالتاڭاق трусливый, пугливый, *кир* يالطاڭكدا боязливо озираться, يالطارو крутой поворотъ на лошади, *тоб.* يالدايلامق трусить, يالدايلاوجى трусъ.

каз. тат. يالطورامق *ялтырамакъ*, ايلترامق, يىلترامك, يلترامك, *дж* يالترامق *кир.* يالترامق и جالترامق *джылтра*, *тур. осм* يالدرامق, يلدرمق *ігылдырамакъ*, блестѣть, мерцать, сверкать, лоснится, يالتراق, يالطوراق, *кир* جالتىر и جالت блестящій, يالطوراق блескъ, мерцаніе, *кир.* جالتىر маленькое озеро, издали кажущееся блестящимъ, جلترموز гололедица, يالدراتمق, يالطوراتمق *пон.* сдѣлать блестящимъ, вылощить, выполировать, يالترتمق *ялтыртылмакъ*, быть вылощену, *кир.* جالتىلدامق *джылтыдамакъ*, сверкать (какъ оружіе на солнцѣ), *тур.* يلدرام лучъ солнца, يلدرىجى лучезарный, блестящій (*алт* يالتىكدو).

каз يالغامق *ялгамакъ*, спанвать, варить желѣзо, связывать, يالغاق спайка, يالغاتمق *пон.* يالغامق *воз.* يالغاب قويمق припаять; *кир.* جالغامق надвязать (веревку, чтобы сдѣлать ее длинною),

حالغاس = توتاس сплошной, рядомъ лежащій. *гл.* جالغال б. сплошнымъ.

дж. тат. يلعان, يالعان *ялāнъ*, *тур.* بالان, بلان ложный, ложь, въ *уйг. мет.* пустой, *тур.* يلان بصقون ложная, фальшивая тревога, يالعاجى, يلاجى лгунъ, обманщикъ, يالغانجيلق يالغانجيلغنى بلكورتمك признаться во лжи, въ обманѣ своемъ, يالعان, بلعاملامق лгать, обманывать, *дж.* يلاملامق считать что ложнымъ (دروغ داشتن *к. сл.*), يلاجى جقمق б. уличеннымъ во лжи, يلان يلاجى или — уличить во лжи, بلان بره اندايمك ложно клясться, *алт.* قويروعى ببلا يالغانجيب виляя хвостомъ (лукаво, льстиво)

дж. тат. يالغيز, يالغوز *ялгызъ*, بالغوز, يلغوز, *кир.* جالغز *джалгызъ*, جالكعز, *алт.* ياڭسى *янгысъ*, *тур. осм.* يالكز *ялыңызъ*, одинъ, единственный, только (въ *кир.* также единорожденный), يالغيز سين اندانوكول ابر دونك только тебя тамъ не было, *тур.* يبا بالكز, *алт.* قرا بانكس совершенно одинъ, جانكعر اعاس кустъ, *алт.* بانكسفان بانكزاق одинокій, въ одномъ лицѣ, безъ другихъ, يالغوزلق يالكزلق одиночество, уединеніе, يالغوز لقده въ одиночествѣ, наединѣ, يالغز سرامق уединяться, *дж.* يالغوزمق скрыться, *кир.* جانكز بنك حايى فالسا طابولماس روعليسنك اوعى فالسا حوعالماس у одинокаго если упадетъ лукъ—не найдется, а у того, у кого есть родичи—и стрѣла не пропадетъ (*поговорка*).

каз. يالاو, يالقاو *ялкāвъ*, *кир.* *башк* جالغاو *джалкау*, *алт.* يالعو (*монг. дзолху*), лѣнивый, безпечный; лѣнь, يالقاولق лѣность, يالقاولانمق, يالوقمق *ялыкмакъ*, *алт.* يالقى облѣниться, наскучить, надоѣсть, *алт* يالقوور лѣниться (*монг. дзолхураху*), *кир.* جازوودن جالوقدم мнѣ надоѣло писать, *алт.* يالقىدىكا не наскучило-ли тебѣ? ايشتا يركه يالقوولار къ работѣ они лѣнивы.

каз يالقمق, يالقمق *ялкымакъ*, свѣтить, блестѣть, сіять, يالقى свѣтящійся, свѣтлый, يولدوز, اى يالقوب تورادور звѣзда блеститъ, луна свѣтитъ, يالقن, يالين جالين, يالقون يالن, يالفن, *кир.* جالقين, *осм.* يالك пламя, зарево, блескъ, (*дж.* يالقون отраженіе свѣта, — عكس *к. сл. алт.* بالقين — молнія, у *Вамб.* يالقن или يالعس пространство солончака, кажущееся издали озеромъ или рѣкою), اود يالكى اوت يالقنى *тур.* пламя огня, يالقىلامق *дж.* يالينلامق и يلنامق (قصص — 3), *тур.* يالكلمق, *алт.* يالى *ялы*, пылать, горѣть, сіять, блеснуть, *алт.* يالىت بوراكىم ياليت — *ялыйтъ*, горитъ сердце мое, اوت يالدى сверкнулъ огонь, يالقين ياليدى блеснула молнія, يالتال освѣщенное солнцемъ мѣсто, *тур.* يالكدرمق, يالكلتمق *ялыңлатмакъ пон.* воспламенить, дать блестѣть, يالقىلانمق, *тур.* يالكلنمق воспламениться, пламенѣть, *тоб.* يالقيلدامق, *алт.* يالتالدامق сверкать (о молніи).

тур. يالك *ялый* 1) пламя (*см.* يالقيمق). 2) голый (*см.* بالاك).

тур. يالكز = يالغيز; يالوارمق = يالبارمق

дж. тат. يالونمق, يالينمق *ялынмакъ*, *кир.* جالونمق, упрашивать, умильно просить, докучать (*син.* يالبارمق), يالونجان خدايغه يالونمق молиться Богу,

حالونجن докучливый, неотступно просящій, يالوندرمق *пон. каз.* بيك يالنوب онъ убѣдительно просилъ, من صورادى انكا يالينمايمن я ему не кланяюсь, т. е. не прошу его, سنكا نيچه يالنيب يالبارايين (كل نى كبم كيلسا باشيمغه خوش كورابن و نوروزده *дж. сл.*).

тур. осм. يالى, يالو *ялы*, берегъ (морской, рѣчной), набережная, دكر يالسى берегъ морской; дача на капалѣ Чернаго моря.

дж. يالبقمق *ялыкмакъ*, بلبقمق б. оглушену отъ излишняго говора или звука: زياده صدادن قولاق توتولدوغنه درلر كه فرهادوشيرينده شيرين فرهاده مكتوب كوندروب ديدى بيت بولار ايل كامنينك عسغيم ايشى دبن, قولاغيم بالبقيبان ايل بولاردبن يليغنيم (*дж. сл.*), قارعيشى‌دين я оглушенъ этими людьми, надоѣли мнѣ лишнимъ разговоромъ (قصص — 264), يالبقمق *пон.* вмѣсто يالبقنمق оглушить, надоѣдать, يالقيتما не оглушай, не надоѣдай: كه عرايب الصغرده كلور بيت بى محل كلبابك ايلا يالقيتما بلبل ايل بى كم, دهزباغى كل لارى خوش تورولى اوقوعوجنى يالقيتيب (*ожс. сл.*), جاعى بيله حواسين پريشان قيلورى ضرورتا احمال بيلا تاريخ) اندبن اوتماك سناسب راق كورندى ملوك стр 67; сравни этотъ *гл.* съ *каз* يالقاو при يالوقمق).

дж. يالنن *ялынг* 1) пламя (*см.* يالقمق). 2) *дж.* высовываніе языка собакой отъ жара: ايت حرارتدن دلن جقاردوغنه درلر كه سد اسكندريده ياجوج وصمنده كلوربيت بارى اغزيدا تيلبه ايت ديبك بالين, عدد داولى ايت توكيدن فالين (*дж. сл.*). 3) *тур.* = يالانك

п. يام, *ямъ* 1) курьерская, запасная лошадь (اسبى راكوبندكه سرهرمنزل بكذارند تاقاصدى كه بسرعت رودبران سوارشودتامنزل ديكر *Бурх.*), يامچى курьеръ, гонецъ (отсюда въ русскомъ *ямщикъ* — يامجيك у *Бианки*). 2) *дж.* съ открытой головой (سركشاده *к. сл.*) 3) *дж.* = *уйг.* جام, جاما глиняный кувшинъ.

дж. тат. يامامق, يمامق, يامەمق *ямамакъ*, *осм* يامامق, يامامق *ямаламакъ*, наложить заплатку, починить, подшить, يامه, يما, يمه заплатка (*алт.* يماجى), هر دلبكه بريما بولور для всякой дыры онъ найдетъ заплату (на все есть у него отвѣтъ или оправданіе, *послов.*), يماجى заплатчикъ, штопальщикъ, ياماغ يمەنجى заплатанный (= *тур.* يمالو). يماق يرتق съ заплатками и изодранное (платье), برتغه يما اورمق пришивать заплаты на дырья (платья), يمانمق *воз. стр* б. заплатаннымъ, *алт.* يماعان приправа къ кушанью.

يامدا *ямда* (*чуйск. телеут.*) мести, يامدو вѣникъ.

дж. ад. يامغور *ямгуръ* (*вм.* بغمور), дождь.

алт. يامنمق *ямынмакъ* (= يابنمق) покрываться, одѣваться одѣяломъ, يامنجى одѣяло, въ *кир.* جاملمق б. покрыту (*вм.* يابلمق).

алт. يامى *ямы* (съ *монг.*) чинъ, должность.

дж. بان *янг* 1) душа (*см.* جان). 2) *дж. тур. тат.* يان, يابك, بنك, *кир.* جان сторона, бокъ; подлѣ, у, при, къ, *мн.* يانلر, يابيلر бока, крылья арміи, يانم моя сторона, يانمه въ мою сторону, ко мнѣ, يانكا къ тебѣ, ياندن съ боку, стороной, يانمدن съ моей

стороны, отъ меня, يانده у меня, يانندهكى то что у него, находящійся у него, يان طرفى боковая сторона (чего либо), يان يانه бокъ-о-бокъ, рядомъ, يانه اينك къ нему, اويانه туда, дальше, بويانه сюда, ближе, *тат.* قايان, قياں, فايه въ какую сторону, куда? يانكغارى въ сторонѣ находящійся, посторонній, يانكغارى تاشلامق отбросить, *каз.* يانكغار اوتارمق отваливать, *алт* ياناى съ боку, ياناى يازيب كلدى подошелъ съ боку, ياباش бедро, крестецъ, *кир.* جانباش тазовыя кости (бараньи — первое блюдо въ угощеніи, ихъ подаютъ вмѣстѣ съ головою главному лицу изъ гостей), جانباسندن چيغلدى упалъ на бокъ, *тоб.* يانبوز ياموز пахъ, يانجاق дымка, бранина для лошадей, يانحوك يانحوق берцо, *каз.* يانيجيق кошелекъ, въ *алт.* карманъ у куртки или кошелекъ пришиваемый къ подолу, *кир.* جان طوصاغى карманъ, يانغازوق дверной крюкъ, *тур.* ياللو, *дж.* يانكليغ, يانكلغ ينكلغ *янлыгъ*, близъ стоящій, подходящій, подобный, подобно: كمى دمكدركه مجنون وليلى ده ليلى وصفنده كلوربيت ميل رشته سى جان راريانكليغ جان, بوارمله دردە سى ايجراىار يانكليغ (*дж. сл.*), يانكليغ طالم خاتون عالم دانولادى ايمشلر повѣствуется, что въ свѣтѣ не было тиранки, подобной Эрмиле (قصص — 363); пишется также ينلغ, чему примѣръ можно видѣть при словѣ تنقال; въ *алт.* يانكيزلو имѣетъ тоже значеніе, *дж.* يانكيلامو походить на кого, подражать. *Производные и составные дж. тат.* يانمق *янмакъ*, يانيمق *яныймакъ*, отойти (*тур* يان ويرمك), устраниться, вернуться (دونمك), отступать (*воен.*), *мет.* отказаться отъ чего, раскаяться: اولوجه دبك يانمايمين до смерти не раскаюсь, *алт* ياناوستى отпалъ, отрекся, ياتيب كيلمك возвратиться, *ад.* برطرفه ياتيمق посторониться, ياں دورمق отступать въ сторону, бѣжать, بو تلاكدين ياندىم я оставилъ это желаніе, *дж.* يانا прочій, посторонній: غرى دمكدر كه سن اسكندريده اسكندر اناسنه وصيت اتدبكى محلده كلوربيت خراس ابنماسابك يوز باباالاركبى, اوعول مامنده اباالاركبى (*дж. сл.*), جاماه عيرى سى = ياناىى прочихъ, *кир.* جاماه посторонній, جاماه دار посторонніе, второстепенные люди, присутствующіе при сватовствѣ; ياندورمق *пон.* заставить отойти, вернуть, возвратить, *алт.* ياندرازنكار вернитесь, убирайтесь назадъ, ياندورا بيرمك возвратить назадъ, обратно отдать, *алт.* ياندورمه отлогость, склонъ горы, *алт.* يانيو отпасть, опасть (опухоль), كوونوم يانيقنى ياندى отпала охота; *дж.* ياندانمق б. близко другъ къ другу, приблизиться, пойти къ кому, ياندانغاى чтобы подойти: يانسه يعنى باننه واره دمكدركه فرهادوشيرينده فرهاد ضيافنده مهين بانو احوالندن كلوربيت ولى باماس ايدى بو ايشكا حاره, كه باندانغاى بلوره سمك خاره (*дж. сл.*), въ *тат.* يانتاشمق подойти очень близко, коснуться, потереться: يانتاشسابك فراس يوغار, يمانده يانتاشسانك يانتاشسانك ياسى يوعار коснешься котла — запачкаетъ тебя сажа, коснешься дурнаго человѣка — постигнетъ тебя бѣда (отъ него, *послов.*); *ад.* ياتيمق приблизиться, подойти, ياناشمق, *тур. осм.* ياسمق ينياشمق сближаться, приблизить-

ся, пристать (къ берегу); поступить въ службу къ кому, б. на службѣ у кого, اكا يانسان كمسنلر люди къ нему приближающіеся, служащіе у него, يانشه слуга, лакей по найму, *каз.* باداس подлѣ, въ *алт.* какъ *гл.* приставать къ кому, свести дружбу, ياقشاعا ياناشاسانك ياقشيزى يوعارىيانغا ياناشاسانك يامى يوعار если будешь знаться съ добрымъ человѣкомъ, то его добро къ тебѣ пристанетъ, а если съ злымъ — то заразишься отъ него зломъ, ياناشا или ياشه рядомъ, другъ подлѣ друга, ياناشاتورغان или ياناشاتورلاق فيلغوجى живущіе въ сосѣдствѣ, ياناشاقرنداشى побочный братъ, ياشه يورمك рядомъ идти (*тур.* يان يانه كتمك), ياناشا اولتورمق сидѣть рядомъ, ياناشلاشمق сближаться вмѣстѣ или взаимно, ياستىرمق (*дж* ياندا استورمق) *пон. вз.* заставить подойти, كمى ياستىرمق подвести корабль къ берегу, ياناشلمق *стр. вз.* ياناشلمه подходъ, приставаніе (корабля), ياناشله بيلمه حك къ чему можно приступиться, приступный, تناشامز неприступный, недосягаемый, *тур.* يان كسمك вырѣзать поясъ или карманъ (въ которомъ носятъ деньги), воровать, يان كسيجى воръ, мошенникъ, دورت يانه بقمق смотрѣть въ четыре стороны, осмотрѣть со всѣхъ сторонъ, اويانه بويانه يلمك бѣгать туда и сюда.

дж. يانا *янā*, ينا, *каз.* жаңа, *кир* жаңы, *тур.* yeni, *ад.* كينه опять, еще.

тур. يانكى *янбекī* (отъ يان), косой, наискось.

тат. يانتاق = *кир* جانتاق

дж. каз. يانجمك, يانحمك *янчимекъ*, *тур.* يىلمك *іенчилемекъ*, мять, давить, разминать, жать, гнать (воду), капать, يانجىو давленіе и пр. يانجيب, الىق حقارمق выдавливать, выжимать, يانجيتمك, يانجورمك *пон.* يانجيسمك *вз.* يانحلمك *стр.*

хив. يانداق *яндāкъ* 1) родъ травы, которою обжигаютъ горшечную посуду и кирпичъ. 2) *каз.* يانداى и يانداق (отъ يان) покатый, пологій, *кир* جانكىداق кругъ, кругомъ, около, جانكىداقتاعى вокругъ его كسى سى جيرمه حاقتى نار около 20 человѣкъ (приближенныхъ), يانداقلق покатость, пологость, يانداتمق наклоняться въ сторону, покачнуться, сдѣлаться пологимъ, избоченниться, лежать на боку (= *кир.* جانتاب), ياندايتمق *пон.* наклонять въ сторону и пр يانداتمق обтесать съ боковъ, обдѣлывать стороны, يانداعلامق يانداستورمق обтесывать.

тур. يانديرمق *яндырмакъ* 1) зажигать (*см.* يانمق). 2) *дж.* вернуть (*см.* يان — 2).

тур. يانقو *янко* (съ *греч.*) эхо, يانقو لنمق издавать эхо, раздаваться.

каз يانكا *янгā*, ينكا, ينككى, ينغا *жянга*, *дж. алт.* يانكى, يانكغا, يانكغى *янгы*, *кир.* جانكا, *ад.* ينكى *ienги. осм* يكى *ienī*, новый, недавній, يكيلك, يىكيلك. يانكالق новизна, обнова, يانكغادين, يانكى باشدن, *тур.* يكيدن снова, вновь, يكيدن اجداد اتمك изобрѣсть, вновь выдумать, ينكادن ياركادن اولجمك перемѣрить, ينكادن يازمق переписать, *алт.* ياكيدن كلدى недавно пришелъ, *кир* ينكى دوور Оренбургъ, ينكى دنيا, يكى новый свѣтъ, Америка; родъ строеваго лѣса (Redhouse), يكى قلعه Енпкалэ, новая крѣпость (въ Крыму), *тур* يكيجرى *см.* جرى *Произ-водные гл* يانغارمق, يانكغارمق, بانكارمق (ج)

алт. يانكرمو, *дж.* يانكلامو *тур* يكلمك *ienilmekъ*. обновляться, сдѣлаться новымъ, يانكالامو, *тур* يكيلمك *ienilemekъ*, обновлять, يانكالاندرمو, يانكغارمو *кир.* جانكارمو *пон* возобновить, подновить, *кир.* جانكغيرقتىرъ *джайгырыктыръ*, снова начать дѣло, недовольствуясь прежнимъ рѣшеніемъ; громко говорить въ толпѣ, такъ чтобы всѣ слышали.

уйг. يانكارى *янгары*, цвѣта индиго (изъ *п.* زنك, زنگ ржавчина, زنكارى جنكارى зеленый, въ *каз.* голубой).

уйг. يانكه *янгѣ*, слонъ (*монг. дзаганъ*).

тур. тат. ياعمق *ямакъ* 1) горѣть, свѣтить; быть въ воспаленіи, يانق *яныкъ*, гарь, пригорѣлое, يانق قوقو a) запахъ гари, b) нѣсколько блюдъ вкуснаго кушанья, посылаемаго невѣстою къ жениху, передъ брачной церемоніей, يانى يانق سويلمك говорить съ жаромъ, *алт.* بونوقتو = *тур.* يانغلو жаркій, горячій, يونوقتوات горячая лошадь, *кир.* جانغلاق горячій, вспыльчивый, يانغون, يانغين, يانعن *янгынъ*, *кир.* جانغون пожаръ, يانغون‌وار пожаръ! пожаръ! (крикъ ночнаго караула въ Конст-полѣ, который произнося заунывнымъ голосомъ эти слова, бьетъ желѣзной дубиной по мостовой), *ад.* يانغى горѣніе, пламя, *тур.* يانارطاش пемза, ينارداغ вулканъ, огнедышущая гора, ياندرمو *пон.* жечь, зажигать, поджечь, ياندريجى, ياندروجى зажигатель, поджигатель, ياندرلى б. зажженый и пр. *каз.* شمع ياندرلغانمو зажженали свѣча? يانغيلمق загорѣться, *ад.* تركيمسنه يه اياغ يانمق, *тур.* يانمق ياسلمه горѣть къ кому любовью, يالانجى‌نك اوى ياندى دە كسه اينانمدى домъ лжеца сгорѣлъ, а все-таки ему никто не повѣрилъ (*послов.*) 2) *дж.* вернуться и пр. (*см.* يان — 2).

каз. يانومق, ياعق *янумакъ*, *кир.* جانومق грозить, угрожать, يانو, جانو угроза, يانوتمق *пон.* يانوشمق *вз.* (сравни съ *тур.* ينو).

каз. يانمق, يونمق *янымакъ*. يامق (у *Вамб.*) 1) править, точить бритву на оселкѣ или на ремнѣ, يانو ремень бритвенный, يانوچ, يونوچ лопаточка для точенія косы, ياپيلغان выточенный. 2) *см.* يان

тур ياپيه *янія*, нижняя Албанія и Эпиръ; Янина, главный городъ въ нижней Албаніи.

тур. ياو *явъ*, ياوو *явы* или *яу* 1) потеря, ياوقيلمق или ياووقيلمق (произносится *явукулмакъ*) потерять что-либо (= *тат.* يوعمق), ياوقلو, ياوقلى *якулу*, нареченный, женихъ; любовникъ (*Біанки*). 2) *тат.* = ياغ

дагест. ياوان *явāнъ*, ياوان جورك постный, прѣсный хлѣбъ.

жив. ياوالو *явāнлу*, крестьянинъ, собственникъ, достаточный человѣкъ (*Вамб.*).

ياوجين, ياوحى *см.* صاوحى

п. ياور *явэръ*, ассистентъ, помощникъ; адъютантъ; маіоръ (чинъ воен. въ Персіи), ياورى помощь, покровительство, ياروباور اولمق б. вѣрнымъ другомъ и помощникомъ.

тоб. ياور *яуръ*, *кир.* جاوور *джаууръ*, *алт.* *іууръ* (= *тур.* ياعر) ссадина на спинѣ животныхъ, ياوربولمق, جاوور имѣть ссадину.

тур ياورو, ياورى *явры*, птенецъ, щенокъ и вообще дѣтенышъ животныхъ, ياوريلمى высиживать птенцовъ, щениться, метать животныхъ.

каз. ياورون, ياوربن *яурынъ*, *кир.* جاورون, *алт. іарынъ*, крылца у плечъ, плечо, حاورون سويا كى плечевая лопатка, حاورلو, ياورلو плечистый, коренастый, ياورون قراو; حاورون класть бараньи лопатки въ огонь и по нимъ гадать, предсказывать о будущемъ (если трещины пересѣкаются, то это дурное предзнаменованіе, противное — хорошее), ياورونجى, *кир* جاورونسى гадальщикъ, колдунъ (по бараньимъ лопаткамъ).

тур. тат. ياوز, يوز *яузъ*. жестокій, дурной, злой, порочный, вредный, энергія, человѣкъ съ твердымъ характеромъ, ياوزلق жестокость, злость и пр. ياوزلقلى вредный, злонравный, ياوزتملى злоязычный, ياوزدعا проклинаніе. *каз.* ياوزيولوقمش وقت злополучіе, ياوزيولوومو злополучное время, ياوزلامى злословить, порочить, ياوزلانمق сдѣлаться жестокимъ, развращаться, ياوزلاندرمى *пон.* ياوزاكلتمى представить, описать кого злымъ, жестокимъ.

туркм. ياوشان *яушанъ*, иссопъ, трава благоухáнная (можетъ быть тоже что جوشان, حوشان).

дж. тат. ياوق, ياووق, يوق, يووق *явукъ*, *ад. іовукъ*, *кир* جووق *джуукъ*, *алт юукъ*, близкій, близко; родственникъ, ياوقدا вблизи, недавно, надняхъ, ياوقلق близость, ياوىمق, ياوعمق, ياومق, ياوقلانمق *алт.* يووقتا, يووا, يووا приближаться, ياووتمق, يوتمق, ياوقلامق *алт.* يووت, يووات, يووقتات *пон.* приблизить, допустить къ себѣ: *алт* ايت سميز زه باينه كيز بووتباس если дурная собака разжирѣетъ, то не допуститъ къ себѣ никого (*послов.*), ياووشمق, ياوقلاشمق, *кир* جووس *джуусъ*, *вз.* приближаться другъ къ другу, ياوشقارى приблизительно, на разстояніи: ايكى شرعى غه ياوشعارى (*Баб.* 60), ياووشمان, ياوشغان, *кир.* جووشقان приближающійся, близкій, *дж.* ياوى المق, المامق б. или не быть въ состояніи приблизиться, *алт.* يووناديب المق прибрать, собрать около себя.

тат. ياولوق *яулукъ*, ياولىق, *кир.* حاولوق, *тур. ад.* ياغلق платокъ (въ *кир.* бѣлый платокъ, которымъ женщины обертываютъ голову; дѣвицы покрываютъ голову краснымъ платкомъ, послѣ замужества въ первый годъ носятъ سوكه, а потомъ бѣлый платокъ навертывается сверхъ اوربك, въ родѣ чалмы), فول ياولوعى утиральникъ, — بورون носовой платокъ, اش ياوليغى скатерть, — مويون шейный платокъ.

тат. ياومق *явмакъ*, *кир.* حاومق *джаумакъ*, идти дождю, граду, снѣгу, ياون حاون дождь, ливень, ненастье, ياونلى дождливый, ненастный (*см.* يغمق).

п. ياوه *явдъ*, пустой, нелѣпый, *тур.* ياوه ياوه *пловъ*, очень сухой и безвкусный, *ад.* ياوەدانشمق говорить вздоръ, ياوەيه باشلدك ты началъ говорить пустяки.

тур тат. ياى, يى *яй*, *кир.* جاى лѣто, *тур.* صوك ياى ايى послѣдній мѣсяцъ лѣта, августъ, ياياغى, *алт.* ياياغى лѣтній, ياياغيدا лѣтомъ, въ лѣтнее время, ياين, ياياى во все лѣто, ياين قيشن лѣтомъ и зимою, ياياىامى, حاياىامى лѣто-

вать, кочевать лѣтомъ, провести лѣто гдѣ нибудь, يايلاق, ييلا, ييلا *ад.* ييلاق *кир.* جايلاو, *алт.* ييلو лѣтняя кочевка, горы, степь, на которыя перекочевываютъ лѣтомъ. يايلاقان اورنی лѣтнее кочевье, *кир.* جايلاتوغون ابدی проводилъ лѣто (тамъ-то), جايلس *джайлысъ*, мѣсто гдѣ скотъ пасется лѣтомъ, يايلاقلاب по-лѣтно, يايقمق теплѣть, оттеплівать.

тур. يای *яй*, *алт.* يا, *кир.* جا, *тат.* ييه, جه *іеіе* 1) лукъ для стрѣлъ. 2) *тур. дж.* يای созвѣздіе Стрѣлецъ (فصص— 127), يای يولی пространство на выстрѣлъ изъ лука, قورمق يای جكمك, *алт. кир.* جاتارتمق, يا натянуть лукъ, يای يصمق ослабить лукъ, يای طولدرمق натянуть лукъ до конца стрѣлы, يای كرشلمق приладить тетиву къ луку, *кир.* اتالغان جايه طانكدار неумѣющій стрѣлять, удивляется луку (*послов.*).

тур. ياياً *яя*, *дж.* ياياغ пѣшій (*см.* ييياو).

алт. ياياً *яйа*, творить, создать, даровать (*монг. дзаяху*), ياياجی, ياياجی Творецъ, ياياعان сотворившій, сотворилъ: اول نو بيرده كی نيلا اونحو بونكادی ياياعان онъ (Богъ) сотворилъ все что на землѣ существуетъ (*Радл.* 114), ياياعان *яйаанъ*, могила.

тоб. يايچی *яйчи*, *кир.* جايشی *джайшы* (= يده‌جی) колдунъ (собств. заговаривающій дождь), يايچی خاتون колдунья, يايچيلمك колдовство, *кир.* جايلاتمق колдовать, заговаривать, ворожить, كون جايلاتو, كون جايلامق, ياياً لامق заговаривать дождь, вѣтеръ, бурю (чтобы остановились, для чего произносятся слова: ساب ساب), *кир.* جای تاس = يده‌تاس

дж. يايداق *яйдакъ*, يايداق ات лошадь безъ всякой упряжи ведомая подъ уздцы (*Баб* 187), *кир.* جايداق منو сѣсть на лошадь безъ сѣдла съ однимъ потникомъ, и даже безъ него, جايناماك اينتو играть, рисоваться (о хорошей лошади).

алш. ياپرات *яйратъ*, развалить, разрушить, ياپرادلغان اوی развалившійся домъ.

а. ياسة *яисэтъ* (отъ ياسَ) лишенная надежды (*юридич. терм.* т. е. на беременность, по причинѣ прекращенія регуловъ).

тоб. يايغامق *яйгāмакъ*, جايغامق, качать на качеляхъ, *алт* يايقا кивать, помавать, качать, يايقو колебаніе, качаніе, يايقاحاق нетвердый, шаткій, يايغالق качаться.

тоб. يايغور *яйгӯръ*, радуга

يابق يايمق *см.*

тур يايقامق, يايقمق, بيقامق *яйкамакъ*, мыть, вычистить (= *тат.* جايقامق), جالقيوب يايقمق полоскать, يايغنمق *стр. воз.* б. мыту, мыться, يبقنمعلق омовеніе; *алт.* جايا колебать, трясти, полоскать (бутылку, во рту), جايدام, جايقاق блудникъ, распутный, جايقاپ‌ياتمق полоскаться, волноваться, биться (о волнахъ),

тур. тат. يايمق, ييمق *яймакъ*, *каз. кир.* جايمق разстилать, развернуть, распустить (напр. волосы), распространить, обнародовать, въ *кир* также пустить скотъ по лугу, пасти, يايق *яйыкъ* a) разостланный, развернутый, b) палка, которою бьютъ масло въ пахтальницѣ (*п.* جوغ), маслобойка,

c) *тат. алт.* разливъ, наводненіе, باين سويى рѣка Уралъ, *дж.* ياپو засѣянная земля (*к сл.* كساورز), ياپقس разливъ рѣки, *алт.* ياپتاق широкій (примѣръ *см.* при словѣ كوبك), ياپتس равнина, открытое мѣсто, *тат.* ياپكيچ вѣшалка, ياپيم, حاپيم, خمه простыня, ياپيمجق простынька, *кир.* حاپساق гладкій, выполированный. *Производные и составные:* ياپتورمو, حاپدرمو *пон.* ياپلمق *стр.* б. разстилаему, разстилаться, развернуться, распространяться, разглашаться, يغمايه ياپلمو б. отдану, роздану на грабежъ, *алт.* فوس ياپلدى вьюкъ растрепался, صويابلدى рѣки разлились, اعاجتنك قاغى ياپلدى древесныя листья распустились, ياپلمه распространенный, обширный, очень широкій, *тоб.* ياپلكلامك расплываться, ياپلدورعلامو = ياپكلامك распространять, *кир.* حاپنامو б. раскинуту, разбросану, حاپلنغى раскинуть, حاپلمو распущенный (о волосахъ и пр.), حاپيناكدامو бѣгать, разбѣгаться (о глазахъ): كوزين كورميسن حاپيناكدا پ تورعان اورونتنك كوزى سكلدى не видишь-ли какъ его глаза бѣгаютъ точно у вора.

алт. ياپنا *яйнā*, томиться, изнемогать, печалиться, тревожиться, сильно желать чего-либо, ياتتنك ولند ايابنادى изнываетъ въ чужихъ рукахъ (въ неволѣ), كوزى ياپناپ باپ уныло смотритъ, ياپنو изнуреніе, томленіе, уныніе, печаль, ياپناپ تورمك утомляться.

тур. ياپين بالغى *яйнъ-балыгы*, сомъ рыба (*п* جناع), *кир.* اولكان حاپين большой сомъ, морское чудовище.

дж. ياپينمق *яйнымакъ*, краснѣть (о плодахъ): بعضى نينك تاشى ياپينيور ايمى يابنيماس الله امروت منكيزليك بعضى بينك اورتاسى ياپينيور قرىوزمنكيز ليك у нѣкоторыхъ плодовъ краснѣетъ наружность, а не внутренность, какъ то у яблоковъ, грушъ; у нѣкоторыхъ же краснѣетъ середина, какъ у арбузовъ (فصص — 24).

дж. каз. يپ (اپ) *ійбъ*, اپ, ييپ, ايپ, *тур. ад.* اپ, ايپ, *сиб. тат. джіпъ, кир джепъ* 1) нитка, веревка, снурокъ. 2) *тат кир.* снаровка, искусство, ايمى канатн. мастеръ, ايپلى ايپلو съ веревкой; приглаженный, улаженный; ловкій (что также ايپشاملى), *тур.* بويعازى ايپلو съ веревкой на шеѣ, повѣса, бездѣльникъ, ايپسز безъ нитки, т. е. нѣкъ низкаго происхожденія, *каз.* ايپسرلنمك б разстроену, не быть приглажену, *кир.* حيپساك снаровка, хитрость, *тур. ад.* ايپلك нитка крученая, بنمو ايپلكى бумажная нитка (*п.* رشتهٔ بنبه), ايپلك اكيرمك крутить нитку, *каз.* جيراق ايپ суровая нитка, ايپ اوحى конецъ нитки, *мет.* объясненіе чего, ايپ حنارى канатн. плясунъ, حرنى ايپى, بنا ايپى снурокъ архитектора, плотника, ايپى صايى يوقدر нѣтъ ни нити, ни рукоятки, т. е разговоръ безъ связи и толку, ايپ ايپ الله الله восклицаніе отчаяннаго (хоть повѣситься!), *каз* بيتى صايلامو вдѣвать нитку въ иголку, ايپ ياپلاوح اوينامو играть въ нитки.

алт. ايپ *їенъ*, рубежъ, опушка, оторочка.

тур. يپا = ياپه

дж. ببار *юпāръ*, *тат.* يفار *юфаръ* или *ифаръ*, мускусъ, (*п.* اپار *їпаръ*, душица, *раст.*), *тоб.* يغارصجمان выхоль.

каз. тат يبارمك *ибэрмекъ*, يرمك, يوبارمك (иногда), *дж* ايبارمك, يبارماك, *кир.* جبير *джибэръ* (составл. изъ يبى *ий*, что значитъ *шествіе*, какъ видно изъ *алт.* нарѣчія, и *гл* (يبرمك), послать, отправить, пустить, отпустить (выпустить изъ рукъ, не держать), *кир.* اعامدى جبر выпусти, оставь моего брата, يبار و отправка. يبارکان, *алт.* يبه يبركان посланный; пославшій, سى يبارکان тебя пославшій, тебя послалъ, حضر تلاريكز ننك يازوب يبارکان ايكى مكتوبنكزنى واصل بولدوق посланныя вами два письма мы получили, *дж.* يبارا دور ابردى онъ посылалъ, يبارتمك *пон* заставить послать, يبارتدرمك заставить послать чрезъ кого либо, يباروس пересылка, يباروشمك *вз.* пересылать, يبارولمك *стр.* б. посылаему или посылаться, تورتوب يبارمك вытолкать, قعقروب يبارمك закричать, سقال يبارمك — ساچ отпустить волосы, бороду.

тур. يابق, يبق *япакъ*, шерсть выдѣланная, руно, اجه يباق тонкая шерсть, — الجق грубая шерсть, يباق طرامو чесать шерсть, يباق اشلمك шерстью работать, вышивать.

يابان = يبان, يبان; ايباك = يباك

тур. тат. يپراق *япракъ*, يابراق, يبراق, يعراق, *кир.* جابراق *ад. простон* يارباق *ярпакъ*, листъ (дерева, цвѣтка, табаку), въ *каз.* также *вѣникъ*, въ *кир* также *ломтики мяса*, يعراق بعراق طاس аспидъ, сланецъ, اوچ يعراق три листника. *тур.* بشراق طولمه سى, صارمه سى *долма*, рубленыя клецки изъ мяса, завернутыя въ виногр. листья (кушанье). يپراقلى лиственный, имѣющій листья, يپراقلامق крошить листками, يپراقلانمق распуститься, покрыться листьями Въ *дж.* и *уйг.* слово это пишется и произносится: ياپورعان *япургъанъ*, يپورغان, يپوراغ, يپرقاق (по этому можно принять его за причастіе и имя дѣйствія *пон.* формы отъ корня يابمق покрывать): كه حضرت الاه اردهكلوريبت اه اوتى اوجقونلارى كيم جرح اوروب, لالهيادورعانينى يپل ساووروب (*дж. сл.*), يپغاجدين يپغاجغه بپورغاق تيلايو бѣгали (Адамъ и Ева) отъ одного дерева къ другому, отыскивая листья (чтобы покрыться, قصص — 21, 22).

а. يپروج الصنم *іебруджъ-эс-сэнэмъ*, адамова голова (*раст.*)

алт. يپسال *іепсэлъ*, доспѣхи, снаряды (*монг. дземсекъ, дзебе*).

каз. يپمك (ح) *гибімекъ*, يپمك *іибмекъ* (*к. сл* ايبمق = *п.* ترشدن) мокнуть, замочиться, напитаться влажностью, يپوتمك, يپيتمك, *к. сл* ايترمو замочить, يپوتوب طاشلادیم я размочилъ, يپسك оттепель, قار يپشك ياوا снѣгъ падаетъ и тотчасъ таетъ, يپنمك *кир.* جيپنمك *воз.* мочиться.

тур. ياتاغان *ятагъанъ*, тесакъ (оружіе).

дж. يتاك *итэкъ*, *кир.* جيتاك *джитэкъ*, *алт. тур. ад.* يدك *іедекъ* (отъ корня يتمك) лошадь ведомая подъ уздцы, парадная верховая лошадь въ богатыхъ уборахъ, судно ведомое на буксирѣ (въ *алт. іедекъ* — поводъ; посохъ для слѣпаго, провожатый), يدكجى, يتاكجى конюхъ, стременной, ведущій лошадь на поводу, جيتاكلى يتاكلى на поводу идущій, يتاكلامك и جيتاكلامك, *тур.* يدمك *іед-*

мекъ, يدكه المق *алт.* يدكته *iедектѣ*, вести на поводу, вести за руку слѣпаго, тащить на буксирѣ, и вообще тащить за собою, يدك حكمك бечевать, يدك حكمه бечеваніе, يدك يولى бечевая дорога, يتا كلاب كيلتورمك подвести.

дж. يتال *ютāлъ*, рядъ, строй (صف *к. сл.*).

алт. يتكار *iеткѣръ*, бѣсъ производящій напасть; бѣда, напасть (*монг.* *дзеткеръ* — препятствіе, искушеніе; бѣсъ, что въ *бурят. шиткеръ*).

тур. يتمش *iетмішъ*, семдесятъ.

ياتمق = يتمق

тур. тат. يتمك *iетмѣкъ*, *дж.* يتماك, *кир.* جيتمك *джетмекъ*, достигать, дойти, догнать, б. достаточнымъ, доставать; *мет.* постигать умомъ; спѣть, созрѣвать. يتار, يتر *дж.* يتادور достаточно, довольно; достаетъ или достанетъ, كوجى يتر сплъ его достанетъ)это совершить), قدرتم يتمز возможности у меня недостанетъ, يتارلك достаточный, столько сколько необходимо, يتماسلك недостаточный, يتاجك (въ *тат.* рѣдко употребляется), *тур. ад.* يته جك или يتجك имѣющій достать, достаточный, يتاك قدر يتجك *дж.* يتاك ديك сколько необходимо, достаточное количество, يتاجك دكلدر, يتجك توكولدر недостанетъ, недостаточенъ, يتوك, جيتوك достатокъ, достиженіе, постиженіе; спѣлый, зрѣлый, *кир.* جيتيك *мет.* доходящій до сущности, знающій, знакомый съ дѣломъ, يتوكلك достаточность; спѣлость, зрѣлость, يتوكلنمك созрѣвать, расти, جتكنجك взрослый, дошедшій до совершеннолѣтія, *дж.* ييتيق (= يتوك. такъ какъ въ *дж.* нарѣчіи не строго соблюдается правило мягкости и твердости звуковъ, въ *к. сл.* يتمق) достиженіе, постиженіе, польза, بيتيقه كيرماس недостигаетъ, оказывается недѣйствительнымъ, безполезнымъ: بيرنجه بو يوسونلوق سوزلار ايتيب منع قيلورلار ييتمق قه كيرماس (*Баб.* 331), يتيق قيلنق полученіе пользы, дохода, خيلى يتيق قيلنق بوق ابدى недостаточно получалось дохода (съ непокорныхъ областей, *Баб.* 330), *кир.* جيته *джетэ* а) мѣсто у ножа, гдѣ желѣзо соединяется съ черенкомъ, b) прилежаніе, جيتهلى прилежный, جيتمسز лѣнивый, лежебокъ, يتماى, *кир.* جيتماى не доходя, недоѣзжая. *Производные и составные. тур. ад.* يترمك, يتورمك *iетірмекъ*, *алт. iеттірѣ*, *пон.* доводить, доставлять, допускать, сдѣлать достаточнымъ; дать спѣть, удовлетворить, *алт.* ياقشى يتتر оказать благодѣяніе, يتتره (*дѣепричастіе*) доставляя, до: قازاعه يتتره اويكه до дому, ياريب يتتره ياززنك докуда ѣдешь? *тур.* ترتمك *пон. 2-е*, заставить или велѣть доставить и пр. يتره مك не быть въ состояніи довести и пр. يتردهمك не быть въ состояніи заставить довести и пр. طلبنى يرنه يتردهمم я не могу способствовать къ исполненію его просьбы или требованія, въ *тат.* يتوزمك, تكوزمك *дж.* ييتكورمك *пон.* (имѣетъ тоже значеніе что *тур.* يترمك), *башк.* تلاولارينه يتكورمك довести до желанія ихъ, т. е. удовлетворить ихъ желаніямъ, اوزبنى خدمتكا يتكوزمك представиться, явиться къ услугамъ, *дж.* ييتكورا المق мочь нанести: ضرر ييتكورا الغوديك نيمه لاربار دولسا احتمالى باردور вѣроятно могутъ быть

такія вещи, которыя нанесутъ вредъ, يتوز, *кир.* حيتوز, حيتوزلى проворный, поворотливый, быстрый, бойкій, حيتوزلنمك сдѣлаться проворнымъ, поспѣшнымъ, حيتوزلندرمك сдѣлать проворнымъ; يتشمك, يتوشمك, *кир* حيتشمك добиваться, доходить, догонять, достаться кому, равняться съ кѣмъ (съ *дат.*); б. спѣлымъ; б. достаточнымъ на столько, что можно удѣлить другому (въ *алт.* يدش), يتوسكان достигшій, совершенный, спѣлый, *кир.* حيتسباى فالغان неуспѣвшій, непоспѣвшій, несовершенный, يتشوب كيلمك приспѣвать, успѣвать, يتوشه المامسه неуспѣвать, не б. въ состояніи достигнуть, *дж.* ستيتسمسر дойдетъ (= *тур.* يتشمك), يتشترمك *вз. пон.* сдѣлать достаточнымъ, содѣйствовать къ достиженію и пр. يتنمك *алт.* يدينمك *воз.* б. достаточну, доставать: يوبننك يدينماى يانقانتك بارمولرو يازيزماى دسكه ايديب بيركين если тебѣ что нибудь недостаетъ, то не скрывая, скажи намъ о томъ (*Радл.* 145), صاغزى يدينباس тупоумный, несовсѣмъ умный, *дж.* ييتيلمك *стр* б. достигнуту, б. зрѣлымъ, созрѣвать: واسايش ميوه لارى ييتيلدى и плоды спокойствія созрѣли (تاريخ ملوك — 95), *дж* ييتا المامق не б. въ состояніи догнать, поспѣвать и пр. يتيب كيلمك приблизиться, подбѣжать, يمرولوب يتدى совсѣмъ обвалился, يتو كيلوب достиженіе.

يتورمك *см.* يتمك и ايتمك пропасть.

дж. يتول *iетӯль*, земля пожалованная на владѣніе или пользованіе (= تيول, встрѣчается у *Баб.* 178, Instit. de Timour, p. 53).

каз. тоб. يتون, يتن, *тътнъ*, *кир.* حيتن *джитѣнъ*, лёнъ, *тоб.* يتون سوزى мятый лёнъ, يتون اورلوغى, يتن حيتن льняное сѣмя, حيتن سالغوو братъ лепъ.

дж. يتى *iетти*, семь (*см.* يدى).

п. يتيم *iетӣмъ*, *кир.* حيتيم *джетӣмъ*, сирота (лишенный отца, у поэтовъ—лишенный матери; изъ животныхъ—лишен. матери); народъ отчаянный, плутъ, мошенникъ (и вообще низшій классъ людей, какъ у *Баб.* شهر يتم لاردن); невольникъ, рабъ (въ этомъ значеніи въ *каз.* и *кир*), دريتيم драгоцѣнный жемчугъ (т. е. безподобный = بى نظير), يتيملنمك, يتيم قالمق осиротѣть, يتيملنوشمك *вз* осиротѣть вмѣстѣ съ кѣмъ, يتيم بالاسافلاسانك اعزيزنك دورنينك فان ايتار يتيم اولاق سافلاسانك اعزيزنك دورينك مای ايتار если ты воспитаешь мальчика невольника, то онъ окровавитъ тебѣ и ротъ и носъ, если же вскормишь дѣтеныша животнаго, то онъ умаслитъ тебѣ и ротъ и носъ (больше пользы сдѣлаетъ чѣмъ первый).

тоб. يكه, يكا *ичкя* = اينكه, اچه тонкій, يكارمك, يكالنمك утончаться, сохнуть, يكارتمك утончать.

а. يحيا *iахъя*, Іоаннъ Креститель.

п. يخ *яхъ*, ледъ, يخدان ледникъ, يخ بستن замерзнуть, покрыться льдомъ.

ад. тат. ياخشى *яхшӣ*, ياخشى, *алт.* ياقشى *якшы*. *кир.* جاقشى *башк.* جاقشى (отъ корня *дж.* يافمق нравиться) хорошій, добрый, *мет* знатный, важный, ياخشيلك, يخشيلك доброта, добро, благодѣяніе, благость, يخشيلكله добромъ, добровольно, ايتمك يخشيلك قيلمق дѣлать добро, благодѣтельствовать, يخشيليك ات درياعه تاسلاپالق ييلورپالق ييلماساخالق ييلور дѣлай добро и брось въ воду—

рыба узнаетъ, а если рыба не узнаетъ, то узнаетъ Творецъ (*поговорка*), يخشىلك ايلغوچى, ايلغوچى благодѣтель, *кир.* حاقسى لقتى بيلا توعون كسى признательный человѣкъ (цѣнящій добро), حاقسى لق بيلمكان неблагодарный, непризнательный, حاقسى اوبلو благоразумный, حاقسى كورامن вы хорошій человѣкъ, вы мнѣ нравитесь, я васъ люблю, اى اورتاق كون اورتاق حاقسى اورتاق луна—общая, солнце —общее, и хорошій человѣкъ—общій (*послов.*), *ад.* يخشى اول будь здоровъ (этими словами отвѣчаютъ на пиру, между армянами закавказскими и въ другихъ мѣстностяхъ, на предлагаемый тостъ за здоровье, выражаемый словами: الله ويردى Богъ далъ, а يخشى اول значитъ: на здоровье! т. е. что и отвѣчающій тоже выпьетъ); *гл.* يخشىلامك *алт.* يامشيلا одобрять, ублажать, *а.т.* يامشيرما гордиться добрыми качествами, тщеславиться, يخشيسمك=ياقسزن считать что нибудь добрымъ, يخشيلنمك дѣлаться хорошимъ, добрымъ, улучшаться, يخشيلندرمك сдѣлать кого хорошимъ и пр ياقشيلاب اويلاب хорошенько подумавъ, خواجه كلان يخشيلار باردى Ходжа-Кяланъ держалъ себя, поступалъ очень хорошо (*Баб.* 382).

п. يخنى *яхнӣ* 1) вареная говядина (горячая или холодная, оставляемая до надобности). 2) кушанье, оставляемое до слѣдующаго дня; все что откладывается и бережется до надобности.

а. يد *іѣдъ*, *мн* ايادى рука, передняя нога животныхъ, *мет.* могущество, власть, يد بيضا бѣлая рука (Моисея, творившая чудеса), يدطولى огромная власть, обширное знаніе.

дж. يداغ *идаг* (= ازاق . اداق нога) пѣшій (پياق), يداغ يورى идти пѣшкомъ (قصص — 133).

يدرمك *см*, يمك

каз. يدره *ядрà* (съ *русск*.) пуля.

يدك *іедекъ* = يتاك

а.т. يدواص *іыдӯ-асъ*, сонная бѣлка, суслякъ.

тур. дж. يده *іедѣ*, يدا *ядà*, جده (تاش) магическій камень, безоаръ, силою котораго вызывается паденіе или прекращеніе дождя или снѣга (*а.* حجر المطر, *п* سنك يده, *монг. дзада* — ненастье. Разсказываютъ, что первоначально камень этотъ получилъ Яфетъ отъ Ноя, и на немъ было начертано имя Бога. Онъ былъ потерянъ, но между турками существуетъ и по нынѣ повѣрье въ его существованіе и волшебное его дѣйствіе), يداجى, يداجى заговаривающій погоду силою *яда*, волшебникъ, колдунъ, знахарь, يداجيلو волшебство, *а.т.* يدالا или = يده ايلمو силою *яда* производить дождь или вёдро: يرين جيحان سكرينى ياداللاب ييدى Іеренъ-Чеченъ произвелъ дождь съ неба (*Радл.* 177), ياداسوس заклинаніе. (Въ описаніи Чжунгаріи о. Іоакинѳа, стр. 214, приводится описаніе *яда таша* китайск. писателя Си-юй-вынь-дзянь-лу—что онъ бываетъ синяго, желтаго, тѣлеснаго, бѣлаго, зеленаго и темнаго цвѣта. Находятъ его въ желудкѣ коровъ и лошадей; родится также въ хвостѣ ящерицъ, въ головѣ кабановъ, а въ желудкѣ ихъ — лучшій. Когда туркестанцы молятся о дождѣ, то привязываютъ безоаръ на таловый прутъ, и ставятъ въ чистую воду: непремѣнно бываетъ дождь.

Если молятся о ведрѣ, то кладутъ въ мѣшочекъ и привязываютъ на лошадиный хвостъ. Если молятся о прохладѣ, то кладутъ въ мѣшочекъ и привязываютъ къ своей поясницѣ. На всѣ сіи случаи находятся особыя заклинанія или молитвы, которыя рѣдко бываютъ безъ дѣйствія. Туркестанцы, Тургуты и Олоты лѣтомъ, въ дальныхъ дорогахъ часто употребляютъ его для удаленія жаровъ).

тур. ад. يدى *iедū*, *iедди*, *тат.* يتى *дж.* ييتى, *алт.* *iетти*, *кир.* جيتى *джыты*, семь, въ *тоб.* также недѣля (что у *сиб тат.* ايكى يدى لا — يدى لا двѣ недѣли), *алт.* يتتو семеро, يدىسى *алт.* يتتيزى семеро изъ числа ихъ, يتتى لا *iетти-ле*, только семь, يتتى لا بيز, يتتى لا زى, يتتى لا كار всѣ мы, вы, они семеро, يتتى لا زين всѣхъ семерыхъ, يدينجى, يتتنجى, *ад.* يدىنجى *дж.* ييتيلانجى седьмой, يتتنجيسن въ седьмой разъ, يدىشار, يتى شار по семи, يديلى *алт* يتتيلو имѣющій семь (лѣтъ, дней), семерикъ, *тур.* يدى برمو (семь пальцевъ) завязный корень, узикъ (*раст.*), يدى قله семь башенъ (замокъ на южн. оконечности Конст-поля, служащій тюрьмою), يدى قرق اتمك обѣдъ или раздача бѣднымъ кушанья во время семи и сорокодневныхъ поминокъ по усопшимъ, يتمش *кир.* جيتيس *джытпыс*, *алт.* يتمش اون *вм.* يتتى اون 70, يتمشلك *кир.* جتسنك двугривенный (70 коп. асс.), يتمشلاب съ 70, около 70-ти, يتمشارلاب по 70-ти, *кир* اتا جيتى семь предковъ, предки, родство въ восходящей линіи (*см.* اتا), جيتى رو семь родовъ (названіе поколѣнія киргизовъ *Семиродцевъ*, произшедшаго отъ семи сыновей Картъ-Казака, сына Алпчана, хана малой орды), يتى شهر *кир. джыты-шаръ*, семь городовъ (названіе вновь завоеванной у китайцевъ Кашгарской области, эти города суть: يڭكى سار, كاشغار, اوس توريان, اق صو, كوجار, خوطان, يركند, прежде эта область называлась التى شهر шесть городовъ, принимая два маленькихъ города اوش توربان и يڭكى سار за одинъ городъ. Настоящій правитель этого края Якубъ-бекъ, завладѣлъ имъ лѣтъ семь тому назадъ, и какъ покровитель и воитель за вѣру мусульманскаго его населенія, получилъ титулъ اتاليوغازى, какъ народъ его и называетъ

тур. тат. ير *iеръ*, *дж.* ييز (*к. сл.* ايز), *кир* جير *джеръ* или *жеръ*, *башк.* زير пространство, земля, мѣсто, полоса земли, اڭ يرينه на мѣсто его, اڭ يرنده вмѣсто его, *ад.* بريرده вмѣстѣ, هر بريرده, هريرده вездѣ, هيچ بريرده нигдѣ, نه‌يرده, نره‌ده гдѣ? يريورنده на поверхности земли, *каз.* يرجملاك клубника, *кир* جرشكى полевые цвѣты, يرالما картофель (*ног.* جيرالما), *алт.* يرصو (земля и вода) мѣсто жительства, *тоб.* تاقير голая земля, *алт.* اق‌ييز чистая земля, необросшая деревьями, *кр* جيرم‌بر непахатная земля, *тур.* ايشلنمش ير необработанная земля, حالى معطل ير поле, нива въ парѣ, *уйг.* ياسى ييز (широкая земля) пустыня, *кир.* كوندك جير дневное разстояніе (около 50 верстъ), توستوك جير полдневное разстояніе, بركوچ جير разстояніе на одинъ перевалъ кочевки (около 25 — 30 верстъ), يراوق اتم جير (разстояніе на выстрѣлъ стрѣлы) около 50—60 саж.

براوق جايترم حير разстояніе около 100 саж., برداش землякъ, برلو, برلى *дж.* حيرلى или حرسل мѣстный, природный, туземецъ, хорошо знакомый съ мѣстностью (съ ея кормами, водами, расположеніемъ и пр.), برلولر природные жители, туземцы, خراسان بيرليك хорасанецъ, уроженецъ Хорасана, شريف بيرليك уроженецъ Мекки или Медины, نەدرلوسن изъ какой страны, откуда ты родомъ? سن نەدرلو здѣшній, мѣстный, يرلويولداش соотечественникъ, يرلوبرنده всякая вещь, всякій человѣкъ имѣетъ свое мѣсто, يرلولك уроженство, гражданство, يرلو ائتمك сдѣлать природнымъ въ какой нибудь мѣстности, принять кого въ число гражданъ; развести, ввести; *дж.* يرليك или بيرليغ покрытый землей, пылью, *мет.* презрѣнный, униженный: حاكسار ديمكدركه غرايب الصغرده كلور بيت طالعيم نينك بيرليغين كور كم بو بيتيم تاشلارى, كيم كاكوكدين اينسا ايلاربيربله يكسان مينى (*дж. сл.*), *дж.* ير ايليش низменность (زمين بست *к сл.*). *Производные и составные: каз.* يرلك покрыть землей, похоронить, зарыть въ землю, *кир.* حيرلامق = *дж.* حيرعاماق населять, обитать, жить: كيمنك حيرين حيرلاسانك سوننك حيرين حيرلارسانك на чьей землѣ живешь, такую пѣснь и запоешь (*послов.*), يرلشمك *вз.* помѣститься, занять свое мѣсто (т. е. приличное), жить вмѣстѣ, устроиться, установиться, برلشترمك *вз пон.* поставить на свое мѣсто, расположить, устроить, يرلسترلمك б. помѣщену, хорошо расположену, يرلنمك *воз.* перемѣнить свое мѣсто, жительство, эмигрировать, въ *каз.* б. похоронену, يرسمك скучать по родной землѣ, по родинѣ, يرسينمك привыкать къ чужой землѣ, къ другому климату, *ад.* يراويك цаловать землю, поклониться въ землю, бить челомъ, т. е. униженно просить: يادشاهه يراولدىلر они всенижайше просили царя, يرتوتمق занять мѣсто, помѣститься, поселиться: وهماى كونكليكا انينك مهرى بير توتوب и въ сердцѣ Гумая поселилась любовь къ нему (تاريخ ملوك), تركمسنەنسك درينه كيمك يرينى طوتمق перейти на чье-нибудь мѣсто, замѣнить кого (по должности), يره اورمق, *кир* حيركا طاستامق бросить на землю, *мет.* пренебречь, *ад.* يردن اولمك выходить изъ себя, свихнуть съ ума, يره كمرسون пусть провалится сквозь землю! يره بقر смотрящій внизъ, *мет.* угрюмый, يره بقركوكه جغمز человѣкъ который все смотритъ внизъ, не взойдетъ на небо (*послов.*). يرى وار,يار умѣстно, заслуживаетъ: اكرلى ياره يار قيلسام يرى بار ايدى еслибъ я его разорвалъ въ куски, онъ заслуживалъ бы того (*Баб.* 255), اينك نى ارنوق يرى يار чѣмъ онъ выше, лучше? اينك يرى بار у него есть земля, помѣстье, بيرقاتيق اسمان ايراق земля жестка, а небо далеко, т. е. нѣтъ нигдѣ помощи (*поговорка*), *кир.* يلان حيرده التون بار دارسانك بافرطا بولماس (говорятъ) тамъ-то есть золото, пойдешь и мѣди не найдешь (*послов.*=вездѣ хорошо гдѣ насъ нѣтъ).

алт. ир *іеръ*, *іаары*, частица усиливающая отрицаніе: يرده بيرباس ни за что не дастъ, يرسلباس вовсе не знаетъ.

тур. тат. يارغق يراتمق *ярāтмакъ*, творить, созидать, *тур.* يرادس, *кир.* ياراتو, *дж.* يراتغو твореніе, сотвореніе,

فموغ تنكسوخلارنى يراتغو براغيم بارايدى къ сотворенію всѣхъ чудесъ у меня были средства, (قصص — 7), يراتقوحى *дж.* يرانكوحى, *тур. ад.* يرادان يرادىحى, творецъ, создатель, يراتقان сотворившій, كوكنى ويرى يراتقان خداى Богъ, сотворившій небо и землю, *дж.* يراسغليغ созданіе; сотворенный (قصص — 3), يرانلمق по сотвореніи, يراتمش دين كيدين يرادلمق *стр.* б. сотворену, يراتلمس يرادلس сотворенное.

тур. дж. ياراق يراق *ярāкъ*, ياراغ يراغ. يرىق (قصص — 306, *см.* при словѣ يشمق), *кир.* ياراق, *тат.* يراو *ярāу*, приготовленіе, снарядъ, оружіе, вооруженіе, ياوبراغى военное оружіе, يراقلو يراغلو, *дж.* يراقلىق съ оружіемъ, вооруженный, يراقلندرمق يراغلامق *каз.* ياراتمق снарядить, вооружить, يراغلامق يراغلانمق, *кир.* جاراقتانمق, *ад.* يراق كورمك вооружаться. снаряжаться, يراغلانمش вооруженный, توى يراغمن сдѣлать приготовленія къ пиршеству, *бух.* يراق برتامتن побросать оружіе.

тат. يراق, ييراق *iирāкъ*, *тур. ад.* ايراق, ايراغ, اراق (*к. сл.*), *кир. алт.* *ыракъ*, сокращ. راق далекій, далеко, ايراقلق, ايراقده, ايراقلى даль, вдали находящійся, дальній, يراقداعى издали, يراقدن удаляться, ايراقلاغق уклоняться. ايراقلاندرمق, ايراقلمق удалять, ايراقلشمق *вз* удаляться другъ отъ друга, различествовать, ايراقلشدرمق *вз. пон.* ايراقسنمق считать или находить далекимъ; притворяться далекимъ, ايراق اولمق б. далекимъ, ايراق اتمك удалить, отнять, отдѣлить отъ чего, كوزدن ايراق اولان كونكلدن ده ايراق اولور далекій отъ глазъ, далекъ и отъ сердца (*послов.* отсутствующихъ скоро забываютъ). Первообразный видъ этого глагола ايرامق б далекимъ, удалиться, употребляется только въ *алт.* нарѣчіи *ыра* и отъ него производн форма يراعق *ыратъ*, *сокращ.* يرات — رادار *вм* ايراتار удалитъ, будетъ держать вдали: مای تيره بافشدن ياماندى رادار Май-Тэрэ удалитъ злого отъ добраго *Радл.* 166).

каз. يرانك *ирэй*, بران *кир.* حران *алт.* *іеренъ*, рыжій (*монг. дзереѣ*), يرانلاعك порыжѣть.

ياراميق = يراميق

каз. يراعك *ирѣнмекъ*, *кир.* جيرعك *джеринмекъ* (= *тур.* ايركنمك) гнушаться, брезгать, جيرنشاك برانجاك, брезгливый.

тур. тат. يرعق *іыртмакъ*, *дж.* يمرعق, *к. сл.* ارعق, ادرعق, *кир* جرعق *джыртъ* или *жыртъ*, разворать, разодрать (*пон.* форма отъ يرمق), يرتو, جرتو драніе, *кир.* جرتوو обычай рвать одежду умирающаго, для облегченія агоніи, يرتق, يرتوق изодранный, оторванный кусокъ, يرتقلامق изодрать, разодрать на куски, يرتقوحى. يرتقيخ, *кир.* جرتقيش *тур*, يرتيحى раздирающій, хищный, звѣрскій, يرتقوحى حانور хищный звѣрь. يرتورمق, *к. сл.* ادرمق велѣть или дать разодрать, يرتلمق, جرتلمق *стр. к. сл.* ارملمق, ارعق б. разодрану, изорваться, *дж.* ييرتلاش ييرغاج щель, расщелина въ землѣ.

тур. يرد *юрдъ*, يردو *юрдӱ*, отверстіе иголки.

يرمق = يرعاق, يرعاغق

каз. ад. يروعاغق *іеркāнмакъ*, *дж.* ييرغاغق покачнуться, встрепенуться

(птица): اول قوش ییر بیرعاندی سرای نینك یاریی عه دولدی эта птица разъ встрепенулась и выросла на половину двора (قصص — 433).

дж. یرقمق *ярдукмакъ*, провиниться (كنا كارشدن *к сл.*); *ярыкмакъ*, учить (اموزیدن *к сл.*).

یرلامق = یرلامق пѣть (*см.* ییر), یرلیغمق, یرلیغ, یرلك, یرلسمك *см.* بر; یار *см.* публикація.

дж. یرمق *ійырмакъ*, یرعامق *ійырāмакъ*, *кир. каз* جرمق *джырмакъ*, рыть, изрывать, прорывать (о водѣ); *существ.* каналъ, рѣка (*осм.* ارمق), یرسو разрытый, ободранный (платье), یرق изрытый, یرعلامق разрывать, ایکی قو لاغی یرغالی съ разрѣзанными ушами, یرندی рытвина, یرلو حرولو *стр* б. прорываему, یرعامق *воз* прорываться, волноваться, یرعاس изрытый, взволнованный, صویرادور вода прорываетъ, промываетъ, سوبرعانو باشلادی вода начала волноваться, прорываться (قصص — 6), عرس یرعامور сводъ небесный разверзается (ibid — 398)

тур یرمك *ійермекъ*, *ирмекъ*, бранить, злословить, یروب تكمك ворчать на кого, كونكلم اش یریر сердце вздыхаетъ о . . . . имѣетъ желаніе, دوستكی مدح ایدرسك دایمایرحك یرقو восхваляя друга своего, оставь что нибудь и на порицаніе (*послов.*), یرغك вздыхать о чемъ, желать чего (имѣя мало надежды на успѣхъ), — отсюда *кир* جریك прихоть беремен. женщины (и въ *тур.* говорится о прихотяхъ беремен. женщинъ къ разнородн. пищѣ).

дж. یریو = یراق

тоб. یز *іезъ*, *алт.* یس, *каз.* جیز мѣдь зеленая (*монг. дзесъ* — красная мѣдь, въ *кир.* латунь, желтая мѣдь), *алт.* یس ییر жесть, یزلمك оправить мѣдью.

п. یزد *іездъ* (*сокращ.* изъ ایزد), یزدان Богъ, یزدای божескій.

тат. یزنا, یزده *іезнэ*, یسنه, *кир.* جزده и جیزده *джездэ*, зять старшій (мужъ старшей сестры).

дж. یزی *язы*, степь (صحرا *к. сл см.* باز — 4)

а. س *іасъ*, ی س эти двѣ буквы, поихъ значеніе необъяснено, служатъ названіемъ 36-й суры Курана, которую чигаютъ по усопшимъ.

یاسا *см* یاسا

а. یسار *гесāръ*, *мн* یسر *юсръ*, *юсуръ*, یسرة, یسری, лѣвый, лѣвая сторона, یسارا налѣво.

یساق, یسامق, یساول *см.* یاسا

а. یسیر *іесīръ* (*простон.*) = اسیر плѣнникъ, *тур* یسیر الحه — *алмаджа*, бѣганье въ запуски (игра), *кир.* جسیرباتن вдова, جسیربالا сирота.

алт. یش *йышъ*, густой лѣсъ (*каз кир.* جش густой), قره یش черный лѣсъ.

یشارمق = یاشارمق *см.* یاشل

кир. یسنه *ишпэ*, названіе мерина, легчонаго на 3-мъ или 4-мъ году (такъ называется только въ эти годы).

дж یسرلمق *ягурдулмакъ*, прилѣпить, прикрѣпить (جسپانیدن *к. сл.*).

یاشل, یشیل = یاشل

тоб. یشلاقتورمق *іешлыктырмакъ*, протирать (отъ یشمق).

п. тур. یشم *іешмъ*, *яшмъ*, یشب یشق яшма (камень, находимый въ Кашгарѣ и предохраняющій, какъ говорятъ, отъ громов. удара).

тоб. یشمق *іешумакъ*, *кир.* جشومق

(= *каз.* اشقمق), скоблить, стругать, тереть, гладить, يشقى, حشقى скобель, стругъ, يشلمو *стр.* يشلغان выскобленный, вылощенный, يسنمو *воз.* выскобли́ться.

дж. يشيق *ıышы̄къ* (= *тур.* اشق) каска: هرفا يسوبوريق نى كيب بويشيق نى باشيغه قويسون кто надѣнетъ это оружіе и возложитъ на голову эту каску (قصص — 306).

уйг. يشينك *ıышы̄нгъ* (съ *кит.*) шапка китайская.

тоб. يشيم *ıешы̄мъ*, чулокъ

тур. يص *юсъ*, частица, прибавляемая къ нѣкоторымъ прилагат для выраженія полноты: يص يومرو совсѣмъ опухлый.

тур. يصدق *ясды̄къ* 1) подушка (*см.* ياستق). 2) *кр.* мѣра земли — домѣрокъ длины *зана* за дорогой, по ея протяженію.

يصول = يوصون; يصى = ياصى; *башк.* جزاسى, يضاهى = يضا

а. يعقوب *я'кӯбъ*, собств. имя Іаковъ.

а. يعنى *я'ни*, то есть, именно.

дж. يغاج, يىغاج *йыга̄джъ*, дерево (*см.* اغاج).

дж. يغان, يىغان *йиганъ*, слонъ: تمام لارى يغان لار يعنى بيل لار منيب كيلديلار всѣ верхомъ на *йиганахъ*, т. е. на слонахъ прибылп (قصص — 441), يوم پيغمبر يغان نيبك فوبروعين توتى يغان قوبروغسن تبراتى ايكى فونكوزعان توشنى (ibid. 50).

дж. يغر *ягы̄ръ*, плечо, верхняя часть спины, يغرن плечевая кость, лопатка, يغرن بامق сжигать бараньи лопатки, гадать, ворожить по нимъ, يغرنجى ворожея (это слово тоже что *каз.* ياورون).

дж. يغلاق *ıыла̄къ*, ياولاق весьма, очень.

дж. يغلامق يىغلامق *йыла̄макъ* (= *тур ад* اغلامق), *сокращ.* ايلامق, يلامق *каз.* جيغلامق, *кир. башк.* جيلامق (*алт. гила, уйла, черн. тат. ыгла, монг. уйлаху*) плакать, оплакивать (съ *дат.*): اكاسىغلاپوكوزى كورماس بولدى оплакивая его — ослѣпъ (قصص — 187), يغى, يىغى, *алт.* يى *йи*, плачъ, плачъ по смерти кого-либо въ извѣстные часы дня يغلاق, يغلاوجان, *алт.* يىلاقاى, *кир.* جيلاق, جيلامه плакса, плаксивый, يغلاعان плачущій, يغلامغان неплачущій, *кир.* جيلاو *джылау*, стихи въ похвалу умершаго, составленные и пропѣтые женщиною или дѣвицею جيلاو نيكوو навязать на копье черный платокъ въ знакъ траура, يغلاتمق, جيلاتمق = اغلاتمق заставить плакать, *кир.* دوست جيلاتا ايتور دوسان كولدورا ايتور другъ скажетъ — заставитъ плакать, врагъ скажетъ — заставитъ смѣяться (*послов.*), يغلاشمو *алт.* يىلاس *вз.* вмѣстѣ плакать, يغلاب проплакать, يغلاب الو, يلاب الو выплакать (слезами выпросить). اوكروب يغلامق рыдать, بلاى قلغان كون день, въ который плакали, فان يغلامق (кровью), горько плакать, *дж.* يغلامسيمو рыдать безъ слезъ, притворяться плачущимъ, какъ видно изъ слѣдующаго примѣра: زاهد عشقين ديسه كه ميلغاى ماس يغلامسينور وكوزيكا كيلماس ماس

п. يغما, ياغما *ягма̄*, нападеніе, похищеніе, грабежъ, добыча (تاخت وتاراج, وغارت), يغماجى грабитель, يغمالمق, يغمالمك похищать, грабить.

тур. тат. ياغمق, يغمق *я̄гмакъ*, *каз. башк.* يامغ, يومق *яумакъ*, *кир.* جاومق *алт.* ياغا идти дождю, граду, снѣгу,

литься, يغدرمق *пон.* дождить, производить дождь, проливать воду и пр. *тур.* يغمور, *дж.* ياغمور, ياغين, *каз. тоб.* جانكغر, يانغمور, يامغور, يانغير *кир.* جامغور, *джайбырг* جاوم, جاوين, *алт.* يامغور *ямырг, ягырг* (*конд. нагург, намург*), *башк.* ياون, *ад.* ياغش дождь (*а.* مطر), ارى يغمور крупный дождь, *тоб.* توصقان يغمور мелкій дождь, ياون يغمور сильный дождь, تونكلوق يامغور градъ (*тоб.* تاشكى يغمور), يغمور يغار. *ад.* ياغش ياغار *кир.* جانكغر جاوادى, *алт.* يامغور ياعاپ يات дождь идетъ, قاريغار снѣгъ идетъ, جامغور جاواتورادور дождливо, *тоб.* يانغور ساچقرادى дождь накрапываетъ, *алт.* ياعان تنكرى дождливое, пасмурное небо, *тур.* يغمورقوشى зуёкъ или ржанка (птичка), *дж.* كوزياغينى слезы изъ глазъ (ثبات الماجزين — 66), يغمورلى ياغشلى дождливый, يغمورلق плащъ отъ дождя, ينغورلاى дождемъ, какъ дождь: يغمورلاى اوق لاريياوغان كون день въ который стрѣлы сыпались дождемъ (изъ пѣсни кара-ногайцевъ), *ад.* ياغش التنده قالمق остаться подъ дождемъ, جاون منان جيركوكاروردعامنان ايركوكاروز отъ дождя зеленѣетъ земля, отъ молитвы возобновляется человѣкъ, (*послов.*).

тур. ад. يغمق йыгмакъ, *дж.* ييغماق (*к. сл.* ايغمق), *каз.* ييمق, *кир.* جيمق *джыймакъ* (употребительнѣе جينامق *джыйнамакъ*), *башк.* زييمك или ژييمك, *алт. йу*, собирать, набирать, подбирать, сгромоздить, копить, يغوچى, يغينچى, сборщикъ, جيولى, ييلى сборный. *Производные и составные:* يغدرمق *пон.* дать или велѣть собрать и проч. يغشمق جيوشمك, ييوشمك *вз.* собирать вмѣстѣ съ кѣмъ, *алт.* يووش сборъ, يغشدرمق *вз. пон.* заставить собирать или убирать, *каз. кир.* جيورمق сводить, скорчить, сморщить, جيارغه чтобы собрать, для собиранія: انجه جيارغه بيورلغانز سونكندا послѣ того какъ приказано было собрать съ насъ деньги, جيورلق сжиматься, свертываться, ييغيلمق, يغلمق, جيولق, ژيولق *стр.* б. собрану, собираться, накопляться (въ *кир.* также جينالق), جيولماقچى بولمق намѣреваться имѣть собраніе, *кир.* جيылуу *джыйлуу*, складчина (народцы или одноотдѣленцы всѣ, по мѣрѣ состоянія, должны участвовать въ расходахъ одного человѣка, напр. при платежѣ *куна*; такъ же называется собираніе помочи скотомъ отъ родичей, родственниковъ и друзей, въ случаѣ падежа или другаго несчастія, сопровождаемаго лишеніемъ скота), *кир.* جيغامت *джыйгамытъ*, всякая вещь, составляющая чью-либо собственность: имущество, домашняя утварь и пр. جيولوشمق *стр. вз.* б. собрану вмѣстѣ, جيونمك, يغنمق, ييونمك, *алт.* يوونا *воз.* собираться, يغين, يغن куча, рой, скирдъ, اوت بعدای يغينى скирдъ сѣна, пшеницы, *ад.* يغناق, *дж.* ييغناق, ايغناق, ييغى сборище, сонмъ, يغناق قيلمق собирать, созывать народъ, *тат.* جيون, ييون *джыйынъ*, ييين, جيين, *алт.* يوون, *башк.* ژيون, زيون *зiинъ* а) поборъ, сборъ, b) собраніе народа, сходъ, сходбище, пиршество, праздникъ (какъ напр. собраніе народа у *кир.* по случаю поминокъ. У башкиръ сходбище на пиръ бываетъ во время кочевки: нѣсколько деревень соглашаются пригласить другія деревни и шлютъ къ нимъ посланца — ايلچى, который ѣдетъ со свитою въ праздничн. нарядахъ и назначаетъ

мѣсто для увеселенія. Съѣзжаются гости съ женами и дѣтьми, ихъ встрѣчаютъ верстъ за 5 до мѣста *зіина*; тутъ угощаютъ чаемъ, кумысомъ, бараниной, кобылятиной; затѣмъ слѣдуютъ увеселенія, игра на *курай*, борьба, скачка и пѣсни. Въ прежнія времена на такія сходки собирались до 5000 чел., нынѣ онѣ бываютъ рѣже, потому что запрещены), جيون جيمق собрать сходъ, *кир.* جيناب المق разобрать, развести (напр. мостъ), جيب المق отобрать, جيناتمق, *алт.* يوونات собирать людей, соединять въ одно цѣлое.

каз. يغوم *ягӯмъ* (отъ يغمق) ненастье, يغوملى ненастный, يغوملامق настать ненастью.

дж. يغى *йыгы*, плачъ (*см.* يغلامق).

дж. يغيز *ягызъ*, только, единственно (не находя корня этого слова, я принялъ его за сокращеніе отъ يالغيز, *см.* примѣръ при словѣ كراك).

башк. يغاك, يغك *ифѣкъ* = ايپاك шелкъ; يقا, يقه = ياقه

якут. يقصط *яксытъ*, такъ называется у якутовъ старуха—коровница, которая, будто бы, душитъ телятъ, когда коровы телятся.

тур. тат. يقمق *йыкмакъ*, *дж.* يقماق *к. сл.* اغمق, *каз. кир.* جيقمق, *ад.* يخمق повалить, свалить съ ногъ, опрокинуть, повергнуть, разрушить; побороть, يقو جيقو опрокидываніе, рушеніе, يق, *кир.* جيغيق поваленный: جال منار جاقه جيغيق грива повалена на лѣвую сторону лошади (съ которой садятся), اوركاش قامشى جاقه جيغيق горбъ (верблюда) поваленъ на правую сторону (съ которой держатъ кнутъ), *дж.* ييقتى опрокидываніе, уронъ, паденіе, ييقى كا ييتكوزمك довести до урона, нанести уронъ (*Баб.* 496). *Производные и составные*: يقدرمق *пон.* заставить или дать бросить внизъ или уронить, يقلمق, يغلمق, جيقلمق *стр.* б. свалену, упасть, рушиться, повалиться, пасть къ ногамъ (— ياقه), срѣзаться (въ спорѣ), اتدن يقلدى онъ свалился съ лошади, يقل провались, убирайся! اكلوار يقل چورباسنى ويردىلر ему поднесли супъ изгнанія, т. е прогнали, يقلق, يقق جيقلق повалившійся, упавшій; валежникъ, срубленное дерево (что въ *тур.* يغيدلاغاج, *алт.* يغين, *тоб.* ييقندى), *алт.* يغيندا срубить дерево, свалить, *дж.* ايقلمق *іыкламакъ*, бросить, сбросить (افكندن *к. сл.*), *дж.* ييقلماغور несокрушимый, твердый, постоянный, يقدرمق يغلتمق (*Баб.* ييقيتورمق, ييقيتمق) привести въ паденіе, въ разрушеніе, свалить, يقلشمق *стр. вз. к. сл.* اقشمق падать вмѣстѣ, вмѣстѣ свалиться или разрушиться, *кир.* اوى جيقمق разобрать кибитку, *тур.* بركسىنك خاطرين يقمق сокрушить чье-нибудь сердце, нанести оскорбленіе, *ад.* يخسون اولرى الله да опрокинетъ Богъ ихъ домъ! دوران يخلان اوغلان падающій и встающій, т. е, опытный, храбрый, молодецъ, اجان قپاريقان ياپار кто отпираетъ—можетъ и запереть, кто разрушаетъ—можетъ и устроить (*послов.* кто дѣлаетъ зло, можетъ и вознаградить добромъ).

тур. يقين, ياقين *якынъ. каз. кир.* جاقن, *ад.* ياخين, ياخون близкій, близко, близъ, около (отъ ياق), الك يقين ближайшій, очень близко, يقينده или ياقنده близъ меня, ياقنكده близъ тебя, يقينلر близкіе, приближенные, родствен-

ники, بويقينلرده или بويقينده въ близкое время, не такъ давно, на дняхъ, صباحه يقين подъ утро (صباحه فارسى передъ утромъ), *дж.* مسك ببلعه يامن دار около тысячи лѣтъ (есть, прошло — تاريخ ملوك), يقينلمق, *ад.* يخنلامق приблизить, يخن يقينلمق, اولمق приблизиться, сблизиться, сдѣлаться и быть близкимъ человѣкомъ, يقينلسمق *вз.* приближаться, сближаться другъ съ другомъ, يقين كلمك подойти, подступить:

а. يقين *якы̆нъ* (перс. произносятъ *ягынъ*) точность, положительность; ясновидѣніе (у мистиковъ), происходящее отъ высшей степени любви (Not. et Ext. t. XII, p. 376), يقين بلمك знать навѣрно.

тоб. алт. يك *іекъ*, *кир.* جيك *джекъ* 1) мерзость, презрѣніе, ненавистный, презрѣнный, يك اولمق б. презрѣннымъ, يك كورمك ненавидѣть, смотрѣть съ отвращеніемъ, يك كورنمك показаться или стать ненавистнымъ, يك تورمق, يكسنمك гнушаться, презирать (*монг. джикиикуу*), *алт* يكسجيلو отвратительный, ненавистный. 2) *іекъ*, *алт.* ييك *іикъ*, *кир джі̆къ*, шовъ, рубецъ, спай; шнурокъ, جيكسز безъ спайки, *мет.* безумный, неосновательный: اوسوزلرنك جكسزغوى вѣдь твои слова безумны! يكلاب يكمك дѣлать швы, рубцы, قويغى зашнуровать.

п. يك *іекъ*, одинъ, يكايك одинъ на одинъ, поединокъ, يكايك فايده проценты одинъ на одинъ, рубль за рубль, يكانه *іеганэ*, единственный, безподобный, рѣдчайшій, يكانهٔ دورزمان единственный въ своемъ вѣкѣ, خدايكانه единственный какъ Богъ (относится къ царямъ и могущественнымъ правительствен. лицамъ), يكنا несравненный, неимѣющій себѣ подобнаго; названіе кафтана изъ личной матеріи безъ подкладки (نام جامه ديوشنى است يك تهى *Бурх.* استرسز ساده *ферг*), يكتاى единственный въ мірѣ, يكجهت جهان постоянный, твердый, согласный (съ другими), يكجهتى согласіе, постоянство (въ мнѣніи, чувствахъ и пр.), يكدل воодушевленный тѣми же чувствами, единогласно, съ общаго согласія, يكدل وبكجهت اولمق согласоваться во всемъ, б. единодушнымъ, يكسان одинакій, однообразный, در درله يكسان قيلمق сравнить съ землею, унизить, يكلمك соединить, спаять.

тур. ад. يك *іегъ* 1) хорошій, лучшій, يكرك *іегрекъ*, лучшее, يك سومك любить лучше, предпочесть. 2) *іей*, рукавъ (*см.* ينك).

тур. يكا *яйа* (*вм.* يانا) въ сторону, къ (съ предлог. دن), شهردن يكا къ городу, بازارستدن يكا торгъ въ твою пользу, قبودن يكا اولدى онъ обратился къ дверямъ.

тур. يكاز *яйазъ*, يناز сварливый, своенравный, назойливый, يكازلق сварливость и пр.

يكاق = يكاشمق = ياشمق *см.* يان; يانكاق

тур. тат. يكيت *йігітъ*, *дж.* يمكيت *к. сл.* اكث, *каз.* جيكيت *джігітъ*, *кир. джегітъ*, *алт. ігітъ*, юноша, молодой человѣкъ (отъ 20 — 30 лѣтъ), храбрый, удалый, молодецъ (что въ *кир.* ايرجكست), *кир.* جكيت اغاسى мущина около 50 лѣтъ; женщина или дѣвица около 35 лѣтъ, يكتجه храбро, молодецки, دكنلك *кир.* جكننك цвѣтущій возрастъ, молодость, храбрость, удальство, мужество,

يكت سيمال молодцеватость, *кир.* جاس حكمت юноша, *дж.* اكتمك сдѣлаться молодымъ, юношей (*к сл.*), يكلنمك сдѣлаться, стать молодцемъ, يكسسمك молодиться, казаться молодцемъ, *кир.* ايمن اغاشتنك ايلكاى صنغاى, ايرحكيتتنك اوبالغانى اولكانى если дубъ согнулся, значитъ сломался, если храбрый молодецъ заслужилъ стыдъ, значитъ умеръ (*послов.*).

тур. يكرمك = اكرمك

тур. тат. يكرمى *игірмі*, ايكرمى *кир. ног.* جيرمه *джійрма* двадцать, يكرمنجى двадцатый (у киргизовъ уговариваются о *калымѣ* по 20, и спрашиваютъ сколько *джійрма* дадутъ въ калымъ. Обыкновенно больше шести недается и разсчотъ калымныхъ 20-ти таковъ: лошадьми — 4 кобылы съ жеребятами — تورت قولوندى بيه, что = 12, два жеребенка и двѣ кобылки по второму году — تورت تاى, два жеребчика и двѣ кобылки по 3-му году — ايكى ايكى قونان, قوناجين итого составляетъ 20 штукъ. Коровы съ лошадьми считаются одинаково. 60 барановъ, въ томъ числѣ и маленькіе, одно- и двухлѣтніе = одной *джійрма*. Два мерина и два верблюда, или взамѣнъ ихъ 4 большихъ кладеныхъ верблюда — اتان, составляетъ одну *джійрма*. Средняя цѣнность 20-ти = 150 руб. сер. Послѣ вопроса: сколько 20? опредѣляется составъ ихъ, такъ какъ цѣнность бываетъ различна. — *Ильм.* Но кромѣ калыма женихъ долженъ дать еще باس حافسى и ايق حافسى два рода подарковъ, которые, по состоянію, состоятъ: *бисъ-джаксы* — изъ 9 верблюдовъ, *аякъ-джаксы* — изъ одного верблюда, коровы и оружія. Въ прежнія времена *бисъ.джаксы* состоялъ изъ одного или двухъ невольниковъ. Для бѣдныхъ первый подарокъ состоитъ изъ одного или двухъ верблюдовъ и лошади, а 2 й изъ лошади, коровы и халата, или же 1-й изъ лошади и халата, а 2-й изъ коровы, барана и козы. Женихъ уплативъ калымъ или часть его, одаривъ родственниковъ и заплативъ одинъ изъ *джаксы*, обыкновенно *аякъ-джаксы*, самъ везетъ, когда въ первый разъ ѣдетъ къ невѣстѣ, другой *джаксы*, называемый *элу*, и за то получаетъ право посѣщать невѣсту ночью и прожить въ ея аулѣ около 3 дней, какъ будто тайно; при этомъ онъ прокрадывается въ кибитку, а родители невѣсты притворяются ничего незнающими. *см.* также طوى مال).

каз. тоб. يكمك *игімекъ*, *кир.* جيكمك *алт іекъ*, запрягать, впрягать, закладывать лошадь, يكو, جيكو запряжка, جيكولوك, يكولو запряженный, يكورمك *пон.* يكومك велѣть запречь, *воз.* يلولمك *стр.* запрягаться, يكولوشمك вмѣстѣ впрягаться, فيات يكامن парой запрягаю, قوشارلاب يكمك припрягать.

тур. يكمك *іегімекъ*, побѣдить (*см.* ينك).

тур. يكن *іегенъ* (*іеенъ* = *тат.* حيان), племянникъ, قزيكن племянница, يكن اوغلى сынъ племянника.

п. يكه *іекѣ*, *кир* جيكه, одинакій, отдѣльный, оставленный всѣми, *дж.* يكا قالديم я былъ оставленъ совершенно одинъ, اوروس ميدانيدا كيرارديى يكه на полѣ битвы онъ бродилъ совершенно одинокій (احمد يوسف كتانى *Вамб.* стр. 113).

дж. ад. يكه *iекѐ*, *кир.* جكه *джікѐ* 1) огромный, толстый, يكه خنجر большой кинжалъ, сабля, يكه يارمنى большую половину. 2) *дж. iикѐ*, худая и горячая лошадь (محاكمه стр. 15. У *Вамб.* вѣроятно опечатка يسكه на стр. 11).

тур. يكى *iенӣ*, новый (*см.* يانكا).

тур ад. يل *iелъ*, *каз. iель*, *кир. джѐль*, *дж.* ييل, ايل, ال вѣтеръ, дуновеніе, воздухъ; вѣтеръ желудочный, ревматизмъ, ياجغاز, *тат.* ايكين كنه يل вѣтерокъ, ياجكاچ بل كنه главнѣйшіе вѣтры: باس يللر, قيش, فشلق شمال يلى сѣверн. вѣтеръ, قبله يلى южн. вѣтеръ, مشرق يلى, *тат.* كون جيقش يل восточн. вѣтеръ, مغرب يلى, *тат.* كون باتش توشلك يل западн. вѣтеръ, كون قونش يل полуден. вѣтеръ, جانبى يللر второстепенные вѣтры: *тур.* نوراز يلى сѣверо-восточн. вѣтеръ, قره يل сѣверо-западн., يلدزقره يل С. С З., باطى قره بل З. С. З., صايلى сирокко, *алт.* ييلبو сквозной вѣтеръ; теченіе воздуха, ييلكين одно изъ названій невидимыхъ духовъ, *каз.* يلسوراق вѣтряноватый, يللى كسى вѣтрян. человѣкъ, *кир.* جيل حاق сторона, въ которую дуетъ вѣтеръ, جيلكا قارايى противъ вѣтра, جيل ميزل острый вѣтеръ (дуетъ въ мартѣ и уничтожаетъ снѣгъ), جيلباو веревка, которою привязываютъ къ *шайараку* тяжесть, чтобы кибитку не снесло вѣтромъ, جيلغور сильно вѣтряная погода лѣтомъ, جيل كوز отверстія, клѣтки въ рѣшеткѣ кибитки, если онѣ широкія (а узкія называются طوركوز, какъ у сѣтки), *каз.* ييلبكاى вѣтряница, вѣтрогонъ, *кир.* جيلكاى на распашку, ييلجيلاى быстро какъ вѣтеръ, *туркм.* ييلمان быстрый, поспѣшный. *Производные и составные:* يلدامق, جيلدامق вѣять, дуть слегка, يلدام, يلدم, جيلدام, *дж.* ايلدام الدم (*алт.* ылтамъ) вѣтроносный, быстрый, проворный, въ *дж.* также сверкающія искры пламени въ степяхъ, въ лѣтніе жаркіе дни (*дж. сл.*), يلداماق быстрѣе, скорѣе, *кир.* ايشيب جلداماق بير выпей поскорѣе и дай (чашку), يلداتمق ускорять, يلداملامق б. вѣтряну, جيلداتماى безъ вѣтра, когда погода не вѣтряна, *тур.* يلمك *iелмекъ*, *кир.* جيلمك и جيلكمك, *каз.* يلكمك *iелікмекъ*, бѣжать рысью, въ *тур.* бѣжать туда и сюда; держаться на водѣ плавая, *алт.* اڑى يلدى مييى يلدى туда скакалъ, сюда скакалъ, *кир.* جيلس *джелісъ*, *алт.* يلك *iелекъ*, рысь: ياقه ننك يازغى كوروب تووروب يلكن نه صورادنك когда ты видишь поступь лягушки, чтожъ ты спрашиваешь о ея рысп? (*послов.*), جيلستى рыскистый, *тур.* يلدرمك *пон.* заставить бѣжать туда и сюда, يلشمك *вз.* прибѣжать вмѣстѣ, يللمك *iеллемекъ*, جيللمك يرلرنده بللراسر يل اسمك дуть вѣтру, на пхъ мѣстахъ вѣтеръ раздуваетъ, т. е. никакого слѣда не осталось, يللنمك провѣтриться, нестись вѣтромъ, улетучиваться, *мет.* б. вѣтрянымъ, развращаться, *тоб.* يلنمك = *тур.* يللمك провѣтрить, اس يلته مكاك провѣяніе хлѣба, يللندرمك вывѣтрить, يللنوب летѣть какъ вѣтеръ, *каз.* اوجمق يلكارمك раздувать, провѣять, اشلق يلكارمك провѣять рожь, *каз.* يلكوتمك трясти; развеселить, утѣшить, доставить удовольствіе, يلكومك развеселиться, вѣтряничать, рѣзвиться, *дж.* ايلغامق, الغامق быстро идти, стремиться, ايلغاب бы-

стро, стремительно, يلكا بيرمك пустить на вѣтеръ, промотать, *тур.* خرمن صبرين يله ويردى онъ пустилъ на вѣтеръ жатву своего терпѣнія, т. е. потерялъ терпѣніе, يلكا كيتمك пойти на вѣтеръ, б. безполезнымъ, جهد قيلومز يلكا كيتمادى старанія наши не остались безполезными, *каз.* جيل كوتا رولادور вѣтеръ подымается, جيل طوقتادى вѣтеръ утихъ.

тур. يل *илъ*, годъ (*см.* ييل).

тур. يلامق, يلبيمق *ялабымакъ*, блестѣть, сіять, يلابق блестящій, представляющій оттѣнки разныхъ цвѣтовъ, يلابق تل мишура.

п. يلاغ *ялāгъ*, чашка, употребляемая нищими (*ферг. к. сл.* يلاق — كاسهٔ كدايان, كاسهٔ سنك, *Бурх.* يلاق — سفال شكسته черепокъ посуды, на которомъ даютъ пищу собакамъ и кошкамъ. Какъ кажется, это слово происходитъ отъ корня *тур.* يالامق).

каз. кир. тоб. يلاك *илāкъ*, جيلاك *джилѣкъ*, *тур.* جيلك, جلك ягоды (*кондом. джістекъ*, *черн. тат. джігілекъ*), جير جيلاكى, *тоб.* توقماق يلاك клубника, قاين جيلاكى, اغاج جيلاكى малина, قوراجيلاك земляника, قراجيلاك черника, موجيلاكى клюква, *тоб.* جيلاك جويلامك щипать ягоды, *алт.* ييلاكتاب پار уйти за ягодами.

يلانك = يالانك; يلامق = يغلامق; يلان = يالان *см.* يالغان

тур. يلان, ييلان, ايلان *іиланъ*, *каз. джуланъ*, *кир.* جيلان *джсыланъ*, змѣя (отъ корня يلمق или ييلمق — ползущій; *а.* حية, *п* مار), يلانجق змѣенокъ; рожа болѣзнь (*а.* حمرة, *п.* سرخباد), يلان اوق жало змѣиное, يلان بالغى угорь, كوكى — шалфей, يصدوغى — змѣпная трава, اق جيلان стрѣла-змѣя (boa tatarica), جنكغرداقلى يلان гремучая змѣя, صارى باش جلان, جيز يلان ехидна, صاغر يلان аспидъ, صويلانى гидра, водная змѣя (*п.* مارابى), كور قراجيلان ужъ, يوزكوچ يلان слѣпая змѣя (родъ червя), يلان плавающая водная змѣя, يلان دريسى змѣиная кожа, *тат.* يلان قراو ногтоѣда, يلان كيحو бродъ, طتلى دل يلانى ايتكن جغارر сладкая рѣчь вызоветъ и змѣю изъ норы (*послов.*), *кир.* جيلان ييرايبرجورسه اينده كيركانده توزكبرار хотя змѣя ползетъ извилисто, но въ пору входитъ прямо (*послов.*).

дж. каз. يلاوچ *ялāучъ*, посланникъ; апостолъ, *к. сл.* يلاقچ ويلاوچ посланникъ отъ Бога (پيغمبر از طرف خدا): محمد پيغمبر انينك يلاوچى пророкъ Мухамедъ Его посланникъ (سراج القلوب — 12), يلاج *яладжъ*, вѣстникъ (پيغمبر).

тур. ад. يلپازه, يلپزه *іелпэзэ*, вѣеръ, опахало, يلپزه لمك махать вѣеромъ (يلپزه جالمق, صالمق), يلپزه لنمك махаться вѣеромъ.

каз. يلبردامق *іелбурдармакъ* (отъ يل) 1) развѣваться, يلبرداتمق развѣвать, *кир. алт.* جيلبرا развѣваться, биться (на вѣтру платье, распущенные волосы, развернутое знамя), جيلبور одежда разодранная, въ лохмотьяхъ, يلبرساك птичій гребешокъ. 2) *тур.* бросать молніи, сверкать (= يلدرمق, پارلامق).

тоб. يلبيمك *іелбймекъ*, *каз.* يلبيمك опахивать, вѣять; полоть, чистить ночевками, يلبووح, *дж.* ييلانكوچ, *уйг.* ييلبيكو вѣеръ (*тур.* يلپازه), يلپوچ почевка, *тоб.* يلبكى закинутый, неопоя-

сапный, يلنمك, جيلنمك развѣваться, встрепенуться, *кир.* ايلبمك ходить едва передвигая ноги, плестись, ايلبلمك летать медленно, подобно бабочкѣ, ايلبلك *елбелѣкъ*, бабочка.

يالتاق يلتاقلنمق *см.*

каз يلترامك *іелтрāмакъ*, يلدورامك (*пон.* отъ يلمك), يليشترامك пускать рысью, быстро бѣжать, *дж.* يلدرمق (заставить быстро двигаться, какъ вѣтеръ, въ разныя стороны), заставить плясать, يلدورو набѣгъ, يلدورغه одноколка, *дж.* يلاتون быстрый ходъ, маршъ, набѣгъ (الغار *к. сл.*).

тур. يلتمك *іелтѐмекъ*, возбудить, подвинуть къ чему: نفسم اكا يلترك страсть возбуждаетъ меня къ тому, чтобы . . . شيطانك يلتمه سيله по внушенію сатаны, يلتنمك *воз. стр.* б. возбуждену къ чему, предаться чему.

тоб. يلتكه *іелтекѐ*, вертлюгъ, флюгеръ.

кир. يلجيرامك *елджіірѣмекъ*, потрясаться, затрепетать.

тоб. يلچيلدامق *іелчилдāмакъ*, *мет.* болтать, много говорить.

ад. يلخى *йылхы*, табунъ (*см.* يلقى).

يلدام, يلدامق *см.* يل вѣтеръ.

тур. يلدرم *йылдырымъ*, *к. сл.* ايلدرم громовая стрѣла, молнія, электрическ. токъ (برق وصاعقه *к. сл.*), يلدرم اورمق, جاريق يلدرملمق ударить (о молніи), يلدرم ايله اورلمش получившій ударъ молніи.

يلدرمق = يلدرامق يلطورامق *см.*

тур. يلدنمق *ялдāнмакъ*, ласкать, льстить.

тур. тат. يلدوز, يلدز, يولدور *йылдызъ*, *юлдузъ*, *кир.* جولدوز *джолдузъ*, *уйг. алт.* يولدوس (*ад.* простон. اولدوز *каз.* زوندز) звѣзда, يلدزلو со звѣздочками, съ блестками, сверкающій (= مجلا), يلدز يويراز сѣв. сѣв. восточн. вѣтеръ, يلدزقوردى свѣтящій червякъ, يلدزطاشى искрякъ, златоискръ (камень), اوجان يلدز текучая звѣзда, — قويرقلو комета, ى ايله يلدز луна и звѣзда (гербъ или символъ Турціи и Оттомановъ), *тоб.* شباق يولدوز (شفق) вечерняя звѣзда, *кир.* كوك بوزاط, اق بوزاط голубо-сѣрая и бѣло-сѣрая лошадь — называются двѣ звѣзды въ малой медвѣдицѣ, самыя дальныя отъ полярной; между ними три звѣздочки, ارقان جولدوز веревка, на которой лошади эти привязаны, جيتى قراقشى *семь воровъ* (большая медвѣдица), которые обращаются за лошадьми, كاروان جولدوز утренняя звѣзда, при восходѣ которой караваны подымаются съ ночлега (*дж.* جولپان), سكز يلدوز *восемь звѣздъ* — называются въ киргиз степяхъ звѣзды, восходящія на Востокѣ и видны въ продолженіи 8-ми дней; въ 9-й день онѣ скрываются, а въ 10-й опять показываются, и это движеніе повторяется трижды въ мѣсяцъ. Между этими звѣздами есть одна несчастливая — عقرب, которая если встрѣтится каравану или войску, то случается съ ними какое-нибудь бѣдствіе; если же она видна въ 10-й день, то спина верховыхъ лошадей покрывается ранами. Объ этомъ повѣрьѣ упоминается и у Бабура, хотя онъ такое наблюденіе считаетъ суевѣріемъ (стр. 109). У персіянъ вышесказанное созвѣздіе — كردم также считается несчастливымъ (какъ видно изъ объясненія Бурхана, in append. نهايت

منحوسى مى دانند ومقابلهٔ اوكارنى كنندوان ستاره اكرمقابل باشندبان طرف سفرنى كنند). Названія 7-ми движущихся звѣздъ или планетъ, по قصص слѣдующія: سكاندور, اونكاى, كروه, بشيق, سقيق, ارزو, باجيق, (*стр.* 127).

يلشمق *см.* يلمق; يلغان = يالغان; يلغايان *см.* يلمق

дж. тат. يلغه *йылга*, рѣка, рѣчка (у нѣкотор. тат. *оврагъ*), *кир.* جيلغه рѣчка текущая въ оврагѣ или вытекающая изъ горъ, يلغه قيولادى рѣчка впадаетъ, اورال يلغه‌سى بويلاب по берегамъ р. Урала.

каз. *ялкылтāмакъ*, звенѣть, стучать.

монг. тат. يلقى *йылкы*, يلغى, *дж.* ايلقى, ايلغى, *кир.* جيلقى *джылкы* или *жылкы* 1) конь, лошадь (безъ различія пола. 2) *тур. ад.* يلخى табунъ лошадей (въ *дж.* табунъ лошадей, кобыла, въ *алт.* нѣзженая лошадь, табунъ коней, которые еще не были въ ѣздѣ), يلقيچى, *кир.* ژيلقيشى табунщикъ, пастухъ лошадей, يلقى طوار лошади вообще.

п. дж. يلك *ielèкъ* 1) родъ шапки, надѣваемой царями (*Бурх.*). 2) *тур.* перо у стрѣлы يلكلمك *ielеклѣмекъ*, снабдить стрѣлу перомъ.

тоб. алт. يلك, يليك *тур. дж.* يليك, ايليك, ايلك, الك *илѝкъ*, *каз. кир.* جليك *джеликъ*, мозгъ въ костяхъ (*к. сл. мет.* родъ, поколѣніе — اصل), يلكى, الكى мозговый, съ мозгомъ, *мет.* крѣпкій, сильный, الكلنمك содержать мозгъ (въ костяхъ, *а.* اخاخ *Кам.*), *кир.* جليك также: кость продолговатая и внутри пустая, توقپان جليك кость надъ локтемъ, قارى جليك локтевая кость.

тур, тат. يلكن, يلكان *ielкѣнъ*, *кир.* جيلكان и جيلكم парусъ, يلكنلو съ парусомъ, парусный, يلكنجى главпый парусникъ; марсовый матросъ, караульный на марсѣ, поставленный для открытія иностранныхъ или подозрѣваемыхъ судовъ, ترنكته يلكنى (съ *франц.*) парусъ фокъ-мачты (на галерахъ), اورته يلكنى парусъ фока, مايسترا — парусъ бизань-мачты, يلكن بزى парусина, يلكن اجمق поднять, распустить парусъ, اندرمك — опустить парусъ, ياغلمق — убирать, крѣпить паруса, طولدرمق — плавать, идти на полныхъ парусахъ.

тоб. يلم *ielъмъ*, يليم *ıылымъ*, *каз. кир.* جلم *джылъмъ*, неводъ, يلم تاش кибасъ (у невода), يلم يقا тетива, يلم مويرا تورغان ير затонъ.

п. يلم *ielумъ* или يليم *ielѝмъ*, *каз. кир.* جيلم, جلوم *джӱлӱмъ*, клей рыбій, يلم‌قره древесная смола, камедь (*ферг.*), جياجيلم вишневый клей, يلملى, جيلملى склееный, يلملمك, *кир.* جلمدا склепть, приклеить, جيلملنمك клеиться, б. склеену, *алт.* يليم فايا ياريلا بير сросшійся утесъ, разступись! (изъ сказокъ).

тур. يلمان *ielмāнъ*, ближайшая къ оконечности часть сабли, гдѣ оборотъ ея становится тоньше и гдѣ начинается раздвоенный клинокъ.

алт. يلماى *йылмāй*, рыба изъ породы лососей, иначе бѣлый *кускучъ* (تولى).

дж. тат. يلمق или يىلمق *йылмакъ*, *кир.* جيلمق ползти, двигаться, катиться, передвинуться, *кир.* جيليب فوندم я перекочевалъ весьма недалеко (на версту, на двѣ), كرى يىلمق податься, يلدرمق

جيلدرمق *пон.* подвинуть, покатить и пр. يلدرمه, جيلدرمه задвижка, يلدرمه‌لق задвинуть задвижкой, يلشمق, ييلشمق, يلشغلامق, يلوشمق катиться туда и сюда, двигаться; качаться, يلشو движеніе, يلغير, يليش *мет.* подлаза, يليشكاك пресмыкающійся, يلشتورمق *пон. вз.* двигать, качать и пр. يلشتورو приведеніе въ движеніе, يلشتورمق ارى, يرى отодвигать, придвигать, *кир.* جيلجيمق передвинуться съ мѣста гдѣ спдѣлъ ползкомъ (или напр. со стуломъ, не вставая съ мѣста), جيلماندا переходить съ мѣста на мѣсто, скользить (санки), *тоб.* يلماعاى *ielmagaй*, каткій, гладкій, يلماغايلامق сдѣлать гладкимъ, гладить, يلغاباق катокъ, горка, *дж.* بيلمالو инструментъ для сглаживанія каменной работы (*Вамб.*).

يلمك *см.* يل вѣтеръ.

дж. يلنك *и.ièнгъ*, веретено (دوك *к. сл.*).

тур. يلوه‌قوشى *ielvэ—*, овсянка (*п.* يلوه *а.* سلوى).

тур. يلى *ielэ*, грива лошади (*п.* يال, برجم), ات يلهسى конскій волосъ.

тат. يلى *йылы*, ييلى, يلو, *тур.* ايلى *или*, ايليجق, *дж.* يليق, ايليق, ايليغ, *кир.* جيلى (ز) *джылы*, теплый, горячій, парной, *тур.* ايليجه горячій источникъ, теплыя ванны, يليلق, جيليلق теплота, جيلى سوز теплое, ласковое слово, جيلى قاندى съ горячей кровью, *мет.* энергичный, отважный, جيلم полынья (продушина на рѣкѣ зимою). *Производные и составные*: يليمق, *кир.* جيليمق грѣться, сдѣлаться теплымъ, теплѣть, يليتمق *пон.* нагрѣть, согрѣвать, разгорячить, يليتمك, *дж.* ايليتمك нагрѣваться, разгорячиться, *дж.* ايليق يليق قيلمق *мет.* ласковымъ, открытымъ, пріятнымъ дѣлать (говоря о лицѣ = معتدل واجق قيلمق): مسلمان اوغليغه يخشى قيليق قيل, تلينكنى خوش جراينكنى يلبق قيل (تبات العاجزين — 52), *дж.* ايلبارامق обвариться кипяткомъ, ايلبارمق *пон.* обварить кипяткомъ (какую нибудь часть тѣла), *алт.* يليه بيرمك *мет.* стереться, пропадать, исчезать (снѣгъ, дорога и пр.), *кир.* جيلى حملى سويلسنك جيلان جيغار ايننن. ماطنى قاطتى سويلسنك مسلمان جيغار دينندن если скажешь ласково и съ участіемъ, то и змѣя выйдетъ изъ норы, если же скажешь сурово, то и правовѣрный оставитъ свою религію (*послов.*).

дж. тат. يلين *ielīнъ* (= *кир.* جلين) вымя (домашн. животныхъ).

يم 1) *см.* ايام и يمك 2) *каз. имъ*, ядро, зерно (въ плодахъ). 3) *а. ièммъ*, *мн.* يموم, море, океанъ. 4) *а.* дикій голубь.

тур. يما *ямā*, заплата (*см.* يامامق), يماق a) заплатанный кусокъ; b) товарищъ, помощникъ, подмастерье, اشجى تشريفاتجى يماغى помощникъ повара, قولاغوز يماغى помощникъ церемоніймейстера, يماغى помощн. главн. привратника дворца, называемаго قولاغوز جاوش (онъ открываетъ, въ отсутствіи *кулагузъ-чауша*, шествіе султана или главнаго визиря); c) рекрутъ бывшаго янычарскаго полка, انادولو يمافلرى азіятскія войска.

тур. тат. يمان, يامان *ямānъ*, *кир.* جامان (у южныхъ *сиб. татаръ джабалъ*, *чабалъ*) дурной, худой, злой, несчастный, худо, зло (противуп. يخشى

(ايذكو), злой духъ, привидѣніе, يمانلق дурнота, дурной поступокъ, злость, зло, يمان خيالى злоумышленный *Производные и составные*: يمانلامق *яманлāмакъ*, *алт.* ياماندا, *кир.* حاماندا охуждать, порицать, злословить; огорчить, جاندا تقير умереть отъ заразы, *кир.* جالدا تو *вм.* جاندا تو заболѣть заразой, *ад.* اوسزى يمانلار онъ васъ охуждаетъ, порочитъ, يمانلاشمق *вз* охуждать другъ друга, ссориться, يمانلاغق *вз.* дѣлаться дурнымъ, злымъ, злиться, يمان قيلمق *вм.* — يمانلق дурно, злобно поступать, يمان قيلغوجى дурно поступающій, злобный, *каз.* يمانسيمق, يمان صزلامق тосковать, скучать, يمانسه тоска, грусть, يمان كورمق считать дурнымъ, принять что за дурной знакъ, يماندين توتولدى онъ одержимъ бѣсомъ, *алт.* يمان ايت сдѣлать худо, неисправно, يمان يتتر причинить зло, обидѣть, منى يمان ايتتى онъ порицалъ меня, *кир.* من ده برجاننكز ايدم غوى вѣдь и я былъ одинъ изъ презрѣнныхъ рабовъ вашихъ, جانغه كوندە قرانكغى توندە قرانكغى для негодяя и днемъ темно и ночью темно (*послов.*), جانسز جاقسى بولماس, جان جاقسى سزجان بولماس, جاقسينى صاقتار, جاقسى جاننى صاقتار

дж. يمت *ямутъ*, названіе улуса туркменовъ (تركمان نام اولوس *к. сл.*).

дж. يدك *юмдукъ*, волосы на нижнихъ членахъ (موى زهار *к. сл.*).

алт. يمرت *йымырытъ* (*вм.* يمرغت) черёмушн. ягоды (*каз.* شمرت).

тур. каз. يمرتا *юмуртà*, يمرده, يومرطه, يومرطه, *ад.* يومورتا, *дж. тат.* يومورتقه, يومرقه, *кир. ног.* جرتقه (*кондом. нуртка*) яйцо (птицъ, муравьевъ), يمرطه اغى бѣлокъ яйца, صاروسى—желтокъ яйца, اندن يومرطه الان ايچنده صاريسين بولمز кто у него купитъ яйца, не найдетъ въ нихъ желтка (*послов.* о весьма хитромъ человѣкѣ), يومرطه بالغى рыба съ икрой, بالغ يومرطه سى икра, икра моченая въ уксусѣ, يومرطه بياط яйцо несвѣжее, — تازه свѣжее яйцо, — ايكدين فوفمش, ازخاشلامش гнилое яйцо, болтунъ, — بك خاشلامش — свареное въ смятку, — پشمش تاوه ده выпускная яичница, يومرطلمق *юмуртлāмакъ*, يومورتقه لامق, قويمق, يومرطه صالمق класть яйца, нестись, يومرطه بصمق сидѣть на яйцахъ, выспиживать, يومرطه دن جيقمق вылупиться изъ яйца.

ад. тат. يرمك, يومرمك *юмурмекъ*, *дж.* يومرمك *юмірмекъ*, يمرماك *iимірмекъ*, *каз. кир.* جيمورمك, *алт. iеміръ*, свалить, обвалить, обрушить, сокрушить, يمرو, جيمرو обваливаніе, обрушеніе, جيمورولوك, يريك обвалившійся, разрушившійся, разрушеніе, يمريك ير обвалившаяся глыба земли, يمرولك *стр. воз. дж.* جيمورولمك, يمرولمك свалиться, обрушиться, كه غرايب الصغردا كلور بيت يمرولور باشيمغه كويا كيم فلك خمخانه سى, اول قوياش همخانم ايركاننى قاجان ياد ايلاسام (*дж. сл.* يمرولور اوبرولور), يقيلور دمكدر ايچينه يمرولمك провалиться, يرولكلامك развалиться, يومرولكو развалины, разрушеніе, *кир.* جيمورمق подвернуть рукава или подолъ подъ исподъ, *алт.* يمرت *iеміртъ*, склонъ, обвалъ, يمرت يرلار склоны, скаты (горъ) обрушатся, يامرتق *ямыртыкъ*, половина, يامرتق اوتمك полхлѣба.

тур. يمك *iемекъ*, *дж.* يمك, *йимекъ*, ايماك *каз. кир. башк.* جيمك *джемекъ*, ѣсть, пожирать, истреблять; ѣда, пища,

кушанье, продовольствіе, *тур.* يرمك одно кушанье, блюдо, *тур.* يم *iemь*, ييم, *кир. каз.* جيم а) пища, кормъ, фуражъ, прикормъ (для птицъ, рыбъ), добыча животныхъ (*алт.*); б) *тур.* мѣра ячменя или овса, которую даютъ лошадямъ каждый разъ, يم اصمق повѣсить мѣшокъ ячменя, т. е. дать кормъ лошади, سكسن يم اصار онъ кормитъ 80 лошадей (разумѣется каждый день, т. е. онъ можетъ выставить 80 конныхъ), اته يم كسترمك дать лошади время съѣсть свою порцію, اتم يمنى كسدى лошадь моя съѣла свою порцію, يوكرك ات يمنى ارتدر проворная лошадь прибавляетъ кормъ свой, больше ѣстъ (*послов.* дѣятельность умножаетъ средства жизни), يم دوكمك разсыпать кормъ, класть приводъ, приманивать, يملمك приводить, прикормить, дать кормъ лошади, قوش كندى ياورسنى يملر птица кормитъ своего птенца, يملتمك, يم, يمش باغلق снабдить прикормомъ (удочку), *iemiш, кир.* جيمс плодъ, ягода, съѣстное, قورو يمش сухіе фрукты, قوجه يمشى ежовка (кустъ), حوره قالمش يمش недозрѣлый плодъ, *кир.* باقچه جيمс огородн. овощи, قرجيمс полевые овощи, جيمساو птичій зобъ, *каз.* يمشچان плодовитый, يمشجى собиратель или продавецъ фруктовъ, يمشلك фруктовый садъ, мѣсто гдѣ хранятся фрукты, يمش ويرمك дать плоды (дерево), يمشلنمك оплодотворяться, сдѣлаться плодороднымъ (дерево), يمشلندرمك способствовать къ оплодотворенію дерева, يمجك то что будетъ съѣдено или что можно съѣсть, съѣдомое, пища, пропитаніе يمجك قزانق обрѣсть пропитаніе, يمجك يمدن на тощакъ, يمجى ѣдящій, ازيمجى воздержный въ пищѣ (*a* قعين, *n.* اندك خور), يمجيلك обжорство, *тоб.* يم *iemirъ, кир.* جيمир, *алт.* يمكاى *iimekeй*, ѣдокъ, обжора, алчный, *тур.* يملك колода, ясли, *дж.* ايسوران وايسورغان ѣдящій: يمك بين دمكدركه مخزن ميرحيدرده دردجى مقاله ده كلور بيت هركه نيتوك يبغدى انينك ديك قويار, ارتوق ايسورغان قوسار ايتلار تويار (*дж. сл.*), يمكان *кир.* جيكان съѣденное, съѣдомое, то что ѣдятъ, يمكولوك *iimiulukъ*, то что для ѣды, съѣстное: يمجك دمكدر كه سبعهٔ سياره ده فرخاه اخى صحبتى وصفنده كلور بيت توشكا تيكر وطعام وصحبت ايدى يمكولوك لاردا زيب وزينت ايدى (*дж. сл.*) *Производные* и *составные: тур.* يدرمك *дж.* جيكيزمك и ييدورماك, *кир.* ييردورماك *пон.* дать или заставить или оставить ѣсть, кормить, اجلوق نينسى ييدورماس توفلوق زينى ديدورماس чего не заставитъ ѣсть голодъ? чего не заставитъ сказать сытость? *кир.* جيكيزبايت ايكان не позволялъ чтобы другіе ѣли, *кир.* جيمداو *джемдау*, кормить (съ тѣмъ чтобы разжирить (а اصراندى только насыщенный), *дж* يملمك *стр.* б. съѣдаему, *тур.* يىنمك *воз.* ينامك *воз. стр.* съѣдаться, б. годнымъ для ѣды, اتى يملن حيوان животное, котораго мясо ѣдятъ или можно ѣсть, يمجك съѣдобное, годное для ѣды, يملنمك съѣсть немного, подкрѣпить себя пищею; *тоб.* ييكوم كيلادى мнѣ ѣсть хочется, *тур.* يبوب كيجك пища и платье, главнѣйшія потребности жизни, *каз.* يىب بتورمك съѣсть, *дж.* بازى ييماك съѣсть шутку, т. е. сдѣлаться предметомъ хитрой продѣлки, насмѣшки, обмана, б. искусно об-

мануту, تمام يمك съѣсть совсѣмъ, цѣликомъ, امكسز يمك اولوردى они жили не имѣя нужды работать, قونق اومديغين يمز بولديغين يمز гость купаетъ не то что желаетъ, а то что найдетъ, *алт.* اوت يندى огонь пожралъ, منى يبركه صنادى ييرغاب хотѣлъ (съѣсть) погубить меня, ياتتيلار они пировали, бражничали.

алт. ملا *йемелѐ*, упрекать, дѣлать выговоръ, роптать (*монг. дзсмелеку*— роптать).

дж. يمق *юммакъ*, пить? (نوشيدن *к. сл.*).

а. من *іемѐнъ*, Іеменъ, собств. имя, يمنى іеменскій; выбойка іеменская.

тур. يورق *юмурджакъ*, чума, зараза, يورقلو заразительный; зачумленный.

тоб. يميك *іеміймекъ*, настоящ. يميامن, улыбаться.

а. يمين *іемі̄нъ*, *мн* ايمان, اعمن 1) клятва, присяга, يمينلى присяжный, يمين منعقد присяга обязательная, يمين اتمك ويرمك дать клятву, присягать, يمين اتدرمك привести къ присягѣ, دوشرمك— заставить принять присягу, подвести подъ присягу, يمينى بوزمق нарушить присягу, عيمن الله клянусь Богомъ! يمين الله اتمك клясться Богомъ. 2) правый, правая сторона.

тур. ين *инъ*, частица, прибавляемая въ древн. *тур.* парѣчіи къ первому лицу настоящ. вр. сослагат. наклоненія, нынѣ замѣняемая слогомъ يم или буквою م, съ прибавкою къ послѣдней буквѣ корня буквы ه,— بيله ين, нынѣ بيلهيم или بيلم чтобъ я зналъ (теперь), пусть знаю.

тур. يناير *янāръ*, يناروس, يناريز, (съ *латин.*) Январь мѣсяцъ.

а. ينبغى *іембагі̄* (отъ انبغى), كماينبغى какъ слѣдуетъ, такъ какъ должно.

тур. ينترلاترياله له له لى دوست *іентірѣ-латірѣ-іелѐ-лѐ-лѐ-лѐ-лі-достъ*, слова ничего незначущія, прибавляемыя среди или въ концѣ пѣсни = тра-ла-ла.

каз. يتتولمك (ع) *интїльмекъ*, переплетать книгу, сшивать тетрадь.

يغلمك *іенчілѐмекъ*, يغمك *инчѐмекъ* = يانمك *см.* انج и يانمك

انجو, ينجى, ينجو = ينجو жемчугъ.

тоб. ينى *инія*, молóки (у рыбъ).

дж. يندى *индī* (= ايندى) послѣ завтра (دس فردا *к. сл.*).

дж. ينغاق *янīакъ*, ينغاغ, ينكاغ, ينكاق грецкій орѣхъ (جارمغز *к. сл.* — جكلاوك и *Баб.*).

дж. тат يڭ, ينك *іенъ*, *осм.* يك *кир. каз.* جينك *джен* (*конд. нен*, *негиъ*) 1) рукавъ платья (استين *к.* и *дж. сл.*), يك قباغى запястье рукава, يكنى صغمق засучить рукавъ. 2) корень, *гл.* ينكمك или يينكمك *йенгмекъ*, *тур. іенмекъ*, *кир. джене*, *алт. йенде*, *йен*, побѣдить, покорить, одолѣть, побороть, переспорить (غالب اولمق), ينكش, *алт.* ينكو побѣда, ينكوجى, *тур.* يككين *іенгинъ* и يكين *іечинъ* а) побѣдитель, b) *тур.* огромный, чрезмѣрный, يكيكين كلمك б. побѣдителемъ, имѣть верхъ, يكينلك побѣда; излишество, изобиліе, يكشمك *тат.* ينكوشمك *вз.* состязаться (вообще), бороться въ духѣ, спорить, *алт.* ينكدرباس непобѣдимый, ينكلمك *стр. воз.* б. одолѣваему, побѣждену, покориться; проиграть въ игрѣ, ينكشمك *стр. вз.* б. побѣждену другъ другомъ, отсюда *алт.* ينكلر البای не могши быть

побѣждены другъ другомъ, непреодоленные другъ другомъ, *дж.* ينكا الور онъ можетъ, въ состояніи побѣдить.

ينكا, ينكى = يانكا; يانكاغ = ينغاق

тур. بنكج *іенгѣджъ*, ракъ.

тур. يڭلش *янглы̆шъ*, ошибка (*см* ياڭلغش).

дж. тат. بنكه, بينكه *йенгѣ* (= *каз.* جنكا) 1) тетка. 2) *тур.* сноха (жена старшаго брата или другаго близкаго родственника), بنكه هادن женщина, которая ведетъ новобрачную въ домъ мужа.

дж. тат. ينكيل, بينكيل *йенгѣлъ*, بونكول *йо̆нгулъ*, *кир.* جينكل, *ад.* ينكل يونكل *юнгулъ*, *осм.* يكل *йенгѣлъ*, ينكل, يينل легкій (*п.* سبك), слабый, недостаточно настоенный, напр. чай, кофе (противуп. اغر), *мет.* снисходительный, قولى ينكيل проворный, ловкій, ينكلك, بونكوللوك легкость, ينكللك, بينيلمك *йейнилемекъ*, облегчить, сдѣлать легкимъ (трудъ, тяжесть), ينكللندرمك, ينكلايتمك *осм.* بينيلتمك *пон.* ينكلامك, *осм.* بينيلنمك *воз.* облегчиться отъ тяжести (*алт* ينكيلدا), بينلمك *стр.* б. облегчену, б. менѣе тяжелымъ, ينكيل اولمق сдѣлаться легкимъ, получить облегченіе въ болѣзни, *тур* اعر باصنجه يكل والقار по мѣрѣ того какъ тяжелое напираетъ (въ вѣсахъ), легкое подымается (*послов.* слабый уступаетъ сильному).

тур. ينو *йенӣ*, проклятіе, اكافتى ينولرندى осыпалъ его проклятіями.

ينوچ *см.* يانيمق

тур. ينه *йенэ*, опять (*см.* يانا).

алт. يو *йо̆* (съ *монг.*) 1) междометіе, выражающее болѣзненное чувство, стонъ 2) *йӯ* (*чернев. тат.* и *монг.*) что?

тур. يو, ييو *йӣвъ*, рубецъ, обшитый край.

тур. ад. يوا, يوه *ювā*, гнѣздо (птицъ вообще, = *тат.* اويا), يوالق полное гнѣздо, يو الامق, بوايمق вить гнѣздо.

يواغى *см.* يواغى

тур. بوارلمق *юварлàмакъ*, вертѣть, оборачивать, катить, мотать (= *тат.* بومارلامق), يوارلاق круглый, шарообразный, يوارلتمق *пон.* заставить катить и проч.

дж. тат. يواش *ювāшъ*, *тур. ад.* يواش, ياواس *явāшъ*, *каз.* произносятъ *джууāшъ*, *кир.* جواس *джууāсъ*, *алт.* *йобошъ*, тихій, смирный, кроткій; мягкій, слабый, легкій (табакъ, напитокъ), يواشلق смиреніе, кротость, *тур.* يواشه деревян. тиски, надѣваемые на носъ ртачливой лошади во время ковки, *ад.* ياواس ماه тише! молчи еще! *дж.* يواشمق сдѣлаться мягкимъ, слабымъ, смирнымъ, يواشلاندرمق, يواشلامق, *тур.* بواشترمق *пон.* усмирить, укротить, يواشلامق, *кир.* جواسيمق, *алт.* بوبوزى укротиться, присмирѣть, утихнуть, *алт* يوبوش باشتى فيلش كيسپاس повинную (смирную) голову сабля не отсѣкаетъ (не казнятъ).

тур. يوالمق *ювалàмакъ* 1) = يوالامق *см.* بوا 2) = يوارلمق катить, يوالاق шаръ, шарикъ, мячикъ, клубокъ; пилюля; пометъ овецъ, يو الاغق *пон.* покатить, يوفاريدن يوالنمق = يوارلنمق катиться, اشغه يه يوالنمق, يوالنوب اعك соскочить внизъ, свалиться сверху кубаремъ.

тоб. يوان *ювāнъ* = يوغون

каз. тоб. يواغق, يوواغق *ювāнмакъ*, يوبانمق, *кир.* جويانمق и جواغق, *башк.*

يواڭق потѣшаться, забавляться, утѣшаться; медлить, мѣшкать, опоздать, يوايىچ утѣшеніе; медленность, يوايىلى медлительный, يواڭق, يوداڭق يوداڭق, потѣшать, утѣшать (ребенка), проводить пустяками, поддержать, задержать, يوياندرمق, يوياندرمق *пон.* отъ *воз.* = يواڭق задерживать, откладывать.

тоб. башк. يوب (ب) *юбъ*, *кир. каз.* جب *джубъ* 1) пара, двойка, чётъ, يوبوطاقو чётъ или нечетъ? *кир.* جياطاق названіе игры въ чётъ и нечетъ, يوبلامق спаривать 2) *йопъ* (*алт. кашг*), совѣтъ, согласіе, уговоръ, благой, пристойный, хорошій (*монг. дзубь*—справедливый), يوب كورمك принять за благо, считать возможнымъ, пристойнымъ, يوب سوس мѣткое, справедливое слово, يوبكوكبريش يوب بول согласиться, принять участіе въ совѣщаніи, согласиться въ чемъ, يوب تيدى сказалъ хорошо, согласился, يويتو совѣтовать (*монг дзублеку*), يويتوس *вз.* совѣтоваться, сговориться, условиться, *сиб. тат.* جويتوسكومس *чöптöскömусъ*, мы уговорились.

каз. يوبامق *юбāмакъ*, يوتامق, يودامق *кир.* جودا *джудö*, исхудать, изнуриться, утруждаться, уморить (въ *тоб.* мучиться въ родахъ), въ *алт. йобо* также значитъ: хворать, имѣть недугъ несильный, но продолжительный (*монг. дзобоху* — мучиться), يوبول болѣзнь, трудъ, изнеможеніе, непріятность: يوبولنكدى твою непріятность (*Радл.*— 81), يوبياڭق, يوداڭق, يوداڭق *пон.* изнурить, измучить, утомить, надоѣсть, احلدن خلق يودادى отъ голода народъ уморился, كوب ايشنمك كوبلكسى منى множество дѣлъ утомило меня, فارنلق وخسته‌لك كنشنى يودا ته старость и болѣзнь изнуряютъ человѣка (*воз. стр.* и *вз.* залоги не употребляются).

тур. يودرمك *юпӯрмекъ*, бѣгать туда и сюда, хлопотать, يوبرمك *пон* يلوب بودرمه‌دى онъ вѣчно въ движеніи, вѣчно хлопочетъ о чемъ-то.

дж. يوقه *юпкà* = يوقا, يوقا

дж. يوت *йōтъ*, падёжъ скота, يوت بولدى сдѣлался падежъ, *кир.* جوت *джутъ*, падёжъ скота отъ бурана и гололедицы, حوتا лишиться скота вслѣдствіе неблагопріятной зимы (памятенъ киргизамъ въ этомъ отношеніи قوبان حملى — годъ зайца, 1856), *алт* يودا *йудē* гибнуть отъ повѣтрія (во время зимы, когда бываетъ падежъ скота), *кир.* اتان تويه اوينا‌سه جوت بولادى если зашалитъ большой верблюдъ—будетъ падежъ (*послов.*).

алт. يوت *йōтъ*, ненастье, пасмурная погода (съ *монг. дзада*), يودا сдѣлаться ненастью, يودو нечистота, неопрятность.

дж. каз. يوتال, ياتل *ютэ̀лъ*, يونكرو *кир.* جوتكرو *джутикуру*, *алт.* يودول *йōдулъ*, يوتكور кашель (*кир.* جوتال чахотка), يوتالمك *ютелмекъ* (*Баб.*), يوتاللامك, يوتكرمك, يوتكرمك, *кир.* جوتالدا, *алт.* يوتكروڭك и يوتكور кашлять, يودولدا *пон* производить кашель, يوتكروكمك покашливать, يوتكروك мокрота.

башк. يوترق *ютрӯкъ*, يوزرق, *алт.* يودروق (*конд. нузрукъ*) кулакъ (= يومرق), يودروقتا бить кулакомъ.

тур. тат. يوڭ *ютмакъ*, глотать, поглощать, пожирать, يوت, يوتم, يوتقون глотокъ, кусокъ (глотаемый въ разъ),

кир. جوتقوسساك глотка, يوتدرمق, يوتاتمق *пон.* заставить глотать, يوتنمق глотаться, *алт.* يودونو *мет.* запирательство, ايچكارى يوتمق или يوتوب الق, يبارمك проглотить: اينقان سوزى ايچكارى يوتمق сказаннаго слова нельзя проглотить (*послов.*), جينمدن يوتمق проглотить (пищу) неразжевавъ.

يوحون, يوحن *юджӣнъ*, дочь ханск. или княжескаго происхожденія (слово это, нынѣ неизвѣстное татарамъ, встрѣчается на надгробн. надписяхъ. — *см* Шейбаніада, стр. 80, 81, 82, изд. Березина. Изслѣдов. о касим. царяхъ, стр. 505 и слѣд. сравни съ فوحين).

а. يوحنا *юханā*, Іоаннъ, يوحنا الاجملى Іоаннъ евангелистъ, يوحنا فم الدهب Іоаннъ Златоустъ.

ад. يوغ *йдхъ*, нѣтъ (*см.* يوق).

тат. يوخه *юхā* (= يوقا) тонкій.

يوبامق = يودامق

алт. يودراك *йу-дерекъ*, осокорь (дерево).

уйг. يور *йōръ*, вареный рисъ.

дж. يوراث *юрāтъ*, обычай, обрядъ, правило (رسم ودستور *к. сл.*).

дж. يوراك *юрѣкъ*, сердце (*см.* يورك).

дж. тат. يورت, يرت *йōртъ*, دورد *кир* دورت *джуртъ* (въ обширномъ смыслѣ) страна, государство, царство, владѣніе; жительство, отечество; стойбище, станъ, лагерь; *кир. алт.* народъ (въ цѣломъ составѣ или частью, толпа, много людей), *кир.* (въ тѣсномъ смыслѣ) мѣсто, гдѣ стоялъ аулъ; въ *тат.* домъ, дворъ, кибитка, يورتجى строитель *юртовъ*, архитекторъ = يورت اشلانجى, чиновникъ, завѣдывавшій устройствомъ и порядкомъ въ станѣ (по словамъ Рашидъ-Эддина каждый станъ имѣлъ особаго *юртчи.* — *см.* Березина, сборн. лѣт. 77—78, примѣч 119), يورتكوران шпіонъ, эмисаръ (*Вамб.*), اتايورتى родина, отечество, *алт.* يورتا или يورتا *прошедш.* يورتادى, поставить свой юртъ, поселиться на жительство: يورتاب ياتقان كز يننك تورعان يورتوتورات بيەزى يوق юрты поставленные жителями, поселившимися здѣсь, стояли еще, но хозяевъ не было, *тат.* يورتلامق обзавестись домомъ, дворомъ, хозяйствомъ, يورتلاندرمق *пон.* водворить на жительство, يورت توتمق владѣть дворомъ, имѣть жилище, домъ, يورت توتقوجى владѣлецъ, يورتقه كسرتمك принять въ домъ, *кир.* دورت ابتار народъ, всѣ скажутъ, دورت وليى гласъ народа (гласъ божій), سننك يورتنك قايدا изъ какой вы страны?

дж. يورتاول *юртāулъ*, يورتاغول конный отрядъ, посылаемый для угона скота и вообще на добычу, грабежъ. развѣдчики (قوم كه براى كرفتن مواشى وغيره رود *к. сл.* Въ русскихъ лѣтописяхъ — *юртаульный* полкъ шелъ впереди для высматриванія мѣстности и пр. Карамз. т. VIII, 93), *башк.* يورتوول набѣгъ, грабежъ, *кир.* دورتول добыча предполагаемая.

дж. يورغمق *йорӯтмакъ* (другое произношеніе *гл.* ياروغمق *пон.* отъ ياروملى) освѣтить (*к. сл.* روشن كردن), يورلمق *стр.* б освѣщену.

тур. тат. يورغمق *йōртмакъ* (это *пон.* отъ يور *йōръ*, что и въ *алт.* значитъ ѣздить, путешествовать, دورت *йōртъ*, погонять, заставить ѣхать—отсюда и يورتاول, يورغه и يوروق) бѣжать рысью,

быстро ходить, يورتاق ات, *кир.* جورتاق рысакъ, *кир.* جورتو *джорто*, маленькая рысь, جورومباس ходкій (о лошади), *алт.* يورتولوس *йорто гбосъ, вм* يورتا الماس неумѣющій или немогущій проворно ходить: يورتولبوس يول سوزار, ايد الباس سوس بوزار кто неумѣетъ проворно ходить — портитъ дорогу, кто неумѣетъ хорошо говорить — портитъ слово (*послов.*), *каз.* يورتاب بارو рысью ѣхать, يورتتورمو пустить въ рысь.

тур. يوربى *йортӯ* (съ *греч.*) праздникъ, بورتى كونى праздничн. день, день именинъ.

тоб. يورجو *юрцӱ*, шуринъ меньшой (*Гиг*).

тур يوردى *юрдӣ*, дира, اكنه يورديسى игольное ушко.

тур. тат. يورعا, يورغه *йоргӑ*, *алт. йорго*, *кир.* جورعه бѣгунъ, иноходецъ, иноходь (*монг. дзируга*), يورعالامق, يورعه لمق, *алт.* يورغولو бѣжать иноходью, *мет.* счастливо перейти, успѣть (примѣръ *см.* при словѣ يورعالاتمق (فارماق), *пон.* يورعالاشق *вз* ѣхать иноходью въ перегонку, *кир.* كونتك دركون بولساده جورغه منوب اوت еслибъ тебѣ приходилось жить только одинъ день, то и тогда садись на иноходца и проскачи! (*послов.*).

тур. тат. يورغان *йоргӑнъ*, одѣяло (*алт.* بوورقان одѣяло изъ овчинъ), محسم يورغان печатное одѣяло, اسكى طرمدن ديكيلى يورعان стеганое одѣяло.

дж. يورعمق = يوغرمق *см.* يوغرت

алт. يورعوش *йоргомыш*, паукъ.

тур. يورعون *йоргӯнъ* (отъ يورمق) усталый, утомленный, يورغون اتمك утомлять, докучать, يورغونلق усталость, يورغونلغنى المق успокоить тѣло отъ усталости (въ особенности сходивъ въ баню послѣ путешествія).

тур. يورك *юрѣкъ*, *дж.* يوراك, يراك *ад.* простонар. اورك *урѣкъ*, *каз кир.* جوراك (*монг. джіругенъ*) 1) сердце, *мет.* храбрость, смѣлость, بوركلو, *кир.* جوركتى храбрый, смѣлый, بوركسز робкій, трусъ, малодушный, يوركى پك жестокосердый, неумолимый, *кир.* جوراك истерика, يوركلمك, بوراكلامك اوروو, يوركلندرمك, يوراك بيرمك, придать смѣлость, ободрить, يوركلنمك, يورك المق ободриться, воодушевиться, воспринять храбрость, بوراكسمك жалѣть, плакать, рыдать, يوراكسيتمك привести въ сожалѣніе, умиленіе, трогать до слезъ, بوراكسينمك робѣть, трусить, سن نه بوركله كلدك какъ ты смѣлъ придти? 2) *тур* желудокъ, животъ, يورك اغريسى боль желудка, يورك سورمكى, سورمكلكى поносъ, يورك سورمه لرى кровавый поносъ, يورك سورن слабительное.

алт. يورك *юрӱкъ*, кедръ (pinus cembra).

дж. يوركامك *юргӑмакъ*, *прошедш.* يوركادى покрыть, накинуть, одѣть (можетъ быть *мет* значеніе отъ *гл.* يورمك приспособить, приноровить): كفن يوركادى надѣлъ саванъ (قصص — 36).

дж. يوركلنمك *юрієлѣнмекъ*, проходить долго, становиться поздно (ديرشدن *к сл.*, что значитъ также остаться позади, замедлить).

кокан. يوركوچ *юркӱчъ*, меньшой братъ (*Вамб.*).

тоб. башк. يورل *юрӱлъ*, нарочный, нарочно.

тур. يورلق *см.* يورمق

тоб, يورلى *юрлы*, попустому, напрасно, يورلى ياتمق прикинуться.

дж. يورمجى *юремчй* (вѣроятно *вм.* اورمجى) плетущій рогожи (*к сл.*).

дж. يورمق *йóрмакъ*, ياورمق *ярмакъ*, *каз.* يورلامق, يورامق, *кир.* جور *джора*, толковать сны, гадать, توش يوراوچى толкователь сновъ, توشونكز يوراكشى بار есть человѣкъ, который истолкуетъ вашъ сонъ, توشومنى يورغان ايكيتنى منكا كيلتور истолкователя моего сна приведи ко мнѣ (قصص — 172, 173).

тур. يورمق *йóрмакъ*, утомлять, утруждать, докучать, يورلمق *стр воз* утомляться, уставать, يورلدم я усталъ, не въ силахъ больше, يورلتمق *пон. стр.* причинить себѣ усталость, измучить.

тур. тат. يورمك, يوروماك, يورىمك *юрýмекъ*, *ад*, يرىمك *кир башк.* جورمك *джурьмекъ*, ходить, идти, гулять, отправиться, путешествовать; идти походомъ (въ *алт. юрь*, также: находиться гдѣ, жить), يور, يورى, *кир.* جور ступай! пошолъ! *тур.* يورى جورايىر убирайся, не говори пустяковъ! (выраженіе фамильярное), *бухар.* يوريكز зайдите, пожалуйста, يوريكز بنم برلن بركا пойдемте со мною! يوروس, *тур.* يوريش, *ад.* يريس, *кир.* جوروس а) ходъ, походка, хожденіе (что въ *уйг.* يورى въ *тат.* يورو *юрувъ*), b) *дж.* يوروش походъ: سفر معناسنه درنته كيم حسه المتحرن اخرنده مولانا حامى فوتى مقاله سنده كلوركه ابوسعيد ميرزا اول قاتلا شهر خيه فورعايين باربب فاسادى اول يوروشدا (*дж. сл.*), c) *осм.* يوريش нападеніе, приступъ, штурмъ, يوريس امك осаждать, штурмовать, يوريشه طاماغى выдержать осаду, يوريس برلرين اجدلر открыли бреши для приступа, d) *алт.* жизнь; походка; попутчикъ, يورويش шествіе, движеніе впередъ, يوروك a) путь, дорога, b) *осм.* проворно идущій, переходящій съ мѣста на мѣсто, бродяга, номадъ, *дж.* يوريك = يوريش походка, يوريك ليغ имѣющій походку: ولامش فى الارض مرحا يوريك ليغ онъ (Мухаммедъ) имѣлъ походку, по указанію стиха Курана: «не ходи на землѣ гордо»! *тур.* يورم атака, нападеніе (въ *алт.* жизнь). *Производные и составные:* يورتمك, يوروماك, يوريتمك *пон.* заставить идти, дать движеніе, пустить въ ходъ, водить, проводить, имѣть въ обращеніи или въ употребленіи: اش يورتمك заводить, начинать дѣло, سوز يورتمك переносить, передавать чьи слова, غيرى ولايتلار ايلان سودانى يوروتمك вести торгъ съ прочими государствами, الاريوطامنى ارالانده يورتالار они имѣютъ у себя въ употребленіи этотъ порядокъ, *тур.* صوبى صمان التندن بوريدن برادمدر это такой (хитрый) человѣкъ, что и изъ подъ соломы проведетъ воду. *каз.* يورتك бродяга, гуляка, يورتكلنمك бродить, скитаться, يورتلمك *пон. стр.* б. водиму, разноситься, يوروشمك *вз.* обходиться съ кѣмъ, б. знакомымъ, въ сношеніи, يوروشدرمك *вз. пон.* يوروكلامك похаживать, يوروماك *стр.* б. проходиму (дорога, по которой ходятъ), يوروتمك *воз.* то, по чемъ можно пройти, *дж.* يوروتىح прохожденіе, предметъ прохожденія или перехода: يوروتجقه دل لارى دىك تاغلار توشوشتور горы раскинуты подобно мостамъ (служащимъ) для перехода (*Баб.* — 175), *дж.* يوركوزمك, *кир.* جوركوزمك = يوروتمك толкнуть, заставить идти впередъ; препроводить; *каз.* بالابورى باشلادى дитя начало ходить,

ساعتم بخشى يورى мои часы хорошо идутъ, بوكون باغه يوروركا حقديم сегодня я вышелъ въ садъ погулять, بخارا يوركان كشى человѣкъ путешествовавшій по Бухаріи, فلان قزفلان برلن يورى *имя* (говорятъ, что будто) такая-то дѣвица водилась (имѣла связь) съ такимъ-то, يورركا چيقو выдти погулять, прогулка, كوكده يورمك летать, *тур.* دكز يوزمك или — دكز يوزندن плыть по морю, كيجه ايله يورمك путешествовать ночью, — پايان идти пѣшкомъ. Какъ вспомогат. *гл.* этотъ выражаетъ привычку или занятіе дѣйствія дѣепричастія: اوتوروب يورمك ѣздить, разъѣзжать, *кир.* اويناب جوره занимается игрою, الداب جوره занимается обманомъ, اويناب يوريدور совѣстится, *тоб.* حالنسقلاب يورمك переваливаясь идти, تيلمروب يوريدور قاطناشوب онъ тоскуетъ, يورمك ходить взадъ и впередъ, ѣздить, الشوب يورمك ползать, يورماشلاب يورمك дѣлать захваты, دربرله الشه يوركانلار ايردى дѣлали взаимные захваты, *алт.* قوشا (قوشا) يوروروب يولرو хотя онъ жилъ вмѣстѣ съ другими. Глаголъ этотъ принимается еще въ значеніи: *начальствовать*, какъ въ *крым.* ايل اوزرنده يوركان قوللريز начальствующіе въ селеніяхъ (чиновники) слуги нашіи, يوروجى *кир* جوروشى служитель полиціи, хожалый, городовой, въ *алт.* يوركى *йӱрги*, служеніе кому либо.

тоб. يورميمك *юрьмійимекъ*, шить рубецъ черезъ край.

дж. тат. يوروق, يوروغ *йорӯгъ*, *кир.* جوروق *джорукъ* 1) путь, *мет.* способъ, сноровка, способность, يالنه ايشنه يوروقلو, يوروغى يارامسى человѣкъ, способный къ плотничному мастерству, يوروقسز безпутный, развратный, неспособный, يازارغه يوروقسزمن я не способенъ къ письму, يوروقسزراغى сдѣлать безпутнымъ, развратить, يوروقلامق сноровить, уладить. поправить, بو اشنى نيجوكنه يوروقلاى بيلمادوم я никакъ не съумѣлъ уладить это дѣло. 2) *дж* и въ *алт. йорыкъ*, походъ, похожденіе, поступь лошади, يوروقدايورمك находиться въ походѣ, يوروقدا ايركاكزده когда мы были въ походѣ, *кир.* جوروقشى ѣздокъ.

дж. يورون *юрӯнъ*, лоскутъ, заплата (معتان ياسمه درلر *дж. сл.*).

хив. يوروجه *юрунджа* = جيوشمه

каз. يورى *юрӣ*, يوره нарочно (= *тоб.* يورل), يورى قيلمق (что-либо) совершить, من سنكا بورى كلدوم я нарочно къ тебѣ пришелъ, т. е, моя цѣль была къ тебѣ придти (въ этомъ смыслѣ говорится также يورامالى).

тур. тат. يوز *юзъ*, (*кир* جوز *джӱзъ*, *сиб. тат. чусъ*, *алт. юсъ*) сто, *тат.* يوزلو сотня, يوزنجى сотый, يوزلك центнеръ, 100 ф., сотенникъ (монета, стоющая сотню мелкихъ), يوزلى сотенный, (содержащій въ себѣ сто), *каз.* يوزدن الو процентъ съ сотни, يوزرلب посотенно, يوزبيك сто тысячъ (употребляется для выраженія большого и неопредѣленнаго числа), يوزيل сто лѣтъ, вѣкъ, يوزباشى сотникъ, начальникъ сотни, капитанъ (въ Турціи. Во время Тимура сотникъ получалъ жалованья вдвое больше чѣмъ اون باشى т. е. стоимость 20 лошадей. Въ Хивѣ этотъ титулъ дается начальнику отряда во время войны. Въ *кир.* جوز или جوس Орда, اولوجوز большая Орда, اورته جوز

средняя Орда, كشى جوز малая Орда. Большая Орда лежитъ на югѣ отъ Балкаша, называемаго Киргизами *тенгисъ*, до озера Ысыкъ-Куля; средняя—между Балкашемъ и Омскомъ; малая—въ западной части степи).

тур. тат. يوز *юзъ*, *кир.* جوز, *ад.* اوز *ӱзъ* 1) лице, поверхность, лицевая сторона (ткани), фасадъ (дома). 2) манера, образъ, по, يوزدن كه какимъ образомъ? почему? بو يوزدن такимъ образомъ, سنك يوزكدن для тебя, изъ уваженія къ тебѣ, راستلق يوزدن по справедливости, مرحمت يوزندن изъ состраданія, يوزلك или يوزلوك личина; передокъ сапога, جوقه يوزى лицевая сторона сукна, قيليچ يوزى лезвіе сабли, يريوزى поверхность земли, вся земля, يوزلو имѣющій лице, видъ, ايكى يوزلو двуличный, *ад.* برك يوزلو строгій, упорный, صووق يوزلو равнодушный, كولر يوزلو съ веселымъ лицемъ, пріятный, добрый, يوزسز безстыдный, наглый, يوزسزلق безстыдство, قرا يوزى съ чернымъ лицемъ, осрамленный, негодный, побѣжденный (противуп. يوزى اق), يوزبه يوز или يوزه يوز лицемъ къ лицу, очная ставка, اچق يوزى съ открытымъ лицемъ, безъ вуали, *мет.* смѣлый, нескромный, *кир.* جوزى صووق съ суровымъ лицемъ, قوين يوزى ничкомъ, سويى يوزسويى вода лица, *мет.* честь, репутація (переводъ съ *пер.* ابروى), توكمك سويى يوز потерять честь, добрую славу, осрамиться, *алт.* يوزون внѣшній видъ, форма, تورلو يوزون разнообразный, يوزونداش сообразный, похожій, *башк.* يوزتا كيل лицемѣръ, двуязычный, يوزتا كچللنمك лицемѣрить. *Производные* и *составные:* يوزلامك наводить лице, покрыть матеріей, навести цвѣты, краску (употребляется также и *пон.* форма يوزلاتمك), يوزلاشمك *вз.* стать лицомъ къ лицу, свидѣться: يوزمينك تورلوك خواجه احمد يساوى) ملايك كه يوزلاشتم من *изд. Вамб.* 119), يوزلاشترمق поставить лицомъ къ лицу, на очную ставку, يوزلانمك а) обернуться къ чему; случиться, приключиться: يولدا اندق حوادث يورلاندى на дорогѣ случилось такое произшествіе, b) имѣть смѣлость, осмѣлиться, дерзнуть, يوزوم يوق нѣтъ смѣлости, не смѣю, يوزبولق не теряться, не смущаться, принять большую смѣлость, найтись (въ присутствіи или въ разговорѣ съ высокими лицами), يوز اغارتق доставить, сдѣлать честь, славу (похвальнымъ поступкомъ) يوزتوتق, قويمق كيلتورمك обратиться, клониться, приступить къ чему: يوز اباد اولق قه قويدى توتدى началъ населяться (городъ), خرابه يوزطوتان клонящійся къ рушенію, грозящій разрушиться, *каз.* يوزتوبان قويمق лечь навзничь, *алт.* يوستوكتير повергать лицомъ внизъ, *каз.* يوز اودرمق отвращать лицо; переодѣться, *тур. ад.* دوندرمك, يوز چويرمك отвернуться, отказаться отъ чего, *мет.* взбунтоваться, *ад.* يوزه چخمق выступить на лицо, показаться, оказаться, يوزه چخارمق выставить, обнаружить, يوز صولمق лишиться краски на лицѣ, блѣднѣть, *ад.* يوز كورمك б. пристрастнымъ, держать чью сторону: دار وغه دولتلو لره فقر اننك مقابلنده يوز كورردى полиціймейстеръ былъ пристрастенъ къ богатымъ, сравнительно съ бѣдными, يوز كورشمك лично видѣться (съ высшимъ лицомъ), представиться, يوز كوسترمك а) показаться, явиться,

выступить наружу, b) б. благосклоннымъ, дать ходъ, показать участіе, يوز قيلمق противуборствовать, дерзать; б. безсовѣстнымъ, наглымъ, يوز ويرمك a) поддержпвать, поощрять, потакать, (*тат.* يوزبيرمك), يوزوبرمك не давать воли, не поддержпвать, б. сдержаннымъ, b) = يوزلنمق обернуться лицомъ, обратиться къ кому, къ чему: بلكه بركوں اولهكه دزه دهسك بختلك يوزويره можетъ быть когда нибудь и къ намъ обернется счастье (можно сказать также يوزلنه اورمق يوزينه ударить ему въ лице, т. е. упрекнуть чѣмъ, привести на память (سابق خطاسنى), يوزه يوز اولمق б. сличену, стать на очную ставку, سن نه يوز ايله كلدك съ какою совѣстью ты пришелъ? какъ не совѣстно тебѣ явиться? *кир* كوزكورسه حوز اوبالادى видитъ глазъ, а стыдится лицо (*послов.*). *каз. тоб.* يوزاق *юзāкъ*, замокъ висячій, يوزاقلى съ замкомъ, замкнутый, تاقلى يوزاق внутренній замокъ, يوزاقلامق замыкать, يوز اقلانمق замыкаться.

дж. يوزلمك *юз.лѣмекъ* 1) *см.* يوز лицо. 2) шутить. (شوخى كردن *к. сл.*).

يوزم, يوزوم *узумъ* = اوزم виноградъ.

тур. тат. يوزمك *ӧзмекъ*, *дж.* اوزماك, *алт.* يوس, *кир.* حوز 1) плавать (*а.* سبح, *п.* شنو), явиться на поверхность (отъ يوز, يوزو, يوزمه плаваніе, يوزيجى *тат.* يوزكچ пловецъ (*а.* سباح, *п.* شناكر), *алт.* يوسكور мастеръ плавать, يوسكان (*конд*) водная крыса, *дж.* اوزكون *узгунъ*, اوزكون‌سو рѣка переплываемая, اوزدورماك, يوزدرمك *пон.* заставить плавать, пустить вплавь, اوزدورمه глубина воды, которую нужно переплыть, يوزوشمك, *вз.* плавать вмѣстѣ, يوزوب حقمق, *тур.* بوررك كيمك переплыть, طالغج يوزمك плавать подъ водой, нырять. 2) *тур.* содрать кожу (درى).

тур. тат. بوروك, *осм* يوزك *юзукъ*, *дж. ад.* اوزوك *узукъ*, *каз. кир.* حوزوك *алт.* بوستوك перстень, кольцо, يوزوك فاشى вставышекъ; камень для перстня, يوزوك الوشتورمق обручить (мѣнять кольца), *каз.* يوزوك صالمش игра, въ родѣ игры: хоронить золото. (Мусульмане, въ особенности *шіиты*, считаютъ богоугоднымъ дѣломъ и предвѣстникомъ счастья носить на мизинцѣ перстень съ бирюзою или сердоликомъ; благочестивые люди слѣдуютъ этому обычаю и на камнѣ обыкновенно вырѣзывается имя الله, على или фраза изъ Курана).

а. يوسف *юсӯфъ*, Іосифъ патріархъ, собств. имя, يوسف ثانى второй Іосифъ (говорится о весьма красивомъ юношѣ, сравнивая его съ Іосифомъ прекраснымъ, сыномъ Іакова).

туркм. يوسكه *йоскà*, курганъ надъ могилами туркменовъ и киргизовъ (*Вамб.*).

يوكسك *см.* بوسكاك

дж يوسون, يسون *юсӯнъ*, *алт.* يوزون (относится къ *монг.* ياسا) правило, обычай, порядокъ, строй, образъ дѣйствія: نشانه واسلوب وعادت وقانون وسروسامان اندام معناسنه دركه منشاندن يكرمنجى مكتوبده كلور كه بويورق بوسونى بيرله عرض عه يتكورولدى т. е. было доложено по установленному обычаю (*дж. сл.*), بسا نورونغى يوسوجا и такъ по прежнему обычаю или порядку (ярл. Тохтамыша; слово يوسوجا въ русскихъ переводахъ ярлыковъ передается: по тому-жъ пути.—О достов.

хан. ярл. 114, 117) يوسونلوق законный, правильный, честный, благопристойный, порядочный, يوسونلوق كشيدور это порядочный человѣкъ, بابسنغرمرزا بير نسنك خرميزنى تايبب بوزولغان بوسونلوق ياسار Байсангуръ-мирза, узнавъ о насъ въ большомъ *безпорядкѣ* отступилъ (*Баб.* 49), بويوسونلوق رنج ومشقتنى بيلمايدورايديم такого рода трудности и мученія не зналъ (68).

каз. بوش, يووش *юўшъ*, мокрый, мокрота, сырость, يوشلى мокрый, влажный, сырой, يوشلامك мочить, обмочить, يوشلاو обмачиваніе, يوشلنمك обмочиться, сдѣлаться мокрымъ, *тоб* يوشقون или بووشقون плѣсень, يوشقونلى съ плѣсенью, заплѣснѣвшій, يووشقونلانمق заплѣснѣть.

тоб. يوشه *юшà*, олень.

каз. يوصق *іосўкъ*, *кир.* جوصق *джосукъ*, порядочный, изрядный, пригожій, يوصقاق пригожество.

тур. осм. يوصمه, يوسمه *йосмà*, кажущійся очень красивымъ (Redhouse, у *Біанки* — глупецъ, дуралей).

тур. يوصون (س) *йосўнъ*. يصول *йосўлъ*, плѣсень надъ водой, мохъ, اغاج يوصونى древесный мохъ, قورى يوصون торфъ, يوصونلوكل мохровая роза, يوصون باغلمق покрыться мохомъ (слово это у Ценкера по ошибкѣ стоитъ подъ буквою ب — يوصون *см. Кам.* при словахъ الناض الكدرت, гдѣ сказано: صويك يوزنده اولان يوصونى).

дж. يوغان = يوغون

тур. ад. يوغرت *йогўртъ*, квашеное кислое молоко (*дж.* جغرات), يوغرت بغلمق прокваситься (о молокѣ), يوغرت بغلتمق или يوغرلمق *йогурламакъ*, проквасить молоко, يوغرلمى *стр. воз. алт.* بوورول б. проквашену, свернуться, осѣдать, сжиматься, يوغرمق или يوغورمق (بورغرمق *к. сл.*), *алт.* بوورا замѣсить, развести въ водѣ (тѣсто, глину).

тур. يوغون *югўнъ*, *дж.* يوغان, *башк.* ياون *яунъ*, *тоб.* يوان *кир. каз.* جوان جوون *джууанъ*, *алт.* يوعون *йоонъ* (*монг. дзудзанъ*) толстый, крупный, плотный, грубый; увалень, يوغونلق يوعاللمق (*Баб.*), ياوننق, جواننق толщина, толстота, *мет.* грубость, необразованность, невѣжество, يوعونلامق сдѣлать толстымъ, يوغونلانمق, *дж.* يوغانمق *алт. йоондо*, потолстѣть, يوغونلاندرمق جوانلاندرمق способствовать къ толстотѣ.

тур. يوفقه *юфкà*, *дж.* يوبقه, يوبقه (= يوفا) тонкій, мелкій, мягкій; родъ порошка, يوفقه دريجك перепонка, يوبقه لامق утончить, измельчить.

тур. тат. يوق *йокъ*, يوغ, *ад.* يوغ *кир башк.* جوق нѣтъ, безъ, непмѣніе чего, потерянная вещь, предметъ искапія, يوقلى, *тат.* يوقسيلى несуществованіе, недостатокъ, отсутствіе, лишеніе, нужда, бѣдность, يوقلق اتشسدن كوكلكدر нужда — огненная рубашка, حاكم وسردار يوقلغندن по причинѣ отсутствія начальствующихъ лицъ, يوقدر *каз. дж.* يوقتور въ стихотвор. يوقدرر или يوقتورور не имѣется, не существуетъ, нѣтъ, *ад.* يوقم دور нѣтъ у меня, يوقسه, يوق ايرسا, *ад.* يوخسه если нѣтъ, въ противномъ случаѣ, если же, يوقده даромъ, по пустому, يوقده, *алт.* يوقто *іокто*, въ отсутствіе, въ небытіе, اوول يوقتو въ отсутствіе юноши, يوق نسنه бездѣлица, пустяки, يوق دات, يوق برفل ничего нѣтъ совершенно, ни даже волоска,

алт. ارعه يوق нѣтъ помощи, т. е. несчастіе, ارغه بوقتو въ несчастіи: نى اندى ارعه زى بوو بولدى какое несчастіе случилось? (*Радл.* 141), ايش يوعده (هيچ) если ничего, по крайней мѣрѣ, *дж.* كورمه‌سيم يوق или كوركليم يوق я не видѣлъ, كورميشى يوق ايركان невидѣнный имъ, عيبى يوق خاتون женщина безъ недостатковъ, *тур.* سن يوق ايكن когда тебя не было, въ твое отсутствіе, يوق يره напрасно, безполезно, *тоб.* يوقاد انك يوقاد انكغه скудный, скудность, يوقاد نارتمق приходить въ скудность. *Производные и составные*: يوقسول, يوخسول *алт.* يوقتو *вм.* يوقلو ничего неимѣющій, неимущій, бѣдный, باى ويوخسول, *алт.* باى يوقتو богатый и бѣдный; иногда يوق принимается въ значеніи, يوقسول или يوقلو, какъ въ слѣдующей поговоркѣ: باى ماقتانسا تاپيلور يوق ماقتانسا جاپيلور если богатый хвастается, то отыскивается чѣмъ онъ похвалился, если же бѣдный хвастается, то бываетъ ограбленъ (богатый похвальбой выигрываетъ, а бѣдный теряетъ), *турк.* يوق كشى دوراول онъ бѣдный человѣкъ, يوقسوللق бѣдность, нищета, *дж.* يوغالمق *йогалмакъ*, *ад.* اولمق يوم, *каз. кир.* يوق بولمق, حوق не быть, изчезнуть, пропасть, сгинуть, скрыться, يوغال пропадай! *алт.* يوغولغانچه до изчезновенія, такъ что изчезъ, не видно было: يمان كزينمك قولاغى يوغولغانچه سميردى уши дурного человѣка разжирѣли до того что изчезли, т. е. срослись съ головою, *пон.* يوغانمق (خوجه نصرالدين — 18), *тур.* يوقلمق, يوقلمق потерять; уничтожать, погубить, *башк.* بروك يوغالتمق قصدى الله единственно съ цѣлью погубить, يوقسنمق чувствовать потерю чего, тосковать (объ отсутствующемъ), тужить; искать, *алт.* يوقسرامق обѣднѣть, раззориться, нуждаться, *кир.* حوقتامق горевать, оплакивать потерю кого, пѣть скорбную пѣснь (съ *винит.*), حوقتاو скорбная пѣснь: حوقتاوسز قالدى ديمسون دار пусть не скажутъ, что онъ остался не воспѣтымъ скорбною пѣснью, حوق قراو разыскивать потерю, *каз.* يوقنى سويلمك говорить небылицу, врать, يوقنى سويلاوجى враль, يوق ديمك отрицать, отказать, رحا ايلسه يوق ديمز если онъ попроситъ, то тотъ не откажетъ, بوغه كتمك пропасть, погибнуть по пустому, безцѣльно, б. потеряну (говорится о смерти неотомщенной), *тур.* يوعيندق нѣтъ! что вы! (удивленіе), *кир* قاسقان حوق онъ не бѣжалъ, بيلكان حوق онъ не зналъ, *алт.* ياركنان يوغى يافسى лучше, еслибъ его не было (небытіе его лучше бытія).

уйг. алт. يوقا *юка*, *тат.* يوخ, *кир.* حوقا (= يوقه, يوقه) тонкій (*к. сл.* نان تنك тонкій хлѣбъ), *алт.* يوقاجاق тоненькій, жиденькій (не плотный), يوقالق тонина, *кир.* كييمى حوقا одежда его легкая, عقلى حوقا у него мало ума, يوقارمق тончать, утончаться (*к. сл.* يوخه لنمك *юкамакъ* — تنك شدن), يوقارتمق утончать.

тур. тат. يوقارى, يوقارو, يوقرى *йокары*, يوغارى, *ад.* يوخارو, *дж.* также يوققارى, *кир.* جوعارى верхъ, надъ, يوقارغى верхній, то что наверху, يوقارلق высота, يوقارده, يوغاريده наверху, вверху, يوقاريدن сверху, يوقاريدن اشاغى сверху до низу, съ вершины до подошвы, يوندن يوقريسنى то что свы-

ше этого, بيتى يوز ييل دين يوقارودور выше т. е. больше 700 лѣтъ (تاريخ ملوك), *кир.* كون الى دا حوغارى ما солнце еще высоко? يوقارو حكمك, فالدرمق поднять наверхъ, اشورمق, كوتارمك, يوقورو подняться вверхъ, восходить, *кир.* جيعمق, منمك جوغاريلامق повыше взойти, *кир.* حوغارغه دراب فكر ايت توبانغه قراب سكرايت смотря вверхъ — подумай, смотря внизъ — благодари (*послов.*). Въ *дж.* значитъ также: вверхъ, противъ теченія (*противупол.* قويى): سويوقارى до разсвѣта летаютъ то вверхъ, противъ теченія, то внизъ, по теченію (*Баб.* 176), كيمنى سونينك يوقاروسنه يورنمك вести судно вверхъ по рѣкѣ (Аб. Г.)

тур. يوقش *йокӯшъ*, يوقيش *йокы̄шъ*, всходъ, возвышеніе, наклонъ, يوقش يوقارى подъемъ, اشاغى يوقس спускъ, يوقسلق возвышенность, покатость, земля съ возвышенностями, يوقسلو съ подъемами, со всходами, انشده قايليم يوقيشده я согласенъ и на подъемъ и на спускъ, т. е, не вмѣшиваюсь въ это дѣло (слово يوقش также какъ и предъидущее يوقارى происходитъ, какъ кажется, отъ корня يوق измѣненнаго изъ اق, اغ, ايغ *гл.* اوق, اغق, ايغق означающихъ стремленіе, движеніе вверхъ, يوقارى или *дж.* يوقارى вмѣсто يوقارى т. е. по направленію къ верху).

тур. дж. يوقلامق *йоклāмакъ* (иногда يوقامق) трогать, касаться рукой, пробовать рукой, щупать, *мет.* разыскивать, испытывать, ревизовать, дѣлать смотръ, въ *алт.* يوقتو хватиться чего, искать, слѣдить, كيدى يوقلامق искать, пробовать бродъ, عسكرى يوقلامق производить смотръ войску, يوقلايش, يوقلامه пробованіе рукой, испытаніе, смотръ войска, يوقلامه تذكره‌سى свидѣтельство въ томъ, что такой-то былъ на смотру, يوقلامه‌تعليمى احرا ايتدرمك приказать произвести смотръ ученію войска, يوقلاتدرمق, يوقلاغق *пон.* يوقلانمق *стр.* б. осмотрѣну и пр.

дж. тат. يوقمق *юкмакъ* (يوقار, *тат.* يوغار, *прошеди.* يوفتى), *кир.* حوق *джокъ*, *алт.* юкъ, пристать, прилипать, коснуться, заразить, подѣйствовать (ياپشمق, يوفاق وطوقونمق وتاثيراتمك دمكدر *дж. сл.*), يوفاق علت заразительный, прилипчивый, يوقما اغرى, *тат.* يوغوشلى اغرى прилипчивая болѣзнь, يوغونج прилипчивость, يوقوشورمق заразить кого, передать болѣзнь (съ *дат.*), اننك خستەسى منكا يوقتى его болѣзнь пристала ко мнѣ, نى توراشاسام ده منكا ايت يوقماى сколько бы я ни ѣлъ мяса, оно (не дѣйствуетъ) не служитъ въ пользу, نى قدر اقچه كرسه‌ده انكا يوقمى сколько бы денегъ не перешло къ нему, все-таки ничего не остается, حرام مال يوعونسزدر незаконно пріобрѣтенное богатство неостается (долго недержится).

дж. يوقوم *юкӯмъ*, мягкій (نرم *к. сл.*), *тур.* يوك *йӧн*, шерсть (*см* يون).

тур, тат. يوك *юкъ*, *кир. башк. алт.* حوك *джукъ* 1) кладь, грузъ, *вьюкъ*, бремя, возъ (въ Бухарѣ вьюкъ верблюжій вѣсомъ 8 пудъ; въ Турціи يوك денежная мѣра, заключающая 100,000 піастровъ; число 100,000, يوكلو, *дж.* يوكلوك съ вьюкомъ, навьюченный; тяжелая, беременная, يوكلك и يوكلوك тяжесть, беременность, يوكلو اولمق, يوكلوك сдѣлаться бере-

менной: هر بيرى ايكى اوغلغه يوكلوك دولدبلار каждая (изъ женъ) забеременѣла двумя сыновьями (قصص — 149), يوك حيوانى вьючный скотъ, يوك عربه‌سى ломовая телѣга, يوكلمك вьючить, сѣдлать, يوكلمك اورمق класть тяжесть на плечи, навьючить, اوستنه يوكلمك *мет.* принять на себя (обязанность и пр.), يوكلتمك навьючить животное, телѣгу, нагружать, *мет.* налагать, сваливать вину на другаго, اشورى يوكلتمك слишкомъ обременять, отягощать. يوكلتمك *стр. воз.* б. навьючену, обременену, брать на себя ношу (въ *алт. юктöкъ*), يوك حيوانك الى снять вьюкъ, разгружать, يوكلاب اليب كتمك вынести на плечахъ. 2) *дж. тат.* поручительство (въ *ног.* جوك аманать), يوكى порука, поручитель, يوكى بولمق б. порукою за кого, يوككا الى يوككا كيرمك взять кого на поруки, *алт.* يوكه‌توش поручиться за кого, من انينك يوكنه كيرا мен я ручаюсь за него. 3) *тур* большой шкапъ или углубленіе въ стѣнѣ съ дверцами, куда днемъ складывается постель.

каз. يوكا, يوكه *югѣ, кир.* جوكه липа, мочало, يوكاجيچك يوكا اغاج липовое дерево, липовый цвѣтъ, يوكا قتنى *кытты* — лыко.

тур. тат. يوكورمك *югурмекъ*, يوكورمك *кир.* جوكور бѣгать, скакать, въ *дж* также: прыгать, вскочить, наскочить (= *тур* سكرمك; какъ въ *дж* такъ и въ *тат.* употребляется еще въ значеніи совокупленія животныхъ, но форма يوكروك въ этомъ значеніи не принято въ употребленіи), يوكر бѣги, прибѣги, *мет.* помоги! (مدد *к сл.*), يوكروك бѣгунъ, прытній, быстрый, يوكروك آط рысакъ, يوكروك كشى человѣкъ быстро идущій, يوكروش, يوكروكلك бѣгъ. быстрота бѣга, يوكروس اوينى горѣлки (игра), يوكروشمك *вз* бѣжать въ запуски, يوكرتمك *дж.* يوكورتورمك *пон.* заставить бѣжать, пустить въ бѣгъ, гонять, *тат.* يوكوركاك подвижной, часто мѣняющій мѣсто, يوكروكلامك часто бѣжать, перебѣжать, يوكروب تمك добѣжать, догонять, يوكروب كلمك прибѣжать, يوكروب چقمق выбѣжать, прискакать первымъ.

тур. ад. يوكسك *юксѣкъ*, *дж.* يوكساك (*ад. простон.* يوسكاك *юсѣкъ*) высокій, يوكسكلك возвышеность, высота, يوكسجك немного повыше, возвышенный, يولدزى يوكسكدر звѣзда его высока, онъ счастливъ, يوكسك چيقمق подняться высоко, يوكسكه چيقمق подняться на высоту, يوكسلمك *юксѣлмекъ*, подняться, возвыситься (въ цѣнѣ). يوكسلتمك *пон.* поднять, возвысить (цѣну).

тур. يوكسوك, يوكسك *юксукъ* (*сокращ.* يوسوك) наперстокъ.

дж. يوكمك *юкмекъ*, дождить (ياريدن باران *к. сл.*).

ад. يوكن, يوكان *югѣнъ*, *каз. кир.* جوكان (*тур.* اوبان), *алт. уйгнъ, угнъ*, узда, уздечка; оброть (надѣваемый на голову лошади), يوكلامك, *алт.* اويكادا взнуздать, обуздать, اويكانيچه اوس ياش اولدى ему стало три года, пока онъ его (жеребенка) взнуздывалъ.

дж. тат. يوكونمك, يوكنمك *югунмекъ*, преклонять колѣни, припадать, падать ницъ передъ ханомъ (во время просьбы или представленія), اوچ يوكوندوم три

раза преклонялъ колѣни (*Баб.* 39), يوكونو преклоненіе колѣнъ, поклонъ, يوكوندورمك *пон.* заставить преклонять-ся, привести въ повиновеніе, يوكوندورولمك *пон. стр* б. заставлену преклоняться или повиноваться; б. возвышену въ званіе, удостоену почетнаго званія: مير حردي هند ال بينك انكه لنكيكا يوكوندورولدي Миръ-Хиреда возвысили въ званіе губернера Хандала (*Баб.* 311).

алт. يوبك *іой*, пластъ, дёрнъ.

алт. يوبكلو *йойдо*, пенять, слагать вину на другаго; роптать.

тур. тат. يول *йол*, *каз.* *юл*, *кир.* جول *джол*, путь, дорога; образъ, способъ, сообщеніе; въ *каз.* и *алт.* строка, линія, يول امری, كاغدی паспортъ, يول دوزولغی поворотъ дороги, يول چاتلغی распутица, ارقری يول кривая дорога, папскосокъ, — اولو большая дорога, ايان يولی ватерклозетъ, برالتندن يول подземная дорога, тоннель, *каз* ايريچ يول дорога въ разныя стороны, *кир.* جول, جاق جول хорошая, дурная дорога, *мет.* хорошее, дурное поведеніе, *кир.* قراجول торная дорога, *тур.* صايه كسترمه يول проселочная дорога, عربه يولی экипажная дорога, صويولی ложе воды, канава, водопроводъ, دورت يول перекрестокъ, въ особенности اغزی Перы — предмѣстья Конст-поля, حق يولنه ради Бога, ради истины, ради права, وطن يولنه ради отечества, ياياپولی дорога для пѣшеходовъ, *каз.* باعاناپولی столбовая дорога, يول پانكغاری дорога въ сторону, боковая, كاروان يولی радуга, كيك قازيولی млечн. путь, *ад.* بر يولی за одинъ разъ, اول يولی въ тотъ разъ, برنيچه يول сколько разъ? نيچه يول нѣсколько разъ, *кир.* برجولاتا разомъ, тотчасъ, يولچی путникъ, путешественникъ; прокладывающій дорогу, يولجيلر проѣзжіе, *каз.* يولچی كشی человѣкъ торгующій гдѣ нибудь въ отдаленномъ мѣстѣ, يولچی اولدكمی ты отправляешься путешествовать? يولداش, *кир.* جولداش а) спутникъ, попутчикъ, товарищъ: سيعاريب سالغان جولداستنك ساندغی جوق тотъ не можетъ считаться спутникомъ, кто проводитъ только до половины дороги, *тур.* قبوجولداشی сослуживецъ (при Портѣ), يولداش اولمق сопутствовать кому, сдѣлаться товарищемъ; b) *кир.* جولداش мѣсто, выходящее послѣ рожденія младенца, يولداشلق сотоварищество, компанія, *каз.* يول باشچی проводникъ, вожакъ, يوللو *кир.* جولدو мѣсто, гдѣ есть дорога; путный, дѣльный, правильный, законный, правдивый, يوللوسوزسويلادك ты сказалъ справедливо, يولسز безпутный, нелѣпый, несправедливый, неприличный, рискованный, يولسز يرده неумѣстно, тамъ гдѣ не слѣдуетъ, неправильно, يوللە путемъ, дорогой, سوزی يوللە سويلر онъ говоритъ путно, дѣльно, يولجه كيدركن يولجه слѣдуя по дорогѣ, идя по обыкновенной дорогѣ. *Производные и составные: дж.* يولداماق = *тат.* يوللامق прокладывать дорогу, вести, показывать дорогу, (= يول كوسترمك), *каз.* يوللاوجی провожатый, *тур.* يولامق послать, отправить, يوللامق *пон.* велѣть отправить, препроводить, отправить въ путь, *кир* جولامق подходить: قاسمه جولامه не подходи ко мнѣ близко! جولاتمق дать дорогу, допустить, *тур.* يوللاتمق или يوللانمق *стр.* б. посылаему, могущій быть посыла-

емъ, *дж.* يول اراحى путейскій, дорожникъ (названіе такой должности встрѣчается только въ ярл. Тимуръ-Кутлука, и переводъ его принадлежитъ Березину. *Тарх. ярл.*, стр. 29), يول المق брать дорогу, пойти по ней, *тат.* يول بولمق благопріятствовать, يول بولسون счастливаго пути (желаю), *кир.* ياتر بر اسكا حوروسن حول بولسون يزدان بولسون ты отправляешься за отважнымъ дѣломъ, да будетъ счастливо и успѣшно! حول بولسون у *кирг.* служитъ также привѣтствіемъ встрѣчному на дорогѣ, на что отвѣчаютъ: الى بولسون да будетъ такъ, *тур* يول بولمق, *дж. ад.* يول تاپمق найти дорогу къ чему, проникнуть куда (съ *дат.*): ملك وسپاهيغه خلل يول تاپدى въ государство и войско проникло разстройство, يول باصمق, اورمق, كسمك грабить по дорогамъ, разбойничать, قطاع الطريق دويولنى اورارلار ايردى (*Баб.* 162), يول ودرمك разбойникъ, يول باصوجى بيرمك дать дорогу, позволить, يول سالمق اتاسينينك سالغان проложить дорогу, يولندين يورودى онъ шелъ путемъ, проложеннымъ его отцомъ (*Аб. Г*), *кир* يوله صالمق направлъ (стрѣлу), حول صالدى проводить, навести на путь, *ад.* يوله اوز ايشلارين يوله ايارمق вести, ايارمق вести свои дѣла, يولدن جيقارمق совратить съ пути, сбить съ толку, привести въ заблужденіе, بركمسه نك يولنه باخمق смотрѣть на чью дорогу, т. е. приготовить все что слѣдуетъ для пріема путешественника (подарки начальнику, угощеніе и пр.), *каз.* يول يورمك путешествовать, *тур*, يولنه كلمك возвратиться къ нему же, обратиться на него самаго, получить возмездіе тѣмъ же: ايلديكى ظلم وتعدى يولنه كلوب притѣсненіе и жестокость обратились на него же, онъ былъ наказанъ тѣми же несправедливостями, какія самъ дѣлалъ, *ад.* يولى دار или يولى وار, *кир.* حولى بار онъ имѣлъ право, правильно, путно, *кир.* حول سنيكى очередь твоя, *тур.* فلان كويه يول اوز اقمى در далеко ли до такой-то деревни?

каз. يولا *юлā*, *кир.* حولا обычай, обыкновеніе, нравъ, يولايى обыкновенный, يوللانمق сдѣлаться обыкновеннымъ, б. введену въ обычай, يوللاندرمق *пон.*

уйг. يولاح *юлāхъ*, радуга.

тур. يولار *юлāръ*, недоуздокъ, يولار اورمق, يولارطقمق ايله باغلمق надѣть недоуздокъ.

тур. يولاف *юлāфъ*, овесъ (*a n.* دوسر).

тур. дж. يولاق *явлāкъ*, يولق 1) совсѣмъ, вполнѣ, очень, весьма: مبزلارنينك يعلاماغى اتالارياستوقندا يولاق كوركلوك بولور плачъ дочерей у изголовья отца (при смерти) очень ему пріятенъ (قصص — 535), بو كتابسز كشى يولاق هلاك ترور безъ этой книги человѣкъ совсѣмъ погибнетъ (سراج — 3), رسول بوسوزنى يولاق اشتدى كونكلى اغردى (بابرغان — 85), *тур.* يولق ملول очень огорченный. 2) *тоб.* يولاق *юлакъ* (отъ يول строка, полоса), *кир.* حولاق полосатый, يولاقلامق сдѣлать полосатымъ.

дж. يولاوچى *йолāучи* = يلاوچ, *кир.* حولاوشى, посланный, гонецъ, пошлинникъ (русск. переводъ ярл. и Сеад. Гирея), *кир.* حولاوشينچك اولاسكان اينشيسى بار посланный, за всякимъ имѣетъ невыдѣленную для себя долю (*послов.*).

дж. يولبارس *юлбāрсъ*, тигръ.

тур يولتار *йолтāръ*, свора, веревка на которой ведутъ собакъ.

тур. يولدوز *юлдӯзъ*, звѣзда (*см.* يلدوز).

дж. يولغون *іолғунъ* 1) ощипанный, гладкій. 2) *вм* العن *ілгунъ*, гребенщикъ, дерево: اول يركا دولغون تقى تيكان جقتى (سراج — 31).

тур. тат. يولو *йдлмакъ*, *алт.* *юлг*, *кир.* جول *джулг* 1) выщипывать, выдергивать (волосы, перья, листья, траву и пр.), *алт.* يولدا *юлда*, очистить кору съ дерева, скоблить, دولە, دولە ощипанный (курица и пр.), يولو или يولوق выщипанный, рѣдкій (волосы, грива), يولقمق *йолкмакъ*, *кир.* =جولقومق يولو выдергивать, вырывать: فازنك يونني يولقدى выщипалъ перья у гуся, جچكى طامورندن يولقدى сорвалъ цвѣтокъ съ корня, يولقنمق *воз. стр.* б. ощипану, б. оборваннымъ, бѣднымъ, دولەندوق يولقنغان оборванный, дурно одѣтый. 2) *тат.* يولمق *мет.* выручить, освободить, выкупить, يولو, يولوس, *дж.* يولوغ والنغان اسيرلارنى выкупъ, откупъ, يولونسز فاتتاريب يبارركه и взятыхъ, въ плѣнъ безъ выкупа возвратить (*кр. грам.*), رهن كاسالغان يرينى يولدى выкупилъ заложенную землю свою, يولدرمق *пон.* يولنمق *вз.* يولنمق *воз стр* دل خواهه سندن يولندى невольникъ выкупился отъ своего господина (*кр. грам.*), يولنوشمق *вз. стр.* б. выручену вмѣстѣ съ кѣмъ, يولوب الو выкупить, откупить, يولوب الغوجى откупщикъ.

алт. يولو *йӧлӧ*, прислонить, поставить къ чему, يولون *воз.* прислониться къ чему.

дж. тат. يولوقمق *йолыкмакъ*, *кир.* حولوقمق (=يولوشمق) встрѣтить кого (съ *дат.*), сойтись, наткнуться (درخوردن *к. сл.*), въ *тат.* также: получить, принять, *уйг.* يولوق получка, ساتيق يولوق продажа и покупка, обмѣнъ, торгъ, كيمكه يولوقتوبك يولوو встрѣча, полученіе, кого встрѣтилъ? *башк* خطغه يولوقدوم письмо получилъ, يولوقتى = *тур.* كه‌دابع الوسطده يولوشدى встрѣтилъ: كلور كه بيت همران كونى هرخسته كه حانانغه يولوفتى, فيل ايلانصور كه اولوك حان غه حايلى كونى قوناق يولوقتى (*дж. сл.*), *кир.* حولوقماس حارافسلى كونى حاوحولوقماس въ удобный день гостя не встрѣтишь, когда есть оружіе, врага не встрѣтишь (*послов.*), *алт.* يوليغيب كلدى пришолъ повидаться, поздравить съ пріѣздомъ, يولوقتورمق *пон.* дать случай встрѣтить кого или сойтись, свести; заставить получить или принять, доставить, *башк.* قتيغ حكمكا يولوفتورمق подвести подъ строгій законъ, отдать подъ судъ, يولوقوشماق *вз.* встрѣтиться съ кѣмъ: كه كل ونوروز لطغى ده بربيتده كلور بيت كيلوربيركاروان اول يول بيله راست, يولوفوشتى شهنشه بيرلا بى خواست (*дж. сл.*).

ад. يولوم *юлӯмъ*, бродъ

дж. алт. يولون *юлунъ* (=*кир.* حولون) мозгъ спинного хребта (у животн. и людей); сокъ.

дж. يولوناك *юлунмекъ*, пзноситься, обветшать (у *Вамб.*).

алт. يوم *юмъ* (*вм.* يون?) перо, يومدا *юмда* оперить, вставить перо въ стрѣлу.

тур. يوم *юмъ*, дурное предзнаменованіе, يوم اتمك предсказать дурное (у *Бианки*).

а. يوم *йаумъ* (*тур.* произнос. *іевмъ*), *мн.* ايام *эйямъ*, день, يوما *іевманъ*, однажды, يوما فيوما со дня на день, день ото дня, постоянно, اليوم сегодня, يوم الجمل день верблюда (день сраженія, даннаго Аліемъ своимъ противникамъ,

въ которомъ и вдова Мухаммеда Апша принимала участіе сидя на верблюдѣ), يوم القيام день воскресенія мертвыхъ, день страшнаго суда (слово يوم имѣетъ тоже значеніе съ слѣдующими арабскими словами: القيامه, وزاع الاكبر, قرار, حساب, جزا, جواب, سوال, الدين, ميعاد, عهد, وعد, ميثاق, عوض, جمع, فصل, قارعه, واقعه), يومى дневный, ежедневный, *ж. р* يوميه поденная плата, дневное пропитаніе.

тат. يومارلامق *юмарлāмакъ*, *дж.* يومالامق, اومرمق *умармакъ* (*к сл.*), *каз.* *кир.* حومارلامق катать, прокатывать, свертывать въ трубку; сжать, зажать въ кулакъ, يومالاق, يوملاق круглый, шаръ; шишка, желвакъ чумный (*Вамб.*), بوملاقلامق сдѣлать круглымъ, шарообразнымъ, يومالامق, يوملامق *кир.* حومالامق катиться (какъ яйцо, кубаремъ), дѣлаться комкомъ, сжиматься, *кир.* توى بولغاندا قووباس حومالايدى гдѣ свадьба, туда катится даже мертвая голова (*послов.* на свадьбу собираются со всѣхъ сторонъ), يومارلاندرمق *пон. воз.* дать катиться, покатить, يومارلاب حومارلاب قصمق сжать въ кулакъ, قصوب نوعق крѣпко, сжато держать.

каз. يومāкъ. *кир.* حوماق, حومساق *джымпакъ*, загадка, шарада; *гл.* сказать загадку, напр. قازان تولواق قوزو полонъ котелъ бѣлыхъ ягнятъ (разгадка — звѣзды на небѣ),

дж. يومران *юмрāнъ*, кротъ (*тур.* كورشك, *п.* كورموش *дж. сл.*), въ *каз.* сусликъ.

тур тат. يومرق, يومروق, يمرق *юмрукъ*, *кир.* حومروق кулакъ (по *к. сл.* также: яйцо птичье — بيضه مرغ, — اومرق орѣхъ — *п.* گوز).

тат. يومرقه *юмуркà*, яйцо (у татаръ башкирскихъ слово это употребляется въ значеніи *ар.* خاصيه, а كوكاى яйцо куриное).

тур. тат. يومرو, يومرى *юмрӯ*, круглый (со всѣхъ сторонъ), опухшій, يوس يومرو совершенно круглый, *кир.* حومور продолговато-круглый, какъ яйцо, يومرلنمق дѣлаться круглымъ, въ *тур.* затвердѣть, окрѣпнуть.

дж. يومريك, يومروماك *юмрӣмекъ*, сгнить и сдѣлаться безвкуснымъ (о плодахъ — كنده‌وى مزمند ن ازقسم ميوه *к. сл.*).

тур. тат. يومشامق *юмшāмакъ* или يموشامق *юмушамакъ*, *дж.* يمشمق, *алт.* ايمزا *йымыжа*, *кир.* حومسامق мякнуть, сдѣлаться мягкимъ, кроткимъ (= *воз.* يومشاغق), يومشاق, يوشاق, يمشاق, *каз.* حومساق, *кир.* حومساق, *алт.* يمراق мягкій, нѣжный, кроткій, قولاق يومساغى мочка уха, يومشاجق помягче, *алт.* يمراغين кротко, ласково, يومشاتمق *пон.* يمشتمق смягчить и пр.

дж. тоб. يومغاق *юмпāкъ* 1) клубокъ (= *тур.* يومق), يومغاقلامق свивать въ клубокъ. 2) *дж.* = يومالاق шаръ: توساردا اوردى اول يومغاق تيمورلن когда тотъ (противникъ въ борьбѣ) падалъ, то этотъ ударилъ по немъ желѣзнымъ шаромъ (نامرغان — 106).

алт. يومغه *юмпà*, дикій козелъ.

тур. يومق или يوماق *юмāкъ*, клубокъ, يومغه ايلك سورمك паматывать нитки на клубокъ.

тур. тат. يومق *ю̄макъ*, *дж.* يوماق и يويماق, *ад.* يوومق *ювмакъ*, *кир.* حومق мыть, умывать, стирать бѣлье, يويجى моющій, стирающій, прачка. *дж.* يوعان = *тур.* يوبان мытый, يويان = يوعاى

вымою, يووب=يوب вымывши, درايسدن a) умыть руки отъ чего, въ смыслѣ: потерять всякую надежду, считать погибшимъ, b) отказаться отъ всякой отвѣтственности и участія. въ *дж.* въ томъ же значеніи: اللكى يوبغاراق كيشى تورور онъ человѣкъ не вмѣшивающійся въ чужое дѣло (قصص), يووب يبارمك вымывать, يودرمق, *кир.* حوتورمق (حوتورعاى‌لار стихотв. Бабура, турецк. Хрестом. Березина, стр. 241), *пон.* заставить или дать вымыть, يوشمق *вз* мыть вмѣстѣ, мыть другъ друга, يووغ, يوغق *воз.* мыться, умываться, обмываться, купаться, يونوق вымытый, يوندرمق *воз. пон.* заставить мыться или умыться, يووشمق *вз воз.* мыться вмѣстѣ, *дж.* يووولمق *стр* б. вымыту, *алт.* يودعه صودىكار дайге воды умыться, فولدورسن يووماس не умываютъ (себѣ) свои руки.

тур тат. يومق *юммакъ*, *каз.* حومق *кир* حومولامق жмуриться, сжимать, смыкать (глаза, ротъ), يومۇق, حومق зажмуренный, сжатый, *ад.* اغزين يومق зажать ротъ, بالمى اعزىنى يومادى рыба (китъ) не сжимала рта (قصص — 358), كوز اجوب يومق *тур* كوز يوموب احدوب въ мгновеніе ока, حومدرمق, يومۇرمق заставить жмуриться, *кир.* حومولوڭغى зажмурившійся.

каз. ءومحق *юмучкá*, щепа, щепка.

тоб. каз. ءومورحق, ءومر وحق *юмрýчка*, дикій горохъ.

каз. يوموش *юмýш*, *кир.* حومص *джумусъ*, дѣло, занятіе, служба, просьба, нужда, порученіе, يوموسلى كشى служащій человѣкъ, казакъ, يوموش قيلمق служить, يوموسلامق исправлять свое дѣло, *блшк.* يوموش ايلن اوتلوحق отлучка по дѣламъ службы, *уйг.* يومشاب посланный (по порученію), *кир.* حومصامق *причастіе* حومصاعان a) послать за дѣломъ, дать порученіе, b) употреблять, носить (платье и пр.): ايت اڭتى حومصار ايت قويروغين حومصار собака поручаетъ собакѣ, а та своему хвосту (вертитъ только хвостомъ, *посл.* кто данное ему порученіе поручаетъ еще другому исполнить).

алт. يوں *йӧнъ*, общество, народъ (*монг. дзонъ*), въ *кир.* جون *джонъ*, родина (*Радл.*)

тат. يون *юнъ*, *дж* يونك *юнгъ*, *узб.* حونك, *кир* جون *джунъ*, *тур.* يوك *йӧн* или *йӧн*, шерсть, перья, пухъ (*тур.* يوكچى, قوش يوكى), приготовляющій шерсть (для фабрикаціи), جون ارمان веревка изъ верблюжьей шерсти съ волосомъ, جون ومام пушной товаръ, يون مال рухлядь, يوك فرمى — *кыркы*, охлопья шерсти, которыми набиваютъ матрацы, يونلى, جونلى шерстяной, обросшій шерстью, волосатый, يونلامق обрости шерстью, покрыться перьями, опериться, يون يومق, اوى, تنك, يون بيتق быть шерсть, يونتوى, يوں اتوى шерстобитъ, *ад.* يون دارامق чесать шерсть, يون قومق, *кир.* جون ياستاو линять (о *животн.*).

каз. يون *юнъ* (иногда يۇن), *кир.* جون *джонъ* 1) способъ, средство, способность, удобство, ладъ, اڭك يازارغه يونى يار онъ имѣетъ способность писать, سڭك اوقورغه يونوڭ يوق ты неспособенъ къ ученію, يونلى удобный, ладный, годный, يونى كشى порядочный, хорошій человѣкъ, يونسز كشى безтолковый, неспособный, безпутный,

упрямый человѣкъ, يولامك ладить, уладить, يولاب хорошенько, съ толкомъ, какъ слѣдуетъ: سن يولاب ايتمادنك ты толкомъ не сказалъ, سباعمى يولاب بيلماديم я урокъ свой хорошенько не зналъ, يون طابمق найти средство, способъ къ чему, يونسز لنمك дѣлаться неспособнымъ, негоднымъ и пр., يو ايشمز يونسز اولدى дѣло наше вышло безтолково, неудачно. 2) *каз.* дешевый, дешево: سن موني يون الغان سن ты это купилъ дешево, يو بازاردا ايباك يون اولدى на этомъ базарѣ шелкъ былъ дешевъ, يونايمك дешевѣть, يونلتمك удешевить (другіе залоги, кромѣ отрицат. вида, не производятся). 3) *тур. тат* *йонъ*, *кир* *джёнъ*, сторона (правая, лѣвая), лицо, направленіе къ . . . من بو سونك تيكى يوننه بارامن я отправляюсь на ту сторону этой рѣки, سن كيمنك يك صول يونين كيوب سن ты надѣлъ платье на лѣвую сторону, на изнанку, *кир.* يونامك провожать, يولاى سرمك пуститься въ путь, поѣхать, *каз.* يوناك, *кир.* يوناك, *тур.* يونمك *йёнульмекъ* и يونمق *йонылмакъ*, *йоналмакъ*, обратиться лицомъ въ какую нибудь сторону, направиться (что въ *тур.* также يون طوغمق), مازاوقعاندا اقلمه يوناك كراك во время молитвы надо обращаться лицомъ къ Меккѣ, بطر شهر يغه يونالوب كتدى онъ уѣхалъ по направленію къ Петербургу, هرطرفغى يانه يونلورسه въ какую сторону онъ ни обращается, يونالتمق, *кир.* يونالتمك обратить, направить, отправить, проводить (гостя; кромѣ взаимнаго, и другіе залоги можно производить).

п. يونان *юнанъ*, Грецiя, يونانى *мн.* يونانيان грекъ, греки древніе.

дж. يونت *ёнтъ*, лошадь (اسب *к. сл*; сравни съ *тур.* يوندە).

يوجومك, يوجوغ, يوجومك *см.* اجنمك; ايجوك = يوجوك

тур. ад. يوجه *йонджа*, *дж.* يونجه *юнучка*, трилистникъ, люцерна (*а.* قصصه, *п.* اسپست); свѣжая скошенная трава (*см.* حمونشه).

каз. тоб. يونجى *ёнчй*, يوجو слабый, изнуренный, يونجيمك *каз.* يوجومك слабѣть, изнуряться.

тур. يوندى *йёндъ*, перо птичье, يوندقوشى родъ воробья, сѣровато-краснаго цвѣта (у *Бianки*).

тур. يوندە *йонда*, кобыла, كمه يوندە кобыла, носящая жеребенка, въ *уйг.* يوند конь.

а. يونس *ionocъ*, Іона, пророкъ, يونس بالغى китъ.

тур. يونغار, يونمار *йонгаръ*, родъ маленькой гитары трехструнной (большая называется جوكر, *Бianки* изъ *Мен.*).

ад. дж. يونكل *йонгуль*, يونكول легкій (*см.* ينكيل).

шур. тат. يونمق *йёнмакъ*, *кир.* جونمق *джонмакъ*, строгать, тесать, обтесывать; ваять, рѣзать, гранить, يونوجى столяръ, скульпторъ, каменотесъ, يونمه, جونمه, *тур.* دولكر, يونتى يونتيسى стружки, щепки, опилки, يونمه граненые камни, طاشلر يوندرمق *пон.* يونلمق *стр.* б. обтесану, вырѣзану, высѣчену, قلم يونمق чинить перо, كندويه يونمق работать въ свою пользу, *кир.* بالته برلن جوناو, بيحاق برلن جونار строгать ножомъ, тесать топоромъ, اناكوركان اوق جونار اناكوركان طون پشار кто жилъ съ отцомъ, выдѣлываетъ стрѣлы, а

кто съ матерью — кроитъ платье (*послов.*).

тоб. يووارمق *ювāрмакъ*, разсучивать тѣсто.

алт. يووزو *йооожо*, имущество, собственность, يووزولو съ имуществомъ (*сиб. тат.* *ӟсь*, съ мѣстоим. *ӟзи*, сравни съ *кир.* اوبس), بايدنك يووزوزين имущество богатаго, *вм.* يووزوبستى يوشومزنى наше имущество (*винит.*).

тат. يووسقه *йоускà*, доска или рогожа, на которой моютъ мертвое тѣло (у *Вамб.*).

ад. يووشمق *йозӱшмакъ*, выговаривать, دلده يووشمز и языкъ мой не выговариваетъ.

алт. يووق *йоокъ* 1) утѣшеніе, отрада. 2) *ад.* *йовукъ* = ياوق близкій.

алт. يوول *юуль*, съ ума сходить, подвергнуться падучей болѣзни, бѣсноваться (сравни съ *каз.* جولر), يوولكاك сумасшедшій (въ *кондом.* буря).

ад. يووماق *ювмакъ* = يومق мыть.

алт. يوى *йой*, лжецъ, въ *конд.* يويلا *йойла*, лгать, въ *кашг* يوين, يويان или جويان ложный: يالغان يوبن كف ложныя, ложно распущенныя рѣчи (*Вамб.* 125, 126).

дж. каз. يويق *йӧймакъ*, *кир.* جوى *джой*, вычеркнуть, уничтожить; терять, лишать, جويو, يويو утрата, потеря, лишеніе, يويوقالمق остаться въ потерѣ, *алт.* يويوقالباس не останется въ потерѣ, т. е. не пропадетъ, يويالمق, يويولمق *стр.* б. вычеркнуту, потеряну, лишиться; отсюда въ *башк.* يويالدرمق уничтожить.

тат. يه *йѣх*, يهسنه нуте! ну!

ад. يهر *яхāръ* (= ايير, ايبار) сѣдло.

а. يهود *яхӯдъ*, іудейскій народъ, евреи, يهودى (*мн. п.* يهوديان) еврей, يهودى قلعهٔ Чуфутъ-Калэ, селеніе и городъ въ Крыму, يهودى طايفهسى قلعهٔ жители Чуфутъ-Калэ, т. е. карапмы, شرب اليهود пить по еврейски, т. е. тайкомъ, يهودانه кусокъ желтаго сукна или матеріи, который евреи принуждены были пришивать и носить на плечахъ, для отличія отъ мусульманъ, يهودى اولمق поступать по еврейски, б. жаднымъ къ деньгамъ, يهودى اوغلى или *простонар.* جهود اوغلى еврейскій сынъ (употребляется какъ брань).

ад. يى *йѣй* 1) хорошо, лучше (*тур.* ايو). 2) *алт.* *ій*, *гл.* посылать, отпускать, отправить, ييكى посланничество, служеніе для посылокъ, ييكه يه يوركان служилъ, жилъ на посылкахъ, ييكان посланный, من سعه اينك اوحون كيرى ييكانم я къ тебѣ для того и прислалъ человѣка (*Радл.* 140), يوروش كيزيدن من ابصقه بيجيك ييه ين я отправлю при случаѣ (чрезъ проѣзжаго) къ священнику письмо, ييمنتى отпущеннпкъ, ييمك *ійикъ*, животное, посвященное на жертву (посвятившій животное для жертвы, привязываетъ ему на шею красную ленту; до принесенія въ жертву хозяинъ можетъ пользоваться животнымъ, что продолжается иногда много лѣтъ).

алт. ييرداق *йардакъ*, живой, пылкій, الاردك قيليقتارى ييرداق нравъ ихъ пылкій.

тат. ييا, ياياو *яāу*, *алт.* *йайу*, *дж.* ياياغ (въ قصص — بداغ — 137), *осм.* يايا *кир.* جيايو *джаяу*, пѣшій, пѣшкомъ (*осм.* يايا и *дж.* ياياغ также инфантерія, пѣхота), *тур.* ياپان, *каз.* ياپيك пѣшеходъ,

пѣшкомъ, ياياولى пѣшеходство, ياولى пѣхота, ياولك, ياولاك, ياولاق, ياولى, ياومى, *тур.* كتمك ياپان идти пѣшкомъ, *дж* ياپمق идти пѣшкомъ по дну воды: سوعه كمردوك يارمى دين كوسراكى ياپاب اوق كلمندى мы вошли въ воду и болѣе ея половины прошли по дну (*Баб* 110), *кир.* حماونك نصيبه سن اطدى حماس долю пѣшаго колнын недостанетъ (*послов.*).

дж. يپ = پپ нитка и пр.

алт. يپكه *йіпкѣ*, затылокъ (*конд нітке*).

дж يتماك *йітмекъ* 1) = يتمك достигать и пр. 2) = ايمك пропасть

дж. يدى *іидъ* (= ايد), *алт.* ست *йытъ*, благовоніе, запахъ, духъ, يادشى قدس اندنك اروپيدپنان отъ Св Духа; يپ благоуханіе, духи, يپتما нюхать, يپتمسن ощущать запахъ, يپتتان пахнуть, يدى *йыды*, издавать дурной запахъ, гнить, смердѣть, يدلو. يدلى затхлый, промозглый, يپدواص суслякъ (звѣр.), يپدپم, يپدم اولوم эпидемія, повальная болѣзнь, يپدپرقما ощущать гнилой запахъ, чувствовать смрадъ.

дж. тат. ير *йѣръ* 1) = ир мѣсто и пр. 2) *йыръ*, *тат.* ыр, *тур.* ир ыр, *кир. каз.* جر *джыръ*, пѣсня, يرلامق, ايرلى, يرلامى пѣть пѣсни, воспѣвать, جرى, *кир* جراو *джырау*, *дж.* ايرباجى, *тур.* ايرلاجى пѣвецъ, трубадуръ, *каз.* جرلاجى, يرلاجى пѣвчій; пѣсенникъ, ايرلايش пѣніе, يرلامق, يرلامق جپون *вз.* пѣть вмѣстѣ, يرلامق *воз. стр. дж.* ارنداق звуки пѣнія, модуляція (الحان *к. сл.*), *кир.* جير جوقتاغان скорбная пѣснь (эти пѣсни поются въ продолженіи цѣлаго года и большею частью импровизаціями. По умершемъ мужѣ скорбную пѣснь поетъ жена; по сынѣ или дочери — мать ихъ; по женѣ — дочь если есть взрослая, а если нѣтъ, то ближайшая родственница; мущины поютъ скорбную пѣснь только въ честь прославленнаго въ народѣ человѣка, и то при поминкахъ), كمنتك جرنده نولسانك جونك جرن جرلا на чьей землѣ живешь, того и пѣсни пой (*послов.*).

алт. ايرا *йыйра*, можжевельникъ.

يرغى = يرلى; يرلى = يراو

алт. يرعا *йырга*, يرعال см جرعامى; يرعامى = يرغامى

алт يرن *йерень*, *дзерень*, антилопа (ant. dutturosa, *монг. дзерень*).

дж. يرمك *йирмекъ*, обжора (говорится о беременн. женщинахъ, прихотливыхъ въ ѣдѣ. у *Бамб*).

тур. يرز *йизъ* = *тат.* ايس *дж.* يرلق يرمك порча, гніеніе.

дж يرمك *йизмекъ*, распутать, разрѣшить (حل كردن *к. сл.*), يزمك *воз.* распутаться; выздоровѣть (حل شدن وصحت يافتن *к. сл.*).

дж. يشمك *ишмекъ* (*син.* يزمك = *тат.* جشمك) развязать, распутать, распустить, расковать, отпустить (грѣхи, جوزمك *дж. сл.* كشودن *к. сл.*), يشملمك *стр.* б развязану, распутану и пр, يشيلدى распутался, جوزولدى دمكدركه نوادر انسانده دريشده كاورمت دليل ايروركه كوڭكل لازم فيلميش اولغاى سن ازاد, بوكيم سلاسل زلعونك توكولدارى ايلدكمنى يشيسانكز (*дж. сл.*), يشيليپ دور если развяжете мои руки, ياشم داغى كنالاريم سن اوزونك يش грѣхи тяготѣющіе надъ моей головой, ты самъ от-

пусти! (احديوسف изд *Вамб* стр. 121).

дж. بيغمق *йыгмакъ* 1) = بغمق собирать и пр. 2) приготовить, يغ приготовленный, готовый, حاضرمعما سنه‌دخى كلوركه مجنون وليلى ده ليلى ابن السلامه ومرادوكنده كندوسى اولدرمك استدوكى محلده كلوركه بنى اوزمانى اللامسن ايدى يغمر نهان مطلب ايدى رسولى يغمر (*дж. сл.* сравни съ *алт.* ياغال при словѣ (ياعال). 3) препятствовать, отпрянуть, запретить, يغمغ препятствуй, запрети! (امراندوصنمز ايله دمكدر *дж. сл.*), يغدى запретилъ: هيچ بيلورمسوسيز بغداى يغادين سزى بى اوجون يغدى знаетели почему запретилъ (Богъ) вамъ (ѣсть) отъ пшеничнаго дерева? (ص — 21)

уйг. يغ *йыкъ*, يك = *тур.* جك сырой; يغماق = يقمق

хив يك *йаман* 1) = *тоб.* ك, дурной, злой, يك كورمك охуждать, признать въ дурную сторону, يكرامك имѣть отвращеніе, ненавидѣть, يكرامك получить отвращеніе (= *тур.* اكرنمك يكرنمك). 2) *йикъ* = يك — 2, рубецъ, спай.

дж. بيكان *йигенъ* 1) = *кир.* جيكان 2) *алт.* *йеенъ*, россомаха (звѣрокъ)

дж. يل *йелъ* 1) = يل вѣтеръ. 2) *йылъ*, ايل, *тур. каз.* يل, *ад.* ابل, *кир.* جل *джылъ*, годъ, названія 12-ти годовъ: а) تسعان يل, طفان *уйг.* — كسكو годъ мыши, b) صير, *уйг.* — اود или اوط годъ быка, c) — بارس годъ леопарда, d) — طوشقان или طويان годъ зайца, e) — لوو или لوى годъ дракона, f) — يلان годъ змѣи, g) — جيلمى, *уйг.* — يوند годъ коня, h) — قوى годъ барана, i) — موجون или بجن, *кир.* — مينسن годъ обезьяны, k) — طاوق *уйг.* داغرق к *сл.* — تخاموق годъ курицы, l) — ايت годъ собаки, m) (b) — دونكوز годъ свиньи. Этотъ цикловый годъ у киргизовъ начинается съ *ноуруза*, и каждый человѣкъ помнитъ названіе года своего рожденія: جيلكى въ какомъ году ты родился? جيلم قويان — въ годъ зайца. При этомъ на день рожденія не обращается вниманія, и ровесниками считаются тѣ, которые родились въ тотъ же году по названію. Говорятъ, что во главѣ 12-ти животныхъ, первоначально вздумалъ стать верблюдъ, гордясь своимъ ростомъ, но мышь взгромоздившись на него, перебила ему эту честь. (У мусульманъ годъ состоитъ изъ 12-ти лунныхъ мѣсяцевъ, заключающихъ въ себѣ поперемѣнно 29 и 30 дней, такъ что въ году считается 354 дня, и 100 лѣтъ нашихъ = 103 у нихъ); يل باشى начало года, новый годъ (говорится также يلكا يل), يوميل нынѣшій годъ (*каз.* простонар. يل или يل *быйылъ*, *кир.* اوصوجل, *кокан.* يولكى يل), يلدورغى — *тур.* كچن يل прошлаго года (*дж.* ايل = پارسال прошлый годъ, *к. сл.*), *башк.* بورتاغى третьяго года, *тур.* كلجك يل будущій годъ, — كبيسه високосн. годъ, *башк.* يل تاولك цѣлый годъ, يل سايون ежегодно, يلدابير разъ въ годъ, *алт* يل ارنده черезъ годъ, يللق на годъ, *дж.* يلجى ليق годичный, يلغى годовой, на годъ, يللان يلغه, ايلدن ايله годъ отъ году, *тур.* يل دوغى годовщина, годовой праздникъ, يلامى, *кир.* جيلدامو годовать, жить или проводить годъ цѣлый годъ, يللاب или يلقلاب по-

годно, يللاغان كيبان гумно оставленное цѣлый годъ немолотымъ, بل صندرمق сдѣлать поминки черезъ годъ по чьей либо смерти.

тур. بيلا *яйлā*, بيلاق *яйлāкъ*, лѣтній лагерь и пр. см. باى

بيلمق, بيلشمق *см.* يلمق

дж. بيلقران *йылкырāнъ*, названіе какого-то кушанья (можетъ быть употребляемаго во время празднества годовщины и т. п.): بيلقران انسى تارتورولدى велѣно было подать кушанье *йылкырāнъ* (*Баб.* 216).

дж. بيلكين *йилгıгѣнъ*, бесѣдка изъ маленькихъ деревьевъ съ иглообразн. листьями (у *Вамб.*).

тур. بيمق *йыймакъ* 1) портиться, протухнуть, гнить (отсюда بيزلق, بيز *алт.* بيدو, بيت). 2) *каз.* *йыймакъ* = يغمق

алт بيمل *гимелъ*, внушеніе, полученіе внушенія (= *дж.* ايمالى *см.* ام), بيمل ايدركه = *дж.* ايمالى قيلورغه чтобы быть внушену, чтобы получить выговоръ (съ *дат.* лица).

дж. بين *йеюнъ*, шея (كردن *к. сл.*).

дж. بينك, بينكمك *см.* ينك *іенгъ*.

алт. بينكس *йенгісъ*, *йенгѣсъ*, мохъ, بينكستا обрости мохомъ.

тур. بينى *йѣйни*, легкій, بينى باشلو легкомысленный, بينجك очень легкій, بينجه легонько, بينيلك легкость, بينيلمك облегчить, сдѣлать легкимъ (тяжесть), بينيلتمك *пон.* بينيلنمك *воз.* بينيلمك *стр.* б. облегчену.

сиб. тат. بيو *йӯ* или جيو что! какъ! что за? بيوكراك на что? отъ чего? для чего? зачѣмъ? بيوكراكسن مه كيليب зачѣмъ ты пришолъ ко мнѣ? قوندنك بيويقشى ايدرزنك مه какое добро ты мнѣ сдѣлаешь? سندربيو سادبغ какой у васъ товаръ?

дж. بيوتماك *йӣютмэкъ*, прошед. بيوتتى перемѣнять, переворачивать: دكشدرمك ودوندرمك دمكدر كه غرايب الصغرده بريتلە كلور بست فراقنك بيمى دين غم شامى يوق بمر بيردا ارامیم, كيجه بيركوب بيوتكاى كسم كه بارقصدى دابيردشمن (*дж. сл.*).

ад. بيه *іегѣ* 1) хозяинъ (= *тат.* ايا). 2) *тат.* = باى лукъ.

тоб. بيى *пйи*, частый, густой, بيرمك сгущать.

ОБЩЕЕ ДОПОЛНЕНІЕ КЪ ОБОИМЪ ТОМАМЪ.

(Необозначенныя слова относятся къ киргизскому нарѣчію и заимствованы изъ III ч. матеріаловъ Радлова, а *сиб. тат.* изъ II части. Первая цифра ссылокъ указываетъ на страницу, а вторая на строфу или на стихъ).

I

اب *āпъ* (= اليب), اب بيردیم = اليب بيردیم отнявъ передалъ (другому).

сиб. тат. اا *аба*, медвѣдь (*Радл.* 236).

اا *апā*, сестра, اولكان ايا старшая сестра, كشی ايا младшая сестра.

сиб. тат. ايحاق *апчāкъ* или ايشياق *апшыякъ* (= اوشقه) старецъ.

сиб. тат. ايچی *епчī* = اوی بيچه женщина, женскій полъ.

ابدرا *абдырā* или *абдарā*, ящикъ.

каз. ابرامق *ипрāмакъ*, *пон.* ايراتمق тереть, топтать.

ابسن *абысы̀нъ*, *вм.* ابزاينی золовка.

ابكار *эбігѐръ* (*вм. а.* افكار), ابكارتارتتی попалъ въ бѣду, потерпѣлъ несчастіе.

اتر *āты̀ръ* = ادر *āды̀ръ*, гористая мѣстность.

сиб. тат. اجا *аджā* (*дж.* اجی) старшій братъ; дядя.

каз. اجاماييمن *ачамāйлэ̀ймінъ*, козлы ставлю.

сиб. тат. اجنمق *аджы̀нмакъ*, сжалиться, имѣть состраданіе.

сиб. тат. اده *ігджэ̀* (= *дж.* اجه) мать.

ادالدق *адалды̀къ* (*вм. а.* عادللق) чистота, невинность, благочестіе.

сиб. тат. ادای *адāй*, собака.

ارا تورمق *арā-турмакъ*, стать между, *мет.* защитить, помочь.

ارازبولمق *арāзъ-болмакъ* (*вм* ارض ы̀рызъ) б. несогласнымъ, враждовать.

ارتيليب *артылы̀пъ* (отъ слова ارت = *дж.* ارتايب) переѣхавъ, ارتيليب توستی переѣхавъ (чрезъ высоту) остановился.

чулым. ارعيش *арғы̀шъ* (= ارقاداش) товарищъ.

ارقا *аркā*, ноша, охабка: برارقا اودون одна охабка дровъ.

ارمان قاراپ تور жди исполненія своего желанія (т. е. ищи его дальше, не здѣсь).

тур осм. ارمه *армà*, разводы (на ткани), ارمه لی съ разводами.

اروقتی *аруактъ̀* (съ *а.* ارواح) сильный, мощный.

сиб. тат. ازير *азыръ*, сукъ, вѣтвь.

استاو *астāу* (= *каз.* اشلاو) лотокъ.

п. استعه *истʿīфѣ*, беремен. женщина, استعه لوله морская пѣнка.

чулым. اشپاقتازب *ашпактажыпъ* (= اصلاشب) обнявшись: اشكنى بيلان обнявшись плечами (какъ дѣлаютъ монголы и киргизы при встрѣчѣ и прощаніи).

اصرمق *асырмакъ* (*пон.* отъ اصمق *см.* اشمق) *мат.* превзойти, превосходить кого, اصو *асӯ*, переходъ чрезъ гору, горный проходъ.

اطسه, اطسه *ātша*, верхомъ (сѣсть на что, какъ на коня).

тур. اعاج, پيغمبراعاجى дерево американское (legno santo, bois de gaiac).

сиб. тат. اوسر *асыръ* = ايغر жеребецъ: التاسرحلغى шесть табуновъ лошадей.

اكيب *екпѣнъ* (*см.* اليب كليب) принесши, приведши, اكپت *екпетъ* (*см* اليب كتر) приведи, اكپلدى *екпелди* (اليب كلدى) привелъ, принесъ (что у *сиб. тат.* اغيلدى *агылды*).

сиа. тат. اكيه *эбѣ* (съ перестановкою буквъ вмѣсто اكه = ابوكه *дат.* отъ ابو) въ домъ, домой.

اكس بولمق *еѣзсъ-болмакъ*, б. во враждѣ, въ ссорѣ.

сиб. тат. انكدارل *айдарылъ* (*стр.* отъ انكدارمق *см.* انكدا стран. 797) перевернуться.

انكساماك *еѣсѣмакъ*, имѣть жажду, انكساماى непмѣя жажды (172 стихъ 30).

انكاو *айкāу*, неразумный (*см.* انك — 2).

الاس *алāшъ*, родъ, поколѣніе (племени).

чулым. الباغا *албагā*, соболь.

البرا *албырā*, البراعاں блестящій, блистающій (напр. лицо).

البيت *āлбэтъ* (сосгавл. изъ ال и بيت) наружность, видъ, станъ, сгать.

сиб. тат. التاندى *алтанды*, *см.* اتلاندى сѣлъ верхомъ (съ *дат.* ده).

сиб. тат. الجى *āлджы* (= اولمى *аулчы*) гость.

الديلا *элдилѣ*, الديلاب (*см.* الدامق) убаюкивать.

الديار *алды-яръ* (*см.* الله يار) государь, господинъ (съ этимъ выраженіемъ киргизы обращаются къ ханамъ; съ нимъ вмѣстѣ иногда употребляется также слово تقصر الدسار т. е تقصر).

السباق *алыспакъ* (= السپق) схватиться, бороться: السباق كراكسى السباق будемъ ли стрѣляться или бороться?

الغاس *алāшъ* (отъ ال) напередъ, впередъ, прежде другихъ.

الغان *алāнъ*, взятый; жена, мужъ (въ пѣсняхъ вообще любезный).

сиб. тат. ال — كمل — بير — تراديں собращ. изъ اليب كيليب بيريب توراتمن онъ привелъ туда своего коня.

сиб. тат. الوع *алыгъ* (= *алт.* الو) безумный, глупецъ.

امت *умбѣтъ* = *а.* امت *уммэтъ*.

сиб тат. امى *амы* или ام *амъ* (сокращ. изъ ايدى) теперь.

чулым. انا *энэ*, اناى *энэй*, жена, женщина.

اناتام *ен'атамъ* (*вм.* اتام اناتام) мать и отецъ мой.

тур. осм. انه *инѣ*, палецъ (мѣра).

اوبايم *убайымъ* (= اوبيبايم) увы! горе мнѣ! اوبايم قيلدى жаловался, горевалъ.

أوتونقتى *ötö-шыктъı*, перешелъ, *мет.* умеръ.

сиб. тат. اوچه *очā*, младшая сестра.

اور *оръ*, اورتولكى сѣрая лиса.

чулым. اور *ӱръ* (*конд.* اورده) давно, سن بارب اوربولدى ты давно уже отправился, اوربه اسبه долго-ли, коротко-ли? много-ли, мало-ли?

اورالياك *оралтэкъ* = اورياك

اوربو *örпӱ*, вымя.

сиб. тат. اورلان *örлѣнъ* (*воз* отъ اورلمك *см.* اور) подняться, возстать.

اورموك *örмökъ* (= ارمك) сукно изъ верблюжьей шерсти.

сиб. тат. اوروكون *örökönъ*, старуха, женщина.

чулым. اورونوس *ӱрӱнушъ*, *вз.* радоваться, веселиться, اورونوش ياديلار радовались, اورون *воз.* радоваться.

اوزوك *özökъ* = اوزان рѣка.

сиб. тат. اوزون *ӱзӱнъ* = اوجون для.

اوستار *устāръ* (отъ اوستا) кузнецъ, кузнечн. мастеръ (130, стихъ 13).

اوشتوستوپ *öштöстöпъ*=اوچلاشلاب раздѣливъ на три части.

чулымъ اوصقور *ускӯръ* (= *алт.* اويغوس, *тур.* اويـاتـق) разбудить, اوصقون проснуться.

اوصوناو *осӯнау*, то самое, اوصوناو منان اويلامسون пусть онъ о томъ не думаетъ.

اوصت *осийіѣтъ* (*а.* وصيت) совѣтъ.

اوقور, اوقورا *окура*, плетеный: اوقورا جوكان плетеная узда (16—2 снизу).

اوكو *укӱ*, растрепанный, взъерошенный, اوكوبولادى растрепливается (мотокъ шерсти и пр.).

اولاقتر *улактъıръ* (*пон.* отъ اولاقمق) разбросать (въ разн. сторопы: برين بولاى برين بولاى).

اولبورشوك *ульпӧршӧкъ*, околосердіе (*анатом.*).

сиб. тат. اولبـوون *ольбоӧнъ* = اولكان не умеръ.

اولقوتوس *олку-тӱсь*, вдавливаться, впадать (глаза: اورونـنـان اولقوتوسـتـى ايكى كوزوم).

اولكوى *ӧлгӧй* (= ايلوقوى 50 барановъ) названіе серебр. китайской монеты *ямба* (въ этомъ смыслѣ употребляется слово это только между киргизами на границахъ Китая, между Аякомъ и Урджаромъ, въ особенности среди племени Байджигитъ, подвластномъ Китаю. *Радл.* 265 примѣч.).

сиб. тат. اومـا *омā*, столбъ, колонна.

اومتول *умтӯлъ*, поспѣшить, поторопиться.

اومـراولا *омрāула* (отъ اومـراو), اومراولاب впереди, находясь впереди, نـوبـوك مغـان قيلادى اومراوبن Тобокъ схватился со мною, напалъ на меня (собств. сталъ грудью противъ меня).

اونكاى *ӧнкӧй*, другой, другіе.

اونكبـوك *ӧнкӧкъ*, идти впередъ: اوباغنان اونكبوك جوق горевапіемъ ничего не возьмешь.

اونكولتـمـك *унгӱльтмекъ*, оставить, предоставить.

сиб. тат. اوى *ой*, голубой, اق اوى свѣтло-голубой.

اوياك *ӱйӧкъ*, брюшина (шерсть на брюхѣ).

اويبانك جير *ойпай-джеръ*, низменная мѣстность.

اويباى *ойбай*, اوباى *обай* (= اى واى) печаль, кручина, *гл.* горевать, оплаки-

вать: اولومىنىڭ نەسى اويلايم что мнѣ оплакивать смерть!

сиб. тат. اوبدايارىب *ойда-парыпъ*, нагибаясь назадъ (противуп. تونكارە ياريب нагибаясь впередъ).

اى *ай*, дальный, далекій, اى دالا дальная степь.

ايال *аялъ*, время, срокъ, ايال بيرمك дать срокъ, ايال قيلمق остановиться гдѣ, пребывать, проживать.

ايان *аянъ*, прошедш. ايادى (*воз. стр.* отъ ايامق) б. сожалѣему, трусить, бояться, ايانماى неустрашимый.

ايب *аипъ* = *а.* عيب штрафъ, пеня: اطبنان ايبينە تون براين я дамъ, какъ штрафъ, лошадь и платье (такая пеня полагается между киргизами султану, если кто въ присутствіи его произнесетъ неприличную брань или безъ позволенія войдетъ въ его кибитку. *Радл.* 72, примѣч. 2).

ايتولى *айтулы* (отъ ايتمق) прославленный, знаменитый.

чулым. ايداس *айдасъ*, лучше: ايداس قاقتى лучше сыгралъ (на инструм.).

сиб. тат. ايرا *айра*, бабка (баранья).

ايرتكى, ايرتەكى *ертегі*, *см.* ايرتە

ايرجيتمك *еръ-джетмекъ*, войти въ возрастъ, вырости.

ايرك سيرك *ерекъ-серекъ*, подвижной, постоянно движущійся; навостренный, торчащій (объ ушахъ).

ايزالان *ызаланъ*, возбуждаться, разгорячиться, разгнѣваться.

сиб. тат. ايزر *эзеръ* = ايار, ايىر сѣдло, ايرلاب = ايارلاب осѣдлавъ.

ايسا الله *ыса-алла* = *а.* ان شا الله съ помощью Бога! слава Богу!

ايسر *есэръ*, безумный, глупый.

ايسكه الو *ескѣ-алу*, думать, вспоминать (съ *винит.* о комъ).

ايسكىلاب *іскілѣпъ*, поцаловавъ (236 — 1 стихъ).

ايسى اوب قالدى *еси-аупъ-калды*, потерялъ сознаніе, палъ въ обморокъ.

ايسيره *эсирѣ*, острый, ايسيره قيليش острая сабля (25 — 1 снизу).

ايش *ішъ* = ايچ внутренность, ايشى طار съ узкимъ сердцемъ, *мет.* завистливый.

ايكاسكان *егескѣнъ* (= ايكالاشكان *см.* ايا) спорящій, сражающійся.

ايكىز ايكى كورمادى *егизъ-эги-кормоды*, вовсе ему не нравилась (اناسينىڭ قاريسن старость матери, стр. 178 — 1 стихъ).

اينكرا *енгрѣ*, кишѣть.

ايلا *айла* (*син.* فايدا), исходъ, выходъ, *мет.* средство къ спасенію, избавленію.

ايلاش *ылашъ* (отъ ايل — ايلاشمك) примиреніе, угожденіе: ايلاڭ نى دور الداغە чѣмъ ты умилостивишь Бога?

ايلامدى *елѣмеди* (отриц. отъ ايلامك *см.* ال) не обратилъ вниманіе, не принялъ въ уваженіе.

сиб. тат. ايلجير *илджіръ* (испорч. изъ *п.* زنجير) цѣпь.

ايلزيرا *илжирѣ*, смягчиться, ايلزيراكان смягченный, разслабленный.

ايلكالاس *илгелѣсъ*, селиться близъ другъ друга.

чулым. ايلى *ели*, козуля (на стр. 695 напечатано. *селікъ*, винит. *еликті*).

اينالما *айналмà*, водоворотъ, пучина.

اينتلاب *ентелѣпъ* (*см.* انتوكمك, *кир.* ىتق) запыхавшись, пыхтя, тяжело дыша.

сиб. тат. ايندا *ендэ*, *прошедш.* ايندائتى, потерять.

сиб. тат. اينكه *инге* = اينه иголка.

сиб. тат. ايير *игиръ* (= اينكر) сумерки, вечеръ, ايييركه къ вечеру, вечеромъ.

—

ب, پ

осм. پاياس اوتى сивадиллъ (вещество).

сиб. тат. پابيل *пабылъ* (дѣеприч. پابيلاب), задрожать, сотрястись.

сиб. тат. پاجه *пэджэ*, сестра (*ад.* پاجى).

پارشه *баршà* (*п.* پارچه) шелковая матерія.

پاره *пара* (съ *п.* — 3) подарокъ.

дж. پاغرين *багринъ* (въ словарѣ переведено: гребень, *п.* شانه; но это слово значитъ также *плечо*; въ *калък. слов.* должно быть опечатка вмѣсто پاغرن, *см.* يغر, يغرن, что въ *кир.* جاورون).

پاقاندا *баканда* (*гл.* отъ слова پاقان) бить кибиточнымъ шестомъ.

پال = *а.* فال, فالكير = پالغير

сиб. тат. پالغاب = پاعلاب; پالغاس = *алт.* پالغاش *см.* پالحق

پالقيل *балкылъ* (*стр.* отъ پالقيمق) расплавиться (металлъ).

پاور *багуръ* (= پاغر) *мет.* родной, родственникъ.

پايلاو *байлāу* (*гл.* پايلامق) заточеніе, плѣнъ, پايلاوده въ заточеніи.

тур. پتاته *патàта* (съ *итальян.*) картофель.

پتم *бітімъ* (отъ پتمك) рѣшеніе, приговоръ, پتاتورغان *см.* بداى توغون становляющій приговоръ, рѣшающій, оканчивающій дѣло.

پدال *бадалъ* = بدحال несчастіе.

پدرلنكان *бедэрленгенъ*, блестящій, глянцевитый.

پرلامك *бурлётъ* (отъ پر) распускать листья, پرلانكان покрытый листьями.

پز *безъ*, *мет.* грудь ايكى پز двѣ груди (59 — 16).

پسين *бэсінъ* = *п.* پشين время послѣ обѣда.

тур. بقال, بقّال *баккала* (съ *итальянск.*) треска.

پقر *пыкыръ* = *а.* فكر

алт. чулым. پل *пілъ*, پلدى *пілді*, знакъ, мѣта, سن منڭ پلديم زن ты мой рабъ (*Радл.* II ч. 690).

پلدك *белдікъ* (отъ پلمك) превосходство, پلدكنكدى твое превосходство, твою знаменитость.

پلكلدا *былкыльдö* (другое произношеніе *гл.* پولغلدا) качаться, трястись (что также پلك پلك ايتو).

پنار *панāгъ*, *мн.* отъ پنير

پوب *бопъ*, сокращено изъ پولوب сдѣлавшись, پوسام = پولسام если я буду или сдѣлаюсь.

پورت *бортъ-бортъ* (звукоподр.) быстро, скоро, پورت پورت حلديم я быстро скакалъ.

پوركاندور *бүркöндүръ* (*пон.* отъ پوركانمك) дать покрыть себѣ лицо вуалью.

پورلكان *бүрүлгенъ* (*стр.* отъ پورمك —2) сжатый, сверпутый (узелъ, почка).

сиб. тат. پورلوق جادر *пурлукъ-чадыръ*, капаетъ, течетъ по каплямъ.

сиб. тат. پوزو *позӯ*, гвоздь, پوزوپ صالغان приколоченный гвоздемъ.

сиб. тат. بوزى *.нозы* = بوى онъ самъ, بوزلك ты самъ.

بوستورمق *бостурмакъ* (отъ слова بوش), прогнать и пр. بوشاندان ميلمق (*см.* بوسان) освободить, избавить.

дж. بوفاول, بكاول *бокоўлъ*, такъ назывались, въ Грузіи, лица, состоявшія при судебныхъ мѣстахъ и обязанныя изслѣдовать дѣла на мѣстѣ и приводить въ исполненіе судейскія рѣшенія (Акты кавказ. археогр. ком. 1866, т. I, стр. 53, примѣч.).

сиб. тат. بوك *нокъ*, въ выраженіи: بوكسوسوجوق *погину-чокъ* или بوكسوب بيلماس безчисленный, несчотный.

بولا *булā*, проливать: كوزونونك ياسين بولامه не проливай слезы глазъ (13—2 стихъ; въ томъ же значеніи بويا *боя*, بوياما).

بولغاقتا *булгактā*, качаться, болтаться, بولغاقتات *пон.* дать болтаться.

осм. بولك *бӧлю̈къ* взводъ (войска).

بولكوباى *дӧлкӧ-бай* (русское) полковой, полковникъ (этому слову киргизы придаютъ эпитетъ прошіи كتك *кетікъ*, беззубый).

بولق *булмакъ* 1) б. въ довольствѣ, въ благоденствіи, بولاين я доволенъ, мнѣ пріятно, мнѣ нравится. 2) *болмакъ*, исполнить, уважить: سزنك اقلنكز مناں بولامزديديلار они сказали, мы исполнимъ вашъ совѣтъ, قاتينك تلينه بولمادى не уважилъ словъ жены своей.

بولوتمك *болотъ*, прошедш. بولوتتى (*пон.* отъ بولمك) велѣть спеленать.

بولوك *бӧлӧкъ* (отъ بولك) отдѣльно, иначе, исключительно: بولوك توغان иначе рожденная, т. е. дѣвочка (рожденная какъ бы чужая, такъ какъ она не останется въ домѣ отца, а должна выдти замужъ).

сиб. тат بولوك *пулю̈къ*, уголъ (*уй* بولونك), توعوس بولوكلوغ девятиугольный.

сиб. тат. بوون *пуунъ* = بوكون сегодня.

بودا *буйдā*, деревянный гвоздь, колóкъ.

بويوم *буюмъ*, трудное дѣло.

а. بهارحديد *бахāрі-джедидъ*, индійскій перецъ.

بيدايموسن *бидэймі-сінъ* (отъ *гл.* بتمك или بوغمك въ значеніи: *осуждать, порицать*), قانكدى بيدايموسن ужели ты порицаешь своего хана?

بيراق *пыр-акъ* (изъ *п.* بير и частицы اق) духъ хранитель, بيراعيم мой духъ хранитель (232—91).

بيران *бейранъ* = *п.* ويران

بيس *беісъ* (*см. п.* بهشت) рай: اسق جولونك بيسكا قوسولمايدى дорога твоей любви не ведетъ въ рай.

بيل *белъ*, *сиб. тат. пелъ*, горка, холмъ.

сиб. тат. پيلاس *пылāсъ*, дѣепричаст. پيلازيب *вз.* ссориться, браниться (*алт.* پيلاس споръ).

بيلانك *белей*, بيلانك جير углубленіе, яма.

—

ت

сиб. тат. تاب *табъ*, скоро, быстро, تابراق скорѣе.

сиб. тат. تابس *табысъ* = طاوش *гл.* تاپسا *тапсā* = طاوشلامق, تاپساپادى = طاوشلامدى не издавалъ звука, не

говорилъ ничего, قوسعون تابسا جاتر воронъ каркаетъ.

تاسق *таппакъ*, наказать: فاشيب كتساك قداى تايسون если мы убѣжимъ, то пусть Богъ насъ накажетъ.

تاتر *татыръ*, голый, гладкій (безъ травъ). степь солончаковая, قاراتاتر черный солончакъ (т. е. совершенно сухой), تاتراون степь (12—4 строфа).

تارا *тарāу*, проходъ, дорога (81 — 5).

تارپى *тарпы* (= تيرمامق *см.* при طرناق) скрести, рыть (землю ногой; о лошади), تاريمسه = تيرماسه; تارپيس *вз. мет.* спорить (въ импровизаціяхъ), تاريمسارمن я буду спорить.

сиб. тат. تارشلا *таршлā*, تارشلاى توستى *таршлэй-тустȳ*, загрохоталъ (что также تارشلادى отъ слова تارس).

сиб. тат. تازوور *тазбръ* = *алт.* تازوور

تاستركان *тастыркāнъ* = *п.* دستارخان скатерть.

تاس *ташъ* = تاز, تاشسه *ташша* = طارچه паршивый.

تاق ايتتى *такъ-етті*, ударился (съ *дат.* обо-что).

сиб. тат. تاقاندا *такпачда* = تاپقاندا; تاپقاى=تاپاى 1) не находя. 2) = *каз.* تاپ лучина, щепа.

сиб. тат. تاقسارى *таксарȳ* = تاشقارى вонъ, вонъ, теперь вышелъ вонъ, на свободу.

تالاو بولمق *талау* — доставаться: كيمكا تالاو بولدى جيغان مالىم кому достался собранный мною скотъ? (собств. кѣмъ былъ я ограбленъ).

сиб. тат. تالباق *талбакъ*, шкура, мѣхъ.

сиб. тат. تالدر *талдыръ* (*пон.* отъ تالمق), تالدرا سابدى *талдыра-сапты*, ударилъ такъ, что тотъ потерялъ чувства.

تالقى *талкы*, мялица изъ ивовой коры (которою дубятъ кожу).

تاماكناى *тама-кенэй*, откашливаться, отхаркиваться.

تامساغق *тамсāнмакъ* (*воз.* отъ *дж.* تامشمق) щелкать, чмокать (языкомъ, какъ напр. лошадь, когда она напьется).

تايغاندا *тайгандā* (отъ تايمق) пятиться, *мет.* отступать, уступать.

تشاق *тышпакъ* = *каз.* تۇمق, *тур.* تۆمۆق

дж. تغار *тагāръ*, мѣшокъ изъ грубаго холста, вмѣщающій въ себѣ, въ Туркестанѣ, около 4 пудовъ; въ батманъ входитъ три *тагара* (по объясненію о. Іоакинѳа батманъ содержитъ $5^3/_{10}$ мѣшка или 21 пудъ 12 фунг. *см.* Землевѣд Риттера, стр. 198 и 409 прим. Григорьева. Въ закавказскомъ краѣ вѣсъ *тагара* бываетъ различный, по роду зерна, напр. для ячменя *тагаръ* содержитъ 30 пудовъ; اوچ تغارير значитъ: мѣра земли, засѣваемой тремя тагарами или 90 пудами ячменя).

تقامات *тыкамāтъ*, родъ накладныхъ войлоковъ (вышитые войлоки, въ которыхъ рисунокъ проведенъ бѣлою ниткою и суконными вырѣзными накладками, обшитыми обыкновенно чернымъ плисомъ или бахромою изъ крашенаго конскаго волоса).

تقرشين *тыкрышынъ*, покойный, смирный (напр. лошадь).

تقا *такā*, штука матеріи, и самая

матерія (съ *п.* تخته имѣющаго тоже значеніе).

تك *текъ*, родъ, поколѣніе, происхожденіе, تكى *теги*, его родъ, ابيلاى تكى اصلمه منتك تكم اصلمه родъ Абылая благороднѣе или мой родъ благороднѣе? تك جاراتغان كسى обыкновенный человѣкъ (незначительнаго рода).

تل المق *тіль-алмакъ*, слушаться совѣта, послушаться, تل المامق не слушаться, неповиноваться: اونتك تلين ادم المادى никто ему неповиновался, باترقاتينتك تلين المايدى батырь не слушался жены своей.

сиб. тат. تن *тінъ*, узда, поводъ.

تنتاك *тентѣкъ*, преступникъ.

тур. осм. تنكار *тэнкяръ*, бура, буравокисловая сода.

توپالانك *топалāнъ*, головокруженіе (болѣзнь овецъ).

сиб. тат. توبان *тубэнъ* (можетъ быть вмѣсто تومان, въ выраженіи): توبان پارغان مال جاتر скота было тамъ безчисленно.

توبك *тōбōкъ*, изгибъ рѣки (*см.* توبه).

сиб. тат. تورا *тура*, домъ.

تورت *торотъ* (*пон.* отъ تورمك *см.* تور — 2) пронщать, прокалывать.

تورتورلا *туртурлā*, заставить встать, выгонять.

توزوك *тōзōкъ* (= توشاك) матрацъ, توزوك قوس перина.

сиб. тат. توزى *тозы*, весь, все, توزى چون весь народъ, توزى كيزى всѣ люди.

توس *тусь* (= توشمك) пасть, сойти: ارقا تيريسى بركه توسوپتى кожа со спины (лошади) сошла вмѣстѣ (съ сѣдломъ, когда послѣднее было снято).

чулым. توغاس *тогāшъ*, встрѣча, *гл.* встрѣчаться.

توغور *тугӯръ*, подпора, подставка, балка, стойка (у дверей).

сиб. тат. توعول *тугӯлъ*, توغولاپ валяться, катиться.

сиб. тат. توقتان *токтанъ* = *алт.* توقتونوق

توغال = توعول *токолъ*

сиб. тат. توكو *тōгō*, колода, плаха.

сиб. тат. تونك *тōнъ*, высокій, تونك جير высокая мѣстность, возвышенность.

تونكاتتى *туйкатты* (отъ تون) отправился ночью.

تونككور *тойкоръ* (=تونكتارمك) опрокинуть.

تونكوش *тойгушъ*, первородный (12 — 4 стихъ).

تونكلتمك *туйӱльтмекъ* (*пон.* отъ تونكلمك), лишить надежды, дать позабыть или отречься отъ чего.

сиб. тат. تونكماراق *тоймарāкъ*, ножикъ карманный.

تونكوراك *тōйурōкъ*, круглый, кругомъ (*см.* تكرامك), تونكورا كنك вокругъ или кругомъ тебя.

تولداعمق *тулдāнмакъ* (отъ تول — 2) возбуждаться.

تولغا *тулā*, глава, старшина, اويكا تولغابولسام если и сдѣлаюсь главою дома (стр. 13 — 5 строфа, 2 стихъ).

сиб. тат. تومغ *тумѣгъ*, оружіе.

تويات *тойятъ*, стремленіе, желаніе.

сиб. тат. تيار *теѣръ* = ایر сѣдло.

تياك *тіѣкъ*, подставка у скрипки (*см.* دمبرا), что въ *чулым.* تيپكه *тепкѣ*: تيپكه زين تورغوستى подставилъ подставку (подъ струны).

сиб. тат. تيپلات *тыплāтъ* (съ перестановкою буквъ = تبلبيتمك) привести въ трепетъ, заставить моргать (глазами отъ страха).

تيبنمك *тебінмекъ*, пришпоривать, побуждать.

сиб. тат. تيقتان *тыктāнъ*, приготовиться къ чему, собраться.

تيكاور *тегеурь*, лапа, охватъ лапы (3 — 9 строка).

تيكيلا *текпілѣ* (съ перестановкою буквъ = تيسوكلا *см.* تيبمك; تيكسن пята, تيكمه пинокъ) ударять пятками, каблуками (въ бока лошади); растоптать ногами (стр. 5).

تينكداس *тейдēсъ вм.* تينكلاش, помѣриться, состязаться съ кѣмъ: درايكى اوز سوزمنان تنكداسر سن ты будешь состязаться со мною нѣсколькими куплетами пѣсенъ.

сиб. тат. تيمتر *темтѣръ*, вооруженіе, доспѣхи: تيمترين تيرنيب حادر приготовивъ вооруженіе (что также *теемнепъ*).

тур. осм. تيمور بوزان *демиръ-бозанъ*, сурьма, антимонія.

—

ج ‘ ڇ

(Буква ڇ *ч* въ татарскихъ нарѣчіяхъ южной Сибири замѣняетъ въ произношеніи букву ى *и* въ турецкихъ словахъ: جات = يوغول, حوغول = ياث, جورکان = يورکان, جاغس = ياغوز, جوق = يوق, جيب = ييغيب и пр. Буква ج *дж* замѣняетъ букву ڇ: اوجون = اوجون, ايجينده = ايچينده, كيجيك = كيجيك; иногда же буква ز *з* замѣняетъ ج: اوزورکان = اوجورکان; вначалѣ же словъ буква, ڇ замѣняется буквою س *с*: جيغارزنك = سيغارسانك, جيقتى = سيقتى, سيقپاس بولدى = جيقماس بولدى, استى = اجدى и пр. Въ чулымскомъ поднарѣчіи буква ڇ произносится какъ *и*: цыгыпъ, *зць*, *ищендэ*—ايكاندە и пр. Буква ى *и* въ срединѣ словъ произносится какъ ز *з*: اويوب = اوزوپ, قويروق = قوزوروق уснувъ и пр.

جابر *джабы̆ръ*, выть, кричать, جابرلاب воя, съ воемъ.

сиб. тат. جاجات = *кир.* شاشال *см.* جاجامق

чулым. جاجباغ *цапцāгъ*, коновязь.

сиб. тат. جاجتر *чачты̆ръ* (جاجتراب جاتر) грохнуть, хруснуть.

جاران *джаранъ*, сердиться, جارانغان разгнѣванный (20 — 35).

جارزاق *джаржāкъ*, болтунъ, пустомеля.

جارقر *джаржыръ* = ياغرامق

сиб. тат. جازاغ *чазāгъ* = ياياق пѣшкомъ.

جالتانك *джалтāн*, покачивать головою туда и сюда (о лошади).

сиб. тат. جالغامق = يالامق лизать; локать, جالغاب الق вылокать.

جالماوز *джалмаўзъ* (*вм.* جالم اوز отъ جالا лизать) назв. чудовища (часто приводимаго въ сказкахъ, которое, будтобы, лижа людей, проглатываетъ ихъ).

جامبى *джамбы̆*, *ямба*, китайская серебр. монета.

сиб. тат. جامس = *алт.* يامس

جاندات *джандāтъ*, *вин.* جاندانتى птица (ястребъ? стр. 61 — 1 строфа).

جان قالماى *джанъ-калмай*, безъ исключенія, безъ изъятія (т. е. всѣ, никто неотставая).

حای *джай* 1) скупой (30 — 11 строфа, 31 — 12). 2) мирный, пріятель (противуп. جاو): اول جاو ایماس حای دیب کلدی онъ пришелъ не какъ врагъ, а какъ пріятель, بزحای حورکان حولاوشیمز الوص حیرده мы мирные путешественники по дальнымъ странамъ.

сиб. тат. جایاغان = *алт.* یایاغان творецъ, создатель.

حایصان *джайсāнъ*, превосходный, отмѣнный (42 — 33)

сиб. тат. یکرمه = یکرمه *чібірѣ* двадцать.

сиб. тат. حرجه *чӱрьчѣ*, чаша.

сиб. тат. حشته *чигштэ* = یزنه зять, حشته‌زی (یزنه‌سی) его зять.

сиб. тат. جیحان *чыкчāнъ* = *алт.* صسقن *сыскынъ*, засучить (рукава).

ташк. حلاب *джалабъ* = لباق

حنشکه *джнішкѣ* = اینجکه тонкій.

тур. جنکار *ченгяръ* (= زنکار *см. п.* زنک) мѣдянка, قلم جنکار хрустальная мѣдянка (кристаллизованная).

جوتا *джотā*, тѣло (54 — 12; сравни съ جوته *к. сл.*), جوتالی *джоталы*, статный, видный (*сиб. тат.* جودا *чода*, икра у ноги).

сиб. тат. حورجو *чӱрьчӱ*, шуринъ.

тур جوکن *чойгѣнъ* = جوعان

сиб. тат. جول *чӯлъ*, рѣка.

сиб. тат. جولغوس *чулгӯсъ* (= یولقوجی *см.* یولق) воръ, جولغوستا украсть.

сиб. тат. جولوك *чолокъ*, подпора, подставка.

جووسقان *джуускāнъ* = یاوشقان, جووق = باوق

сиб. тат. جووق *чоокъ*, слово, рѣчь, جووقتا говорить.

осм. جهری *джехри*, желтыя ягоды (сѣмя).

сиб. тат. جیجیچ *чипчѣ*, едва, чуть-чуть.

сиб. тат. جبل *чебіль* (дѣеприч. جیبلاب) хрустѣть, трещать (о костяхъ).

جیبه *джебэ*, покровительствовать, منی جیبه کای سن ты могъ бы мнѣ покровительствовать (60 — 26).

сиб. тат. جیجرا *чичрэ* (дѣеприч. جیجراب) загудѣть, загрохотать.

جیرقلدا *джыркылдā*, хохотать.

сиб. тат. جیغری *чегрī* = جیرانك рыжій.

сиб. тат. جیلدا *челдэ*, сдѣлаться беременной (о животн. جیلداب جاتر 163, 164).

—

د, خ, ع

тур. осм. حاو, حاوی *см.* خاو

а. حرث *харсъ*, обработываніе земли, *ж. р.* حرثیه земледѣльческій: محصولات ارضیه وحرثیه وصناعیه произведенія земледѣльческія, промышленныя и ремесленныя.

а. حنطه *хінтā*, пшеница.

ташк. خاصه *хасā*, названіе высшаго сорта бумажн. холста.

а. тур. خسامه *хуссāмэ*, эликсиры.

а. خلخال *халхāлъ*, цѣпочка надѣваемая на нижнюю часть ноги; въ *тур.* браслеты изъ стеклышекъ.

دامل *дамылъ* (= *а.* تامل), دامل‌قیلدی остановился на отдыхъ, отдохнулъ.

ташк. داقه *дакā*, названіе низшаго сорта бумажн. холста (онъ, какъ и сортъ ماته, идетъ на бѣлье, подкладку, мѣшки, саванъ и пр. продается кусками отъ 8 — 27 арш. длиною, отъ 30 коп. до 6 руб. за кусокъ).

دانسپن *даніспэнъ* = *п.* دانشمند

دبر *дубуръ*, топотня, دبرمدی мою топотню.

دسلدا *дусульдё* (прошедш. دسلدادی) раздаваться, загремѣть.

دعاكر *дуакёръ*, волшебникъ, волшебница, دعاملدی заколдовалъ.

دكان *дегэнъ*, самецъ козули.

دل *дылъ*, внутренность (вѣроятно *п.* دل сердце; 20 — 60).

دلدلو *дільдэ* = دلدل *тіллэ*.

دمه *демэ* = دمدم что нибудь; دن *дэнъ* = تن тѣло.

دنكاك *денгёкъ*, столбъ, اتبايلاتوعون دنكاكمن كوردی увидѣлъ коновязный столбъ (67).

دوز *дузь* 1) остріе, قيلبشدوزی остріе сабли. 2) = جوز сотня.

دونك *дой*, холмъ.

دوبكوكشو *дойбёкшё*, бросаться въ разн. стороны (какъ напр. во время болѣзни).

دونكولوك *дойолёкъ*, кольцо, кругъ, دونكولوك حيزغان круглая, круговая линія.

دولاسيب *дуласыпъ*, охая, стоная (192 — 875).

осм. دهرم *дехрёмъ*, козья шерсть (تعريفه).

ديرت *дэрётъ*, испорч. изъ *а.* تهارت

ديمسه *димсэ*, шелковый, ديمسه شيان шелковъ. халатъ (224 — 22).

—

ر ز

راى *рай* 1) трава, رايدای какъ трава (26 — 75). 2) гнѣвъ, راينكزدن قايتنكز оставьте свой гнѣвъ (150—18).

رص *рысъ* (сокращ. изъ ارض = *тур.* عرض) даръ, дарованіе, способность.

زانك *зань*, образецъ, примѣръ, модель, زانك صالمق хвастаться, чваниться.

زخمه *захмэ* 1) смычокъ, *тур.* زخمه‌لك производить звукъ изъ инструмента смычкомъ. 2) *тур.* подбрюшный ремень (у лошади: — изъ تعوه).

زرپ حقدی = *тур.* زردق *зырпадёкъ* (восклицат. выраженіе) хвать! какъ разъ! видѣлъ!

زرق ميدانی *тур.* زرق *зырыкъ*, площадь, на которой упражняются въ метаніи пикъ (въ Конст-полѣ. *Ценк.*).

زرقراو *зыркырёу*, زرلاو *зырлау*, свистѣть (пущеная стрѣла; *см.* زر).

زعن *загёнъ*, *дж.* زعنوس коршунъ (*тур.* جيلاق).

زفرا *зафрё* = صفره

زنبرك *зенберёкъ* = زنبورك пушка; безстрашный (въ пѣсняхъ), زنبركتارنتی безъ страха и смѣло пошелъ, т. е. напалъ.

زلبر *зелбэръ* (испорч. изъ سربار) лишній грузъ.

زلغت *зілфэтъ*, крикъ радости (هلهله است كه دروقت سادی كنند *Ценк.* изъ AB).

زمو *замкъ* = *а.* صمغ

زندان *зымнанъ* или زندلم = زنتم *зеннімъ* (испорч. изъ جهنم), زنتمكه كيتار отправится въ адъ.

زورت *зёртъ*, زورته (съ *а.* ضرط) = имени дѣйствія отъ *гл.* اوصورمق иначе اياق اوازی, *гл.* زورته ويرمك = *п.* تيزدادن

زوقولق *зокулмакъ* (= صوقلمق) колоть (отъ раны, *а.* الامحان *Кам.*).

тур. زوكوز *зукӱзъ*, нищій, бѣдный (كداومغلس *Ценк.* изъ SL).

монг. زولان *зэуланъ*, мягкій (يغولى نرم ولين *Цен.* изъ SL).

тагик. زيباق *зибакъ*, названіе пестряди (лучшіе сорты бумажн. матерій — различныя пестряди называются: *каломѐ*, *коки* и *зибакъ*; онѣ употребляются на бѣлье рабочаго люда и на верхнее платье, какъ-то халаты, шаровары и женск. рубахи. Высшіе сорты — *коки* и *зибакъ* имѣютъ весьма тонкую, ровную нитку и плотную ткань Красятся въ сѣрую, синюю, стальную, зеленую краски съ рисункомъ изъ мелкихъ полосокъ. За кусокъ пестряди, смотря по достоинству и длинѣ, платятъ 60 — 80 к. и отъ 1 — 80 до 2 — 80 коп.).

тур. زيبق *зыбакъ*: مشهور درفاحشه عورتلرالت رجل صورتى اوزره يابوب استعمال ايدرلر ايمش عربيسى زيبب در غالبازيبق دخى زيبيدن غلطدر لغت مولده در جونكه زيبب زنك نصغيريدر اكثر هرشيك تصويرينه اولنيك اسم مصغرى اطلاق اولنه كلمشدر فارسيسى حيزحنك در وميحاحنك وسعتر وكيرمان وكيريان (*Цен.* изъ SL), زيبقى, زيبغى употребляющая вышеобъясненное орудіе (*а.* مساحه, محاه *п.* سعتر, سعتر باز).

тур. زبق *зыкъ* 1) короткошея, кургузый человѣкъ. 2) женскія ботинки (سحص كوتاكردن وكوتا قامب ودرومى حزمه كه رنان بكاربرند *Цен.* изъ SL).

тур. زيول, زويله *зівілэ* 1) = زوله 2) яремное дерево (اكينجيلر بيوندروغه, فودفلرى اغاجدر *а.* سمين, *п.* سيم, *Кам.* подъ словомъ الوبح).

—

س

дж. ساباماق *сабāмакъ*, чесать чесалкою хлопокъ (بجوب ونى ينبه زدن وحلاجى كردن *Цен.* изъ SL; отъ этого корня *кир.* صابا *см.* صاب).

дж. سايان (*п.* سابان) столбъ указывающій дорогу.

дж. ساغون *сабгӯнъ* = *тур.* سبغين

дж. ساتان *сатāнъ*, вся нога до оконечности пальцевъ (تمام ران تاسرانكشتان *Цен.* изъ SL).

дж. سادو *садӯ*, плачъ, вопль (نوحه *Цен.* изъ SL), سادولامق, سادلامق плакать.

дж. ساربون = *тур.* صربون

дж. سارج *сарджъ*, лошадь упорная, брыкающаяся (اسب زننده وسركش *Цен.* изъ SL)

сиб. тат. سارجى *сарчы*, коновязь (столбъ).

дж. ساريجه *сарīчэ* 1) птица охотничья. 2) названіе раны на лошадяхъ (برندهٔ شكارى ونام زخمى كه دراسب بهمرسد *Цен.* изъ SL).

сиб. тат. ساس = حاچ волосы, سازى = حاجى его волосы.

сиб. тат. ساعاناناك *саганнāй*, быстро, скоро.

тур. ساقسى *саксы*, глиняная посуда.

сиб. тат. سانك *сай* = يانك, يان сторона, سانكاى كيدره *сайай-гедерэ*, въ сторону, на сторонѣ, поодаль (جات جادرسن ложишься).

тур. سالاجه = سالاجه

тагик. ساله *сала* или *сэллэ*, *кир.* سلده *сэлдэ*, названіе лучшаго бумажнаго холста (очень близко подходящаго къ матеріи *марли*; исключительно

употребляется для *чалмы* и приготовляется сообразно ея величинѣ; полная *чалма* считается въ 18 арш. затѣмъ есть полу-чалмы и двойные чалмы).

кир. سانباكابسن *сàнбагайсынъ*, *вм.* ايشانمغايسن ты не долженъ полагаться или довѣрять.

дж. سانق *санкъ*, испражненіе хищныхъ птицъ (فضلهٔ حوارح *Д.* изъ SL).

سای *сāй* = شای — 4, سای قلمق исполнить, удовлетворить.

дж. سايدراق *сайдырāкъ*, пустомеля, бредящій, больной (باوه وهذیان مریض *Д.* изъ SL), سايدراقلامق = *тур.* صايقلمق

дж. سايرون *сайрӯнъ* = *тур.* سرين

дж. سپا *сыпā*, земляной валъ, устроиваемый вокругъ лагеря для защиты войска (خاکی است که برای صیانت لشکر در اطراف بلند کنند *Д.* изъ SL).

дж. سپالامق *сыпалāмакъ*, оказать дружбу, приласкать (*Д.* изъ SL; это *мет.* значеніе *гл.* въ *каз.* سپامق).

дж. سپکیك *сіпкікъ* (отъ سپمك) сыпь, угри на кожѣ; головня во ржи (*Д.* изъ SL).

дж. سوبولامك *сӯбулāмекъ*, отрѣзать, отдѣлить, окончить (قطع کردن یی کردن SL).

тур. ستارهسز *сэтарэ*, пропорція, ستارهسز непропорціональный (*Ценк.* изъ Hindoglou).

тур. سچانجل *сычанчылъ*, мышеловъ (хищн. птица پرنده‌ودرنده SL).

سرپهسال *серпэ-салъ*, подыми (занавѣсъ. 8).

тур. سرچك *серчѣкъ* (= سرجك *к. сл.*) басня, сказка (بورمی وبایرانی افسانه‌در SL).

سرط *сѣртъ* (= *а.* شرط) клятва, присяга (и въ *алт.* тоже): مغان سرطبولسون даю клятву (что перенесу всѣ послѣдствія этого условія. въ смыслѣ: пусть погибну, если не исполню то-то!).

дж. سرغن *сыргāнъ*, башня (مناره *к. сл.*).

тур. سركه *сіркілэ*, названіе порошка изъ какого-то корня, употребляемаго противъ сыпи и лишая (*Кам.* подъ *сл.* الشبطرج).

سركه *серкѣ* 1) передовой козелъ. 2) *сіркѣ*, вошь: اولکان سركه که ارباصالدی одну большую вошь запрягъ въ телѣгу.

سرلاس *сырлāсъ* (*вз.* отъ حرلامق) щебетать.

тур. سرلمق *сэррламакъ*, лакировать (*Д.* изъ Hindoglou).

سرما *сермэ*, защищаться, обороняться (سرمایین دیب — 41 — 29).

тур. سرمهجوب *вм.* سرمهجوب *сурьмэчопъ*, спица, которою красятъ рѣсницы (*а.* مسل).

тур. سرمق (ص) *сырмакъ*, шить золотомъ, вышивать.

سریك *серікъ* = جریك *см.* جری

тур سطرنجلی *сатранджлū*, клѣтчатый (узоръ матеріи).

тур. سقورته, سغورته *сікӯрта*, سكورته سيورته (съ *итальян.*), простонар. *сурта*, страховка.

тур. سكردن *сегірдэнъ*, одна изъ реберовыхъ костей (*Кам.* подъ *сл.* الحجبتان).

сиб. тат. سنكنه *сэнгнэ*, лилія, луковица отъ лиліи.

سلا *сілэ*, негодный, непотребный (81 — 10).

тур. سلوكن *сӱлӱгѣнъ* = سولكن сурикъ.

тур. سليان *сельянъ*, гранатъ (камень).

тур. سمك *сумӱкъ* (= اكسه) затылокъ (*Ценк.*).

сиб тат. سمق *сымӹкъ* = جيبوق прутъ.

а. سنا *сэна* или سنامكى *сена-мекки*, александрійское дерево.

сиб. тат. سن *сынъ* 1) вершина, хребетъ (горы). 2) = جين правда.

тур. سنجان *сандженъ*, названіе колючаго кустарника (*а.* عرد *гаркадъ*), называемаго иначе موسى اغاجى (*Кам.* подъ *сл.* العوسجه).

سندت *сундотъ* = *а.* سنّت

سنكر *сенгіръ*, густой лѣсъ.

سو, صو *со* = شو тотъ, этотъ (صونان и صوندای и всѣ составныя слова произносятся на *о*).

тур. سوبا *субā*, длинный (رومى دراز ومستطيل *Ц.* изъ SL).

дж. سوباى *субāй*, одинъ, отдѣльный верховой (*Ц.* изъ SL; сравни съ *ад.* سوبای).

тур. سوبو *субу*, остроконечный (*Кам.* подъ *сл* الحرداج): ازاوزون وسوبو اولان صقال рѣдкая, длинная и остроконечная борода, سوبوجه остренькій (*Кам.* подъ *сл.* الجلوت الالية).

дж. سوبوك *субӧкъ*, سوك съ прорѣзанной жилкой выше пятки, нога такимъ образомъ охромленная (*монг.* нога: مغولى يا *Ц.* изъ SL), سوبولامك سولامك прорѣзать сухую жилу.

сиб. тат. سوربس *сурбѣсъ* = *а.-т* شورمش

سورك *сурӱкъ*, ирь (растеніе; 52—5).

سورنكداب *сурӱндӧ* (سورنكداب) исковеркать, скорчить: اوزون سورنسون سورنكداب скорчивъ ротъ и носъ.

сиб. тат. سوزرمك *сӧзӱрмекъ* (= سوردرمك *дж.* سودرمك) тащить, волочить.

дж سوسون *сусӱнъ*, сыворотка (*Цен.* изъ SL).

дж. سوسيم *сусӣмъ*, удивленный, изумленный (*Ц.* изъ SL).

чулым. سوعان *согānъ* (отъ سوقمق) стрѣла.

дж. سوقار *сукāръ*, пѣна, плѣсень надъ водой (*Ц.* необозначено откуда взято).

сиб. тат. سوقباق *сӱкпакъ*, سوغار سوغارغه, клеветать, злословить (*см. дж.* سوق).

дж. سوقور *сокӱръ* 1) высохшее ложе воды, высохшій колодецъ; глазъ лишенный слезъ (*Ц.* изъ SL). 2) *сокӱръ*, верховое животное, потерявшее силы (اسب ودواب مغلوك وناتوان *Ц.*).

дж. سوكداميشى *согдэмишӣ*, желаніе спокойствія (بيرون اضطراب ارزوى اسودكى بردن *Ц.* изъ SL).

дж. سوكداينس *сукдейнісъ*, завтракъ (نهار باشد بعنى باشتاى صبح *Ц* изъ SL).

тур سوكه *сокѣ*, سوكەدورى желѣзн. петли у дверецъ носилокъ (= *а.* عجه *Кам.* عجه محفه موسنك ياننده اولان سوكه دمورينه دينور كه انكى دانه اولور).

дж. سيخ *сӣхъ*, вода имѣющая глубину (اى كه عمق داشته باشد *Ц.* изъ SL).

сиб. тат. سيبالداى *сибелдэй*, вѣдьма, колдунья.

дж. سيركاك *сиркѣкъ* 1) гной на глазахъ (*тур.* جيق, *п.* كيغ). 2) *см* سيزكامك

дж. سيرن, سيرين *сирӣнъ* (съ *п.*

سيرنك — سى‌رنك) названіе большаго орла.

дж. سيرجان *сырынджа̄нъ*, горка для катанья.

сиб. тат. سيره *сӣрэ̀* (= شيره) тронъ, одръ, постель.

дж. سيرغى *сырдымакъ* (= *каз.* صرمو) стегать, шить, سيرغ шовъ, рубецъ, سيريلمق *пон.* سيريلمو *стр.*

дж. سيزغورمو *сызгырмакъ*, вырѣзывать ножомъ (*см.* صزمو — 2).

тур. سيس *сӣсъ* 1) туманъ 2) пятна на кожѣ, веснушки. 3) соб. имя города въ малой Азіи, سيسلو туманный; испещренный, съ крапинками, سيسلوقير сѣрый какъ туманъ, سيسلو ات бѣлая лошадь съ крапинками جهره سيسلنمك имѣть лицо покрытое веснушками (= *а.* كلف, *Кам.* подъ *сл.* التابد)

сиб. тат. سغاناق *сыга̄накъ* (= *каз.* جغاناق) лòкоть: قولين سيغاناقتان كيسس تاستادى онъ отсѣкъ (у нея) руки по локоть.

дж. سيغل *сыгылъ*, грабежъ (عارت *к. сл.*),

дж. سيقى *сыкыкъ*, олень (اهو *к. сл.*).

тур. سيقلجم *сыкылджымъ*, давка, тѣснота (بروملى تنكنا وتركم *Ц.* изъ SL).

سيل *сейль* = *а.* سير, سيلكا بارو выдти на чистый воздухъ, на гулянье, на праздникъ.

тур. سيلا *сыйла̄*, отечество (بروملى وطن *Ц.* изъ SL).

тур. سيلمه *сильмэ̀* (= سيلكو) тряпка.

тур. سيلنتى *силинтӣ*, нечистота, соръ и пр. (на поверхности воды, = *а.* غثا, *Кам.* подъ *сл.* الحباب, الطحرب)

тур. سيله *силэ̀*, полная посуда, но не переполненная черезъ край (*Кам.* подъ *сл.* النهدان — اول قابه دينور كه برنسنه ايله طبطولو اولوب لكن اغزندن طاشمز اولـه تركيده سيله تعبير اولنور у Ценкера въ этомъ значеніи سيله — опечатка).

сиб. тат. سيم *сымъ*, смирно, молча, سيم سيم اودور جاتر онъ сидѣлъ совершенно молча.

тур. سيمك *сӣймекъ*, мочиться (о собакахъ, *Кам.* подъ *сл.* القزح), تكه‌سيمك расходиться (б. въ расходѣ, о козахъ, *Кам.* подъ *сл* الالاه, الاطمة).

дж. سينامو = *тур.* صنامو *см.* سن — 3.

дж. سينغراق *сингра̄къ*, миндалина, ядро (въ косточкахъ плодовъ).

дж. سينقماق *сынъкмакъ* (سينمق) *мет.* сокрушаться сердцемъ, отчаяваться (شكسته جان وشكسته دل وناتوان شدن *Ц.*).

тур. سينلمك *сӣнлэ̀мекъ*, выть (о собакахъ), سينلتمك *пон.* заставить выть (*Кам.* подъ *сл.* الاهرار; этотъ *гл.* = *дж.* سنكرامك).

сиб тат. سينيجه *сенемджэ̀* (*синон.* اسيجاق *аспыджакъ*) немножко, سينيجه только немножко.

тур. سيوامق = صغامق

—

ش

شاپالاقتا *шапала̄кта*, бить, ударять ладонью (напр. по колѣнямъ, въ знакъ радости и пр.).

شابوتندا *шабытында*, проголодавшись, въ голодѣ (62 — 7).

дж. شاديلدامه *шадылда̄ма* (= جاتردامق) паденіе воды съ шумомъ (جدا كردن اب *Ц.* изъ SL).

شارا = *п.* جاره

شارباق *шарбāкъ*, укрѣпленное мѣсто, крѣпость, замокъ شاربافتى укрѣпленный, شاربافتى كنت укрѣпленный городъ (162 — 5)

тур. شاريلدامق *шарылдāмакъ* (= *каз.* شارلامق) клокотать (вода), شاريلتى клокотанье.

شانك *шаң* 1) = جانك тарелки (*музык.*). 2) пыль, شانكدلتو поднявъ пыль вихремъ.

شانكفان *шаңкāнъ*, блестящій.

тур. شالاكى *шалакū*, лучшій французск. мериносъ (*Ц.*).

дж. شالغورت *шалгӯртъ*, ублюдокъ (حيوان دوتخمه ودورك *Ц.* изъ SL).

شالغين *шалгынъ*, *шангынъ*, трава зеленая (78 — 2 стихъ).

شامان *шамāнъ*, شاله (отъ جالق, *алт. г.* جالادا) петля, арканъ съ петлей, силокъ, شاله تاستاو накинуть арканъ.

شامپاى *шампāй*, сдѣлаться тучнымъ, дороднымъ (о животн. 174 — 280).

дж. شاى *шāй*, человѣкъ достаточный, богатый; выгодное дѣло (صاحب مكنت وغنا وكارسودمند دوده باشد *Ц.* изъ SL; сравни съ *кир.* شاى).

شاپاى *шайпāй*, ядовитый.

дж. شاهين = شاهين (خوب نرازو).

شبرلاب *шебэрлэпъ* (*см.* جبر) осторожно, съ осторожностью.

شبش *шыбышъ*, годовалая коза: شبشم اولاق صالغان моя годовалая коза не метала еще козлятъ.

тур. شبك *шебѣкъ*, павіанъ (обезьяна).

شپله *шапалā*, пощечина.

тур. شخاره *шахарэ*, навозъ, калъ (вообще).

شرتلدا *шыртылдā*, щелкать (костями, копытами).

شرقرا *шыркырā*, горевать, печалиться, рыдать.

тур. شركل اغك *шеркіль* —$_1$ возбуждать (*Мен.*).

شركنمك *шеркінмекъ*, утомиться (56 — 5).

شزيرك *шежирѣкъ* (*дат.* شزيركه) молитва (49 — 90).

дж. شفشال *шафшāлъ*, платье непристойное, разодранное; человѣкъ разстроенный умомъ (*Ц.* изъ SL).

тур. شقراق *шакрāкъ*, веселый, хитрый (*син.* شن, شاطر, *Кам.* السغرى).

тур. شقه *шакā* (*вм. а.* شقا) шутка, насмѣшка, شقاجى шутникъ, *г.г.* شقه اغك سويلمك

شك *шекъ*, *сокращ* изъ ايشاك *вм.* ايچاك кишка (*см.* ايچ).

شنكراو *шыңрāу* 1) ключъ, источникъ. 2) яма.

شلاوشو *шылагушӯ*, головной платокъ (16 — 30).

тур. осм. شمار *шамāръ*, пощечина, ударъ, شمارلتمك, شمارمك получить пощечину, شمارلسمق *вз.*

тур. شمنى *шемнū* (простон. *шумла*) городъ; соб. имя Шумла.

شنازاق *шынажāкъ* (*дат.* شنازاغه) поминки (306 — 20 строка).

тур. شندره *шіндерэ*, гонтъ, драница.

شوبالا *шубалā* (*см. тоб.* حوبالتمق) тащить за собою, شوبالا باصوب оставляя тащить за собою.

شوراكاى *шӱрӧгӧй* (= حوراكاى) полевой чирокъ.

شوقايتمق *шокайтмъ* (прошед. شوقايتتى) посадить (на верблюда и пр.).

شوك *шӧкъ* (شوكون *шӧгӱнъ* съ мѣс-

тоим. *винит.*) дорожный запасъ (83 — 85).

شوكو *шо́ко*, клубокъ (изъ льна или шерсти, который во время пряденія прикрѣпляютъ къ веретену среднимъ пальцемъ лѣвой руки).

شولحه *шолча́*, простой коверъ, паласъ (съ толстымъ мягкимъ плюшемъ. Ковры эти, приготовляемые киргизами, составляютъ отличную постилку для половъ; при длинѣ отъ 3—5 арш. и ширинѣ въ 2 арш. продаются отъ 2—8 руб. за штуку).

شولاتمق *шулда́тмакъ*, سولانمان, блеять (5—2 строка снизу).

شوموتوى *шомо́той*, муж. дѣтородн. членъ.

سوى *шӯй* = جويمك, شوبلوب = سويمك *см.* سيونجى = شيونشى, حوبلوب

شيتيرمان *шытырма́нъ* (составл. изъ شيت = جيت и اورمان) густой лѣсъ.

شيكه *шикѐ* = جيكا, با ستنك شيكه سى черепъ.

тур. سيل *шӣль*, глазъ воспаленный (*Кам.* подъ *сл.* الحتد, الفضا).

—

ص

صاتو *са́ты* = ساتو лѣстница подвижная.

صارسانك *сарса́нъ*, негодяй (сравни съ *ад.* سارساق).

صارغاى *сарга́й*, صارغاغان опечаленный (вѣроятно испорч. изъ صانارغان).

صارقيت *саркы́тъ*, *см.* سرغود

صاغاق *сага́къ*, рукоятка, эфесъ: الماسينك صاغاغينه на рукояткѣ его меча (الماس сталь, въ значеніи меча или сабли).

صالبانكدا *салбанда́*, болтаться (напр. концы шароваръ на сапогахъ).

صالميغان *салпыга́нъ*, опущенный, повисшій (*противуп.* قالقيغان поднятый).

صالدرمق *салды́рмакъ* (*пон* отъ صالمق) набросить; случить (съ *дат.*).

صالمق *салмакъ* 1) *см.* صالمقلامق صالمقمنان *салмакмына́нъ*, съ достоинствомъ, прилично. 2) тяжесть, грузъ.

صاودراب *саудыра́нъ* (*пон.* отъ ساومق *см.* سو) заставить шелестить, производить шумъ.

صاوساغان *саусага́нъ*, рядъ, صاوصاغاندە рядомъ, близко другъ къ другу стоящіе (пальцы, зубы).

صاوغه *сауга́* (отъ صاغ) на здоровье, صاوغه بيردم далъ на здоровье, далъ гостинецъ.

صاولا *саула́*, гнать (табунъ), صاولات *пон* (81—20, 25).

صايلان *сайла́нъ*, приготовиться; вооружиться, снабдиться.

صيا *сыпа́* = *а.* صعا; صباغه *сыбага́* = سباغه доля.

صيپر *сыпы́ръ* (= سيبرمك) вычистить, омыть: قولاغنه اوروب صيرعان مال скотина, въ ухо которой я дула и омыла ноги (это дѣлается съ новорожденной скотиной; въ пѣсняхъ — метафор. выраженіе безспорной собственности говорящаго лица).

сиб. тат., صربانك *сырба́нъ*, осьмина (мѣра, сравни съ صاردون).

صرت ايتو *сыртъ-итӯ* (=*каз.* جبرغك) хруснуть, щелкнуть.

صرلى *сырлы́* (*вм.* صارى الا, صارالا) пестрый, разноцвѣтный.

صنكصى *сыңсы́*, горевать, صنكصيمه не горюй.

صلقلداى بير *сылкылдай-беръ, солкулда* (отъ صالق правильнѣе صالقلداى) *мет.* иди гордо, поважничай! величайся! (собственно *покачивайся*).

صمبال *сымбалъ*, тюкъ (56 — 5).

صورغالآت *сорыалатъ*, صورغالاتتم, проливать (кровь и пр.), صورغالاب اققان قان протекающая кровь (101).

صورفورتا *суркурта*, разспрашивать, узнавать о людяхъ (76 — 39).

صوزمق *созмакъ*, натянуть, притянуть, صوزوب تارتمق сильно натянуть (лукъ).

صومراى *сумрай* (изъ *п.* شوم) бѣдный, злосчастный (ср. также съ *сл.* حومری), صوم دنيا дурной міръ.

—

ض, ط, ظ, ع

ضمداپ *зымдапъ* (прошедш. ضمدابتى) выпрыгнуть, выбѣжать подпрыгивая.

طارانمق *тарапмакъ*, отдохнуть, оправиться.

сиб. тат. طاسقل *таскылъ*, гора (*Радл.* II. 2, 3 стр. 1 строка).

طاليب قالمق *талыпъ-калмакъ*, пасть въ обморокъ (съ *дат.* كوركنه отъ ея красоты).

طاناتمق *танатмакъ*, прорѣзать (вмѣсто *тамги*, у нѣкоторыхъ родовъ дѣлается надрѣзъ на ноздряхъ или на ушахъ лошадей, и это называется اين صالدى).

طانق *танык* (отъ طانمق *танымакъ*) незнакомый, طانق ايديم я не зналъ, اتنك انق توسونكا طانق ايديم имя твое мнѣ извѣстно, но лицо твое мнѣ незнакомо.

طايلاق *тайлакъ*, *см.* طاى

тур. طراقلى *тараклы*, зубчатый (узоръ матеріи).

а. طرف сторона (въ *ад.* нарѣчіи простонар. употребляется въ значеніи *жены*, сожительницы).

طرمشيلاى *тымыршылай* (отъ طامور طامورجيلاى) по дружбѣ, съ дружеств. намѣреніемъ.

тат. طوردشا *тордыша* (испорч. изъ *п.* دوريچه) мотушка для наматыванія нитокъ (дѣлается изъ древесной коры, а у богатыхъ изъ хорошаго дерева или металла).

тур осм. طورطى или طورتو *торту* = *п.* درد осадокъ, شراب طورطيسى или طورطوى خمر винный осадокъ, винный камень.

طورغاوت *торгаутъ*, панцырь.

طولا *тула*, стать на дыбы, طولاب حيغيب ставъ на дыбы свалить (сѣдока).

طولداغق *тулданмакъ*, гнѣваться, досадовать.

طولغامق *толамакъ*, хвалиться.

طولوقصوب *толукъсупъ* 1) взволнованный, нахлынувшій (طولوقصوب كيلكان). 2) расплавленный.

тур. طونج *тунджъ*, бронза.

тур. ظمبارە *зумпарэ*, наждакъ.

а. صفور *асфуръ, усфуръ*, желтяница (красильн. растеніе, котораго имя — فرطم *кортомъ*).

—

ف, ق

тур. فس بويالسى *фэсъ-боясы*, орлеанъ (краска и дерево).

сиб. тат. قاپ الدى *кап-алды* (= قاپوب الدى) схватилъ.

قاتيب جورتقانمن *катыпъ-джортканъмынъ*, я ѣхалъ безъ остановки.

сиб. тат. قادا *када*, вмѣстѣ: اناز يبيله قادا پاردى онъ уѣхалъ вмѣстѣ съ отцомъ.

сиб. тат. قادل *кадылъ* (= قاتل)

слой, рядъ, قادل قوياق панцырь изъ желѣзныхъ пластинокъ (*Радл.*).

сиб. тат. قارا *карā*, ночь, قارادا كوندا ночью и днемъ, день и ночь, قارا جيلاپ قارال چادر омрачилось (лицо) какъ ночь.

قارانك *карāң*, обыкновенный, простой: قارانك توكل قانتكر ханъ вашъ необыкновенный человѣкъ.

قاربان *карбàнъ*, двигаться туда и сюда, дѣлать усилія (верхомъ, понукать лошадь).

сиб. тат. قارساق *карсàкъ* (*вм* قرچق) копыто, коготь, قارساقتيغ имѣющій копыто.

чулым. قارغانا *карганā*, пузырное дерево.

قارمانمق *кармàнмакъ* (*воз.* отъ قارمامق ощупью хвататься за что.

сиб. тат. قاريليق چادر *карылыкъ чадыръ* (можетъ быть испорчено изъ *гл.* كورلامك, چادر = ياتر) струится, журчить.

сиб. тат. قازالمق *казāлмакъ* (отъ قازمق воткнуться, пронзить.

قازو *казы̄*, колея, борозда, قازولو имѣющій борозды, съ бороздами.

قازيس *кажы̄съ* (*воз.* отъ قاجيمق) уставать, утомляться, قازيسپاسپس *кажыспаспысъ вм.* قاجيشمازمز мы не утомимся.

قاصتاوس *кастàусъ* или قاصطاوش сурьма (по мнѣнію киргизовъ, въ заднихъ оконечностяхъ мяса у нѣкоторыхъ лошадей, въ особенности бѣлой масти, находится вещество въ родѣ воска, употребляемое какъ краска; этимъ веществомъ красятъ брови и оно называется киргизами *кастаусъ*, قاصتاوس قاشتى съ выкрашенными краской бровями).

чулым. قاغرت *кагыртъ*, اول قاغرت *аулъ* — поселеніе, колонія.

قاقانكدا *какаңдā*, держать голову прямо (кирг. молодыя женщины изъ приличія должны ходить съ поникшей головой).

قال *калъ* = *а.* حال

قالاى *калāй*, различный, разнообразный: قالاى جانلاربار есть разные люди.

осм. قالچته *калчѐта* (съ *итальян.*) чулки.

قالشايغان *калшайгāнъ*, своенравный, упрямый.

сиб. тат. قالق *калыкъ*, скачокъ, прыжокъ (*см.* قالقمق — 2).

قاما *камā*, قاماپ, قاماغان, собрать народъ.

тур. осм. قامچى باشى *камчи-баши*, шелковые охлопки.

чулым. قامش *камы̄шъ*, тростникъ, قامششيلاپ *камышшылапъ*, какъ тростникъ, подобно тростнику: قامششيلاپ ايلكالبش توردىلار нагибались подобно тростнику (отъ слова قايش *гл.* قايششيلاپ подобно ремню).

сиб. тат. قان *канъ*, ханъ, قانتا ханствовать, управлять, повелѣвать (отъ *гл.* بيكلا بيك).

قاوم *кàумъ* (*а.* قوم въ *тоб.* *куча*), تاغى برقاوم كون بولغاندا еще прошло нѣсколько дней, برقاوم قارا كوردى увидѣлъ множество черныхъ предметовъ.

сиб. тат. قايماق *кайāкъ* = قايماق сливки.

قاياو *каяу*, зазубрина, зарубка.

قايبانا *кайбанā*, состарѣвшійся (40 — 48).

قاير *кайыръ* = *а.* خير милостыня, подаяніе.

فايرا تارتمق *кайра-тартмъ*, натянуть (лукъ), впялить.

сиб. тат. قاير استاندى *кайрастанды* = *алт.* فايراقيستاندى заложилъ (подолъ за поясъ).

сиб. тат. قايران سن, فايران *кайранъ*, *кайранъ-сенъ*, хвала тебѣ! блаженъ ты! (*см. алт.* قايرالا).

قايرلمق *кайрылмакъ*. *мет.* освободиться, отдѣлаться.

قايقايتا *кайкайта*, опрокинуть, повалить.

ايلا *кайла*, хитрость, лукавство: از الديغه قاملاجوق противъ смерти нѣтъ лукавства (25 — 55 строфа, 148 — 16, 17 строки; слово это въ ايرطارغن стр. 28, замѣняется словомъ ايلا *айла*, въ томъ же значеніи).

قايم اولانك *каимъ-ёлонъ*, импровизованное пѣніе на пари (устроиваемое, при торжественныхъ случаяхъ, между двумя пѣвцами, при чемъ побѣда остается за тѣмъ, которому противникъ не найдется отвѣчать, за что и обязанъ сдѣлать подарокъ побѣдителю. Замѣчательныя импровизаціи такого рода остаются въ памяти слушателей и переходятъ къ народу).

каіа = *п.* خايه

тур. قباره *кабара*, гвоздь съ золоченою головкою.

сиб. тат. قراجى *карачы*, труба.

قرش قرسلداتيب *кыршъ-кыршылдатмъ* (звукоподр.) грызть (308 — 18 строка).

قرنشل *кырныш-ылъ*, статный, видный (о конѣ).

чулым. قزر *кызыръ*, желтый.

قزق *кызыкъ*, радость, веселье (противуп. قايغو), قريغى его радость.

а. قصر *касръ*, очищеніе, выведеніе пятенъ, выбѣленіе, *тур.* قصرلى وقصرسز *касарлы-вэ-касарсызъ*, выбѣленный и невыбѣленный (сырцовый, холстъ).

сиб. тат. قصقاناق *кысканакъ*, крыса.

قلت ايتو *кылтъ-етю*, прыгнуть, выпрыгнуть (лошадь).

قلغندر *кылгындыръ* (*пон.* отъ قلغن), قلغندر ب قويوبتى ميشكاطماق обжора оставлялъ только смотрѣть (пришедшему, какъ онъ самъ ѣстъ).

قلمسنى *кылмыстъ*, преступленіе, قلمستى بولوب сдѣлался преступникомъ.

осм. قمرى *камрй* (съ *иностр.*) кембрикъ (батистъ).

قو باس *кю-басъ* (высохшая голова) черепъ.

قوتبان *кутпанъ* (отъ قوت) счастливый человѣкъ, счастливецъ.

قور *коръ*, *мн.* قورلار = *а.* حور, حورى

قوراسان *корасанъ*, قوراسان ديكان درت такъ называемая болѣзнь *оспа*.

قورپولدا *курпулда*, шуршать (чѣмъ нибудь кожанымъ).

осм. قوردالیه *кордалія* (съ *итальян.*) ленты.

قورزون *коржунъ* = *п* خورجن

قورصاق كوتور = قورصاقلانمق забеременѣть.

قورصاو *курсау* (= *каз.* قورشاو *см.* قورشامق *вм.* قورشامق) обручъ.

قورعور *кургуръ*, да засохнетъ! да погибнетъ (*см.* قورو); проклятый.

قورقوت *коркутъ*, жаръ (отъ горяч. угольевъ — قور).

قوروص *курусъ*, قوروصوب (= قوروشمق) наморщиться (чело).

قورولدامق *корулдāмакъ* = *тур.* خرلدامق храпѣть.

сиб. тат. قوزل *козылъ* (قوشلامق) совокупляться (о животн.), присоединяться, прибавляться.

сиб. тат. قوس *кӱсъ* = قوش птица, قوسلامق = قوشلامق охотиться за птицами.

قوساق *косāкъ* (отъ قوشمق) жена.

قوشقای *кошкāй* (уменьшит. отъ قوچ) ягненокъ.

ташк. قومه *кокма*, армячина (сукно изъ верблюжьей и бараньей шерсти. Она дѣлается шириною въ 5 вершковъ, длина разсчитывается по величинѣ холста. Въ Семирѣченской области изъ такой кокмы шьютъ зимніе шаровары, подбитые барашкомъ или стеганою ватою. Казаки носятъ верхнюю рубаху изъ кокмы, цѣною въ 2 р. 20 коп. за штуку; офицеры шьютъ себѣ изъ нея пальто и рубахи. Цѣна за кусокъ двухсторонней армячины отъ 1 — 50 до 10 руб. Самый грубый остатокъ верблюжьей шерсти идетъ на нитки, веревки и подпруги. Армячина изъ бараньей шерсти бываетъ бѣлая и сѣрая: высшіе сорты цѣнятся дороже чѣмъ изъ верблюжьей шерсти, но употребленіе ихъ незначительно).

قونكور باس *конгуръ-басъ*, плѣшивый.

قول *кōлъ*, сраженіе, война (40—14 и другія).

قولاپارا *кулапарà*, вальтрапъ (17 — 3)

قولات *кулāтъ* (*пон.* отъ قولامق) дать лечь, قولاتپادنك ты не далъ мнѣ лечь (говоритъ лошадь измученная ѣздой).

قولجه *колджà* отмѣнный, перемѣнчивый.

сиб. тат. قومارقيم *кумаркъымъ* (испорч. изъ طومارجين) талисманъ.

сиб. тат. قون *конъ*, пустой (внутри, *алт* قونكدوی *конйдой*).

осм. قوندق *кундāкъ* (провинц.) головная повязка женская.

тур. قونسول *консолъ* (съ *франц.*) столикъ, коммодъ, قونسوللوساعت столовые часы (اصمه ساعت стѣнные часы).

осм قويرفدن طولاى съ казенной части заряжаемыми (تفنكلر ايله سلاحلندرمس) ружьями вооруженные.

قويقولزوغان *куйкулжугāнъ* (отъ قويقولا) кокетливый, измѣнчивый.

قيا *кыя*, даль, далеко, قيادن издалека, вдаль (сравни съ *алт.* قايا)

сиб. тат. قيتلا *кыптылà*, прорѣзать: تيزبك قيپتلاب حادر прорѣзалъ прорѣху или диру (въ косякѣ у дверей).

сиб тат. قيرمق *кыйбырмакъ*, содрогаться, потрясаться.

сиб. тат. قيبن *кыбынъ*, зола, пепелъ (*алт.* قمن искра).

сиб. тат. قيرش *кырышъ*, сердиться на кого (съ *винит.*).

قيسى, قيسى *гайсà* = عيسى Іисусъ.

сиб. тат. قيغا *кыйгà*, умный, разумный: سن الوغبا قيغايا ты глупъ или уменъ?

قيمباب *кымбāтъ* = *a* قيمت

قينا *кынā* (отъ فين = قينلا) вложить въ ножны (قليسن قينغا قيناغان).

قيندستر *кыйындастырг см.* قيق

—

ك

сиб. тат. كاب *кебъ*, جوغول كابى нѣтъ возможности.

كابن *кебінъ* = *а.* كفن саванъ.

كاتنك *кебенэкъ*, коза (241 — 168).

тур كاغذ, كاغذلرى ديوارلرى обои (كنارلرى коймы, бордюры ихъ).

كاندە *кендэ-кендэ* (отъ كان — 3) разнаго рода, различно.

كايرى *кейрп*, озабоченный, стѣсненный, كونكنوم كايرى умъ мой озабоченъ, сердце стѣснено (37 — 33).

كپ *кепъ*, сокращ. изъ كليپ пришедъ.

كدرماى *кедірмэй*, немедля, неостанавливаясь (*см.* كدر).

كرمت *кӱрьмӧтъ* (*вм. а.* حرمت) كرمتلو *кӱрьмӧттӧпъ* = حرمتلاب уважая, съ почтеніемъ.

كرمە *кермэ* (= كرماك) 1) веревка, петля, كرمەلا = كرماماك растянуть веревку (чтобы загородить путь или поймать). 2) коновязь, столбъ.

كسر *кесѐръ*, немилость, неблагосклонность.

сиб. тат. كسكا *кускэ*, мышь (сравни съ *уйг.* كسكو), كسكاجك мышенокъ.

كلامژ قيلدى *келэмэжъ* — (вѣроятно испорчено изъ كولاكسن) насмѣхался, трунилъ.

сиб. тат. كوبون, كوبونك *кобонъ*, пухлый, вздутый, мягкій.

كويسنمك *кӧпсӱнмекъ*, كويسنكان *кӧпсӱнӧнъ* (отъ كوب) увеличиться, умножиться.

كودار *кӱдаръ*, كودار اوزوب отчуждаясь.

كودو *кӧдӧ*, كودونك (*винит.* كودونكدو) трава (на пастбищѣ).

сиб. тат. كورشلاى توسى *курилей-тусту*, затрещалъ.

كورومدوك *кӧрумдӱкъ* (= كورملك) деньги, даруемыя за смотрины новобрачной (она идетъ къ мужу покрытая платкомъ и родственники за смотръ вмѣсто денегъ дарятъ скотину, а потому они должны назвать ея масть: الاولادىمنكز توسون ايتيب قويونكز не называйте то пѣгую, то буланую, а опредѣленно обозначьте масть).

كوز *кӧзъ*, глазъ, كوز ابت تورت четырехглазая собака (такъ называютъ киргизы собакъ, имѣющихъ надъ глазами два черныхъ пятнышка), كوز سوزا *кӧзь-сузӧ*, умолять, слезно просить (съ *дат.* كيمكە; 54 — 9).

сиб. тат. كوزا *кузэ* = كوياو женихъ, зять, كوزالا *кузэлэ* = كوياولامك бывать у невѣсты какъ женихъ; сдѣлаться зятемъ.

كوزالمك настоящ. كوز الار *кӧзӧлӧръ* (*стр.* отъ كوزا) б. выстрижену (о гривѣ лошади, *см.* كوز осень).

сиб. тат. كوزنوك *кӧзнӧкъ* (= كوزلوك) окно.

сиб. тат. كوزە *кузэ* (= كوساو) столбъ, пилястра.

كوزور *кӧжурь*, большой, огромный (камень).

сиб. тат. كوس *кӱсь* = كوچ сила, كوزونك سيدار بولسا *кузӱӈ-сыдарг-полса*, если сила твоя вынесетъ.

كوسمسوب كوركان *кӧсӧмсуть-кӧргӧнъ*, допытанный, вывѣданный (42 — 32).

чулым. كوكلاش *коглӧшъ* (*син.* ايرلاش *ырлашъ*) пѣть вмѣстѣ, كوكلوژونكار пойте!

(*см.* كوك что значитъ также *мелодія, пѣніе*).

كوكورشن *кӧгуршӱнъ*, голубь (въ пѣсняхъ, облака въ темную ночь сравниваются съ голубями: كوب كوكورشن كوك اوشون такъ какъ небо покрыто облаками; — такія ночи считаются удобными для *баранты*).

كوكور *коукӧрь* = كوهر благородный камень.

كونكل اولا *кӧнӱль-аула*, позабавить, потѣшить.

сиб. тат. كول *колъ*, впрягать, запрягать (*Радл.* II, 93 — 185).

كولتەلانكان *кӱльтӱлӧнгӧнъ*, растеребленный (о шелкѣ).

كونالتمك *кӧнӧлтмекъ*, прошед. كونالتتى (*пон.* отъ كونالك) дать отсрочку, дать время жить.

كونوك, كوناك *кӧнӧкъ*, подойникъ (*см.* كون кожа)

сиб. тат. كويلان *куйлѣнъ* (كويلانيب حادر) пагибаться, наклоняться (*Радл.* II, стр. 104 — 550).

كويو *куйӧ*, сажа (*алт.* кӧӧ).

сиб. тат. كيب *кэпъ* (كيبى *кэби*, съ мѣстоим.) = كيىم одежда.

كيتيان *кетпѣнъ* = كتمان (у *Бабура*).

كيراو *керѣӱ*, панцырь, اق كيراو бѣлый панцырь (27 — 115 и др.).

сиб. тат. كيرتن *кертінъ*, довѣрять, вѣрить, كيرتمەسچى نكە недовѣряй сестрѣ своей (*Радл.* II, стр. 77 — 240 строфа и др.).

كيرلك *керілмекъ*, прич. كيرلكان гнуться, изгибаться

كيرنە *кирнѣ*, судороги, спазмы.

كيرى *кēри*, كيرى قول старый рабъ (30 — 4).

كينكسريك *кэнсерікъ*, ноздри (у лошади, 112 — 3 стихъ).

كيلاپ *килѣпъ*, хлопчатая бумага (съ *п.* كلاپ?).

كيلك *килькъ*, مايدان كيلكيب разгоряченный отъ жира (говорится о жирныхъ лошадяхъ, которыя долго не могутъ скакать).

كيى *кеӣ*, много, многій, كيى-كيى то-то, одно-другое: كيى كلار كيى كلماس одно хорошо, другое дурно (говоритъ языкъ, 58 — 7).

—

ل

لايلدا *лапылдā*, لايلداب, крутиться (объ огнѣ).

لاق *лāкъ*, сокращ. изъ اولاق — 4; اولاقتر = لاقتر

لبس *лепѣсъ* = *а.* لفظ

لوقولدا *лукулдā*, махать: لوقولدا تبا قليننك не махай своей саблей!

—

م

ماتاو *матāу*, вмѣстѣ связанный (12 — 4).

ماس *māсъ*, ماز = *п.* مست пьяный, ماستق *мастыкъ* = مستلك пьянство, ماستغى من *мастыгы-мэнъ* = مستلكى منان съ пьянствомъ, отъ пьянства.

сиб. тат. ماقاجى *макачы*, свирѣпый, жестокій, злой.

مانكقلدا *майкылдā*, тявкать: باى تۇبوتم مانكقلداب большая моя собака тявкая.

сиб. тат. مالترغان *малтыргāнъ* = *тур.* بالدرغان

مانات *манāтъ*, сукно, красное сукно (= بانات), مانات توعان лѣсъ изъ краснаго сукна, *мет.* большой лагерь, состоящій только изъ однихъ палатокъ изъ красн. сукна (قوزى كوريج).

ماوق *маўкъ*, сердце, расположеніе духа, ماوق ناصلوو стѣсненіе сердца. потеря расположенія духа.

مايدا مايدا *майда-майда*. увы! горе! اى حيكتتر مايدا مايدا بيزدركا بوكون تدى نايزا

مايسقاق = مايشقاق *см.* مايسمق

а. محصل *мухассілъ* (въ Персіи) правительствен. чиновникъ, на котораго возлагается исполненіе какого-либо дѣла взысканіе недоимокъ наличными деньгами (نقد). или товаромъ (جنس), понужденіе истца и отвѣтчика явиться въ судъ, или же взысканіе должныхъ заимодавцу денегъ, взысканіе наложенныхъ шахомъ штрафовъ. Обязанность мухассіла можетъ быть возложена шахомъ на всякаго подданнаго, исключая улемовъ и министровъ.

а. محموزه *махмузэ*, песья смерть, скамонея (раст. и сѣмя).

مداو *мэдэу*, сила, мощь, مداوى كيتكان лишенный силъ (205—1330).

مرصت *мурсатъ* = *а.* فرصت срокъ, отсрочка.

مزاق *мазāкъ* = مزه насмѣшка, مراق قيلمق насмѣхаться, поднять на смѣхъ (съ *дат.*).

а. مشمع *мушаммà*, навощеный, مشمعلى то что навощено, клеенка.

осм. مشير, чинъ корпуснаго командира.

مصر *мысъръ*, подданный, подвластный. مصرايتدى сдѣлалъ себѣ подвластнымъ.

مقمبت *мукамбэтъ* = *а.* مجمل; مقنت *мыкнàтъ* = *а.* مقنع: مندت *міндэтъ* = *а.* منت

а. ممنوع *мэмнуў*. *мн* ممنوعات, запрещенный, غيراز ممنوعات кромѣ запрещенныхъ (предметовъ).

сиб. тат. مندە *міндэ* (съ *мон.*) поклонъ. مندە بردى = اسن بيردى поклонился.

مورال *мурāлъ*. родъ, поколѣніе.

مورا *можā*, понятіе уразумѣніе (3—4 стихъ).

сиб. тат. موكو *муки*. موكوصو жизненная вода (въ *алт.* موكو *моку*, *см.* موكحامك).

сиб. тат مولتور *молтыр* (= *алт.* مولبور) шейный позвонокъ.

сиб. тат. مويدرق *мойдырыкъ* (*вм* موينددرق) воротникъ.

مويمولدا *муймулдā*, блестѣть, موموللداغان блестящій (глазъ).

موينلاشمق *моиндаспакъ* (= دوينلاشمق) обниматься.

а. тур. مهلب *мехлэбъ*. ягоды дикаго вишневаго дерева.

مير *меіръ* (*а.* مهر) желаніе, вожделѣніе.

ميشكاى طماق *мишкэй-тамакъ*. *мет.* обжора.

—

ن

сиб. тат. ناق *нāкъ* (=ياناق) щека, ياياقلامق = ناقتا ударить по щекѣ (иначе ناقتانك سامق).

сиб. тат. نان *нāнъ* (испорч. изъ ياغق) возвращаться, ياناين = ناناين

возвращусь, ناندردی *пон.* возвратилъ; отправилъ, послалъ.

сиб. тат. نانجی *нанджы* (= انانچی) другъ, نانجیم мой другъ.

نایقال *найкалъ* = *алт. гл.* نایقل, *пон.* نایقالت

а. نحاس *нухāсъ*, мѣдь, نحاس تحته листовая мѣдь.

نشاباز *нашā-базъ* (составл. изъ *а.* نشا и *п.* باز) употребляющій хмѣльные составы: хашишъ, опіумъ и пр.

сиб. тат. نو *нō* = نی, نه что? что за? نوبیلا *нобыла* или نوغا *ногā*, зачѣмъ? نوزینانك *нозынанъ* = نیندن изъ чего? отъ чего?

نورا *нурā*, прошед. نورادی, выпасть изъ рукъ).

сиб. тат. نیشلاق *нышлāкъ*, ударъ, стукъ, топотъ: تویغاق نیشلاغی چوق بولدی неслышно было топота отъ копытъ (лошади), *гл.* نیشلا *нышлā*, шумѣть, гудѣть.

сиб. тат. نین *нинъ*, грязь, нечистота.

—

و ی

а. ورق *варāкъ*, كاذب ورق листы мишурнаго золота.

осм. یورك *юрiокъ*, кочевой, переселенецъ.

ОПЕЧАТКИ (ВЪ ОБОИХЪ ТОМАХЪ).

стран.	столб.	строка	напечатано	читай
255	2	13 снизу	صغرق	صوق
335	1	3 —	توتوقجي	نوتوقجي
—	2	3 сверху	اقيزنينك	اقيزنينك
422	1	5 —	انقطار	انتطار
427	1	8 —	يالغيز	يالغيز
428	1	1 снизу	خامغ	خامع
434	2	2 сверху	ياوه كوب	ياوه كوب
—	—	3 —	بيرى	بيرى
436	1	1 снизу	ابريغى	ابريغى
448	1	15 —	ميجيلى	ميجيلى
450	1	7 —	جيكاليك	جيكاليك
451	1	5 сверху	جاباته	جاباته
453	1	8 снизу	جكه لرى	جكه لرى
454	1	17 сверху	كميلر	كميلر
457	1	11 —	*чóрепъ*	*чейрекъ*
462	1	17 —	شتربچه	شتربچه
466	2	2 —	اوتى	اوتى
480	2	19 —	فعله	فعله
489	1	4 снизу	معنّى	مغنّى
490	1	14 —	جويلاك	جويلاك
493	2	13 —	ايليه	ايليه
501	1	13, 14 —	ياشنستن (за симъ: можетъ б. и пр.—лишнее).	ياشستن
576	1	15 —	دونك	دونغك
611	2	15 сверху	كوروبان	كورربان
612	2	8 снизу	سارسافلق	سارساقلق
628	1	10 —	سسترما	سسترا
656	1	7, 8 сверху	بادرى خطى دور	بابرى خطى ايماس دور
686	2	18 снизу	ساعد	صاعد
—	—	24 —	ساعات	صاعات
695	1	19 —	*тит.*	*тат.*
—	—	— —	*сиинъ, сиюнъ*	*саинъ, саюнъ*
794	1	17 сверху	الطامايى	اطمايى
(2-й томъ.)				
20	1	11 снизу	محيت	محبّت
66	1	10 сверху	كووب	بوونب
85	1	11 —	سقاقوشنه	سقاقوشنه
92	1	17 снизу	حمله‌سى	حجله‌سى
123	2	11 —	Дона	Дуная
149	1	9 —	ياساليب	ياساليب
—	—	10 —	كليمنى	كليمى
155	1	13 —	*тоб.*	*алт.*
176	1	18 —	выстрѣ-лимъ	выстрѣ-лилъ
278	1	3 снизу	قيلورنجون (и далѣе перепутаны слова, слѣдуетъ читать): نجون دمكدر كه غرايب الصغرده كلوربيت باشيم غه كويى د اهردم علوقيلور ايت لار, كراولماسام بوغلونى ناغوقيلور ايت لار	
311	1	14 сверху	ترك ايت ديدى هاو	ترك ايت هاو

ФУНДАМЕНТАЛЬНАЯ
БИБЛИОТЕКА
Общественных Наук
Академии Наук СССР